

I.
A KATOLIKUS PAPTARTÁS, MINT TÖRTÉNETI KUTATÁSI TÉMA

A paptartás és kutatása

A paptartás fogalma, tartalma

Alábbiakban a falusi, városi plébánosok és a mellettük tevékenykedő káplánok, vagyis az alsópapság¹ fogalmkörébe tartozó egyházi személyek tisztességes megélhetésének biztosítását jelölöm a paptartás szóval. A helytörténeti, egyháztörténeti irodalomban, ha egyáltalán előkerül a téma, a szerzők jobbára a „plébániai jövedelmek”, a „papi javadalom”, a „pap fizetése, bére” és hasonló kifejezésekkel írják le megállapításait, adataikat. Az általam használt *paptartás* összetett szó alkalmazását a történeti és néprajzi irodalomból közismert *papmarasztás*² kifejezés inspirálta, amely a falusi, mezővárosi lelkipásztorok hajdani, XVI–XVII. századi évenkénti újraválasztására, *menesztésére*, *marasztására* vonatkozott. Ámbár a szó előfordult XVIII. század végi, XIX. század eleji bácskai és Kalocsa környéki levéltári iratokban is. 1778-ban a horgosiak használták a „*Tisztelendő Plébánus Úrnak tartása*” kifejezést. (F.12.) 1814-ben a lakiak (Géderlak) írták le „*A' Lak Helységbeli Tisztelendő Plébánus Úrnak tartását illető kötelességek*” megfogalmazást. (F.37.) 1845-ben pedig Zombor szabad királyi város katolikus vezető személyiségei a „*Plébánus Úrnak kitartására eddig divatozott*” járandóságot emlegettek.³ A *paptartás* szóösszetételben a második tag, a *tartás* jól kifejezi azt aényt, hogy a plébános tisztességes megélhetésének biztosítása nagyrészt az általa szolgált vallási közösségre hárult. A feladat jelentős terhet jelentett a közösség tagjainak egyénileg, de magának a közösségnek, sőt sok esetben a kegyúrnak is. A paptartás nem számított egyedülálló közösségi és egyéni kötelezettségnek a XVIII–XIX. századi falusi, mezővárosi társadalomban. A papon kívül a legtöbb nagyobb közösségnek *tartania* kellett kántort, tanítót, harangozót, pásztorokat, csöszöket, valamint községi „*konvenciósnak*” számító személyeket, mint például: jegyzőt, seborvost, rendfenntartó hajdúkat és hasonlókat.

A pap tehát, bár általában nagy tekintélynek örvendett a kései feudalizmus korának falusi, falusias kisvárosi társadalmában, megélhetését tekintve ki volt szolgáltatva az őt *tartó* lokális társadalmi közösségnek. Ha nem érték jelentősebb intrikák, ha megtalálta a hangot híveivel, ha természeti csapások nélküli jó esztendők jártak, a közösség lelki vezetője biztosnak tekinthette megélhetését. Ha viszont összeütközésbe került, vitába keveredett a plébánia kötelékébe tartozókkal, ha szavai, cselekedetei kiváltották hívei rosszallását, könnyen megrendülhettek életmódjának alapjai. Ha természeti csapásokkal terhelt rossz esztendők jártak, a pap együtt nélkülözött egyházközsége tagjaival.

A paptartás kifejezés tartalma magába foglalja mindazokat a pénz-, termény-, tüzelő- és munkajárandóságokat, amelyeket egy-egy vallási közösség tagjai, illetve

¹ Vö.: BÁRTH Dániel (szerk.) 2013.

² VESZELY Károly 1860. 279–283., IMREH István 1983. 105–108., DÁVID György 1931. 36–38., POKOLY József 1905. IV. 110–113., BÁRTH János 2012. 330–331.

³ KFL. I. 1. b. Zombor. 1845.

valamely plébánia népességének faluközössége, (faluközösségei), mezővárosi közössége, vagy valamely többvallású közigazgatási egység katolikus közössége adott rendszeresen előzetes egyezség alapján plébánosának. Tartalmi értelemben a paptartás megnevezés vonatkozik a kegyúr-földesúr földadományára és más plébánostámogató jótéteményére is. A paptartás szóösszetétel tartalma kiterjed a plébánosnak rendszeresen adandó járandóságok beszedési, szolgáltatási módjára ugyanúgy, mint a fizetnivalók, a kötelezettségek egyéni és közösségi teher jellegére, mértékére.

Paptartó szerepek

A XVIII. században és a XIX. század első felében, a magyarországi feudalizmus utolsó szakaszában a plébánosokat jórészt a hívek tartották el. A káplánokat a plébánosok fizették, akik ezért magasabb járandóságot kötöttek ki maguknak. Következésképp, áttételesen a káplántartás terhe is az egyházközség tagjaira háramlott.

A katolikus plébánostartás egyházközségi feladatai nem voltak egyedülállóak a korabeli felekezeti életben. Hasonló módon, jórészt a hívek és a vallási közösségek gondoskodtak a református, evangélikus, unitárius, görögkeleti papok, sőt a zsidó rabbi megélhetésének biztosításáról is.⁴

Kedvező esetben némiképp részt vállalt a paptartás terhéből a kegyúr-földesúr, aki általában egy jobbágytelket, *sessiót* adományozott a plébániának. Ha erdővel rendelkezett, adott a plébániának tűzre való fát, vagy a faluközösség által szolgáltatott tűzifa-mennyiséget megtoldotta földesúri tűzifa-adománnyal.

Az egyházmegye, a megyéspüspök leginkább azzal támogatta plébánosait, hogy átengedte számukra a helységükből származó egyházi tized tizenhatod részét, a sedecimát, ám bár erre törvény is kötelezte. Vészhelyzetben egyházmegyei alapokból kaphattak pénzbeli támogatást a rászoruló plébánosok.

Az államnak akkortájt kevés szerep jutott a paptartásban. A szegény plébániák segélyezése céljából alapított Cassa Parochorum támogatásai kevés nyomot hagytak a Duna-Tisza köze 1848 előtti egyháztörténetében.

A paptartó szerepek a Kárpát-medence területén egy-egy időszakban is különböző súllyal jelentkeztek. Ráadásul a szerepek súlya a XVIII. században és a XIX. század első felében többször is változhatott. Például a nyugat-magyarországi vonatkozású irodalom⁵ többször hangsúlyozza, hogy a plébánosok megélhetésében a XVIII. század közepén a kegyurak által adományozott földnek volt a legnagyobb jelentősége. Ezeken a területeken a *lecticale* és a *deputatum* csak másodlagos jövedelmi forrásnak számított. Ezzel szemben úgy látszik, hogy XVIII. századi Duna-Tisza közén a *lecticaléből* és *deputatumból*, vagyis a házaspárok és a vallási közösségek támogatásából származott a plébános jövedelmének gerince. Az árendába adott, vagy a nép által kelleetlenül művelt illetményföld hasznát a plébánosok rendre lebecsülték. A plébániai földek jelentősége ezen a tájon jobbára a jobbágyfelszabadítás után, a XIX. század utolsó harmadában és a XX. század első felében nőtt meg.

⁴ DÁVID György 1931. 38–48., 52–54., KISS Réka 2011. 165–169., PAYR Sándor 1924. 599–600., SZUHAY Benedek 1900. 137–183., GESZTHELYI NAGY László 1939. 78–106., 172–191.

⁵ MESZLÉNYI Antal 1941. 78.

Területi és időbeli különbségek a paptartásban

A paptartás rendjét, a plébánosnak adandó járandóságokat országos törvények, királyi rendeletek, egyházmegyei határozatok, helyi jogszokások, paptartó hagyományok befolyásolták. A járandóságok fajtája, mértéke, a szolgáltatások módja viták árán, alku alapján formálódott és szerződés keretében szentesítődött.

A XVIII–XIX. századi magyarországi paptartás rendje, módja, szokásvilága a későbbinél jóval színesebb képet mutatott. Tudományos kutatással tájilag, egyházmegyenként, sőt helységenként fellelhetők sajátosságai, eltérései, de összekötő vonásai is. Ezért érdemli meg a historikusok figyelmét.

A legszámottevőbb különbség a Királyhágón inneni katolikus egyházmegyék és az erdélyi egyházmegye paptartásának rendjében figyelhető meg. Az erdélyi katolikusok *kepézése*,⁶ komplikált rendszerű terményszolgáltató hagyománya például különleges színnek, egyéni vonásnak tekinthető a magyar paptartás palettáján. Kevésbé látványos különbségek érzékelhetők a dunántúli-felföldi tájak és a Duna-Tisza közti kalocsai főegyházmegye paptartási szokásai között is.

A paptartás rendje jelentős változásokon ment át az újkorban. Szinte természetes, hogy a plébánosok jövedelme más alkotóelemekből tevődött össze a XX. század közepén, mint például a XIX. század elején. De ha csak a magyar feudalizmus utolsó száz évét nézzük, akkor is fontos változások nyomára bukkanhatunk. Ilyen változásnak tekinthető a pénzárandóságok súlyának növekedése, a termény- és munkajárandóságok lassú visszaszorulása. Ezek az átalakulások azonban nem egyidőben következtek be minden helyen. Amikor egyik egyházközség népe már pénzben váltotta meg minden paptartó szolgáltatását, más egyházközségek még viselték a plebániális földek művelésének nyűgét. Nehéz tehát általában beszélni a paptartás fogalmának tartalmáról. Amikor paptartásról szövelünk és írunk, ajánlatos megjelölnünk a kort és a helyet.

Kutatástörténeti szemle

A paptartás témája nem tartozik a magyar egyháztörténet és a történeti népelet-tanulmányozás túlkutatott területei közé. Az alsópapság megélhetésének biztosítási módja, a vallási közösségek paptartó tevékenységének rendje a Kárpát-medencében csak hiányos feltártságúnak mondható.⁷

A létező régi kutatási eredmények jobbára jogtörténeti, közgazdasági megköze-lítésűek. Timon Ákos 100 évnél is többet megélt, sokat idézett klasszikus műve⁸ jellegzetes jogtörténeti összegzés a párberről, különös tekintettel a párbér jogi természetére. A szerző nagy könyve megírásakor elsősorban nyugat-dunántúli és nyugat-felföldi vonatkozású történeti adatokra támaszkodott. Felhasznált forrásai egy olyan világot tükröznek, amely sok esetben nem általánosítható a Duna-Tisza közére, Kelet- és Dél-Magyarországra, Erdélyre, pedig az általánosítás szándékával emlegette tanulságaikat. A kecskeméti agrárközgazdász, Gesztelyi Nagy László az 1930-as években

⁶ BALASSA Iván 1996., BÁRTH János 2012. 342–348.

⁷ Jellemző, hogy a magyar néprajztudomány hatalmas vállalkozásában, az öt kötetes Magyar Néprajzi Lexikonban nincs *pap*, *plébános*, *kepe*, *párbér*, *stóla* címszó. MNL. 1977–1982.

⁸ TIMON Ákos 1908.

nagy igyekezettel gyűjtötte a magyarországi egyházak párbérre vonatkozó adatszolgáltatásait, kimutatásait, szabályzatait. Angol, német, francia, olasz, holland, lengyel párhuzamokat is feltárt. Az egyházi adót, a párbért adózási kérdésnek tekintette, amelynek megreformálását elengedhetetlennek tartotta. 1939-ben megjelent összefoglaló műve az országos szabályozás, a megreformálás igényét sugallta. Jellemző és tanulságos, ahogy könyve előszavában nyilatkozott az egyházi adózásról és a párbérről: „Ennél nehezebben áttekinthető, bonyolultabb, rendszertelenebb, szétágazóbb és az adózó hívek szempontjából kényesebb kérdése alig van a magyar egyházi, közgazdasági, sőt mondhatni a közéletnek” – írta.⁹

A magyar egyháztörténeti összefoglalások leginkább csak néhány mondatban vagy legfeljebb egy-két oldalon érintik a paptartás témáját.¹⁰ A helytörténeti monográfiákban és a plébániatörténeti munkákban inkább csak „érdekesség” gyanánt szerepeltettek a szerzők néhány adalékot a papok hajdani járandóságáról. Figyelemre méltó kivételek azok a katolikus plébánia- és egyházközségtörténeti könyvek, amelyek érdemben tárgyalják a paptartás hajdani módját, rendjét.¹¹ A helyi református egyházak történeti között is akadnak olyanok, amelyek az átlagosnál nagyobb teret szenteltek a papok jövedelmének, megélhetésének.¹²

A forráskiadványok, különösen a vizitáció-kiadások,¹³ sok adatot rejtenek a paptartásról. Egy XVII. századi vizitációközlés paptartó tanulságait Tomisa Ilona rövid tanulmányban is összefoglalta.¹⁴ Egy korábbi veszprémi vizitáció-kiadás bevezető írásában Meszlényi Antal viszonylag nagy teret szentelt a lelkesí javadalmazás témakörének.¹⁵ E sorok írója a Kalocsai kontraktusok című forráskiadványába felvett kilenc katolikus paptartó kontraktust¹⁶ és több írásában is foglalkozott a székely katolikusok paptartásának rendjével.¹⁷

A könyv témájának időbeli, felekezeti, területi határai

A paptartás sokszínű világa számottevő különbségeket mutat időben, térben és felekezetenként egyaránt. Mást jelentett a paptartás a XVII. században, mint a XIX. század végén. Másképp járultak hozzá papjuk megélhetéséhez a római katolikusok, a protestánsok, vagy a görögkeletiek. Más paptartó szokások jellemezték a csíki székelyek, a bácskai magyarok, vagy a Zala megyei katolikusok mindennapjait. Ezért a

⁹ GESZTHELYI NAGY László 1939. 3.

¹⁰ KARÁCSONYI János 1915. 211–212., 360–362., HERMANN Egyed 1973. 313–315., POKOLY József 1904–1905. IV. 115–117.,

¹¹ HOSS József 1948. 104–114., KARÁCSONYI Sándor 1941. 165., 169–178., BLANDL György 1936. 156–164., VESZELY Károly 1868. 181–185., COROI Artur 2000. 122–126., BÁRTH János 2012. 342–353. f.

¹² KISS Bálint 1992. 241–260., KÓSA László 2008. 81–83., 164., MOLNÁR János 1885. 88–105., 222–228., ROMÁN Ernő 1926. 127–146., FÁBIÁN Zoltán 1911. 16–22., KOTHENCZ Kelemen 2007. 19–21.

¹³ MERÉNYI Ferenc 1939., TOMISA Ilona 1989., 1992., 1997., 2002., BÁRTH János 2017., BEKE Margit 1994., KOVÁCS András – KOVÁCS Zsolt 2002., CSÁKI Árpád – SZ. GAZDA Enikő 2001., VARGA Imre 1971., 1972.

¹⁴ TOMISA Ilona 1994.

¹⁵ MESZLÉNYI Antal 1941. 75–87.

¹⁶ BÁRTH János 1997. 310–324.

¹⁷ BÁRTH János 2001., BÁRTH János 2006. 88–96., BÁRTH János 2012. 342–355., BÁRTH János 2015/a. 154–165.

most közreadandó, paptartásról szóló könyvem írása előtt meg kellett határoznom a feltárandó és bemutatandó téma idő-, felekezeti- és térbeli határait.

A kutatás és a téma ismertetésének időhatára gyanánt azt a 110 esztendő határozta meg, amelyet 1738 és 1849 között a magyar kései feudalizmus vége töltött ki. Az első dátumot a könyvem függelékébe felvett legrégebbi dokumentum keletkezési ideje adta. Az általa már jelzett XVIII. század közepe valamiféle konszolidálódást, békés országépítést, „teréziánus” modernizációt jelentett, amely többek között a Duna-Tisza közén is meghozta az újkori hivatali írásbeliség kiteljesedését. A második dátum a korszakváltó 1848–1849-es forradalom és szabadságharc második esztendejeként vonult be a magyar történelembe. Néha nehéz volt megállni, hogy mellőzzem paptartó dokumentumok közreadását az 1850-es évekből, de a kitűzött határvéghöz igyekeztem tartani magamat.

Könyvem a római katolikus városi és falusi alsópapság körébe tartozó plébánosok, illetve plébánost helyettesítő papok tartásával, jövedelmével, megélhetési feltételeivel foglalkozik. Nem tárgyalja a kolostorokban élő szerzetes papok és a kalocsai érseki udvar főpapjainak, kanonokjainak jövedelmi viszonyait. Nem tekintetem írássom tárgyának a vizsgált terület reformátusainak, evangélikusainak, ortodoxainak, görögkatolikusainak, zsidóinak paptartó gyakorlatát. A paptartó római katolikusok a kutatott területen magyarokat, németeket, bunyevác-horvátokat, sokac-horvátokat, rác-horvátokat és egyre csökkenő számban szlovákokat jelentettek. A protestánsok csak akkor szerepeltek tanulmányomban és forrásközlésemben, ha arról esett szó, hogy a XVIII. század vége előtt kényszeredetten bár, de maguk is hozzájárultak a területileg illetékes katolikus plébános jövedelmének növeléséhez.

Földrajzi értelemben ez a könyv a Duna-Tisza köze délebbi kétharmadáról szól. Azon a területen vizsgálja a paptartást, amelyet az újkorban, Trianon előtt, valamint az 1940-es évek első felében átmenetileg újra Kalocsa-bácsi főegyházmegyének neveztek. Ez a körülbelül 200 kilométer hosszú és 100 kilométer széles nagytáj magába foglalja a Duna-Tisza közének déli és középső részét. A Pataj-Akasztó vonaltól a Futak-Újvidék-Titel vonalig terjed. Nyugaton, délen, keleten a Duna és a Tisza folyók határolják. Az elmúlt évtizedekben, években több mint 100 plébániájának 1850 előtti iratait tanulmányoztam át a kalocsai érseki levéltárban. A kutatott plébániák a kalocsai érsekség „történelmi”, vagyis XVIII–XIX. századi plébániáinak majdnem az összeségét jelentik.

A vizsgált terület teljes egészében magába foglalja a nagy kiterjedésű hajdani Bács-Bodrog vármegyét. A bácskai tájhoz északról kapcsolódik a Kalocsai Sárköz árvízjárta földje, amely a tőle keletre eső néhány néprajzi szigettel (Kecel, Vadkert, Kiskőrös, Akasztó) együtt valaha a történelmi Pest-Pilis-Solt vármegye Szeremléig húzódó déli nyúlványát jelentette. A Kalocsa-bácsi főegyházmegye egy faluval, a Szeged alatt telepített Horgossal részesedett Csongrád vármegyéből is.

A paptartás szempontjából nem kutattam és könyvemben nem szerepeltettem a csonka kalocsai érseki főegyházmegyéhez 1993-ban a váci egyházmegyéből átcsatolt területeket: Kecskemét hajdani határát és a Kiskunság katolikus plébániáit, vagyis az új Kalocsa-kecskeméti főegyházmegye „kecskeméti” jelzővel illetett részét. Annál inkább kutattam a régi Kalocsa-bácsi főegyházmegye Trianonban Szerbiához csatolt alsóbácskai részét, a XX. század közepén létrehozott szabadkai püspökség plébániáit.

A paptartás kutatására két módszer kínálkozik: egy történeti, vagyis levéltári források tanulmányozására alapozott, és egy néprajzi, vagyis idős személyek (papok és hívek) visszaemlékezéseit figyelembe vevő vizsgálódás. A XXI. század elején azonban a néprajzi módszer XVIII–XIX. századi paptartó szokások feltárására már inkább csak elvi lehetőség. A XX. század elején még bizonyára sikeresen lehetett volna efféle néprajzi kutatást végezni, de akkor az ilyen témájú gyűjtések elmaradtak, ma viszont már elvégezhetetlenek. A néprajz ezen a területen is elkésett. A népi emlékezet a XXI. század elején már nem tartja számon a kései feudalizmus kori paptartó szokásokat, különösen azok számszerű adatait. A néprajzi interjúkban legfeljebb hallomásból származó emlékfoszlányok lelhetők föl az elődök paptartó gyakorlatának néhány eleméről. Éppen ezért a történeti módszer, a levéltári források megszólaltatása, hovatovább kizárólagos módszerré válik. Hasznos azonban, ha a kutató a történeti források tanulmányozását néprajzi szemlélettel végzi. Ezért munkám során a XVIII–XIX. századi paptartást úgy igyekeztem megközelíteni, mint a történeti népelet részét, annak egyik megnyilvánulását, alkotóelemét.

A paptartás történeti forrásai

Szerződések, kontraktusok

A paptartó szerződések sorában különleges helyet foglalnak el azok a „föltrebb korai”, 1733 és 1745 közötti latin nyelvű kontraktusok, amelyek a falvakat, plébániákat alapító, rendteremtő, szabályokat alkotó kalocsai érsek, Patasics Gábor közreműködésével jöttek létre, és hosszú időre meghatározták a „kontraktussal ellátott” települések paptartásának rendjét. Formai szempontból számos hasonlóság van köztük, helyenként szövegük is egyezik, ami nem véletlen, hiszen közeli időpontokban ugyanabban a hivatalban, az érseki kancellárián vetették papírra betűiket. A kétoldalú tárgyalásokat, az egyesség tényét nehéz fölfedezni mögöttük. Ezek a kontraktusok inkább valamiféle paptartó szabályok, rendelkezések, amelyeket szerződészerű keretbe ágyazva a nagy egyházszerző egyházfő „adott” híveinek, hogy ezáltal elősegítse papjai sikeres működését. Jellemző, hogy bevezetőjük az érsek nevével és titulusainak felsorolásával kezdődik, miként a földesúrként íratott korabeli úrbéri és egyéb kontraktusoké is.¹⁸

A Patasics Gábor érsek nevével összeköthető paptartó plébániai kontraktusok jó példái: Dusnok 1737. június 25-én, Akasztó 1737. június 29-én, Bezdán 1743. június 29-én, Almás (Bácsalmás) 1743. december 12-én kelt szerződése. Az előző kettő közé iktathatjuk még Kecel helység 1735. augusztus 19-én kelt paptartó szabályzatát, amelyet Dusnok és Akasztó szerződésének keletkezési dátuma között, 1737. június 28-án záradékkal és aláírásával látott el az érsek. Ezáltal a felsorolt kontraktusok közé emelte, annak ellenére, hogy szövegezése némileg eltér azokétól, például nem az egyházfő titulusainak felsorolásával kezdődik.¹⁹

---

¹⁸ Vö.: BÁRTH János 1997.

¹⁹ KFL. I. 1. b. Dusnok. 1737., Kecel. 1735., Akasztó. 1737., Bezdán. 1743., Bácsalmás. 1743.

Könyvem függelékébe Patasics-féle kontraktusok nem kerültek, mivel idegen nyelvű szövegekkel vagy fordításokkal nem akartam megbontani a szövegközlés magyar jellegét. Adataikat azonban tanulmányomban többször idézem, emlegetem.

A XVIII. század második és a XIX. század első felében a plébánosok kötöttek szerződést plébániájuk népének képviselőivel arról, hogy a katolikus közösség mivel, mennyivel és miként biztosítja lelkipásztora megélhetését. A kutatott időben és területen ezek a szerződések számítanak a paptartás legfontosabb forrásának.

A paptartó szerződéseket egyvallású, katolikus falu és „pápista” mezőváros esetén legtöbbször a közigazgatási értelemben vett község előljárói: „bírái”, esküdtjei „hozták tető alá”, mivel az efféle helyeken a politikai község képviselőit egyben a helyi egyházszervezet hangadó képviselőinek is tekintette a pap, a földesúr, a vármegye és a nép egyaránt. Többvallású falvakban, városokban is előfordult, hogy a közösség vezetősége vállalta föl a szerződő fél szerepét. Az előljárók a katolikus, református, evangélikus, vagy görögkeleti pap eltartásáról igyekeztek egyenlő mércével gondoskodni, ami nem mindig sikerült panaszmentesen. A többség, vagy a múltbéli elsőség ténye előnyökkel járhatott a „vezető” felekezet számára. Némely többvallású faluban, városban a katolikus közösség a közigazgatási községtől látszólag függetlenül egyezett meg papjával a járandóságokról. Ebből a szempontból különleges helynek számított Zombor szabad királyi város, ahol az egymás mellett élő két nagy létszámú felekezet: a szerb ortodox és a magyar-bunyevác-német római katolikus közösség önszerveződése intézményesült formát öltött. A katolikus közösség vezető testületét, amelyet a városi tanács katolikus képviselői és más választott tagok alkottak, leginkább „*Szabad Királyi Zombor Városi Római Katolikus Egyházgyámság*” néven emlegették. A „Katolikus Egyházgyámság” maga szerződött a zombori plébánossal. A városi magisztrátus, bár a papi járandóságok többségét biztosította, nem avatkozott bele a katolikus és az ortodox egyházközség vezető testületeinek döntéseibe. Amikor ezt megtette, például az 1840-es években, elhúzódó, hatalmas illetékességi pereskedés kezdődött a magisztrátus és a „Katolikus Egyházgyámság” között.²⁰

A paptartó szerződések megkötését tárgyalások, viták, levelezések, panaszkodások előzték meg. A híveket élénken foglalkoztatta, hogy miképpen alakulnak a tárgyalások a plébános és a katolikus közösség, illetve a változtatni akaró pap és a korábbi gyakorlathoz ragaszkodó közösség, vagy a régihez ragaszkodó pap és változtatni akaró nép között. Némely faluban hónapokig elnyúló viták borzolták a kedélyeket a pap járandósága, igénye körül.²¹ A hívek gyűléseket tartottak, a falu vezetőivel az élen határozatokat hoztak, bérajánlatokat tettek, alkudoztak. Nem ritkán panaszkodó leveleket írtak a kalocsai érseki szentszéknak, az érseki helynöknek, az érseknek, más irányba pedig a vármegyének, súlyosabb esetben a Helytartótanácsnak. Volt rá példa, hogy a kegyúr-földesurat kérték meg közbenjárásra az érseknél a falu katolikus közössége érdekében. Szükség esetén küldöttségeket menesztettek Kalocsára, az érseki udvarba. Előfordult, hogy a vitatkozó, elégedetlenkedő nép regulázására nagytekintélyű külső személyeket is bevetettek a hatóságok. Ilyen közvetítő, rábeszélő személy

---

²⁰ KFL. I. 1. b. Zombor

²¹ A papi járandóságokkal kapcsolatos falusi viták jó küllődi példája: BÁRTH Dániel 2003. 99–102., A paptartás konfliktusairól Budakeszin: BEDNÁRIK János 2013. 234–236.

lehetett egy magasrangú pap Kalocsáról, vagy a vármegye szolgabírája, esküdtje Zomborból.

A pap és híveinek egyezkedésére kiváló alkalom adódott, ha az érsekség akkortájt éppen vizitációt tartott a plébánián. A vizitáción jelen voltak a plébánia épületében mindazok, akiknek érdekében állt a tárgyalások eredményessége: a plébános, a falu, a mezőváros elöljárói, az érsek, vagy helyette egy kalocsai főpap, az esperes, a földesúr-kegyúr vagy a nevében eljáró tiszttartó, az államhatalmat képviselő szolgabíró, vármegyei esküdt. A jeles urak társaságában a népet megjelenítő parasztgazdák és céhmesterek valószínűleg könnyebben hajlottak, mint amikor csak a papjukkal álltak szemben. Az ünnepélyes pillanatok hatása alatt a főpapok és a földesurak is könnyebben tettek szép ígéretek, mint amikor falusi panaszleveleket olvasgatva a saját kastélyuk csendjében üldögéltek.

A tárgyalások, egyezkedések, alkudozások, befolyásolási és nyomásgyakorlási törekvések eredményeként előbb, vagy utóbb megszületett a plébános és a nép megállapodása, amelyet írásba foglaltak. Az elkészített iratot, a paptartó szerződést magyar írásban és beszédben is leginkább a latin eredetű *kontraktus* (contractus) néven emlegették. Ünnepélyes aláírására jó alkalmat jelentettek a fentebb említett vizitációk, valamint a közvetítéssel megbízott kalocsai főpapok látogatásai. Természetesen volt példa kevésbé látványos aláírási ceremóniákra is.

A paptartó kontraktusok általában 2–3 hitelesített példányban készültek. Ha bizonyító dokumentumként, például közösségi panaszok, perek, vizitációk mellékleteként szükség volt rájuk, másolat készült róluk. Egy példányuk mindenképpen elkerült Kalocsára az érseki szentszék elé, ahol megvizsgálás, megtárgyalás, elfogadás után az archívumot gyarapította. Ezért a Kalocsa-bácsi érsekség hajdani területén keletkezett XVIII–XIX. századi paptartó szerződések többsége manapság a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban lelhető föl.²²

A paptartó szerződések a XVIII. század közepe és a XIX. század dereka közötti 100 esztendőben a kalocsai érsekek egyházmegyéjében magyar, latin és német nyelven készültek. Mutatóban előfordul bunyevác nyelvű szerződés is.²³ Nem törvényszerű, hogy a magyar falu magyar, a német falu német nyelvű kontraktust íratott. A paptartás írott dokumentumainak nyelvhasználata terén a kutatót fölöttébb változatos és néha meglepőnek is mondható kép fogadja. Tanulmányom írása során természetesen a latin és a német nyelvű szerződések tényszerű adatait is felhasználtam, könyvem függelékében viszont csak magyar nyelvű kontraktusokat adtam közre.

A magyar nyelvű paptartó kontraktusok sokszínűek ugyan, de alapvetően kétfélek:

1. Egyszerűbbek, rövidebbek, elnagyoltabb fogalmazásúak, rendszertelen felépítésűek. Sokszor odavetett szavakból, formálatlan félmondatokból állnak. Efféle rövid, egyszerű szerződések inkább a XVIII. század közepét, az 1770-es évek előtti, „korai” írásbeliségűnek számító időket jellemezték.

---

²² KFL. I. 1. b. + plébánianév + évszám.

²³ KFL. I. 1. b. Bajmok. 1787. — Iratképét közölte: MOJZES Antal 2001. 78–79.

2. Részletezőbbek, terjedelmesebbek, körültekintőbb fogalmazásúak. Felépítésükben a *lecticale*, a *deputatum* és a *stóla* elkülönítésére alapozott rendszer mutatkozik. Az ilyen kontraktusok általában „későbbiek”, vagyis a XVIII. század végéről és a XIX. század első feléből származók.

A rövidebb szerződések gyakran azért kurtábbak az átlagosnál, mert a *lecticalera* és a *stólára* csak utalnak, jelezvén, hogy azok az egyházmegyében szokásos módon fizetendők. A járadékok pénzbeli megváltásának ténye is némileg egyszerűbbé tett némely szerződéseket.

A komplikált, körültekintő fogalmazás mögött néha prókátoros szemlélet, jegyzői okoskodás, máskor a sokat tapasztalt nép előrelátó óvatosság is meghúzódhatott. Utóbbira jó példának tekinthetők a különböző fuvarozási kötelezettségek távol-sági és gyakorisági korlátozásai.

A szerződéseket néha talán a pap, legtöbbször azonban a „falu jegyzője” vetette papírra. Utóbbi a szöveget aprólékosan, pontról pontra felolvasta és elmagyarázta a település előljáróinak, illetve a katolikus közösség képviselőinek. Előfordult, hogy a faluközösség a jegyzőt hibáztatta valamely kedvezőtlen paptartó teher miatt, mondván nem azt írta a szerződésbe, amiben megállapodtak a tárgyalások során, vagy az egyezmény valamelyik részletét elfelejtette papírra vetni.

Ahogy haladt előre az idő, egyre több hatóság, szervezet ártotta bele magát az egyházközségek és a plébánosok szerződéseinek megkötésébe. A XVIII. század közepéső harmadában a paptartó kontraktus jobbára a plébános és a rábízott falu kommunitásának egyezménye volt. Egyik oldalon a pap, másik oldalon a „falu bírái”, a katolikus közösség előljárói, képviselői írták alá. A XVIII. század végén és a XIX. század első felében az egyezséget a falu előljáróin és a plébánoson kívül aláírták egyházi méltóságok, például esperes, Kalocsáról kiküldött kanonok, valamint vármegyei, uradalmi tisztségviselők, például főszolgabíró, vármegyei esküdt, uradalmi ispán, gazdatiszt. Némely kontraktuson ott szerepel a kalocsai érseki szentszék jóváhagyó nyilatkozata, sőt a kalocsai érsek tudomásul vevő aláírása is.

A papokkal kötött egyezségek érvényességi ideje igen változatos képet mutatott. Előfordultak olyan kontraktusok, amelyeket határozott időre, például egy évre kötöttek. Arra is volt példa, talán jegyzői mulasztás miatt, hogy a szerződésben nem esett szó időhatárról. A legtöbb kontraktus a plébános „életére”, vagyis a szerződő közösség szolgálatában töltött tevékenységi idejére szólt. Néha a következő papok is tovább éltették szerződő elődjük bevált megállapodását. Így 20–30–40 esztendeig is érvényben lehetett egy szerződés, sőt amikor már újat kötöttek helyette, akkor is sokan visszasírták, viták során, panaszlevelekben sokszor emlegették.

A XIX. század első felében előfordult, hogy a paptartó kontraktus fogalmazói ún. *katonai év*-ben számoltak, amely november 1-jén kezdődött és a következő év októberének végéig tartott. Ilyen szerződést kötött például 1816-ban Miske, 1817-ben Újvidék, 1819-ben Horgos és Zenta plébánosa. (F. 41., 42., 43., 44.)

A plébánossal kötött kontraktus, érvényességi idejétől függetlenül, hosszú időre meghatározhatta egy-egy falu vagy agrárváros katolikus népének paptartó kötelezettségét. A szerződés bizonyos elemei, pontjai elő-előbukkanhattak a későbbi megállapodásokban is. A plébános és híveinek tárgyalásai során egy-egy jeles régebbi kontraktus viszonyítási alappal számított. A tárgyaló felek hivatkoztak rá, érveltek vele.

Bizonyos kontraktusok egyes elemei, szolgáltatási kötelezettségei, biztosítéki jogszokás gyanánt éltek az egyházközség népének emlékezetében. Azt is mondhatnánk: a paptartó kontraktusok bizonyos tartalmi elemei, szolgáltatási módjai évtizedek alatt *jogszokásokká*, illetve a népi jogélet körébe tartozó *szolgáltatási, paptartó szokásokká* magasztosultak.

A paptartó kontraktusokat érdemes tudományos vizsgálódás tárgyává tenni, mert sokat elárulnak: 1. A falusi, mezővárosi nép egyik felvállalt kötelezettségéről, terhéről, 2. A nép és plébánosa kapcsolatáról, különös tekintettel annak anyagi vonatkozásaira, 3. A plébánosok életszínvonaláról, bevételeiről, anyagi lehetőségeiről.

A paptartással kapcsolatos kutatásaim során mindig a szerződéseket tekintettem a téma legfontosabb forrásának. Az 1970-es években meg úgy véltem, hogy csak kontraktusok alapján vázolom föl a paptartás rendjét. Jóval később, a XXI. században társítottam a szép számban összegyűlt kontraktusok mellé leveleket, a papok jövedelmére vonatkozó kimutatásokat és más forrásokat.

A szerződések közé számítottam néhány olyan dokumentumot is, amely formai szempontból nem szerződés ugyan, de szerződéssel tekinthető egyenértékűnek. Ilyen iratfajta a katolikus közösség hivatalosan kinyilvánított bérajánlata a plébános számára.²⁴

Alapos válogatás után könyvem függelékébe 59 magyar nyelvű paptartó kontraktus és szerződést helyettesítő közösségi paptartó bérajánlat kapott helyet az 1748 és 1849 közötti 100 évből. A közölt 59 egyezség és bérajánlat 41 plébánia paptartási viszonyait villantja föl.

Levelek, kérelmek, panaszok, tanúsítványok, vallomások

A paptartás rendjéről, módjáról, terheiről, hiányosságairól sok levél tanúskodik. A *levél* szó itt tágan értelmezendő. Vonatkozik az írásban rögzített kérelmekre, panaszokra, tanúsítványokra, vallomásokra egyaránt.

Leginkább figyelemre méltóak a közösségek, első sorban a faluközösségek, mezővárosi közösségek, falusi és városi elöljáróságok, illetve a több vallású helyek római katolikus, magyar közösségeinek levelei, amelyeket érseküknek, érseki helynököknek, egyházi hatóságoknak, főesperesüknek, plébánosuknak, a Helytartótanácsnak, vármegyéjük tisztségviselőinek, földesuruknak, földesuruk uradalmi tisztjének írtak. E levelek témája sokszínű képet mutat. Ide tartoznak többek között az alakuló, formálódó egyházközségek templomépítési kérelmei, misézés-kérései, kihelyezett káplánt, önálló plébánost remélő instanciái, a már létező plébániák népének megnevezett papok odahelyezését szorgalmazó kérései, ritkábban saját papjaik elhelyezését, eltávolítását szorgalmazó folyamodványai. A papkérések, papajánlások legtöbbször a szóban forgó papok buzgóságáról, sikeres lelkipásztori tevékenységéről, jó modorról, kedveltségéről tesznek tanúságot dicsérő szavak hangoztatásával. Előfordultak közösségi panaszlevelek is, amelyekben a nép, illetve bizonyos csoportjainak képviselői kifogásolták plébánosuk modorát, gorombaságát, viselkedését, egyházi műkö-

---

²⁴ Bérajánlat már a XX. század elején szerepelt a magyar egyháztörténeti irodalomban: TIMON Ákos 1908. 53–54., 60–61.

dését, anyagi túlkapásait. A panaszok többsége éppen a paptartás terhei miatt fogalmazódott meg. A plébános járandóságával kapcsolatos helyi viták tükröződnek a levelekben. Bizonyos közösségi megnyilatkozások arról szólnak, hogy a nép ragaszkodik a régi szerződéshez, a régi paptartó gyakorlathoz, a plébános pedig mindenáron változtatni akar. Más levelekben az látszik, hogy a nép szeretne megszabadulni régi, kedvezőtlené vált szerződésétől, és papjával ellentétben új szerződést, újfajta, kedvezőbb szolgáltatásokat szeretne.

A plébániai iratokban előforduló egyéni levelek többségét plébánosok, káplánok, kántorok, tanítók, szindikusok, harangozók, vagyis egyházi személyek írták. Legtöbbször panaszkodtak anyagi helyzetük, lakásviszonyaik, munkakörülményeik, jövedelmük alacsony volta miatt. A papi levelek néha kedvezőtlen véleményt tükröztek a nép erkölcséről, vallásosságáról, egyházzal kapcsolatos anyagi áldozatvállalásáról, máskor felújítást, építkezést sürgetve, érzékletes képet festettek a templom szűkösségéről, életveszélyességéről, a plébániaház lakhatatlanságáról és hasonlókról.

A kegyurak levelei legtöbbször azokra a papokra hívták fel az érsek figyelmét, akiket a kegyúr szívesen látott volna az általa patronált plébánián. Néha sértődésről, a kegyúrral szembeni udvariatlan, sőt ellenséges papi viselkedésről számoltak be. Előfordult, hogy több levélváltást kívánt egy-egy kegyúri kötelezettség teljesítésének megszervezése, lebonyolítása, különös tekintettel a plébános „sessiójának” kiadására, a plébániaépítésre, a templomjavításra.

A hívek az egyházi személyekhez íratott egyéni leveleikben néha magánjellegű sérelmeket taglaltak, máskor kereszteteket, szobrokat, kálváriákat fundáltak, sok esetben pedig családi gondokat tártak föl, amelyek megoldására az egyház segítségét kérték. Különösen fontosak az egyéni sérelmeket feltáró levelek, mert ezek nem ritkán a paptartás nehézségeit tükrözik. Ilyen levelet íratott például az a bezdáni nemes özvegyasszony, aki 1850-ben arról panaszkodott, hogy fiát a pap nem akarja megesszenni, mert tágabb családja tartozik a lecticaléval.²⁵

A kollektív és egyéni levelekben, illetve az ezekhez kapcsolódó vizsgálatok tanúvallomásaiban, nyilatkozataiban, tanúsítványjaiban sok szó esett a hagyományosnak számító, „bevett” papi járandóságokról, a nép szolgáltatásairól, a lecticale begyűjtéséről, megváltásáról, a papi földek műveléséről, a deputátumok kifizetéséről, vagyis a paptartás helyi szokásairól. Ezért a levelek tanulmányozása nem hanyagolható el a paptartás kutatása során.

Könyvem függelékében 24 levelet adok közre.

Kimutatások, tájékoztatások a plébánosok jövedelmeiről

A XVIII–XIX. században különböző hivatalok, hatóságok, első helyen a főegyházmegye illetékes hivatalai, testületei több alkalommal is igyekeztek tájékozódni a plébánosok és a katolikus kántortanítók jövedelmeiről. Ezért jövedelem-kimutatásokat készítetttek a plébánosokkal, amelyeket Kalocsán az érseki archívumban legtöbbször nem gyűjtöttek össze, nem kezeltek együtt, hanem beosztották helységenként a plébániai iratok közé. Ha a kutató több plébánia iratai között is talál ugyanabból az

---

²⁵ KFL. I. 1. b. Bezdán, 1850.

évből származó, ugyanolyan szempontrendszer alapján készített jövedelem-kimutatást, méltán gyaníthatja, hogy egy hajdani jövedelem-felmérési akció fennmaradt darabját tartja a kezében.

Az 1778. évi, fölöttébb részletes, latin nyelvű plébániai jövedelem-kimutató adatlapjait bizonyos helységek esetében annak idején, valószínűleg Kalocsán, esperesi kerületenként, illetve tájanként összemásolták. Ilyen füzetszerű, esperesi kerületenként sem teljes, összemásolt adategyüttesek maradtak fent a „bácsi fölső” esperesi kerület Bezdán, Monostorszeg, Kupuszina (Bácskertes), Apatin, Priglevica Szent Iván (Bácsszentiván), Szonta (Szond), Doroszló, Bogojeva (Gombos), Karavukova (Bácsordas), Filipova (Szentfülöp), Veprovác (Veprőd) plébániájáról; a „bácsi alsó” esperesi kerület Gajdobra (Szépliget), Neo-Palánka (Palánka), Bukin (Bökény), Plavna (Palona), Bogyán, Vajszka, Hódság plébániájáról; a „tiszai alsó” esperesi kerület Óbecse, Petrovoszeló (Péterréve), Ada, Zenta, Okanizsa (Magyarkanizsa) plébániájáról; illetve a manapság Felsőbácskának nevezett táj részben a „kalocsai alsó”, részben a „tiszai fölső” esperesi kerületbe tartozó Szántova (Hercegszántó), Béreg, Dautova (Dávod), Baracska, Almás (Bácsalmás), Csátalja, Gákova (Gádor), Katymár, Jankovác (Jánoshalma), Kolluth (Küllöd) plébániájáról.²⁶ Kishegyes és Kucora magános adatlapjai a két falu plébániai iratai között őrződtek meg.²⁷

A XIX. század elején valószínűleg országszerte²⁸ történtek plébániai jövedelemösszeírások. A Kalocsa-bácsi főegyházmegye legfontosabb adatait 1804-ben a Helytartótanács hatalmas táblázatban egyesítette, amely az érsekség gazdasági iratai között maradt fenn az utókor számára.²⁹

A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár plébániai irataiban fel-felbukkan egy jellegzetes hajtogatott iratfajta, amelyet kézzel kitöltött, nagyméretű, előrenyomatott űrlapnak nevezhetnénk. Három változata lelhető fel. Egyik a plébános, másik a kántortanító, harmadik az egyházigazgatók szerepű *szindikus* jövedelmét mutatja az 1848 nyarán papírra vetett adatok formájában. Sajnos, ez az 1848. évi jövedelemszámbevitel nem maradt meg minden plébániáról, sőt a bácskai szerbek magyarelles megmozdulásainak színterein talán el sem készült. A papi jövedelemre vonatkozó űrlapok előrenyomatott szövegéből gyanítható, hogy a kérdéseket nem Kalocsán, hanem országos hivatalban fogalmazták. Erre utal, hogy az egyébként is nem túl célirányos kérdések olyan fogalomrendszer tükröznek, amely idegen volt a kalocsai egyházmegye, sőt talán több egyházmegye szóhasználatától. Nem szerepelt bennük például a *lecticale* és a *deputatum*, mint a két legjellemzőbb paptartási fogalom. Fölbukkant viszont a *papi pénz* kifejezés, amelyről a korabeli papok sem mindig tudták, hogy a *stóla* párjaként, vagy szinonimájaként értelmezzék. A válaszokban mindkét felfogásra akadt példa, bár a kérdésfeltevők valószínűleg a *lecticale* pénzjárandósági részét értették a szokatlan kifejezés alatt. A kérdőív megalkotását valószínűleg az az igény inspirálta, hogy kiderüljön, mekkora veszteség érte a plébánosokat a dézsma eltörlésével, illetve a belőle járó *sedecima* elvesztésével.

²⁶ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. — A korabeli espereskerületi beosztásra: LAKATOS Andor 2002. 123.

²⁷ KFL. I. 1. b. Kishegyes. 1778., Kucora. 1778.

²⁸ Vö.: KARÁCSONYI Sándor 1941. 174.

²⁹ KFL. III. 6. b. (23. doboz). 1804. évi jövedelem-kimutató.

Az 1848. évi felmérés kérdései és válaszai magyar nyelven íródtak. Ezért, a latin nyelvű jövedelem-kimutatásokkal ellentétben, könyvem függelékébe, ahol csak magyar szövegek szerepelnek, felvettem 19 plébánia választát. Ez a válogatás jó lehetőséget nyújtott arra, hogy a közölt dokumentumok sorában olyan falvak és mezővárosok paptartó megnyilatkozásai is olvashatók legyenek, amelyeknek paptartó gyakorlatáról a korábbi időkből nem került elő magyar nyelvű kontraktus vagy levél. Ilyen településnek tekinthető például Dautova (Dávod), Kunbaja, Hódság, Obrovác (Boróc), Gajdobra (Szépliget), Hajós, Parabut (Paripás), Vaskút, Apatin, Filipova (Szentfűlöp), Kerna (Kerény).

Előfordult, hogy a plébános más helység, más közösség példájával igyekezett érvelni, amikor keveselte a jövedelmét, és emiatt vitába keveredett faluja, városa közigazgatási elöljáróival vagy a saját hívei szószólóival. Ilyenkor tájékoztatást kért ismerős plébánosoktól, káplánoktól egy-egy plébánia jövedelméről. 1844–1845 táján, amikor nagy viták zajlottak a zombori katolikus vezető lelképásztor díjazásáról, Kelle Ernést plébános levélben kért és kapott papi tájékoztatást Szontáról (Szondról), Zentáról, Bezdánból, Bresztovácra (Szilberekéről), Szabadkáról, Újvidékről. (F.85–90.) Volt rá példa, hogy a papjukkal vitában álló falusi elöljárók kértek tanúságlevelet más helységek elöljáróitól a náluk szokásban lévő paptartási gyakorlatról. Így született meg például Béreg helység kérésére Szántova (Hercegszántó) és Gákova (Gádor) falu „bíráinak” tanúsítványa papjuk járandóságairól. (F.91.,92.)

A papi jövedelmeket felsoroló levelek, kimutatások, tanúsítványok közül 9 dokumentum került be könyvem függelékébe.

Egyéb források

A *Visitatio Canonica* néven ismert egyházlátogatások jegyzőkönyvei³⁰ általában tartalmazzák a plébános jövedelmére vonatkozó részletet. Mivel remény van arra, hogy a Kalocsa-bácsi főegyházmegye XVIII. századi vizitációs iratai a következő években tudományos elemzés tárgyát képezik, paptartó adataikba bele-belenéztem ugyan, de mostani forráskiadásom során összefüggő szövegrészleteik közlését mellőztem.

A kalocsai érseki domínium 1817. évi latin nyelvű részletes uradalomleírása az érsekség földesurasága alá tartozó falvak és mezővárosok bemutatása során kitért a plébánosok jövedelmeire is, különös tekintettel a földesúri kötelezettségekre. Bár a domínium akkortájt a hatalmas egyházmegyéből csak három mezőváros: Kalocsa, Bács, Hajós, valamint 17 falu: Foktó, Szentbenedek (Dunaszentbenedek), Lak (Géderlak), Dusnok, Kecel, Császártöltés, Nádudvar (Nemesnádudvar), Szentistván (Bajszentistván), Miske, Fajs, Sükösd, Csávoly, Bácsújfal, Derony (Dernye) plébániáját foglalta magába, a jellegzetes gazdasági összeírás plébániákra vonatkozó adatai jól egészítik ki a paptartásról formálható képünket.³¹

³⁰ A vizitációk gazdag irodalmából a teljesség igénye nélkül: BÁRTH Dániel 1999/b., MESZLÉNYI Antal 1941. 75–87., TOMISA Ilona 1992., 1994., 1997., 2002., VARGA Imre 1971., 1972.

³¹ KFL. III. 8. e. Uradalomleírás. 1817. I–IV. kötet.

Az egyházmegye részére kibocsátott 1848 előtti érseki, egyházmegyei rendelkezések, utasítások valószínűleg sok támpontot, adatot tartalmaznak a paptartásról. Sajnálatos, hogy ezek a Kalocsán vagy a hajósi kastélyban kelt egyházmegyei rendelkezések, utasítások, határozatok ma még feltáratlanok, összegyűjtetlenek, kiadatlanok.

A források lelőhelye, hivatkozása

A Kalocsa-bácsi főegyházmegye 1848 előtti paptartó szokásainak fentebb ismertett forrásai többnyire a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban találhatóak. Némely esetben a Kalocsán fellelhető iratok kiegészíthetők a falvak, városok plébániáin megőrzött dokumentumokkal, vagy más levéltárak irataival is.

A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (KFL.), korábbi nevén Kalocsai Érseki Levéltár (KÉL.) a paptartással kapcsolatba hozható iratok többségét a *Plébániai iratok* néven emlegetett (I. 1. b.), nagy levéltári egységben őrzi. Ez az irategyüttes az elmúlt öt évtizedben több rendezésen esett át. A levéltári jegyzeteimet és iratmásolataimat a rendezés legkülönbözőbb stádiumaiban készítettem. A legutóbbi rendezéskor a három korszak (feudális, polgári, 1945 utáni) különválasztása mellett az iratok tematikus tagolására is sor került. Lábjegyzeteimben, hivatkozásaimban erre a tematikus szétválasztásra nem voltam tekintettel, két okból: 1. A szétválasztás nem történt meg következetesen minden plébánia esetében, 2. Az általam használt plébániai iratok szinte kizárólag az „évrendezett” „vegyes iratok” csoportjában találhatóak. Ezért hivatkozásaimban maradtam a Plébániai iratok (I. 1. b.) + helységnév + évszám jelölésnél. Így a jelek további szaporítása nélkül, a *Plébániai iratok*at egy „stabil és örök” levéltári egységként kezelve, a helységnév és az évszám ismeretében bármely dokumentum rövid idő alatt visszakereshető. Az olvasó az efféle jelzetet, mint például a KFL. I. 1. b. Horgos. 1812. könnyen feloldhatja. A hivatkozott irat a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban, a Plébániai iratok horgosi dobozában, dobozaiban, az „évrendezett” „vegyes” iratok 1812 táját is tartalmazó csomójában található.

Ritkán előfordul, hogy a paptartás forrásának számító irat a plébániai iratokon kívül, a levéltár valamely más egységében, például az I. 1. a. jelű, *Egyházkormányzati iratok* „Lecticalia”, „Parochialia” stb. feliratú dobozában kerül elő.

Könyvem függelékében 111 paptartó levéltári dokumentumot adok közre. Ezek levéltári jelzete – néha a korábbi és az újabb egyaránt – megtalálható a hozzájuk kapcsolt apróbetűs jegyzetekben.

Könyvem tanulmány részében helytakarékosági okokból kétféle hivatkozási módot alkalmazok. Hagyományos lábjegyzetekben szerepeltetem azokat a levéltári forrásokat, amelyeket teljes terjedelmükben nem adok közre a függelékben. (Természetesen lábjegyzetbe kerültek az irodalmi párhuzamok, könyvészeti hivatkozások is!) Szövegközi zárójelben utalok a függelék 1–111. tételének adataira az (F. + dokumentumszám) feltüntetésével. Ilyen esetben a levéltári jelzetet a függelékbeli tételhez kapcsolódó jegyzetben találja meg az érdeklődő.

II. A PLÉBÁNIAI JÖVEDELMEK

1. LECTICALE

Szavak és fogalmak a hitvesi ágy körül

A plébánosok járandóságának azt a részét, amelyet házaspáronként fizettek a katolikus közösségek tagjai, a XVIII. században és a XIX. század első felében a Kalocsa-bácsi főegyházmegyében jobbra *lecticale*, ritkábban a *lecticalis* szóval jelölték. A latin *lectus* = ágy szóból származó *lecticale* kifejezés latin és magyar szövegben egyaránt előfordult. A magyarul fogalmazók szükség esetén magyar ragokkal látták el, vagyis szinte magyar szó gyanánt használták. Magyar szövegekben gyakran a valóban magyar *ágybér* szóval helyettesítették.

A *lectical*ét meghatározó leglényegesebb sajátosságnak a járandóság *házaspáronkénti* fizetése tekinthető. Ezzel különbözik az *ágybér* a többi járandóságtól: a közigazgatási község által fizetett *deputátum*tól, a megrendelt papi ténykedések díjától, a *stólától*, a megyés püspök által átengedett *sedecimától* és a kegyúr adományaként használt termőföldtől. A házaspárt pedig a XVIII. századi egyházi szemléletben a papi áldással egybekapcsolt férfi és nő közös nászágya jelképezte. Így vált az ágy szó a házaspáronként fizetett papi járandóság latin és magyar nevének alapjává.

A XVIII. század első felének „korai” latin nyelvű paptartó szerződéseiben egy másik latin szót, a kifejezetten *nászagy* jelentésű *thorus*, *torus* kifejezést is használták, mintegy a házaspár szinonimájaként, a házaspáronként fizetendő papi járandóság alapjának jelölésére, ámbr nem a *thorus* szóból formálódott ki a legjellemzőbb papi jövedelemforrás neve, hanem az ugyancsak ágy jelentésű *lectus*-ből.

Álljon itt néhány példa a *nászagy* jelentésű *thorus* szó házaspárt értelmező, illetve házaspárt helyettesítő használatára!

Jankovác helység 1733. évi, Mélykút filiával közös kontraktusában: „*Censum pecuniarium solvent a' conjugato pari sive a' Thoro Denarios 50.*” (Pénzbeli cenzust házaspáronként, vagyis nászágyanként 50 denárt fizetnek.) „*De Tritico similiter a' Thoro praestabant mensurae Posoniensis metretem unam.*” (Búzát hasonlóképpen a nászágyak után egy pozsonyi mérőt fizetnek.)³²

Kecel helység 1735-ben fogalmazott, majd 1737-ben Patasics Gábor érsek által záradékkal ellátott kontraktusában: „*A' conjugatorum Parii, sive a' Thoro in parato aere denarios Quinquaginta. Item similiter a' quolibet Thoro de Tritico mensurae Posoniensis metretem unam...*” (A házaspároktól, avagy a nászágyaktól készpénzben 50 denár. Hasonlóképpen minden nászágytól egy pozsonyi mérő búza...) ³³

Dusnok helység 1737. évi kontraktusában: „*A' singulo Thoro, sive quolibet coniugatorum pari...*” (Minden egyes nászágytól, avagy házaspártól...) ³⁴

Mélykút filia 1734. évi vizitációjának jegyzőkönyvében a *thorus* szó önállóan, a házaspárok szomszédása nélkül is előfordult a páronkénti adózás alapegységének

³² KFL. I. 1. b. Jankovác. 1733.

³³ KFL. I. 1. b. Kecel. 1735.

³⁴ KFL. I. 1. b. Dusnok. 1737.

jelölésére: „*A Thoro den. 50 et de Tritico metretem unam mensurae Posoniensis...*” (Nászagyanként 50 denar és egy pozsonyi mérő búza...) ³⁵

Az 1720-as évek „fölkötébb korai” kontraktusaiban az *ágy*, *nászagy* jelentésű *lectus* szó is előfordult olyan nyelvi szerkezetek részeként, mint a fentebb bemutatott idézetek *thorus*-a. Az 1722. évi bátyai, az 1728. évi akasztói és az ugyancsak 1728. évi szántovai (hercegszántói) kontraktusban szinte szó szerint egyező szöveggörnyezetben szerepelt a „nászagyak után”, „nászagyanként” jelentésű „*a' lecto*” alak. Példa gyanánt a szántovai változatot idézem: „*A' qualibet pari, seu ut vocant a' qualibet lecto medius florenus et una metreta tritici pendetur.*” (Minden házaspártól, vagy ahogy mondják, minden nászágytól fél forint és egy pozsonyi mérő búza fizettetik.) ³⁶

Hasonló gondolatkörben fogalmazódott az 1748. évi csávolyi kontraktus *ágy*-bérre vonatkozó része. A búza és a tavaszi gabona házaspáronkénti fizetését tárgyaló pontokban a „minden egyes pár” jelentésű „*singulum par*” formula szerepelt. A 18 krajcáros pénzájándóság írásbeli rögzítésénél azonban a „*singulum par*” kifejezést a „minden egyes nászágytól” értelmű „*a' singulis lecticis*” meghatározás váltotta fel. ³⁷

Témánk szempontjából tanulságos Baracska (Nagybaracska) helység katolikusainak 1763. évi magyar levele, illetve a hozzá csatolt papi járandóság-kimutatás, amelyben több alkalommal is a *lectus* latin szó *lecticalia* és *lecticalibus* származékával utaltak a hitvesi *ágyak*, vagyis a házaspárok számára: „*Minden pár ember 1 pozsonyi mérő búza, a 128 lecticalibus efficit 128 pozsonyi mérő.*” „*Minden pár személy esztendő által 50 den. 128 lecticalia faciunt 64 ft.*” (F.61.)

Timon Ákos a XX. század elején úgy tartotta, hogy a házaspáronként fizetett paptartó járandóság *lecticale* megnevezése a magyarországi latinság nyelvi fejleménye, és kapcsolatban áll a régebbi magyar *ágybér* szóval. Annak hatására, pontosabban annak latinba ültetése révén alakult ki. ³⁸

Kelet-felföldi református helységek XVI. század végi és XVII. századi vizitációs jegyzőkönyveiben többször szerepelt a magyar *ágy* szó házaspár értelemben, utalva arra, hogy a papi járandóság alapja a házasságban élés ténye. Néhány példa: „*Minden ágytól a szöllős emberek három-három itze bort adnak.*” (Kazintz, 1596), „*Minden ágytól garas pénz, öt-öt pénz.*” (Vámos, 1598), „*Minden külön kenyeres ember, bátor három házas fia legyen is: de minden ágytól tartozik fizetni három szétsi szapu buzát és 75 denariust.*” (Luka, 1629). ³⁹

Ha a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár paptartással kapcsolatos irományainak lapjain keressük a házaspáronként fizetett papi járandóság *lecticale* megnevezését, Akasztó 1737. évi kontraktusától 1848 tájáig folyamatosan találkozhatunk vele. Előfordult, hogy a *lecticale* fogalomkörébe tartozó járandóságokat a *lecticale* szó emlegetése nélkül írták le, mint a házaspárokra kivetett tartozást. Máskor viszont az efféle járandóságok felsorolásának bevezetéseként, vagy summázataként megjegyezték, hogy a szóban forgó fizetnivalókkal a házaspárok „*tituló lecticale*”, vagyis „*lecticale* címén” tartoznak plébánosuknak.

³⁵ KFL. I. 1. b. Mélykút. 1734.

³⁶ KFL. I. 1. b. Bátya. 1722., Akasztó. 1728., Hercegszántó. 1728.

³⁷ KFL. I. 1. b. Csávoly. 1748.

³⁸ TIMON Ákos 1908. 71.

³⁹ SZUHAY Benedek 1900. 137., 146., 159.

Néhány esetben gyanítható, hogy a *lecticale* szó jelentését leszűkítették a tulajdonképpeni *lecticale* pénzárandóság részére. Valószínűleg ez történt, amikor *lecticalis census*-ről írtak, például Bajsán 1780-ban, Kalocsán 1795-ben. (F.62., 69.)

Legtöbbször azonban a házaspáronként szedett paptartó járandóság pénz és gabona részét együtt jelölték a *lecticale* szóval. Ennek jó példái a XVIII–XIX. század fordulója táján készített alapos plébániai jövedelem-kimutatások, ahol az „*Ex lecticali*” címszó után sorolták fel a plébánia híveitől szedett krajczárokat, valamint a búza vagy a kétszeres pozsonyi mérőit, illetve a zab vagy az árpa pozsonyi mérőit, vékát.⁴⁰ Tulajdonképpen nagyon pontosan járt el az újonnan alapított deronyai (dernityei) plébánia 1814. évi jövedelem-kimutatásának készítője, amikor „*titulo lecticalis in parato*” név alatt a házaspároktól származó krajczárokat összesítette, a „*titulo lecticalis in natura*” megnevezéssel pedig a házaspáronként szolgáltatott búzát és tavaszi gabonát vette számba.⁴¹

A *lectical*-t a XVIII. század második felének és a XIX. század első felének magyar nyelvű kontraktusaiban, leveleiben magyarul leginkább *ágybér*nek nevezték. Előfordult, hogy magyarázó céllal egymás szomszédságában állt a két szó, például Petrovoszelő (Péterréve) 1807. évi paptartó szerződésében, ahol „*a jövendőbeli ágy=bér, lecticalis eránt*” megfogalmazást használták. (F.31.)

Az *ágybér* szó korai előfordulási helyének számít a kalocsai érsekség területén az 1751. évi baracscai bérájánlat, valamint az 1767. évi kupuszinai és az ugyancsak 1767. évi bezdáni kontraktus. (F.2., 7., 8.)

A XVIII. század közepe és a XIX. század közepe közötti 100 évben az *ágybér* szó igen gyakori szereplője volt a paptartó kontraktusoknak és az egyházi járandóságokkal foglalkozó leveleknek. (F. 23., 28., 31., 43., 44., 45., 53., 56., 58., 70., 77., 79.)

1767-ben Bezdán kontraktusában a „*lélekpénz*” párhuzamaként, a *lecticale* része gyanánt „*ágybér búzát*” emlegettek. (F.8.) Fajszt 1802. évi kontraktusában az *ágybér*-ről írva, a „*plébános adója*” kifejezést is használták. (F.23.)

A XVIII–XIX. század fordulója tájékán az egyház már valószínűleg túl nyersnek, rusztikusnak érezte a lényegre utaló, régies *ágybér* szót, és helyette inkább a finomkodóbb, „paposabb” *párbér* kifejezés használatát szorgalmazta.

1800-ban Lovass Imre jankováci plébános már *párbér* címen vett át 300 forintot faluja előljáróitól.⁴² Miske 1805. évi kontraktusában a „*párbér gabona*” kifejezést használták. (F.26.) Panaszkodó levelükben a horgosiak 1820-ban felváltva írtak *párbérről* és *ágybérről*. (F.79.) Bezdán mezőváros 1851. évi kontraktusában fordul elő az „*ágy vagy párbér*” kifejezés.⁴³

A *párbér* szó a XIX. század második felében fokozatosan kiszorította az *ágybért*. A XX. század első felére kizárólagossá vált, míg nem a XX. század második felében át nem kellett adni helyét a jellegtelen *egyházi adó* kifejezésnek és a legkülönbözőbb finomkodó egyházi terminológia-találmányoknak. A *párbér* szó XIX–XX. századi hódító útját elősegítették a XIX. század második felében és a XX. század elején sok faluban és városban nagy viharokat kavaró *párbérváltás*gi tárgyalások és szerződések.

⁴⁰ KFL. I. 1. b. Kishegyes. 1791., Kalocsa. 1792.

⁴¹ KFL. I. 1. b. Dernitye. 1814.

⁴² BL. V. 342/a. 6. doboz, 6. tétel.

⁴³ KFL. I. 1. b. Bezdán. 1851.

Ha már a téma nyelvészeti adatainál tartunk, meg kell emlékeznünk a *lélek*-összetételű szavakról, amelyek a XVIII. században előfordultak a paptartás írott dokumentumaiban. Ezek a szavak: a *lélekpénz*⁴⁴ és a *lélekbúza* föltehetőleg egy korábbi paptartó támogatás nyelvi emlékeiként villantak fel a XVIII. századi lecticale-fizetések során. A pataji bírák az egyik 1738. évi panaszkodó levelükben emlegették a *lélekpénzt*, mint a községi kifizetésű papi járandóság, a deputátum ellentétét. (F.60.) Bezdán 1767. évi szerződésében a *lélekpénz* kifejezést a lecticale pénzbeli részére alkalmazták. (F.8.). Az akasztóiak, amikor 1791-ben papjuk lecticale-megváltási törekvéseit nehezményezték, a házaspároktól lecticale címén szedett búzát *lélekbúzá*nak nevezték. (F.65.).

A lecticale és a házaspárok

A házaspáronként szedett papi járandóság, a lecticale léte szükségessé tette, hogy a plébánosok „naprakészen” számon tartsák híveiket, különösen a házaspárokat és az özvegyeket. Ez az igény is hozzájárult ahhoz, hogy *Status Animarum* és *Conscriptio Animarum* néven lélekösszeírások készüljenek a plébániák népéről. Ezek az összeírások és statisztikai kimutatások sokfélék voltak. Történeti értékük is különböző.⁴⁵ Legtöbbjük alapját képezte azoknak a házaspár-jegyzékeknek, amelyeket némely paptartó kontraktusban emlegettek, mint a lecticale beszédésének, számontartásának nélkülözhetetlen kellékét, segédeszközét.

Az egyházi népösszeírások és statisztikai táblázatok „párok száma” rovata a kutatás módszertana szempontjából megér egy kis kitérőt. Az egyházi forrásokban ugyanis a „párok száma” legtöbbször félrevezető, csalóka számadat a népesedéstörténet számára. Nem a tényleges házaspárszámot tükrözi, hanem a lecticale-jövedelem alapjaként kezelt elméleti párszámot. Az özvegyeket a korabeli jövedelem-orientált egyházi szemlélet félpárnak tekintette, és a félpárokat összeadva, összegüket hozzászámította a párok tényleges számához. Ha tehát egy forrásban azt olvassuk, hogy egy bizonyos bácskai faluban, egy adott időpontban, a párok száma 300, akkor a demográfiai értelemben vett, tényleges házaspárok száma jóval kevesebb volt, például 280. Hozzájuk jött még 40 özvegy, ami 20 párnak felelt meg a papi jövedelem alapját felmérő egyházi statisztikában. Így jött ki a 300 pár.

A plébánosok a szegénység miatt kénytelenek voltak eltérni, hogy bizonyos párok rendszeresen nem fizettek lecticalét. Ezeket a párokat „leírták”. Leveleikben, kimutatásaikban hangsúlyozták is, hogy a létező párok közül hány pár fizetségére nem számíthatnak.

Némely plébános, különösen, ha a község vállalta a lecticale behajtását, jóindulatát azzal is kinyilvánította, hogy a tényleges párszámból bizonyos párszámot elengedett. Ez könnyebbséget, mozgásteret engedett a beszédést végző vagy végeztető és a plébános „fizetését” egy összegben negyedévenként kiadó községi előljárásnak. Veprovác (Vepröd) plébánosa az 1787. évi kontraktusban 15 párra eső járandóságot

⁴⁴ Dunántúli előfordulásaira: MESZLÉNYI Antal 1941. 80., BLANDL György 1936. 160., BÁLINT Sándor 1973. 157., 159.

⁴⁵ A táj egyik legalaposabb, leggondosabb készítésű *Status Animarum*-át teljes terjedelmében közzétette: BÁRTH János 1975/b.

engedett el. (F.15) Jellemzőbb a moholi plébános engedménye, aki 1828-ban 50 pár fizetéséről mondott le.⁴⁶ Dusnok plébánosa a párok számának folyamatos szaporodásával hozta összefüggésbe a párszám-elengedést. Az 1796. évi kontraktusba belefoglaltatta, hogy amíg 350 és 400 közötti a párok száma, csak 300 pártól, amikor pedig a párszám a 400-at meghaladja, csak 350 pártól kéri a lecticalét. (F.21.)

A lecticalét a plébánia minden házasságban élő és özvegy lakójának fizetni kellett. Baracska (Nagybaracska) katolikusainak 1763. évi levele, illetve a hozzá kapcsolt papi jövedelemjegyzék hangsúlyozta, hogy a lecticaléfizetés alól nincs kivétel. Nem kaphat fölmentést sem a serfőző, sem a mészáros, sem a kocsmáros, de még a *piszlicsár*⁴⁷ néven emlegetett „kisszerszámos” halász sem. (F.61.) Báráth Dániel kutatásai tárták fel, hogy az 1760-as években Küllődön bizonyos személyek, például a bíró, a jegyző, a kisbírók és a szabadosok mentesnek tekintették magukat a papi járandóságok fizetése alól. Glaser Gábor vizitáló kanonok 1767-ben maga elé hívatta a falu előljáróit, és felszólította őket, hogy igazolják a párbér- és a stólafizetés alóli felmentésüket. Azok kénytelenek voltak beismerni, hogy efféle kiváltsággal nem rendelkeznek.⁴⁸

Ritkának tekinthető az olyan kontraktus, mint az 1791. évi bátyai, ahol felsorolták a lecticale fizetése alól mentesített személyeket: „*A' Laistromot maga Tisztelendő Plebanos Úr el készíti és kezünkhöz adja, a' mellybül régi szokás szerént az egyházfi és harangozó mint templom szolgálói, annakutánna az Helység Bírója és két kis bíró az ő Tisztelendő Plebanus Úrnál végben vitt gyakor szolgálattokért /:ezeknél egy egy párt értvén:/ ...ki vétetődnek és nem fizetnek*”.⁴⁹

A XVIII. századi szerződések és levelek tanúsága szerint egy-egy plébánia területén társadalmi helyzetre, vagyoni állapotra való tekintet nélkül minden házaspár ugyanannyi lecticalét fizetett plébánosának. Ez a gyakorlat jobbra folytatódott a XIX. század első felében is, de a XIX. század elejétől akadt példa a társadalmi és vagyoni helyzet szerinti differenciált fizetésre is.

Császártöltés 1807. évi kontraktusában arról olvashatunk, hogy minden házaspár a lecticale pénzbeli része gyanánt, „ágybérül” ugyanazt az 1 forint 15 krajcárt fizeti plébánosának. Ellenben a lecticale búzajárandóságának mértékét már a házaspár vagyoni állapota határozza meg: minden „*sessiós földdel bíró gazda*” házaspár 1 pozsonyi mérő búzát, a „*házi és házatlan zsellér*” házaspár pedig fél pozsonyi mérő búzát ad évente. Figyelemre méltó, hogy a kontraktus megfogalmazói a *házatlan zsellér* kifejezést nem társadalomtörténeti, úrbéri értelemben használták, hanem az apai nagycsaládban élő, gyonytalan fiatal házast értették alatta. (F.30.)

A bikityiek (bácsbokodiak) 1817-ben arról számoltak be, hogy falujukban különbözik a földet birtokló párok és a „földtelen” párok *ágybér*-fizetési gyakorlata. Előbbiek a „szokásos” 1 pozsonyi mérő búzát, ²/₄ pesti mérő zabot, 30 krajcárt adják, utóbbiak 2 forintot fizetnek. (F.77.)

⁴⁶ KFL. I. 1. b. Mohol. 1828.

⁴⁷ A *piszlicsár* szó szlavóniai horvát-szerb származásáról, fejlődéséről: KISS Lajos 1957., „kishalász” jelentéséről: SOLYMOS Ede – SOLYMOSNÉ GÖLDNER Márta 1978. 56–57., UMTSZ. 4. 510.

⁴⁸ BÁRTH Dániel 2003. 100–101.

⁴⁹ KFL. I. 1. b. Bátya. 1791. — A kontraktust közölte: BÁRTH János 1997. 315–316.

1847–1848 táján Szántován (Hercegszántón), Katymáron, Béregen és Mélykúton is különbözött a „földes párok” és a „földetlen párok” lecticale-fizetésének módja, mértéke. Szántován (Hercegszántón) a „földes párokat” „köz lakosok”, a földetlen párokat „zsellérek és lakók” néven emlegették. (F.83., 91., 96., 98.)

A plébános, ismervén a plébániája kötelékébe tartozó házaspárok számát, minden év elején tudhatta, hogy körülbelül mekkora gabona- és pénzjövedelme származik a lecticaléból abban az esztendőben. Egy nagyobb migrációs hullám azonban fölboríthatta a „bevételi tervet”. Ha sokan elköltöztek a faluból, a plébánost tetemes kár érthette. Ilyen tovaköltözési hullám söpörhetett végig Moholon az 1820-as években, mivel az 1828. évi kontraktus fogalmazói, bizonyára a plébános javaslatára, külön pontot szántak a migráció által okozható károk megakadályozásának. Bekerült a kontraktusba az a szabály, hogy a gazda köteles jót állni és kezességet vállalni a nála lakó zsellérért a papi járandóság dolgában. Következésképp, a gazdának vigyáznia kell, hogy a zsellér el ne szökjön. A falu előljárói pedig csak akkor adhatnak útlevelet bármelyik zsellérnek, ha az igazolta, hogy nem tartozik a plébánosnak. (F.50.)

A lecticale tartalma

Sokféleség és egység

A Kalocsa-bácsi főegyházmegye nyelvi, nemzetiségi, gazdasági, jogállási értelemben sokféle falut és várost foglalt magába, ráadásul az évek sorjázása sem múlt el változások nélkül, ezért a lecticale, a páronként fizetett paptartó járandóság is sokféleséget mutatott az 1720-as évek és a XIX. század közepe közötti esztendőkből. A sokféleség azonban nem feledtetheti a szolgáltatási rendszer lényegét, nevezetesen azt, hogy a plébániák kötelékében élő katolikus házaspárok bizonyos mennyiségű pénzzel és gabonával tartoztak plébánosuknak. A felpárnak számító özvegyek a házaspároktól várt járandóság felét adták.

A legtöbb helyen a XVIII. században és a XIX. század első felében a lecticale-ágybér-párbér fogalmába a következő tartalmi összetevők tartoztak: 1. pénz, 2. búza, 3. tavaszi gabona.

Pénz

A páronként lecticale címén fizetett pénzjárandóság mértéke változatos képet mutat a fennmaradt kontraktusokban. Ehhez a változatossághoz hozzájárultak a pénzek divatjai, a pénzfajták változásai is.

A XVIII. század első feléből származó latin kontraktusokban néhány esetben (Bátya, 1722., Akasztó, 1728., Szántova, 1728.) páronkénti fél forintról („*medius florenus*”) írtak.⁵⁰ A 1730-as, 1740-es években, illetve a század közepén a kontraktusok és jövedelem-kimutatások többségében (Jankovác, 1733., Mélykút 1734., Kecel, 1735., Dusnok, 1737., Bezdán, 1743., Almás, 1743., Apatin, 1750., Csonoplya, 1762.,

---

⁵⁰ KFL. I. 1. b. Bátya. 1722., Akasztó. 1728., Hercegszántó. 1728.

Baracska, 1763., Veprovác, 1767.) 50 dénár, a keceli kontraktus 1735. évi megfogalmazása szerint „*in parato aere Denarios Quinquaginta*” szerepelt.⁵¹ A fél forintos és az 50 dénáros adatok magyarázzák egymást. Valószínűleg magyar forintra gondoltak a kontraktusok fogalmazói, mivel akkortájt a magyar forintnak volt 100 ezüst dénár a váltópénze.

A XVIII. század közepétől leginkább a 60 ezüstkrajcár értékű rajnai forint krajcárjaival határozták meg a „*lecticalis census*” mennyiségét. Csávoly 1748. évi kontraktusa a 18 krajcáros lecticaléjával tulajdonképpen kivételnek tekinthető.⁵² Dautova (Dávod) 1765. évi kontraktusától az 1840-es években kötött kontraktusokig legtöbbször 30 krajcár, vagyis fél forint járt páronként a plébánosnak.⁵³ A képet bonyolítja, hogy a XIX század közepe felé haladva némely esetben a 30 krajcárt váltócédulában értették, (F.85.) ami természetesen jóval kevesebbet ért, mint a rajnai ezüst forint 30 krajcárja.

Kivételek akkor is akadtak, amikor a 30 krajcáros páronkénti pénzárandóságot szinte általánosnak lehetett nevezni. Veprovác (Veprőd) 1787. évi kontraktusában ismertették az addig szokásban lévő paptartási rendet. Többek között leírták, hogy az előző esztendőben minden pár 50 *pénzt* fizetett. (F.15.) A *pénz* néven emlegetett váltópénz akkortájt a dénár értékével volt azonos. A madarasiak az 1787. évi kontraktusukban öt *garast* ígértek páronként plébánosuknak. (F.16.)

Abban az esetben, ha például gabonahiány, esetleg valami más ok miatt, a gabonajárandóság fizetését nem, vagy nem a szokásos mértékben vették föl a kontraktusba, a pénzárandóságot a megszokott 30 krajcárnál magasabb összegben állapították meg. Némi túlzással azt mondhatjuk, hogy az efféle magasabb összegű pénzfizetés a lecticale megváltásának kezdeti, bátortalan változataként is felfogható. Az ilyen kontraktusokban az olvasó a megváltás kifejezéssel nem találkozik, csak azt látja, hogy a pénzárandóság jóval magasabb a szokásosnál, a gabonajárandóság, vagy annak egy része pedig hiányzik.

Az alábbi példák olyan helyzeteket tükröznek, amikor a lecticalénak nem a gabonajárandóság jelentette a nagyobb vagy dominánsabb hányadát, hanem az eleve, már a kontraktus kötésekor pénzben kifejezett fizetnivaló.

Madaras házaspárjai 1789-ben évente 30 *garast* adtak plébánosuknak. Ez a pénz az átszámítási, értelmezési többféleség ellenére, valószínűleg másfél rajnai forintot ért. (F.18.) Akasztón 1796-ban 1 *tallért* tett ki az ágybér. (F.70.) Kishegyesen minden házaspár 1795-ben „6 *márjást, azaz egy forint és 70 pénzket*” fizetett évente ágybér címén. (F.20.) A nemesmiliticsi házaspárok 1 forint 30 krajcárt fizettek. (F.19.) Sztanisics (Őrszállás) lakói 54 krajcárral, vagyis közel egy forinttal páronként (F.55.), a gákovai párok egy pengő forinttal (F.92.) járultak hozzá plébánosuk megélhetéséhez. A hajósiak 1822-ben úgy tudták, hogy ősök 1738 óta házaspáronként 1 forint 12 krajcárral tartoztak évente plébánosuknak.⁵⁴ Ugyanennyit adtak Filipova (Szentfűlöp)

⁵¹ KFL. I. 1. b. Jánoshalma. 1733., Mélykút. 1734., Kecel. 1735., Dusnok. 1737., Bezdán. 1743., Bácsalmás. 1743., Apatin. 1750., Csonoplya. 1762., Nagybaracska. 1763., Veprőd. 1767.

⁵² KFL. I. 1. b. Csávoly. 1748.

⁵³ KFL. I. 1. b. Dávod. 1765. – Néhány további jellemző példa: (F. 4., 5., 13., 21., 36., 37., 38., 39., 50., 54., 107.)

⁵⁴ KFL. I. 1. b. Hajós. 1822.

lakói is 1774-ben.⁵⁵ Mohol és Veprovác (Veprőd) katolikus házaspárjai 1805-ben, illetve 1806-ban 2 rajnai forint megfizetését vállalták. (F.27., 29.)

Fentebb, a párok témakörének tárgyalása során szó esett már a „földes párok” és a „földetlen párok” XIX. századi megkülönböztetésének néhány példájáról. Ez a különbségtétel nyilvánvalóan maga után vonzotta a lecticale pénzárandósági részének megnövekedését. A „földes párok” a „szokott módon”, pénzzel, búzával, tavaszival, viszont a „földetlen párok” csak pénzzel fizették a lecticalét. Következésképp, pénzárandóságuk jóval nagyobb volt, mint a „szokott módon” fizető „földes pároké”.

Bikity (Bácsbokod) lakói 1817-ben azt próbálták elérni, hogy „földetlen párjaik” az addigi 2 forint helyett 1 forint 30 krajcárt fizethessenek. (F.77.) Szántova (Hercegszántó) és Béreg „földetlen párjai” 1847–1848-ban 3–3 forintot adtak papjuknak váltó cédulában. (F.83., 91.) A katymári „földetlen párok” 1848-ban 1 forint 24 krajcárral fizették ki lecticale-tartozásukat. (F.96.)

Búza

A házaspáronként szolgáltatandó búza mennyiségét a legtöbb paptartó szerződés egy pozsonyi mérőben határozta meg. Az „ágybérbúza” egy pozsonyi mérős mennyisége a legkorábbi kontraktusoktól az 1848 táján kötött egyezségekig jellemző maradt. Kivételek persze mindig adódtak.

Horgos 1814. és 1820. évi, valamint Kucora 1822. évi kontraktusában azt olvashatjuk, hogy a házaspárok minden esztendőben „*két véka*” búzát adnak plébánosuknak. (F.36., 47., 79.) Ezekben az esetekben azonban a kivételnek látszó szóhasználat inkább csak fogalmazási különbség, mivel a „két véka” egy pozsonyi mérőnek felel meg.

Béreg falu új plébánosa 1848-ban arról panaszkodott, hogy a „földes párok” addig 1 *pesti mérő* búzát adtak, de 1 *pozsonyi mérőre* akarják csökkenteni a járandóságot. Következésképp, páronként 1 *véka* búza kára keletkezik. (F.83.)

A katymáriak 1808-ban úgy fogalmaztak, hogy „*minden pártul egy öreg mérő kétszeres búza*” jár a papjuknak. Nem teljesen világos, hogy mit jelentett náluk az „öreg mérő”, de valószínűsíthető, hogy a béregiekhez hasonlóan *pesti mérő*ben számoltak, amely 1 vékával nagyobb volt, mint a gyakoribb pozsonyi mérő.⁵⁶

Pesti mérőre gyanakodhatunk a felsőszentivániaiak 1781. évi ajánlatából is, ahol másfél pozsonyi mérő búzárandóságot emlegettek, ami 1 pesti mérőnek felelt meg. (F.13.)

Császártöltésen 1807-ben a föld nélküli házaspárok, a „*házi és házatlan zsellérek, nem különben, kik az ipáiknál laknak*”, az akkortájt terjedő szokással ellentétben nem pénzt fizettek, hanem fél pozsonyi mérő búzát adtak. (F.30.)

Többször előfordult, például Veprovác 1787. és Kishegyes 1806. évi kontraktusában, hogy a „búza” megnevezés helyett a „kétszeres búza” kifejezést használták, vagyis rozssal kevert búzát szolgáltatottak a hívek.⁵⁷

⁵⁵ KFL. I. 1. b. Szentfűlöp. 1774.

⁵⁶ KFL. I. 1. b. Katymár. 1808.

⁵⁷ F. 15. és KFL. I. 1. b. Kishegyes 1806.

A plébánosoknak bizonyára voltak rossz tapasztalataik a lecticaléba adott gabona minőségéről, ezért több szerződésben utaltak arra, hogy milyen búzát várnak, és a megjelölt mértéket miként értelmezik.

Horgos (1814) és Csanád (1838) papja „*szelelve*” kérte a búzát. (F.36., 54.) A szokásostól eltérő módon szolgáltató sztanisicsiak (örszállásiai) plébánosa 1839-ben „*negyed pesti mérő, vagyis három portio tisztított búzát*” várt. (F.55.) A lakiak (géderlakiak) 1814-ben azt ígérték, hogy az egy pozsonyi mérőnyi búzát *csapva* adják át a lecticale-szedőnek. (F.37.). A sváb Császártöltés magyar kontraktusa 1807-ben ritka alapossággal írta le, hogy a plébános olyan búzát remél, „*mely nem poros, hanem szelelt és jó búza, sőt a mértékjeis betsületessen meg légyen*”. (F.30.)

Az 1828. évi moholi kontraktusban is akkurátusan leírták, hogy a lecticale címén milyen búzát kell adni, nevezetesen: „*Nem söpredéket, vagy rosta allyát, hanem rostan megszeleltet.*” (F.50.)

A figyelmeztetések ellenére a plébánosok nem mindig lehettek elégedettek a lecticale címén kapott gabonával. Kunbaja papja 1848-ban némi gúnnnyal sorolta föl bevételei között a „*300 pozsonyi mérő legalább való kétszeres búzát*”, amelyet híveitől kapott. (F.97.) Valószínűleg a katymári plébános 1848. évi „*szegény rozs*” kifejezése sem tekinthető dicsérő jelzős szerkezetnek a lecticale gyanánt beszedett gabona jelölésére. (F.96.)

Néhány plébániai jövedelem-kimutatás feltüntette a gabonaárakat, így alkalmas a lecticale-gabona értékének meghatározására.

Hódság nem régen települt német falu 202 statisztikai értelemben vett házaspárja 1761-ben páronként egy, együttesen 202 pozsonyi mérő búzát adott plébánosának. A beszedett lecticale-búza pozsonyi mérőnként fél forinttal („*a' medio floreno*”) számolva, 101 forintot ért. (Ugyanakkor ugyanott a páronkénti fél, összesen 101 pozsonyi mérő lecticale-zab, mérőnként 15 krajcárral számolva 25 forint 15 krajcárt tett ki.)⁵⁸

Martonos falu 130 katolikus házaspárja egy 1783. évi kimutatás szerint páronként 1, összesen 130 pozsonyi mérő búzával járult hozzá papja megélhetéséhez, amely mérőnként 45 krajcárral számolva 97 forint 30 krajcár bevételt jelentett. (Ugyanott és ugyanakkor a fél pozsonyi mérőkből összejött 65 pozsonyi mérő tavaszi gabona mérőnként 18 krajcárral számolva 19 forint 30 krajcárra rúgott.)⁵⁹

1802-ben Jankovácon (Jánoshalmán) a *kétszeres búza* („*tritici mixti*”) pozsonyi mérőjét 1 forintra értékelték. Következésképp, a 650 fizető pár 650 pozsonyi mérő „*kétszeres búzája*” 650 forint jövedelmet hozott a plébánosnak. (Ugyanakkor és ugyanott a félmérőnként összeadott 325 pozsonyi mérő zab 18 krajcárokkal számolva 195 forintot ért.)⁶⁰

Sükösd plébánosa 1848-ban azt nyilatkozta, hogy ha minden házaspár pontosan kifizetné a lecticalét, akkor 620 pár után 620 pozsonyi mérő rozsot kapna, amely mérőnként 1 forint 36 krajcárral számolva, 992 forintot tenne ki. (Ugyanazoktól a pároktól a 310 pozsonyi mérőnyi zabjárandóság, mérőjét 40 krajcárral számítva, 206 forint 40 krajcár értékű lenne.) (F.110.)

---

⁵⁸ KFL. I. 1. b. Hódság. 1761.

⁵⁹ KFL. I. 1. b. Martonos. 1783.

⁶⁰ JÁPI. Pléb. ir. 1802.

A XVIII. század végén, de főleg a XIX. század első felében több falu és város népe törekedett arra, hogy megszabaduljon a természetbeni lecticale-fizetéstől, főleg a búza-járandóság szolgáltatásától. A katolikus közösségek panaszlevelei arról árulkodnak, hogy a népesség szaporodásával és az egy főre eső művelhető terület csökkenésével a mindenkori búzatermés felértékelődött. Egyre több olyan család akadt, aki nem tudott a saját földjén elegendő gabonát termelni, és a hiányt bácskai, szerémségi részesarattal, bényomtatással kényszerült pótolni. Az akasztóiak 1791-ben arról panaszkodtak, hogy pusztabérleti lehetőségeik szűkülése és drágulása miatt kevés a gabona, főleg azok körében, akik „*sallóval keresnek élelmekre valót*”. (F.65.) Bikity (Bácsbokod) lakói is 1817-ben azt fejtegették, hogy kevesebb föld áll rendelkezésükre, mint elődeiknek, a sokféle járandóság kiszolgáltatása után alig marad gabonájuk. Ezért arról álmodoztak, hogy az ágybér szokásos egy pozsonyi mérős búza-járandóságát a felére, vagyis egy vékásra csökkenthessék. (F.77.) A béregiek 1848-ban arra törekedtek, hogy a lecticale címén fizetendő páronkénti I pesti mérő búza helyett egy vékával kevesebbet, vagyis, egy pozsonyi mérőt adhassanak. (F.83.) A horgosiak 1819-ben végképp meg akartak szabadulni a búzában fizetendő lecticalétól. Pénzen szerették volna megváltani azt.⁶¹

Tavaszi gabona

A pénz és a búza mellett a lecticale legtöbbször tavaszi gabonát, jobbára zabot is tartalmazott, amelyből általában a búzánál kisebb mennyiséget, leginkább fél pozsonyi mérőt adtak évente a katolikus közösség házaspárjai plébánosuknak.

Az adományozott tavaszi gabona mennyisége és fajtája jelentős változatosságot mutatott az egyházmegyében a vizsgált másfél évszázadban. A leggyakoribbnak számító „fél pozsonyi mérő” mellett mindig voltak kivételek. A legkorábbi szerződésekben többször előfordult a „negyed” pozsonyi mérő („*unum quadrantem*”) a szolgáltatott tavaszi gabona mennyiségeként. Így például Bátyán 1722-ben, Kecelen, 1735-ben, Apatinban 1750-ben.⁶² Néha a fél pozsonyi mérőt is „*2 negyed*”-ként („*quadrantes duos*”) szerepeltették, például Csonoplyán 1762-ben, Dávodon 1765-ben, Veprovácon 1767-ben.⁶³ Még bonyolultabban fogalmaztak a felsőszentivániaiak, amikor 1781-ben „*1/8 pozsonyi mérő*” „*tavaszi élet*” járandóságáról írtak. (F.13.) Előfordult, hogy a tavaszi gabona szolgáltatásának kötelezettségéről nem szólt a kontraktus, például Hercegszántón 1728-ban, Jankovácon 1733-ban, Bezdánban 1743-ban.⁶⁴ Valószínűleg így alakult a helyzet Akasztón is. 1791-ben, amikor az akasztóiak szabadulni szerettek volna a gabonában fizetendő lecticalétól, azzal érveltek, hogy az 1737. évi vizitáció „*punctumaiban*” és az 1765. évi „*convencionális levélben*” nincs szó az „*egy kis véka*” tavaszi gabona szolgáltatásának kötelezettségéről. (F.65.) Kivételesen mondható Filipova (Szentfülöp) helység 1764. évi paptartó kontraktusának zablecticaléra vonatkozó megfogalmazása: „*Majoris metretae unum quadrantem*”.⁶⁵ A

⁶¹ KFL. I. 1. b. Horgos. 1819.

⁶² KFL. I. 1. b. Bátya. 1722., Kecel. 1735., Apatin. 1750.

⁶³ KFL. I. 1. b. Csonoplya. 1762., Dávod. 1765., Veprőd. 1767.

⁶⁴ KFL. I. 1. b. Hercegszántó. 1728., Jánoshalma. 1733., Bezdán. 1743.

⁶⁵ KFL. I. 1. b. Szentfülöp. 1764.

„majoris metretae” kifejezés bizonyára a későbbi magyar kontraktusok ritkán használt „*nagyobb mérő*”, „*öreg mérő*” mértékegységének latin megfelelője volt, és valószínűleg a pozsonyi mérőnél 1 vékával nagyobb pesti mérőt jelentette. Szokatlan módon fejezték ki a tavaszi gabona járandóságának mértékét a baracsikaiak (nagybaracsikaiak) 1763-ban. „*Tavaszi minden pár szám 2 portio*”. (F.61.) A porció itt valószínűleg negyed vékát, egy nyolcad pozsonyi mérőt jelentett.

A *tavaszi gabona* kifejezés a kontraktusok többségében *zabot*, illetve *árpát* jelentett. Az apatiniak 1750. évi kontraktusa ebből a szempontból fölöttebb megengedő volt: „*Vernalis quadrantem unum, sive in hordeo, sive avena, millio, fagopiro aut quod cunque benedictione divino per eatum et dari possibile fuerit*”. (Tavaszi egy-egyedet [pozsonyi mérőt] vagy árpát, vagy zabot, kölest, kukoricát, amit az isteni áldás lehetővé tesz számukra.)⁶⁶

Hasonló elvárást tartalmazott Új Karavukova falu 1764. évi magyar nyelvű kontraktusa: „*Minden pár ember fog adni... fél pozsonyi mérő zabot, a' kiknek pedig zabok nem fog lenni, kukoriczával vagy árpával, vagy czirokkal fogják elégiteni Tiszteendő Plébánus Urunkat.*” (F.4.)

Lecticale gyanánt jogszokásszerűen adott járandóságok

Páronként adott nád

A következő fejezetben szó lesz arról, hogy deputatumként, vagyis a község által fizetett papi járandóságként évente nádat is kaphattak a plébánosok, amelyet jobbára kemencefűtésre használtak föl. Témánk szempontjából most figyelemre méltóbb a lecticalészerű, páronként adott nádjárandóság. Leginkább a Tisza menti helységekben volt rá példa, de emlegették a felsőbácskai Madarason is.

Némely megfogalmazásból arra is gyanakodhatnánk, hogy az ilyen nádat a deputatumok közé számították, csak mennyiségét a párok száma szerint határozták meg.⁶⁷ Ezt a gondolatunkat azonban gyorsan elhessegetik azok a kontraktusok, amelyekben megírták, hogy a házaspáronként adott nádat a lakosok maguk szállítsák be a plébánia udvarára. Valóban páronkénti szolgáltatásról, vagyis lecticaléről volt szó a kissé nyakatekert fogalmazású szerződésekben is.

Óbecse katolikus papjának 1770-ben házaspáronként 15 kéve nád („*15 fasciculis arundinis*”) járt. A plébános 96 házaspár után évente 1440 kévényi nádra számíthatott.⁶⁸ Petrovoszeló (Péterréve) magyar katolikusai 1776-ban házaspáronként 10 kéve náddal („*Arundinis Manipulos a' singulo conjugatorum Pari decem.*”) tartoztak plébánosuknak.⁶⁹ 1807-ben, amikor ugyanez a falu pénzen megváltotta a paptartás szinte minden járandóságát, a páronkénti nádszolgáltatást megtartotta: [Adnak...] „*minden házaspártól 5, az az öt kéve fűteni való nádat, azon hozzáátétel, hogy azt kiki maga a plébánia udvarába szállítani fogja*”. (F.31.) A madarasi filia katymári

⁶⁶ KFL. I. 1. b. Apatin. 1750.

⁶⁷ 1733-ban a tiszántúli Kürtön a református pap nádjárandóságát „ágyszám”, vagyis párszám alapján állapították meg, de a falu a közös nádlásból fizette. — TÓTH Dezső 1941. I. 101.

⁶⁸ KFL. I. 1. b. Óbecse. 1770.

⁶⁹ KFL. I. 1. b. Péterréve. 1776.

plébánosa 1787-ben, illetve a Madarasra kihelyezett katymári káplán 1788-ban „*minden pár személytől két kéve nádat*” kapott fűtőanyag gyanánt. (F.16., 17.) A martonosiak 1815-ben 10 kéve nádat adtak évente plébánosuknak házaspáronként, és be is hordták azt a plébániára. (F.39.) A horgosi házaspárok 1814-ben évente 5 kéve náddal segítettek plébánosuk kemencéjének fűtését. Az óvatos horgosiak biztonság kedvéért belefogalmaztatták 1814. évi kontraktusukba: „*Ha valamelyik esztendőben nem vágatnának... [nádat]... az lakosok, az Plébános Úr köteles lészen az jövődő esztendő béli nádvágásig várakozással lenni*”. (F.36.)

Páronként, vagy házanként adott csirke

A sokac-magyar Szántova (Hercegszántó), a sokac-német-magyar Szonta (Szond), a magyar katolikusságú Mohol, a magyar-német-bunyevec Csonoplya, valamint a magyar-német Veprovác XVIII–XIX. századi egyházi irataiban maradt emléke annak, hogy a katolikus plébánia hívei páronként vagy házanként évente, egy-egy csirkével is segítettek plébánosuk megélhetését. A házaspáronként adott csirke paptartó szerepéről a dunántúli történeti irodalom is őriz adatokat.⁷⁰

A csirkejárandóságra vonatkozó adatok két csoportra oszthatók aszerint, hogy az adományozott csirkék „párok után” vagy „házak után”⁷¹ illették meg a plébánost. A különbségtétel a latin szövegű kontraktusokban is követhető. Mivel abban az időben, a XVIII–XIX. században a nagycsaládok gyakorisága révén sok házban több házaspár is lakott, valószínűnek látszik, hogy a „párok utáni” szolgáltatás jelentette a plébános nagyobb jövedelmét és a népesség súlyosabb terhét, a „házak utáni” szolgáltatás pedig kisebb papi jövedelemmel és a hívek kisebb terhével járt együtt.

Mohol 1805. évi kontraktusában olvasható a „*Minden pártul egy csirkét és két tojást*” megfogalmazás. (F.27.)

A szántovai (Hercegszántó) plébániához tartozó Béreg filia paptartó szolgálmányai között szerepelt 1750-ben: „*Ac ab uno quoque pari pullum gallinaceum unum*”. (Minden pár egy csirkekakaskát).⁷² Martonos katolikusai is házaspáronként adtak csirkét a papjuknak 1782-ben, mégpedig marhahús helyett: „*In locam carnis Bobulae a' singulo pari conjugatorum par pullum*”. (Marhahús helyett házaspáronként egy pár csirke.)⁷³

Veprovác (Veprőd) korai, 1762. és 1767. évi kontraktusaiban a házankénti csirke-adományozási kötelezettség szerepelt. („*A singulo Domo unum pullum*”).⁷⁴ Ennek ellenére 1787-ben, amikor a veprováciak megváltották a lecticalét, az előző évek paptartó szokásaira visszatekintve így fogalmaztak: „*eddig minden pár ember egy csirkét*”... [adott]. (F.15.) Valószínű tehát, hogy az 1767 és 1787 közötti húsz évben a házankénti csirke-adás szokása páronkénti csirkeszolgáltatásra változott.

⁷⁰ BLANDL György 1936. 157–160., MESZLÉNYI Antal 1941. 82.

⁷¹ TIMON Ákos hosszasan fejtegette a háztartás értelmű „domus” kifejezést, mint nyelvi sablont. A vagyoni állapot szerinti teherfelosztással hozta kapcsolatba. A Duna-Tisza közí paptartó források számomra azt sugallták, hogy itt tekintsek el ezeknek a fejtegetéseknek figyelembe vételétől. — TIMON Ákos 1908. 91–97.

⁷² KFL. I. 1. b. Hercegszántó. 1750.

⁷³ KFL. I. 1. b. Martonos. 1782.

⁷⁴ KFL. I. 1. b. Veprőd. 1762., 1767.

Csonoplyán 1762-ben házanként adták a csirkét a plébános számára.⁷⁵ Hasonlóképpen házanként járt a csirke a szántovai és a szontai papnak is. A szántovai plébános járandóságainak 1847. évi felsorolásában a lista végén olvasható a „*Minden háztól egy csibét*” megfogalmazás.” (F.91.) A szontaiak házankénti csirkeadományát 1806-ban, 1824-ben⁷⁶ és az 1824. évi állapotokat rögzítve 1844-ben (F.85.) egyaránt emlegették.

Páronként adott tűzifa halvány emléke

A plébánosnak adott tűzifáról, illetve annak vágásáról, behordásáról a Deputatum című fejezetben írok, mivel oda tartozik. Kutatásaim során egyetlen egy olyan adat került elő, amit itt, a lecticale témakörénél kell megemlítenem.

A baracsikai (nagybaracsikai) magyarok 1763. évi levele a plébános járandóságai között felsorolta a következő meglepő tételt: „*Minden pár személy esztendőit által ¼ ölfa, 128 lecticalia faciunt 32 org.*” (F.61.) Párhuzamok híján nem könnyű értelmezni ezt a szokatlan adatot. Gyanítható azonban, hogy 1763 táján a baracsikaiak házaspáronként adták össze a plébános tűzifáját, körülbelül úgy, mint a „lecticalis censust” és az ágybér-gabonát.

Gyanakvásunkat megerősíti az 1767. évi szántovai (hercegszántói) vizitáció egyik adata, amely szerint az 1760-as években a szántovaiak minden háztól egy szekér tűzifát adtak papjuknak, amelynek összeszedése rengeteg bonyodalommal járt, olyannyira, hogy a plébános időnként kénytelen volt darabonként kölcsönkért fával, illetve a plébánia és a templom kerítésével tüzelni.⁷⁷

A lecticale beszédese, fizetési módja

Egyházi beszédés – községi beszédés

A lecticale-pénz és az ágybér-gabona beszédésére kétféle módszer élt egymás mellett a XVIII–XIX. században: a plébános lecticalészedése, szedetése, illetve a papi járandóságok begyűjtésének községi átvállalása. Ha a pap maga szedte, vagy az egyház alkalmazottjával, tisztségviselőjével szedette az ágybért, rengeteg nehézség, bonyodalom adódott. Könnyen sérült a plébános lelkipásztori tekintélye. Az elkerülhetetlen vitatkozások, konfliktusok összességét a paptartó kontraktusok és levelek magyar nyelven az *ízetlenségek* szóval fejezte ki.

A plébánosok legtöbbször arra törekedtek, hogy az „ízetlenségek” elkerülése érdekében mentesüljenek a lecticale beszédésének terhétől, és a politikai község előljárói vállalják el a papi járandóságok összegyűjtését, beszédését. Ez sokszor sikerült nekik, de számos esetben nem, annak ellenére, hogy az egyházmegye is támogatta, szorgalmazta a községi lecticalgyűjtést.

---

⁷⁵ KFL. I. 1. b. Csonoplya. 1762.

⁷⁶ KFL. I. 1. b. Szond. 1806., 1824.

⁷⁷ BÁRTH Dániel 1999/b. 320.

A doroszlai bírák 1835-ben megnyugvással számoltak be arról, hogy falujukban „*A tisztelt Plébános úr a maga érdemlett bérét nyilvánosságosan személye kissebbítésére házanként koldulni nem kéntelenítettik, hanem papi érdeme és betsülete fentartására a helység tárábul készen fizetődik.*” Ugyanők fejtették ki nagyon tanulságosan, hogy miért jó, ha nem a pap bajlódik a lecticale beszédésével: „*Az adózó nép a reá vetett évi Plébános terhét a többi adózással öszve elegyítettve nem érzi, sőt nem is tudja, innét az következik, hogy a Plébános és a helybéli nép között a helytelen zúgólódásnak, czivakodásnak, haszontalan perlekedésnek és bizalom elvesztésének... hely nem adatik.*”⁷⁸

Könnyen arra gondolhatnánk, hogy a lecticale papi beszédése archaikusabb, régiebb szokás, mint a községi begyűjtés és a pap községi fizetése. Utóbbihoz fejlett faluközösség, aktív és öntudatos előljáróság kell, ami nem biztos, hogy már mindenütt létezett a Bácska XVIII. századi újjátelepült helységeiben. Feltételezhetnénk talán időrendiséget a két beszédési mód között. Nem valószínű azonban, hogy elképzelésünk igazolódna. A források mást mutatnak.

Az egyik legkorábbi paptartó dokumentumban, az akasztóiak 1737. évi kontraktusában olvasható: „*Censum lecticalem communitas colliget, et ex Cassa communi de Angaria in Angariam erga Quietantiam suum Dominum Parochum solvent.*” (A lecticalis cenzust a község gyűjti össze, és a község kasszájából nyugta ellenében negyedévről negyedévre fizettetik a plébános úrnak.)⁷⁹ Ellenben 111 évvel később, az általam vizsgált időszak végén, 1848-ban a dautovai (dávodi) plébános még arról álmodozott, hogy milyen jó lenne, ha végre egyszer már a község szedné be a lecticalét. (F.93.)

Természetesen egy-egy ilyen adat mindig a jelzett korban jellemezte a lecticalészedés rendjét. Új pap érkezésével, új bíró választásával változhatott a községi előljáróság és a plébános viszonya, ami könnyen együtt járhatott a lecticalészedés módjának változásával is.

A fentebb idézet 1737. évi, vagyis „fölkötebb korai” akasztói kontraktus előtt három esztendőivel, 1734-ben a kalocsai érseki helynöknek írott levelükben az akasztói előljárók harcosan kinyilvánították, hogy ezentúl nem szedik a pap bérét, mert a község rosszul jár a beszédés átvállalásával. Tanácsolták, hogy a lecticalét szedje a pap a mesterrel és a harangozóval, miként korábban szokásban volt. E határozott kiállítás ellenére 1737-ben egy új pappal kötött szerződésben a helység átvállalta az ágybérzedés terhét.⁸⁰

Előfordult, hogy a település földesurának úriszéke is a lecticale községi beszédését szorgalmazta. Szentistván (Bajaszentistván) helység plébánosa, Koplányi Elek 1827-ben többek között arról panaszkodott a kalocsai érseki domínium Szentistvánon üléselő úriszékének, hogy a szentistváni előljárók nem akarják beszédni papjuk ágybérét. Az úriszék jogosnak találta a pap lecticalészedéssel kapcsolatos panaszát, és a következő határozatot hozta: „*Ami az ágybért és a' panaszló Plébános Urnak más illendőségét nézi: a' Hely Bírójának szoros kötelességül tétetik, hogy azt külön be-*

⁷⁸ KFL. I. 1. a. Lecticalia, 1835. Doroszló.

⁷⁹ KFL. I. 1. b. Akasztó. 1737.

⁸⁰ KFL. I. 1. b. Akasztó. 1734., 1737.

szedvén és mindenkor külön manipulálván, időről időre a' nagyon Tisztelendő Plébános Úrnak kiszolgáltassák, és hogy a' bejött pénz biztossága inkább elérettessék, a' panaszló Plébános Úr syndicussát a' beszédő Birákhhoz csatolhatja."⁸¹

A lecticale-pénz és a lecticale-gabona beszédésének módja valószínűleg egy helység esetében is különbözhetett. A pénzárandóság beszédéséről viszonylag sok szó esett a plébániai iratokban. A gabonajárandóság beszédési módja azonban viszonylag jeltelen maradt. Ehhez talán hozzájárultak a legkülönbözőbb megváltási módok, amelyek a XVIII. század utolsó harmadában és a XIX. század első felében, az általam vizsgált időszak nagyobbik részében, megállíthatatlanul terjedtek.

Az ágybér-pénz beszédése

A kutatott korból nem igazán maradt emléke annak, hogy a plébános maga járt volna házról házra, hogy beszédje az ágybér-pénzt. A kontraktusok és levelek inkább csak elrettentésképpen utaltak az efféle „koldulásra” és a vele együtt járó „ízletlenségekre”. Van azonban egy jeles kivétel, amelyről éppen különleges volta miatt föltétlen meg kell emlékezni. Ez Nemesmilitics Bács-Bodrog vármegye egyetlen nemesi községének ágybérbeszédő gyakorlata.

Nemesmilitics helység 1765. évi kontraktusa nem foglalkozott a pénzárandóságból és gabonajárandóságból álló lecticale beszédésének kérdésével. (F.5.) A következő, 1794. évi kontraktusból látszik, hogy az ágybér-gabona, mint járandóság eltűnt, és a lecticalét házaspáronként fizetett 1 forint 30 krajcáros, tehát az átlagnál magasabb pénzárandóság jelentette. Ennek beszédési terhét a plébános viselte, aki a restanciák behajtására asszisztenciát igényelhetett a falu vezetőjének számító kapitánytól. (F.19.) Az 1821. évi kontraktus megőrizte a páronkénti 1 forint 30 krajcáros lecticalét, de a beszédés módját föltöbb különleges módon határozta meg: az „*ágybér incassatiojának terhét az köz birtokos uraktul maga a tisztelt Plébános Úr viselni fogja. A lakóktul pedig és az conventios cselédektul az tulajdonos bé szedni és bé adni tartozzon.*” (F.45.) Nem kevesebről volt tehát szó, mint arról, hogy a „nemesi község” társadalmának szerkezete befolyásolta a lecticalészedés módját. Nemesmilitics község társadalma akkortájt két rétegre tagolódott: 1. A nemesi közbirtokosságot alkotó, a községi szervezetet működtető magyar és bunyevác kishemesi familiákra, 2. A kishemesi családok alkalmazottaiként, klienseiként ott élő köznépi személyekre, akiket a kontraktus fogalmazója *lakónak*, vagyis házatlan zsellérnek, valamint *conventios cselédnek* nevezett. Az utóbbi réteg házaspárjainak lecticaléját azok a nemes családok gyűjtötték össze, akikhez úrbéri vagy gazdasági értelemben kötődtek. A nemes családok ágybérét viszont maga a plébános szedte be. Mielőtt sajnálni kezdenék a plébánost e strapás „házalás” miatt, források híján is megfogalmazhatok egy néprajzkutatói gyanakvást. Feltételezhetjük, hogy a közbirtokos úri családoknál végzett lecticalégyűjtés tartalmazott szokásjogi eredetű ünnepi vonatkozásokat is. Ez az ágybérbeszédés bizonyára kiváló alkalmat jelentett a nemesi familiák ünnepélyes végiglátogatására, a pap és közbirtokos hívei kapcsolatának elmélyítésére. Hasonló szerepe lehetett, mint a XXI. század elején is virágzó székelyföldi házszentelésnek.

⁸¹ KFL. I. 1. b. Bajaszentistván. 1827.

Azokon a helyeken, ahol a hívek és a plébános egyezkedése során a plébánosra maradt az ágybérzedés terhe, a hálátlan feladatot általában a harangozó és a kántor végezte el. Szükség esetén a község fegyveres szolgálával: hajdúval, tizedessel támogatta a tartozások behajtását.

Abban az időben a mainál jóval több családi esemény: keresztelő, esküvő, temetés zajlott az egyház közreműködésével. A plébánosok legtöbbször elvárták, hogy a papi ténykedést igénybe vevő családok fizessék ki a lecticalét. Emiatt nem volt ritka eset, hogy bizonyos gazdák, gazdasszonyok nem vártak az ágybérzedőre, hanem maguk vitték be a pénzt a plébániára.

A XVIII. század második és a XIX. század első felében a városok, falvak többségének előljárósága magára vállalta az ágybér beszédésének terhét. Az ilyen előljáróságok az állami adóval, a *porcióval* együtt szedették be a lecticalét, majd a plébános járandóságát kettő vagy négy részletben átadták a plébánosnak, mint valami fizetést. Ilyen esetekben a pénzbegyűjtés és a plébános jutalmazása időben általában nem esett egybe, sőt elvált egymástól. Más szóval: a község a saját kasszájából megelőlegezte a plébános fizetését. A hozzávaló pénzt utólag a porcióval együtt begyűjtötte a házaspároktól, és a befolyt pénz a községi kasszába került.

Ilyen ágybérfizetési rendszer működött például Bátmonostoron 1770-ben, ahol a páronkénti 30 krajcárt a begyűjtéstől függetlenül a falusi bíró köteles volt a községi pénztárból negyedévenként meghitelezni a plébánosnak: „*Hogy pedig a' Plébános minden hiányosság és hátra-maradás nélkül a' pénzzel minden angarián ki elégíttesék, az helység Bírája ki fizetésire fog köteleztetni*”. (F.9.)

Mélykúton az 1783. évi kontraktus úgy rendelkezett, hogy a házaspárok 30 krajcáros ágybéreit „*a Bíró bé szedgye, és fertály esztendőnként kézhez adgya*”. (F.14.)

Madaras helység 1789-ben házaspáronként évente 30 garast ígért első saját plébánosának, azzal az ajánlattal, hogy a pénzt a községi adószedő-pénztáros szedi össze, és a plébános tőle kapja meg a pénzjárandóságát Szent György és Szent Mihály napján: „*Melly pénz a' kasszir által Tekintetes Vármegye adójával együtt bé szedessen és kétszerre, az az Szent György és Szent Mihály terminussára le tétessen.*” (F.18.)

Egy viszonylag rövid életű, 1828. március 12-én kötött moholi kontraktusban olvasható a lecticale-pénz összeszedéséről: „*Ennek a' pénznek beszédésére tartozik a Község egy embert megrendelni, és azt úgy felhatalmazni, hogy az gondatlan és késedelmes fizetőket Bírói assistentia mellett keményebb móddal is fizetésre szoríthassa*”.⁸²

Jankovácon (Jánoshalmán) a XVIII. század végén és a XIX. század elején a házaspáronként fizetett 30 krajcárból, egy pozsonyi mérő búzából és fél pozsonyi mérő árpából vagy zabból álló lecticale pénzjárandósági részét a község adószedője szedte be. 1804-ben 640 párral számolva ez a pénzjárandóság évente 320 forintot tett ki. Négy évvel korábban, 1800-ban Lovass Imre jankováci plébános ugyancsak 320 forintot vett fel *párbér* gyanánt a község előljáróitól.⁸³ Tanulságos a plébános nyugtájának dátuma: 1800. október 31. Ez a nap, vagyis „mindszent havának vége” több falu kontraktusában is föltűnt, mint lecticaléfizetési határnap.

A XVIII. század végéről és a XIX. század elejéről fennmaradtak Jankóvac község adókönyvei. Az 1781. évi és az 1804. évi adófizető-lista kiválóan tájékoztat a

⁸² KFL. I. 1. b. Mohol. 1828.

⁸³ BL. V. 342/a. 6. doboz. 6. tétel: a plébános nyugtája, 7. doboz: 1804. évi adókönyv.

lecticale községi beszédéséről.⁸⁴ Mindkét adókönyvbe a családfők neve után két számoszlop került: az egyik a lecticale, másik a vármegyei adó, a *portio* beszédésére vonatkozott.

Az 1781. évi lajstrom tanúsága szerint az ágybért magyar forintban, illetve annak 100 ezüst dénáros váltópénzében számolták. Minden házaspár fél forinttal, vagyis 50 dénárral tartozott plébánosának. A „fél párok”, vagyis az özvegyek 25 dénárt fizettek. A nevek mellé beírt ágybérösszegekből következtetni lehet arra, hogy egy-egy házban hány házaspár élt együtt. Ha 50 dénárt fizetett a ház népe, akkor egy házaspár, vagyis egy kiscsalád lakott a telken. Ha 75 dénár járt a papnak, akkor egy házaspár és egy özvegy élt együtt. Amelyik házból 25 dénár származott lecticale címén, ott egy magányos özvegy lakott. Az egy forintot fizető telkeken két házaspár, a másfél forintot fizető házakban 3 házaspár élt együtt. Ezek a házak föltehetőleg néprajzi értelemben vett nagycsaládok otthonai voltak.

Az 1804. évi adószedői lajstrom készítője rajnai forintban, illetve annak 60 krajcáros váltópénzében számolt. A jankováci házaspárok elvileg fél rajnai forint, vagyis 30 krajcár ágybért fizettek akkortájt papjuknak. Az adókimetési lajstromban viszont a leggyakoribb szám a 42-es. A többi szám ennek fele, vagy többszöröse. Ennek magyarázata abban a gyakorlatban keresendő, hogy a lecticale beszédését átvállaló községek, így Jankovác is, többet szedtek be 30 krajcárnál, esetünkben 42 krajcárt. Így próbálták elkerülni a behajthatatlan tartozások károkozását. Következésképp, az 1804. évi listában a 42 krajcáros fizetők egy házaspárt jelentettek. Az 1 forint 3 krajcáros (vagyis 63 krajcáros) ház 1 házaspárt és egy özvegyet takart. A 2 forint 6 krajcárral (vagyis 126 krajcárral) tartozó házban 3 házaspár, az 1 forint 24 krajcárral (vagyis 84 krajcárral) megterhelt házban 2 házaspár lakott. Ezek a kettő és 3 házaspáros famíliák valódi nagycsaládok lehettek. Számuk 1781-hez viszonyítva többszörösére növekedett.⁸⁵

Bár az 1781. évi és az 1804. évi adókönyvből világosan látszik, hogy a jankováci házaspárok pénzbeli lecticale-járandóságát a község szedette be, az 1808-ban mezővárossá avanszált Jankovác tanácsa 1813. augusztus 29-én határozatot hozott az ágybér városi beszédésének felvállalásáról: „*Ennek utánna az ügy nevezett lecticalet ne a' hivatalbéliiek szedjék bé, hanem az előljáróság, arra rendeltetett bizonyos ember által*”.⁸⁶

Azt hihetnénk, hogy ezek után zökkenőmentesen működött a lecticale városi begyűjtésének rendszere. Kétségtelen, hogy legtöbbször működött, de kisebb-nagyobb zavarai támadtak. 1838. június 4-én Jankovác előljárói meglepően határozott levélben közölték plébánosukkal, hogy beszüntetik a lecticale-pénz városi beszédését, és nem folyósítják tovább a plébános „párbérfizetését” a városi kasszából. (F.81.)

A fentebbi 1813. évi jankováci idézet utalást tartalmazott egy bizonyos emberre, akit a város alkalmazott a lecticale-pénz beszédésére. Efféle beszédő személyre más településekről is említhetők példák.

Ada plébániai irataiban fennmaradt egy 1826. évi lajstrom Vretzko Gáspár „papibérszedő” munkálkodásáról. Sajnos, a hevenyészett jegyzék szövegéből nem derül

⁸⁴ BL. V. 342/a. 7. doboz. 1781. évi és 1804. évi adókönyv.

⁸⁵ A két adókönyv rövid elemzése és a jankováci nagycsalád bemutatása: BÁRTH János 2018. 115–129.

⁸⁶ BL. V. 342/a. Tjvk. 1813. aug. 29. 84. szám. 51–52. pag.

ki, hogy az aktív férfiú kinek a szolgálatában állt, és a befolyt pénzt a papnak, vagy a községnek fizette-e be. Az viszont világosan látszik a lajstromból, hogy a pénzszedés egész esztendőben tartott. A katonai év elejének számító novemberben, decemberben, valamint a nyár közepén, júliusban nem történt elszámolás. Január eleje és október vége között 21 alkalommal adott át megbízójának pénzt a „papibérszedő”. A katonai év végén, októberben, 6 alkalommal számolt el. 1825. november elseje és 1826. október 28-a között összesen 445 forint 16 krajcárt sikerült beszednie az adai házaspároktól.⁸⁷

A XIX. század első felében Baja városában a lecticalét hol a „királyi adószedő”, hol egy „ágybérszedő” személy igyekezett behajtani.

1836. február 1-jén Baja város tanácsának ülése tárgyalta „Tóth József ágybér sedő” kérését, aki azért szeretett volna pénzt kapni a városi kasszából, hogy a plébános bérét kifizethesse, mivel az 1835. évi ágybért nem sikerült teljesen beszednie. A tanács megtagadta a pénz kölcsönzését, és felszólította az ágybérszedőt a tartozások behajtására. A következő napirendi pontban a városatyák arról tárgyaltak, hogy az előbbi esethez hasonló előző évi esetek a lecticalébeszedés rendjének megváltoztatását sürgetik. Egyes tanácsbeliek állították, hogy régebben, amikor még a királyi adószedő kezelte az „ágybér pénztárát”, sikeresebb volt a begyűjtés, mivel az adószedőnek nagyobb hatalma van a makacs nem fizetőkkel szemben. A tanács végül úgy határozott, hogy az ágybérszedést újra Jilk József királyi adószedőre bízva. A városatyák figyelmeztették az adószedőt, hogy az ágybért ne keverje a porcióval, a kétféle pénzt külön kezelje.⁸⁸

4 évvel később, 1840. június 18-án Baja város tanácsának ülésén Harlikovits Benjamin tanácsnok „s papbér sedő” előadta, hogy a május 1-jei tűzvész óta nem sikerült papbért szednie. A tanács úgy határozott, hogy a plébános negyedévi bérét kölcsönözi a városi kasszából, de a lecticale-pénzek további szorgalmas szedését is sürgette. Harlikovits Benjamin tanácsnok 1840 decemberének végén lemondott „papbér sedő” tisztségéről.⁸⁹

A görögkeleti szerbeket és a római katolikus magyarokat, bunyevácokat, németeket magába foglaló Zombor szabad királyi város ún. Római Katolikus Választott Községe 1842-ben „papbéri pénztár”-at működtetett. Ebbe kerültek a befizetett ágybér-pénzek, és ebből utalta ki Kekezovits Simon „papbér beszedő” az egyházi fizetéseket: a plébánosnak 3000 forintot, a 3 káplánnak 450 + 200 forintot, önmagának, mint „papbérbeszedőnek” 200 forintot, a kántornak 400+100 forintot, a sekrestyésnek 250 forintot, a harangozónak 150 forintot, „Lázár Mihály papbér pandúrnak” 100 + 50 forintot, összesen évi 4900 forintot váltó cédulában.⁹⁰

Nem minden község és város fizette a megállapodás szerinti pontos ütemezéssel a plébános pénzjárandságát. Előfordult, hogy a községi pénztár, a pap sorozatos kérései, panaszai ellenére folyamatosan tartozott lelkipásztorának. Akasztón 1848 nyarán Kelemen István plébánoshelyettes kénytelen volt leírni: „Az 500 p. forintra oly formán kötött a' szerződés, hogy azt a Község évnegyedenként tartozik lefizetni,

⁸⁷ KFL. I. 1. b. Ada. 1826.

⁸⁸ TIM. Baja. Tjkv. 1836. február 1., 28–29. szám, 129–130. pag.

⁸⁹ TIM. Baja. Tjkv. 1840. június 18., 78. szám. 464. pag., 1840. dec. 28. és 30., 640. pag. és 61. pag.

⁹⁰ KFL. I. 1. b. Zombor. 1842.

azonban nemcsak hogy évnegyedenként, de még az év végével se fizetetik rendesen, még a második évre is marad többnyire az előbbiből tartozás.” (F.94.)

Kisebb-nagyobb zökkenők másutt is akadtak a községi fizetéssel. Kevés falu papja mondhatta el azt, amit a gajdobrai (szépligeti) lelkipásztor 1848-ban papírra vethetett: „Jövedelmét eddig a plébános pontosan megkapta.” (F.102.)

Az ágybér-gabona beszédése

A XVIII–XIX. században voltak az egyházmegyének olyan helységei, ahol valamiféle paptiszteletből, hagyomány-megtartásból a lakosok maguk vitték be a plébánia telkére a páronként fizetett lecticale-gabonát. Erre bizonyára léteztek kijelölt, kihirdetett időpontok, amikor az egyház emberei fogadták, és hombárokba, kamrákba, vermekbe, padlásra rakatták a falubeliek által összehordott búzát, kétszerest, zabot, árpát.

A gabona-lecticale ilyenfajta fizetéséről olvashatunk Dusnok helység 1796. évi kontraktusában, ahol az alábbi félmondat őrzi emlékét: „*kiki pedig a magát tartozik bé hozni a plébániára*”. Szokás szerint több szót kaptak a „*tunya fizető*”. Az ő gabonájuk beszédésére a község biztosított kocsit és asszisztenciát. (F.21.)

Sztanisics (Őrszállás) mezőváros 1839. évi kontraktusa szerint a házaspárok a lecticale gyanánt fizetendő „*egynegyed pesti mérő, vagyis három portio tisztított búzát*” „*őszkor*” hozták be a plébániára. (F.55.)

Mohol helység magyar katolikusainak 1828. évi kontraktusából is, a körülményes fogalmazás ellenére az sejlik ki, hogy a rendszeretőbb, törekvőbb házaspárok a párbér-gabonát maguk vitték be október végéig a plébániára. Szükség esetén a község biztosított lovaskocsit és asszisztenciát a plébános emberének, valamint a „templom tizedesének”: „*Említett Község* (értsd: a közönség, a lakosság! – BJ) *meg határozott párbért mind[en] esztendőben ki rendelendő napokban Mint Szent havának utolsó napjáig helybéli plébániára be vinni köteles léssen, erre való nézve annak be szedése a Község* (itt értsd: a Helység, a községi elöljáróság! – BJ) *két kocsit fog annak idejében minden nap rendelni, melly az késedelmes fizetőktől a papbért a Nagyon Tisztelendő Plébános Úr fel hatalmazott emberével és a Templom Tizedessével incassálni fogja.*” (F.50.)

Bátmonostor helységben 1770-ben a lecticale-gabonát a plébános megbízásából a harangozó szedte. A falu bírása köteles volt egy esküdtet mellé adni. (F.9.)

Az 1783. évi bérajánlat szerint Mélykúton a plébános házaspárok által fizetett gabonajárandóságát az „*egyházfi*” szedte be, akinek munkáját egy községi esküdt segítette. A változatos jelentésű „egyházfi” szóval akkor és ott bizonyára az egyházgondnokot, a *szindikust* jelölték a népi szóhasználatban. (F.14.)

1828-ban a topolyaiak azért is panaszkodtak papjukra, hogy a *szindikust* ágybér-búza szedésre kényszeríti, ezáltal akadályozza, hátráltatja templomi munkájában. (F.80.)

Lak (Géderlak) falu 1814. évi kontraktusából látszik, hogy a párok által fizetett gabonajárandóság beszédésekor a falusi bíró köteles volt megfelelő számú kocsit ki-rendelni „*esküdt személynek fel vigyázása alatt*”. (F.37.)

Nem fizetők

A legtöbb faluban akadtak olyan szegénysorsú lakosok, akik rendszeresen nem tudták kifizetni az ágybért, és ezért szinte folyamatosan tartozásban éltek. A plébánosok legtöbbször számításba is vették, hogy az efféle „restantiariusoktól” soha nem látnak lecticalét. Plébániájuk anyagi helyzetéről írva kitértek a szegénység fizetési nehézségeire, a szerződés kötése idején pedig, főleg lecticalé megváltás során, bizonyos párszámot elengedtek a megváltási összeg meghatározásakor.

1787 nyarán Tataháza helység előjárói, valószínűleg papjuk kérésére, hivatalos bizonyoságlevelet adtak ki arról, hogy falujukban 202 házaspár lakik, de közülük szegénység miatt csak 150 házaspár tudja rendszeresen kifizetni az ágybért. (F.64.)

A XIX. század első felében a nem fizető házaspárok száma a legtöbb helységben növekedett. A lakosság lélekszámának emelkedése és az egy főre eső földek mennyiségének csökkenése következtében egyre több házaspárnak okozott gondot a lecticale előteremtése. 1848 felé közeledve szaporodtak a bérükhöz hozzá nem jutó plébánosok panasza. Nem véletlen, hogy a papi jövedelmek 1848. évi felmérése idején egy sor helység plébánosa számolt be behajthatatlan lecticale-tartozásokról. Álljon itt néhány példa a restanciákra! Bezdán: „*A párbéri illetőségnek majd a két harmada a népnél tartozásban vagyon, a valóságos szegényeket nem is számítva.*” (F.106.) Katymár: „*Nem fizet pedig 200 pár földes, 268 pár földetlen. Ezek évenkénti restanciájok... tészen 426 forint 24 krajcárt pengő pénzben.*” (F.96.) Mélykút: „*Minden esztendőben... 260 forint marad restantia.*” (F.98.) Vaskút: „*140 pozsonyi mérő kétszeres és 70 pozsonyi mérő zab a szegényebb zsellérek tehetetlensége miatt a maradványi tartozások közé sorozandók.*” (F.105.) Kernya (Kerény): „*Évenként száz pár a fizetéssel el marad, és így csak mintegy 500 párt lehet számítani, a melyek bizonyosan meg fizetnek.*” (F.111.)

A lecticalével tartozók kálváriája

Papok tevékenységét, modorát, anyagiasságát kifogásoló panaszlevelekben, tanúvallomásokban esett némi szó lecticalészedéssel kapcsolatos lakossági sérelmekről, papi túlkapasokról is. Ezek valóságtartalma természetesen nem igazolható, de létezésük, szóba hozataluk önmagában is jelzés értékű.

„Nemes Tatay Józsefnő” bezdáni asszony 1850-ben arról panaszkodott, hogy György nevű fiát a plébános addig nem esketi meg, amíg családjának lecticale-tartozása van.⁹¹

1828-ban a topolyaiak kifogásolták, hogy papjuk az ágybérrel tartozókat esküvőkor megszegyeníti. Húzza-halasztja az esketést, amíg a házasulandók hozzátartozói ki nem fizetik restanciájukat. (F.80.)

Szlukovényi Márton mélykúti plébánosról rengeteg kedvezőtlen történetet vetettek papírra 1797-ben és 1798-ban, amikor a mélykútiak hosszadalmas panaszlevelet írtak, majd sok tanúvallomást tettek papjuk viselt dolgairól. A panaszok egy része arra célzott, hogy a plébános bizonyos javakat erőszakosan elvitt némely házaktól, mert az ott lakók tartoztak neki az ágybérrel. Az elvitt portékák között búza, szalma,

⁹¹ KFL. I. 1. b. Bezdán. 1850.

malac egyaránt előfordult. Egy 1797. október 25-én kelt 61 pontos községi panaszlevél 41. pontja például így szól: „Magát jó bíró Gyetvai János nevű lakosunknak malomát tulajdon hatalmával fel hányván, hire nélkül 4 véka buzáját ágybér fejében el vitte.”⁹²

Szlukovényi Márton plébános egyik története talán már életében folklorizálódott. Erre utal, hogy az egyik felsőszentiváni tanú Bedcsula Imre 1798-ban úgy beszélt az esetről, mint az anekdoták „egyszeri asszonyának” történetéről.⁹³ Szerencsére az érintett asszonyt, a 68 éves Kovács Katalin felsőszentiváni lakost is megszólaltatták az 1798. évi tanúvallatás során. A bátor asszony elmondta, hogy abban az időben, amikor Szlukovényi Márton még Felsőszentivánon plébánoskodott, vagyis az 1780-as évek második felében, miért és hogyan került összeütközésbe a vehemens plébánossal: „A Plébános úr juhásza meg törette a zabomat, és abban nem kevés kárt okozott, el jött az üdő, hogy őszre a Plébános Úr az ágybérít szedette, én mint hogy nékem a juhásza kárt okozott, nem akartam néki meg adni az egy mérő zabot, mellyel tartoztam ő néki. Ez alatt a menyem meg gyerekezett, melly végett a Plébános Úrhoz mentem és kértem, hogy a menyemet avatná bé, ő pedig mondá: nem avatom bizony én, hunczut, gaz ember a fiad is, add meg a zabomat. Én erre azt mondtam: nem adom én, hanem mivel nékem az Úr juhásza kárt tett a zabomba[n], kezében vagyon, vegye meg rajta. Erre ismét mondá a' Plébános Úr: menny el vén trotya, maid fel taszítalak mingyárt, és tsak ugyan mingyárt !:becsülettel szólván:/ segbe rúgott és fel taszított, fel kelvén utánam szalatt és megént fel taszított, harmadszor is fel kelvén, utánam szalatt s meg rúgott és fel taszított. Item kapom én a kötényemet magam elől, és azt őszve fogom, és háromszor azzal a Plébános Urat hátba ütöttem, azért a pap két nap egy éjjel áristomban tartott, én pedig a Bíró parantsolattýára ötöt meg követtem.”⁹⁴

Az ágybér megváltása

Viták és megváltó szerződések

A XVIII. század utolsó harmadától egyre több falu és város népe döntött úgy, hogy papjának lecticale-járandóságait megváltja és minden esztendőben pénzben fizeti ki. A megváltást, különösen gabonánséges évekből és a gabonakészletek XIX. századi szűkössége idején, legtöbbször kedvezően ítélték meg a lakosok és szorgalmazták a plébánosok is. Ennek ellenére a megváltásról zajló tárgyalások rengeteg vitával, nézeteltéréssel, veszekedéssel jártak. A viták elmérgesedhettek, népi mozgólódásokká fajulhattak, mint például Kolluthon (Küllődön) 1817 táján, ahol a lecticale megváltásának ügye komplikálódott egy leváltott bíró ügyével. A dolgok úgy elfajultak, hogy a vallásos nép efféle zúgolódó mondatokat is kiabált: „Ha a papnak nem teszik, mennyen oda, a honnand jött.”⁹⁵

⁹² KFL. I. 1. c. Pers. ir. Szlukovényi Márton.

⁹³ KFL. I. 1. c. Pers. ir. Szlukovényi Márton. 1798. évi vallatás. 33. tanú.

⁹⁴ U. ott. 6. tanú. – A történetben szereplő kötény valószínűleg nem egy vékonyka gyolcskötény volt, hanem egy csikos vastag gyapjúszövet *pregacsa*, amely a felsőbácskai asszonyok körében kedvelt ruhadarabnak számított, és amellyel, ha kellően összecsavarták, ütni is lehetett.

⁹⁵ KFL. I. 1. b. Küllöd. 1817.

Az ágybér megváltása azt jelentette, hogy a lecticale három fő eleme közül a búzajárandóság és a zabjárandóság eltűnt, a pénzjárandóság viszont felerősödött, megnövekedett. Átvette az előző kettő szerepét.

A XIX. század eleje tájékán már sok paptartó szerződés középpontjában a lecticale megváltása állt. A megváltás tényét a szerződő felek kétféle módon rögzítették. Bizonyos szerződésekben azt határozták meg, hogy egy-egy házaspárra, milyen megváltási összeg esik. Esetleg rögzítették a párok számát, és utaltak a beszédés módjára, illetve a beszédés lebonyolításában a község szerepére. Más szerződésekben nem bajlódtak a párok számával és a páronkénti megváltási díjjal, hanem a falu, a város, a katolikus közösség egészére vonatkozó megváltási díjat rögzítették, lehetőleg egy jól megjegyezhető kerekített számmal. Ezt az összeget a község, a város, a vallási közösség fizette a plébánosnak, legtöbbször negyedévi részletekben. Bizonyára a hozzávaló pénzt be is szedte a község a házaspároktól, de e beszédés módja, részletei nem duzzasztották a szerződés szövegét.

A pénzbeli megváltás legtöbb esetben csak a lecticaléra vonatkozott, de történhetett úgy is, hogy a megváltandó ágybérhez hozzácsapták valamelyik másik járandóságot, például: a deputátumot, a stólat, vagy a sessióművelési kötelezettséget.

Ágybérmegváltás más járandóságok megváltása nélkül

Akasztó 1796. évi kontraktusában a lecticale megváltásáról olvashatunk: „*Minden pártul 1 tallér az úgy nevezett ágy bér helyett.*”⁹⁶ 1812-ben a megváltási összeget páronként 2 forint 15 krajcárban határozták meg, amelyet a helység szedett be a lakosoktól. (F.33.)

Bátyán 1821-ben a lecticale megváltása páronként 2 forinttal történt, amelyet a község szedett be és fizetett ki a plébánosnak. A bátyaiak már korábban, 1791-ben is megváltották ágybérüket, mégpedig páronként évi 1 tallérral, vagyis 1 forint 30 krajcárral.⁹⁷

Bezdán mezőváros katolikus népének 1285 egész és 675 fél házaspárja 1844-ben házaspáronként 5 forinttal váltotta meg a lecticalét. Az özvegyek természetesen a felét fizették a teljes párok díjának. (F.87.) 1851-ben az „*ágy- vagy párbér*” bezdáni váltság összegét 1600 pengő forintban jelölték meg.⁹⁸

Bresztovác (Szilberek) helység 414 egész és 31 fél házaspárja ugyancsak az 5 forintos házaspáronkénti megváltást alkalmazta. (F.88.)

Csonoplyán 1834-ben az ágybér teljes megváltási összegét, 1200 rajnai forintot szerepeltették a kontraktusban. (F.53.)

Doroszlón 1825-ben házaspáronként 2 forinttal, 1835-ben pedig általánosságban 1000 forintért váltotta meg a nép a lecticalét. A pénzt mindkét esetben a helység szedte be, és a községi pénztárból fizették a plébánost.⁹⁹ (F.49.)

A fajsziak 1802-ben évi 600 forintért váltották meg ágybérüket. A „*plébánus adóját*” a helység kasszájából fizették. (F.23.)

⁹⁶ KFL. I. 1. b. Akasztó. 1796., 1812.

⁹⁷ KFL. I. 1. b. Bática. 1791., 1821. – Az 1791. évi kontraktust közölte: BÁRTH János 1997. 315–316.

⁹⁸ KFL. I. 1. b. Bezdán. 1851.

⁹⁹ KFL. I. 1. a. Lecticalia. 261. doboz. Doroszló, 1835.

Foktő plébánosa, Babay Mihály fondorlatos átejtési törekvés áldozata lett, amikor sok huzavona után 1849. október 10-én, a falu jegyzőjének unszolására, aláírta a a lecticale megváltásáról szóló kontraktust. A 400 forintos megváltási összeg alacsonyabb volt a kelletténél, de ettől is nagyobb bajt jelentett, hogy a szerződés 3. pontja szerint a házaspárokra felosztott, kivetett pénzt a papnak és szindikusának kellett beszélnie. Természetesen ebbe az érseki szentszék nem egyezett bele. A szerződés az egyébként is nehéz, bonyolult politikai helyzetben nem vált az élet valóságává. Vitakozás, levelezés kezdődött, amely fölöttébb bizonytalanná tette az 1850-es esztendő. Az újabb tárgyalások eredményeként 1851. február 1-jei dátummal újabb kontraktus született, amelyben a község felvállalta az évi 600 forintos lecticale-váltás összegének begyűjtését a katolikus családoktól. A jövedelem nélküli 1850-es évre visszamenőleg fizetett a község a nélkülöző plébánosnak 400 forintot. (F.59.)¹⁰⁰

Gákova (Gádor) falu népe 1847-ben 1 pengő forint ágybérmegváltási díjat fizetett házaspáronként évente. Emellett minden pártól járt még a plébánosnak 30 krajcár káplántartásra. (F.92.)

Katymár lakói 1802 óta váltották meg lecticaléjukat. 1808 táján nagy viták folytak a katymáriai és plébánosuk között a megváltási összegről. A vitában Antunovics Károly szolgabíró nyomásgyakorló közreműködésével a vármegye igyekezett közvetíteni. 1810-ben az ágybér megváltása fejében házaspáronként 3 forintot, káplántartásért 30 krajcárt fizettek a katymáriai plébánosuknak. A pénzt községi esküdt szedte be. (F.32.)¹⁰¹

Kishegyes helység minden katolikus házaspárja 1795-ben „6 márvást, vagyis 1 forint 70 pénzket” fizetett évente lecticalémegváltás címén. A pénzjárandóságot a község szedte be, és negyedévenként adta ki a plébános bérét. (F.20.)

Kupuszina (Bácskertes) népe már 1767-ben egy összegben, évi 100 forintban határozta meg plébánosának lecticaléját. (F.7.)

Miske helység 1816-ban évi 1200 forinttal váltotta meg lakóinak ágybérét. (F.41.) 1848-ban nagy viták folytak a miskei lecticaléről. Benedek Elek plébános végülis elfogadta a nép megváltási ajánlatát.¹⁰²

Obrovác (Boróc) szerb-német község a német katolikusok lecticaléját 1848-ban 300 forinttal váltotta meg. Egy-egy német katolikus pártól a község 6 forint 5 krajcárt szedett be a megváltási díj előteremtésére. (F.101.)

Szentistván (Bajaszentistván) helység 1831-ben évi 1600 váltó forintért, avagy 640 konvenció ezüst forintért váltotta meg lakosainak lecticaléját. (F.52.)

Zenta város katolikus népe 1819-ben házaspáronként 4 váltó forintért váltotta meg az ágybért. A házaspároktól a pénzt a plébános szedte be egy *ágybér-szedő* emberrel, aki „forintonként is köteles [volt] felvenni” a járandóságot. A restanciák beszedéséhez a város nyújtott segítséget. (F. 44.) 1843-ban 2400 pár fizetett 4-4 forint megváltási díjat „bankó cédulában”. Így a zentai plébános lecticaléváltás címén évente 9600 forintra számíthatott. (F.86.)

---

¹⁰⁰ KFL. I. 1. b. Foktő. 1850., 1851.

¹⁰¹ KFL. I. 1. b. Katymár. 1808.

¹⁰² KFL. I. 1. b. Miske. 1848.

Zombor szabad királyi város 1846-ban 2000 pengő forint „fizetést” adott 4 részletben, lecticaléváltság címén katolikus plébánosának. Ennek fedezetét a „katolikus község” a maga ágybérzedőjével szedette be a lakosoktól. (F.58.)

Az ágybérmegeváltás különleges egyéni formája valósult meg 1819-ben Horgoson. A község megváltotta a lecticalét évi 800 forintért, 15 köből búzáért és 70 köből tavaszi gabonáért. A pénzbeli megváltás mellett tehát szerephez jutott a gabonával történő közösségi megváltás is. (F.43.)

Ágybérmegeváltás más járandóságok megváltásával

Egyes falvak, városok bizonyos időszakokban az ágybérmegeváltást összekapcsolták valamely más paptartó kötelezettség megváltásával. Aszerint, hogy melyik kötelezettséget, járandóságot csapták a megváltandó lecticale mellé, az alábbi variációk jöttek létre:

a. Ágybérmegeváltás deputátum-megváltással

Petrovoszeló (Péterréve) katolikusai 1806-ban együttesen váltották meg a lecticalét és a deputátumot 1000 forintért.¹⁰³ A következő esztendőben, 1807-ben 1200 rajnai forintra emelkedett a megváltási díj. Az ágybérmegeváltás ellenére a nádkévéket továbbra is házaspáronként adták össze papi tüzelőnek a Tisza menti helység lakói. (F.31.)

Almás (Bácsalmás) mezőváros is együtt váltotta meg 1812-ben lakóinak lecticaléját és a község deputátumát 1400 forintért. A deputátumból a megváltás ellenére „in natura” szolgáltatás maradt a 8 öl keményfa és a 6 akó fehérbor-járandóság. (F.34.)

Ada katolikusai 1827-ben megváltották lecticaléjukat a deputátummal együtt. A megváltási díjat nem egy összegben, hanem házaspáronként 3 váltó forintban, vagy „pengő pénzben” kifejezve 1 forint 12 krajcárban határozták meg. Tanulságos az 1827. évi szerződésnek az a figyelmeztetése, hogy aki *Mindszent napjáig* (nov. 1.) nem fizeti ki a rá eső megváltási díjat, a járandósága 4 váltó forintra, vagy 1 forint 30 krajcár „pengő pénzre” növekedik.¹⁰⁴

Földvár (Bácsföldvár) katolikusai, amikor 1806-ban várták első plébánosukat, azt ajánlották, hogy ágybérmegeváltás címén házaspáronként 2 rajnai forintot, deputátum címén pedig összesen 200 forintot fizetnek évente. Elképzelésük szerint a pénzt a családoktól a katolikus község ágybérzedője gyűjti össze és negyedévenként adja át a plébánosnak. (F.28.)

b. Ágybérmegeváltás stólamegeváltással

1805-ben a miskeiek 600 rajnai forintot ajánlottak föl plébánosuknak lecticaléjuk és stólájuk évi megváltása gyanánt. (F.26.) 1805-ben a fajsziak is együtt váltották meg ágybérüket és stólájukat „angáriánként” 80, évente 320 forintért. (F.25.)

---

¹⁰³ KFL. I. 1. b. Péterréve. 1806.

¹⁰⁴ KFL. I. 1. b. Ada. 1827.

Zombor szabad királyi város katolikusai 1844. december 29-én kontraktusukban váltották meg lecticaléjukat és stólájukat páronként évi 4 pengő forinttal.¹⁰⁵ Ez a szerződés azonban rövid életűnek bizonyult.

A stólamegváltás valószínűleg azt jelentette, hogy a családok mentesültek a megrendelt papi szolgáltatások (keresztelés, esketés, avatás, temetés) díjának fizetése alól. Az efféle mentesség, illetve annak megszegése, mellőzése bizonyos helyeken és korokban sok vitára adott alkalmat.

c. Ágybérmegváltás a sessióművelési kötelezettség megváltásával

Szentistván (Bajasantistván) helység népe 1809-ben együtt váltotta meg ágybérét és a plébániai föld művelésével kapcsolatos kötelezettségeit. A lakosok évente házaspáronként 3 forint megváltási díjat fizettek. Ez a díj 1817-ben 3 forint 30 krajcár-ra emelkedett.¹⁰⁶

d. Ágybérmegváltás stólamegváltással és a sessióművelési kötelezettség megváltásával

Kalocsa mezőváros előjárói 1804. október 5-én olyan paptartó szerződést kötöttek Lovas Imre plébánossal, amelyben évi 2000 rajnai forintért megváltották a kalocsai lakosok lecticaléját, stólafizetését és a papi föld némely művelési kötelezettségét. Hasonló megváltás jellemezte a 28 évvel később, 1832-ben Wagner Ferenc plébánossal kötött szerződést is.¹⁰⁷

Az 1804. évi kalocsai kontraktus szellemiségét tükrözi az 1804. október 7-én kötött keceli paptartó szerződés, amely Kecel község és a legendás Bényi István plébános között jött létre. A megállapodás lényegét az adta, hogy a plébános évi 1000 rajnai forint megváltási díjért lemondott a lecticale páronkénti fizetéséről, a stóla többségéről és a plébániai földek faluközösségi műveléséről. (F.24.)

A kecelihez hasonló szerződést kötött plébánosával 1805. január 25-én Sükösd helység előjárósága. A sükösdiek is 1000 rajnai forintért együtt váltották meg lecticaléjukat, sessióművelési kötelezettségüket és a stóla nagyobb részét.¹⁰⁸

e. A plébános járandóságainak megváltása a stóla kivételével

Vadkert (Soltvadkert) katolikusai 1808 végén olyan kontraktust kötöttek leendő plébánosukkal, amelyben a stóladíjak kivételével minden papi járandóságot megváltottak páronként évi 5 rajnai forintért.¹⁰⁹

---

¹⁰⁵ KFL. I. 1. b. Zombor. 1844–1848.

¹⁰⁶ KFL. I. 1. b. Bajasantistván. 1809., 1817.

¹⁰⁷ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1804., 1832. – A két kontraktust közölte: BÁRTH János 1997. 310–314.

¹⁰⁸ KFL. I. 1. b. Sükösd. 1805. – A kontraktust közölte: BÁRTH János 1997. 318–319.

¹⁰⁹ KFL. I. 1. b. Soltvadkert. 1808. – A kontraktust közölte: BÁRTH János 1997. 323–324.

A lecticale és más papi jövedelmek árendálása

Nem számított túl gyakori esetnek, de azért volt rá példa, hogy bizonyos plébánosok a jövedelmeik többségét árendába adták a járandóságok kemény behajtásából jelentős hasznot remélő vállalkozóknak. A papi jövedelmek árendálása elsősorban mindig a lecticale árendálását jelentette, amelyhez legtöbbször hozzácsaptak még valamilyen kisebb értékű jövedelemforrást.

Sükösdön, amikor 1791-ben a nép panaszokat fogalmazott meg plébánosa tevékenységéről, a hívek többek között nehezményezték, hogy az előző „szegény esztendőben” a plébános „eladta”, vagyis bérbe adta a „lecticalisát”, ezáltal sok *executiot* szenvedtetett el a falu népével, magának viszont 1000 forint hasznot biztosított. (F.66.)

1802. augusztus 9-én Csanádon (Érsekcsanádon) a dézsmás uraknak rendezett vidám ebéden Pocskai Sándor vállalkozó hirtelen ötlettől vezérelve ajánlatot tett Horváth József sükösdői plébánosnak a Csanád filiából származó lecticale, sedecima és stóla árendálására. A nemrég hivatalba lépett plébános kapott az alkalmon, és látványos parolázás közepette 150 forintért bérbe adta a felsorolt jövedelmeket, mondván, abból fizeti majd a Csanádra járó sükösdői káplánt. A csanádiak fölöttébb zokon vették a lecticaléjuk, sedecimájuk és stólájuk árendálását, a bérletek világában nagy jártassággal rendelkező Pocskai Sándor úr pénzbehajtó túlkapásait. Panaszlevéllel igyekeztek megszabadulni a számukra többletkiadást jelentő árendátori működéstől.¹¹⁰ (F.73.)

1795. október 30-án a Kalocsa város déli pusztáin birtokló és szállást tartó kalocsai jobbágyok panaszlevelet írtak érsek-földesuruknak, amelyet a kalocsai érseki úriszék is tárgyalt. A panasz Csajági Márton árendátor viselt dolgait kifogásolta, aki akkor éppen harmadik esztendeje a lecticalészedés jogát bérelte a kalocsai plébánostól. Az egyezés szerint minden házaspártól 1 forintot, vagy 1 pozsonyi mérő búzát és fél pozsonyi mérő tavaszi gabonát szedhetett. Csajági úr azonban nem sokat törődött korábbi ígéretével. Amikor olcsó volt a gabona, a járandóságot pénzben kérte, amikor pedig drága volt a gabona, a lecticalét gabonában szedte. Első és második évben hiába kínálták neki a gabonát, nem fogadta el. A harmadik évben azonban, a gabona magas árára való tekintettel, a déli pusztákon: Homokmégyen, Drágszélien, Hillyén és Alsómégy felén birtokló jobbágyokkal gabonában adatta az ágybért. (F.69.)

1813 tavaszán Martinka János fiskális, a jankováci uradalom későbbi nagyhatalmú ügyésze, kibérelte a bajmoki plébánia két legfontosabb beneficiumát: a lecticalét és az illetményföldet. Szerződéséből nem derül ki, hogy melyik jövedelemforrásért mennyit adott. Ezért árendáló tevékenységére alább, a papi sessiók műveltetésének kérdéskörénél térek ki. (F.35.)

---

¹¹⁰ KFL. I. 1. b. Sükösd. 1802.

2. DEPUTÁTUM

A deputatum szóról és fogalmáról

A plébános jövedelmének azt a részét, amellyel a falusi és városi közösség, illetve a helyi önkormányzati szervezet kollektíven támogatta a felségterületén működő katolikus egyház papját, a XVIII–XIX. századi írott dokumentumokban a *deputatum* szóval jelölték. A latin *deputo* és a belőle képzett *deputatum* kifejezés bővelkedett magyar jelentésekben, de a témánk szempontjából számításba vehető „közösség által fizetett paptartó járandóság” jelentés csak néhány különleges, jobbára régi szótárban lelhető föl.¹¹¹ E szóértelmezések szerint a *deputatum*: *élelembér, élelemdíj, tartásbér, tartásdíj* (1845), *élelmiszer vagy termékbeli járandóság* (1846), *tartásrendelet, élelembér* (1901), *terményjárandóság*. (1990).

A *deputatum* szó fordításával, magyar megfelelőjének keresgélésével általában nem bajlódtak az egyházi szóhasználatban és a községi, városi, önkormányzati közélet nyelvében. Akkor is a latin *deputatum* kifejezést használták, amikor magyar nyelven írtak és beszéltek. Mondhatnánk: a *deputatum* magyar szóként, magyar ragozással szerepelt a paptartással kapcsolatos XVIII–XIX. századi magyar nyelvű szövegekben. Álljon itt erre néhány példa! Bátmonostor, 1766: „*Deputatumot adunk*” (F.6.), Veprovác (Veprőd), 1787: „*Eddig volt esztendőbéli deputatum*” (F.15.), Madaras, 1789: „*deputatum szalma*”, „*szalma deputatumbéli*” (F.18.), Kecel, 1804: „*Deputatum fejében*” (F.24.), Bajmok, 1813: „*az Falutul nékie...járandó Deputatumot*” (F.35.), Bács, 1829: „*a...lelki pásztort illető Deputatuma végett.*” (F.51.), Szentistván (Bajaszentistván), 1838: „*a' következő deputatumokat*” (F.52.), Béreg, 1848: „*A többi deputatumok*” (F.83.).

A paptartás „korai” latin nyelvű dokumentumaiban az élelmiszernek számító *deputatumok* jelölésére előfordult az úrbéri szolgáltatások világát idéző *culinaria* (konyhára valók) kifejezés: „*Quoad Culinaria succurent Parocho in sequentibus vel in natura, vel in pecunia*”. (Konyhára valókkal segítik a plébánost vagy természetben vagy pénzben).¹¹²

A *deputatum* tartalmáról, alkotó elemeiről alább még részletesen lesz szó. Itt azonban inkább a hangulatuk miatt, idézek néhány jellegzetes *deputatum*-felsorolást:

Kishegyes 1795. évi kontraktusából:

„Eszendőbéli deputatuma ez után is fönt marad, és esztendőnként az mostani deputatum meg jobbitásával edgyütt léssen
12 öl tűzre való kemény fa
12 akó ó bor
100 font fagyú
100 font soó
200 font tehény hús
30 icce tehény vaj

¹¹¹ NAGY NEPOMUKI János 1845., IRHÓCZI KOVÁCH Lajos 1846., BARTAL, Antonius 1901., KOVÁCS Béla 1990.

¹¹² KFL. I. 1. b. Jánoshalma. 1733., Kecel. 1735.

*Egy sertvés, vagy, 6 forint
Egy 8 öl hosszúságú, 2 öl magosságú és 2 öl szélességű fűteni való kazal szalma
Harmincz pozsonyi mérő buzának az Helység által teendő meg őrlése.” (F.20.)*

Veprovác (Vepröd), 1804. évi kontraktusából:

*„Esztendőbéli deputatum fejében... az egész Kösség fog adni...
16 öl kemény fát
30 icce ki főzött tehén vaját
2 mázsa só
150 fontokból álló hizlalt sertvést
6 akó ó bort
50 font nyers fagyút
130 font marha húst.” (F.29.)*

Sztanisics (Örszállás), 1839. évi kontraktusából:

*„A Község következő Deputatumot fog adni,
Tizen öt öl kemény fát, és ugyan tüzelőt a Plébánia udvarába szállítani.
150 font marha húst,
Száz ötven font soót,
Tizennyoltz itze tehén vaját,
Nyoltz akó jó bort,
Harmintz nyoltz font tehén fagyút olvasztatlan”. (F.55.)*

A fenti példákból is látható, hogy a deputátum legtöbbször a következő fontos alkotóelemekből, járandóságokból állt: tüzelő (fa és szalma), bor, hizott sertés, fagygyú, só, marhahús, vaj, a pap számára végzendő munka. A deputatum tartalma, összetétele, az egyes alkotóelemek mennyisége, milyensége szinte plébániánként és koronként különbözött, változatos képet mutatott. A legfontosabb járandóságok helyenként kiegészülhettek ritkán előforduló egyéni, különleges szolgáltatásokkal. Egy-egy plébános deputátumának összképében nagy szerep jutott a helyi paptartó jogszokásoknak. A deputátumok folyamatos, rendszeres kifizetési, átadási gyakorlata paptartó hagyománnyá, jogszokássá formálódhatott.

A deputatum-szolgáltatás és a helyhatósági számadáskönyvek

A falusi, városi számadáskönyvekben a plébános deputatuma, mint községi, városi kiadás, úgy és ott szerepelt, ahogy és ahol a kántortanító, a chirurgus (orvos), a jegyző fizetése, illetve a közösségi pásztorok, csőszök, fegyveres szolgálak konvenciója.

A községi, városi eljárásnak természetesen általában nem volt készletben tárolt vaja, fagygyúja, sója, tűzifája, szalmája, szénája, jó minőségű bora, marhahúsa, szalonnája, hizott disznója. Ezért ha a falut, várost szolgáló személyeknek: papnak, kántornak, jegyzőnek és más konvenciósnak efféle portékákat „in natura” akart adni, ezeket vásárokon, vagy helyi, környékbeli lakosoktól meg kellett venni. Ha pedig a bíró, illetve a „cassir” pénzt adott ki, a kifizetésnek szerepelnie kellett a bírói

számadásban. Sajnos, a levéltárakban a Duna-Tisza közén nem gyakoriak az ilyen számadások, de azért szerencsére előfordulnak. Alább dusnoki és jankováci példákkal illusztrálom a községi pénztárak deputátumhoz szükséges anyagvásárlásait és deputátum-kifizetéseit.

Dusnok helység 1738. évi kiadásainak jegyzékéből látható, hogy a plébános bizonyos évszakokban, bizonyos termékek helyett pénzt kért és kapott az előljáráságtól. Január elején só, faggyú, vaj helyett 6 forintot, februárban faggyú és szalonna helyett 4 forint 75 dénárt vett föl. November 4-én a falu bírója Facskó János dusnoki lakostól vásárolt 60 dénárért 2 icce vaját, amelyet a plébánosnak adott át a deputatum részeként. November 20-án nagy pénzt, 12 forintot fizetett ugyanaz a bíró a dusnoki Kiss Hodovány Györgynek 2 ártányért, hogy teljesíthesse faluja vállalását, vagyis megadhassa a deputatum címén járó 2 sertést a plébános számára.¹¹³

Jankovác helység számadásai az 1780–1784 közötti évekből és 1804-ből maradtak fenn.¹¹⁴ Ezekben a bevételi és kiadási jegyzékekben, valamint a mezővárossá nyilvánítás (1808) utáni tanácsi jegyzőkönyvekben fellelhetők szórványos adatok a plébános deputátumának kifizetéséről és a hozzávaló termékek megvásárlásáról.

Álljon itt néhány számadási tétel!

1781. október: „22 öly szalmáért a Feő Tisztelendő Plébános Úr számára, ölit 1 forintért,” 22 forint.

1782. február: „A Feő Tisztelendő Plébános Úr számára fűteni 3 öly szalmáért, ölit 2 forint 15 krajczárral számolván 6 forint 45 krajczár.”

1804. évi napidíjak között: „Dobos György eskütt és cassír Szegedre lovat vásállani és a Plébános conventiojába való vaját meg venni, 3 nap, lovakra, magokra 4 forint”.

1781. június: A jankováci „öreg bíró” Baján vásárolt a „Tisztelendő Plébános Úr számára 9 öly fát.” Fizetett öléért 1 forint, 30 krajcárt, összesen 13 forint 30 krajcárt.

1816. június 1-jén Jankovác mezőváros tanácsa többek között arról tárgyalt, hogy a város zabjából 200 „mérőt” eladtak Baján, és ugyanott megvásárolták a plébános deputatumába adandó ölfát. A két ügyletet fuvarozási szempontból összekapcsolták.¹¹⁵ A plébános számára vásárolt ölfáról és borról esett szó egy 1836. évi jankováci tanácsülésen is.¹¹⁶

Az 1804. évi jankováci adókönyvben a „cassír” megörökítette a jankováci házaspárok lecticaléját és a helység által szolgáltatandó deputatumot. A papi járandóságok felsorolása azért fontos, mert Jankovác nem bővelkedik fennmaradt paptartó kontraktusokban. 1804-ben a mezőváros közössége a következő deputátumot adta évente plébánosának: „60 font faggyú, 20 icze tehén vaj, 8 akó bor per 2 forint akója, egy mása soó, egy sörtvés helett 6 forint, 11 öl keményfa és 8 szekér széna be hozással együtt”.

Az adókönyvben olvashatók a mezőváros 1804. évi paptartó kiadásai is. Első helyen áll a 640 házaspár után, páronként 30 krajcárral számolt, összesen 320 forintot

¹¹³ KFL. III. 8. b. 88. doboz. Falusi bírák számadásai. Dusnok, 1738.

¹¹⁴ BL. V. 342/a. 6. doboz. 6. tétel. Számadások. 1781., 1782., 1784., u.o. 7. doboz. 1804. évi adókönyv.

¹¹⁵ BL. V. 342/a. Tjkv. 1816. jún. 1. 135. szám. 92. pag.

¹¹⁶ BL. V. 342/a. Tjkv. 1836. júl. 9. 211. szám. 101. pag.

kitevő lecticale. Utána következnek a deputatum tételei. A 60 font faggyú helyett fontját 18 krajcárral számolva, 18 forintot, a 20 icce vaj helyett, iccejét 45 krajcárral szorozva 15 forintot, az egy mázsa só értékeként 5 forint 26 krajcárt, a sertés helyett 6 forintot, összesen 44 forint 26 krajcárt fizetett a város deputátumként a plébánosnak. A város által adott 8 akó bor és a 11 öl keményfa „természetül” került a lelkipásztor udvarába.¹¹⁷

A deputatum tartalma

Fa, mint tűzrevaló

A plébános tűzifa-járandósága a legfontosabb deputatumok egyikének számított, még abban az esetben is, ha a korabeli, kissé félreérthető megfogalmazás szerint, a „földesúr adta”. Az erdővel rendelkező uraság a tűzrevaló „adományozásával” tulajdonképpen biztosította azt az erdőterületet, amelynek fáját a falu népe kivághatta, hazafuvarozhatta és a plébánia udvarán összerakhatta. Az erdőbirtokos földesúr a fakitermelést engedélyező gesztusával nem csak a plébánost támogatta, hanem jobbágyhelységét is, mivel földesúri fa hiányában a községnek drága pénzen kellett megvennie és legtöbbször nagy távolságról fuvaroznia a plébánosnak adandó fát.

A paptartó szerződések és egyéb írott dokumentumok tanúsága szerint a plébános tűzifájának előteremtésére az alábbi variációk fordultak elő:

1. Az erdőtulajdonos földesúr „adta”, vagyis engedélyezte, hogy a plébánia népe egy bizonyos területen, bizonyos mennyiségű fát kivágjon plébánosa számára. Az eféle támogatásban „élen járt” a kalocsai érsekség, mint földesuraság. Jellemző példák: Kecel, 1804. (F.24.), Miske, 1805. (F.26.), Dusnok, 1796. (F.21.), Hajós, 1848. (F.103.).

2. A földesúr által „adott” tűzifát a község „kipótolta”, vagyis a tűzifa egyik részét a földesúr, másik részét a község adta. A földesúri és a községi fát is a helység népe hordta a plébániára. Példa gyanánt említhető három kamarai település: Szonta (Szond), 1844. (F.85.), Apatin, 1848. (F.108.), Bezdán, 1844., 1848. (F.87, 106.).

3. A község, a város adta. Fátlan vidéken a fa megvásárlása sok pénzbe került a helyi önkormányzatnak. A fuvarozás, a plébániára szállítás ugyancsak a helyi komunitást terhelte. A példák bőven sorolhatók: Bátmonostor, 1770. (F.9.), Kishegyes, 1775., 1795., (F.11., 20.), Mélykút, 1783. (F.14.), Veprovác (Veprőd), 1787. (F.15.), Fajsz, 1805. (F.25.), Mohol, 1805. (F.27.), Almás (Bácsalmás), 1812. (F.34.), Martonos, 1815. (F.39.), Csonoplya, 1834. (F.53.), Szabadka Szt. Rókus, 1841. (F.56.), Szabadka Szt. Teréz, 1845. (F.89.), Bresztovác (Szilberek), 1844. (F.88.)

4. A plébános a saját költségén vásárolta, illetve vásároltatta. Ilyen eset leginkább akkor fordult elő, amikor a község megváltotta a deputatumot, benne a fajárandósággal. Például Petrovoszeló (Péterréve) helység 1807-ben megváltotta a deputátumát, ezért a pappal kötött kontraktusban a falu elöljárósága ígérte, hogy ha a plébános Óbecsén tűzifát vásárol magának, a község segít hazafuvarozni azt. (F. 31.) Volt példa a plébános favásárlására akkor is, ha a helység a szükségesnél kevesebb fát tudott adni. 1777-ben Tataháza község csak 4 öl fát juttatott plébánosának, de megígérte,

¹¹⁷ BL. V. 342/a. 7. doboz. 1804. évi adókönyv.

hogy ha a plébános a maga pénzén vásárol még két ölet, azt is hazafuvarozza neki az általa adott fával együtt.¹¹⁸

A tűzifajárandóságot a paptartó szerződések *öl*-ben határozták meg. Fa esetében az *öl*-nek nevezett mérték *köb-ölet* jelentett, amelynek *faöl*, *erdei öl* változata egy 0,95 x 1,896 x 1,896 méteres, azaz 3,42 köbméteres farakásra vonatkozott.¹¹⁹ A kucorai magyar katolikusok 1815-ben a következő magyarázattal próbálták egyértelművé tenni az *öl* szó fával kapcsolatos jelentését: „négy öll kemény fát..., a minőt szoktak az erdőkben rakni”. (F.38.)

1748-ban Szentbenedek (Dunaszentbenedek) helység elöljárói „tíz szekér fát” ígértek plébánosuknak. (F.17.) Fa esetében a „szekér” mint mértékegység talán fél „erdei ölet”, fél köb-ölet, vagyis 1,71 köbmétert jelentett.¹²⁰

A paptartó kontraktusok előkészítői mindig figyeltek arra, hogy keményfáról, vagy puhafáról van-e szó tárgyalásaik során. Keményfában számolva kevesebb, puhafában szolgáltatva több ölet remélhetett a plébános. Némely szerződés az átváltás módját is meghatározta.

Akasztó helység 1796. évi kontraktusában a papi járandóságok „Öll fa, kemény, tíz, id est 10 öll” tételéhez a következő megjegyzést fűzték: „Az öll fa iránt oly reflexió vagyon, ha történetből lágy fa is lenne némely része, tehát három öll kettőben számlálatik”.¹²¹

A szabadkai Szent Teréz Plébánia jövedelmeiről készített 1845. évi kimutatásban is kitértek a keményfa és a puhafa átszámításának gyakorlatára: „25... öl kemény fa. Ha pedig a Nemes Városi Közönség ezen tartozását saját erdei lágy fával ki szolgáltatandja ..., akkor lelkész úrnak ebbéli járandósága léssen másfél annyi, az az 37 ½ öl lágyfa.” (F.89.)

Némely írott paptartó dokumentumban a szöveg fogalmazói megkísérelték a fa-deputátum pénzbeli értékének meghatározását. Bár az 1848 előtti évszázad pénzhatalmi viszonyai sok változást értek meg, másrészt az azonos szóval jelölt pénzek fajtáját nem mindig tüntették föl a jegyzők, mégis érdemes itt néhány értékmegjelölést felsorakoztatnunk.

Mélykút 1783. évi kontraktusában 8 öl keményfát 16 forintra értékelték. Egy öltre tehát 2 forint jutott. (F.14.)

Egy 1845. évi jövedelem-kimutatás szerint a Szent Teréz plébánia plébánosának évi 25 ölnyi keményfa-járandósága 225 forintot ért pengő pénzben, mivel akkortájt „a' kemény fának ölet behordással együtt Szabadkán 9 pengő forinttal” számolták. (F.89.)

Kecelen 1848-ban a falu népe által kivágott, hazafuvarozott és a plébánosnak átadott 24 öl uradalmi lágyfa, ölenként 2 forint 24 krajcárral számolva, 57 forint 36 krajcárt ért pengő pénzben. (F.95.)

Katymáron 1848-ban egy öl keményfát 5 pengő forintra értékelték, így a 12 öl keményfa-járandóság 60 forint jövedelmet jelentett. (F.96.)

---

¹¹⁸ KFL. I. 1. b. Tataháza. 1777.

¹¹⁹ BOGDÁN István 1987. 109.

¹²⁰ BOGDÁN István 1987. 111.

¹²¹ KFL. I. 1. b. Akasztó. 1796.

Sükösdön 1848-ban „*húsz öl keményfa 4 forintyával... 80 forintokat, ... 10 öl lágufa 3 forintyával 30 forintokat*” ért pengő pénzben. (F.110.)

A tűzifa értékének egy részét a vele kapcsolatos közösségi munkák értéke tette ki. A fát sok esetben a falu, a város lakói vágták ölfává az erdőben. Ők fuvarozták a felhasználás helyéig, a plébánia telkéig. Ott szín alá rakták, vagy udvari farakásokba rendezték. Duszok 1796. évi kontraktusában kivételesen leírták, hogy a plébánián el-tüzelt fa „konyhára aprítása” a harangozó dolga volt. (F.21.) Legtöbbször azonban a felaprítás, a hasogatás művelete nem hagyott nyomot a történeti forrásokban. Bizonyára a tűzrevaló előkészítésével akadt dolga a plébánia férfi szolgájának, béresének is!

Sükösd helység 1805. évi paptartó kontraktusában viszonylag bő teret kapott a tűzifa-járandóság: „*Tíz öll lágú és húsz öll kemény fát, mellyeket a Méltóságos Uraság előbbeni usus szerént ingyen ád. Azon esetre pedig, hogy ha a kemény erdő fogyatkozás miatt a Méltóságos Uraság kemény fa helyett lágú fát, és így a húsz kemény öll fa helyett harmincz ölet rendelne, következőképpen öszvességgel lágú fát negyven ölet adna, akár mellyik esetre kötelessége lészen a Helységnek, eddig való szokás szerént, a fát meg-vágattatni, bé-hordattatni és ölbe(n) rakattatni.*”¹²²

A plébános fájának fuvarozását, behordását, összerakását illet a maga idejében, tavasszal elvégezni. A bezdániak 1767-ben kötelesek voltak a „*negyven öl fát ideje korán, husvét és pünkösöd között bé hordani*”. (F.8.) A bátmonostoriak is ígérték 1770-ben leendő plébánosuknak: „*Tituló Deputati esztendőnkint adunk 30 eöl fát, a’ mellyet husvét és pünkösöd között egyszersmind öszve fogjuk hordani*”. (F.9.) A szontai (szondi) plébános 1844-ben azt nyilatkozta, hogy az 1824. évi szerződés értelmében „*A’ 12 öl kemény fán kívül, mellyet a’ Királyi Kincstártól kap, úgy hogy a’ Község vágja ’s behordja, szinte a’ Községtől is kap évenkint 24 öl lágú fát, ’s ezt a’ község tartozik vágni ’s behordani*”. (F.85.)

A fátlan tájak falvai számára számottevő terhet jelentett a plébános tűzifájának előteremtése, ezért a falusi előljárók igyekeztek a fajárandóság mértékét csökkenteni, illetve racionális tüzelésre biztatással, kordában tartani. A plébániára szállítandó tűzifa mennyiségének csökkentéséért sokat hadakozott Akasztó helység előljárósága. 1791. évi panaszlevelükben az akasztóiak visszatekintettek a faszolgáltatás módjának, mennyiségének változásaira. Eszerint hajdan „*15 szekér*” keményfát adtak évente plébánosuknak. A „szekér” szó alatt „*6 vagy 8 ökörrrel*” vontatott szállítójárművet értettek. Évek múltával világossá vált, hogy a 15 szekér keményfa megszerzése „*illy fából szükösködő Helységnek igen terhes*”, ezért az ölfá egy részét „*rözsével és ágakkal*” pótolták. Utóbbiból annyit adtak, „*a mennyi kívántott*”. A plébánia alkalmazottai azonban nem takarékoskodtak vele. „*Annak sokát nem győzván a Helység*”, 1766-ban 12 öl fára szállította le a plébános fajárandóságát. Ám a XVIII. század utolsó harmadában az erdők fogyatkoztak, az ölfá pedig egyre drágult. Így 1791-ben a „*fölötte áros*” ölfából 8 ölet ígért a falu, azzal a határozott meggyőződéssel, hogy a 8 öl „*elegendő lészen*”. (F.65.)

Pataj (Dunapataj) mezőváros erdeit a Duna folyamatosan rontotta, pusztította. Ezért a pataji tanács a XIX. század közepén megtagadta egyházai papjainak, tanítói-

¹²² KFL. I. 1. b. Sükösd. 1805. – Közölte: BÁRTH János 1997. 318–319.

nak a fajárandóság megadását. Több éven át folyt a vita az érintettek és a pataji előjárók között. 1854-ben a város, felsőbb nyomásra, „átmenetileg” újra biztosított tűzifát a pataji református és katolikus közösség papja, kántora számára.¹²³

Szalma, mint fűtőanyag

A szobai és udvari kemencékben természetesen nem ölfával, hanem rőzsével, náddal, de leginkább szalmával tüzeltek a XVIII–XIX. században. A rőzse összevágásával, kévébe kötésével sokat kellett bajlódni, nád pedig nem mindenütt termelt és nem mindig volt elég, így a kemencékben leginkább a gabonatermesztés mellékterméke, szalma égett.

A *fűtés* szót akkortájt nem általános „melegítés” értelemben használták, mint manapság, a XXI. század elején, hanem a kemencében tüzelést értették alatta a Duna-Tisza közén. A bácskai szóhasználatban, aki *fűt*, az nem fát éget cserépkályhában, vaskályhában, takaréktűzhely tűzterében, szabadkéményes konyha katlanában, hanem rőzsével, náddal, szalmával forrasítja föl a boglyakemence téglapadozatát és sárból merevített oldalfalát. Mindebből következik, hogy a kemencébe való tüzelőanyagokat, az ölfával ellentétben *fűtő*nek nevezték. Így a *fűtő* szóval illették a tüzelésre szánt szalmát is.

Madaras helység lakói 1789-ben 12 öl szalmát ajánlottak első plébánosuknak, szokatlan feltétellel. Azt kívánták, hogy a plébános először használja el a sessióján termelt saját szalmáját. Ha az megfogyatkozna „akkoron adassék a deputátum szalma”. Viszont ha nem lenne elegendő a 12 ölnyi szalmajárandóság, „meg nem engedni a’ Helység, hogy Tisztelendő Plébánus Úr pénzes szalmára szorullyon”, hanem több szalmát is kaphat a falujától. (F.18.)

Másfél évtizeddel később, 1803-ban Madaras helység olyan paptartó szerződést kötött, amelyben szokatlan alapossgggal részletezték a deputátum-szalmával kapcsolatos elvárásokat, tennivalókat: „Tizenkét öll szalma fűtésre, melynek szélessége 2 öll, magossága pedig harmad fél öll légyen, Tisztelendő Plebanus Úr szűrűs kertyébe mindgyárt nyomtatás után öszve rakatni és ki adni.”¹²⁴

Kishegyes helység 1806. évi paptartó szerződése ugyancsak körültekintően foglalkozott a szalmadeputátummal: „Egy nyolcz öl hosszúságú, két öl magosságú, 2 öl szélességű fűteni való Kazal szalmát” adott a falu évente a plébánosának.¹²⁵ Hasonló mennyiségű szalmát remélhetett híveitől a kishegyesi pap már 1775-ben és 1795-ben is. (F.11., 20.)

Kecel 1804. évi kontraktusában a deputatumok között szerepel: „Húsz szekér szalmát, a vagy más jó félét fűteni”. A „más jó féle” kifejezés itt valószínűleg rőzsére, esetleg nádra vonatkozhatott, amellyel helyettesíthették a keceliek a szalma-járandóságot. (F.24.)

A fenti idézetekből látható, hogy a deputatum gyanánt adott szalmát öleken és szekérszámmal mérték.

¹²³ KFL. I. 1. b. Dunapataj. 1854.

¹²⁴ KFL. I. 1. b. Madaras. 1803. (2016 táján más madarasi iratokkal együtt nem volt a helyén. 1993 előtti adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Madaras. 138–140. pag.)

¹²⁵ KFL. I. 1. b. Kishegyes. 1806.

Az ölekben számolás korszerűbb, gyakoribb és legfőképpen pontosabb lehetett mint a szekérszám szerinti. A fával ellentétben nem volt elég megadni a szalmarakás hosszúságát, hiszen annak magassága és szélessége különbözhetett, változhatott. Ha mindhárom méretet megjelölték, akkor nagy pontossággal meghatározták a plébánosnak adandó szalmakazal nagyságát. Föltételezhető azonban, hogy a XVIII–XIX. századi falusi lakosok amikor a deputátum-szalma kazaljának méretét felidéztek, legtöbbször két vagy két és fél öl széles és ugyanolyan magas szalmakazalra gondoltak. Ezért fordulhatott elő, hogy némely kontraktusban megelégedtek a leendő kazal, ölekben számolt hosszúságának feltüntetésével.

A *szekér*, mint szalma- és szénamennyiség-meghatározás bizonyára régiesebbnek számított, mint az ölekben történő mennyiség-kifejezés. Az 1848 előtti másfél évszázad falusi, mezővárosi parasztgazdái különösebb magyarázat nélkül is tökéletesen tisztában voltak azzal, hogy mennyi szalmát jelent az egy, a tíz, a húsz szekérnyi szalma. A „szekér szalma” kifejezéssel jelölt szalmamennyiség tudományos meghatározása azonban sok nehézséggel jár.¹²⁶

Mohol 1805. évi és Akasztó 1812. évi paptartó kontraktusában a szalmajárandóság mértékét nem határozták meg, hanem a plébániai háztartás szükségleteihez igazították. (F.27., 33.). Moholi megfogalmazás szerint: „*Minden esztendőben fűtteni való szalmát, amennyi szükséges léssen.*” (F.27.) A keceli 1848. évi plébániai jövedelemkimutatás „*szalmából szabad fűtés*” kifejezése is arra utal, hogy a plébános annyi szalmát kapott a falutól, amennyire szüksége volt. (F.95.)

Annak ellenére, hogy néhány falu előljárósága könnyedén adományozott a plébánosnak fűtteni való szalmát, a gabonafélék szalmájának mindig volt a parasztság által elfogadott, számontartott értéke. 1783-ban, Mélykút kontraktusában a papnak adandó 12 öl szalma értékét 18 forintra becsülték. (F.14.) 1791-ben Kishegyes plébániájának jövedelem-kimutatásában a plébánosnak járó szalma *ölét* 1 forint 30 krajcárral számolták. Az évi 8 öl szalmát 12 forintra értékelték: „*Straminis orgias octo singulam calculando a fl. 1 10 kr., 12 fl.*”¹²⁷ A jankováci (jánoshalmi) plébános 1802. évi jövedelmeit összefoglaló jegyzékben az egy esztendőre elegendő fűtteni való szalma értékét 30 forintra becsülték: „*De Stramine pro calefactione ad sufficientiam per Annum, 30 fl.*”¹²⁸ 1848-ban Kecel plébániai jövedelem-kimutatásában azt a lehetőséget, hogy a plébános annyi szalmát kaphat a falutól fűtésre, amennyire szüksége van, 20 pengő forintnyi jövedelemmel azonosították. (F.95.)

Bor

A község által a plébános számára évente adományozott deputátum legtöbbször tartalmazott bor-járandóságot, amelyet *akóban* számoltak.

A bor-deputátum háromféle felhasználású bort foglalhatott magába: 1. a plébános és házanépe által elfogyasztandó bort, 2. a misebort, 3. a XVIII. század közepső

¹²⁶ Vö.: a *szekér* mértékegységről írottakkal: BOGDÁN István 1987. 111.

¹²⁷ KFL. I. 1. b. Kishegyes. 1791.

¹²⁸ KFL. I. 1. b. Jánoshalma. 1802.

harmadában még előforduló *ablutióra* való bort. Utóbbi a „Liturgikus szokás borigénye a deputátumban” című alfejezetben tárgyalom. Itt, ebben az alfejezetben a borivóknak való borról és a miseborról esik szó.

A szomjúság oltására használt bort és a misebort ritkán különböztették meg a kontraktusokban. Legtöbbször együtt emlegették a kettőt, és együtt határozták meg az akószámukat.

Bezdán 1767. évi kontraktusában a bezdániaiak felemlegették, hogy Patasics Gábor érsek 1743. évi kontraktusa óta „*Szent Mise szolgálattárára két akó jó borral*” tartoztak évente papjuknak. 1767. évi egyezségük során további 8 akó „jó bort” ígértek papjuk háztartása számára. Összes borjárandóságuk tehát 10 akó „jó bor” lett. (F.8.)

A bátmonostoriak 1770-ben négy akó bort ígértek évente első papjuknak, azzal a figyelmeztetéssel, hogy abból ki kell gazdálkodnia a misebort is: „*Négy akó bort, a' mellyből is a Plebanus a' Szent Mise szolgálattárára adni fog tartozni*”. (F.9.)

A felsőszentiváni 1782. évi kontraktus előkészítői is beleértették a „*misékre való bort is*” a 8 akónyi borjárandóságba.¹²⁹

Petrovoszeló (Péterréve) 1807. évi kontraktusában olvasható: „*Tíz akó bor, a mellyben a templomban szolgáltatandó boris kaptoltatik*”. (F.31.)

A legtöbb szerződésben csak a község által évente adandó bor mennyiségét határozták meg. Természetesnek vették, hogy a borjárandóság tartalmazza a misebort is, ezért arról külön meg sem emlékeztek. Nem részletezték, hogy a plébánia pincéjébe szállított deputatum-borból mennyit használhat föl a plébános háztartása és mennyi borból válhat misebor.

A paptartó kontraktusokban a plébánosok rendre megpróbálták kikötni, hogy jó minőségű, iható bort kapjanak. Az erre vonatkozó megfogalmazások fölöttébb változatosak. A „jó bor”-tól a „*ne moslék*”-ig terjednek. A bor minőségére sok esetben a származáshely emlegetésével utaltak. Álljon itt néhány példa a „jó bor” igényének kifejezésére!

„*Szekszárdi jó 10 akó bor*” (Dusnok, 1796). (F.21.), „*Négy akó bort, olyant, a melly használható, nem pedig vajmi moslékot*” (Kucora, 1815). (F.38.), „*Tíz akó tulsó féli jó bort*” (Miske, 1816). (F.41.), „*12 akó ó bort Túl a' Dunait*” (Mohol, 1828). (F.50.), „*6 akó ó bort*” (Bács, 1829). (F.51.), „*Öt akó jó egészséges italú bort*” (Csonoplya, 1834). (F.53.), „*6 akó túl a Dunai fehér bor*” (Katymár, 1848). (F.96.), „*Bor akót jobb speciesből /:nem az helység termésébül:/ 8*” (Felsőszentiván, 1782).¹³⁰

Előfordult, hogy a plébános bor-deputátuma kétféle minőségű borból állt össze: egy drágábból és egy olcsóbból. Kalocsáról említhetünk erre példát. Kalocsa város 1832. évi paptartó kontraktusában viszonylag részletesen leírták a borjárandósággal kapcsolatos elvárásokat: „*Tartozik a' Város... tizenöt akó jó féle túl a' Dunai, melly mindazonáltal messzebb való mind a' Szekszárdi vagy Decsi nem lehet, és nyoltz akó Kalocsai vagy Uradalombéli szomszéd határokba termett bort a' Plébánus Úr választatása szerént egyszerre megadni*”.¹³¹

¹²⁹ KFL. I. 1. b. Felsőszentiván. 1782.

¹³⁰ KFL. I. 1. b. Felsőszentiván. 1782.

¹³¹ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1832. – Közölte: BÁRTH János 1997. 313., 1804-ben is. U. ott: 310.

A fenti idézetben figyelemre méltó a „*Plébánus Úr választása szerint*” kifejezés, amely Kecel 1804. évi és Sükösd 1805. évi kontraktusában is előfordult: „*tizenhat akó Keczei bort, Tisztelendő Plébánus Úrnak választása szerint*”. (F.24.), „*nyolct akó Sükösdői bort, Tisztelendő Plebanus Urunk választása szerint*”.¹³² Mindhárom esetben valószínűleg arról volt szó, hogy a plébános megkóstolhatta a felkínált borokat és kiválaszthatta a neki leginkább megfelelőt.

A fenti kalocsai szöveg másik figyelemre méltó kifejezése az „*egyszerre megadni*” megfogalmazás. Erről óhatatlanul Akasztó falu 1791. évi panaszlevele jut eszünkbe, amelyben az akasztói előjárók leírták, hogy a plébános 12 akónyi bor-deputátumának egyik felét télen, másik felét nyáron adják, olyan borból, amellyel „*nyáron él az Helység*”. A plébános azonban a nyáron kínált bort 3 év óta nem hajlandó átvenni, mert vélhetően szekszárdi borra vágyik. Nem írták le az akasztói vagy Akasztó környéki nyári bor fő tulajdonságát, de feltételezhetjük, hogy az, gyenge minősége miatt nyárra már megsavanyodott, és a kifinomult ízlésű plébános számára ihatatlanná vált. (F.65.) Így már érthető az „*egyszerre megadni*” kifejezés jelentősége, értelme, feltételezve, hogy az „*egyszeri*” alatt a helybéli, környékbeli termésű egész bor-deputátum „*ősz*” átadását értették.

Filipova (Szentfülöp) helység 1774. évi paptartó kontraktusa úgy rendelkezett, hogy a plébános a neki évente járó 4 akó bort apró részletekben hordja el a község kocsmájából. („*ex educilio Communitatis provideatur*”).¹³³ Valószínű, hogy a plébánosnak nem volt megfelelő bortároló helye. Ezért választották a szerződő felek a borjárandóság kiadásának ezt a fölöttébb szokatlan módját.

Magyar nyelvészeti szempontból tanulságos a sváb Császártöltés szokatlanul választékos magyarsággal fogalmazott 1807. évi paptartó kontraktusában a borra vonatkozó rész: „*Fog jární Tisztelendő Plébánus Úrnak esztendőnként a Szent Mise áldozatra három akó fehér bor, vagy színben, vagy azon árban a mint folyik*”. (F.30.) Mellékesen szólva, feltételezhető, hogy császártöltési borról volt szó, amely a szomszédos hajósi és nádudvari (nemesnádudvari) borral együtt már akkor is jobb volt az alföldi borok átlagánál. Az idézetben szereplő „*színben*” szó arra vonatkozik, hogy a plébános „*in natura*”, azaz természetben átvehette a három akó fehérbort. Az „*amint folyik*” kifejezés pedig az aktuális császártöltési bor árára utal, amelyet felvehetett a községtől a plébános, ha nem kérte a bort „*színben*”.

A bor-deputátum jelentőségét jól érzékeltetik Nemesmilitics 1794. és 1821. évi kontraktusai, amelyekből látható, hogy a nemesi község 1768 óta pénzzel megváltotta deputátumát, de négy akó bort „*in natura*” adott plébánosának. (F.19., 45.)

Azok a helységek, amelyeknek határában, vagy közelében nem termett jó minőségű bor, illetve amelyeknek plébánosa „*túladunai*”, „*tulsóféli*”, „*szekszárdi*” borra tartott igényt, sok utánajárással, hosszú fuvaroztatással, jelentős anyagi áldozat árán szerezhették be a plébánia pincéjébe hordandó borjárandóságot. Kalocsa város viszonylag könnyen adott a plébánosának 15 akó szekszárdi bort, hiszen Szekszárd légvonalban, illetve a „*Biskói réven*” járva nem esett messze az érseki székhelytől, másrészt módosabb kalocsai polgároknak, iparosoknak, kereskedőknek volt szőlőjük a

¹³² KFL. I. 1. b. Sükösd. 1805. – Közzölte: BÁRTH János 1997. 318.

¹³³ KFL. I. 1. b. Szentfülöp. 1774.

„szekszárdi hegyen”, így akár tőlük is vásárolhatott „túladunai” bort a tanács. A bacsikai Tisza mentén húzódó települések sora azonban távol esett a jóhírű kelet-dunántúli bortermesztő helyektől, így a fuvar költség vagy a kereskedői haszon révén jelentős ártöbblettel jutott hozzá minőségi borhoz.

1783-ban a mélykútiak 16 forintot adtak plébánosuknak a járandó 8 akó bor helyett. Egy akó ismeretlen eredetű borra tehát 2 forint jutott. (F.14.)

Kecel plébánosának 1848 évi jövedelmei között a községtől kapott 8 akó bort ugyancsak 16 forintra értékelték. (F.95.)

Katymáron 1848-ban a plébánosnak adott „6 akó túl a dunai fehér bor” 24 forintba került. (F.96.)

Hódság papja az 1848. évi jövedelem-kimutatás szerint a várostól 36 forintot vett föl 6 akó bor helyett pengő pénzben. Egy akóra tehát 6 forint jutott. (F.99.)

Sükösdön a plébánosnak 1848-ban a községtől 8 akó bor járt, amelynek akóját 1 forint 20 krajcárral számolták. Így a bor-deputátum 10 forint 40 krajcárt ért. (F.110.)

Hízott disznó

A XVIII. században és a XIX. század első felében a kalocsai érseki főegyház-megyében a paptartó szerződések és plébániai jövedelem-kimutatások szinte elmaradhatatlan szereplője volt a disznó-deputátum, vagyis a község, város által adományozott hízott sertés. Ha alaposan áttekintjük azokat a szerződéseket és jövedelem-kimutatásokat, amelyekben részletesen felsorolták a szokásban lévő, vagy szokásban volt deputátumokat, alig találunk olyan listát, amelyből hiányzik a disznó. Ritka példaként említhetjük Martonos 1815., Kuczora 1822., Szentistván (Bajaszentistván) 1831. és Sztanisics (Őrszállás) 1839. évi kontraktusát. (F.39., 47., 52., 55.) Ugyanakkor bizonyos kontraktusokban és jövedelem-kimutatásokban csak a disznó-járandóság képviselte a deputátumokat, mivel a többi deputátum-kötelezettséget jobbára megváltotta a közösség. Derony (Dernye) helység új katolikus plébániájának 1844. évi táblázatos jövedelem-kimutatásában más eredetű járandóságok mellett egy disznó ára, 10 forint jelentette a deputátum címen kapott bevételt. („*Titulo Deputati loco sabellici unius 10 fl.*”)¹³⁴

A XVIII. századi latin nyelvű paptartó kontraktusokban három szó fordul elő a disznó jelölésére: a *majalis*, a *setiger* és a *sabellicus*. Közös tulajdonságuk, hogy egyikük sem azonos a latin szótárak, illetve az állatösszeírások *sertés*, *disznó* jelentésű ismert *sus* és *porcus* szavaival.

A tudóskodó papnak, Grossinger Keresztelő Jánosnak is feltűnt 1793-ban, hogy nemük és életkoruk alapján hányféle szóval emlegetik a disznókat latinul és magyarul egyaránt. Latin nyelvű könyvében példákat is sorolt: „Sus, setiger, sabellikus, aper, verres, scrofa, porcus, nefrens; vernacula, ferme totidem: Disznó, sertés, ártány, kotza, süldő, malatz.”¹³⁵

A *majalis* és a *setiger* fellelhető jobb szótárakban, de a *sabellicus*-nak nehéz nyomára akadni a latin szógyűjteményekben. A három szó disznó jelentését sejteti az

¹³⁴ KFL. I. 1. b. Dernye. 1814.

¹³⁵ GROSSINGER, Joannes 1793. 199. – Kothencz Kelemennek köszönöm, hogy a könyvre felhívta a figyelmemet.

előttük előforduló, csúnya szóért bocsánatot kérő s. v. (salva venia) rövidítés, például: „s. v. *majalis*” (Apatin, 1750), „s. v. *setigerum*” (Katymár, 1778), „s. v. *sabellicum*” (Baracska, 1778.).¹³⁶ Ráadásul előfordulnak olyan nyelvi formulák, amelyekkel a hajdani jegyzők a három disznó-jelentést a *vagy* szócska latin megfelelőjének közbeiktatása révén egymással pontosították, magyarázták: „*setigerum, sive majalem*” (Bezdan, 1743), „*setigerum aut majalem*” (Hercegszántó – Béreg, 1750), „*sabellici, seu majalis*” (Apatin, 1750).¹³⁷

Az *ártány*, vagyis „herélt disznó” jelentésű *majalis* szó előfordulásaira álljon itt néhány példa!

Kecel 1735. évi paptartó kontraktusában írták: „*Dabunt majalem saginatum unum, vel in parato aere florenos sex. Optione penes Parochum manente*”.¹³⁸ (Adnak egy hízott ártányt, vagy készpénzben hat forintot. A választás a plébános joga.)

Hasonló szöveg szerepelt Dusnok 1737. évi kontraktusában, csak ott kivételesen két disznó járt a papnak 12 rénes forint értékben. A szerződés fogalmazói utaltak az egyik sertés jól meghizlalt állapotára és a másik közepes, középszerű jellegére: „*Dabunt majalem bene saginatum unum, alteram mediokrum, vel in redemptionem utriusque in parato aere florenos rhenenses duodecim. Optione penes Parochum manente*”.¹³⁹

Az újratelepülés után rövid ideig Jankovácnak és Mélykútnak közös papja volt. Mélykutat Jankovác filiájának tekintették. 1733-ban, vagyis 2 évvel Jankovác újkori magyar jellegű újjászületése után, amikor helyzetfelmérő jelentés készült a jankováci plébános jövedelmi viszonyairól, a szöveg fogalmazója a *culinariák* ismertetése során kitért arra, hogy Jankovácra egy 6 forint értékű, Mélykútról pedig egy kisebb, 4 forint értékű ártány jár a két új helység lelki gondozását végző papnak: „*Jankovaczenses majalem 1, vel flor. 6., Mélykútienses majalem 1, vel flor 4.*”¹⁴⁰

Hasonlóképpen közös papja volt Szántovának (Hercegszántónak), Béregnek és Kollutnak (Küllődnek). A három falu lelki gondozását végző plébános Szántován lakott. 1750-ben kimutatás készült arról, hogy a béregiek mivel járulnak hozzá közös plébánosuk megélhetéséhez. Ennek összeállítója vetette papírra: „*Setigerum aut majalem saginatum cum Kolluthiensibus unum, aut in rationem redemptionis ejusdem florenos Rhenensis octo*”. (Egy hízott sertést, esetleg ártányt a kollutiakkal közösen, avagy a megváltásaként 8 rénes forintot.) Ugyanennek a falunak a paptartó szolgáltatásairól egy 1756-ban készült táblázat szerzője a disznó-deputátum jelölésekor a fentebbi idézet *satiger*-je és *majalis*-a helyett a „*pro sabellico*” kifejezést használta.¹⁴¹

A „*majalem unum saginatum*”, illetve a „*majalem unum*”, „*unum majalem*”, „egy hízott ártány”, „egy ártány” kifejezések jónéhány helység paptartó dokumentumaiban előfordulnak. Így Bácsalmás 1743. évi és Filipova (Szentfülöp) 1774. évi

¹³⁶ KFL. I. 1. b. Apatin. 1750., KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Katymár, Baracska.

¹³⁷ KFL. I. 1. b. Bezdan. 1743., Hercegszántó. 1750., Apatin. 1750.

¹³⁸ KFL. I. 1. b. Kecel. 1735.

¹³⁹ KFL. I. 1. b. Dusnok. 1737. – A forrást tartalmilag ismertette: BÁRTH Dániel 1999/c. 13.

¹⁴⁰ KFL. I. 1. b. Jánoshalma. 1733.

¹⁴¹ KFL. I. 1. b. Hercegszántó. 1750–1756.

kontraktusában, valamint Bogyán, Bukin (Dunabökény), Vajszka plébánosainak 1778. évi jövedelem-kimutatásában.¹⁴²

Az „ártány” jelentésű latin *majalis* szó azért is felkeltheti érdeklődésünket, mert hangzás szempontjából egyezik a „tavaszi népünnepély a természetben” jelentésű magyar *majális* szóval. Ezt valószínűleg tudatosan használták ki azok a játékos kedvű jegyzők, akik magyar szövegben is a disznó, az ártány helyett *majalist* írtak. (F.5., 70.) Ezzel jelentős értelmezési nehézséget okoztak a témában nem kellően jártas olvasónak, hiszen első látásra nehéz megérteni, hogy egy plébános miért kapott *majalist*, vagyis tavaszi népünnepélyt. A *majalis* latin szó jelentésének és előfordulásainak ismeretében azonban a magyar szövegek ártány jelentésű *majalis* szavának értelmezési nehézségei nem állnak fenn. Legfeljebb rácsodálkozhat az olvasó a régi jegyzők tudálékos humorára, különösen az alábbi példákat szemlélve: „Egy *majalist*, vagyis *érette 5 forintokat*” (Nemesmilitics, 1765), (F.5.), „Egy s. v. *majális helyett nyolcz forintok*” (Akasztó, 1796), (F.70.), „Egy meg *ölő majalisért 8 ... forint*” (Akasztó, 1796).¹⁴³

A „sertehordozó”, „serteviselő”, „sertés”, „vadkan” jelentésű *setiger*, *setigerus* szó gyakran előfordult a paptartó szerződésekben és plébániai jövedelemkimutatókban a deputatum-sertés jelölésére. Az alábbi megfogalmazásai számítottak a legjellemzőbbnek: „*setigerum saginatum*”¹⁴⁴ (hízott sertés), „*unum satigerum*” vagy „*satigerum unum*”¹⁴⁵ (egy sertés), „*setiger unus*”¹⁴⁶ (egy sertés), „*pro setigero*”¹⁴⁷ (sertésért).

Álljon itt egy jellemző előfordulás Péterrévéről, 1776-ból!

„*Setigerum saginatum unum, aut in ejus locum florenos Rh. 8*”.¹⁴⁸ (Egy hízott sertés, vagy helyette 8 rénes forint.)

A XVIII. század közepén Csávolyinak és Felsőszentivánnak közös plébánosa volt, aki Csávolyon lakott. Az 1748. évi csávolyi paptartó kontraktus rögzítette, hogy a plébános évente egy sertést kapott hívei két falujától természetben, vagy ha az érdekeltek a megváltás mellett döntöttek, a disznó 7 rénes forintnyi árából 4 forintot Csávoly és 3 forintot Felsőszentiván fizetett. („*Setigerum in natura unum, vel loco illius Rh. florenos septem, quatuor videlicet per Csavolyienses, et tres per Szentivánienses persolvendos*”.¹⁴⁹

A *sabellicus* szót Vergilius a *Georgica* című művében még a disznó jelzőjeként használta.¹⁵⁰ Ez a származáshelyre utaló jelzős jelentés formálódott a disznó egyik megnevezésévé.

¹⁴² KFL. I. 1. b. Bácsalmás. 1743., Szentfülöp. 1774., KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Bogyán, Bukin, Vajszka.

¹⁴³ KFL. I. 1. b. Akasztó. 1796.

¹⁴⁴ KFL. I. 1. b. Péterréve. 1776., Kalocsa. 1792.

¹⁴⁵ KFL. I. 1. b. Szentfülöp. 1764., Dávod. 1765., Kishegyes. 1778., Szond, 1806., KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Almás (Bácsalmás), Csávoly, Jankovác, Katymár, Kolluth (Küllöd), Plavna (Palona), Szántova (Hercegszántó).

¹⁴⁶ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Bezdán.

¹⁴⁷ KFL. I. 1. b. Akasztó. 1800.

¹⁴⁸ KFL. I. 1. b. Péterréve. 1776.

¹⁴⁹ KFL. I. 1. b. Csávoly. 1748.

¹⁵⁰ VERGILIUS 1984. 79. (*Georgica*. III. könyv. 255. sor.) – Bárth Dániel szíves közlése

A szótárírók által hanyagolt *sabellicus* szó „disznó, sertés” jelentésére bőven idézhetünk XVIII. századi adatokat.

Apatin, 1750: „*In rationem sabellici s. v. seu majalis florenos Rh. 3.*”¹⁵¹ (Disznót vagy ártányt tekintve 3 rénes forint.)

Hódság, 1762: „*Unum saginatum sabellicum, vel praetium ejus flor. sex.*”¹⁵² (Egy hízott disznó, vagy az ára, 6 forint.)

Baracska (Nagybaracska), 1778: „*S. v. unum sabellicum, vel ejus loco 7 fl.*”¹⁵³ (Egy disznó, vagy helyette 7 forint.)

Hasonló kifejezéseket használtak egy 1767. évi veprováci (veprődi) kontraktus és egy 1791. évi kishegyesi jövedelem-kimutatás készítői.¹⁵⁴

A *majalis*, a *setiger* és a *sabellicus* sertést jelentő szavakon kívül bizonyos latin szövegekben, a magyar nyelv *hízó* szavához hasonlóan, használták önállóan a melléknévből főnévvé vált *saginat*, vagyis *hízó* szót is hizlalt disznók megnevezésére.

Bátya 1722. évi szűkszávú, tömör paptartó kontraktusában, amely elsőnek számít az általam feltárt Duna-Tisza közti paptartó kontraktusok sorában, szerepel az „*unum saginatum*” (egy hízó) kifejezés.¹⁵⁵ Ugyanezt a megfogalmazást használták 6 évvel később, 1728-ban Akasztón is.¹⁵⁶

1728-ban a közös plébániába szervezett három falu: Szántova (Hercegszántó, Béreg és Kolluth (Küllőd) együtt adott a szántovai plébánosnak „*duos sagenatos*”, vagyis „két hízót”.¹⁵⁷

Mélykút jankováci filia 1734. évi vizitációjának jegyzőkönyvében így határozták meg a helység disznó-járandóságát: „*Saginat* mediokris 1, vel. Rfl. 4.”¹⁵⁸ (Egy középszerű hízó, avagy 4 rénes forint.)

A „hízó” értelmű *saginat* szót használták Gákován (Gádon) is 1778-ban.¹⁵⁹

A magyar nyelvű paptartó szerződések nagy többségében a *sertés*, *sertvés*, *sörtvés* szóval jelölték a papnak adandó disznót. Ritkán előfordult, hogy az *ártány* és a *hízó* szót használták. Az *ártány* kifejezés alkalmazására Kupuszináról, valamint Bezdánból említhetünk 1754. és 1767. évi példát. (F.3., 8.) A *hízó* szót Kishegyesen vetették papírra 1775-ben. Fajszon is használatban volt 1802-ben és 1805-ben. (F.11., 23., 25.)

A *sertés*, *sertvés*, *sörtvés* megnevezést tükröző adatokat érdemes aszerint rendszerezni, hogy mit árulnak el a deputatum-disznóról.

A községi kasszából megvett és a plébános konyhája számára adományozott, levágandó disznót a „*hízott*” és a „*megölő*” jelzőkkel illették. A „*hízott sertés*” megnevezésre Új-Karavukováról (Gombos elődjéről, 1764), Bátmonostorról (1770), Mélykútról (1783), Veprovácról (Veprődről, 1787), Kecelről (1848), Katymárról

¹⁵¹ KFL. I. 1. b. Apatin. 1750.

¹⁵² KFL. I. 1. b. Hódság. 1762.

¹⁵³ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Baracska.

¹⁵⁴ KFL. I. 1. b. Veprőd. 1767., Kishegyes. 1791.

¹⁵⁵ KFL. I. 1. b. Bátya. 1722.

¹⁵⁶ KFL. I. 1. b. Akasztó. 1728.

¹⁵⁷ KFL. I. 1. b. Hercegszántó. 1728.

¹⁵⁸ KFL. I. 1. b. Mélykút. 1734.

¹⁵⁹ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Gákova.

(1848), Sükösdről (1848) maradt írott emlék. (F.4., 9., 14., 15., 95., 96., 110.) A különlegesebb és a kontraktusokban fölöttébb kedvelt „megölő sertés” kifejezés néhány jellemző példája: Felsőszentiván, 1781: „Egy meg ölő sertés, vagy ft. 8.”, Akasztó, 1812: „S. v. egy meg ölő sörtvés helyett 8 forint”, Miske, 1816: „Egy meg ölő hizott sörtest... in natura”.¹⁶⁰

Az adatok óriási többsége egy sertés szolgáltatásáról szól. Kivétel azonban itt is akad. Dusnok helység a XVIII. században két disznót adott plébánosának. Ezt a kötelezettséget 1737-ben a fentebb idézett latin szöveggel, 1796-ban pedig a következő magyar szavakkal fogalmazták meg: „Két sertést, vagy a helyett 12 forintokat a Plébános Úr tetzése szerént”. (F. 21.) Előfordult, hogy a filiális falu fél disznóval támogatta plébánosa megélhetését. Ilyen falu volt Madaras, Katymár filiája. Egy 1787. évi kontraktusban vállalta, hogy a katymári plébánosnak többek között adni fog évente „Egy meg ölő sörtesnek fele árát, tudni illik 4 forintokat”. (F.16.)

A szerződések fogalmazói sok esetben utaltak az adományozandó sertés súlyára, nagyságára. Ha nem esett szó súlyról, a megváltási összeg: 6 forint, 7 forint, 8 forint, amit más deputátumokkal ellentétben szinte mindig feltüntettek, valamennyire érzékeltette a disznó méretét.

Szükséges megjegyeznünk, hogy a XVIII. században és a XIX. század első felében a mázsás szó csak a mai metrikus mázsás alig több mint felét jelentette. (56,12 kg) A font a maga 56 dekájával kevéssel haladta meg a kiló felét. (0,56 kg) Következésképp, a szerződésekben szereplő disznók viszonylag kicsik voltak. Méretük nyelvi megjelenítése az alábbi variációk szerint történt.

Egy mázsás: „Egy hizott sörtest, amely legalább egy másás legyen”. (Katymár, 1810). (F.32.)

Másfél mázsás: „Egy másfél mázsás hizott sörtest”. (Csonoplya, 1834). (F.83.)

Két mázsás: „A Községtől egy hizott sertés, mellynek két mázsát kell nyomnia” (Bresztovác-Szilberek, 1844). (F.88.)

150 font súlyú: „150 fontokból álló hizalt sörtest”. (Veprovác–Vepröd, 1806). (F.29.)

A disznó méretére, hizaltsági fokára, hizottságára egyaránt utalt, és egyben érzékelteti a zsír hajdani szerepét, fontosságát, Bács mezőváros 1829. évi kontraktusának előírása, meghatározása: „Egy olly hizott sörtest, amely egy akó zsirt ad”. (F.51.)

A paptartó dokumentumok tanulmányozása során egy olyan adatra találtam, amely az adományozott sertés hizlalandó voltát emelte ki. A szántovai (hercegszántói) plébános 1847. évi jövedelem-kimutatásában olvasható: „Egy hizlalandó 2 éves sörtest”. (F.91.) Az adat a „2 éves” kormegjelölés miatt is figyelemre méltó, mivel egy 1775. évi kishegyesi előfordulást (F.11.) leszámítva, a disznó korának előírására alig akad példa. Ebből is gyanítható, hogy a plébánosok legtöbbször fiatal, egy éves sertést vártak híveik közösségétől. Talán ezzel is összefügg az adományozott disznók viszonylag kicsi mérete.

A deputátumok, illetve a culináriák sorában a disznó volt az a járandóság, amelynek szinte mindig meghatározták az árát, megváltási díját. Erre valószínűleg azért volt szükség, mert bizonyára sok esetben pénzzel megváltotta a helység. Jó volt a megváltás mindkét félnek, hiszen ha sertés helyett pénzt kapott a pap, a pénzen olyan disznót

¹⁶⁰ KFL. I. 1. b. Felsőszentiván. 1781., Akasztó. 1812., Miske. 1816.

vett, amilyen neki tetszett, a községnek pedig nem kellett bajlódnia a megvásárlással. Több szerződés hangsúlyozta, hogy a választás a plébánosra tartozik: „*Optione penes Parochum stante*”¹⁶¹ (Katymár, 1743), „*Plébános Úr tetzése szerént*” (Dusnok, 1796). (F.21.)

Szalonna

A XVIII–XIX. században a falvak és mezővárosok *konvenció*s alkalmazottainak, pásztorainak bérében, valamint az uradalmi pásztorok fizetésében gyakran szerepelt a szalonna.¹⁶² Előfordult szalonna-járandóság kántortanító bérében is, például Nemesmiliticsen 1767-ben.¹⁶³

A községi, városi számadáskönyvekben fellelhetők a szalonnavásárlások feljegyzései, amelyekre jobbra azért volt szükség, hogy az önkormányzatok átadhassák a szalonna-járandóságot alkalmazottjaiknak. Jankovác helység elöljárói az 1780-as években rendszeresen Szegedre, a májusi szegedi vásárba jártak szalonnát vásárolni. 1784-ben például az „*öreg bíró*” utazott el a 4 napos szegedi útra. 9 forint 48 krajcárért 140 font szalonnát vásárolt. Fontjáért 7 krajcárt adott. Napidíj címén 4 forintot vett föl a község kasszájából.¹⁶⁴

Néhány adat azt sejteti, hogy a XVIII. században, talán a sertés-járandóság általánossá válása előtt, némely plébánosok deputátuma is tartalmazott szalonnát.

A dusnoki bíró 1738. február 22-én többek között azt írta be a falu számadáskönyvébe, hogy Pasztorcsics plébános úrnak fizetett 3 forintot „*4-gyed rész szalonna helyett*”.¹⁶⁵ Az előző évi, 1737-es paptartó kontraktus szerint a dusnoki közösség két disznóval, vagy helyette 12 forinttal tartozott évente a plébánosának.¹⁶⁶ Gyaníthatjuk, hogy a fent idézett számadáskönyvi bejegyzésben a sertésmegváltás évi 12 forintjának egynegyedéről volt szó, csak a bejegyzés papírra vetője a *disznót*, talán egy régebbi szokás nyelvi maradványaként, *szalonna* gyanánt jelenítette meg.

Apatin plébániájának 1778. évi jövedelem-kimutatásában olvasható, hogy az ottani plébános minden évben kapott a község elöljáróságától fél mázsa szalonnát, vagy helyette 4 forintot. („*Larido medium centenarium, vel 4 fl.*”)¹⁶⁷

Szalonna-járandóságot sejtetnek a „*De larido setigerum, aut/vel...*”, a „*De larido unum setigerum, vel ...*” és a „*De larido sabelicum 1, aut ejus loco 6 fl.*” megfogalmazások (Disznó szalonnája, egy disznó szalonnája, vagy ...) az 1778. évi plébániai jövedelem-kimutatásokban (Doroszló, Filipova–Szentfülöp, Szonta–Szond, Monostorszeg, Kupuszina–Bácskertes).¹⁶⁸

A bácskai plébánosok jövedelmeinek 1778. évi lajstromaiban leginkább figyelemre méltóak azok a „szalonna helyett...” kezdetű tételek, amelyek kétszeres választás lehetőségét tükrözik, vagyis a szalonna→disznó→pénz alternatíváját villantják

¹⁶¹ KFL. I. 1. b. Katymár. 1743.

¹⁶² Vö.: BÁRTH János 1984. 177., 262–269., 2018. 71–72., 1990. 457–461.

¹⁶³ KFL. I. 1. b. Nemesmilitics. 1767.

¹⁶⁴ BL. V. 342/a. 6. doboz. 6. tétel. Számadások, 1784.

¹⁶⁵ KFL. III. 8. b. 88. doboz. Falusi bírák számadásai. Dusnok, 1738.

¹⁶⁶ KFL. I. 1. b. Dusnok. 1737.

¹⁶⁷ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Apatin.

¹⁶⁸ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. (A felsorolt helységeknel.)

föl. „*In locum laridi 1 s. v. satigerum, aut in locum hujus 6 fl.*” (Zenta, Ókanizsa), „*Laridi loco 1 sabellicum saginatum, vel 8 fl.*” (Petrovoszeló–Péterréve).¹⁶⁹

Marhahús

Az 1728-tól 1848-ig terjedő időszak paptartó kontraktusaiban gyakori, rendszeres szereplőnek számított a hús-deputátum. A közösség által a plébános számára juttatott hús, mint járandóság, annyira természetes és közismert dolognak számított, hogy a kontraktusok fogalmazói keveset bajlódtak a részletezésével. Előfordult, hogy fölöttébb szófukar, minden magyarázat nélküli, odavetett kifejezés került a szerződésbe vagy a jövedelem-kimutatásba, például: „*Száz font hús*” (Akasztó, 1812), (F.33.), „*Egy mázsa hús*” (Horgos, 1774), (F.10.), „*Unum centenarium carnis*” (egy mázsa hús), (Akasztó, 1728).¹⁷⁰

A XXI. század elején, a hűtőládák és a legkülönbözőbb tartósítási lehetőségek világában a fent jelzett egyszerű, hiányos megfogalmazás félreérthető is lehet. Emiatt szükségesnek látszik hangsúlyoznunk a paptartó szerződésekben, kimutatásokban szereplő húsjárandóság következő három fontos tényezőjét, sajátosságát: 1. Friss húsról volt szó, 2. A hús ezekben az esetekben marhahúst jelentett, 3. A megjelölt mennyiségű hús apródonként került a helyi mészárszékből a plébánia konyhájára.

A húsjárandóság „friss hús” jellegét a magyar nyelvű szerződésekben senki nem részletezte, mivel akkoriban természetesnek számított, hogy nem szárított, nem sózott, nem füstölt húsról szóltak a leírt szövegek. A latin nyelvű szerződések némelyike nagyobb pontosságot, körültekintőbb fogalmazást tükröz, azzal, hogy jegyzőjük használta a „*recentibus carnis*” (friss hús) kifejezést.¹⁷¹

A hús „marhahús” jellegét sok kontraktus hangsúlyozta: „*Fél mázsa marha húst*”. (Madaras, 1787), (F.16.), „*130 font marha húst*” (Veprovác, 1806), (F.20.), „*Carnis bubulae centenarium unum*” (Egy mázsa marhahúst/ökörhúst–Petrovoszeló–Péterréve, 1776), „*Centem libras carnis bubulae*” (100 font marhahúst/ökörhúst – Szonta–Szond, 1806).¹⁷² A magyar szerződések régies nyelvi színfoltját jelentette a „*tehénhús*” meghatározás: „*200 font tehény hús*” (Kishegyes, 1795), (F.20.), „*132 font tehén hús*” (Veprovác–Veprőd, 1787), (F.15.).

Más papi járandóságokkal, például a tűzifával, borral, sóval, faggyúval ellentétben a szerződésekben szereplő viszonylag nagy mennyiségű marhahús nem egyszerre, nagy tételben zúdult a plébánia konyhájára, hanem apránként, a szükségleteknek megfelelő mennyiségekben hozták el a helyi mészárszékből a plébános szolgálói. Az elvitt hús fölkerült a plébánia „rovására”, és évente egyszer vagy kétszer a község, illetve képviselőiben a *székbíró* elszámolt a húskimérési jog árendálójával. A deputátum-hús plébániai igénybe vételének ez az útja-módja annyira nyilvánvalónak számított a korabeli falusi, kisvárosi társadalom minden tagja előtt, hogy a szerződések fogalmazóinak eszükbe sem jutott a mészárszék szerepének emlegetése. Néhány latin szerződésben azonban fölbukkant a mészárszék, mint a papnak járó hús forrása.

¹⁶⁹ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Zenta, Ókanizsa (Magyarkanizsa), Petrovoszeló (Péterréve).

¹⁷⁰ KFL. I. 1. b. Akasztó, 1728.

¹⁷¹ KFL. I. 1. b. Szentfűlöp. 1764.

¹⁷² KFL. I. 1. b. Péterréve. 1776., Szond. 1806.

Csonoplya 1762. évi kontraktusában olvasható: „*De recentibus carnibus ex macello unum centenarium*”.¹⁷³ (Egy mázsa friss hús a mészárszékből.)

A plébánia konyhájára hozott mészárszékbeli hús témáját villantja föl egy 1767. évi pataji eset, illetve a vele kapcsolatos káptalani vizsgálat. Abban az időben Patajnak egy fölöttébb rossz modorú, rigolyás plébánosa volt, akinek hatalmaskodó, kihívó viselkedése kiváltotta a református többségű mezőváros népességének nemtetszését. A patajiaiak egyik panasza éppen a húshordatással és a plébános székbeli kéréseivel volt kapcsolatos: „*Anno 1767. die 13-a júlii Tisztelendő Plébános Úr maga számára a Város mészárszékiből húst vitetvén, a Szék Bírák illendően a szegye feiből adtanak. Ez nem tetszén, vissza küldette, hogy eö Kegyelmének oly húst adgyanak, melyben csont ne lenne, ez után hát színnel is kínálták szolgálóját, ha az volna eö Kegyelmének kedvére, ezzel sem találhatván kedvét, harmadszor maga ment a székbe(n), holott is kemény beszédekkel illette eöket, és mikor szintén rovásra való metzésbe volna a Szék Bíró, fejből sívegét pálczájával le verte és meg mocskolta.*”¹⁷⁴

A közösség által a plébánosnak adott hús esztendei mennyisége fél mázsától két mázsáig, vagyis 50 fonttól 200 fontig terjedt. Előfordult 130 és 150 fontos járandóság is. Leggyakoribbnak számított a 100 fontos, vagyis az 1 mázsás hús-deputátum.

A kontraktusok és jövedelem-kimutatások a következő példák tanúsága szerint, néha tájékoztatnak a papnak adott hús értékéről: Kishegyes, 1791: „*Bubulae centenarios 2, a kruciferis 4, 13 fl. 20 kr.*”¹⁷⁵ (Ökörhús két mázsa, fontját 4 krajcárral számolva, 13 forint 20 krajcár.), Kecel, 1848: „*100 font marha hús, 8 forint*”. (F.95.)

Vaj, ritkábban sajt, túró

A vaj-járandóságot a XVIII–XIX. században csaknem kizárólagosan *iccében* (*media*) számolták. Akadt azonban néhány kivétel. A „legkorábbi” szerződésben előfordult a török eredetű *oka* (*occa*) mértékegység: „*Sex occas Butyri*” (Hat oka vaj). (Bátya, 1722.),¹⁷⁶ „*Pagus Szántova butiri occas sex, Béregh quinque, Kolluth autem quatuor*”. (Szántova falu hat oka vaját, Béreg ötöt, Kollut pedig négyet). (1728).¹⁷⁷ Csávoly 1748. évi kontraktusában a szolgáltatandó vaj mennyiségének meghatározására, szokatlanul, a *budai icce* (*justa*) mértékegységet használták: „*Possessio Csávoly numero 10 justas Budenses lignati butyri, Szentiván... justas numero 8... praestare tenebuntur*”¹⁷⁸ (Csávoly helység 10 budai icce olvasztott vaját, Szentiván 8-at adni köteles). Bezdán 1743. évi kontraktusában és a kalocsai plébánia 1792. évi jövedelem-kimutatásában, szintén ritka módon, a vaját fontban számolták: „*De butyro liquato libras 24*” (24 font olvasztott vaj), „*40 libras butyri vaccini*” (40 font tehénvaj).¹⁷⁹ Bezdán 1767. évi kontraktusa még a font-icce átváltás módját is megörökítette: „*Hu- szon négy font vajjal, avagy 15 iczével*”. (F.8.)

¹⁷³ KFL. I. 1. b. Csonoplya. 1762. – Hasonló szöveg került Veprovác (Veprőd) 1767. évi kontraktusába is: KFL. I. 1. b. Veprőd. 1767.

¹⁷⁴ KFL. I. 1. b. Dunapataj. 1767.

¹⁷⁵ KFL. I. 1. b. Kishegyes. 1791.

¹⁷⁶ KFL. I. 1. b. Bátya. 1722.

¹⁷⁷ KFL. I. 1. b. Hercegszántó. 1728.

¹⁷⁸ KFL. I. 1. b. Csávoly. 1748.

¹⁷⁹ KFL. I. 1. b. Bezdán. 1743., Kalocsa. 1792.

A plébános számára legtöbbször tehénvaját adott a község. De mivel akkortájt létezett juhvaj is, a kontraktusokban gyakran használták a „*tehénvaj*” pontosító meghatározást: „*30 icce tehény vaj*” (Kishegyes, 1795.), (F.20.), „*Tizennyoltz itze tehén vaj*” (Sztanisics–Órszállás, 1839), (F.55.), „*De butyro vaccino medias viginti quatuor*”¹⁸⁰ (24 icce tehénvaj), (Kecel, 1735). A tanulmányozott paptartó dokumentumokban, egy alkalommal, a kalocsai plébániai 1792. évi jövedelem-kimutatásában fordult elő a „*butyri ovini*” (juhvaj) kifejezés.¹⁸¹

A paptartó szerződések és jövedelem-kimutatások kisebb részében nem írtak semmiféle jelzőt, állapotra utaló megjegyzést a vaj szó mellé. Ennek ellenére feltételezhető, hogy ezekben az esetekben is tartósított vajra gondoltak, amelyet elsősorban főzésre használt a pap szakácsnéja bőjti időszakokban. Egy adat került elő „*írós vaj*”, vagyis gyaníthatóan friss vaj szolgáltatására. Bresztovác (Szilberek) plébánosának 1844. évi jövedelem-kimutatásában olvasható: „*20 icce írós vaj*”. (F.88.) A mennyiségből ítélve valószínűnek látszik, hogy a plébános vagy a szakácsnéja igényt tartott a vaj-deputátum plébániai tartósítására. A paptartó dokumentumok többségében a szolgáltatott vaj körülírására az „*olvasztott vaj*” és a „*kifőzött vaj*” kifejezést használták. Mindkettő megfogalmazás valószínűleg ugyanazt az íróltantított és ezáltal tartósított vajat jelentette.¹⁸²

Két jellemző előfordulás a „*kifőzött vaj*” kifejezés használatára: „*Ki főzött tehén vajbul, itze 20*” (Kishegyes, 1775), (F.11.), „*Húsz itze jól kifőzött tehén vaját*” (Dusnok, 1796), (F.21.).

Példák az „*olvasztott vaj*”-ra: „*10 icce olvasztott vaj*” (Bátmonostor, 1766), (F.6.), „*Nyoltz itze olvasztott tehén vaját*” (Kucora, 1815), (F.38.), „*Medias butyri liquati 20*” (20 icce olvasztott vaj), (Apatin, 1750),¹⁸³ „*De butyro liquato medias octodecim, id est 18*” (18 icce olvasztott vaj), (Filipova–Szentfülöp, 1764),¹⁸⁴ „*Butyri vaccini liquati medias octo*” (8 icce olvasztott tehénvaj), (Petrovoszelő–Péterréve, 1776).¹⁸⁵

Néhány szerződés és jövedelem-kimutatás megjelölte a szolgáltatott vaj értékét is. Ezt tükrözik az alábbi példák: „*25 itze tehén vaját, vagy minden itzéért 21 krajczárt*” (Mélykút, 1783), (F.14.), „*Vaj 24 itze, 9 forint 36 krajczár*”. (Kecel, 1848), (F.95.), „*30 itze tehén vaj 12 forint*” (Katymár, 1848.), (F.96.), „*16 itze vaj, 20 krajczárjával, 5 forint 20 krajczár*” (Sükösd, 1848), (F.110.). 1792-ben Kalocsán a plébánosnak járó tehénvaj fontját 10 krajczárra, a juhvaj fontját 7 krajczárra becsülték, így a 40 font tehénvajért 6 forint 40 krajczár, a 40 font juhvajért 4 forint 40 krajczár jövedelmet számoltak.¹⁸⁶

Az előbb említett kalocsai plébániai jövedelem-kimutatásban a kétféle vaj mellett szerepelt húsz fontnyi friss sajt is („*recentis cascii*”), amelynek fontja 3 krajczárt

¹⁸⁰ KFL. I. 1. b. Kecel. 1735.

¹⁸¹ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1792.

¹⁸² A vajkészítés menetére, az „írós vaj” és az „olvasztott vaj” fogalmára: N. NAGYVÁTHY János 1820. 138–148., KISBÁN Eszter – PÓCS Éva 1982.

¹⁸³ KFL. I. 1. b. Apatin. 1750.

¹⁸⁴ KFL. I. 1. b. Szentfülöp. 1764.

¹⁸⁵ KFL. I. 1. b. Péterréve. 1776.

¹⁸⁶ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1792.

ért, vagyis az összes adott sajt 1 forint jövedelmet hozott.¹⁸⁷ A kalocsai sajt- vagy túró-járandóságot szivós hagyomány tarthatta fent, mert a XIX. század első felében, 1804-ben és 1832-ben is említették. Kalocsa város 1832. évi paptartó kontraktusában olvasható: „*Ötven icze tehén vaját, húsz font túrórt vagy sajtot*”.¹⁸⁸

„Főzelék”

Bezdan mezőváros plébánosának jövedelem-kimutatásaiban fordult elő a „főzelék” mint járandóság. 1844-ben: „*2 véka főzelék*”, (F.87.), 1848-ban: „*1 pozsonyi mérő főzelék*”. (F.106.) A pozsonyi mérő duplája a vékának, vagyis ugyanarról a mennyiségről volt szó.

A többértelmű *főzelék* kifejezés az idézett helyeken *babot*, *borsót*, *lencsét* jelentett.¹⁸⁹ Párhuzamai fellelhetők pásztorszerződésekben,¹⁹⁰ tanítók kontraktusaiban,¹⁹¹ bácskai református prédikátorok díjleveleiben.¹⁹²

Só

A paptartó szerződések és plébániai jövedelem-kimutatások egyik leggyakoribb, szinte elmaradhatatlan szereplőjének számított a só-deputátum.

A plébánosnak járó só, a községi, városi *konvenció*sok só-járandóságával együtt, nagy tételben vásárolták meg a helyhatósági beszerzők a folyómenti városok, például Szeged, Baja sóházaiban, és nehéz fuvarokkal, tengelyen szállították rendeltetési helyére.

A só fontban, illetve „100 fontos *mázsában*” számolták. Bátyán 1722-ben még a régimódi *okával* mérték.¹⁹³ XXI. századi gondolkodással, életmóddal szemlélődve, úgy látszik, hogy a XVIII–XIX. századi háztartásoknak rengeteg sóra volt szükségük. A plébánosok leginkább egy mázsá só-t kaptak évente, de előfordult fél mázsás, másfél mázsás és két mázsás sójárandóság is.

Néhány jövedelem-kimutatás tükrözi a só értékét. 1792-ben Kalocsán, a plébánosnak adott évi 150 font só 6 forint 30 krajcárt ért.¹⁹⁴ Kecelen, Katymáron és Sükösdőn 1848-ban az egy mázsányi só-deputátum ára 6 forint 26 krajcár és 6 forint 40 krajcár között ingadozott. (F.95., 96., 110.)

Faggyú

A deputátum-lajstromok papi járandóságai közül általában nem hiányzott a gyertyakészítéshez használt faggyú. A szolgáltatott különleges zsiradék jelentősége, sze-

¹⁸⁷ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1792.

¹⁸⁸ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1804., 1832. – Közölte: BÁRTH János 1997. 310., 313.

¹⁸⁹ UMTSZ. II. 523.

¹⁹⁰ BÁRTH János 2018. 70.

¹⁹¹ Például: KFL. I. 1. b. Órszállás. 1820. „*Egy pozsonyi mérő lentét vagy babot*”.

¹⁹² BÁRTH János 2017. 41., 55.

¹⁹³ KFL. I. 1. b. Bátya. 1722.

¹⁹⁴ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1792.

repe annyira nyilvánvalónak látszott annak idején, hogy csak egy kontraktusban találtam utalást a gyertyakészítésre. A Szántova filiájának számító Béreg 1756. évi kontraktusában olvasható: „*Sebi pro candelis libras 60*” (60 font gyertyának való faggyú).¹⁹⁵

A faggyút *font*-ban és „100 fontos *mázsa*-ban” számolták. Bátyán 1722-ben a gyertyának való anyag mennyiségét is *okában* határozták meg.¹⁹⁶

A szolgáltatandó faggyút sok esetben meghatározó sajátosságok nélkül, egyszerűen *faggyú*-ként emlegették. Máskor hangsúlyozták *marhafaggyú*, illetve *tehénfaggyú* voltát, valamint *száraz faggyú*, *nyers faggyú*, *olvasztatlan faggyú* és *olvasztott faggyú* jellegét.¹⁹⁷ A faggyú sajátosságainak szerepeltetését XVIII–XIX. századi írott dokumentumokban jól tükrözi az alábbi idézetek csokra: „*Egy mázsa száraz faggyút*” (Dusnok, 1796), (F.21.), „*50 font nyers faggyút*” (Veprovác–Vepröd, 1806), (F.29.), „*Egy mázsa olvasztatlan vagyis nyers faggyút*” (Bács, 1829), (F.51.), „*Hatvan font olvasztatlan marha faggyút*” (Csonoplya, 1834), (F.53.), „*Harmintz nyoltz font tehén faggyút olvasztatlan*” (Sztanisics–Őrszállás, 1839), (F.55.), „*De saevo crudo libras octuaginta*” (80 font nyers faggyú), (Kecel, 1735),¹⁹⁸ „*Saevi liquati libras triginta*” (30 font olvasztott faggyú), (Csonoplya, 1762).¹⁹⁹

A plébános számára évente adott faggyú mennyisége 10 font és 100 font között ingadozott. A legtöbb közösség 50–100 fonttal járult hozzá a plébánia világítási anyagszükségletének előteremtéséhez.

Néhány paptartó szerződés és kimutatás megőrizte a faggyú-deputátum árát, értékét.

Kishegyesen 1791-ben a faggyú fontját 8 krajcárral számolták, így a 60 fontnyi faggyújárandóság 8 forintot ért.²⁰⁰ A következő évben, 1792-ben Kalocsán 100 font nyers faggyút („*sevi crudi*”) 15 forintra értékelték, következésképp, egy fontra 9 krajcár jutott.²⁰¹ 1848-ban a faggyújárandóság révén Kecelen 100 fontért 16 forint, Katymáron 80 fontért 12 forint 48 krajcár, Sükösdön 50 fontért 8 forint jövedelme származott a plébánosnak. (F.95., 96., 110.)

A bátyai plébános deputátumának 1819. évi jegyzékében szerepel a „*Gyertya 9 font*” megfogalmazású tétel, mégpedig azon a helyen, ahol a faggyú szokott lenni.²⁰² Úgy látszik, valamilyen ismeretlen ok miatt, akkortájt Bática helység faggyú helyett kész gyertyát adott plébánosának. Egyébként a gyertya („*Candales*”), mint járandóság a 21 *oka* faggyú mellett föltűnt Bática 1722. évi paptartó kontraktusának egyik datálatlan, de 1717 és 1733 között keletkezett vizitációs mellékletében is.²⁰³

1754-ben Kupuszinán (Bácskertesén) valószínűleg faggyú helyett „*gyertyát 20... fontot*” adott a helység a plébános deputátumának egyik tételeként. (F.3.)

¹⁹⁵ KFL. I. 1. b. Hercegszántó. 1756.

¹⁹⁶ KFL. I. 1. b. Bática. 1722.

¹⁹⁷ A faggyúról és a gyertyaöntésről: N. NAGYVÁTHY János 1820. 114–120.

¹⁹⁸ KFL. I. 1. b. Kecel. 1735.

¹⁹⁹ KFL. I. 1. b. Csonoplya. 1762.

²⁰⁰ KFL. I. 1. b. Kishegyes. 1791.

²⁰¹ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1792.

²⁰² KFL. I. 1. b. Bática. 1819.

²⁰³ KFL. I. 1. b. Bática. 1722.

Kész széna

A XVIII–XIX. századi plébánosok járandóságai között fontos szerep jutott a kész szénának. Legtöbbször akkor is adták a községek, ha a plébániának volt kaszálója, illetve, ha a pap a jobbággyokkal együtt fűosztások alkalmával rendszeresen részesült a falu fűtermő földjéből. Előfordult, hogy a község feltételhez kötötte a szénajuttatást. Miske 1805. évi paptartó kontraktusában olvasható: „8 szekér szénát, amennyiben ez a Tisztelendő Plébános Úrnak a maga rétyyin meg nem teremne”. (F.26.) A kapott szénát a pap a saját gazdaságában állatai etetésére használta föl.

A plébánosnak adandó kész széna mennyiségét a kontraktusok fogalmazói a *szekér*, a *boglya*, a *vontató* és a *petrence* szavakkal határozták meg. Ezek a kifejezések olyanok, amelyeket a XVIII. században és a XIX. század első felében minden falusi, mezővárosi ember értett, a XXI. század elején azonban csak tudományos búvárkodással állapítható meg az általuk jelzett szénamennyiség.²⁰⁴ Komplikálhatná a helyzetet, hogy a latin szövegű kontraktusokban a *szekér* szóra egyaránt használták a ritkább *plaustrum* és az ismertebb *currus* kifejezést. Az általuk jelzett szekerek eredetileg bizonyára különböző teherbírásúak voltak. Szerencsére a paptartó szerződések papírra vetői a „*plaustra sive currus*” megfogalmazással azonosnak, egymás szinonimáinak vették őket, így felmentették e sorok íróját a két szó további tartalmi elemzésétől.

A *szekér* szóval jelzett szénamennyiséget elsősorban az határozta meg, hogy hány ökrös húzta a szállító járművet. Ezért a szerződések fogalmazói sokszor feltűntették, hogy a jelzett szekérszámot 6 ökrös, vagy 4 ökrös szekérre vonatkoztatták-e.

A szekeret különböző módon lehetett megrakni. Erre való tekintettel a szerződő felek gyakran kikötötték, hogy a szénásszekér „igaz”, „jó rakott”, „becsületessen megrakott”, „*bene oneratos*” szállítóeszköz legyen. Előfordult, hogy a *boglya* széna mennyiségét a kerek szénarakás területének *öb*ben kifejezett nagyságával határozták meg.

Alábbiakban bemutatok egy csokorra valót a szolgáltatandó kész széna mennyiségére, mértékére, milyenségére vonatkozó jellemző megfogalmazásokból: „*De foeno plaustra sive currus bene oneratos ad domum Parochialem conducent Jankovacenses nro. 6, Mélykútienses nro. 4.*”²⁰⁵ (A jankováciak 6, a mélykútiak 4 jól megterhelt szekér szénát hordanak a plébániális házhoz.), (1733). „*De foeno parato inducent ad Domum Parochialem plaustra sive currus bene oneratos numero decem*”.²⁰⁶ (10 jól megterhelt szekér kész szénát bevisznek a plébániális házhoz). (Kecel, 1735.), „*Cumulos foeni in circumferentia octo orgias continentes octo*”.²⁰⁷ (Nyolc boglya széna, amelyek 8 öl kerületűek). (Apatin, 1750). „*Széna 7 vontató*” (Bátya, 1819),²⁰⁸ „*Hét igaz szekér széna*” (Új-Karavukova–Gombos, 1764), (F.4.), „*Igaz és jó rakott 6 szekér szénát, melyet bé hordgyuk*”. (Bátmonostor, 1770), (F.9.), „*Tartozik a Helység esztendőnként hat ökrű betsületesen meg rakott tíz szekér szénával, vagy pedig a mostani usus szerént, ha az út alkalmatos, 24, ha hosszabb, ha kevesebbet rakhatnának*

²⁰⁴ Vö.: BOGDÁN István 1987. 104–112. A boglya, a petrence, a szekér és a vontató címszónál.

²⁰⁵ KFL. I. 1. b. Jánoshalma. 1733.

²⁰⁶ KFL. I. 1. b. Kecel. 1735.

²⁰⁷ KFL. I. 1. b. Apatin. 1750.

²⁰⁸ KFL. I. 1. b. Bátya. 1819.

26 vagy több kotsikkal. Ezen szénát kötelessége a Helységnek bé hozatni és illendő módon meg rakatni”. (Dusnok, 1796), (F. 21.) „Öt igazán meg rakott hat ökrös szekér szénát” (Fajsz, 1802), (F.23.), „Tíz négy ökrös szekér jó szénát” (Miske, 1816), (F.41.), „Minden esztendőbe 2 bogla széna” (Nagybaracska, 1763), (F.61.).

Néhány szerződés és jövedelem-kimutatás a plébánosnak adott széna áráról is tanúskodik. 1783-ban Mélykúton a 8 szekérnyi deputatum-szénát 16 forintra értékelték. Egy szekér széna tehát 2 forintba került. (F.14.) 1792-ben Kalocsán egy ökrös szekér széna 1 forintot ért. A plébánosnak járó 12 szekérnyi kiváló takarmány ára így 12 forintra rúgott.²⁰⁹ Jankovácon 1802-ben egy ökrös szekér szénáért 3 forintot fizettek. Így a plébániára adott 8 szekér széna 24 forint jövedelmet hozott a lelkipásztornak.²¹⁰ 1848-ban Kecelen és Sükösdön egyaránt 4 forintra becsülték az egy szekér széna árát. (F.95., 110.)

Liturgikus szokás borigénye a deputátumban: bor ablútióra

A legújabb kori magyar köztudatban a két szín alatti úrvacsora jellegzetes protestáns (evangélikus, református, unitárius) vallási sajátosságnak számít. Annak ellenére, hogy a XV. században a két szín alatti úrvacsoravételt követelő husziták még kelyhekkel ékesített zászlók alatt háborúkat vívtak Közép-Európában, a XVI. század második felében a katolikus egyház számára sem számított eleve ördögtől való gondolatnak a kenyérrrel és borral történő áldoztatás. Az ókori és koraközépkori kereszténység áldozási gyakorlatát fölelevenítve IV. Pius pápa 1564-ben a mainzi, a kölni, a trieri, a salzburgi és az esztergomi érseknek engedélyezte, hogy egyházmegyéjében bevezethesse a hívek két szín alatti áldoztatását. Az engedélyt XIII. Gergely pápa 1584-ben visszavonta.²¹¹ Magyarországon és Csehországban azonban mély gyökereket eresztett a szokás, ezért a borral áldozás tilalmát 1604-ben és 1621-ben meg kellett ismételni. Különösen Nyugat–Északnyugat-Magyarországon (ahol ráadásul akkortájt sok protestáns tért vissza a katolikus hitre), követelte a nép az ostya mellé a borral töltött közös kelyhet is. A feszültségek levezetésére alakult ki az a különleges gyakorlat, hogy az áldozók az ostya vétele után profán kehelyből konszekrálatlan profán bort ihattak. Ez a szokás, amelyet magyar szövegben is a latin *ablutio* szóval jelöltek, a két szín alatti úrvacsora látszatát keltette, pedig valójában nem volt az. A nép az ablútióval megkapta a két szín alatti áldozás illúzióját úgy, hogy az egy szín alatti áldozást előíró egyházi rendelkezés is sértetlen maradt.

A nyugat- és északnyugat-magyarországi XVII–XVIII. századi ablútió létét, szerepét az ezredforduló körüli években tárta föl a magyar történeti kutatás.²¹² 2012-ben a székelyföldi Alcsík területéről, Csíkszentgyörgy „megyéből” olyan levéltári adatokat adtam közre, amelyek tanúsíthatják, hogy 1730–1740 táján a katolikus csíki falvak népe és papsága gyakorolta az ablutio szokását.²¹³

²⁰⁹ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1792.

²¹⁰ KFL. I. 1. b. Jánoshalma. 1802.

²¹¹ PÉTERY József 1946. 182.

²¹² FAZEKAS István 1994. 130., DÉNESI Tamás 1998. 98–99., 2011. 76–78., VARGA Imre 1993. 61–62. — Csóka Lajos már 1929-ben tudósított olyan borról, amelyet „*Vinum pro communicantibus*” megjelöléssel „a hívők szentáldozásuk után kaptak” 1754-ben Veperden. — Csóka Lajos 1929. 27.

²¹³ BÁRTH János 2012. 295–298.

A paptartással kapcsolatos kutatásaim olyan adatokat hoztak felszínre, amelyek alapján feltételezhető, hogy az ablutio szokására, vagyis áldozáskor az ostya lenyelése után profán kehelyből való profán bor ivására a Bácskából is említhetők példák, mégpedig az 1743 és 1778 közti évekből. Alább ezeket az adatokat szedem csokorba.

Nagybaracska, 1763. évi paptartó ajánlatában szerepelt: „*Bor minden esztendőben 2 akó, nem különben gyónóknak mennyi szükséges*”. (F.61.)

Nemesmilitics 1765. évi kontraktusa így emlékezett meg a miseborról és a hívek által áldozáskor ablutio címén fogyasztott borról: „*Ablutiora pedig borban 4 akó, id est pro Sacrificio Missae*”. (F.5.)

Különösen jól sikerült Kishegyes 1775. évi kontraktusának ablutiora vonatkozó, illetve a három féle felhasználású borjárandóság együttes községi kiadásáról szóló megfogalmazása: „*Borbul mint Tisztelendő Plébánus Urunk, mint pedig áldozók számára és Szent Misékre, akó 10*”. (F.11.)

Bezdán Patasics Gábor érsek által szorgalmazott 1743. évi kontraktusa a következő utalást tartalmazza az ablutiora: „*Pro ablutione communicantium suppedabit communitas Parochiana vinum*”.²¹⁴ (Az áldozók ablutiojára a plébániabeli hívek közössége szolgáltatja a bort.) Hasonló szöveg került Béreg 1750. évi kontraktusába is.

Némiképp részletesebb volt az ablutiot illetően Apatin 1750. évi kontraktusa: „*Pari modo vinum pro missae sacrificio, nec non pro ablutione communicantium communitas Parochiana administrabit*”.²¹⁵ (Hasonlóképpen bort a szentmisékre, valamint az áldozók ablutiojára a parochiánusok közössége szolgáltat.)

A fenti adatokkal kapcsolatban szükséges megjegyezni, hogy Nagybaracska, Nemesmilitics, Kishegyes, Bezdán esetében északibb vármegyékből származó délre települt magyarokról volt szó. Béregen jórészt balkáni eredetű sokacok laktak. Apatinban német telepések közössége egyezkedett plébánosával.

Kutatásaim során 1778-ból 35 bácskai plébánia jövedelem-kimutatása került elő. Közülük az alábbi 11 plébánia borjárandóságának megfogalmazásában szerepelt ablútióra utaló szövegrész: Szántova (Hercegszántó), Baracska (Nagybaracska), Almás (Bácsalmás), Jankovác (Jánoshalma), Gajdobra (Szépliget), Plavna (Palona), Óbecse, Petrovoszeló (Péterréve), Ada, Zenta, Ókanizsa (Magyarkanizsa). Az említett települések sorában magyar falunak számított Jankovác és Baracska. A magyar közösség katolikus papjának jövedelméről volt szó Óbecsén, Petrovoszelón, Adán, Zentán, Ókanizsán. Szántován és Plavnán jobbára sokacok, Almáson németek és bunyevácok, Gajdobrán németek laktak.

1778-ban valamennyi olyan plébánia esetében, ahol az ablútió szokásának meglete gyanítható, apró eltérésekkel nagyjából ugyanazt a borjárandóságról szóló szövegrészt vetették papírra a jövedelem-kimutatás készítői. Példaként először a jankováci jövedelem-lajstromból, majd a baracscai kimutatásból idézek: „*In natura vini urnas 6, exluso vino in usum Missae Sacrificiorum et Communicantium dari solito...*”. (Természetben 6 akó bor, azon kívül bort szoktak adni a szentmiseáldozat és az áldozók használatára.) „*In natura vini urnas nro. 4, exluso vino quod in usum Missae*

²¹⁴ KFL. I. 1. b. Bezdán. 1743., Hercegszántó. 1750.

²¹⁵ KFL. I. 1. b. Apatin. 1750.

*Sacrificiorum et Communicantium praestatur...*²¹⁶ (Természetben 4 akó bor, azon kívül szolgáltatnak bort a szentmiseáldozathoz és azok számára, akik áldoznak.)

Deputátumcsökkentés kérése, deputátummegváltás

Mivel a deputátumot nem a nép fizette házaspáronként, mint a lecticalét, hanem a község, a város adta a plébánosnak, valamivel kevesebb panaszt serkentett, mint az ágybér. Faluközösségi, községi, városi panasz azonban így is előfordult a XVIII–XIX. században.

Bikity (Bácsbokod) népe és elöljárósága 1817-ben szeretne volna elérni, hogy csökkenjen a plébános deputátuma. A bikityiek úgy gondolták, hogy a hízott sertés szolgáltatása elmaradhat, a 19 öl tűzifa helyett pedig 12 öl is elegendő lesz, mivel a többi járandóságból a plébános „úri módon” megélhet. (F.77.)

1791-ben Sükösd helység tanácsa, amikor a „*Szent Visita*” előtt panaszokat fogalmazott meg Lukics János plébános viselkedésével, tevékenységével kapcsolatban, többek között, meglehetősen szokatlan nyíltsággal, kérte a deputátum eltörlését: „*Méltón és letett hitünk szerint kívánhattuk miis, és ezen Szent Visita előtt le borulva könyörgünk, méltóztassék Tisztelendő Plebanus Urunknak egész deputátumát el törölni, és az azonkívül is bőséges lecticalis adózásunkkal és tőlünk vétetni szokott stóla jövedelemmel való meg elégedését kegyessen rendelni*”. A sükösdi elöljárók többek között azzal érveltek, hogy „*Az deputatum ki adása nem kevés vissza vonyást okoz Tisztelendő Plébános úr és a Helység Biráji között*”. (F.66.)

Fentebb a *Lecticale* című fejezetben szó esett arról, hogy bizonyos helységek a lecticaléval együtt a deputátumot is megváltották. Másutt a megváltott lecticale mellett a plébános természetben kapta a deputatumot. Itt most azokról a településekről lesz szó, amelyek elsősorban a deputátumot váltották meg pénzzel.

Nemesmilitics nemesi község 1794-ben évi 40 forintot fizetett plébánosának deputátum helyett, azzal a kikötéssel, hogy a 4 akó bor-deputátumot természetben szolgáltatja a helység. (F.19.) A 4 akó bor természetben járt a papnak még 1821-ben is, amikor ugyancsak megváltotta a falu a deputátumot 80 forint forgalomban lévő papírpénzért vagy 40 ezüst forintért. (F.45.)

Martonos helység, amikor 1820-ban kontraktust kötött plébánosával, a lecticale szokásos módon történő szolgáltatását változatlanul hagyva, esztendőnkénti 100 forint éppen aktuális pénzért, vagy 50 ezüst forintért megváltotta a korábban természetben adott deputátumot. A váltás összegét az elöljárók a katolikus lakosoktól szedték be és ők juttatták el a plébánosnak.²¹⁷

A béregi új plébános egyik 1848. évi levelében olvasható, hogy Béreg helység már sok esztendő óta a „*deputatumok neviben*” 50 váltó forintot fizetett évente a falu vallási vezetőjének. (F.83.)

²¹⁶ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Jankovác, Baracska. Ugyanott: Szántova, Almás, Gajdobra, Plavna, Óbecse, Petrovoszeló, Ada, Zenta, Ókanizsa.

²¹⁷ KFL. I. 1. b. Martonos. 1820.

3. STÓLA

Stóla, stoláris taxa, köntösdíj

Azt a pénzben meghatározott és pénzben szedett díjat, amelyet családi eseményekhez kapcsolódó, megrendelt papi ténykedésekért fizettek plébánosuknak a családi eseményben érdekelt hívek, az újkorban a latin *stola* szóval, illetve annak az első magánhangzó megnyújtásával magyarított *stóla* változatával jelölték a történeti források fogalmazói, valamint a falvak és városok magyar lakói egyaránt. A keresztelésért, esketésért, asszonyavatásért, temetésért járó *stóla* mértékét az egyházmegyei hatóság ajánlás gyanánt meghatározta, igazodási alapként közhírré tette, kihirdette. A plébánosok igyekeztek az egyházmegyei javaslatokat, elvárásokat figyelembe venni, de plébániájuk helyi jogszokásszerű hagyományaihoz is igazodniuk kellett a stóladíjak megállapításánál és kontraktusbeli rögzítésénél. Következésképp, a stóladíjak táblázataiban előfordultak helyi sajátosságok, helyi hagyományban gyökerező egyéni arculatú tarifák is. A történeti forrásokban legtöbbször a stóladíjakkal együtt emlegették az anyakönyvi kivonatok és a különféle egyházi igazolások megírásának, kiadásának díját is.

A latin *stola* szóból formálódott a *stoláris* jelző, többek között a gyakran használt latin *stolaris proventus* és a magyar *stoláris jövedelem* kifejezésben, amely a plébános stólafizetéséből származó bevételeinek összességét jelentette a számadásokban és jövedelem-kimutatásokban.

1853-ban Bátya helység előljárói levelet írtak a kalocsai érseknek, amelyben panaszkodtak papjukra, Topalits József plébánosra. A panaszlevélben többször is használták a *köntös díj*, illetve a *köntös cím* kifejezést. Az egyik ilyen szövegrész a következőképpen fogalmazódott: „*A mi eddig váltó czédulában fizetődött köntös díj fejében, azt most ezüstben szedi. ... – Különbenis mi nem tudjuk: mi értendő a' köntös cím alatt, mert a temetést, Szent Mise szolgálatot, levelek kiadását, esküdtetést, avatást mind ezüst pénzben szedi*”.²¹⁸ A panasz lényege, a stóladíjak ezüstpénzben szedésének kifogásolása, nem volt egyedülálló akkortájt. A topolyaiak is szóvá tették 1850-ben, hogy papjuk nem akar kereszteni *bankóért*, csak *ezüst tizesért*.²¹⁹

Az idézett 1853. évi bátyai panaszból gyanítható, hogy a *köntösdíj* kifejezés valószínűleg stóladíjat jelentett. Sajnos a réginek és népnek látszó *köntösdíj* megnevezés nem fordul elő az általam tanulmányozott többi paptartó dokumentumban. Nem szerepel az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tárból és az Új Magyar Tájszótárban sem. Ismerte viszont Ballagi Mór szótára, amely a stólával azonosította. A *köntös* szó egyik jelentését a „papi ruha, tóga” kifejezéssel magyarázta. Idézte „*A köntös nem tesz pappá*” szólást. Mindebből következett a köntösdíj szóra írt meghatározása: „A papnak különféle szolgálatért (keresztelés-, esketés-, temetésért) fizetett díj.”²²⁰ Hasonlóképpen a stóla jelölésére használta a *köntösdíj* szót Czuczor Gergely és Fogarasi János

²¹⁸ KFL. I. 1. c. Persz. ir. Topalics József, 1853.

²¹⁹ KFL. I. 1. c. Persz. ir. Takács János, 1850.

²²⁰ BALLAGI Mór 1873. II. 114.

szótára is.²²¹ A találó *köntösdi* kifejezés kialakulása valószínűleg összefüggött a papi ruha, illetve egy bizonyos papi ruhaféle, a *pluviale* vagy papi palást, régi *köntös* megnevezésével.²²² Arra utal, hogy olyan tevékenységért fizették, amelyet a pap egy papi jelképnek számító ruhában végzett.

A stóladíjak mértéke

A paptartó szerződések sok esetben nem részletezték a stóladíjakat, csak utaltak arra, hogy a stólát az egyházmegyei szokás szerint kell fizetni. Néhány szerződés azonban tartalmazta a keresztlések, asszonyavatások, esketések, temetések tarifáit.

A plébánosok jövedelem-kimutatásai legtöbbször magukba foglalták a stólafizetésből származó jövedelmeket is. Az e könyv függelékében közölt írott paptartó dokumentumok közül főleg a következők tértek ki a hívek által fizetendő stóladíjakra: F. 5., 45., 58., 61., 87., 89., 90.

A függelékben nem szereplő latin nyelvű paptartó dokumentumok stóladíj-jegyzékeiből az alábbi összeállítás nyújt ízelítőt. (Az 1735. és az 1743. évi kimutatások készítői 100 ezüst *dénáros magyar forintban*, az 1784. évi uradalomleírás írói 60 *krajcáros ezüst rajnai forintban* számoltak.)

Szántova (Hercegszántó), 1728

Keresztelésért 1 máriást. („*A' Baptismo solvent unum marianum.*”)

Esketésért 1 forintot. („*A' copulatione unum florenum.*”)

Temetésért 12 éven felüli személy esetében 1 császártallért, 12 éven aluli személy esetében fél császártallért. („*A' sepultura personae excelentis annum duodecimum imperialis, non attingentis annum duodecimum medias imperialis pendetur.*”)

Szülés utáni asszonyavatásért és újasszonyavatásért 12 *pénzt*. („*Ab introductione mulieris post partum et ab introductione novae sponsae nummos duodecim*”).²²³

Kecel, 1735

Keresztelésért és vele együtt az anya szülés utáni avatásáért 40 *dénár*. („*A' Baptismo una cum introductione puerperae denarios quadraginta.*”)

Helybeliek esketéséért egy forint 50 *dénár*, vidékiek összeadásáért 3 forint. („*A' Copulatione domesticorum florenum unum denarios quinquaginta. Extraneorum vero florenos tres.*”)

Újasszony-avatásért 12 *dénár*. („*Ab introductione neo-nuptae denarios duodecim.*”)

Felnőttek temetéséért 1 forint, 10 év alattinak számított gyermekek temetéséért 50 *dénár*. („*A sepultura majorum florenum unum, minorum, id est infra decem annos computando, denarios quinquaginta.*”)

²²¹ CZUCZOR Gergely – FOGARASI János 1862–1874. III. 1072. – Az adatot Kothencz Kelemennek köszönöm.

²²² Vö.: NAGY NEP. János 1845. 369. „Stola”, a MOSZ. 536., valamint az ÉSZ. IV. 375. „köntös” címszavával.

²²³ KFL. I. 1. b. Hercegszántó. 1728.

Csendes miséért 50 dénár tiszteletdíj adattatik. („*Pro sacro lecto dabitur stipendium in denariis quinquaginta*”). Énekes miséért, akár a holtakért, akár az élőkért, 1 forint. („*Pro sacro cantato mortuorum sive vivorum, florenus unus.*”)²²⁴

Bezdán, 1743. (Tartalmazza a pap és a kántortanító stólját egyaránt.)

Keresztelésért a szülés utáni avatással együtt a papnak 40 dénár, a kántortanítónak 10 dénár. („*A' Baptismo cum introductione pro Parocho den. 40, pro Ludi Magistro den. 10.*”)

Helybeliek esketéséért a papnak 1 forint, a kántortanítónak 25 dénár. („*A' copulatione domesticarum pro Parocho fl. unus, pro Ludi Magistro den. 25.*”)

Vidékiek esketéséért, vagyis ha a menyasszonyt idegenbe viszik, a plébánosnak 3 forint, a kántortanítónak 50 dénár. („*A' copulatione extraneorum, id est si sponsa educatur, pro Parocho fl. 3, pro Ludi Magistro den. 50.*”)

Gyermekek temetéséért, 10 éves kor alatt, a papnak 50 dénár, a kántortanítónak 10 dénár. („*Pro minorennium sepultura, id est infra 10 aetatis annos, pro Parocho den. 50, pro Ludi Magistro den. 10.*”)

Felnöttek, vagyis 10 éven felüliek temetéséért a papnak 1 forint, a kántortanítónak 20 dénár. („*Pro sepultura majorennium, id est supra 10 aetatis annos, pro Parocho fl. unum, pro Ludi Magistro den. 20.*”)

Csendes miséért 50 dénár tiszteletdíj. („*Pro sacro lecto stipendium den. 50.*”)

Énekes gyászmiséért a papnak 1 forint, a kántortanítónak 25 dénár. („*Pro sacro mortuorum cantato pro Parocho fl. unum, pro Ludi Magistro den. 25.*”)²²⁵

A kalocsai érseki uradalom 1784-ben széküresedés miatt készített leírása Bács mezőváros plébánosának jövedelmét ismertette ki a stóladíjakra:²²⁶

Keresztelésért (*a' baptismo*) 17 kr.

Avatásért (*ab introductione*) 7 kr.

Saját híveinek esketéséért (*a' copulatione domesticorum*) 1 ft. 30 kr.

Idegenek esketéséért (*a' copulatione extraneorum*) 3 ft.

„Nagyobbak” temetéséért (*a' sepultura majori*) 1 ft.

„Kisebbségek” temetéséért (*a' sepultura minori*) 30 kr.

A stóladíjak fajtái

Keresztelés (*Baptisatio*)

A stóllal is foglalkozó XVIII. századi paptartó szerződésekben és plébániai jövedelem-kimutatásokban legtöbbször szerepelt a keresztelési díj, annak ellenére, hogy az 1762. szeptember 7-én kelt. 19 768. számú királyi rendelet általában megszüntette a keresztelési stóllát.²²⁷

²²⁴ KFL. I. 1. b. Kecel. 1735.

²²⁵ KFL. I. 1. b. Bezdán. 1743.

²²⁶ 1986 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. II. Uradalomleírás. 1784. 284. pag. Valószínűsíthető helye 2018-ban: KFL. III. 8. e.

²²⁷ TOKODY Ödön 1882. 320.

A keresztelésért a korabeli értékrend szerint nem kellett sokat fizetni. Az egyház nem kockáztathatta a keresztelesek pénztelenség, szegénység miatti esetleges elmaradását. Ezért a keresztelés tarifája az esketéshez és a temetéshez viszonyítva aránytalanul alacsony maradt.

A XIX. század első felében akadt rá példa, hogy a keresztelési díj nem szerepelt valamely plébános stóla-bevételei között. A jankováci (jánoshalmi) plébános jövedelmeinek 1802. évi kimutatásában az az esketési, az avatási és a temetési bevételek társaságában nem esett szó keresztelési bevételekről.²²⁸ 1787-ben a bajsai plébános a falu katolikusait és protestánsait ingyen keresztelte. Erről vall a plébánia jövedelem-kimutatása: „*Tam Catholicorum, quam et A catholicorum a baptismatibus nihil*”.²²⁹ Zombor város katolikus stóla-taxáinak 1828. évi lajstromában olvasható: „*A Kereszttségért a' Tisztelendő Plébános úrnak semmi*”. (F.58. jegyzetben). Bizonyos helyeken a keresztelés díját összevonták a szülés utáni asszonyavatás díjával, és a bevétel a jövedelemjegyzékben asszonyavatásért felvett pénzként szerepelt. 1845-ben, amikor Czorda Béla plébános tájékoztatta zombori kollégáját a szabadkai Szent Teréz plébánia bevételeiről, nem használta a *keresztelés* kifejezést. A stólajövedelmek első tételként az *avatást* említette, amelyért 24 ezüst krajcár járt. Ugyanannak a plébániának, ugyanabból az évből származó jövedelem-kimutatása pedig a következő, meglepő fogalmazású tételt tartalmazza: „*1400 keresztelés, vagyis inkább avatás 24 pengő krajcárjával számítva 560 forint*”. (F.89.)

Újvidék szabad királyi város katolikusai 1846 táján 1 váltó forintot fizettek keresztelekor a plébánosuknak, de a jól értesült „tudósító” tudni vélte „*az újvidéki hívek olly bőkezűek, hogy többnyire többet szoktak adni*”. (F.90.)

Valamilyen helyi vita húzódnhatott meg egy 1763. évi nagybaracskai levél „*Specificatio*” című mellékletének kereszteléssel kapcsolatos megfogalmazása mögött: „*Keresztelő 24 kr. és ha 2 gyermek egy hassal születik, 48 kr.*”. (F.60.)

Szülés utáni asszonyavatás

(*Introductio mulieris post partum, vagy introductio puerperae*)

A XVIII. századi és a XIX. század első felében keletkezett paptartó kontraktusok és plébániai jövedelem-kimutatások stóladíj-jegyzékei szinte mindig tartalmaztak szülés utáni asszonyavatásra vonatkozó számadatokat.²³⁰ Néha az avatást együtt számolták a kereszteléssel, legtöbbször azonban külön tarifa vonatkozott a keresztelésre és az asszonyavatásra. A kereszteléshez hasonlóan a szülés utáni „beavatás” sem került sokba. Figyelemre méltó, hogy a Kalocsa-bácsi főegyházmegye általam tanulmányozott XVIII–XIX. századi történeti forrásaiban nem sikerült nyomára találni azoknak a természetbeni járandóságoknak, amelyekkel a XVII. századi, illetve a dunántúli, felföldi, erdélyi asszonyok jutalmazták az avatást végző papot vagy licentiátust.²³¹ A

²²⁸ JÁPI. Pléb. ir. 1802. márc. 20.

²²⁹ KFL. I. 1. b. Bajsza. 1787.

²³⁰ Az asszonyavatás kalocsai egyházmegyében betöltött hajdani szerepére: BÁRTH Dániel 1999/a. 379–385.

²³¹ Vö.: BÁRTH Dániel 1999/a. 382., 384–385. További irodalommal!

Duna-Tisza köze középső és déli részén az asszonyavatásért járó díjat a vizsgált időszakban nem tojásban, csirkében, tyúkban, kenyérben határozták meg, hanem pénzben kérték és pénzben fizették.

A topolyai plébános barátságtalan viselkedését nehezményező hívek 1828-ban többek között leírták Supik Anna topolyai fiatalasszony esetét, akit a pap az avatási díj lefizetése ellenére nem volt hajlandó „beavatni”, sőt mások előtt is „pocskolva” szidalmazott, mivel apja temetési költségeivel tartozott a család. Tanulságosak voltak a felbőszített asszony kétségbeesett, fenyegető jellegű szavai: „*Ha Tisztelendő Úr bé nem avat, kéntelenítettetek az Bajsai Lutránus Paphoz a végett el menni*”. (F.80.)

Esketés (*Copulatio*)

A legtöbb stóladíj-jegyzék az esketési tarifa mértéke szempontjából kétféle házasságkötést ismert: a helybeliek és a „vidékiek” esküvőjét. „Vidékinek” azt a házasságkötést tekintették, amelynek eredményeként a más faluban lakó vőlegény elvitte a menyasszonyt az egybekelési szertartás lebonyolítását végző pap plébániájának területéről.

A helybeliek megesketéséért is a XVIII. században legtöbb helyen viszonylag sokat, másfél forintot kellett fizetni, a vidékiek eskettetéséért azonban a helybeliek esküvői díjának dupláját, általában 3 forintot kért a plébános. Emellett a pár kihirdetéséről igazolást is kellett íratni, amit nem adtak ingyen. Következésképp, nem volt olcsó az exogám házasság.

Az esküvő stóladíjának mértéke és beszédési módja összeütközésekre, haragos vitatkozásokra adott alkalmat a plébános és hívei között. A fajsziak 1831-ben amiatt panaszkodtak, hogy plébánosuk 1 forintot követel a templom előtt a házasodni szándékozóktól. Amíg nem fizetnek, nem állhatnak az oltár elé.²³² Hasonló panaszt fogalmaztak meg a topolyaiak 1828-ban, mivel plébánosuk az oltár előtt álló vőlegénytől nem csak az esketési díjat követelte előre, hanem családja lecticale-tartozását is. Előfordult, hogy a topolyai pap az esküvőt szervező násznagyokkal hangos szóváltásba keveredett a plébánián a fizetnivalók miatt. Két násznagyot ki is tiltott a templomból. (F.80.)

Újasszonyavatás (*Introductio neonuptae, vagy introductione novae sponsae*)

Az esküvő utáni asszonyavatás díja rendszeres szereplője volt a stóladíj-jegyzékeknek. Az újasszony „beavatásáért” járó fizetnivaló nem jelentett különösebben nagy terhet az új házások hozzátartozói számára.

Temetés (*Sepultura*)

A stóladíjszabások legbonyolultabb tételei általában a temetéssel álltak kapcsolatban. A megrendült család jórészt presztízs okokból sokszor az alaptevékenységen felüli papi, kántori szolgáltatásokat is igénybe vett. Ezáltal kívánta bizonyítani helyét,

---

²³² KFL. I. 1. b. Fajsz. 1831.

szerepét abban a mikrotársadalomban, ahol élt. A különleges, de látványos szolgáltatások mind pénzbe kerültek, és jelentősen megnövelték a temetési költségeket, amelyek legtöbbször az elhunyt hagyatékát, a leszármazottak örökségét terhelték.

A temetési stóladíjak mindig és mindenütt alapvetően kétfélek voltak. A felnőttek (*majores, nagyobbak*) eltemetéséért jóval többet kellett fizetni, mint a gyermekek (*minores, kisebbek*) sírba tételéért.

XXI. századi észjárással azt gondolhatnánk, hogy annál egyszerűbb, egyházügyi, egységesítő, központi feladat nem létezik, mint a „nagy temetés” és a „kis temetés” határának életkorral történő meghatározása. Mégsem tekinthető jellemzőnek a központi szabályozás ezen a téren. Vagy nem született ezzel kapcsolatos rendelkezés, vagy nem tartották be. A felnőtt temetés és a gyermek temetés fogalmának életkorhoz kötött értelmezése fölöttébb változatos képet mutatott. A fentebb idézett stóladíj-lajstromok tanúsága szerint Szántován (Hercegszántón) 1728-ban 12 éves kortól számították a felnőttiséget, Kecelen viszont 1735-ben 10 éves korig temették el gyermektarifáért a halottat. 1743-ban Bezdánban is a 10 éves kort tekintették határnak. Ehhez még hozzátehetjük, hogy Almáson (Bácsalmáson) 1743-ban 15 éven alul a gyermektemetés díját, 15 éven felül a felnőtt temetés díját fizettette a pap.²³³ Az utóbbi három plébánia tarifája azért is figyelemre méltó, mert a keceli, a bezdáni és az almási paptartó kontraktus egyaránt Patasics Gábor kalocsai érsek egyházszervező tevékenységével hozható összefüggésbe, a „nagy temetés” és a „kis temetés” megkülönböztetése mégis nélküli a határnak számító életkor központi meghatározását.

Bonyolítják a képet azok a szerződések, amelyek a „felnőtt” és a „gyermek” megkülönböztetésére nem életkort jelöltek meg, hanem a XVIII. századi névsoros lélekösszeírások, a Status Animarumok szóhasználatát követve a gyónóképes (*Confessionis capaces*) és a nem gyónóképes (*Confessionis incapaces*) kifejezéseket szerepeltették a temetési díjak rögzítésekor. Ilyen szerződés volt többek között Apatin 1750. évi paptartó kontraktusa, amelyben a következő szövegrész olvasható: „*Pro sepultura minorennium, idest incapatium Confessionis Parocho den. 50, Ludi-Magistro den. 10. A' sepultura majorennium, idest capacium Confessionis fl. 1, pro Ludi-Magistro den. 25.*”²³⁴ (A kisebbek, vagyis a gyónóképtelenek temetéséért a plébánosnak 50 dénár, a kántortanítónak 10 dénár, a nagyobbak, vagyis a gyónóképesek temetéséért a plébánosnak 1 forint, a kántortanítónak 25 dénár.)

Bizonyos papok bevételeik fokozása érdekében igyekeztek minél alacsonyabbra szállítani a felnőttnek számító halottak életkorát. A moholiak panaszolták 1828-ban, hogy falujukban, ha a halott gyermek életkora a 6 esztendő meghaladja, plébánosuk 1 forint alatt nem hajlandó eltemetni, vagyis 6 éves kortól a felnőttek temetés díját kéri.²³⁵

A XVIII–XIX. században a halottat nem volt bölcs dolog sokáig temetlenül a háznál tartani. A hozzátartozók igyekeztek minél előbb eltemettetni. A plébános azonban késleltethette a temetést, ha helyzeti előnyét kihasználva követelte a temetési díj előre fizetését, illetve a család összes egyházi tartozásának, például a lecticale-tartozás

²³³ KFL. I. 1. b. Hercegszántó. 1728., Kecel. 1735., Bezdán. 1743., Bácsalmás. 1743.

²³⁴ KFL. I. 1. b. Apatin. 1750.

²³⁵ KFL. I. 1. b. Mohol. 1828.

zásnak a megadását. Legtöbbször talán az alkudozások eredményeként valamiféle fizetésütemezési egyezséget kötött a gyászoló család és a pap. Erre utalnak a hagyatéki iratokban emlegetett lecticale-elmaradások és kifizetetlen temetési költségek. Máskor, rossz modorú, vitatkozásra hajlamos, kapzsi papok esetében a helyzet elmérgesedhetett, méltatlan veszekedésekbe, végeláthatatlan vádaskodásokba torkollhatott. Topolya népszerűtlen papjáról írták 1828-ban a topolyaiak, hogy aki nem bírta előre kifizetni a temetési szertartás papi járandóságát, annak a halottját csak vonakodva, sok rábeszélés, könyörgés után temette el. Emlegették egy vándor borotvaköszörűs esetét, akit csak akkor temetett el, amikor a bíró a saját pénzéből kifizette a temetési díjat. Az egyik szegény zselléremberrel azért packázott, mert az a lánya temetése alkalmából pénz hiányában nem rendelt misét. (F.80.) Novoszeló (Bácsújlak) plébánosa elvárta, hogy gyászoló hívei a temetésért a temetési díjon kívül kézimunkával, fuvarral is jutalmazták.²³⁶

A szűken értelmezett temetési szertartáson kívül a gyászoló családok a temetések alkalmával általában „külön” papi szolgáltatásokat is megrendeltek, amelyekért a bevett stólatarifa szerint fizettek. Valószínűleg az efféle külön szolgáltatásokat felsorakoztató temetések értendők a XVIII–XIX. századi végrendeletek „tisztességes eltakarítás” kifejezése mögött. Bizonyos családoktól a falusi és a mezővárosi közösség elvárta, hogy vegyék igénybe a temetéssel összefüggő, akkortájt divatozó külön szertartásokat, szakrális cselekedeteket, énekeket, illetve fizessék meg néhány templomi temetési tárgy használatát.

A külön szertartások, megrendelhető szakrális cselekedetek sorába tartozott a *requiem* néven emlegetett halottas mise, a magyarul *koporsóbatétel* néven nevezett szertartás, valamint a *libera* éneklése.

Apatin 1750. évi kontraktusában már írtak a halottas énekes miséről és egyben a „requiem” szó magyarázatát is adták: „*Pro sacro mortuorum cantato, seu Requiem, pro parochia fl. 1., pro Ludi Magistro den. 25.*”²³⁷ (Halottas énekes miséért, avagy rekviemért a plébánosnak 1 forint, az iskolamesternek 25 dénár.) Az énekes gyászmisék fontos kellékének tekintették a templom tulajdonában lévő fekete koporsót, amelyet a mise alatt gyertyatartókban égő gyertyákkal körülvéve, a templom hajójában állítottak fel. A gyászos kellékek megfelelő elhelyezéséért és visszahordásáért természetesen fizetett a gyászoló család a templom sekrestyésének vagy harangozójának.

A XVIII–XIX. században a Bácska területén élt a *koporsóba tétel* pappal végzetett szertartása.²³⁸ Valószínűleg nem volt általános, de a módos, hagyománytartó családok igényelték pap jelenlétét halottjuk koporsóba fektetésekor.

Néhány plébánia 1778. évi jövedelem-kimutatásában szerepelt a koporsóba tétel alkalmával a halottas háznál jelen lévő pap közreműködésének 1 forintos díja. Kishegyes, 1778: „*Impositione cadaveris ad tumbam a fl. 1.*”²³⁹ (A holttest koporsóba tételéért 1 forintjával.) Zenta, 1778: „*Benedictione Tumbae occasione impositionis cadaveris ab 1-mo fl.*”²⁴⁰ (A koporsó megáldásáért holttest beletétele alkalmával 1

²³⁶ KFL. I. 1. c. Persz. ir. Vukovits György, 1834.

²³⁷ KFL. I. 1. b. Apatin 1750.

²³⁸ A *koporsóba tétel* XX. századi erdélyi szokására: BÁRTH János 2006. 186.

²³⁹ KFL. I. 1. b. Kishegyes. 1778.

²⁴⁰ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Zenta.

forintjával.) Kishegyesen 6, Zentán 4 halott hozzátartozói tartották fontosnak és kifizethetőnek egy esztendő alatt, hogy a pap áldást mondjon és imádkozzon a helyszínen, amikor halottjukat koporsóba helyezik. 1820-ban Nemesmiliticsen 1 forint 30 krajcárt fizetett a gyászoló család a plébánosnak „*A koporsóba való bé tételért pluvialéval együtt*”. (F.45. jegyzetben)

Az egyházi szóhasználat és a népnyelv egyaránt *libera* néven emlegette a „*Libera me Domine...*” (Szabadíts meg engem Uram...) kezdetű latin vers gyászolókat által megrendelt papi eléneklését, amelyre leginkább a temetést követő gyásmise végén került sor a gyertyákkal körülvett templomi koporsó mellett. 1778-ban a zentai plébánia jövedelmei között évi 15 forinttal szerepelt a „*Libera ad uno fl.*”²⁴¹ sor. (Libera egy forintjával.) Ugyanabban az esztendőben a kishegyesi plébános jóval olcsóbban, csak negyven dénárért énekelte a megrendelt liberát. A plébániai jövedelem-kimutató tanúsága szerint „*Decantatione Libera a den. 40*”²⁴² (Libera énekléséért 40 dénárjával.) Összesen 7 forint 60 dénár bevételt hozott ez a papi tevékenység. Egy év alatt tehát Kishegyes papja 19 liberát énekelte a hívek megrendelésére gyásmiséken. 1820-ban a nemesmiliticsi plébánosnak 30 krajcár járt a libera énekléséért. (F.45. jegyzetben)

A temetésen igénybe vett templomi tárgyaként, kellékekért, eszközökért, anyagokért, például a *lobogókért*, a gyertyákért, a *requiem* alatt használt *tömjén*ért, a pap által megrendelésre viselt palástért, vagyis a *pluvialé*ért a temetési díjon felül külön fizetni kellett a templom kasszájába. A nemesmiliticsiek 1820-ban a plébánosnak 1 forintot, a templomnak 20 krajcárt fizettek a pluvialéért. A templomi bevételeket és a harangozó jövedelmét egyaránt gyarapította a halottra való többszöri harangozás. Jellemző a bikityiek (bácsbokodiak) logikusnak látszó, de annak idején fölöttebb megtelepítő 1817. évi okoskodó kérése arról, hogy ne kelljen fizetniük a halottra harangozásért, mivel a harangokat ők, a bikityi hívek vették. (F.77.)

1828-ban Zomborban az új katolikus plébános hivatalba lépésekor új táblázat készült a *stolaris taxákról*. A táblázatot teljes terjedelmében közlöm. (F.58. jegyzetben.) Itt azért térek ki rá, mert a jegyzék tételeinek óriási többsége a temetéssel kapcsolatos. Egyrészt megismerhetjük belőle, hogy a plébánoson kívül, a szertartás jellegétől függően, a temettetők fizettek még a káplánoknak, a kántornak, a harangozónak, a temetőcsósznek, a sekrestyésnek, az orgonanyomónak. Másrészt a jegyzék készítője ár és pompa szempontjából háromféle temetési szertartást, valamint négyféle énekes gyásmisét sorolt föl. Ezek korabeli megnevezésére az alábbi kifejezéseket használta: 1. *A' nagy temetéstül három káplány urak assistentiájával*, 2. *A' nagy temetéstül assistentia nélkül*, 3. *A' kis temetéstül*, 4. *A' nagy requiemtül liberával és assistentiával*, 5. *A' requiemtül libera nélkül assistentiával*, 6. *A' requiemtül assistentia nélkül*, 7. *A' requiemtül libera és assistentia nélkül*. (F.58. jegyzetben.)

A stóladíj-jegyzékek általában nem említették az utolsó kenet feladását, mivel az utolsó kenetért nem illett pénzt kérni. Ez jól látszik többek között Almás (Bácsalmás) 1743., Bezdán 1743. és Apatin 1750. évi kontraktusából.²⁴³ Ennek ellenére a

²⁴¹ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Zenta.

²⁴² KFL. I. 1. b. Kishegyes. 1778.

²⁴³ KFL. I. 1. b. Bácsalmás. 1743., Bezdán. 1743: „*Sacrum viaticum et extrema unctio gratis*”. Apatin. 1750.

kucorai katolikusok papja 1778-ban 1–1 forintot kapott híveitől az utolsó kenetért. Egy év alatt négy felnőtt temetést végzett és négy utolsó kenetet adott föl. Mindkét szolgáltatással 4–4 forintot keresett. Különös bevétele így szerepel a jövedelem-kimutatásban: „*Extrema Unctione seniorum hoc Sacramentum sibi conferrri expectantium a' fl. 1.*”²⁴⁴ (A szentséget maguknak feladatni kérő öregek utolsó kenete.)

A plébánosok stólajövedelmei

A kisebb katolikus közösségek plébánosai néha úgy nyilatkoztak, mintha nem becsülték volna sokra, például a lecticaléhoz viszonyítva, a stólából származó jövedelmüket. Ezzel szemben a nagyobb települések papjai szép summát kereshettek a stóladíjak révén, igaz meg is kellett dolgozniuk a pénzért, a keresztelések, avatások, esketések, temetések elvégzésével.

Szabadka szabad királyi város Szent Teréz plébániájának területén 1845-ben 350 esketést, 1400 keresztelést (avatást), 400 „nagy temetést”, 480 „kis temetést” tartottak. Ezekért a fenti sorrendben 525, 560, 400, 240, összesen 1725 forint jövedelme származott a plébánosnak. Tanulságos, hogy lecticale és deputatum helyett a várostól készpénzben 1000 forintot, természetben 225 forint értékű tűzifát kapott. A 100 holdas illetményföldből 600 forint jövedelemre tett szert. Azt mondhatjuk tehát, hogy teljes jövedelmének csaknem a felét a stólajövedelem tette ki. (F.89.)

1778-ban, amikor sok bácskai plébánia jövedelemjegyzéke elkészült, a kimutatások összeállítói *Stola* cím alatt felsorolták az igénybe vehető papi ténykedések nevét, díját, éves jövedelmét. Hét Bács város környéki plébánia jövedelem-kimutatásában szerencsére szerepel a különböző fajta papi ténykedések száma is. E plébániák esetében a kutató mentesül a jövedelemösszegekből való visszaszámítás terhéértől, kockázatától. Ezért a falusi plébánosok stólajövedelmét e helységek adatai alapján mutatom be.

Előljáróban álljon itt a hét település korabeli és XX. század eleji magyarosított neve a gyónóképes katolikusok 1778. évi lélekszámával: Gajdobra (Szépliget) 791 személy, Neo-Palánka (Újpalánka) 393 lélek, Bukin (Dunabökény) 911 fő, Plavna (Palona) 561 hívó, Bogyán 143 személy, Vajszka 292 lélek, Hódság 1835 fő. A legnépesebb katolikus közösség tehát Hódságon, a legkisebb létszámú Bogyán faluban élt. Gajdobra, Neo-Palánka és Hódság 10–15–20 évvel korábban népesített német helységek voltak. Bukinban németek és „illírek”, Plavnán, Bogyánban, Vajszkán „illírek” vagyis katolikus délszlávok, „sokacok” jelentették a katolikusságot.

A stóladíjas papi ténykedések számát az 1778 előtti esztendőben és a megnevezett helységekben a következő táblázat szemlélteti. (A papi ténykedéseket az eredetivel ellentétben, a kor magyar szóhasználatának megfelelően magyarul neveztem meg.)

---

²⁴⁴ KFL. I. 1. b. Kucora. 1778.

A papi ténykedés megnevezése	Gajdobra	Neo-Palánka	Bukin	Plavna	Bogyán	Vajszka	Hódság
Keresztelés	112	41	83	48	13	21	120
Szülés utáni avatás	112	41	83	48	13	21	120
Esketés	10	12	20	9	2	4	28
Újasszony-avatás	10	12	20	9	2	4	28
Nagy temetés	9	14	27	4	2	3	30
Kis temetés	26	24	23	20	5	13	63

A plébánosok mind a hét helységben ugyanazt a stóladíjat szedték: keresztelésért 17 krajcárt, szülés utáni asszonyavatásért 7 krajcárt, esketésért 1 forint 30 krajcárt, újasszony-avatásért 7 krajcárt, nagy temetésért 1 forintot, kis temetésért 30 krajcárt. E tarifákkal szorozva a fenti táblázat számait, kijött a stóladíjas papi tevékenységek éves jövedelme 60 krajcáros rajnai forintban. Ezeket a jövedelmeket foglaltam össze az alábbi táblázatban. Szükséges megjegyezni, hogy az összesítés számai nem azonosak az eredeti dokumentum számaival, mivel azok magukba foglalták az itt nem szerepeltetett *coleda* bevételeit is. A közlés során a coledából származó jövedelmeket levontam a stóladíjösszesített számaiból.²⁴⁵

A papi ténykedés megnevezése	Gajdobra		Neopalánka		Bukin		Plavna		Bogyán		Vajszka		Hódság	
	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
Keresztelésért	31	44	11	37	23	31	13	36	3	41	5	57	34	–
Szülés utáni avatásért	13	4	4	47	9	41	5	36	1	31	2	27	14	–
Esketésért	15	–	18	–	30	–	13	30	3	–	6	–	42	–
Újasszony-avatásért	1	10	1	24	2	20	1	3	–	14	–	28	3	16
Nagy temetésért	9	–	14	–	27	–	4	–	2	–	3	–	30	–
Kis temetésért	13	–	12	–	11	30	10	–	2	30	6	30	31	30
Összesen	82	58	61	48	104	2	47	45	12	56	24	22	154	46

A stóla megváltása

A „Lecticale” című fejezet „Ágybérmeváltás más járandóságok megváltásával” című alfejezetében számba vettem azokat az eseteket, amikor valamely plébánia népe a lecticaléval együtt a stólat is megváltotta. Ilyen helyeken a népnek nem kellett a keresztelésért, avatásért, esketésért, temetésért fizetni, mert az egyösszegű pénzbeli megváltás kárpótolta a plébánost az esetenkénti stóladíj elmaradásáért.

²⁴⁵ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Gajdobra, Neo-Palánka, Bukin, Plavna, Bogyán, Vajszka, Hódság.

A stólat megváltó helységek sorába tartozott 1804 után Kalocsa mezőváros is. A Lovas Imre plébánossal kötött 1804. évi paptartó kontraktus több plébánost kiszolgált, akik tartották magukat elődjük kontraktusához. Megelégedtek a megváltási összeggel, és a papi ténykedéseket kérő családoktól nem szedtek stólapénzt. Csupor Mihály plébános azonban 1822-ben megelégette a dolgot, és az érvényben lévő kontraktus szabályozásával nem törődve, elkezdte szedni a keresztelési, esketési, temetési stóladíjakat. A kalocsai nép zúgolódt, cselekvésre buzdította saját előljáróit. 1822. október 24-én Kalocsa város „bírái” panaszlevelet írtak a kalocsai érseknek, aki földesuruk is volt. Ismertették a kialakult helyzet tarthatatlanságát. Kérték az egyházfőt, hogy figyelmeztesse Csupor Mihály plébánost a kontraktus betartására és a törvénytelen stólaszedés beszüntetésére.²⁴⁶ A rend valószínűleg helyreállt, mert még az 1832-ben Wagner Ferenc plébánossal kötött új kontraktusban is szerepelt a stólamegváltás.²⁴⁷

4. SEDECIMA

A sedecima fogalma és forrásai

1848 előtt a plébánia illetékességi területén a megyéspüspök számára szedett egyházi tized egytizenhatod része a helyi plébánost illette meg. Ezt az egytizenhatod dézsmareszt nevezték *sedecimának*. Járt gabonából, borból, kerti vetemények *apró-dézmájából*, bárányokból, méhekből egyaránt.

Viszonylag kevés szó esett a sedecimáról a paptartás levéltári forrásaiban. Szinte természetesnek tartották, hogy a törvények értelmében ki kell adni, következképp, alig foglalkoztak vele. Például a kalocsai érsek jobbágyfalvaiban az érseki dézsma-szedők nyilvánvalóan kiadták a plébánosoknak, így kevés nyoma maradt. Inkább olyan helyeken került az érdeklődés középpontjába, ahol vitatkoztak a kiadásáról, például, ha vállalkozó bérelte a dézsma-szedés jogát, vagy ha más vallású, nem katolikus parasztok terméséből kellett kivenni.

Néhány paptartó szerződésben szó esett arról, hogy a plébános számára jár a falu határában szedett egyházi tized egytizenhatod része, vagyis a sedecima. Ilyen kontraktus volt az 1796. évi dusnoki (F.21.), az 1791. évi bátyai²⁴⁸ és az 1743. évi bácsalmási.²⁴⁹ A paptartó szerződések óriási többségében nem emlegették ezt a jövedelemforrást. E mögött a „mulasztás” mögött valószínűleg az a gondolat húzódott meg, hogy a paptartó szerződés a nép, illetve a katolikus közösség és a plébános egyezsége, a sedecima pedig közvetlenül nem a néptől, hanem a megyéspüspöktől, vagy a dézsma-szedési jog árendálójától származik. Azzal, hogy a termelő jobbágyok átadták a dézsma-t a dézsma-szedőnek, letudták kötelezettségüket. Nem tartozott rájuk, és tulajdonképpen nem tartozott a paptartó szerződésre sem, hogy a dézsma jogosultja miként osztozik meg a dézsma-szedés hasznán: vagyis kiadja-e a plébánost illett tizenhatod részt. Jellemző az 1844. évi bezdáni papi jövedelem-kimutatás szóhasználata, ahol az évi 85–90 kereszt búza és 65–70 kereszt zab-sedecimát „az uradalomtól” származó

²⁴⁶ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1822.

²⁴⁷ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1804., 1832. – Közölte: BÁRTH János 1997. 310–314.

²⁴⁸ KFL. I. 1. b. Bática. 1791. – Közölte: BÁRTH János 1997. 315.

²⁴⁹ KFL. I. 1. b. Bácsalmás. 1743.

jövedelemnek tüntette föl a bezdáni plébános. A maga módján igaza volt, mert ezt a gabonát valóban az uradalomtól kapta, bár az uradalom a bezdáni néptől szedte be azt a valószínűleg bérelt egyházi tizedet, amelyből a plébánosnak juttatott rész kikerült. (F.87.)

Olyan helyeken, ahol a sedecima kiadása különösen fontos kérdéssé lépett elő, például némely pusztabérlet esetében, külön sedecima-kontraktus is készült. (F.40.)

Levelek (F. 66., 68., 70.) és papok jövedelem-kimutatásai egyaránt őrzik a sedecima emlékét. Különösen figyelemre méltók az 1778. évi bácskai plébániai jövedelemfeltáró táblázatok, amelyek a sedecima szempontjából kétfélek: egy részükben szerepelnek a sedecimából származó jövedelmek, másik részükben üresen maradtak a sedecimára vonatkozó rovatok.

1804-ben, amikor a Helytartótanács számba vette a papi jövedelmeket, a Kalocsa-bácsi főegyházmegye táblázata 86 plébánia adatait foglalta össze. A 86 plébánia közül 40-nek volt, 46-nak nem volt sedecimából származó jövedelme.²⁵⁰

A sedecima-adatok hiányának okát csak akkor lehetne megfelelően tisztázni, ha ismernénk az újkori, XVIII–XIX. századi bácskai dézsmaszedés történetét, illetve a kamarai birtokok heted-szedési, nyolcad-szedési²⁵¹ gyakorlatát. Ezek a kérdéskörök azonban ma még nem kellően kutatottak.

Gazdag tárházai a sedecima-adatoknak a kalocsai érsekség „világi”, „földesúri”, úrbéri kontraktusai.²⁵²

A sedecima kiadása a területileg illetékes plébánosnak

Látszólag nincs különösebb gond valamely plébános illetékességi területének körülhatárolásával, hiszen az egyházmegye plébániákra oszlott, és minden város, városrész, falu, puszta, az ott élő lakosok vallási kötődésétől függetlenül, katolikus egyházszerkezeti szempontból, valamelyik plébánia kötelékébe tartozott. Átmenetileg léteztek azonban különleges esetek, amelyek korábbi idők történeti adottságaiból következtek, és olyan furcsa helyzetet teremtettek, hogy a plébánia felségterületének határai nem estek egybe a sedecima-szolgáltatás határaival. Ilyen különleges helyzetre derült fény az 1780-as években, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy Kalocsa város határának északi részéről, a felső szállásokról a kalocsai jobbágyok sedecimája nem a kalocsai plébánosnak, hanem a pataji plébánosnak jár. Vita támadt a kérdésről, és a furcsa helyzet valószínűleg a XVIII. század végén megváltozott. Ez az abnormalisnak látszó állapot történelmi okok miatt állt elő. A Kalocsa város újkori határát alkotó északi puszták valószínűleg a török idők „hagyományaként”, a XVIII. század első felében is jobbra Pataj (Dunapataj) népének használatában álltak. Kalocsa város újkori határa fokozatosan növekedve formálódott. A kalocsaiak a XVIII. század közepéig harmadában érsek-földesuruktól lépésről lépésre szereztek meg árendált területek gyanánt déli pusztáik mellé az északiakat is, a más földesúr alá tartozót Pataj

²⁵⁰ KFL. III. 6. b. (23. doboz). Pléb. jöv. 1804.

²⁵¹ A kamara, mint földesúr nyolcadszedésének számadataira a szabadalmas Tiszai korona-kerületben: GYETVAI Péter 1992. I. 307–326.

²⁵² BÁRTH János 1997. Lásd a szó- és tárgymutató Sedecima címszavának kontraktus-számait.

rovására. A kalocsai határ formálódásának XVIII. századi folyamatát 1770-ben a Mária Terézia kori úrbérrendezés zárta le, amely az árendált pusztákat a kalocsai jobbágyok úrbéri, telki földjeinek ismerte el.²⁵³ Az egyház azonban, szokása szerint, némi késéssel igazította a realitásokhoz a plébániák új határait, már csak azért is, mert a református környezetben működő szegényes pataji plébániára ugyancsak ráfért a támogatás. A kalocsai plébánia viszont a kalocsai jobbágyok rendszeres, felső szállási, földművelő tevékenységének általánossá válása, vagyis az 1760-as évek előtt igazából nem szorult rá a pataji pusztahasználók gyér sedecimájára. Így, a különös helyzet felismerése, felfedezése, megoldási igénye 1780 tájára maradt. 1770. április 26-án, amikor Kalocsa város több más földesúri-egyházi beneficium között a saját határában történő egyházi tizedszedés jogát is kiárendálta érsek-földesurától, a kontraktus fogalmazói a sedecima jogosultjait fölöttébb diplomatikusan írták körül: „A tizedből régi rend szerint való sedecimát, valamint eddig ... tractáltatott, azon Plébánosoknak, a kiknek általunk vagyon el rendelve, igazán ki adgyák.”²⁵⁴ Szerdahelyi József kanonok, kalocsai plébános 1778-ban már panaszlevelet írt az érseki szentszéknek amiatt, hogy Felsőerek, Alsóerek, Réztelek, Keserütelek, Öregtény („Felső Tény”), Kistény („Alsó Tény”) kalocsai puszták sedecimája nem a kalocsai, hanem a pataji plébániára kerül.²⁵⁵ Tíz évvel később, 1788–1789-ben a dolog még megoldatlan, elintézetlen lehetett, hiszen Pataj „bírái” nyilatkozatban tanúsították, hogy amikor még a kalocsai érsekektől árendálhatták a felső pusztákat, azok sedecimáját a pataji plébánosnak fizették, sőt amióta a szóban forgó területek a kalocsaiak kezére kerültek, az új birtokosok is a pataji plébánia sedecima-bevételét gyarapították.²⁵⁶

A pusztabérlők sedecimájáról néhány pataji vonatkozású történeti forrás árul el leg többet.

1794. július 29-én Henkell Imre Harta helység bírása a kalocsai érsekség egyik magasrangú papi személyéhez írott levelében sedecimával kapcsolatos nehézségekről számolt be. Miként az újkori történelemben sokszor, a protestáns hartaiak bizonyára akkor is árendálták Tetétlen pusztát, és az ott termett gabonából a pataji plébánosnak járt a sedecima. A hartai bíró leveléből kikövetkeztethető, hogy a pataji plébánossal kötött szerződés értelmében a pusztá használói a sedecimát pénzen megváltották. Az új plébános nem tartotta magát a szerződéshez, bár egy esztendő még hátra volt belőle, hanem a sedecima megváltási díját felemelte. A hartaiak sajnálkoztak, hogy a plébános nem szólt előbb erről a szándékáról, hiszen rossz esztendő volt, jobban jártak volna, ha a gyenge termésből „in natura” adják ki a sedecimát.²⁵⁷

1816-ban, valószínűleg nem először és nem utoljára, a Mikla pusztát árendáló pataji gazdaközösség kontraktust kötött Ketzeli Antal pataji plébánossal a kalocsai főkáptalant illető miklai dézsma és az abból származó sedecima kiadásának módjáról. A megállapodás szerint a dézsmát „szemül” adhatták meg a gabonatermesztő jobbá-

²⁵³ BÁRTH János 1975/a. 44–48.

²⁵⁴ BÁRTH János 1997. 117.

²⁵⁵ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1778.

²⁵⁶ A nyilatkozat szövege a kalocsai és a pataji plébánia iratai között egyaránt fennmaradt, de a két irat keltezése különbözik, 1788. júl. 28., illetve: 1789. április 23. – KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1788., Dunapataj. 1789.

²⁵⁷ KFL. I. 1. b. Dunapataj. 1794.

gyok, mégpedig keresztenként egy „öreg vékányit” vehetett át tőlük Kisasszony-napján (szept. 8.) a káptalan ispánja egy pataji tanácsbeli személy jelenlétében. Ennek a dézsmagabonának a tizenhatod része lett a pataji plébánosé. (F.40.)

1840. április 1-jén a Kalocsai Főkáptalan 6 esztendőre szerződést kötött Földvári Gábor táblabíróval a Tetétlen pusztát birtokló földesúri közbirtokosság egyik tagjával a Tetétlenről származó egyházi tized, „királyi dézma” beszedési jogának árendálásáról. A szerződő táblabíró ezüst pénzben évi 560 forintot fizetett a pusztát használó jobbágyok terményeinek egytizedéért. A dézsmabérlő kontraktusban a káptalan gondoskodott arról, hogy az árendátor kiadja a sedecimát a pataji plébánosnak: „*Tartozván a' Duna Patai Plébános Úrnak a' Fő Káptalannak fizetendő árendán felől minden dézmálni szokott természetményekből az illető tizenhatodot (sedecimát) minden hejány nélkül esztendőnkint ki adni. ... Az haszonbérletsnek ideje alatt minden esztendőben a' termett gabonabeli összeve írásokat ... a' Plébanus, kinek a' tizenhatod jár, aláírásával megerősítve hiteles formában száz darab Császári arany bánatbér alatt ... a' Fő Káptalan leveles tárába beküldeni, és azon összeveírás szerint az illető Plebanus Úrnak a tizenhatodot kiadni tartozván, ellenben hogy ha az érintett gabona összeveírások a' netalán árendába botsájtott kilentzed, vagy más ... végett ... el nem készülhetnének, azon esetben az illető Plébános Úr aláírásával ellátva lévő összeve írásoknak azon hiteles kivonatját, melly a' Plébános Úr tizenhatodjának ... kiadása végett szükségképpen meg kívántató, a' szántó földek száma kitételével a' fentebb kitett bánatbér terhe alatt, esztendőnkint beküldeni tartozván*”.²⁵⁸

Fajsz helység előljárói 1793-ban arról panaszkodtak az érseki domínium prefektusának, hogy új plébánosuk, Horváth József sedecimát igyekszik szedni a bérelt Orosz pusztán termelt gabonájukból. Azzal érveltek, hogy a pusztá kiárendálásakor kötött kontraktusban nem esett szó sedecimáról. Érvük nagyon gyenge lábakon állt, hiszen a gazdasági szakemberek által fogalmazott pusztabérleti szerződésekben nem feltétlen kellett kitérni az egyházfőnek járó tized és különösen a plébánost illető sedecima kérdéseire. A fajsziak leveléből látható, hogy ügyük vesztesre állt, hiszen a kalocsai főkáptalan már felszólította őket a sedecima megfizetésére. (F.68.)

Az akasztói előljárók 1796. évi ajánlattevő levelében a leendő plébános járandóságai között, a szokásokkal ellentétben ott szerepel a sedecima is: „*Gabona és borbéli sedecima a mi nemű természettel az határunkat az Isten meg áldja*”. (F.70.)

Sükösd helység lakosai 1791-ben sérelmezték, hogy plébánosuk az *aprodézsmából* is sedecimára tart igényt. (F.66.)

1770-ben Pocskai Mihály süködsi szabados és Eötvös Ferenc csanádi nótárius együtt hat esztendőre kiárendálta a kalocsai érsektől a Kákony helységbeli gabonakilenced és gabonatized szedésének jogát évi 500 forintért. A dézsmárendáló kontraktus kötelezte a bérlőket, hogy a beszedett egyházi tizedből „*az Plebanusnak járandó sedecimát, vagy is tizenhatod részt ki adgyák, hír adással lévén hozzája annak idejében*”.²⁵⁹

1838-ban Horváth János és Horváth József császári-királyi kamarás urak kibérelték a kalocsai érsekségtől évi 8000 váltó forintért a tizedszedés jogát a bajai Graslakovich uradalom területén, Baja város, Vaskút, Mélykút, Gara, Bikity (Bácsbokod),

²⁵⁸ KFL. I. 1. b. Dunapataj. 1840.

²⁵⁹ BÁRTH János 1997. 161.

Felsőszentiván, Bátmonostor helységek határában, valamint Borota, Mátéháza puszták földjén. A dézsmarendáló kontraktus 4. pontja figyelmeztette az árendátorokat, hogy a sedecimát adják ki a területileg illetékes plébánosoknak, készítsenek dézsmajegyzékeket, és azokat a plébánosokkal aláíratva vinculum terhe alatt juttassák el a kalocsai érseki uradalom archívumába.²⁶⁰

A kalocsai érseki uradalom 1767. július 28-án kelt dézsmálási utasítása elrendelte, hogy a dézsmálandó termés összeírására a területileg illetékes plébánost is meg kell hívni, és vele az elkészült jegyzékek aláíratandók: „*Midőn a termésnek Conscriptioja elől vetetődik, Eő Excelentiaja kegyes rendelése szerint azon Helységekben a' mellyekben a' falu földéről Plébánus Uraiméknak a' Sedecima competál, eő kegyelmeketis invitálni és arra requirálni szükséges léssen, hogy ezen Conscriptio-nak alkalmatosságával meg jelennyenek, és minden Helységben a' Dézmás által végben viendő Conscriptio-nak Rupturájátis subscribállyák, a' melly Conscriptio a' tisztán le irt Conscriptioval együtt az után az Uraság Archívumában a' Dézmások által bé adadni fog*”²⁶¹

A Mária Terézia-féle úrbérrendezés után, 1770 és 1778 között a kalocsai érsekiség földesurasága alatt álló Kalocsa környéki falvak legtöbbje szerződéses viszonyt létesített földesurával. Bogyiszló, Csanád (Érsekcsanád), Foktó, Hajós, Kecel, Nádudvar (Nemesnádudvar), Sükösd, Uszód helységek 1770-es években kötött úrbéri kontraktusai tanúsítják, hogy az érseki jobbágyközösségek a földesurat illető legtöbb szolgáltatási kötelezettségüket pénzért megváltották. A megváltási összegek tartalmazták a tizedszedés jogának árendadíját is, vagyis az érsek-földesúr a felsorolt helyeken nem szedett kilenczedet és egyházi tizedet, de felhívta a települések vezetőinek figyelmét arra, hogy a megváltott tized tizenhatod részét, sedecima gyanánt ki kell adniuk a területileg illetékes plébánosoknak. A sedecima-szolgáltatás ellenőrizhetősége érdekében a jobbágyok terményeinek mennyiségéről „dezsmajegyzékeket” kellett készíteni az uradalom archívuma számára.

Álljon itt az úrbéri kontraktusokból idézett két példa!

Bogyiszló, 1777: „*Meg engedi az Méltóságos Uraság ezen ... Helységnek, hogy az Kilenczedet és Tizedet ki árendálhassák in Florenis 555, az apró Kilenczedet és Tizedet pedig in Florenis 100, úgy peniglen, hogy, az Tekintetes Faiszi Plébános Úrnak illető Sedecimát ki adni kötelezettek. Emellett in Paribus mint nagy ügy az apró Dézmának Laistromát Helység Pöcsétye alatt be adni tartoznak*”.

Uszód, 1776: „*Ki méretvén... már bé hozatott Urbarium szerint a' Sessiobeli appertinentiájok, azon szántó fölgyeikben termő minden féle gabonából a' Méltóságos Uraságot illető Kilenczed és Tized, nem különben az apró Dézma is nekik adatik arendában, de úgy, hogy a' Tizedből mint egyházi just illetőből régi mód szerint járandó Sedecimát a' Plebánosnak, a' kinek vagyon rendelve, igazán ki adgyák, a' Kilenczed és Tized laistromát pedig egy exemplárban falu petsétye alatt a' Méltóságos*

²⁶⁰ BÁRTH János 1997. 163–165.

²⁶¹ 1986 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. II. Instrukciók, dézsmálási utasítások, 1767. Valószínűsíthető jelzete 2018-ban: KFL. III. 1. b.— Közölve: BÁRTH János 1989. 44. Korábbi levéltári jelzetekkel. — A latin szótárak által kissé mostohán kezelt *ruptura* szó itt valószínűleg „hibát, javítást” jelentett. Vö.: SZT. XI. 593. „ruptúra” címszavával.

Uraság Tisztyének bé nyujcsák, 's azon fellyül Plebánossal is közöljék, hír adással lévén hozzája Dézmálás ideje alkalmatosságával".²⁶²

Az 1770-es években, ha a magánföldesúri fennhatóság alatt lévő, református többségű Pataj mezőváros pusztákat bérelt a kalocsai érsektől, előfordult, hogy a földesúri kilenced és az egyházi tized szedésének jogát is árendálhatta. Ilyen esetben az árendás helység köteles volt a pataji plébánosnak kiadni az őt megillető sedecimát. 1770-ben, amikor Pataj mezőváros bérbe vette az érseki Bőd, Bakod, Nagyharta és „fél Szentkirály” pusztákat, jelentős árendadíjért megkapta az árendált területeken a tizedszedés jogát is a sedecima kiadásának kötelezettségével. Az 1770. április 29-én kelt kontraktusban erről a következő sorokat írták: „*Meg nevezett pusztáinknak mindennemű haszon vételért, nemkülömben azoknak terméséből járandó 9-ednek és 10-ednek (: mellyet eddig in natura adtak :) meg váltásáért esztendőnként ... Pataj Város fog fizetni két ezer nyolcz száz tizenöt, idest 2815 forintokat ... A Tizedbüil eddig való szokás szerént járandó Sedecimát Plebánusnak igazán ki adgyák, 's annak idejében hozzája hír adással lévén, a' decimalis laistromot vele közöllyék".²⁶³*

A sedecima mennyisége

Készültek és szerencsére fennmaradtak olyan plébániai jövedelem-kimutatások, amelyekből következtetni lehet arra, hogy a sedecima annak idején mekkora jövedelmet hozott valamely plébánia számára. Általában megállapítható, hogy a sedecimából származó jövedelem messze eltörpült, például a lecticale nyújtotta jövedelem mellett, ámbar kis lélekszámú, „szegény” plébániák esetében létezett kivétel.

Fentebb már szó esett róla, hogy a Kalocsa-bácsi főegyházmegye 86 plébániájának a Helytartótanács által összeállított 1804. évi jövedelem-táblázata szerint 46 plébános nem kapott rendszeresen sedecimát. A sedecima-járandóságot élvező 40 plébánia dézsma-részesedéséből származó jövedelme fölöttébb nagy eltéréseket mutatott.²⁶⁴

100 forinton felüli sedecimát kaptak az alábbi plébániák papjai:

Futak mezőváros	262 ft.	24 kr.
Jankovác (Jánoshalma)	206 ft.	–
Pataj (Dunapataj) mezőváros	194 ft.	–
Baja mezőváros	171 ft.	48 kr.
Mélykút	132 ft.	52 kr.
Almás (Bácsalmás)	128 ft.	–
Vaskút	127 ft.	48 kr.
Temerin mezőváros	118 ft.	3kr.
Gara	116 ft.	–
Kecel	109 ft.	40 kr.

²⁶² Bogyiszló, Csanád, Foktó, Hajós, Kecel, Nádudvar, Sükösd, Uszód érseki jobbágyhelységek úrbéri kontraktusainak lelőhelye 2018 ban: KFL. III. 8. d. Kontraktusok. Úrbéri + helységnev + évszám. Közölve: BÁRTH János 1997. 123–157., a 22., 23., 25., 26., 29., 30., 32., 33., 34., 37., 38., 40., 41., 42. számú kontraktus. A bogyiszlai és az uszói idézet a 126. és a 154–155. oldalon. — A közléskor még a korábbi levéltári jelzetek voltak használatban.

²⁶³ KFL. III. 8. d. Kontraktusok. Földek árendálása. Pataj, 1770. – Közölve: BÁRTH János 1997. 171. Korábbi jelzettel.

²⁶⁴ KFL. III. 6. b. (23. doboz). Pléb. jöv. 1804.

40 forinton aluli sedecimát számíthattak be jövedelmükbe az alábbi helységek plébánosai:

Akasztó	39 ft.	10 kr.
Dusnok	37 ft.	3 kr.
Bukin (Dunabökény)	35 ft.	3 kr.
Béreg	33 ft.	36 kr.
Szántova (Hercegszántó)	32 ft.	12 kr.
Miske	30 ft.	9 kr.
Fajsz	30 ft.	–
Bácsújfalú	30 ft.	–
Novoszeló (Bácsújlak)	27 ft.	52 kr.
Vajszka	26 ft.	52 kr.
Bátmonostor	25 ft.	12 kr.
Plavna (Palóna)	14 ft.	18 kr.
Kiskőrös mezőváros	9 ft.	18 kr.

A fentebbi felsorolásban feltűnő a pataji plébánia előkelő helye. Pataj református jellegű agrárváros kislétszámú, szegény katolikus közösségének plébánosa a XIX. század elején évente 194 forint értékű sedecimára számíthatott. Szegénységét mutatja, hogy ugyanabban az időben lecticaléből csak 73 forint 45 krajcár, stólából 21 forint 28 krajcár jövedelme származott. Közel félévszázaddal később, 1847-ben maga a pataji plébános írta le egyik levelében a következő tanulságos megfogalmazást: „*A' pataji plébánia jövedelmeinek fő-fő ágát, az úgy nevezett sedecimát*”. Levelében egyébként arról panaszkodott, hogy a sedecimából származó bevételei fogyatkoznak. Fejtegetéseiből megtudhatjuk, hogy a helybeli szőlőtermesztőktől 25–30 akó dézsmabort, a Tetétlen pusztát árendáló hartaiaktól 100–120 „csomó” gabonát kapott sedecima gyanánt hajdanán. Ez a két járandóság képezte mindig a magas sedecima-bevétel alapját.²⁶⁵

Tanulmányom függelékében szerepel néhány olyan dokumentum, amely képet ad egy-egy plébános sedecima címen kapott járandóságáról.

Sükösd plébániájának 1811. évi jövedelem-kimutatásában felsorolták a sükösditized tizenhatod részeként a plébánosnak járó búza, zab, bor, bárányok, méhek mennyiségét. (F.84.) Ugyanez mondható el a csátaljaiak 1819. évi leveléről, amely tartalmazza az 1818. évi sedecima tételeinek mennyiségi adatait. (F.78.) A plébánosok jövedelmének 1848. évi fölmérése alkalmával a katymári plébános különösen részletes kimutatást készített a sedecimáról. Nemcsak azt sorolta föl, hogy hány kereszt és hány kéve tiszta búzát, kétszeres búzát, árpát, zabot, hány akó bort kapott a Katymárról származó dézsmából, hanem feltüntette a termények egységárait, valamint a szorzással kiszámított terményértékeket is. Így közölhette a felmérés készítőivel, hogy a katymári plébánia sedecimából befolyt jövedelme az előző évben 228 forint 48 krajcárt tett ki. (F.96.)

Az említett függelékben latin nyelvű szövegek nem kaphattak helyet, következésképp, kimaradt onnan a legtöbb kiváló sedecima-kimutatás is. Ezért alább néhány

²⁶⁵ KFL. I. 1. b. Dunapataj. 1847.

példával érzékeltetem, hogy a kiválasztott plébániák jövedelmeiben milyen szerep jutott a sedecima-járandóságnak. A jövedelemtégeket és mértékeiket magyar fordításban közlöm. Az összesítések, Jankovác kivételével, a közreadás során készültek.

Almás (Bácsalmás),²⁶⁶ 1778

Kétszeres, 25 pozsonyi mérő, 75 dénárjával	= 15 ft.	75 den.
Árpa, 10 pozsonyi mérő, 35 dénárjával	= 3 ft.	50 den.
Zab, 22 pozsonyi mérő, 30 dénárjával	= 6 ft.	60 den.
Bárány, 5, 1 forintjával	= 5 ft.	
Bor, 1 akó, 2 forintjával	= 2 ft.	
Sedecimából összesen (magyar forintban)	32 ft.	85 den.

Szántova (Hercegszántó),²⁶⁷ 1778

Bor, 1 akó 7 ½ icce, akója 2 forintjával	= 2 ft.	25 den.
Kétszeres, 38 ¾ pozsonyi mérő, 50 dénárjával	= 19 ft.	31 ⅞ den.
Árpa, 5 ½ pozsonyi mérő, 30 dénárjával	= 1 ft.	53 ⅞ den.
Méhraj megváltása	= –	51 den.
Bárány, 3, 85 dénárjával	= 2 ft.	55 den.
Sedecimából összesen (magyar forintban)	26 ft.	15 den

Bezdán,²⁶⁸ 1778

Buza, 50 pozsonyi mérő, 75 dénárjával	= 37 ft.	50 den.
Árpa vagy zab, 3 pozsonyi mérő, 30 dénárjával	= –	90 den.
Bor, 10 icce, 3 ½ dénárjával	= –	35 den.
Bárány, 9, 75 dénárjával	= 6 ft.	75 den.
Sedecimából összesen (magyar forintban)	45 ft.	50 den.

Kalocsa,²⁶⁹ 1792

Tiszta búza, 6 pozsonyi mérő, 45 krajcárjával	= 4 ft.	30 kr.
Kétszeres, 20 pozsonyi mérő, 30 krajcárjával	= 10 ft.	–
Zab, 17 pozsonyi mérő, 18 krajcárjával	= 5 ft.	6 kr.
Bárány, 2 ½, 40 krajcárjával	= 1 ft.	40 kr.
Méhraj, 2, 1 forint 15 krajcárjával	= 2 ft.	30 kr.
Sedecimából összesen (rajnai forintban)	23 ft	46 kr.

Jankovác,²⁷⁰ 1802

Kétszeres, 119 pozsonyi mérő, 1 forintjával	= 119 ft.	–
Zab, 53 pozsonyi mérő, 36 krajcárjával	= 31 ft.	48 kr.
Árpa, 8 pozsonyi mérő, 36 krajcárjával	= 4 ft.	48 kr.
Bárány, 18, 48 krajcárjával	= 14 ft.	24 kr.
Bor, 18 akó, 2 forintjával	= 36 ft.	–
Sedecimából összesen (rajnai forintban)	206 ft.	

²⁶⁶ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Almás.

²⁶⁷ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Szántova.

²⁶⁸ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Bezdán.

²⁶⁹ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1792.

²⁷⁰ JÁPI. Pléb. ir. 1802.

A plébániák jövedelmeinek 1848. évi számbavétele alkalmával az adatok begyűjtői a 12. pontban arra voltak kíváncsiak, hogy az egyházi tized eltörlése és vele együtt a sedecima-járandóság megszűnése miatt milyen veszteség érte a plébániát. A plébánosok válaszaik fény vetnek az 1848 tavasza előtti idők sedecima-jövedelmeire.

Bizonyos plébániák papjai azt válaszolták, hogy nem érte őket veszteség. Ezeken a helyeken bizonyára nem szerepelt a sedecima a papi járandóságok között. Ilyen plébánia működött többek között Dautován (Dávodon), (F.93.), Kunbaján (F.97.), Hód-ságon (F.99.), Nemesmiliticsen (F.100.), Obrovácon (Borócon), (F.101.), Gajdobrán (Szépliget), (F.102.), Parabutyon (Paripáson), (F.104.), Szabadkán (F.107.), Apatinban (F.108.), Filipován (Szentfülöpn), (F.109.), Kernyán (Kerényben), (F.111.).

Ahol a plébániai jövedelmek részét képezte a sedecima, ott a plébánosok megjelölték az 1848-as törvények következtében előállt veszteséget. Alább felsorolom azokat a falvakat, városokat a veszteség rajnai forintban kifejezett összegével együtt, amelyeknek plébániai válaszaik szerepelnek könyvem függelékében: Akasztó: 35 forint (F.94.), Kecel: 204 forint (F.95.), Katymár: 228 forint 48 krajcár (F.96.), Mélykút: 229 forint 20 krajcár (F.98.), Hajós: 332 forint 50 krajcár (F.103.), Vaskút: 266 forint (F.105.), Bezdán: 160 forint 24 krajcár (F.106.), Sükösd: 327 forint 40 krajcár (F.110.).

5. JAVADALMI FÖLD

Föld a plébánosi javadalomban

A XVIII–XIX. században a Kalocsa-bácsi érseki főegyházmegye legtöbb plébániája rendelkezett kisebb-nagyobb termőfölddel, amelynek termése a plébános bevételeit gyarapította. Amikor egy papot az érsek kinevezett valamelyik faluba, városba plébánosnak, nemcsak kötelezettségek sokaságával terhelte meg, hanem birtokosává tette a plébániai javadalomnak is. Az elnyert plébánosi javadalom legtöbbször kiterjedt illetményföldekre: szántóra, kaszálóra, kertekre, ritkábban szőlőre is.

Idő haladtával a plébános rendelkezésére álló helyi egyházi földek szaporodhattak. Előfordult, hogy végrendelkezők, misealapítványok létrehozói szabad rendelkezésű, vagyis nem úrbéri jogállású földeket: szőlőket, kerteket, hagytak a templomra, plébániára. Utóbbiakat a pap maga használhatta, vagy bérbe adhatta.

A plébánosnak elvileg lehetett saját földje is, leginkább szőlője, kertje, amit örökölt, vagy vett. Ha hosszú ideig egy helyen szolgált, különféle eredetű földjeinek birtoklási jogcíme összerosódhatott hívei előtt. A használatában lévő földek együtt képezték a plébániai gazdaság alapját.

A plébánosi javadalom részét képező földek nemcsak jövedelemforrásokként hasznosultak, hanem a plébános és házanépének ellátásában, ruházkodásában, mindennapi táplálkozásában is szerepet kaptak. Különösen áll ez a plébánia közelében fekvő veteményes kertre, a gyümölcsfás nagy beltelekre, az ugyancsak gyümölcsfákban gazdag szőlőföldre, a káposztás kertre, a krumpliskertre, a kukoricáskertre, a leneskertre és a kenderföldre.

Faluközösségi földjuttatás a plébánosnak

Az 1770-es évektől az 1848-ig terjedő nyolc évtized alatt a paptartó dokumentumok a *sessió* néven emlegetett kegyúri eredetű papi föld elsődlegességéről tanúskodnak a plébániai földek világában. A meghatározható nagyságú *sessió* jellemzővé válása, csaknem általános elterjedése előtt, de néha még a *sessió* gyakorisága alatt is, előfordultak kisebb területű, faluközösségi eredetű plébánosi illetményföldek az írott történeti forrásokban. E földek méretét általában nem jugerumban, holdban, láncban, négyszögölben határozták meg, hanem a megmunkálásukhoz szükséges idővel, vagy a beléjük vethető mag mennyiségével fejezték ki.

A „korai” paptartó szerződésekben és bérájanlatokban emlegetett és a faluközösségek által a papnak osztott plébánosi földek léte valószínűleg összefüggött az újranépesedő Alföld földhasználati rendszereivel, különös tekintettel a parlagoló gazdálkodásra és az újraosztásos földközösségre.²⁷¹ A kaszálók újraosztásának gyakorlata itt-ott még az úrbérrendezés után, a XVIII–XIX. század fordulója táján, sőt a XIX. század első felében is fölbukkant, következésképp, a paptartó kontraktusokban is nyomot hagyott.²⁷²

Alább a faluközösségek által osztott és a plébános használatára átmenetileg átadott szántóföldekre idézek példákat. A kiválasztott szövegek legtöbbször tartalmaznak utalásokat a plébánosnak termő szántóföldek közösségi műveléséről is, amelyeket csak azért, mert a közösségi művelésről később még szó lesz, kár lett volna itt kivágni az idézetből.

A Gombos falu jogelődjének számító hajdani Új-Karavukova falu előjárói az 1764. évi paptartó kontraktusukban fölöttébb tömören, a szántási napok számával határozták meg leendő papjuk faluközösségük által adandó földjárandóságának mértékét: „*Öt napi őszi szántás, négy napi tavaszi, takarításával, magván és nyomtatásán kívül*”. (F.4.)

A veprováciak (veprődiek) 1767-ben ugyancsak a szántásra fordítandó idővel fejezték ki a plébános számára termő faluközösségi föld nagyságát: „*Araturam duarum dierum autumnalis, duarum item vernalis, cum omnibus laboribus, seilicet messi, invectione et e[x]trituratione, sed per Reverendum Dominum Parochum procurato semine*”.²⁷³ (Két napi szántóföld őszi, ugyanannyi tavaszi, minden munkájával, úgy mint a learatással, behordással, kinyomtatással, de vetőmagról a főtiszteleendő plébános úr gondoskodik.)

Nemesmilitics nemesi község plébánosa az 1794. évi paptartó kontraktus szerint ugyanúgy kapta földjárandóságát a közbirtokosságtól, mint bármelyik falubeli gazda: „*Szántó földgyei, valamint kaszáló rétyei, nem különben kender fölgyei, valamint akár mely fundusos gazdának, szinte úgy ki adat[nak], mellyeket, maga költségin dolgoztatni fogja*”. (F.19.)

²⁷¹ WELLMANN Imre 1979. 45–53.

²⁷² Az újraosztásos földközösség kalocsei és dusnoki maradványaira: BÁRTH János 1975/a. 62–63., BÁRTH János 2011/a. 165–166.

²⁷³ KFL. I. 1. b. Veprőd. 1767.

1751-ben a baracskaiai (nagybaracskaiai) „*két napi szántást*” ígértek plébánosuknak. (F.2.) A kupuszinaiai (bácskertesiek) 1754-ben plébánost remélve azt ajánlották, hogy „*őszű búzát a maga magvából*”... elvetnek... „*hat posoni mérőt, tavaszt is azon képpen hat posoni mérőt*”. (F.3.) Mindkét esetben föltételezhető, hogy a hívek faluközösségük közföldjeiből kívánták részeltetni a plébánost.

Figyelemre méltó szövegrészlet került 1783-ban Mélykút helység paptartó kontraktusába: „*A magok földgyökben 6 pesti mérő őszű és annyi tavaszi alá szántani, bé vetni, le aratni, bé hordani kötelezettek*”. (F.14.) A „*magok földgyökben*” kifejezés valószínűleg arra utalt, hogy a faluközösség földjéből részesedett a plébános is. Ezzel összecseng az 1804. évi egyházmegyei plébániai jövedelem-kimutatás mélykúti adata, amelyből látható, hogy akkor, amikor már a plébániák többsége *sessiót* birtokolt, a mélykúti plébánia kegyura, a Grassalkovics család, különös módon, nem adott *sessiót* a jeles bácskai falu papjának. Volt azonban valamiféle más, föltehetőleg faluközösségi eredetű birtoka, amelyből 36 forintnyi, tehát számottevő éves jövedelme származott.²⁷⁴ A Szlukovényi Márton mélykúti plébános viselt dolgairól, magatartásáról rendezett 1798. évi tanúvallatás tanúi is intenzíven gazdálkodó papként mutatták be a kedvezőtlen hírekbe keveredett lelkipásztort.²⁷⁵

A következőkben a faluközösség által a plébánosnak juttatott rétek, kaszálók néhány adata sorakozik. A szántóföldekhez hasonlóan ezeknél az idézeteknél sem hagytam el a közösségi művelést dokumentáló sorokat, kifejezéseket.

Az egyik legrégebbi paptartó dokumentumban, Akasztó falu 1728. évi kontraktusában olyan megfogalmazás olvasható, amely faluközösségi kaszálóosztást sejtet: „*Pro faenili pratum quoddam ad usum Parochi designabant, quod ipse Parochiani defalcare, et ad Parochiam comportare tenebantur*”.²⁷⁶ (A plébános használatára szénatermő kaszáló jelöltetik ki, amelyet a parochianusok, vagyis a plébániabeli lakosok lekaszálni és a plébánia telkére összehordani kötelezettek.)

Az 1812. évi akasztói kontraktus „*Kaszáló, mint egy egész helyes gazdának*” kifejezése őrzi a rendszeres kaszáló-újraosztás emlékét. Jelzi azt a tényt, hogy a falu plébánosa ugyanúgy, ugyanolyan mértékben részesedett a rendszeresen újraosztott faluközösségi kaszálókból, mint bármelyik egészszelkes jobbágygazda. (F.33.) Hasonlóképpen fogalmaztak a papnak járó szénatermő rétről az akasztói előljárók egy 1796. évi levélben: „*Egy kaszáló minden esztendőben a szerént, mint egy első gazdának fog esni*”. (F.70.) 1796-ban az akasztói paptartó kontraktusban régi magyar szóval *nyilas*-nak nevezték a faluközösség által juttatott kaszálórészt, mintegy utalva a hajdani rétosztás módjára: „*Egy kaszáló rét, vagyis nyilas, mint egy gazdának adatik, fog adódni, de ennek le kaszáltatása Tisztelendő Plébános Úr mellett fog lenni*”.²⁷⁷

Az új-karavukovaiak, a mai gombosiak elődei 1764-ben boglyaszámmal határozták meg a papjuknak adandó kaszáló nagyságát. „*Midőn víz áradás nem leszen, hat boglyára való rétet*” ajánlottak első helyben lakó lelkipásztoruknak. (F.4.) Boglyában számolták a nemesmiliticsi plébános réjtjárandóságát is 1765-ben: „*Szénának való füvet, mellyet maga kaszáltasson, 10 boglyára való*”. (F.5.)

²⁷⁴ KFL. III. 6. b. (23. doboz). Pléb. jöv. 1804.

²⁷⁵ KFL. I. 1. c. Persz. ir. Szlukovényi Márton.

²⁷⁶ KFL. I. 1. b. Akasztó. 1728.

²⁷⁷ KFL. I. 1. b. Akasztó. 1796.

Dusnok 1796. évi paptartó kontraktusa megörökítette a más forrásokban is emlegetett faluközösségi kaszáló-újraosztó szokást,²⁷⁸ amelynek révén a plébános is hozzájuthatott legnagyobb kaszálójához: „*Ad a Helység minden esztendőben fű osztás alkalmatosságával egész helyet illető fű portiót, mellynek takarítása a Plébános Úr mellett vagyon*”. (F.21.)

1815 táján Zsuffa Mátyás dusnoki plébános valószínűleg elégedetlenségének adott hangot javadalmi földjeivel kapcsolatban. A falu vezetői bizonyára zokon vették a pap panaszkodását, mert a különösen paptisztelő, hithű „rác”, vagyis katolikus délszláv faluközösség elöljárói szokatlan hevességgel válaszoltak. Többek között megírták: nem igaz, hogy a plébános „*pénzen veszi a kenyeret*”, a papnak járó kaszálóról pedig bizonygatták: „*Az egész sessióját illető fű portiója minden esztendőben becsületessen ki adódik*”.²⁷⁹

A sessió

A XVIII. század utolsó harmadában és a XIX. század első felében a Dél-Pest megyei és a Bács-Bodrog megyei plébániák többsége rendelkezett olyan javadalmi földdel, amelyet a kegyúr-földesúr adományozott a plébániának, és amelyet röviden leginkább a jobbágytelket megillető *sessió* néven emlegettek, utalva arra, hogy a föld jobbágytelek gyanánt, úrbéri földként került a mindenkori plébános használatába.

1804-ben, amikor a Helytartótanács táblázatos kimutatást készített a Kalocsabácsi főegyházmegye plébániáinak jövedelmeiről, a számba vett 86 plébánia közül 74-nek volt, 12-nek nem volt úrbéri földje. A sessiót birtokló 74 plébánia közül 57 egy egész telket, a többiek egy teleknél többet, vagy egy teleknél kevesebbet mondhattak magukénak.²⁸⁰

Az egész jobbágytelek mérete, nagysága Mária Terézia úrbérrendezése óta a szűken értelmezett Magyarország területén, minden vármegyében elfogadott, deklarált, az illetékesek számára ismert volt. A telkek szántóföldjeinek és rétjeinek kiterjedése vármegyénként, illetve a települések földjeinek minősége szerint változott. Mivel a Kalocsabácsi főegyházmegye területe Horgos falu kivételével Pest-Pilis-Solt és Bács-Bodrog vármegyékhez tartozott, érdemes áttekintenünk, hogy e két megyében miként alakultak a teleknagyságok.

Pest-Pilis-Solt vármegyében a jobbágyfalvak és mezővárosok négy osztályba sorolódtak. Az első osztályban 24, a másodikban 26, a harmadikban 28, a negyedikben 30 hold szántóföld tartozott egy egész jobbágytelekhez. A kaszálók nagysága 8 és 12 „embervágó” között ingadozott, aszerint, hogy lehetett-e sarjút kaszálni, vagy nem.

²⁷⁸ BÁRTH János 2011/a. 165–166.

²⁷⁹ KFL. I. 1. b. Dusnok. 1815.

²⁸⁰ KFL. III. 6. b. (23. doboz). Pléb. jöv. 1804. – Az említett összesített számok egyszerűség kedvéért magukban foglalják a szabad királyi városok plébániáinak a többiekétől némileg eltérő földbirtoklási adatait is.

Bács-Bodrog vármegyében első osztályban 32, másodikban 34, harmadikban 36, negyedikben 38 hold szántót, és osztályba sorolástól függetlenül 22 hold kaszálót foglalt magába az egész jobbágytelek.²⁸¹ Amelyik falu tehát negyedik osztályba soroltatott, ott az egész jobbágytelek 60 (1200 négyszögöles) holdra rúgott. Ennyi javadalmi földet birtokolt a helység plébánosa is.

A sessió, lévén úrbéri föld, a jobbágyok úrbéri földjeinek szomszédságában feküdt, és művelése a háromnyomásos gazdálkodás szabályai szerint nyomáskényszerben történt.

Sükösd plébániájának 1811. évi jövedelem-kimutatásában „Parochiális fundusok” címmel természetesen a sessió szántója és kaszálója jelentette a két legfontosabb tételt: „Egy egész sessio szántóföld őszi és tavaszi vetés alá. Őszvességgel 29 holdbul álló. Kaszáló rét 23 hold. Terem 20 szekér szénát”. (F.84.)

1814-ben, amikor az új laki (géderlaki) plébánia kivált a szentbenedeki plébánia kötelékéből és önállóvá vált, különösen pontos, részletes kimutatás készült a laki plébániához került szántóföldekről és rétekről. A kimutatás készítői négy szántóföld méreteit, sajátosságait örökítették meg. Mind a négy a laki határban feküdt: 1. *Péterföldre* pusztán, a „szállások” között, 2. *Péterföldre* pusztán, a „Dombon”, 3. A „Pankod” nevezetű földön, 4. A „Kistelek” nevezetű határrészen. A felsorolt szántóföldekre összesen 60 pozsonyi, illetve 40 pesti mérő gabonát lehetett elvetni. Három kaszálója is volt a plébániának. Egyik a „*Marcsa víz folyása mellett*”, a másik „*Vizes tarló*” nevű helyen, harmadik a szentbenedeki határban a „*Kiskaszáló*” néven emlegetett területen feküdt. Az elsőn 23, a másodikon 26, a harmadikon 8 boglya széna szokott teremni. A boglyákat „*20 jó petrencével*” rakva értették. Az első két kaszáló egy-egy darabját 6 zsák, illetve 3 zsák búza alá feltörték.²⁸²

A plébániák jövedelméről készített 1848. évi kimutatások legtöbbje tartalmaz adatokat a plébános sessiójáról. Földesura jóvoltából például a keceli plébánia 30 hold szántót és 12 hold kaszálót (F.95.), a katymári 34 hold szántót és 22 hold kaszálót (F.96.), a kunbajai 38 hold szántót és 22 hold kaszálót (F.97.), a mélykúti 38 hold szántót és 22 hold kaszálót (F.98.), a hódcsági 32 hold szántót és 21 $\frac{3}{4}$ hold kaszálót (F.99.), a gajdobrai (szépliget) 32 hold szántót és 24 hold kaszálót (F.102.), a parabutyi (paripási) 32 hold szántót és 21 $\frac{5}{16}$ hold kaszálót (F.104.), a bezdáni 34 hold szántót és 22 hold kaszálót (F.106.), az apatini 30 hold szántót és 12 hold kaszálót (F.108.), a filipovai (szentfülöpi) 32 hold szántót és 22 hold kaszálót (F.109.), a kerényi (kerényi) 36 hold szántót és 22 hold kaszálót (F.111.) birtokolt.

Amelyik plébánia a XVIII. század utolsó harmadában vagy a XIX. század elején kegyura jóvoltából nem részesült sessióban, az a XIX. század első felének egyre földínségesebb világában nehezen remélhette, hogy javadalmi földet szerezzen. Elsősorban azok a plébániák kerültek ilyen helyzetbe, amelyek később, a XIX. század első felében jöttek létre más vallások egyházzervezetei szomszédságában. Jellemző, hogy a görögkeleti szerbek mellett élő obrováci (boróci) német katolikusok 1843-ban megszervezett szegény plébániája még 1848-ban is nélkülözte a sessiót (F.101.). Kegyura, a Magyar Királyi Kamara egyáltalán nem siette el a földjuttatást. A református Ómoravica (Bácskossuthfalva) helység szállingózva szaporodó katolikusainak 1810 óta

²⁸¹ CJH. 1896. 18–29.

²⁸² KFL. I. 1. b. Géderlak. 1814.

volt plébániájuk, de az új plébániának nem jutott föld. Az ómoravicai katolikusok 1833-ban kérték földesurukat, a közbirtokossági uradalmat, hogy kegyúri adományként plébániájuk is birtokolhasson egy jobbágytelket, miként a református egyház. A jórészt katolikus urak közbirtokossága teljesíthetetlennek találta és elutasította a kérelmet.²⁸³

Szerencsésebb sors jutott földbirtoklás tekintetében a görögkeleti szerb többség egyháza mellett 1814-ben szerveződött deronyai (dernityei) katolikus plébániának. Derony falu a kalocsai érsek bácsi uradalmához tartozott, következésképp, a kalocsai érsek, mint kegyúr mintaszerűen gondoskodott az új plébánia javadalmi földdel való ellátásáról. Még az alapítás évében, 1814-ben bácsi úriszéki végzés született a deronyai plébánia egész sessiójának kiméréséről, mégpedig a remanenciális földek és a paskum rovására. A három nyomásban művelt javadalmi föld 34 hold szántóra és 22 hold kaszálóra tagolódott.²⁸⁴

Városi plébánosok szállásföldjei

A XVIII. század második felében Bács-Bodrog vármegyében három város viselte a szabad királyi város címet: Újvidék, Zombor, Szabadka. Mint földesúri jogokkal felruházott *civitasok*, területükön a kegyúri jogokat maguk gyakorolták. Ez többek között azt jelentette, hogy maguk gondoskodtak plébánosaik javadalmi földekkel való ellátásáról.

Legbőkezűbben Szabadka adott földet plébánosainak. 1804-ben 6 jobbágyteleknyi méretű illetményföld volt a Szent Teréz plébánia birtokában.²⁸⁵ Más alkalmakkor 180 *lánc* nagyságúnak határozták meg a plébános rendelkezésére álló földet. Akkortájt a *lánc* mértékegység a Bácskában 2000 négyszögölnyi, ritkábban 2200 négyszögölnyi földet jelentett, vagyis jóval nagyobb volt, mint bármelyik hold. Ennek ellenére előfordult, hogy a *lánc* szót a *hold* szóval helyettesítették.

Elméletileg 1829-ben, gyakorlatilag 1841-ben, amikor a Szabadkai Szent Teréz plébániából két külvárosi plébániát szakítottak ki, az új egyházszervezeti egységek 40–40 *lánc* szállási földet kaptak a korábbi 180 *láncból*. A megcsonkult Szent Teréz plébániának 100 *lánc* földje maradt. (F.89.) Az újonnan létrehozott Szent Rókus vagy Kér külvárosi plébánia a kapott (F.56.) 40 *láncot* szerepeltette az 1848. évi jövedelemkimutatásban. (F.107.) A másik új plébánia a Szent György vagy Zenta külvárosi ugyancsak 40 *lánc* földön gazdálkodhatott.²⁸⁶

Alighogy Újvidék néven szabad királyi várossá nyilvánította 1748-ban Mária Terézia királynő Pétervárad SÁNC mezővárost, az új civitas 100 *lánc* földet adományozott a katolikusok helyi templomának.²⁸⁷ Ez a száz *lánc* föld többször is szerepelt a történeti forrásokban. 1817-ben az újvidéki katolikus „templom javainak fölvygázója”, Thueguth Vencel plébános a város elöljáróinak jelenlétében az egész templomi

²⁸³ KFL. I. 1. b. Bácskossuthfalva. 1833.

²⁸⁴ KFL. I. 1. b. Dernitye. 1814.

²⁸⁵ KFL. III. 6. b. (23. doboz). Pléb. jöv. 1804.

²⁸⁶ TORMÁSY Gábor 1883. 155–156.

²⁸⁷ ÉRDÚJHELYI Menyhért 1894. 202.

birtokot 25 esztendőre árendába adta 20 magyar kertész vállalkozónak. (F.42.) A rendelkezésre álló források alapján nehéz megállapítani, hogy a templom vagyonának számító 100 lánca föld hozott-e és miként valamilyen hasznot a mindenkori plébánosnak. Mindenesetre, bizonyára a város jóvoltából, 1846-ban a plébániának is volt 40 lánca földje, amelynek haszna a plébánost illette. (F.90.)

1846-ban Zombor vármegyeszékhely, szabad királyi város katolikus plébániájának 2000 négyszögöles holdakban számolva 42 hold „különféle minéműségű investituralis” földje volt, amelyet a plébános a saját költségén műveltetett. (F.58.)

A kiváltságos Tiszai korona-kerületben fekvő Zenta oppidum nem volt szabad királyi város, de plébániájának földbirtoklása mutat némi hasonlóságot a civitásbeli plébániák földbirtoklásával. Szembetűnő a zentai plébániális javadalmi föld kiterjedése. 1843-ban Kollonits László prépost, zentai plébános 2200 négyszögöles lánokban számolva „140 districtualis lánca” földdel rendelkezett. Ebből a jelentős nagyságú birtokból tulajdonképpen 43 lánca számított „igazi” plébániái földnek. A többi 97 holdat a város azért adta a plébániának, hogy megváltsa vele a 43 lánca „igazi” illetményföld közösségi művelési kötelezettségét. A kétféle földhöz kétféleképpen viszonyult a kincstári uradalom. A kiegészítés gyanánt kapott 97 lánca földet úrbéri nyolcadadási kötelezettség²⁸⁸ terhelte. Ennek megváltásaként évente 105 váltó forintot fizetett a plébános az uradalomnak. (F.86.)

A zentai plébános leginkább bérbe adott 140 lánconyi földje valóságos *szállásföld* volt, amely a szállásföldi övezetben feküdt. Tanya állt rajta. Nehezen lehet összehasonlítani a jobbágyfalvak plébániáinak nyomásokban művelt *sessió*ival. Inkább a szabadkai plébános 180 lánconyi szállási birtokára emlékeztet.

Kert

Alábbiakban a kert szót a lehető legtágabban értelmezem. Nemcsak „veteményes kert” értek alatta. Minden olyan kisebb földdarabra alkalmazom, amelyik nem tartozott a plébániái *sessió*hoz, nem számított úrbéri földnek, nem nyomásokban művelték, és nem tekinthető szőlőföldnek. Ilyen értelmezéssel a plébániák birtokában lévő, *kert*-nek nevezhető kisebb földterületek az alábbi hasznosításúak lehetnek: a., Veteményes kert a plébánia, mint lakóépület telkén, az udvar szomszédságában. b., Veteményes kert a plébánia telkétől távolabb, a falu közelében, kertövezetben. c., Fűtermő kaszáló kert, határbeli, ártéri erdőbeli kertövezetben. d., Gyümölcsös kert a plébániái telek egy részén, vagy a paplaktól távolabb, pl. ártéri erdőben, Duna-szigeten, szőlőhegy területén. e., Újraosztott vagy tartósan birtokolt káposztáskert faluszéli kertövezetben. f., Újraosztott vagy tartósan birtokolt leneskert, kendereskert faluszéli kertövezetben. g., Tartósan birtokolt kukoricás kert a faluhoz közel eső határrészen. h., A faluközösség által rendszeresen újraosztott kukoricaföld a határ arra kijelölt részén. i., Gazdaságviteli telephely szerepű faluszéli vagy határbeli „szálláskert”. j., Gabonanyomtatásra és takarmánytárolásra használt faluközeli „szérúskert”. k., „fáskert” leginkább folyómenti területen.

Az 1848. évi plébániái jövedelem-kimutatásokban a plébániaházhoz kapcsolódó, föltűnően nagy „belső”, „belsőség” valószínűleg legtöbbször valamiféle kertet

²⁸⁸ A kamarai uradalom nyolcadszedésére: GYETVAI Péter 1992. 307–326.

takart. Így például Hajóson a „belső” $2\frac{1}{18}$ holdat tett ki. Igaz, ez bizonyára a kálváriát is magában foglalta, de még akkor is túl nagy volt. (F.103.) A sükösdí plébánia szintén nagynak számító, másfél holdas „belső”-vel rendelkezett. Ennek egy részét a „házi-kert” tette ki, amelyikről a panaszkodásra kapható sükösdí plébános a következő megjegyzést tette: „*Ami a házi kertet illeti, haszon semmi, minthogy a reá tett költség a hasznot fölözi*”. (F.110.) Különös, de 37 évvel korábban, 1811-ben a sükösdí plébánia „házi kertje” és akkor még létező „külső kertje” jelentősen elősegítette a plébános megélhetését. (F.84.) A plébániai kertek legváltozatosabb felsorolását 1848-ban a keceli plébános nyújtotta: „*Belső $\frac{1}{4}$ hold házi kert, ...Kert: $\frac{1}{3}$ hold tanyakert, $\frac{1}{3}$ hold veteményes kert, 2 hold kukoricza kert, $\frac{1}{3}$ hold kenderföld*”. (F.95.) Magyarázat gyanánt szükséges megjegyezni, hogy a tanyakert kifejezés ott és akkor faluszéli szálaskertet, vagyis paraszti gazdasági telephelyet jelentett.²⁸⁹

Szőlő

A XIX. század első felében léteztek olyan plébániák, amelyek szőlőt is birtokoltak. Legtöbbször végrendelet útján, híveik adományaként jutottak hozzá szőlőbirtokaikhoz. Bajaszentistván plébánosa, úgy látszik, maga akart szőlőt telepíteni. 1827-ben panaszkodott az úriszéknek, hogy legutóbb futóhomokos szőlőföld-osztáskor nem kapott parcellát. Az úriszék udvariasan, de határozottan reagált: Ha szőlőt akar ültetni, forduljon az érseki uradalomhoz.²⁹⁰ Talán a sükösdí plébánia is ültetett szőlőt, mivel 1811-ben volt egy 1 holdas szőlőnek való parcellája. (F.84.) Kétségtelen, hogy 1848-ban két hold szőlő birtoklásáról adott hírt a sükösdí plébániai jövedelemkimutatás. (F.110.) Persze birtokolt már a sükösdí plébánia 1811-ben is szőlőt, mivel jövedelemkimutatásában olvasható: „*Tíz kapálya szőlőnek termése 20 akó bor.*” (F.84.) Az arányok érzékeltetésére érdemes itt megemlíteni, hogy 1846-ban az újvidéki plébánosnak volt egy olyan szölleje, amely évente 300 akó bort termelt. (F.90.) Ráadásul ez a kiváló szőlő bizonyára az Újvidékhez közeli Szerémség lankáin feküdt, és kiváló minőségű borral jutalmazta gazdáját.

1822-ben Keczei Antal Petrovoszelóra (Péterrévére) helyezett volt pataji (Dunapataji) plébános a mindenkori pataji plébánosoknak hagyományozta a Pataj határában fekvő saját szöllejét. A kalocsai érseki szentszék fölszólítására Szőke Tamás Pataj mezőváros bírása több esküdtel együtt fölbecsülte a szőlő értékét, és megállapításait tanúságlevélben foglalta össze: „*1. Az egész szőlőt a' benne lévő épülettel együtt betsültük 150 f[orintra]. 2. A gyümölcs fáknak, mellyek feles számmal találtnak, termésit a' bővebb termés idején 15 f[orintra], a' szűkebb termés idején pedig 8 f[orintra], és így közép calculussal 11 f[orint] 30 k[rajcára]. 3. Az egész szőlőnek termésit pedig, mivel a' sűrűn bele ültetett gyümölcs fák akadályul szolgálnak, különben is a' földje sovány lévén, 3 az az három akó törkölyös mustra tehetjük*”.²⁹¹

1849-ben az érseki szentszék kérdéseire válaszolva, két pataji „egyházi” szőlő eladását szorgalmazta Válights Ferenc pataji helyettes plébános. Azt bizonygatta, hogy

²⁸⁹ A *tanya* szó szokásostól eltérő „földterület”, „telephely”, „ház telke” jelentésére: BÁRTH János 1975/a. 110–112.

²⁹⁰ KFL. I. 1. b. Bajaszentistván. 1827.

²⁹¹ KFL. I. 1. b. Dunapataj. 1822.

a két szőlő nem hoz hasznot, hanem ráfizetéses a „templomnak”. A *kocka* szó szőlő-föld-mértékegység jelentésű használata, illetve a szőlőművelés módjára, rendjére vonatkozó sorok miatt, érdemes némi figyelmet szentelnünk a racionális gazdálkodásra törekvő pap levélben megfogalmazott adatainak: „1. A *duna-pataji egyháznak két szőlője* vagyon. Az egyik 1000, a másik 1025 *kockát tesz, vagyis mind a kettő 5 mérő gabona alá való, amaz fekete, emez futó homok.* 2. A *fekete homokon lévő régi, a futó homokon lévő pedig új ültetés ...* 3. *Több esztendőkből föl volt osztva mind a két szőlő miveltetés végett a kath. község között, úgy hogy egy párra esett 10–15 borozda, de mivel találtak emberek, kik még a magok jószágának sem viselik kellő gondját, történt, hogy némelyek már megis kötözték részeket, mikor mások még meg sem metzelték vagy kapálták. Ezen rendetlenség okozta, hogy állandóul tartatnak három vinczellérek, kettő a fekete homoki, egy a futó homoki szőlőben, azoknak bére 35 váltó forint, venyige, gyümölcs 's mit a hátakon természetnek, ezé 40 váltó forint és a venyige.” 4. Tartozik a szőlőkhöz egy „*kamara a kántori szálláson*”, egy prés, négy hordó, egy dézsa és két kád. 5. „1843/44-dik évben 79 for. 51. kr. – 1844/45-dikben 81 for. 6. kr. – 1845/46-dikben 35 for. 30. kr. – 1846/47-dikben 54 for. 30 kr. – 1847/48-dikben 107 for. 15 kr.-t kapott a templom az el adott borért és pálinkáért”. 6. Bérbe adni sem érdemes a szőlőt, mert a bérlők nem javítják, hanem elrontják. Egyedül az örök áron való eladás látszik jó megoldásnak. „*Azt mondják híveim, hogy egy pár év előtt meg adtak volna kockájáért 1 forintot váltó pénzben, 's így mind a két szőlőért 2025 forintot. Ennek évi kamatja 121 forint 30 krajczár. Ez olly nyereség volna a templomra nézve, milyent soha nem kap, ha haszonbérbe adatnak a kérdéses szőlők*”.²⁹²*

A plébániális földek közösségi művelése

Rendeletek, elvárások, jogszokások

Fentebb a faluközösségi földjuttatás és az uradalomtól kapott sessió példáinak idézésekor már látható volt, hogy a plébániai földek művelésében fontos szerep jutott a faluközösségeknek és vegyes vallású lakosság esetén a katolikus közösségeknek. Itt most ennek a közösségi művelésnek példáit, formáit, változatait, megváltási módjait igyekszem bemutatni.

III. Károly király 1733. március 7-én kelt rendelete szükségesnek tartotta, hogy a patrónus földesurak, a plébánosok és tanítók ellátására földeket adományozzanak, a hívek pedig ingyen végezzék a plébániai földek művelését. A következő évtizedekben több hasonló rendelet született, de ezek inkább a plébániák támogatásának óhaját dokumentálják és nem az államhatalmi szigort tükrözik. A patrónusok többsége megadta plébániájának a Mária Terézia királynő idején egy jobbágytelek nagyságúként meghatározott sessiót, de a kegyúr-földesurak egy része nem teljesítette ezt a királyi, hatalmi elvárást. A híveket sem lehetett, illetve nem volt ajánlatos mindig, minden esetben a plébániai földek művelésére kényszeríteni.²⁹³ Azt mondhatjuk, hogy a plébániai

²⁹² KFL. I. 1. b. Dunapataj. 1849. — A *kocka* területmértékre: KEMÉNY János 2005. 145., 365.

²⁹³ TIMON Ákos 1908. 55–57.

földek közösségi művelésének gyakorlata a XVIII–XIX. században nem igazán országos törvények és rendeletek, hanem a szokásjog, illetve a helyi paptartó hagyományok, szokások alapján valósult meg.

Nem könnyű értelmezni egy-egy falu népének hozzáállását a plébános földjeinek műveléséhez. Egyes falvak korán igyekeztek megszabadulni a papnak végzett munkák terhétől. Kontraktusaikban feltételeket támasztottak, a munkakötelezettség alól kivethető munkákat kerestek és találtak. Ritkán ugyan, de munkamegtagadásra is vetemedtek, leginkább azonban pénzbeli, terménybeli megváltással rázták le ezt a súlyosnak tartott terhüket. Más falvak viszont szinte hangosabb zokszó nélkül kitartottak a plébániai földek közösségi művelése mellett. Bizonyos helységek már évtizedek óta pénzen váltották meg minden egyházi tartozásukat, köztük a plébániai földek művelési kötelezettségét is, amikor más közösségek, közvetlenül az 1848 előtti években is kitartóan szántották, vetették plébánosuk földjeit. A kétféle hozzáállás, szemlélet okait nyomozva gondolhatnánk korai és megkésett polgárosodásra, időbeli különbségekre, kordivatra, módosságra és szerényebb életvitelre, nemzetiségi különbségekből fakadó mentalitás-különbségekre, újitáskergetésre és túlzott hagyománytiszteletre, erősödő vallási közömbösségre és kitartó vallásosságra, a papok tekintélyvesztésére és a feltétel nélküli paptiszteletre, a liberális szabadságeszmék falusi terjedésére és a konzervatív katolikus egyházszemlélet tartós gyöker-eresztésére. Bármire gondolunk is, a különbségek kizárólagos okára nehéz rátalálnunk. A paptartás egészéhez, azon belül pedig a plébániai földek műveléséhez való hozzáállásban valószínűleg jutott némi szerep a katolikus közösség hangadó személyiségeinek, a plébános elismerten kiváló, megfelelő, vagy nem megfelelőként vélelmezett munkavégzésének, viselkedésének, szokásainak, a lekipásztor „népbarát” vagy „uralkodó”, lekezelő, parancsolgató mentalitásának, általában a pap és a hívő nép viszonyának. Amelyik pap népszerű volt a faluban, aki szót értett népével, annak kötelezés nélkül is vidám kalákában, „móvában” „áldomásért” lekaszálták és felgyűjtötték a szénáját a falubeliek. Amelyik pap viszont durván bánt híveivel, aki nem tudta és nem akarta átérezni a plébánia kötelékébe tartozó lakosok örömeit, gondjait, bajait, csak lekezelően követelőzött, annak a földjét a bírói pálca erejénél fogva kirendelt emberek csak immel-ámmal, hanyagul művelték.

Művelés feltételek, kivételek nélkül

Sorakozzon itt néhány olyan adat, amely egy-egy plébánia népének a papja földjét művelő tevékenységéről tanúskodik!

A táj egyik legkorábbi paptartó dokumentumában, a Csáki Imre bíboros érsek vikáriusa, Barbaczy Ferenc által kötött 1728. évi akasztói megállapodásban olvasható: „*Pro autumnali seminatare quinque jugera, pro vernali vero tria quolibet anno exhibebunt, quod et ipsi Parochiani demettere tenebantur*”.²⁹⁴ (Őszi vetés öt hold, tavaszi pedig három, amit évente terem, a plébániabeliek learatni köteleztetnek.)

1733-ban, amikor még Jankovácnak (Jánoshalmának) és Mélykútnak közös papja volt, így határozták meg a jankováciak és a mélykútiak munkakötelezettségét plébánosuk számára: „*De vernali Frumento insemnabunt Jankovaczenses metretas*

²⁹⁴ KFL. I. 1. b. Akasztó. 1728.

*Pos. 8, Mélykúthienses vero 6, demetent, triturbunt, in grano ad domum parochialem importabunt.*²⁹⁵ (Tavaszi gabonát vetnek a jankováciak 8 pozsonyi mérőt, a mélykútiak pedig 6-ot, amelyet learatnak, kinyomtatnak és szemül a plébániaházhoz hordanak.)

A csátaljaiak 1819-ben kötelesek voltak többek között a plébánosnak „*egy sessionális fölgyn termő őszi és tavaszi gabonáját, szénáját letakarítva készen bé állítani*”. (F.78.)

1805-ben, amikor Miske helység évi 600 forintért megváltotta a lecticalét és a stólat, a munkakötelezettségeket, többek között a „*sessióbeli földek*” művelését a deputátummal együtt természetben adta a falu a plébánosának. (F.26.)

Gákova (Gádor) kamarai német falu katolikus népe még 1847-ben is rendszeresen művelte plébánosának egy jobbágyteleknyi földjét. (F.92.)

Művelés feltételekkel, kivételekkel

A legtöbb helység a papjával kötött kontraktusban úgy vállalta a plébániai földek művelését, hogy néhány kivételt, feltételt határozott meg. Ilyen kivételnek számított a gabonanyomtatás, amely legtöbb faluban a plébános költségével történt meg. A gabonaszemnyerést kivették a plébániai földek művelési kötelezettsége alól többek között a kishegyiesiek 1775-ben (F.11.), az akasztóiak 1796-ban (F.70.), a lakiak (géderlakiak) 1814-ben (F.37.), a miskeiek 1816-ban (F.41.). Több falu népe fontosnak tartotta, hogy ne kelljen kaszálót szántania, például Szonta (Szond) 1824-ben és 1844-ben (F.85.), Kucora 1825-ben. (F.38.)

Érdeemes idéznünk 3 falu ajánlatát, megállapodását a plébániai földek műveléséről, mivel viszonylag sokat elárulnak erről a témáról.

Madaras helység 1789. évi kontraktusában sajnálatos módon nincs szó sessionális szántók műveléséről, de a kaszáló és bizonyos „*kertek*” művelése szokatlanul részletezett: „*A Tekintetes Uraság által resolvált és már excindált egy sessionak kaszáló rétyét le kaszálni, föl gyűjteni és bé hordani*”. „*A káposzta, kukoricza és kender földet föl szántani*”. (F.18.)

Dusnok falu népe a „*fű portió*” kaszálását, gyűjtését hagyta a papra, a javadalmi szántók, kertek művelését azonban szinte teljes egészében magára vállalta: „*Vagyon a plébániának a Lugasi pusztán egy szántó fölgye, egy kukoricza fölgye, Natka pusztán pedig négy hely[e] (...) és egy kender alá való, ezeken kívül adnak minden esztendőben len földet is, és ha vetni akar, köles alá is. Mind ezeket a földeket tartozik a Helység tüskéitől tisztán tartani, az őszi alá valókat háromszor, tavaszi alá valókat pedig egyszer meg szántani, bé vettetni, meg boronáltatni, le arattatni, bé hordani, tsak éppen a kukoricza szedés és a len, kender nyűvés a Plébános Úr gondgya*”. (F.21.)

A görögkatolikus ruszin többségű bácskai Kucora falu római katolikus magyar közössége akkurátus alapossággal fogalmazta meg a plébániai földek művelésével kapcsolatos vállalásait: „*Az Felsőges Udvari Kamara által kegyelmessen resolváltott... sessiót az Pápista Kösség tartozik fel szántani annak idejében betsületessen minden pör és tzivakodás nélkül, de tsak a szántó földeket, vagy is calcaturális földe-*

---

²⁹⁵ KFL. I. 1. b. Jánoshalma. 1733.

ket. Hogy ha kaszállóba valamit az Administrator Úr vettetni akarna, azt ő maga erejével fogja szántatni. A mit pedig a Pápista Kösség föl szántat, elvet és bé boronál, azt az Administrator Úr maga tetzése szerint le fogja takarítani, és a le takarított gabonáját a Pápista Kösség tartozik be hordani az Administrator Úrtul ki rendelt helyre és aztat betsületesen öszve rakni. A nyomtatás súlya Administrator Úrnak hagyattatik”. A megállapodás egyéni színének, sajátosságának tekinthető, hogy a fent leírt munkákat a római katolikus magyar közösség három évre vállalta, azzal az előrejelzéssel, hogy utána a sessió művelése a mindenkori plébános feladata lesz. (F.38.)

Viták a művelés körül

A plébániai földek közösségi művelése nem mindig történt a megfelelő időben és a kellő gondossággal. A családfők a nagy nyári dologidőkben néha nem a legalkalmasabb munkaerőt küldték ki a pap földjére. A bíró szavára megjelent ingyenmunkások sok esetben hanyagul, immel-ámmal dolgoztak. Sok bosszúságot okoztak a pap képviselőjének vagy a földekre látogató plébánosnak. A plébániai munkák elhúzódtak, emiatt a termés egy része kárba veszett.

Érzékletes képet festett a közösségi ingyenmunka értékéről, helyzetéről Babay Mihály új foktői plébános az 1845. december 28-án kelt levelében. Bizonyára túlzott is egy kicsit, hogy az érseki szentszék engedélyezze kívánsága teljesülését, a plébániai földek bérbeadását. Effélékkel búsította a mindenbe belelátni akaró kanonok urakat: „A’ Foktői Plébánia sessio munkálatja a’ nép által meg boldogult Nagyon Tisztelendő Bartalits Péter Plébános Úr alatt már igen elhanyagoltatott, a’ minek magamis tanú élő bizonsága vagyok, a’ mit személyesen látván tapasztaltam: a’ Helység Bírója ki-rendeli ... őket bizonyos szántásra 13 ekét, és ezek közül harmadnap múlva ... tsak egy eke megjelen, és illy hanyagolva munkálódik a’ föld. Ha kérdeztetnek, miért annak idejében a’ Bíró parantsolatja szerint nem munkálják, azt felelik, nékiek adózni kell, ezért előbb a’ magokét és azután a’ Papét végzik. Aratáskor magamis kinn voltam a’ földön, hárman arattak, kik között egy 10 éves leányka is volt, ilyeneket küldenek aratni. Három hétig vették le, már az esső is bele verte, a’ mi le volt aratva, a’ földbe, egész kín volt tsak nézni is, látván ezen hanyagolást”.²⁹⁶

Nemcsak a foktői magyarok végezték rosszul a papi földek művelését. Priglevicaszentiván kamarai falu szorgalmas sváb lakóiról is azt nyilatkozta az ottani plébános 1843-ban, hogy a plébánia sessióját „hanyagul” művelik.²⁹⁷

1809-ben vita támadt Katymáron a plébániai földek művelése miatt. A katymári vezetők kijelentették, hogy a plébános sessiójának szántóföldjeit soha „nem kultiválták”, a kaszáló munkálatait viszont „jó akaratból és áldomásért” végezték. A szántóföldeket a pap feléből műveltette vagy pénzért szántatta, de szeretne volna elérni, hogy a kaszálóját rendszeresen művelje a nép. A vármegyei szolgabíró közvetítése során kiderült, hogy a plébániai kaszálón végzendő ingyenmunkát a település földesura, a Latinovics familia ellenezte.²⁹⁸

²⁹⁶ KFL. I. 1. b. Foktó. 1845.

²⁹⁷ KFL. I. 1. b. Bácsszentiván. 1843.

²⁹⁸ KFL. I. 1. b. Katymár. 1809., 1810.

Horgos helység előjárói 1820-ban ünnepélyes nyilatkozatban kijelentették, hogy nem művelik tovább plébánosuk földjét. (F.79.) Szándékukat már négy évvel korábban, 1816-ban is megfogalmazták.²⁹⁹ Érveik föltűnően gyenge lábon álltak. Kedvenc kifejezésük: az „egész párbér”, tulajdonképpen értelmetlen volt. Úgy nyilatkoztak előzményekről és más helységek paptartó gyakorlatáról, hogy fogalmuk sem volt 40 évvel korábbi saját múltjukról (F.12.), valamint a bácskai falvak paptartó szokásáról. Mindkettővel kitartóan és rosszul érveltek.

A plébániai földek közösségi művelésének megváltása

A XVIII. század végén és a XIX. század első felében több falu és mezőváros úgy igyekezett megszabadulni a plébániai földek művelésének terhétől, hogy megváltotta azt. A megváltásnak többféle formája, módja alakult ki. Ezeket alább vázlatosan áttekintem.

Közösségi megváltás pénzzel

Veprovác katolikusai 1787-ben évi 37 forint 50 „pénzért” megváltották azokat a munkákat, amelyeket addig a plébános sessiójának művelésére fordítottak. A megjelölt összeget a „Helység” fizette a plébánosnak. (F.15.) Priglevicaszentiván (Bács-szentiván) előjárósága 1843-tól évi 50 pengő forintot fizetett papjának azért, hogy a falu népének ne kelljen a plébániai földeken dolgoznia.³⁰⁰ Kishegyes faluközössége 1795-ben vállalta, hogy évente a helység 30 forintot ad a plébánosnak a plébániai sessió művelése helyett. (F.20.) Bezdán mezőváros 1844-ben és 1848-ban az 56 holdas plébániai sessió művelését évi 60 forinttal váltotta meg. (F.87.,106.) Hasonlóképpen évi 60 forintot adott papjának Béreg helység is, hogy mentesüljön a plébániai földek művelésének kötelezettsége alól. (F.83.)

Községi megváltás gabonával

Szentistván (Bajaszentistván) helység 1831. évi paptartó kontraktusában olvasható: „*A' parochiához kaptolt egy egész sessio föld műveltetése helyett tartozik a Kösség 10... pesti mérő rozsot adni*”. (F.52.)

A plébános kárpótlása földdel

A zentai plébános járandóságait feltáró, fentebb már hivatkozott, 1843. évi levélben arról olvashatunk, hogy a plébánia rendelkezésére bocsátott 140 lánc földből tulajdonképpen csak 43 lánc volt az igazi plébániai föld, a többi 97 láncot azért adta a város, hogy a zentaiaknak ne kelljen művelniük a papi földeket. (F.86.)

---

²⁹⁹ KFL. I. 1. b. Horgos. 1816.

³⁰⁰ KFL. I. 1. b. Bács-szentiván. 1843.

Megváltás páronként számolt pénzzel

Az alábbi példák esetében a „páronként” kifejezés számolási egységként szerepelt. A pénzt ugyan a pároktól szedték be, de nem a pap, hanem a falu, a város tisztviselői. A munkák megváltási összegét az eljáróság fizette ki a plébánosnak. Akár meg is hitelezhetette. Következésképp, elvált egymástól a beszedés és a kifizetés művelete, miként sok esetben a lecticalénál is.

Veprovác helység 1806-ban házaspáronként 2 rénes forintért mentesítette lakóit a plébániális földek művelésének kötelezettsége alól. (F.29.) Bács mezőváros 1845-ben házaspáronként 10 pengő krajcárral váltotta meg a papi sessió közösségi művelésének terhét. (F.57.)

Megváltás páronként számolt gabonával

Föltételezhető, hogy a pénzhez hasonlóan, a munkamegváltás gyanánt adott zab esetében is a „páronként” kifejezést számolási egységnek tekintették. A zabot a helység szedette be, ha egyáltalán beszédette, és a párok számának megfelelő mennyiségben adta át a plébánosnak.

A kuczorai római katolikus közösség 1822-ben házaspáronként egy véka zabbal váltotta meg a plébániai földek művelésének kötelezettségét. (F.47.)

Bresztovác (Szilberek) helység 1844-ben ugyancsak házaspáronként egy-egy véka zabbal mentesítette lakosait a papi földeken végzendő munkák alól. (F.88.)

Megváltás gazdánként fizetendő pénzzel

Foktő helység katolikusai 1845 és 1846 fordulóján megváltották a plébániai sessió művelésének kötelezettségét gazdánként fizetendő egy-egy „ezüst tízesért”. A plébános több mint 100 forint jövedelmet remélt a megváltásból. A miskei alesperes leveléből tudjuk, hogy a foktői eljárók a megváltási hozzájárulások beszédését nem vállalták. Babay Mihály a rossz tárgyalási pozícióban lévő új foktői plébános kényszerűségből egyezett bele, hogy maga, illetve szindikusa szedje be a katolikus gazdáktól az ezüst tízeseket.³⁰¹

Megváltás „konyhára valókkal”, terményekkel

Bezdán helység 1767-ben 18 pozsonyi mérő őszi és 12 pozsonyi mérő tavaszi vetéssel tartozott plébánosának. A pap földjein végzendő munkákat azonban megváltotta, mégpedig szokatlan módon, terményekkel, konyhára valókkal. Adott munkamegváltás címén a plébánosnak két mázsa marhahúst, ötven font sót, nyolc akó jó bort, ötven font faggyút, nyolc icce vajat, negyven öl tűzifát. Ha rátekintünk a lajstromra, láthatjuk, hogy efféle terményeket, konyhára valókat a helységek deputatum gyanánt szoktak adni. Adtak a bezdániak is. A félreértések elkerülése végett a deputatum címén és a munkamegváltás címén adott javakat összesítették, és kontraktusuk végén újra felsorolták. (F.8.)

³⁰¹ KFL. I. 1. b. Foktő. 1845., 1846.

A plébános gazdasága

A plébánosok a XVIII–XIX. században is sokféle érdeklődésűek voltak. Akadt köztük olyan, akit tudományos kérdések foglalkoztattak. Néhányan az átlagosnál is jobban szerettek vadászni. Egyesek könyveket gyűjtöttek. Mások szerették a vendégeskedést, a kártyázós, beszélgetős időöltést. Némelyik plébánoson eluralkodtak a gazdálkodó ambíciók. Az ilyen pap az egyházi teendői mellett egyik szemét mindig a plébániai gazdaságon tartotta. Irányította a termelést, a betakarítást, az értékesítést, felügyelte az eladásokat, vételeket, a cselédek, a plébániai alkalmazottak munkáját.

A gazdálkodó plébános típusa az egyháztörténeti valóság részének tekinthető, bár alapos tanulmányozásával, tevékenysége elemzésével még jórészt adós a történeti kutatás. E tanulmánynak nem feladata a plébániai gazdaságok és a gazdálkodó papok bemutatása, de a téma érintése elkerülhetetlennek látszott, hiszen a plébános jövedelmére bizonyára jó hatással volt, ha maga gazdálkodott, ha erős érdeklődést mutatott a gazdálkodás iránt, és nem „elefántcsont toronyba zárkózva” szindikusa, vagy bérese tájékoztatásából hallott néha valamit arról a ködbe vesző világról, amelyet plébániai gazdaságnak neveztek.

A plébániai gazdaságok és a gazdálkodó papok tevékenységének kutatása a jövedő feladata. Nem könnyű, de nem is reménytelen vállalkozás. Forrásai között fontos szerepet töltenek be: 1. A plébánosok halála után keletkezett hagyatéki iratok, köztük a papi végrendeletek, hagyatéki leltárak, vagyonárverési jegyzékek, 2. A plébánosok viselt dolgait firtató tanúvallatások, 3. A plébánosok tevékenységével kapcsolatos papi és lakossági panaszlevelek, vizsgálatok.

A fent felsorolt iratfajtákban böngészve felületes szemlélődéssel is megállapítható, hogy némely plébánosok élénk és eredményes gazdasági tevékenységet folytattak. A plébániai földek mellett saját birtokokkal, kertekkel, szőlőkkel is rendelkeztek. Előfordult, hogy „pusztát” is béreltek. Gabonájukkal jelentős üzleteket kötöttek. Lovakat, szarvasmarhákat, birkákat tartottak. Alkalmazottaik között a szakácsnőn és konyhalányon kívül béresek, saját juhászok is akadtak.

A plébániai földek árendába adása

A plébános, ha plébániai földjeinek, sessiójának körülményes, hanyag, megkésztetett közösségi művelését megelégette, beleegyezett az ingyenmunkák megváltásába, földjeit pedig, ha nem vállalhata a napszámosokkal és saját alkalmazottaival való „házi” műveltetést, tartósan bérbeadta vállalkozó személyeknek. A plébániai földeket a plébánosok leginkább pénzért adták árendába, de a pénz mellett még valamilyen terményt vagy munkaszolgáltatást is ígekeztek kapni árendadíj gyanánt.

A XIX. század első felében több plébánia földje pénzért és bizonyos mennyiségű szénáért került bérlő kezére.

Martonos plébánosa 1824-ben úgy adta bérbe nemzeti Eremiták János úrnak a plébánia 19 láncnyi szállási földjét, hogy évente 90 váltó forint bérleti díjat és „6 vontató tehénnek való szénát” remélhetett érte. A bérlő köteles volt a vontatókat „6 rudásával” rakni, és a megajánlott szénát a kaszálóról a plébánia udvarára hordani. (F.48.)

Az apatini plébános 1848 táján évente 168 forintot és 2 kocsi szénát kapott a plébániai birtok bérlőtől. (F.108.)

Szerepelt a széna a zentai plébániai földek árendadíjában is. 1843-ban a zentai plébános 140 „districtualis láncz” illetményföldjét bérlő használta, aki évente 805 váltó forintot, 30 vontató szénát, 6 köből árpát vagy kukoricát és fél mázsa sajtot adott a plébániai javadalmat birtokló papnak. (F.86.)

Amikor 1846 elején az új foktői plébános, Babay Mihály 3 esztendőre árendába adta a plébániai földeket két foktői katolikus gazdának: Molnár Györgynek és Sipos János György fiának, sikerült kialkudnia, hogy a bérlők a 300 forintnyi bérleti díj mellett elvállalták a sedecimaként kapott gabona kinyomtatását, a keletkezett mag és szalma plébániára hordásával egyetemben.³⁰²

1802-ben Szántova (Hercegszántó) plébánosa, Darázs Antal határozatlan időre árendába adta a plébániai sessió szántóföldjeit, egy bizonyos kukoricaföld kivételével Filip Blaxev szántovai lakosnak. A bérlő évi 100 rénes forintot fizetett a plébánosnak. Emellett „feléből kaszálta, öszvetakarította” és a pap udvarába hordta a plébániai kaszálón termett szénát. (F.22.)

A református többségű Uszód falu négy katolikus családfője: Takács József, Takács István, Bors Péter és Nyárasdi István 1801-ben amiatt panaszkodott, hogy lelkipásztoruk, az új szentbenedeki plébános, nagyobb anyagi haszon reményében, nem nekik, hanem református vállalkozóknak akarja bérbe adni a szentbenedeki plébánia Uszód filiális helység határában lévő földjeit. Levelükből kiderül, hogy 1789 óta évi 70 forintért bérelték „contractus mellett” a szóban forgó földeket. Kontraktusuk még le sem járt, de új plébánosuk nem akar megmaradni mellette. A református gazdák többet ígérnek, mint ők, és emiatt nagy a veszély, hogy elvesztik jövedelemkiegészítő árendálási lehetőségüket. (F.71.)

1817 végén 20 magyar „kertész” 25 esztendőre bérbe vette az újvidéki római katolikus templom 100 holdas birtokát évi 700 pengő forintért és némi templomi szolgálatért. Mivel ez a könyv a paptartásról, ez a fejezet pedig a plébánosok javadalmi földjeinek hasznosításáról szól, az 1817. évi újvidéki kontraktus amiatt, hogy templomi föld árendálásáról szól, tulajdonképpen nem tartozik ide. Mégis szóba hozom, sőt közlését sem tartottam fölöslegesnek, többek között a bérlők különleges templomi szolgáltatása miatt, amely a vallási szokások és a felvállalt társadalmi kööttségek világába vezet. A húsz magyar kertész ugyanis a bérleti díj fizetése mellett arra kötelezte el magát 1817-ben, hogy bizonyos ünnepeken az újvidéki katolikus templom számára a szertartásokhoz szükséges füvet és zöld ágat szállít. Kontraktusukban nyilatkozták: „Kötelessek leszünk az isteni szolgálathoz szükséges füvet és zöld ágokat, úgy mint pünkösöd napra és Úr napra és az következő vasárnapra ingyen az nekünk akkoriban ki nevezendő helyre bé hozni”. (F.42.) Ez a tavaszi zöldághordási kötelezettség, ami önmagában nem egy súlyos teher, de vallási és társadalomnéprajzi szempontból messzire mutat, fölöttébb hasonlít a hajdani székely „templom jobbágysai” egyik fontos vállalt feladatára.³⁰³

³⁰² KFL. I. 1. b. Foktó. 1846.

³⁰³ BÁRTH János 2011/b. 26., 127., 136., 137., 140.

A plébániai földek jövedelme

Fentebb a plébániai földek árendálásáról szóló alfejezetben többször találkozhattunk árendadíjakkal, amelyek az időpontok, a pénzfajták és a plébániai adottságok különbözőségei ellenére is némiképp tükrözik, hogy bérbeadás esetén a plébánosnak milyen jövedelme származott a javadalmi földjéből. Most itt olyan forrásokat fogok vallatóra, amelyek a közösségi művelésű és a „házikezelésű” plébániai földek jövedelmezőségét érzékeltetik.

A XVIII. században, néhány várost leszámítva, a plébániai földek nem hoztak igazán nagy hasznot a plébánosoknak. Ez különösen akkor szembetűnő, ha a földek jövedelmét összevetjük más járandóságok, például a *lecticale* értékével.

1792-ben a Baja várost, illetve a Kákony, Szentistván, Szeremle, Istvánmegye filiális falvakat, valamint a Mátéháza és Rém pusztákat is magába foglaló bajai plébánia 2005 forint 57 krajcáros jövedelme az alábbi tételekből állt össze: földekből 15 ft. 36 kr., *lecticaléből* 1341 ft. 30 kr., stólaból 520 ft., coledából 40 ft., sedecimából 74 ft. 51 kr., különfélékből 14 ft.³⁰⁴ A számokból látható, hogy a Grassalkovics família jeles mezővárosában a plébániai földekből származó jövedelem eltörpült a *lecticalis* és a stólaris jövedelem mellett.

A történeti forrásokból érzékelhető, hogy némely helységekből bizonyos papok némi fenntartással, lekezeléssel nyilatkoztak a plébániai földekről, amelyeket nem tartottak megfelelőnek és jól jövedelmezőnek. (Tették ezt annak ellenére, hogy más papok, akiknek nélkülözniük kellett a sessiót, könyörögtek érte, sorsuk jobbrafordulását várták tőle!)

Jellemző a hajósi plébános 1848. évi válaszába a plébániai jövedelmeket számbavevő kérdésekre. Miután lesújtóan nyilatkozott a sessió állapotáról, megmosolyogató panasszal zárta a 9. pontra adott magyarázatát: „*A' rét vizárjának van kitéve. A' kert homok. A' szőlő szinte homoki.*” (F.103.) Ugyan milyen legyen egy szőlő a Duna-Tisza közén? – kérdezhetnénk a gazdasági ügyekben valószínűleg nem túl járatos, de bizonyára hitéleti tennivalókban szorgalmas lelkipásztort. Az azóta országos hírnévre szert tett hajósi vörösbor nem feketeföldön és nem sziken, hanem a hajósi pincéktől délre eső homokos talajon terem.

1848-ban a sükösdői plébános sem volt túlzottan lelkes plébániája birtokaitól. Lekezelően írt róluk, holott némi haszonra szert tett belőlük. A szessziója szántóföldjeit a faluközösség művelte. 95 pozsonyi mérő rozs termett rajtuk, amely pozsonyi mérőjét 1 forint 36 krajcárral számolva, 144 forintot ért. A réteket az árvizek miatt kénytelen volt feléből kaszáltatni, így azok 70 forint hasznot hajtottak. A szőlő 12 akó bort termett, amely akóját 1 forint 20 krajcárral számolva, 16 forint jövedelmet hozott. A kertek termését nem számítva tehát, a plébániai földekből származó jövedelem 230 forintra rúgott. (F.110.)

Annak illusztrálására, hogy 1778 táján a falusi plébániáknak általában mekkora jövedelmet hozott a javadalmi föld, és ez a jövedelem miféle részekből, tételekből állt össze, egy táblázatot készítettem 20 bacsikai plébánia földjövedelmeiről. A kiválasztott helységek plébániai földjeit a faluközösségek művelték, a vetőmagot azonban a plébános adta. A plébános végeztette el részesnyomtatókkal a gabona nyomtatását is.

³⁰⁴ KFL. I. 1. b. Baja. 1792.

Ezért a gabonából származó jövedelmeknél mindig megjegyezték a plébániai jövedelem-kimutatások készítői, hogy azok a vetőmag és a nyomtatórész értékének levonásával („*dempto semine et trituratorum parte*”) keletkeztek.

A táblázatban szereplő számok magyar forintra, és annak százas váltópénzére, ezüst dénárra vonatkoznak.

A helységnevek a XVIII. századi névalakok ABC rendjében állnak. Amelyik településnek a XX. század elején (1913-ban) más neve, vagy kibővített, megkülönböztető névalakja volt, azt az új nevet helykiemelés céljából nem a táblázatban, hanem itt közlöm: Almás (Bácsalmás), Bogojeva (Gombos), Bukin (Dunabökény), Dautova (Dávod), Gajdobra (Szépliget), Gákova (Gádor), Jankovác (Jánoshalma), Kupuszina (Bácskertes), Neo-Palánka (Újpalánka), (Palánka), Plavna (Palona), Priglevica-Szentiván (Bácsszentiván), Szántova (Hercegszántó), Szonta (Szond), Veprovác (Veprőd).

Gajdobra helység plébániájának 64 forint 12 krajcáros jövedelme tartalmaz 2 olyan forintot, amely hüvelyes veteményekből (*ex leguminum*) származott. Mivel az adat a felsorolt 20 falu esetében egyedinek számít, a táblázat készítésekor nem lett volna értelme önálló rovatot szerepeltetni számára.

Álljon itt tehát az 1778. évi adatok alapján³⁰⁵ szerkesztett táblázat a 20 bácskai plébánia földjöveldelmeire vonatkozó számokkal!

A plébánia neve	Őszi gabonából	Tavaszi gabonából	Kukoricából „Turcici tritici” „ex fagopyro”	Szénából	Veteményes kertből „Ex horto culinari do- mestico”	Fáskertből „Ex horto arboribus”	Földek jövedelme összesen
	ft. den.	ft. den.	ft. den.	ft.	ft. den.	ft. den.	ft. den.
Almás	76 50	— —	— —	26	— —	— —	152 —
Apatin	67 50	— —	— —	40	— —	6 —	113 50
Bezdán	60 —	12 —	— —	50	— —	6 80	128 80
Béreg	30 —	— —	4 50	24	— —	3 —	61 50
Bogojeva	28 50	14 40	— —	32	— —	— —	74 90
Bukin	28 30	10 9	3 18	26	— —	— —	67 57
Csátalja	20 —	9 —	— —	24	— —	8 —	61 —
Dautova	20 —	18 —	— —	30	— —	3 —	71 —
Gajdobra	45 —	— —	3 12	12	2 —	— —	64 12
Gákova	20 —	9 —	— —	24	2 —	— —	55 —
Hódság	38 15	10 51	5 —	16	— —	— —	69 66
Jankovác	90 —	— —	3 15	36	— —	— —	129 15
Kupuszina	67 50	18 —	2 40	26	— —	6 —	119 90
Monostorszeg	60 —	12 —	— —	33	— —	— —	105 —
Neo Palánka	33 —	— —	— 24	4	— —	— —	37 24
Plavna	57 45	— —	— —	16	5 15	— —	78 60
Prig. Szentiván	37 50	2 10	14 80	8	2 —	— —	64 40
Szántova	30 —	13 50	— —	10	— —	2 —	55 50
Szonta	81 —	9 —	— —	44	2 —	— —	136 —
Veprovác	75 75	18 60	3 20	36	3 —	— —	136 55

³⁰⁵ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778., a megnevezett helységeknel.

Alább két település, Kishegyes és Csantavér példáján mutatom be, hogy a plébániai földek hasznát milyen módszerrel számolták ki, illetve a jövedelemként szerepeltetett pénzösszeg milyen részletekből állt össze. Az adatok azért is megérdemlik figyelmünket, mert némi agrártörténeti és agrárnéprajzi vonatkozásokat tartalmaznak.

Kishegyes első plébánosának javadalmi földekből származó 1778. évi 149 magyar forintnyi jövedelme a következő tételekből tevődött össze:

„*Ex fundo per Dominium Terrestrale assignato et per Parochianos gratis cultivari solito sessionem colonicalem 4-tae classis efficiente dempto semine et trituratorum parte tritici mixti metr. pos. 120, a' den. 75 = 90 fl.*” (A földesúri uradalomtól kapott és a plébániabeli hívek által ingyen művelt negyedik osztályú jobbágytelek révén, leszámítva a vetőmagot és a nyomtatórészt, 120 pozsonyi mérő kétszeres búza, pozsonyi mérőjét 75 dénárral számolva, 90 forint.)

„*Faeni currus quadrijugos 22, a' fl. 2 = 44 fl.*” (22 négyökrös szekér széna, 2 forintjával, 44 forint.)

„*Ex agris ultra sessionem per se cultivari solitis, dempto semine et trituratorum parte avenae aut Hordei metr. pos. 50, a' den. 30 = 15 fl.*” (A maga által művelt, session kívül szántóföldről, leszámítva a vetőmagot és a nyomtatórészt, zab vagy árpa 50 pozsonyi mérő, 30 dénárjával számolva 15 forint.)³⁰⁶

1785-ben Csantavér falu új plébániája még Szabadka szabad királyi város Szent Teréz plébániájának filiája volt, de a kegyúr-város jóvoltából sessionnal már rendelkezett, amelyet a nemrég letelepedett csantavéri lakosok műveltek. A plébániális jobbágytelek 38 hold szántóból és 22 hold kaszálóból állt. Ennek a földnek az évi 48 rénes forint 12 krajcáros jövedelme a következő forrásokból származott:

Az egyik kalkatúra 13 holdnyi búzájából bejött 17 kévével számolt 78 kereszt. („*Ex hac una calcatúra tritici infert 17 manipulorum cruces 78*”). Egy kereszt adott 1 $\frac{1}{8}$, az összes 87 $\frac{6}{8}$ pozsonyi mérő búzát. Ebből leszámították a 26 pozsonyi mérő vetőmagot és a 13 $\frac{6}{8}$ pozsonyi mérő (meg nem nevezett) nyomtatórészt. Maradt tisztán 48 pozsonyi mérő, amely 30 krajcárjával számolva, 24 forintot ért.

A 12 holdas másik kalkatúrában termelt 48 kereszt tavaszi gabona, szintén 17 kévével rakva. 1 kereszt 1, a 48 kereszt 48 pozsonyi mérő magot adott. Leszámítva a 8 mérő nyomtatórészt és a 18 mérő vetőmagot, maradt tisztán 22 pozsonyi mérő tavaszi gabona, amely 18 krajcárjával számolva 6 forint 36 krajcár jövedelmet hozott.

A 22 hold kaszálón termelt 44 vontató széna („*44 vontatones faeni*”), amely 24 krajcárral számolva, 17 forint 36 krajcárt tett ki.³⁰⁷

Jogosultság a közlegelő használatára

A legkorábbi paptartó szerződésekben, így Dusnok és Akasztó 1737. évi kontraktusában megfogalmazódott a plébánosnak az a joga, hogy a plébániai gazdaság állatait legeltetheti a közlegelőn.³⁰⁸ Bármilyen furcsa és különös, a XVIII. század második és a XIX. század első felének paptartó dokumentumaiban nem emlegették ezt a

³⁰⁶ KFL. I. 1. b. Kishegyes. 1778.

³⁰⁷ KFL. I. 1. b. Csantavér. 1785.

³⁰⁸ KFL. I. 1. b. Dusnok. 1737. Akasztó. 1737. – Dusnok faluközössége még a makkoltatást is biztosította a plébános sertései számára.

fontos jogosultságot. Pedig a papnak akkor is volt marhája, amelynek legelő kellett, és amelyet bizonyára legeltettek is, mégpedig a közlegelőn.³⁰⁹

A legeltetési jogosultság deklarálásának hiányára valószínűleg az úrbériség XVIII–XIX. századi története adhat magyarázatot. A jobbágygazdaságoknak, különösen Mária Terézia királynő úrbérrendezése óta, telekbirtoklásuk arányában joguk volt a közlegelő használatához, igénybevételéhez. Más szóval: a jobbágy a birtokolt telke nagyságához mérten hajthatott ki szarvasmarhákat a közlegelőre, vagyis jobbágytelek birtoklása jelentette a belépőt a faluközösség legelőjének használatához. Mivel a falusi, kismezővárosi plébániák többsége kegyúr-földesura jóvoltából a XVIII. század közepétől általában jobbágytelket birtokolhatott, a jobbágytelek tartós használata maga után vonta a közlegelő igénybevételi jogának gyakorlását. Az emberek természetes dolognak tartották, hogy a plébános sessiója után is járnak állatok a közlegelőn, és így a legeltetési jogosultság emlegetése kimaradt a paptartó kontraktusokból.

6. JOGSZOKÁSSZERŰ AJÁNDÉKOZÁSOK, MUNKAJÁRANDÓSÁGOK, A LAKHATÁS BENEFICIUMA

Szokássá vált ünnepi ajándékozások

Ünnepi konyhára adott állatok

A hagyományörző falvak paptartó szerződéseiben a deputatumok felsorolása végén, vagy különállóan szerepelhetett olyan konyhára való állatjárandóság, amellyel a hívek közössége kedveskedett a plébánosnak a sátoros ünnepek előtt. Az efféle ajándék lehetett bárány, malac, liba, kakas egyaránt.

Bár ezek az állatajándékok éveken, évtizedeken át adott, „hagyományos” járandóságoknak számítottak, hosszabb időszakokat tekintve tapasztalható velük kapcsolatban is némi változékonyság. 1737-ben Dusnok kontraktusában megörökítették, hogy a falu előljárósága húsvétra egy bárányt, karácsonyra, húsvétra és pünkösdre pedig egy libát és két kakast adományozott plébánosának.³¹⁰ („*Item agnum Paschalem, nec non pro festis Nativitatis Domini, Resurrectionis Dominicae et sacri Pentecostes singilatim et semper anserem unum et galinas duas.*”)³¹¹ Hat évtizeddel később, 1796-ban az ünnepekre adandó ajándék-állatokról már a következő módon írtak a helység paptartó kontraktusában: „*Karácsony ünnepjeire egy malacot, Húsvétra egy bárányt, Pünkösdre egy ludat*”. (F.21.)

Sükösd 1805. évi paptartó kontraktusában a deputatumok felsorolásának végén, ünnephez kötés nélkül emlegették az „*egy bárányt*”, mint járandóságot.³¹² Négy évtizeddel később, 1848-ban is szerepeltette a pap a jövedelmei között a község által adományozott bárányt 2 forint értékben. Ugyanakkor a plébános megemlítette „*a Márton lúd helett 6 4/5 krajczár*” plébániai bevételt is. (F.110.)

³⁰⁹ A plébános közlegelő-használati jogáról: TIMON Ákos 1908. 62.

³¹⁰ BARTH Dániel 1999/c. 13.

³¹¹ KFL. I. 1. b. Dusnok. 1737.

³¹² KFL. I. 1. b. Sükösd. 1805. – Közölte: BARTH János 1997. 318.

Almás (Bácsalmás) 1743. évi kontraktusában, ahol az 1734. évi vizitáció előírásait fogalmazták újra, olvasható, hogy a település katolikus közössége évente húsvétra egy bárányt, Szent Márton ünnepére (nov. 11.) pedig egy ludat ajándékozott plébánosának. („*Agnellum Paschalem et auserum pro festo Sancti Martini*”).³¹³

Hozzájárulás a templombúcsú költségeihez

Rövid, szófukar utalásokból gyanítható, hogy a XVIII. században és a XIX. század első felében némelyik plébános elvárta, hogy híveinek közössége a templombúcsú alkalmával hozzájáruljon a plébániai nagy vendéglátás költségeihez. Valószínűleg a községek előljáróságai sem vették túlzottan zokon ezt a kötelezettséget, mivel az elődöktől örökölt hagyománynak, bevett szokásnak tekintették. Ha egy kicsit tájékozódtak a világban, tapasztalhatták, hogy más tájak, más egyházmegyék népe is támogatta plébánosait búcsúk idején.³¹⁴

Néhány paptartó szerződésben és plébániai jövedelem-kimutatásban nyoma maradt a búcsúk alkalmával fizetett vendéglátási támogatásnak.

A sükösi papi jövedelmek 1848. évi felsorolásának a legvégén szerepel az alábbi fölöttébb alacsony összegű járandóság: „*Bútsú ebéd fejébe 36 krajczár*”. (F.110.)

Sztanisics (Órszállás) német település 1811. évi paptartó kontraktusában olvasható a helység kötelezettségei között: „*Zur Umkosten der Kirchweich vier und zwanzig Rh. Floren.*”³¹⁵ (A templombúcsú kiadásaira 24 rénes forint.)

Szonta (Szond) falu plébánosa 1844-ben azt írta, hogy egy 1824. évi szerződés értelmében, a szontaiak többek között a „*bútsú lakoma kitartásáért*” 13 forintot fizetnek papjuknak váltó cédulában. (F.85.)

Egy „fölvilágosultat” játszó izgága és a pappal valószínűleg feszült viszonyban lévő nótárius jóvoltából a dusnokiak búcsúi paptámogató szokását ismerjük legjobban. 1802-ben Rajháty János dusnoki jegyző panaszlevelet írt az érseki uradalom prefektusának, amelyben föltárta, hogy a helység plébánosának hatalmas vendégserege búcsúkor a község pénzén dőzsöl és szórakozik. Ostorozta a falu „balgatag népét”, amiért annak idején hagyta magát rávenni erre a rossz szokásra. A plébános elleni vagdalkozásai közben viszonylag részletesen leírta a búcsúkor szokásos plébániai vendéglátás községi támogatásának rendszerét: „*Bútsú alkalmatossággal Tisztelendő Plébános Úrnak számossan öszve gyűjtött vendégei az Helység költségén tractáltaknak. Tejet, vaját, baromfiat és más szükséges vadakat, süteményekhez tartozandó szükséges eszközöket, kávét, cukrot és más confekteket, bort, sert az Helységnek kell szerezni, és Tisztelendő Plébános Úrnak öszve hívott 30–40 személy vendégeit tetzése szerént tractálni... Tisztelendő Plébános Úr bőven szokott fogadott szakáts által készítettetni, kinekis a meg érdemlett fártságát az Helység szokta meg jutalmazni.*” (F.72.)

A búcsúkor történő plébániai vendéglátás községi támogatása valószínűleg nagy múltra tekinthetett vissza Dusnokon. 1738-ban a dusnoki bíró néhány pappal búcsú

³¹³ KFL. I. 1. b. Bácsalmás. 1743.

³¹⁴ BLANDL György 1936. 159., MESZLÉNYI Antal 1941. 82.

³¹⁵ KFL. I. 1. b. Órszállás. 1811.

után, május 5-én beíratta a falu számadáskönyvébe: „Az mely egy akó Sert Tisztelendő Atyám Uraimék Solemnitáskor el költöttek, fizettem Serfőző Úrnak ... 1 flor. 75 den.”³¹⁶

Icce bor, mint ajándék

Fajszi helység előjárósága 1840 januárjában írásbeli nyilatkozatot adott ki arról, hogy megtagadja plébánosától a hajdan szokásban volt, de újra követelt ünnepi „korsó bort”, illetve az utóbbi évek ünnepeire adott „két icce bort”. (F.82.) Egyébként már 1831-ben is panasztak a fajsziak, hogy papjuk minősíthetetlen hangon szidta őket, amiért nem adják meg az „icce borát”.³¹⁷

Az adatok szűkössége miatt nehéz értelmezni a fajszi vita lényegét. Az irodalomban emlegetnek ugyan „icce bort” és „pint bort”, amelyet szőlőtermesztő gazdák adtak a Dunántúlon ünnepi ajándék gyanánt plébánosuknak,³¹⁸ de a mocsári erdők között fekvő Fajszi népe nem különösebben jeleskedett a szőlőművelés terén. Ennek ellenére élt az a szokás, hogy a plébános, valószínűleg a helységtől, „korsó bort”, „icce bort” kapott ünnepi ajándékként.

A fajszi adat helyes értelmezését is elősegítheti egy tanítóval kötött 1767. évi vevprováci (vepródi) kontraktus, amelynek szövegében olvasható: „Minden nagy ünnepre, úgy mint Husvétra, Pünkösdre és Karácsonyra két icce bor és két font hús rendeltetett”.³¹⁹

Ingyenes fuvarozások

Plébániai beszerzésekhez

Azokban a falvakban, mezővárosokban, amelyek a XIX. század első felében a deputátum jellegű járandóságok, köztük a tűzifa és a bor szolgáltatását, vagy annak nagyobbik részét megváltották, a plébános kénytelen volt a megváltási összeg birtokában pénzért venni tűzre való fát és jó minőségű bort. Az ilyen plébánosok a katolikus közösségekkel kötött szerződéseikbe belefogalmazták, hogy a plébánia tűzifa- és borbeszerzéseihez az illetékes helység előjárósága ingyenfuvarot biztosít. Különösen a bácskai Tisza mente magyar közösségei vállalták az efféle szolgáltatást, de igyekeztek „földrajzi fékek” beiktatásával megelőzni a túl hosszú fuvarokat.

Petrovoszeló (Péterréve) magyar katolikusai 1807-ben kötelezték magukat, hogy azt a bort és fát, amelyet a plébános Óbecsén vagy Adán vásárol meg, hazafuvarozzák a falujukba. (F.31.)

A moholiak 1828-ban így jelölték ki a fuvarozásuk határait: „A' midőn Nagyon Tisztelendő Plebanus Úr házi szükségire tűzre való fát és bort fog venni, a kár hol legyen az, csak Bácsnál és Bajánál messzebb ne legyen, annak haza hozását ... a Község magára vállalja.” (F.50.)

³¹⁶ KFL. III. 8. b. 88. doboz. Falusi bírák számadásai, Dusnok, 1738. – Közölte: BÁRH János 2010. 111.

³¹⁷ KFL. I. 1. b. Fajszi. 1831.

³¹⁸ HOSS József 1948. 106., MESZLÉNYI Antal 1941. 82.

³¹⁹ KFL. I. 1. b. Vepród. 1767.

A tiszaföldváriak (bácsföldváriak) 1832-ben lelkesen kijelentették, hogy plébánosuknak annyi ingyen fuvart adnak, amennyire szüksége van, de ügyesen kikötötték: „*Fájért Új Betsénél tovább ne kelljen menni*”.³²⁰

Ada katolikus közössége 1827-ben a szokottnál is aprólékosabban és pontosabban meghatározta a plébános számára adandó fa-, bor- és szalmafuvarozás földrajzi határait: „*Bor hozásra és fa hozásra a mennyi a Plébános Úrnak szükséges leszén, annyi kocsikat tartozik adni a Község. Bor hozásra ugyan Bajáig vagy Újvidékig, fa hozásra pedig Bácsig vagy Török Betséig, úgy nem különben fűtteni való szalmát akár mi Szálláson az Adai határban vévend a Plébános Úr, vagy ami a maga Szállásán lenne is, a Község a Parochia udvarába(n) tartozik szállítani*”.³²¹

Malomba és malomból szállításhoz

A plébános gabonájának megőröltetését, vagyis a plébániai szemes gabona malomba szállítását és az elkészült liszt visszaszállítását a legtöbb falu és mezőváros magára vállalta. Ezért a paptartó szerződések egyik, szinte elmaradhatatlan, visszavisszatérő pontja az *örletéssel* kapcsolatos fuvarok biztosításáról szólt.

Némelyik szerződés fölöttébb nagyvonalúan intézte el az *örletéssel* összefüggő fuvarvállalást, amikor úgy rendelkezett, hogy a szükségleteknek megfelelően kell elvégezni a munkát. Valószínűleg nem véletlenül szólt így a szerződés szövege, hiszen a legtöbb faluközösség tisztában volt a plébános gabonakészletének nagyságával és a plébánia lisztszükségletének mennyiségével, ezért különös meglepetésre, túlzott igénybevételre nem számíthatott. E falvak szerződéseiben a malomba fuvarozás témakörének papírra vetésekor a következő kifejezéseket használták: „*annyszor amennyiszor kívántatik*” (Dusnok, 1796), (F.21.), „*amennyi szükséges*” (Akasztó, 1796, 1812), (F.33.,70.), „*mindenkor*” (Lak–Géderlak, 1814), (F.37.).

A helységek, illetve a katolikus közösségek többsége a paptartó szerződésben igyekezett meghatározni és rögzíteni, hogy hányszor, mikor, mennyi gabonát köteles a hívek közössége a pap vermeiből és hambárjaiból malomba szállítani. A „*hányszor, mikor*” kérdésre az alábbi kifejezések tartalmaztak válaszokat: „*ősszel, tavasszal*” (Vadkert–Soltvadkert, 1777),³²² (Madaras, 1789), (F.18.), „*esztendő alatt két ízben, úgy mint ősszel és tavasszal*” (Felsőszentiván, 1781), (F.13.), „*téli és nyári örletésben*” (Horgos, 1814), (F.36.), „*három versben esztendő által*” (Sükösd, 1805).³²³ A „*mennyi*” jelölésére a következő kifejezéseket használták: „*tavasszal tizen öt mérő buzát, hasonló képpen ősszel is annyit*” (Madaras, 1789), (F.18.), „*24 pesti mérő buzát*” (Mélykút, 1781), (F.14.), „*örlés, pozsonyi mérő 24*” (Kishegyes, 1775), (F.11.), „*30 pozsonyi mérő buza megőröltetése*” (Kishegyes, 1795), (F.20.), évente kétszer „*hatókrű szekérrel*” (Vadkert, 1777), „*tizen nyolcz zsákkal való örletést*” (Vadkert, 1808).³²⁴

³²⁰ KFL. I. 1. b. Bácsföldvár. 1832.

³²¹ KFL. I. 1. b. Ada. 1827.

³²² KFL. I. 1. b. Soltvadkert. 1777.

³²³ KFL. I. 1. b. Sükösd. 1805.

³²⁴ KFL. I. 1. b. Soltvadkert. 1777., 1808.

Bizonyos papok elvárták, hogy gabonájukat ne szárazmalmokba, hanem vízimalmokba szállíttassa el községük előljárósága. Duna menti, vízközeli falvak, városok esetében ez nem okozott különösebb gondot, de a Duna-Tisza köze középső területeiről sok erőfeszítésbe került a nagy folyók vizén működő hajómalmok fölkeresése. Még a „Kétvízköze” közepén fekvő Vadkert (Soltvadkert) helységtől is azt várta 1777-ben a keceli plébános, hogy gabonáját „hatökrű szekérral” „Duna háti malomba” fuvaroztassa a filiális falu előljárósága.³²⁵ Vízimalomban akart öröltetni többek között 1781-ben Felsőszentiván (F.13.), 1789-ben Madaras (F.18.) plébánosa. A mélykútiak 1781-ben azt vállalták, hogy plébánosuk aktuális kívánsága szerint „*vízi vagy száraz malomba*” fuvarozzák a plébániai gabonát. (F.14.)

Az esetleges viták elkerülése érdekében elővigyázatosságból a plébánosok néha belefoglalmaztatták a paptartó kontraktusokba, hogy a helység nemcsak elfuvarozza a gabonát a malomba, hanem vissza is hozza a lisztet. (F.18., F.37.)

A falvak és mezővárosok előljáróságainak sokféle ingyenfuvarot kellett megszervezniük, lebonyolítaniuk. Ezek közé tartozott a plébános gabonájának malomba szállítása is. A sokféle fuvarot legtöbb helyen úgy oldották meg, hogy a földes gazdákat sorban „kiparancsolták” az éppen aktuális fuvarozási kötelezettség teljesítésére. A gazdákra nehezedő fuvarozási terheken Jankovác (Jánoshalma) mezővárosa 1813-ban úgy próbált enyhíteni, hogy lovakat tartó „*földetlen lakosokat*” kötelezett a plébános gabonájának malomba szállítására.³²⁶

Búcsúkra, papi gyűlésekre járáshoz

A paptartó kontraktusok némelyike rendelkezett arról, hogy a plébánost a szomszéd helységek búcsúira és a *districtualis congregatiókra*, vagyis espereskerületi gyűlésekre olyan lovasfogat vigye, amelyet a községi, városi előljáróság állít ki.

1802-ben a fajsziak viszonylag bőkezűnek mutatkoztak a plébános fuvarozása dolgában: „*Szomszéd falukba, midőn ájtatosság és bútsú kedvéért processiók állíttanak, olyan szükséges alkalmatossággal Plébános Úrnak szolgálni fogunk, hasonló képpen ha valahová Templom dolgába szükség léssen menni*”. (F.23.)

1796-ban a dusnokiak a plébános „magánügyeire” igyekeztek nem kiterjeszteni a fuvarozási kötelezettséget: „*Tartozik a Helység a Szentegyháznak minden szükségére kotsit és lovakat rendelni, nem különben a Districtualis gyűlésekre, vagy más illyes szükségekre, kivévén a Plébános Úrnak tulajdon magányos dolgait*”. (F.21.)

Martonos helység katolikus közössége 1820-ban arra törekedett, hogy némiképp kordában tartsa a plébános számára adandó ingyenfuvarok számát: „*A papi gyűlésekre, minden hova a Districtusba, bútsúkra pedig tsupán tsak Kanizsára és Horgosra ... szükséges kotsit ingyen rendelni fog az Község*”.³²⁷

³²⁵ KFL. I. 1. b. Soltvadkert. 1777.

³²⁶ BL. V. 342/a. Tjkv. 1813. nov. 1. 88. szám. 54–55. pag.

³²⁷ KFL. I. 1. b. Martonos. 1820.

Túlzott fuvarigények

Akadtak papok, akik túlzásba vitték községük ingyenes fuvaroztatásának igénybevitelét. Újabb és újabb fuvarokat követeltek, olyannyira, hogy kiváltották a falu előjáróságának jogos haragját, ellenszegülését.

Novoszeló (Bácsújlak) német falu 1834. évi hosszadalmas panaszlevelében szóba került Vukovits György plébános túlzott és durva fuvarkövetelése is: „*Köz fuvarokat igen gyakran, minden azoktól járó 's Tekintetes Nemes Vármegye által ki szabott díja nélkül kíván, mellyekkel midőn egy ízben neki a' bíró... azonnal nem szolgálhatott...*”, lelkipásztor létére minősíthetetlen német és bunyevác kifejezésekkel szidta a falu legfőbb előjáróját.³²⁸

Topalits József bátyai plébánosra 1861-ben többek között azért is panaszkodtak hívei, mert a templom pénztárából úgy adott kölcsön, hogy a kamat mellett fuvarokat is követelt az adóstól: „*A templom pénzén akként gazdálkodik, hogy 40 új forint kölcsönnél, mitől az adós a törvényes kamatot rendesen fizeti, a kamat mellett még 7–8 kocsi napszámot kell tennie.*”³²⁹

A fuvarozás értéke

A községek által a plébánosok számára biztosított ingyenes fuvarok számottevő értéket jelentettek a papi jövedelemforrások sorában. Tanulságos ebből a szempontból Schreyer János kunbajai plébános számítása, aki 1848-ban megjegyzésként papírra vetette, hogy a községtől kapott 12 öl lágyfa „... a' Község által a helyszínére szállítatik, mi ha nem történe, és a' pap kényteleníttetne azt fogadott fuvarosok által az eladás helyéről haza vitetni, úgy minden öl legalább 3 pengő forinttal többbe kerülne”. (F.97.)

Jankovác (Jánoshalma) plébánosának 1802. évi jövedelem-kimutatása, a szokásostól eltérően, tartalmazta az öröltetési fuvar becsült értékét is: „*Commolationem Tritici per Parochianos praestari computando Annue 12 fl.*”³³⁰ (A búza öröltetésének – malomba fuvarozásának – a plébániabeliek általi szolgáltatása évente 12 forintra becsülhető.)

Ha a plébános számított arra, hogy szüksége lesz pénzes fuvarokra, a bérével kapcsolatos dokumentum szövegébe beépítette azt az igényét, hogy a falubeli fuvarozó elégedjen meg a vármegye árszabása szerint járó fuvardíjjal. Ennek példáját láthatjuk Lak (Géderlak) helység 1814. évi paptartó ajánlatában. (F.37.)

A lakhatás beneficiuma: ház a plébánosnak

A „szabad lakás”, mint általános plébánostartási kedvezmény

Normális esetben, minden plébánia területén, lehetőleg a templom közelében létezett egy viszonylag nagyméretű plébániai lakótelek, rajta a plébániaházzal és annak

³²⁸ KFL. I. 1. c. Persz. ir. Vukovits György.

³²⁹ KFL. I. 1. b. Bátya. 1861.

³³⁰ JÁPI. Pléb. ir. 1802.

melléképületeivel. A plébániaházat magyarul, röviden *plébániának*, *parókiának*, *pap-laknak* nevezte a nép és a papság egyaránt. A plébániai telek lakóházában lakott a plébános és ott működött a hivatalát is. Rajta kívül a plébániaházat tekintette otthonának a káplán, valamint a szolgáló személyzet, különös tekintettel a gazdasszony szerepű szakácsnőre.

Akit az egyházmegye vezetője kinevezett plébánosnak, a plébániai javadalom részeként plébánossága idejére megkapta szolgálati lakás gyanánt a plébániai lakóházat. Funkcióban maradása végéig ő lett az épület ura, gazdája, gondviselője. A „szabad lakás”, vagyis az ingyenes lakhatás fontos tényezőnek számított a plébános jövedelmének alakulásában. A lelkipásztornak nem kellett hátra spórolnia, házat vennie, házbérleti díjat fizetnie. Jövedelmének erre fordítandó részét másra használhatta, felhalmozhatta, befektethette.

Bármilyen különös, ezt a fontos jövedelem-befolyásoló tényezőt, mint a plébánosi járandóság részét, általában nem emlegették a paptartó kontraktusokban. Természetesnek vették. Diszkréten hallgattak róla. Tették ezt annak ellenére, hogy a tanítókkal kötött szerződésekben gyakran szó esett a „szabad lakásról”, vagyis arról a jövedelemnövelő tényezőről, hogy a tanító és családja az iskola egyik szobájában lakhatott.

Kivételes paptartó dokumentumnak tekinthető Zombor szabad királyi város néhány katolikus vezető személyiségének 1845. január 6-án kelt levele, amelyben bizonygatván a papi fizetésemelés aktualitásának hiányát, az intrikus levélírók a plébános jövedelmeinek számbavételekor, első helyre tették a lakhatás térítésmentes lehetőségét: „Zombor szabad királyi városban... [a] római katolikus *Leiki pásztor* ... a' leg pompásabb alkalmatosságú és a' kebelbéli római Katolikus *Község* által mindenkor jó karban tartott és tartandó szabad lakással ellátva vagyon”.³³¹

A fenti esetet leszámítva a paptartó kontraktusokban és levelekben jobbra akkor esett szó a plébániaházról, illetve a vele kapcsolatos lakhatási járandóságról, ha hiányzott, ha valami baj volt vele. Alább idézem majd azokat a kontraktusokat és bér ajánlatokat, amelyekben a saját plébánosra vágyakozó falvak fogadták, hogy rövid időn belül megépítik a plébániaházat, hogy legyen megfelelő lakása a falujukba érkező papnak. A „Szegény pap – gazdag pap” című alfejezetben lesz szó az obrováci (boróci) kényszerhelyzetről, ahol 1843-ban az érsekség plébániaház hiányában alapított önálló plébániát. Emiatt a papnak egy lakókkal telezsúfolt bérelt parasztház egyik részében kellett, paphoz méltatlan körülmények között meghúzódnia.³³²

Amikor 1841-ben Szabadka szabad királyi városban létrejött a Kér külvárosi Szent Rókus plébánia, a város egy létező házat vásárolt meg plébániaháznak. Az épületben nem jutott hely a két káplánnak, akik az egyházszerkezeti szabályokkal ellentétben kénytelenek voltak egy másik bérelt épületben lakni. Jellemző, hogy az 1841. évi első paptartó kontraktusban nem esett szó erről a komoly gondról, megoldatlan nehézségről. (F.56.) Annál inkább kitért rá Báich József plébános 1848 nyarán a plébániák jövedelmeit feltáró űrlap kitöltésekor. Válaszából kiderült, hogy a káplánok még mindig külön laktak, és a készen vett plébániaház nagy felújítást igényelt. (F.107.)

³³¹ KFL. I. 1. b. Zombor. 1845.

³³² KFL. I. 1. c. Persz. ir. Koch József

A jeles bácskai helység, majd mezőváros, Almás (Bácsalmás) plébánosai és káplánjai 1740 és 1858 között, vagyis több mint 100 éven át szükség-paplakokban, bérelt jobbágyházban, jórészt méltatlan körülmények közepette laktak, mígnem 1858-ban az évszázadon át huzakodó és vonakodó kegyurak meg nem vették plébániaháznak a klasszicizáló stílusban épült, elegáns Antunovics-kúriát.³³³

Új plébániaház építése

Új plébániák alapításakor az egyházmegye vezetői elvárták, hogy a saját plébánosra áhító közösség vagy annak kegyura gondoskodjon megfelelő plébániai lakóépületről. A plébániaépítés, sőt utána a plébániafenntartás tulajdonképpen a kegyúri kötelességek közé tartozott, de a gyakorlatban legtöbbször a vallási közösségekre maradt. A kegyúr „ereje”, „tehetsége”, „buzgalma” kimerült a templomépítésben, templomjavításban. A plébániaház felépítése, renoválása jobbára a plébániák kötelékébe tartozó nép feladata lett. Akkortájt kevés kegyúr követte Rudnyánszky József földesúr-kegyúr példáját, aki 1761-ben nagy anyagi áldozattal a református Patajon (Dunapatajon) nemcsak katolikus templomot, hanem katolikus plébániaházat is építtett.³³⁴ A Bácskában a földesúr-kegyúr *Kamara* különösen Apatinban (1775), Bezdánban (1756), Hódságon (1772), Óbecsén (1775), Zentán (1773) serénykedett a plébániaház felépítésével. Ezekről a plébániaházakról 1778-ban megjegyzték: „*per Excelsam Cameram aedificata*”, vagy „*per Dominium erecta*”.³³⁵

A XVIII. század paptartó dokumentumaiban bőven akad nyoma plébániaházak közösségi építésének. Úgy látszik, a falusi közösségeknek bizonyos esetekben vállalniuk kellett a plébániaház-építést ahhoz, hogy plébános kerülhessen a falujukba, és saját plébániát, vagyis önálló egyházszerkezeti egységet mondhassanak magukénak.

Baracska (Nagybaracska) kamarai falu magyarjai 1751 nyarán lelkesen fogadták, hogy télen előkészítik az építőanyagot, következő tavasszal pedig megépítik plébániaházukat: „*Nem különben ez jövő télen három szobának, konyhának, kamarának, pinczének, istálónak szükséges szerszámját meg fogunk készíteni, úgy hogy jövő kikeletre a' plébánia házhoz hozzá foghassunk és meg építhessük, hozzá tartozandó kertivel edgyütt*”. (F.2.)

A mai Gombos falu jogelődjének számító, de csak fölöttébb rövid ideig létezett Új-Karavukova helység magyar népe is plébániaház építését ígérte 1764 februárjában: „*Obligályuk magunkat, hogy mihelest meg nyílik az üdő, azonnal az plébánia háznak építéséhez kezdünk, fogunk is iparkodni, hogy pünkösdig megis készítsük. A parochiai épület pedig illy formán lészen: Főtisztelendő Plébános Úr számára két szobát, cselédeknek egyet, egy kamarát, pinczét, istállót, fészert, kertet, és mindezeket bé is kerítjük. Kutat pedig esztendőre fogunk ásni*”. (F.4.)

A bátmonostoriak 1770-ben a vármegyétől megszerezték a falujukban álló „quartélyházat” leendő papjuk számára. Ígérték, hogy az épületet kibővítik. Egy „*ódal szobát, kamarát és az alá pinczét, istállót, fészint*” fognak építeni. (F.9.)

³³³ UDVARDY József 2003. 92–95.

³³⁴ Vö.: BÁRTH Dániel 1998. 48–49.

³³⁵ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. A felsorolt plébánianeveknél.

Akasztó előjárói 1796-ban elismerték, hogy falujuk plébániaháza szűk, ezért kijelentették, hogy hamarosan egy „házikót” fognak építeni hozzá, „tanuló háznak”. (F.70.) Utóbbi kifejezés akkortájt a „museum” szóval együtt a falusi papok dolgozószobáját jelentette.³³⁶

1848-ban az akasztói plébánoshelyettes kérdőívre válaszolva leírta, hogy a szepinté 1782-ben a község által vályogból épített plébániaépület igen alacsony, kicsi, sötét. Fölöttébb rossz állapotban van. Összeomlásától kell tartani. A kegyuraság 2 évvel korábban elkezdett építeni egy új plébániát. Tető alá is hozatta, de nem fejezte be. Tetőzete már „bomladozik”. (F.94.)

1771-ben Batthyány József kalocsai érsek megbízásából Házi Pál keceli plébános, esperes jelentést készített arról, hogy az előző évtized alatt a kalocsai felső esperesi kerület plébániái miként haladtak előre a templomok, plébániaházak, iskolák építésében, karbantartásában, valamint az iskolai oktatás előmozdításában és a paptartás körülményeinek javításában. A szorgalmas plébános többször említette jelentésében, hogy a faluközösségek által épített plébániaházak és iskolák részben verett falúak voltak, legtöbbször azonban sárral tapasztott vesszőfonású fallal készültek. Az utóbbi faltípust „*opere Sárköziensi*”-nek, vagyis a vízjárta Kalocsa-környéki táj jellegzeteségének tartotta a jó megfigyelő képességű esperes.³³⁷

1778-ban, amikor sok bácskai plébániáról készült jövedelem-kimutatás, a helyzetfelmérő adatlapokon szó esett a plébániaépületekről is. Az 1778. évi rövid leírásokból többek között megtudhatjuk, hogy ki és milyen anyagból építette a plébániaházat. Fentebb felsoroltam már azokat a mezővárosokat, ahol a földesúr-kegyúr szerepű Magyar Királyi Kamara volt az építető. Ezek a paplakok „*ex solidis materialibus*”, vagyis szilárd anyagokból, bizonyára égetett téglából épültek.

A bácskai plébániaházak nagy többségét a faluközösségek, illetve vegyes vallású településeken a katolikus közösségek építették. Az efféle építés jelölésére 1778-ban a plébánosok a következő kifejezéseket használták: „*per communitatem erecta*” (a faluközösség által állíttatott), „*per loci communitatem erecta*” (a helyi község által állíttatott), (Almás-Bácsalmás), „*communitatis expensis erecta*” (a faluközösség költségén állíttatott), (Gajdobra-Szépliget), „*per Parochianos ... erecta*” (a plébániabeliek által állíttatott), (Szántova-Hercegszántó), „*per communitatem Rom. Catholicum extracta*” (emeltetett a róm. katolikus közösség által), (Petrovoszelő-Péterréve).

Faluközösség, illetve katolikus közösség által épített, vagy építtetett plébániaház állt többek között a következő plébániák területén. (A zárójelbe tett számok az 1778-ban számontartott építési évszámok): Ada (1778–16), Almás (Bácsalmás–1772), Béreg (1778–25), Bogojeva (Gombos–1774), Bukin (Dunabölkény–1762), Doroszló (1759), Filipova (Szentfülöp–1764), Gajdobra (Szépliget–1768), Gákova (Gádor–1765), Jankovác (Jánoshalma–1747), Karavukova (Bácsordas–1775), Katymár (1748), Kishegyes (1772), Kollut (Küllöd–1753), Kucora (1766), Kupuszina (Bácskertes–1753), Monostorszeg (é.n.), Petrovoszelő (Péterréve–1778–6), Plavna (Palóna–1773), Priglevica Szent Iván (Bácsszentiván–1777), Szántova (Hercegszántó–1755), Szonta (Szond–1750), Veprovác (Veprőd–1758).

---

³³⁶ Vö.: BÁRTH János 2017. 76.

³³⁷ BÁRTH Dániel 1998. 49-51.

A legtöbb bácskai plébániaház fala döngölt földből („*ex terra contusa*”) készült. Vertfalú paplak állt többek között Bogojeván (Gomboson), Doroszlón, Filipován (Szentfülöpön), Karavukován (Bácsordason), Kupuszinán (Bácskertesén), Priglevica Szent Ivánon (Bácsszentivánon), Veprovácon (Veprődön). Ezek az épületek valószínűleg nádtetősek voltak, de ezt a tényt a kimutatások készítői elfelejtették rögzíteni. Néhány falu plébániaépületéről viszont leírták, hogy vertfalú helyiségeit nádtető fedte: („*Ex terra contusa arundine tecta*”). Ilyen vertfalú és dokumentáltan nádtetős plébániaház állt Adán, Almáson (Bácsalmáson), Béregen, Kishegyesen, Kolluton (Küllődön), Kucorán, Petrovoszelón (Péterrévén), Plavnán (Palónán), Szántován (Hercegszántón).

Akadtak persze kivételek a gyakori vertfalú paplakok világában. A szontai (szondi) plébániaház fala fából („*ex ligneis materialibus*”) készült. Baracska (Nagybaracska) plébániaháza 1751-ben részben sövényből, részben nyers téglából, vagyis sövényfonásból és vályogból („*partim ex sepibus, partim ex crudis tegulis*”) épült. A monostorszegi parókia falát nyers téglából („*ex crudis tegulis*”), azaz vályogból rakták. Részben döngölt földből, részben vályogból („*partim ex crudis tegulis, partim ex terra contusa*”) készült a gákovai (gádori) paplak fala. Előfordult, hogy a kamarai építésű parókiákhoz hasonlóan, a közösség által épített plébániaház falát is téglából rakták. Ilyen épület készült 1747-ben a jankováci plébános számára.³³⁸

A fentebb említett történeti adatok érzékeltetik, hogy a XVIII. században épült falusi plébániák a Duna-Tisza közén alig tűntek ki a kor parasztházai közül. Talán csak helyiségeik számában különböztek olykor-olykor. A falusi iskolákhoz hasonlóan faluk döngölt földből, vályogból, sárral tapasztott vesszőfonásból épült. Tetejükre nád került. Tulajdonképpen helyi anyagok felhasználásával készült népi építészeti alkotások voltak. Ezért is tudták viszonylag rövid idő alatt, kevés pénzért, jórészt közmunkával megépíteni őket a faluközösségek. Ezeket a nép által épített és építtetett korai plébániákat nehezen lehet egy kalap alá venni a XIX. század végi, XX. század eleji kúriaszerű hatalmas plébániaházakkal.

Ingyenmunkák a plébániaház körül. Felújítások, javítások, javíttatások

A plébániaházak és melléképületeik megújítása, javítása, korabeli szóval: *reparációja*, a paptartó dokumentumok tanúsága szerint, a falusi és mezővárosi közösségek tennivalói közé tartozott. Bizonyára akadt olyan kiváló kegyúr, aki a plébániai épületek állapotával is törődött, odafigyelt a plébános épületekkel kapcsolatos kéréseire, pénzt fordított a javítási munkák elvégzésére. Az efféle kegyúr tevékenységének, gondoskodásának kevés írott emléke maradt. A plébániai épületek karbantartása szempontjából jellemzőbb a hanyag kegyúr, akinek a plébános könyörgő levelet írt, de alig tett valamit. Az 1848. évi helyzetfelmérés tanúsága szerint ilyen kedvezőtlen hozzáállású kegyúr volt a Magyar Királyi Kamara, amelynek falvaiban és mezővárosaiban düledező falú, beázó tetejű plébániaépületek jelezték a kegyúri nemtörődömséget.

³³⁸ KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. A felsorolt plébánianeveknél. — Kishegyes és Kucora 1778. évi adata: KFL. I. 1. b. Kishegyes. 1778., Kucora. 1778.

Dautova (Dávod) kamarai falu plébániaházáról és annak környékéről 1848 nyarán az új plébános azt jelezte, hogy az elhanyagoltság miatt „végpusztuláshoz közelget”. (F.93.)

Lehangolóan rossz állapotban voltak ugyanabban az időben a parabutyi (paripási), (F.104.), az apatini (F.108.), a filipovai (szentfülöpi) (F.109.) plébániai telek épületei is.

Bezdán kamarai mezőváros plébániai épületeiről siralmas képet festett 1848-ban a plébános, érzékeltetve a kegyúr ráérősségét: „*A plébániaház teteje ... végelrothadásban lévén, régtől fogva keresztül ázik a plébános kilentz évi szorgalmazása datzára, melyet sokszor megújított sikertelenül az illető uradalomnál, valamint az istálló, és kerítések miattis, melyek kijavítást igényelnek*”. (F.106.)

Nem dicsekedhetett sokkal megértőbb és gondosabb kegyúrral a Latinovicsok Katymár és a Grassalkovicsok Vaskút faluja sem. (F.96.,105.)

Az idők távolából nem könnyű megérteni, hogy módos bácskai falvak és mezővárosok közösségei miért vártak évekig kegyuruk jóindulatára azért, hogy egy plébániai nádtetőt kicseréljenek, egy istálló falát megigazítsák, egy kidőlt kerítést pótoljanak. Apatin, Bezdán, Katymár népe a mezővárosi előljáróság anyagi támogatásával és szervezőmunkájával bizonyára meg tudta volna oldani ezeket a feladatokat a saját erejéből is. Elég példa lebeghetett előttük, hiszen azokban a helységekben, ahol az előljáróság a faluközösség közreműködésével gondoskodott a plébániai épületek karbantartásáról, általában jobb képet mutatott a plébániaház és környéke. Más vidékeken is jellemző volt, hogy a papi telek épületeit, kerítéseit a faluközösség javította, illetve a községi előljáróság renováltatta.³³⁹

Dusnokon természetes dolognak számított, hogy a plébánia épületeit, kerítéseit, kertjeit a helység gazdája gondozza. 1796-ban a falu paptartó kontraktusa részletesen kitért a faluközösség ebbéli kötelezettségeire: „*Tartozik a Helység a három házi kerteket, az akolt, a széna helyet kerítéssel tartani, a kukoricza házi kertet fel szántani, ólakat csinálni, azokat meg jobbitani, úgy a plébániális házat és ahhoz tartozandó épületeket az ő üdeiben igazítani*”. Ehhez még hozzávehetjük a földesúr által évente adott 24 öl fa, fentebb már emlegetett plébániára hordását és ottani összerakását. (F.21.)

A szomszédos Fajs népe is kötelezte magát 1802-ben, hogy a plébániaház és a hozzá tartozó melléképületek „reparatióját” elvégzi, a közeli plébániai kert pedig felszántja. (F.23.) Vállalását 1805-ben is megerősítette. (F.25.)

Amikor 1804-ben Kecel helység évi 1000 rénes forintért megváltotta paptartó kötelezettségeinek többségét, néhány kisebb járandóság teljesítését természetben vállalta. Ezek között szerepeltek a plébániaház körüli tennivalók: „*A plébánia háznak tiszta tartására, nemkülömben azon háznak és hozzá tartozandó épületeinek apróbb reparatiójára köteleztünk*”. (F.24.)

Persze a plébániai épületek községi gondozásával is akadtak nehézségek. Néha a község, illetve a vallási közösség is megtagadta bizonyos munkák elvégzését. Ilyen esetekre valószínűleg akkor került sor, ha nem volt megfelelő a plébános és a falu népének viszonya.

---

³³⁹ Vö.: CSÓKA Lajos 1929. 42–43.

1820-ban a bátyiaiak panasztették, hogy kegyuruk vályogvetésre kényszeríti őket, mivel a plébániaház javításához vályogra van szükség. Vonakodtak a földesúr-kegyúr utasításának teljesítésétől.³⁴⁰

1801-ben Nemesmilitics plébánosa kérte a nemesi község tanácsát, hogy térítse meg egy elkészült plébániai kemence árát. A tanács határozottan elzárkózott a kérés teljesítésétől, mondván: 1. A kemenceépítés az előjáróság egyetértése nélkül történt, 2. Az előző plébánosok is megvoltak a kérdéses kemence nélkül, következésképp, a kérelmező plébános is meg lett volna. Csináljon a kemencéjével, amit akar!³⁴¹

Jobban járt a jankováci plébános, akinek új zöld cserépkályháját 1780 végén és 1781 elején a község kifizette. Erről tanúskodik a korabeli községi számadáskönyv, amelyben a kiadások között az alábbi néprajzi értékű bejegyzések is olvashatóak: „*A Tisztelendő Plébános Úr házába(n) vett egy zöld kájhájért*” (5. ft.), „*Bajai gelencsérnek a Tisztelendő Plébános Úr házában tsinált zöld kálhának munkájáért*” (2 ft. 15 kr.).³⁴²

Jankovác helység plébániájának gazdasági melléképületei az 1780-as évek első felében megújultak. Építésük költségeit a községi előjáróság fedezte. Erről tanúskodnak az előbb említett községi számadások. Belőlük idézem alább az istálló, a „kamará” és a kocsifészer költségeire vonatkozó ugyancsak néprajzi értékűnek mondható adatokat:

„*Baján a helység számára a Tisztelendő Plébános Úr istállójának felépítésére vett 11 szál fenyőért ... 15 ft.*” (1781).

„*Tisztelendő Plébános Úr istállójának felverésére vett 9 kéve gúsnak való vesszőért 4 krajczárjával Baracskán fizetett ... 36 kr.*” (1781. jún.).

„*Szabó Jánosnak, a miért Tisztelendő Plébános Úr istállóját fel verte és tetejét fel faragta ... 5 ft.*” (1781. jún.).

„*Tisztelendő Plébános Úr istállójába ló saraglájának való fáért ... 27 kr.*” (1871. jún.).

„*Sükösdi lakosoknak 71 kéve nádért a Tisztelendő Plébános Úr istállójára, kévéjét 2 krajczárjával számolván ... 2 ft. 22 kr.*” (1781. jún.).

„*14 szál fenyőért a feő tisztelendő Plébános Úr kamarájára ... 23 ft.*” (1782. máj.).

„*Nagy Jánosnak és Törköly Gergelynek a Feő Tisztelendő Plébános Úr kamarája felveréséért és arra való fának faragásáért ... 10 ft.*” (1782. jún.).

„*A feő tisztelendő Plébános Úr kamarája földéséért ... 8 ft.*” (1782. jún.).

„*Vida Josephnek a Feő Tisztelendő úr kocsi fészerének 2 ½ napi munkájáért ... 45 kr.*” (1782. szept.).³⁴³

---

³⁴⁰ KFL. I. 1. b. Bátya. 1820.

³⁴¹ KFL. I. 1. b. Nemesmilitics. 1801.

³⁴² BL. V. 342/a. 6. doboz. 6. tétel. Számadások. 1780–1781.

³⁴³ BL. V. 342/a. 6. doboz. 6. tétel. Számadások. 1781–1782.

7. TÁMOGATÁSOK

Kongrua az államtól

XVII. századi, 1647. évi előzmények³⁴⁴ után III. Károly király 1733-ban felállította a *Cassa Parochorum*, vagyis a „plébánosok pénztára” nevű országos intézményt, amelyre az a feladat várt, hogy a túl alacsony jövedelmű plébánosok számára jövedelemkiegészítést adjon. 1734-ben a plébániai jövedelem kritikus alsó határának az évi 150 forintot, 1780-tól pedig az esztendei 300 forintot tekintették. Amelyik plébánosnak nem érte el a bevétele a 150, majd a 300 forintot, a Cassa Parochorumhoz, illetve 1782 után a Vallásalaphoz fordulhatott jövedelemkiegészítő támogatásért.

A Cassa Parochorum, illetve utóda a Vallásalap királyi és egyházi forrásokból, leginkább a megyéspüspökök és apátságok befizetéseiből sok pénzt halmozott föl, amelynek egy része valóban a „szegény plébániák” papjainak kezébe került. A támogatás azonban fölöttébb aránytalanul oszlott meg az egyházmegyék között. 1740-ben a kalocsai érsekség plébánosai 693 forint 24 ½ krajcárt kaptak a Cassa Parochorumtól. Ez az összeg fölöttébb kevésnek számított néhány dunántúli és észak-magyarországi egyházmegye részesedéséhez képest. 1764-ben a kalocsai érsekség területén dolgozó papoknak 1.146 forint 13 ½ krajcárt juttatott a Cassa Parochorum. Érdeemes megemlítenünk, hogy a krajcárok elhagyásával az esztergomi érsekség 11.862, a győri püspökség 7.195, a nyitrai püspökség 5.731 forint plébános-támogatásban részesült.³⁴⁵

Miként a fenti számadatok némileg tükrözték az állami támogatás szolid szerepét a kalocsai érsekség falusi és mezővárosi plébánosainak megélhetésében, úgy a paptartó dokumentumok is hasonló képet tárnak a kutató elé. Az nyilvánvaló és érthető, hogy a kontraktusokban nem emlegették a plébánosok állami támogatását, de a levelekben és a jövedelem-kimutatásokban is túl kevés szó esett róla. Ez többek között arra vall, hogy ennek a jövedelemforrásnak kisebb volt a jelentősége mint más tájakon. Az okokat keresve megemlíthetjük a Duna-Tisza köze településeinek viszonylag nagy méretét, illetve a plébániák népességének magas számát. Míg a Dunántúlon vagy a Felföldön a kis falvak domináltak a településhálózatban, a történelmi Pest megye déli részén és a Bácskában jobbra több ezer fős nagy falvak és kis agrárvárosok számítottak jellemzőnek. Egy-egy település plébánosára, főleg a XVIII. század végén és a XIX. század első felében, viszonylag sok házaspár jutott, amelyeknek lecticaléja megemelte a plébániai jövedelmek statisztikai számadatait. Következésképp, a táj papjai alig pályázhattak a Cassa Parochorum kiegészítő támogatására. Leginkább csak a módos protestáns falvak és mezővárosok „megkésztetett” érkezett szegényebb katolikus közösségeinek (Pataj, Kiskőrös, Vadkert, Bajsa) mostoha sorsú papjai kényszerültek arra, hogy állami segítségért könyörögjenek.

---

³⁴⁴ KARÁCSONYI János 1915. 211–212.

³⁴⁵ SALACZ Gábor 1933. 130., 150.

Martonos első plébánosának jövedelme 1783-ban csak 229 forint 30 krajcárt tett ki. Ezért ki kellett pótolni 70 forint 53 krajcár kongruával, amely valószínűleg állami támogatásként érkezett.³⁴⁶

1780-ban a luteránus és kálvinista lakosokkal együtt élő bajsai „páristák” katolikus papot kértek a kalocsai érsek vikáriusától. Levelükben kissé körülményes megfogalmazással állami támogatás elintézését kérték leendő papjuk számára: „Értettük azt is Nagyságod felől, hogy sok *Lelki Atyáknak, kiknek elegendő élelmek... nem volna... leg főképpen a kik kálvinisták és lutheranusok között volnának, amint mi is vagyunk... a Főlséges Consilium[tól] segedelmet avagy subsidiumot szerzett, így a mi leendő Lelki Atyánknak is, ezen atyai segedelmét nyújtaná.*” (F.62.)

1804-ben, amikor a Helytartótanács kimutatást készített a kalocsai egyházmegye plébániai jövedelmeiről, hét plébánia tartozott az állami kongruával támogatott egyházszervezeti alapegységek közé. Ezek plébánosai összesen évi 584 forint 46 krajcár állami támogatást kaptak, amely a következőképpen oszlott meg a hét plébánia között.

Pataj (Dunapataj)	32 ft.	31 kr.
Kiskőrös	272	20
Vadkert (Soltvadkert)	62	18
Novoszeló (Bácsújlak)	12	24
Titel	50	–
Bajsa	107	43
Szivác (Ószivác)	47	30
Összesen	584 ft.	46 kr.

Az 1804. évi táblázatos jövedelem-kimutatás készítői a falvak és kismezővárosok esetében már az évi 400 forintos plébánosi jövedelmet tartották mindenképpen szükségesnek. Ezért az utolsó rovatban feltüntették, hogy a meglévő jövedelmeken kívül mennyi állami támogatás kellene még ahhoz, hogy minden plébánia elérje a 400 forintos jövedelemminimumot. Ebben a rovatban ugyancsak hét helység szerepelt, (4 átfedéssel!) összesen 590 forint 5 krajcáros hiánnyal. A szükséges kiegészítő összeg a következőképpen oszlott meg a hét plébánia között:

Pataj (Dunapataj)	50 ft.	16 kr.
Kiskőrös	109	10
Krusevlya (Körtés)	123	20
Titel	141	2
Bajsa	22	21
Martonos	22	19
Horgos	121	37
Összesen	590 ft.	5 kr. ³⁴⁷

³⁴⁶ KFL. I. 1. b. Martonos. 1783.

³⁴⁷ KFL. III. 6. b. (23. doboz). Pléb. jöv. 1804.

Rendszeres segély egyházmegyei alapból

A rossz anyagi helyzetben lévő plébániák a legszükségesebb esetekben a kalocsai érsekség területén működő *egyházi alapoktól* kérhettek és kaphattak tartós, rendszeres segítséget. A XIX. század első felében elsősorban a Kollonics László érsek hagyatékából keletkezett *egyházmegyei nagypénztár* és az üres kanonoki stallumok jóvedelmének egyharmad részéből alapított *egyházmegyei kis pénztár* foglalkozott rászoruló szegény papok segélyezésével. Mindkét alapot a káptalan egy-egy tagja kezelte.³⁴⁸ Működésük, segélyezési gyakorlatuk alapos feldolgozásra vár.

A paptartás terheitől mindig szabadulni igyekvő horgosiak 1778-ban levélben kérték a kalocsai szentszéket, hogy papjukat támogassa 100 forint alapítványi pénzzel.³⁴⁹ Erről a kérelműkről bizakodva emlékeztek meg 1778. évi paptartó ajánlatukban is. (F.12.)

Obrovác (Boróc) plébániájának 1848. évi jövedelem-kimutatásában szerepelt az a 100 forint, amely „*Néhai Kollonics Kalocsai Érsek hagyományából*”, vagyis az egyházmegyei nagypénztárból származott. (F.101.)

A református többségű Dunapataj kis létszámú katolikus közössége 1847 elején a párbér csökkentését kérte plébánosától. Egyben azt tanácsolta papjának, hogy kérjen egyházmegyei segélyt. A nép szegénységét kiválóan ismerő pap továbbította hívei óhaját az érseki szentszéknek. A válaszadók közölték, hogy a nép nem menthető föl a párbér terhe alól, az egyházmegyei segélyt igénylő plébános pedig bizonyítsa szegénységét.³⁵⁰

A későn, 1839-ben alapított csanádi (érsekcsanádi) plébánia papjának jövedelme 1852-ben úgy rúgott csak 413 pengőforint 18 krajcárra, hogy szerepelt benne az a 200 pengőforintos tétel is, amely a Klobusiczky Péter hajdani kalocsai érsek által tett alapítványból érkezett évente.³⁵¹

Coleda, vagyis adománygyűjtés a néptől

A latin nyelvű XVIII. századi plébániai jövedelem-kimutatásoknak rendszeres szereplője volt a *coleda* néven összefoglalt bevétel, amelynek hozzávetőleges, vagyis a *circiter* szóval kísért értéke 1778 táján esztendőnként legtöbbször 1–10 forint, ritkábban 10 forint fölött mozgott. Kalocsa és Baja plébániáján 1792-ben előfordult 50, illetve 40 forintos coledabevétel is.³⁵² A *coleda* szó a XVIII–XIX. századi egyházi szóhasználatban valamiféle adománygyűjtést takart, de pontos tartalma az adatok szófukarsága miatt nehezen határozható meg. Könnyebb arra felelnünk, hogy mi *nem* tartozott a plébános *coleda*ból származó jövedelmei körébe: 1. A valamilyen építés, templomi felszerelés beszerzéséért szervezett gyűjtés. 2. A templom pénztárába kerülő adományok gyűjtése. Azért, hogy ezeket az adománygyűjtéseket kizárhassuk a pap jövedelmét növelő *coleda* köréből, egy-két mondatban foglalkozni kell velük.

³⁴⁸ WINKLER Pál 1935. 102–103.

³⁴⁹ KFL. I. 1. b. Horgos. 1778.

³⁵⁰ KFL. I. 1. b. Dunapataj. 1847.

³⁵¹ KFL. I. 1. b. Érsekcsanád. 1852.

³⁵² KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1792., Baja. 1792.

A konkrét cél elérése érdekében folytatott gyűjtés jó példájának tekinthető az a *collecta*, amelyet Pruzsinszky Antal bajmoki káplán végzett, és amelyet 1817-ben a bajmokiak nagy elismeréssel emlegettek: „1812-dik esztendőben a' népet új kálvária állítására és adakozásra serkentette, mellyre látván az ájtatos népnek nagy hajlandóságát, házanként collectát tartott, és a' dolgot annyira vitte, hogy 100 forintokat béváltóban beszédett, és azokat Isten dicsőségire új kálvária építésire fordította”. (F.76.)

Ha figyelmesen tanulmányozzuk a plébániai jövedelem-kimutatásokat, láthatjuk, hogy a bennük felsorolt bevételek óriási többsége a plébános és a kántortanító jövedelmét jelentette, egy kis töredékük viszont a templompénztárat gazdagította. Az 1778. évi bácskai jövedelem-kimutatásokban a templom bevételei (*proventus ecclesiae*) a harangozási díjak templomra jutó részén kívül a körbehordozott perselybe rakott adományokból (*marsupiali*) és a meg nem nevezett egyéb kegyes adományokból (*aliis eleemosynis*) származtak. Például a jankováci templom jövedelmei 1778-ban a következőképpen alakultak:

Ex pulsu Campanarum (harangozásból) 19 ft.

Ex piis oblatiis Eleimosynaliter (önkéntes kegyes adományokból) 44 ft. 22. den.

Ex marsupiali (hordozott perselyből) 37 ft. 10 den.

Összesen: 100 forint 32 dénár

Bonyolítja a hajdani szövegek, számadási fogalmak, terminológiák értelmezését, hogy a történeti irodalom tanúsága szerint a XVIII. században, sőt a XIX. század első felében is a Dunántúlon volt példa perselyezésre a plébános számára, illetve papi részesedésre a templomot illető bevételből. Hoss József írta, hogy Kaposváron 1784-ben még a nagyobb ünnepeken „colleda” néven 12 forintot gyűjtöttek a plébános számára.³⁵³ Meszlényi Antal arról tudósított, hogy 1845 táján a veszprémi egyházmegyében fekvő Szapáron, Súron, Városlődön búcsúkor a perselypénz kétharmada a plébánost, egyharmada a kántortanítót illette, Akán pedig búcsúkor, valamint karácsony, húsvét és pünkösöd ünnepén az egész perselypénz a plébánosé lett.³⁵⁴

A tanulmányozott paptartó dokumentumokban ezidáig nem jutottam nyomára annak, hogy a kalocsai érsekség területén a templom számára gyűjtött önkéntes adományokból, például a nagy ünnepek perselypénzéből a plébános részesedett volna. Így a plébános *coleda* címen számontartott jövedelméből kizárhatjuk a templomnak szánt adományokat, különös tekintettel a „marsupialis” gyűjtés eredményére, a perselypénzre.³⁵⁵

Okkal feltételezhetjük tehát, hogy a történeti források *coleda* néven emlegetett papi bevétele jórészt újév-vízkereszt táján „házalással”, vagyis házak, családok felkeresésével gyűjtött adományokat takart. Jellemző, hogy Bartal Antal a középkori magyarországi latinság kifejezéseit számba vevő szótárában, a legtöbb szótáriróval ellentétben, szerepeltette a *coleda* szót, mégpedig „újévi adomány, egyházhívek

---

³⁵³ HOSS József 1948. 106.

³⁵⁴ MESZLÉNYI Antal 1941. 82.

³⁵⁵ A perselypénz templomi bevétel voltára: CSÓKA Lajos 1929. 27.

adakozása” jelentéssel.³⁵⁶ A magyarrá vált *koleda* szót a XVIII. század közepére vonatkoztatva Dugonics András a *házszeneléssel* azonosította.³⁵⁷

A *házszenelés*, vagyis az a szokás, amelynek során újév és vízkereszt között a plébános a plébániája kötelékébe tartozó valamennyi katolikus család házát felkeresi, megszenteli, és a meglátogatott házaknál tevékenységéért adományokat kap,³⁵⁸ a XXI. század elején a tudományos köztudatban is leginkább a katolikus székelységhez kötődik.³⁵⁹ Pedig a történeti adatok azt sejtetik, hogy a középkorban és a koraújkorban, de még a XVIII. században is, Kárpát-medence-szerte elterjedt szokásnak számított a római katolikus, a görögkatolikus, a görögkeleti népességű területeken, illetve egy-két evangélikus közösségben.³⁶⁰

Néhány dunántúli plébániatörténet és helytörténet szerzője emlegette a XVIII. századi, évenként ismétlődő *házszenelést*.³⁶¹ Timon Ákos egyik kijelentését is kiválóan helyreigazítva, különösen jeles *házszenelés*-adatokat sorakoztatott föl a XVIII. századi Sopron vármegyei vizitációkat elemző Csóka Lajos.³⁶²

Az esztendő első napjaiban végzett *házszenelés* szokása valószínűleg a kalocsai érsekség területén is jellemző volt a XVIII. században és a XIX. század első felében. Többek között az alábbi adatok tanúskodnak róla.

Jankovác helység községi számadáskönyvében olvasható a következő 1781. évi kiadási tétel: „*Vízkeresztkor Helység házának meg szentelése alkalmatosságával adott 26 kr.*”³⁶³ Magyaratzként ide kívánkozik, hogy *házszenelés*kor nemcsak a családi házakat, hanem a középületeket is felkereste a pap. Következésképp, a bírónak illett 26 krajcárral jutalmazni a *házszenelőket*.

1798-ban, amikor a mélykútiak vádakat soroltak fel plébánosuk, Szlukovényi Márton ellen, annak illusztrálására, hogy a pap nincs jó viszonyban a környék uraságaival, az alábbi esetet vetették papírra: „*Kis Szállási Pusztán az házakat víz kereszt után szentelni ki menvén, ottan még a putrikat is benedikálta, de az Uraság házát meg vetésbül ki hagyta*”.³⁶⁴

Domsits József szentistváni (bajaszentistváni) kántortanító 1826. október 16-án szokatlan tanúságlevelet állított ki, amely tanúsítvány kiváló bizonyítéka a *házszenelési* szokás 1826. évi szentistváni eleven gyakorlatának: „*Én alább írott igaz hitemre vallom, hogy a' múlt télen a' midőn Tisztelendő Plébánus Úr vélem, Ratsmány Mártonnyal és még ministráló gyermekekkel szokás szerént a' házakat szentelte és conscriptiót tartott, Agatity Antal hallván a' szomszédjából jönni bennünket az éneklő és tsengető gyermekekkel, sebessen szaladott az istállóba, és a jászolba a' lovak eleibe le bújt, ezt Tisztelendő Plébánus Úr észre vévén, őtet szörnyen*

³⁵⁶ BARTAL, Antonius 1901. 140.

³⁵⁷ DUGONICS András 1820. I. 278.

³⁵⁸ A *házszenelés* szokásának összefoglaló áttekintése, további irodalommal: BÁRTH Dániel 2018. 25–32.

³⁵⁹ A székelyvársági *házszenelés*ről: BÁRTH János 2006. 206–213.

³⁶⁰ A *házszenelés* magyarországi néprajzi emlékeinek számbavétele: BÁLINT Sándor 1973. 157–164.

³⁶¹ HOSS József 1948. 121., KARÁCSONYI Sándor 1941. 172., MOHL Adolf 1909. 80–81.

³⁶² CSÓKA Lajos 1929. 49–51.

³⁶³ BL. V. 342/a. 6. doboz. 6. tétel. Számadások. 1781.

³⁶⁴ KFL. I. 1. c. Persz. ir. Szlukovényi Márton, 1798.

*meg pirogatta. Külömben is ő egy röst, dologtalan ember. A' Templomot sem igen kedveli.*³⁶⁵

Bárh Dániel az 1767. évi szántovai (hercegszántói) vizitáció latin szövegének magyar fordítása során a hajdani házszentelések egyik szép emlékét fogalmazta meg: „A plébános járulékos jövedelmét a *vízkereszt* tömjénezés szerény adományai jelentik.”³⁶⁶

Glaser Gábor kalocsai oldalkanonok, amikor 1773-ban megírta a szabadkai Szent Teréz plébánia „működési szabályzatát”, a plébániai „alkotmányba” belefoglalta, hogy a plébános megtarthatja magának a vízkereszt napi házszentelésért kapott díjakat. Azok a szabadkai személyek, akik a világi plébánia 1773. évi létrejöttébe és a ferences szerzetesek ezzel kapcsolatos tévesztésébe nehezen nyugodtak bele, 1774-ben vádakat fogalmaztak meg Ránics István világi plébánoshelyettes ellen. A legfontosabb vád éppen a szállási házszenteléssel, illetve a házszentelésért járó fizetnivalókkal függött össze. A vitában 1775-ben Batthyány József kalocsai érsek is közvetített.³⁶⁷

A fenti adatok valószínűsítik, hogy a Duna-Tisza közti XVIII. századi plébániai jövedelem-kimutatások *coleda* néven szerepeltetett bevétele nagyrészt házszentelési adományokból származott.

8. MISEALAPÍTVÁNYOK ÉS KÖZÖSSÉGI „MISEMONDATÁSOK”

Alapítványi misék, „örökös misék” fundálása

A templomokban megtartott misék egy részét nem „munkaköri kötelezettség” gyanánt, hanem a hívek megrendelésére, misestipendiummal honorálva mondta el a pap a XVIII–XIX. században. Következésképp, a misejövödelmek hozzátartoztak a plébánosok bevételeihez.

A papi jövedelmeket növelő, megrendelt, fizetett misék, a misézési díjak nagyságát tekintve is,³⁶⁸ alapvetően kétfélék voltak: alapítványiak és valamely egyháztág egyszeri szándékára mondottak. Utóbbiakat az erdélyi püspökség területén *kézi mise* néven emlegették.³⁶⁹ Ezekről az alkalmi vagy „kézi misékről”, mivel többségük gyászmise volt, már szó esett röviden a stólaris jövödelmek tárgyalásakor. Itt ezekre nem térek ki. Ebben a fejezetben a misealapítványokról, illetve az időközönként, leginkább évenként újra és újra elmondandó alapítványi misék jövedelméről lesz szó.

A XVIII–XIX. században a kalocsai érsekség legtöbb plébániájának történetében akadt példa arra, hogy valamelyik egyháztág vallási buzgóságból végrendeletben vagy alapítványozó levélben bizonyos mennyiségű pénzt hagyott a plébániára vagy a templomra határozott cél megfogalmazásával. Az alapítványtevő személy legtöbbször azt kívánta, hogy hagyományozott pénzét a templom vagy a plébánia, ritkábban pedig az árvapénztár pénzkölcsönzés formájában kamatoztassa, a befolyt kamatokból pedig

³⁶⁵ KFL. I. 1. c. Persz. ir. Koplányi Elek, 1826.

³⁶⁶ BÁRTH Dániel 1999/b. 320.

³⁶⁷ TORMÁSY Gábor 1883. 103., 109., 110.

³⁶⁸ Vö.: CSÓKA Lajos 1929. 49.

³⁶⁹ BEKE Antal 1872. 124., 343., 347.

a plébánia papjai bizonyos időközönként, leginkább évente egy bizonyos emléknapon misét mondanak az adományozó vagy annak rokonai lelki üdvéért. Következésképp tehát, a misealapítványok a rendszeres kamataikkal járultak hozzá évekig, évtizedekig, sőt akár évszázadnyi időn át a plébánosok jövedelmének alakulásához.

Alább a kalocsai érsekség területéről bemutatok néhány olyan pénzhagyományozást, amely a megtörténte utáni években, évtizedekben misealapítványként befolyásolta a megjutalmazott plébánia és templom plébánosának jövedelmét.

Lithvay György nemesmiliticsi lakos 1832. évi végrendelete jó példát tartalmaz a misealapításra: „*Ötven forintokat hagyok, hogy interesre ki adógyon és annak interibül az meg holt atyáinkért és anyáinkért, heted izin való nemzetségeinkért minden esztendőbe szent mise szolgáltatassék*”.³⁷⁰

Dents József martonosi lakos 1805-ben szokatlan útját választotta a misealapításnak. Úgy rendelkezett, hogy hagyományozott pénzéből a helyi katolikus egyház vegyen egy harangot és a harang „keresetéből” mondjanak misét lelkének üdvösségéért: „*Vagyon négy száz forintom Náum Zsárkov Martonyosi Lakosnál, arra járandó interesttel edgyütt, a melyet ajánlom a Martonyosi Római Catholica Templom számára, olly feltétel alatt, hogy azon egy harangot vegyenek, a mely harang keresetéből minden esztendőben egy mise szolgáltatassék Lelkemért, úgy nem különben a kántor és harangozó azon jövedelemből szent mise szolgálattya alkalmatosságával tett fáradságokért ki elégíttessenek*”.³⁷¹

Fogas János magyarkanizsai lakos 1807. évi végrendeletében határozott időre, tíz esztendőre hozott létre misealapítványt: „*400 forintoknak interestét, a mely ... esztendőt által 24 forintokat téssen, hagyom szent misékre, mely[ek] magamért és az boldogult második feleségemért fognak szolgáltatni tíz esztendőknék el folyásáig, az után pedig fent nevezett 400 fl. capitalis osztatógyon el négy részre, úgymint Jóska, János, Borbála és Imre között*”.³⁷²

Almásy József monostorszegi plébános, amikor 1847-ben végrendeletet írt, két misealapítványt is létrehozott: „*Lelkem üdvéért esztendőnként előforduló halálom napján szolgáltatandó liberás requiem-re hagyok száz pengő forintokat, melynek esztendei kamatjából a templomi rendes járandóság, orgonista és harangozói illetőség kifizettetvén, a többi legyen a misézőé. Nem különben boldogult szüleim, testvéreim és atyámfiai üdvéért évenként mondandó egy liberás requiemre hagyok hasonlag száz pengő forintokat a fentebbi mód szerint, úgy mindazonáltal, hogy ezen kapitális Biktisre adassék által a Plébános Úrnak, ott kezeltessék és a liberás requiem is ott végeztessék évenként. Az enyém pedig ott, a hol holt tetemim nyugodandnak*”.³⁷³

Csákányi Ferenc sükösdői plébános nem végrendeletben, hanem külön e célból írt „fundationális levélben” intézkedett 1830-ban arról, hogy az árvák kasszájában elhelyezett 60 forintja kamataiból halála évfordulóin miséket mondjon a mindenkori sükösdői plébános. Alább a lényegét nem érintő apró kihagyásokkal a levelet teljes terjedelmében közlöm.

³⁷⁰ KFL. I. 1. b. Nemesmilitics. 1832.

³⁷¹ KFL. I. 1. b. Martonos. 1805.

³⁷² KFL. I. 1. b. Martonos. 1807.

³⁷³ KFL. I. 1. c. Persz. ir. Almásy József. 1847.

Fundationalis levél

Én alább megírt Csákányi Ferencz, mint Sükösd Helységnek törvényes Plebanussa és Tekintetes Nemes Tolna Vármegyének tábla bírása, ezen írásom által kijelentvén, adom értékre mindeneknek, hogy ez mai jeles napon, úgymint Szeraficus Szent Ferencz patrónusom napján Sükösd Helységbeli árvák cassájában hatvan, azaz 60 R. forintokat, pengő pénzben, nevezetesen most folyó jó ezüst húsz krajtzárosokban, mint tulajdon pénzemet le tettem és az árvák atyának, Szerletics Lukátsnak kezéhez és számadása alá, valóságosan által adtam légyen. Melly letett summa eránt ... azt a rendelést tenni kívántam és ezen írásom erejével rendelem, hogy az Istennek ditsőségére ez a pénz, mint örökös fundatio mindenkor fent tartassék, és pedig maga valóságában úgy, valamint most letéttetett, azaz pengő pénzben, jó ezüst húsz krajtzárosokban maradjon, még azon esetben is, ha az folyamatban lévő vagyis leendő pénz változtatást szenvedne, ennek semmi, legkissebb fogyatkozása ne lehessen. Hasonló módon az interesse mindenkor ezüst pénzben vétetődvén, esztendőnként az interest, még én életben leszek, Szeraficus Szent Ferencz napján Isten ditsőségére fogom fel áldozni, holtom után pedig minden esztendőben azon a napon, mellyen halálom történik, requiem liberával és egy vers harangozással érettem szolgáltatassék. Mellyre nézve rendelem, hogy az interes azon napra le fizetessék, és abbul az áldozó papnak egy forint harmintz krajtzár, a cantornak negyven öt krajtzár, harangozónak kilentz krajtzár, a Templomnak harmintz hat krajtzár, összeségessen három forintok jó ezüst pengő pénzben ki fizetessenek. Ugyan e szerént kívánom és rendelem, hogy ezen conditiokkal örökös fundatio képpen le tett summa pénznek interessébül minden esztendőben az anniversarium requiem szolgáltatassék.

Melly rendelésnek mindenkori törvényes erejére és állandó, örökös, változhatatlan fönt tartására, ezen fundationalis levelemet nevem alá írásával és élő petsétemmel hitelesítette ezen betsületes Helység érdemes előljárói jelenlétekben a fundationalis tőke pénznek le tételével együtt föllebb említett árvák atyának Szerletics Lukátsnak kezéhez adtam. Úgy szintén egy hasonló második formában el készítette Sükösd Templom cassájához tartozandó írások közé letettem.

Költ Sükösden Szeraficus Szent Ferencz innepe napján, Mindszent hava 4-dikén 1830-dik esztendőben.

Csákányi Ferencz
Sükösd Plébános³⁷⁴

Előfordult, hogy a misealapító nem pénzt, hanem földterületet hagyott a helyi plébániára, hogy annak hasznából a plébános misét mondjon a hagyományozó vagy az általa megjelölt személyek üdvözüléséért.

Okrutzky Anna özvegyasszony, aki a korábbi jankováci plébános Tersztyánszky Imre rokona és föltehetőleg házvezetőnője volt, 1824. évi végrendeletében egy darab szőlőt hagyott a jankováci plébániára, azzal a rendelkezéssel, hogy a szőlő hasznából a mindenkori jankováci pap évente egy „öreg misét” szolgáltatasson Tersztyánszky Im-

---

³⁷⁴ KFL. I. 1. b. Sükösd. 1830.

réért: „A' Gruber József szőlője mellett lévő szőlőmet a Jankováczi Plébániának hagyom, hogy azon szőlőből béjövendő haszonért, a meg boldogult Fő Tisztelendő Tersztyánszky Imre Úrért esztendőnként egy öreg mise szolgáltatassék”.³⁷⁵

Az akasztói plébános is azt jelentette 1848-ban, hogy rendelkezésére áll egy holdnyi szőlő, amely „végredeletileg hagyatott örökös misékre a' Plébános számára”. (F.94.)

Bács mezőváros plébániájának 1867-ben hét élő misealapítványa volt, amelyeknek kamataiból a bácsi plébános évente meghatározott időpontokban miséket mondott. A legrégebbi bácsi misealapítványt Csajághy Sándor érsekuradalmi tisztartó – Csajághy Sándor csanádi püspök apja – hozta létre 1818-ban.³⁷⁶

A misealapítványok hozadéka a plébános számára

A Kalocsa-bácsi főegyházmegye plébániáinak Helytartótanács által 1804-ben készített táblázatos jövedelem-kimutatásában szerepelt egy rovat, amelyben az alapítványi tőkék kamatait tüntették föl. Ezek a kamatmennyiségek nagyjából valószínűleg azonosnak tekinthetők az alapítványi misék papi és kántori díjainak összességével. A kimutatás 20 plébániánál jelzett alapítványi kamatbevételt, mégpedig: Dusnok, Pataj (Dunapataj), Akasztó, Nádudvar (Nemesnádudvar), Baja, Gara, Apatin, Vajsza, Hódság, Karavukova (Bácsordas), Rácmilitics, Novoszeló (Bácsújlak), Gajdobra (Szépliget), Palánka, Futak, Almás (Bácsalmás), Szabadka, Szivác, Ókanizsa (Magyarkanizsa), Zenta esetében. A bajai plébániának 81 forint 11 krajcár jövedelme származott az alapítványi tőkék kamataiból. A többi plébánia ilyen bevétele messze elmaradt a bajaitól. Leginkább az egyszámjegyű bevételek számítottak jellemzőnek.³⁷⁷

Az 1840-es években megfogalmazott plébániai jövedelem-tájékoztatók tartalmaznak rövid utalásokat a misealapítványok kamataiból származó bevételekre.

Bresztovác (Szilberek) plébánosa 1844-ben 204 forint 30 krajcár vcz. jövedelemre számíthatott „a' szent miséktől (:ex sacris fundatis:)”. (F.88.)

Szabadka szabad királyi város Szent Rókus plébániájának vezető papja 1848-ban 16 forint pp. jövedelemhez jutott „egyházi hívektől... misékre hagyott tőkék kamataiból”. (F.107.)

Az 1848. évi felmérés idején Kunbaján „Mise pénz fejében 37 forint 12 kr.”, (F.97.), Gajdobrán (Szépligeten) „alapított szent miséktől 26 forint 12 krajcár” (F.102.) bevételt jelentett a plébános.

Ugyancsak 1848-ban az apatini plébános a papi jövedelmet feltáró beszámoló végén megjegyezte: „Járul a plébánosi jövedelemhez még 86 forint pengő pénzben, mellyeket évenként az alapítványozott miséktől húzok”. (F.108.)

Nem sokkal 1848 után, 1852-ben a viszonylag új alapítású csanádi (érsekcsanádi) plébánia jövedelmei között is szerepelt 15 forint 36 krajcár, amely „Szent Misék szolgálatáért tett alapítványokból” származott.³⁷⁸

³⁷⁵ BL. XI. 607/a. 2. doboz. 3. tétel. 67/1825.

³⁷⁶ BALOGH György 1867. 34–35.

³⁷⁷ KFL. III. 6. b. (23. doboz). Pléb. jöv. 1804.

³⁷⁸ KFL. I. 1. b. Érsekcsanád. 1852.

Közösségek rendszeres misemondatásai

Bár nem tekinthetők alapítványi miséknek, itt írok azokról az évenként visszavisszatérő misékről, amelyeket megrendelt egyházi szolgáltatás gyanánt közösségek mondattak, és ezért fizettek értük a plébánosnak. Ide kapcsolja ezeket a miséket periodikusan ismétlődő jellegük, kiszámítható, tervezhető rendszerességük. Az efféle misék közé sorolhatjuk a városok, falvak közösségei által megrendelt, legtöbbször a település fogadalmi napjához kötődő szertartásokat, valamint a vallási és szakmai közösségek, például a hajdani céhek miséit.

Az 1780-as évek első feléből fennmaradtak olyan jankováci községi számadások, amelyek tanúskodnak arról, hogy a falu bírója a közösség nevében misét rendelt a plébánostól, amiért fizetett is. Az 1781. évi és az 1784-ben feljegyzett kiadások között olvasható: „*Szent Misére a Helység cassájából*” 1 forint 30 krajcár. (1781) „*Közönséges cassából egy Szent Mise szolgáltatásért*”. (1784)³⁷⁹

A bresztováci (szilbereki) plébános községtől kapott 1844. évi járandóságai között szerepelt a „*3 miséért 15 forint vez.*” tétel. (F.88.)

A hajdani céhek életében fontos szerepet töltek be azok a misék, amelyeket maguk rendeltek városuk plébánosánál, és amelyeken a misét mondató céh minden tagjának, legényének, inasának szigorú büntetés terhe mellett ünnepi külsőségek közepette meg kellett jelenni. *Céhmiséket* évenként leginkább az alábbi alkalmakkor tartottak a városi templomokban: 1. Évnyegyedenként az ún. kántorböjti napok egyikén. 2. A céh patrónusának ünnepén. Szeged népe az évnyegyedenként bemutatott kántorböjti céhmiséit *kántormise*, vagy *offertoriumos mise*, a céhpatrónus tiszteletére mondatott misét *patrónusmise*, vagy a patrónus nevével formált *flóriánmise*, *urbánmise* stb. néven emlegette.³⁸⁰

A magyarországi céhek működéséről és a városok népének vallási életéről szóló történeti irodalomban több fontos adat olvasható a *céhmisékről*.³⁸¹ Néhány szerző a céhek számadásai és szabályzatai alapján utalt a kézműves szervezetek megrendelt miséinek árára is. Házi Jenő 1543-ból említett soproni adatot arról, hogy a céhtagok 4 dénáros befizetéséből fedezte a molnárok és ácsok céhe a kántorheti céhmise költségeit.³⁸² Bálint Sándor a szegedi szűrszabó céh 1832. évi számadásából idézte: „*Egy Patrónus Miséért 7 forint, ministereknek és orgonanyomóknak 48 krajczár*”.³⁸³ Gerendás Ernő irodalom alapján említette a lévai gombkötők, a miskolci szabók és a váci szabók miserendeléseinek anyagi vonatkozásait.³⁸⁴

A Kalocsa-bácsi főegyházmegeye területén a céhmisékről kevés irodalmi adat áll a paptartás kutatójának rendelkezésére. Ennek oka abban a szomorú tényben lelhető föl, hogy a bácskai városok céheinek története nincs kellően feltárva. Baja, Szabadka, Zombor, Újvidék és a kisebb városok céheinek belső élete, vallási kötődése alig sze-

³⁷⁹ BL. V. 342/a. 6. doboz. 6. tétel. Számadások. 1781, 1784.

³⁸⁰ BÁLINT Sándor 1980. 341.

³⁸¹ BREZNAY Imre 1933. 196–203., GERENDÁS Ernő 1943. 291–292., 379., VÖRÖS István 1911. 79–80.

³⁸² HÁZI Jenő 1939. 300.

³⁸³ BÁLINT Sándor 1980. 341.

³⁸⁴ GERENDÁS Ernő 1943. 391–392., 379.

repele a történeti irodalomban. Szerencsére Tormásy Gábor, Szabadka plébánia-történetének hajdani kutatója a város világi plébániájának 1773. évi létrejötte kapcsán emlegette a céhmiséket. Akkor ugyanis Glaser Gábor kalocsai kanonok szabályzatot készített a megalakuló szabadkai világi plébánia számára. Ebben a plébániai „alkotmányban” olvasható: „A céhmesterek a szokásos céhmiséket a plébániatemplomban fogják szolgáltatni, hova zászlóikat is, mihelyt a kápolna kiépül, bevitessék”.³⁸⁵

A Kalocsa-bácsi főegyházmegye északnyugati szögletében fekvő Kalocsa város céheinek története viszonylag ismert a történeti irodalomban, mivel Dehény József kalocsai tanár 1922-ben rövid, de tartalmas, adatgazdag könyvet írt az akkor még bőségesen létező kalocsai céhtörténeti dokumentumok elemzésével. Ebben a kis könyvben nagyjából egy oldalt kaptak a céhek megrendelt, fizetett miséi.

Más katolikus céhekhez hasonlóan a kalocsai céhek is az esztendő négy kántorböjti időszakában egyenként egy-egy céhmiséget mondtak: az elsőt az anyaszentegyház felmagasztalásáért, a másodikat az uralkodóház szerencsés uralkodásáért, a harmadikat a kalocsai érsek boldogságáért, a negyediket a céhbeli megholtakért. Megállapodás volt a céhek között, hogy a *kántorhét* melyik napján melyik céh szolgáltatassa a *kántormiséget*. 1819 táján a fazekasoké és korsósoké volt hétfő, a kovácsoké kedd, a szabóké szerda, a csizmadiáké péntek, a szűcsöké és a szíjgyártóké szombat, a takácsoké pedig a vasárnap.

A céh patrónusának ünnepnapján ugyancsak misét mondtak a kézművesek szervezetei, mégpedig a szabók és szűrszabók céhe Szent István király (aug. 20.) és Szent Imre herceg (nov. 5.) ünnepén, a szűcsök és szíjgyártók Szent István vértanú ünnepén (dec. 26.), a fazekasok Szent Flórián napján (máj. 4.), a kovácsok Péter-Pál napján (jún. 29.).³⁸⁶

9. JÖVEDELMEK A FÍLIÁKBÓL

A filia fogalma

A filia, vagyis *leányegyház*, *fiókegyház* fölöttébb összetett tartalmú kifejezés. Az volt a korábbi évszázadokban is. Olyan települést, emberi közösséget jelentett, amely más településsel, más emberi közösséggel együtt alkotott önálló plébániát. A *filia* szó egyházi értelmezése az újkorban mindig széles skálán mozgott. A XVIII. században leginkább a következő eseteket, változatokat foglalta magába.

1. Két vagy több azonos rangú, hasonló méretű falu alkotott plébániát, amelyek közül az egyiket *mater*-nek, vagyis anyaegyháznak, a másikat, illetve a többi *filia*-nak tekintette az egyházigazgatás. Például az újratelepülés korában, az 1730-as évek első felében Jankovác anyaegyház lett, déli szomszédja Mélykút pedig néhány évig jankováci filianak számított.

2. Az a kis falu, amely lakóinak alacsony száma miatt nem volt alkalmas plébános eltartására, megnövekedéséig, de akár évszázadon át is, a szomszédságában lévő

³⁸⁵ TORMÁSY Gábor 1883. 103. — Nem világos, hogy Glaser Gábor milyen nyelven fogalmazta a szabályzatot. Ha latinul, ami valószínű, akkor Tormásy Gábor fordításként, ha magyarul, akkor átiratban, stilizálva közölte.

³⁸⁶ DEHÉNY József 1922. 90–91.

nagyobb, „plébániás” falu filiájaként élte életét. Példaként említhetjük a magyar Tatabánya bunyevác filiáját: Mateovicsot (Mátételkét), vagy Császártöltést, amely 1802-ig Hajós filiája volt.

3. A nem katolikus, vagyis református, evangélikus, görögkeleti falvak katolikus kisebbsége, néha csak néhány fős katolikus szórvány lakossága, illetve a XVIII. században e falvak protestáns népessége is filia gyanánt tartozott valamelyik környékbeli plébánia kötelékébe. Például a református Uszód falu határa filiájaként a katolikus egyházigazgatás szempontjából 1870-ig a dunaszentbenedeki plébános felségterületét képezte. A nagyrészt evangélikusok által 1745-ben népesített Vadkert falu, 1767-ig a keceli plébánia filiájának számított.

4. Azok a puszták, amelyeknek uradalmi majorjaiban cselédség lakott, ugyancsak filia címen tartoztak a legközelebbi plébániához. Például a Bács-Bodrog megye legészakibb peremén elterülő Kéles érsekuradalmi puszta cselédsége, vagy a bajai uraság szomszédos Dzsida pusztájának néhány ott lakó pásztor, csősze Jankovác filiájaként szerepelt az egyházi sematizmusokban. (Nem térek itt ki azokra az abszurd esetekre, amikor pusztai csárdák, határbeli révházak, erdészházak néhány fős népességét sorolta föl filia néven az egyházi statisztika. Például a Biskói rév 7, a Zádori rév 10, az imsósi uradalmi erdészház 8 lakóját 1841-ben Szentbenedek egy-egy filiájaként nevezte meg a kalocsai sematizmus.³⁸⁷)

A fenti változatok felsorolása talán érzékelteti, hogy milyen sokféleséget takart az egyházi szóhasználat *filia* terminológiája. Egy pap nélküli kis létszámú templomos történelmi falu parasztársadalma igencsak messze esett egy falvaktól, városoktól távoli puszta uradalmi béreseinek, cselédeinek, „kertészeinek” közösségétől, holott mind a kettőt a *filia* szóval szokás jelölni az egyházigazgatási szóhasználatban. A filia szó jelentésének, tartalmának sokfélesége együtt járt a filia gyanánt emlegetett helyek és közösségek partartó gyakorlatának, hagyományainak sokféleségével.

Filiális sors, a filiabeliek panaszai

Elvárások, hátrányok, panasztípusok

A filiák katolikus lakói, mivel nem volt saját papjuk, sőt némely esetben misézőhelyük, kápolnájuk, templomuk sem, arra kényszerültek, hogy vasárnapokon, ünnepeken elmenjenek egy másik faluba, és ott az ún. *anyatemplomban* hallgassanak misét. Ez nagy teherterhelést, sok áldozatot követelt a filiák népétől.

A nagy egyházszerző, rendteremtő kalocsai érsek, Patasics Gábor, az 1738. évi egyházmegyei rendelkezésében, a *Statuta Generaliában* többek között a filiabeliek anyatemplomba járásának rendjét is szabályozta: „Ahol leányegyházak vannak, bírják rá a népet, hogy ünnepeken és vasárnapokon az anya- vagyis plébániai egyházakhoz misehallgatásra ne rendetlen, laza csoportokban és ne fecsegve, lármázva, vagy erkölcstelen énekeket énekelve járuljanak, hanem menetben, processióval, kettesével, Szűz Mária litániáját, vagy más szent énekeket ájtatosan énekelve, rendezet-

---

³⁸⁷ SCHEM. 1841. 92.

ten haladjanak, és amikor az időjárás engedi, lobogót és keresztet is vigyenek magukkal, hogy saját jó példájukkal bizonyítsák mindenkinek: jó keresztények, akik templomba és nem kocsmába tartanak”.³⁸⁸

Az érseki rendelet egy idealizált képet vázolt a filiák népének templombajjárásáról. Bizonyára voltak olyan filiák a következő száz évben, amelyeknek lakói processióba szerveződve mentek a szomszéd faluban álló anyatemplomig, de akadtak olyan filiális vallási közösségek is, amelyek ezt az érseki óhajt nem tartották be, hanem tagjaik magányosan, családonként, kisebb csoportokban, gyalog, lóháton, lovaskocsin közelítették meg az anyatemplomot, ha egyáltalán vették a fáradságot, hogy kedvetlen útviszonyok közepette, rossz időben is elmenjenek misére.

A filiák rengeteget panaszkodtak a XVIII–XIX. században sorsuk mostohasága, vallásgyakorlásuk nehézségei miatt. A panaszok legtöbbször a következő témák köré rendeződtek: 1. Messze van tőlük az anyatemplom. Télen és rossz időben nehéz megközelíteni. Különösen a gyerekek és a beteges öregek misehallgatását akadályozza a távolság. 2. Az anyatemplom kicsi. A plébános lakóhelyének számító falu népe is alig fér el benne. A távolból érkező filiabeliek sokszor a templom falain kívül rekednek. Áznak, fáznak a mise alatt. 3. Mivel a falujukban nem lakik pap, gyermekek halnak meg kereszteleetlenül, és öregek múlnak ki a földi világból gyónás, áldozás és utolsó kenet nélkül. 4. Ha falujukban van misézőhely, például kápolna, kis templom, misézésre alkalmas iskolai tanterem, plébánosuk, vagy annak káplánja ritkán mond ott misét, és csak úgy jön el, ha lovaskocsit küldenek érte és azzal haza is viszik. 5. A filiabeliek is hozzájárulnak a plébánia bevételeihez, ám a plébános a kelleténél kevesebbet törődik velük. Anyagi áldozataik nincsenek arányban azzal a lelki gondozással, amit kapnak. Az anyatemplom falujának népéhez képest mindenképpen hátrányos helyzetben vannak.

A bajsai katolikusok kívánsága

Amikor az evangélikusokkal és reformátusokkal egy faluközösséget alkotó bajsai „páristák” 1780-ban helyben lakó saját papot kértek a kalocsai érseki vikáriustól, elismerték, hogy a topolyai pap ugyan minden vasárnap és ünnepen eljön hozzájuk misézni, de a szállítása, újszülötthöz és beteghez hívása sok gondot okoz: „*Mivel sok esztendőktől fogva ki mondhatatlan fáradságunkra és alkalmatlanságunkra leg főképpen fürgeteges, esős és dolgunknak idejében volna a föl s alá való kotszás, azon kívül majd negyed részének be fogó lovaj nem volnának, számtalan lelki veszedelmekben forgunk, úgy hogy gyónás s Oltári Szentség és Utolsó Kenet nélkül keresztény atyánkfiai e világból ki múlni kéntelenítettnek, míglen papért vagy kotsiját küldi vagy más alkalmatosságot keres, nem különben a keresztelendő kisdedek, méglen Topolára be vitetnek veszedelemben forognak*”. (F.62.)

³⁸⁸ Az 1738. évi Statuta Generalia latin szövegét teljes terjedelmében, a forrás elemzésével közreadta: BÁRTH Dániel 2005. Nagy többségének magyar fordítását közölte: TORMÁSY Gábor 1883. 35–48., majd Tormásy nyomán újraközölte: HEGEDŰS Antal 2010. 91–97. A filiákról szóló rész idézésekor Bárh Dániel fordítását (BÁRTH Dániel 2002. 16.) vettem alapul.

Szentistván papkérése

Szentistván (Bajaszentistván) helység, amelyet Pandúr falu lakóinak áttelepítésével 1780-ban kezdett népesíteni földesura, a kalocsai érsek, 11 esztendővel az újratelepülés kezdete után, 150 házaspárnál valamivel több lakosával Baja filiájaként élte életét. Temploma, papja nem volt. Ezért 1791-ben a szentistváni előljárók levélben kérték a kalocsai érseki vikáriust, hogy fából vagy vályogból építhessenek kápolnát, az érsekség pedig küldjön a falujukba papot. Levelükben panaszkodtak filiális állapotuk kedvezőtlen volta miatt: „Mivel Baja egy kevéssé távul esvén Helységünkűl, az üdőnek gyakortább való mustohasága miatt Lelki Atyáért hamarjában nem szaladhatunk, Szentség nélkül ednyehányan lakosaink közül multanak ki e világbul, hasonló képpen, hogy sem mise, sem lelki tanítás ez ideig nem tétetett, gyermekeink oktatás nélkül tsak nem mint barmok neveltetnek föl.” (F.67.)

Csanád példája

A filiális sors jó példáját nyújtja a csanádi (érsekszanádi) katolikusok nehéz útja az önálló csanádi plébánia 1839. évi megalapításáig és az első csanádi plébános 1840. évi megérkezéséig. Csanád kontinuus magyarságú református falu volt a XVIII. század közepén. A XVIII. század második felében vagyontalan katolikus jövevények is elkezdtek Csanádra költözni. 1794-ben 25 háztartásban 28 házaspár és 11 „félpár”, tehát az egyházi szóhasználat szerint 33 ½ pár, összesen 135 katolikus lélek lakott a faluban a református többség árnyékában.³⁸⁹ 16 évvel később, 1810-ben 147 gyónóképes és 26 gyónásra nem alkalmas gyermek, összesen 173 lélek, 39 valóságos pár, 6 „félpár”, egyházi számontartás szerint 42 pár alkotta a csanádi római katolikus közösséget.³⁹⁰

A református Csanád a szomszédos katolikus Sükösd filiája volt. A növekvő számú csanádi katolikusok a sükösdi plébános híveinek mondhatták magukat. Csanád katolikusága nem örült felhőtlenül ennek a kapcsolatnak.

1802-ben a csanádi „pápista” közösség levélben panaszkolt, hogy a sükösdi plébános árendába adta Pocskai Sándor vállalkozónak a lelkipásztori járandóságok csanádi beszedésének jogát, emiatt a filiális paptartó terhek fölöttébb megnövekedtek. Nem kevesebbet közöltek a kalocsai káptalannak, mint azt a szokatlan és a korabeli egyházi jogfelfogás szerint megvalósíthatatlan elképzelést, hogy nem kérnek a filiális állapotból, nem tartanak igényt a sükösdi plébános egyházi szolgálataira, de nem is fizetnek neki. Ha papra lesz szükségük, fizetségért hozatnak ferences barátot a „bajai klastrombul”. (F.73.)

A következő években nagy megpróbáltatáson esett át Csanád és Sükösd népe. Az érseki domínium úgy döntött, hogy az évszázados árvízjárta, mocsári környezetből föltelepíti a két jobbágyfalut a „hegyre”, a Kecel-bajai magaspárt peremére. Csanád áttelepítése lezajlott 1805 táján, Sükösd átköltöztetése azonban a következő évtizedre maradt. A két áttelepítés között, 1810-ben a csanádiak nagy panaszlevelet írtak föl-

³⁸⁹ KFL. I. 1. b. Sükösd. 1794. A csanádi filia lélekösszeírása.

³⁹⁰ KFL. I. 1. b. Sükösd. 1810. Csanádi Conscriptio Animarum.

desuruknak, a kalocsai érseknek, amelyben kérték, hogy filiaként ne a mocsarak között fekvő, nehezen megközelíthető sükösd, hanem a könnyebben elérhető viszonylag új szentistváni plébániához tartozhassanak. Kérésüket többek között azzal indokolták, hogy amióta kijöttek a Duna árteréből, Sükösd viszont még bennmaradt, a rossz közlekedési viszonyok miatt a sükösd plébánost nagyon ritkán látják. A csanádi filia katolikusainak sorsa mostohább, mint korábban: „*Sükösd arrul nem is álmodozik, hogy az hegyre ki jöjjön ..., a melly üdőtül Csanád kiszállott, helyben más különben lelki atyát soha nem látott egyéb[ként, csak] ha az lecticalissát a Tisztelendő Plébánus Úr sürgetni Csanádon meg jelent a füzetésért a fel lázult népet exequálatni ..., semmi némű szolgálattában nem részesülhettünk, a füzetés igen terhünkre esett ... Sükösdnek útya sár és víz nélkül soha nem volt, a mellyek miatt a lelki atyák, a multa ki szállott Csanád, soha még tsak lelki tanításra sem jelentek meg nálunk, szintén temetésre jönni is restellettek és nem is jöttek.*” (F.75.)

Úgy látszik, nem teljesült a csanádi katolikusoknak az a vágya, hogy filiaként Bajaszentistván plébániájához tartozzanak. Maradtak a sükösd plébánia kötelékében.

1810-ben Csanád katolikusai azt is kérték, hogy „oskolaházuk” egyik szobáját misézőhely gyanánt használhassák. Ez a kívánságuk teljesült, mert az 1820-as években az iskolában tartottak miséket a Sükösdről lovaskocsival áthozott papok.

1831-ben újabb panaszlevelet írtak a kalocsai érseknek a csanádi katolikusok, amelyben arra kérték egyházfőjüket és egyben kegyúr-földesurukat, hogy teljesítse 1823. évi ígéretét és építtessen templomot Csanádon. A levél fogalmazói érzékletesen festették le az oktatási viszonyok tarthatatlanságát és a misézésre használt iskolai szoba újra tanteremmé változtatásának szükségességét: „*Azon keserves állapottal is terhelteünk, hogy az Oskolaház Templom helyett használtatván, a' tanuló gyermekek a' Kántorral és ennek egész házi népével egy szobában lenni kénytelenítetnek. A' helynek szűk volta /:minthogy alig elegendő a' Kántor saját házanépének is:/ már magában is bajos, de ha tekintetbe vétetik ... az is, hogy a tanulóknak csendes hely kívántatik mind erkölcsi, mind tudománybeli előmenetelök gyarapodására nézve, valóban keservesen érezzük az oskolának nem létét ... Szorongattatásunk ... a' Templom felépíttetése 's az oskola szobának az elrendelt célra való visszafordíttatása által szinte elenyészne.*”

A fentebb idézett 1831. évi levél fontos adatot tartalmaz a korábbi idők csanádi filiális vallási viszonyaira is. A levélíratók ugyanis emlékeztették a címzett kegyúr-földesurakat, hogy falujuk korábbi mocsarak közötti helyén volt már a katolikusoknak egy kis templomuk, amelyet a falu átköltözése, kényszerű elhagyása után szétbontottak, és tégláit felhordták az új faluba, ezáltal remélve az új templom építésének elindulását: „*Még 1823-dik esztendőben ... az Ó Faluban volt 's boldog emlékezetű Gróf Kollonics László Érsek Ő Excellentiájának kegyességéből épült Templomnak téglái mostani új lakóhelyünkre ki is hordattak*”.³⁹¹

A csanádi katolikusoknak, bár filiaként Sükösd plébániájához tartoztak, 1830 táján volt kántoruk, szindikusuk (egyházgondnokuk) és harangozójuk. 1831-ben mindhárman panaszkodtak a kalocsai érseknek. Panaszaik képet adnak az egyház és egyben a vallási közösség szolgálatában álló személyek filiabeli nehéz sorsáról.

³⁹¹ KFL. I. 1. b. Sükösd. 1831. Csanádi katolikusok levele.

Sangli János csanádi „*catholicus részről való cántor és tanító*” többek között tudatta az egyházmegye érsekével: „*Csanád Helységben az egész Cántori jövedelem tsak abbul áll, a mit a pár számoktul kapok és a Méltóságos Uradalom kegyességibül resolvált tsekély földnek a haszna, a mit be hoz, hogy a R. Catholicus Híveknek igen tsekély pár száma miatt ezen jövedelem igen kevésre terjed, a leg nagyobb szegénységgel kénytelenítetek küszködni*”.

Matkó János csanádi szindikusz elsősorban a papfüvarozási kötelezettsége miatt panaszkodott: „*Többször megtörténvén a' régi időkben, hogy a' Lelki Pásztornak helyben nem lakása miatt némely Csanádi R. Catholicus Hívek szent-gyónás nélkül haltak meg: boldog emlékezetű Kollegrádi Gróf Kollonics László Úr Érsek Ő Excellentiája azt méltóztatott kegyelmesen rendelni, hogy Csanádon mindég olly Syndicus légyen, a' ki a' szükség úgy hozván magával, mindenkor a' maga lovain tartozzék Lelki Pásztorért elmenni. Minthogy ezen okból a Syndicus mindenkor kénytelen a' lovait készen tartani, a' midőn azokat más syndicusok hasznokra fordíthatják; azon kívül pedig a' Templom cassájára is saját házánál köteles felvigyázni, világosan ki tetszik, hogy sorsa a' többi syndicusokénál sokkal terhesebb*”.

Kozma András csanádi katolikus harangozó is arról tett tanúságot, hogy a közösség érdekében végzett munkájáért alig kap valamit: „*A' harangozónak ... a' kinek a' halottra való harangozásért járó egy garas fizetésnél !:de ha azt is megkapná!:/ egyéb fizetése nincsen, 's mégis a' reggeli, déli és estvéli imádságra való, 's más szükséges harangozásokat esztendőnt által megtenni köteles.*”

A szindikusz és a harangozó 1831-ben azért írták meg közös levelüket, hogy kérjék a dézsmaadás kötelezettsége alóli felmentésüket.³⁹²

A katolikus Lak (Géderlak) filiális élete templom nélkül

A színkatolikus Lak falu a Kalocsa környéki Duna-tájon a szomszédos református többségű Szentbenedek (Dunaszentbenedek) katolikus plébániájának filiája volt a XVIII. században. Templomuk nem lévén, a lakiak kénytelenek voltak átjárni a szentbenedeki templomba misére. Ha a szükség úgy kívánta, Szentbenedekről kellett papot hozniuk. 1796. május 5-én a laki előljárók a 615 fős laki népesség nevében nagy levelet írtak Kollonits László kalocsai érseknek, aki egyházfőjük, kegyuruk és földesuruk is volt egy személyben. Bár a levél elküldői azt kérték a címzettől, hogy építtessen templomot a falujukban, helyzetfeltáró kérelmük jól tükrözi a templom nélküli filiális élet nehézségeit. Ezért alább idézem a levél legfontosabb részleteit.

„*Helységünkben Szent Egyház nintsen, melyre való nízve, mind magunk, s gyermekeink, mint egy pusztaban nevelkedünk. ...*

Helységünkben mindeneknek mint egy tsúfságára láttatik ezen régi el pusztult Templom köfalu, nekünk pedig siralmas szemmel kelletik reá nízni, mert a körül levő eretnek helységekben a Templomok ékesítik helységeiket, abban Isteni szolgálatok tartatván, örvendeznek. Mink pedig szomorú szívvel szemléljük. ... Gyakorta halljuk az harang szót, de az alkalmatlan idő vagy más veszedelmes tsapás meg gátolván, el nem mehetünk a Szent Misére. ...

³⁹² KFL. I. 1. b. Sükösd. 1831. A csanádi cántor, valamint a szindikusz és a harangozó levele.

Némellyek pedig már meg öregettek, mások ruhátlanok, a kemény téli idők az Isteni szolgálattal meg tartóztatták. Ha pedig jó idő szolgál, számossan el menvén az Szent Benedeki Templomba, amíg az Isteni szolgálatnak vége el telvén, addig oly alkalmatlan idők támadnak, úgy annyira meg áznak, hogy csak nem fél fagyossan hazáérnek. ...

Arra való nízve is szükséges volna itt a Templom, hogy amikor Tisztelendő Plébános Urunkat ki hozzuk betegjeinkhez, akkor néküink Szent Misét szolgálna, temetések alkalmosságával pedig halottainkat Requiemmel temettetnénk, amint illik az buzgó kereszténéknél. Más alkalmosságokkal is ki jönne, amikor kedve tartaná, és nem annyi hallgatója volna, mint Szent Benedeken. ...

*Istántiánknak... nem az a célja, hogy mi magunkat a Szent Benedeki Parochiától el akarnánk vonni, hanem csak az, hogy legalább többször meg nyerjük a Szent Mise szolgálatot. És helységünk nem lesz mint egy major forma pusztá, hanem meg láttatnék az Templomról, hogy helység legyen.*³⁹³

A lakiak kérése, ha némi késéssel is, de meghallgatásra talált. Kollonits László érsek felépíttette templomukat, amelyet 1808. karácsonyának másnapján szenteltek föl.³⁹⁴ Néhány évvel később, 1814-ben Lak önálló plébániává alakult, és a lakiak megszabadultak a filiális függőség minden terhétől. (F.37.)

Mateovics filiális sorsa

A filiák mindent elkövettek, minden alkalmat megragadtak, hogy önálló anyaegyházzá válhassanak. Ehhez a változáshoz, átalakuláshoz azonban sok anyagi áldozat kellett a lakosság, a kegyúr és az egyházkormányzat részéről egyaránt. Néha az érsekség csak teljesíthetetlennek látszó feltételekkel ígért támogatást. Máskor a kegyúr tétovázott a templomépítés és a plébániai földjavadalom felvállalásával. Előfordult, hogy a filia népe lelkesedett ugyan az önálló anyaegyházért, de személyes anyagi áldozatokat nem akart hozni a cél megvalósításának érdekében. Utóbbira jó példa a mateovicsiak (mátételkeiek) egyházi önállósodási törekvéseinek megghiúsulása az 1830-as években.

Mateovics, a kisnemes Piukovicsok bunyevác familiájának faluja a magyar Tataháza szomszédságában feküdt. 1841-ben 576 fő lakta.³⁹⁵ A Duna-Tisza köze nagy faluinak világában kis falunak számított. Ezidáig felderítetlen okok miatt a feudalizmus végéig nem lépett be Bács-Bodrog vármegye községeinek sorába. A történeti forrásokban következetesen *prédium* gyanánt, vagyis *pusztaként* emlegették. Ugyancsak feltáratlan okokból nem vált Nemesmilitics mintájára ún. nemesi községgé, pedig a Piukovicsok nemesi közbirtokossága, illetve annak cselédsége lakta. A mateovicsi élet néhány külsősége azonban emlékeztet a nemesi községek világára. A faluban a fontos döntéseket a nemesi közbirtokosság gyűlése hozta, a falu vezetőjét nem *bíró*nak, hanem *kapitány*nak nevezték stb. Egyházi szempontból Mateovics 1776-tól a XX. század első feléig Tataháza anyaegyházának filiája volt. A mateovicsi bunyevácok a magyar Tataháza templomába jártak misére.

³⁹³ KFL. I. 1. b. Dunaszentbenedek. 1796.

³⁹⁴ KFL. I. 1. b. Dunaszentbenedek. 1808.

³⁹⁵ SCHEM. 1841. 131.

1841-ben a mateovicsi nemesi társadalom hat ágra tagolódott. „Károly ágát” 2, „Gergely ágát” 15 ½, „Damján ágát” 4 ½, „József ágát” 8, „Jeremiás ágát” 14 ½, „Fülöp ágát” 22 házaspár alkotta. A 66 ½ nemesi pár kiegészült még a cselédek sorából 20 párral.³⁹⁶ A párok számának elsősorban a paptartás rendjében volt jelentősége.

1836. január 28-án Mateovics nemesi közbirtokossága Piukovics Imre „kapitány” vezetésével gyűlést tartott, amelyen a közbirtokosok nagy lelkesen támogatták azt a gondolatot, hogy falujukban épüljön templom, plébániaház, és állandó lakosként kerüljön oda pap, Mateovics Tataháza filiájából váljon önálló anyaegyházzá. A gyűlés résztvevői ígérték a közbirtokosság közös földjéből 22 holdat a leendő plébánosnak, fuvarokat a templom érsekségtől remélt felépítéséhez. Vállalták a plébániaház felépítetését. Leendő plébánosuk megélhetését a közbirtokossági „közjöveldmi kasszábul” 120 pengő forinttal, valamint az anyaegyházakban szokásos deputátumokkal akarták támogatni. Figyelemre méltó, hogy már ezen a gyűlésen is óvakodtak a kézi munkák és a személyes, páronkénti hozzájárulások megígérésétől.

1836. március 26-án Korsós József madarasi plébános, viceesperes, tiszteletbeli kanonok előtt kisebb módosításokkal írásban is megtették ígéretüket Mateovics buncyevác nemes családfői.

A nyári hónapokban megváltozott a falu népének hangulata. A falubeliek rájöttek, hogy hatalmas terhet vállaltak magukra. Próbáltak kihátrálni korábbi ígéretük mögül. A templomépítést, a plébániaház építését, a leendő paptartást egyaránt az érsekségtől várták.

1836. augusztus 13-án Piukovics Dániel vármegyei táblabíró, az átlagosnál jobb képességű és simább modorú Piukovics, hosszú levelet írt a kalocsai érseknek, amelyben lesújtó véleményt fogalmazott meg nemesi famíliája legtöbb tagjáról. Beismerte, hogy a Piukovicsok anyaegyházteremtő fellángolása lelohadt: „*A' számosabb rész ... semmi áldozatot tenni, s terhet, mellyel egy lelki pásztornak tartása jár, magára vállalni egyáltalában nem akar.*” A szomorúság helyzetben áthidaló megoldásokat javasolt, de ezeket az érsekség, mivel a mateovicsiak áldozatvállalásának teljes hiányát tükrözték, nem tartotta megvalósíthatónak.

1841. február 11-én „nemes Piukovics Imre kapitány” az egész „Piukovics nemzetség” nevében levelet írt az érseknek, amelyben arra kérte a főpásztort, hogy vegye pártfogásába a mateovicsi templomépítés és plébániaalapítás ügyét, a Piukovicsokat pedig mentse föl korábban tett vállalásuk teljesítési kötelezettsége alól. „*Ezen igen fontos tárgynak újabb és szigorúbb megfontolásával azt vagyunk sajnossan tapasztalni kéntelenek, hogy erőnknek leg nagyobb kifizetésével sem lennénk az el vállalt súlyos terhek viselésére képesek*” – írta indoklásként.³⁹⁷

Ezzel a látványos kihátrálással Mateovics anyaegyházzá alakításának ügye hosszú időre elodázódott. A Piukovicsok faluja számára maradt a filiális állapot a tataházi plébánia kötelékében.

---

³⁹⁶ KFL. I. 1. b. Tataháza. 1841.

³⁹⁷ KFL. I. 1. b. Tataháza. 1836–1841. Mateovicssal kapcsolatos iratok.

Az anyaegyházak panaszai a filiák miatt

Általában jellemző, hogy az anyaegyházak plébánosai nem örvendeztek különösképpen, ha filiáik, filiális falvaik vallási közösségei önállósodni akartak. Ez érthető, hiszen a filiák kiválásával csökkent a plébános jövedelme. Ennek ellenére előfordult, hogy az anyaegyház, illetve annak népe szorgalmazta bizonyos filia önállósodását.

1848. június 8-án Oláh Mihály bíróval az élen Tataháza faluközössége levelet íratott Kalocsára az érseki helynöknek, amelyben kérte, hogy szabadulhasson meg Mateovics filia nyügétől. A *tatházia*k azzal indokolták kérésüket, hogy templomuk kicsi, alig férnek el benne. Emiatt sok vitájuk van a filiabeliekkel: „*Községünk anya-szentegyháza bennünket 's hozzánk csatolt Mateovicsi közbirtokosság híveit befogadni már nem képes, mi olly botrányokat 's vissza-éléseket idéz elő, mi méltán aggasztja az igaz lelkű keresztény szívét. ... A' két egyfelekezeti hívek között az anya-szentegyházban testi megsértések is történnek, mellyeket erélyes 's buzgó Plébános Urunk minden erejét reá fordítva is fékezni alig képes. ... Mély alázattal esedezünk tehát Méltóságodnak atyai kegyes színe előtt, hogy ... egy Mateovicson külön felállítandó anyaszentegyházat kegyes közbenjárása által kieszközölni méltóztatnék.*” A kérelmező levelet támogató záradékkal látta el és aláírta Zsuffa József tataházi plébános is.³⁹⁸

1763-ben a baracskaiai (nagybaracskaiai) úgy ítélték meg, hogy plébánosuk túl sokat foglalkozik Bátmonostor filiával, például ünnepnapokon is átjár betegeket vigasztalni, vagy halottakat temetni, ezért ők, a baracskaiaiak, mint az anyaegyház hívei hátrányt szenvednek, misék nélkül maradnak. Levélben kérték a kalocsai érseket: „*Más magyar Plébánust, egyedül magunk Helységünkbe, hogy filiálissa ne legyen, ordinálni kegyelmessen méltóztatnék.*” (F.61.)

Filiális falusi közösségek paptartó szolgáltatása

A magyarországi nem túl gazdag plébániatörténeti irodalomban található olyan megállapítások és adatok, hogy bizonyos plébániák filiáinak katolikus lakói a XVIII. században párbért nem fizettek, hanem helyette kétszeres stólat adtak anyaegyházuk plébánosának.³⁹⁹ Az efféle, jórészt dunántúli adatokkal szemben a Duna-Tisza közti paptartó dokumentumok azt sejtetik, hogy a filiális falvak katolikus népe csaknem ugyanúgy járult hozzá papja megélhetéséhez, mint az anyaegyház falvak lakossága. Alábbiakban erre mutatok be néhány példát.

Az 1764-ben telepített Tataháza falu egyházszerkezeti szempontból 1776-ig Mélykút filiájának számított. 1770. november 13-án Tataháza helység elöljárói Maurovics Péter bácsalmási plébános, alesperes jelenlétében kontraktust írtak arról, hogy filiájuk mivel járul hozzá évente a (meg nem nevezett) mélykúti plébános megélhetéséhez. Eszerint Tataháza filiális falu minden házaspárja lecticale gyanánt adott egy pesti mérő búzát, fél pesti mérő tavaszi gabonát és 50 dénárt. A község, mint szervezet a következő deputatumot szolgáltatotta: négy 8 ökrös szekérnyi kész szénát;

³⁹⁸ KFL. I. 1. b. Tataháza. 1848.

³⁹⁹ KARÁCSONYI Sándor 1941. 176., HOSS József 1948. 114.

4 öl tűzre való fát; egy hízott disznót vagy 8 forintot; 15 icce vaját; 25 font fagyút; 50 font sót; 4 akó bort; 10 pesti mérő gabona malomba szállítását.⁴⁰⁰ A fenti adatokból látható, hogy Tataháza filiális helység ugyanúgy adott anyaegyháza plébánosának lecticalét és deputatutumot, mint a legtöbb anyaegyházias falu.

1766-ban Bátmonostor helység Baracska (Nagybaracska) plébániájának filiájaként szerződést kötött a baracscai plébánossal a bátmonostoriak paptartó szolgáltatásairól. A rövid kontraktus szabályozta a házaspárok lecticaléját és a faluközösség deputatutumát. A filiális járandóságok jegyzéke, a mennyiségi különbségeket nem tekintve, főként hasonló az anyaegyházias falvak korabeli paptartó-járandóságainak lajstromaira. (F.6.)

Az 1787-ben telepített Madaras helység 1789-ig a katymári plébánia filiájának számított. Az új falu előjárói a telepítés évében, 1787. szeptember 8-án szerződést kötöttek a katymári plébánossal, amelyben rögzítették járandóságaik mértékét. A kontraktus szövegéből látható, hogy a madarasivá vált jövevény házaspárok filiális állapotukban is adtak lecticalét, ámbár valamivel kevesebbet az átlagosnál. A megrendelt papi szolgáltatásokért megfizették az egyházmegyében szokásos stólát. Formálódó faluközösségük pedig a jellemzőnek mondható deputatutumfajtákkal jutalmazta a katymári plébániát. A filiális állapotból adódott a kontraktus 12. pontja: „*Ami illeti a' gabonának be szedését, a fő Tisztelendő Plébános Úr maga emberét a' végett által küldi, a' helység pedig köteles léssen szükséges kocsikat rendelni. Sőt az illetén bé szedett gabonát adandó alkalmatossággal Katymárra által vitetni*”. (F.16.)

Az eddig említett filiális falvak paptartó hozzájárulásától eltért a református többség árnyékában élő csanádi katolikusok sükösdői plébánosnak fizetett járandósága. 1838-ban, amikor Csanád filiális falu katolikusai ajánlatot tettek első helyben lakó papjuk béérére, hangsúlyozták, hogy az addig páronként „*fizetni szokott két váltó forintok helyett*” hajlandók megadni az egyházmegyében divatozó lecticalét: vagyis a páronkénti egy pozsonyi mérő búzát, fél pozsonyi mérő zabot és harminc krajcárt váltóban. (F.54.) Deputatutumról szó sem esett az ajánlatban, hiszen a református községi előjáróságtól nem igazán remélhették az új katolikus plébánia támogatását. Korábban, 1802-ben a csanádi katolikusok Sükösd filiájaként páronként 1 forint 30 krajcárt, illetve 1 forintot, valamint egy véka búzát és egy véka tavaszi gabonát adtak a sükösdői plébánosnak. (F.73.) Amikor Horváth József plébános egy vidám ebéden hirtelen ötletről vezérelve árendába adta csanádi jövedelmeit Pocskai Sándor úrnak, a 150 forintos árendadíj a csanádi sedecimára, stólára és lecticaléra vonatkozott. Utóbbi a pénzjárandóság mellett gabonajárandóságot is jelentett, amelynek „in natura” beszédése révén, illetve a lecticale páronkénti 5 forint 15 krajcáros átváltása miatt sok sérelem érte a csanádi filia katolikusait.⁴⁰¹

1805-ben Sükösd helység 1000 forintos évi díjért megváltotta plébánosától a páronként fizetendő pénz- és gabonalecticalét, valamint a stóla többségét.⁴⁰² Ezt az állapotot tükrözi az 1811. évi sükösdői plébániai jövedelem-kimutatás. (F.84.) Feltehetőleg a sükösdői „módi” kisugárzott Csanád filiára is, ezért tekintették a csanádi katolikusok 1838-ban legfőbb paptartó kiadásuknak a páronként fizetett 2 váltó forintot. (F.54.)

⁴⁰⁰ KFL. I. 1. b. Tataháza. 1770.

⁴⁰¹ KFL. I. 1. b. Sükösd. 1802.

⁴⁰² KFL. I. 1. b. Sükösd. 1805. – Közölve: BÁRTH János 1997. 318–319.

A filiák sorában különleges helyet foglalt el Sándor helység, Szabadka szabad királyi város 1800-ban alapított szerb többségű jobbágyfaluja, amelynek katolikus kisebbsége filiaként a szabadkai Szent Teréz plébánia, majd 1841-től a Szent Rókus plébánia kötelékébe tartozott. A XIX. század első harmadában a görögkeleti szerbek mellé telepedett kevés katolikus különösebb fizetség nélkül élte a sándori filiális életet. A megrendelt egyházi szolgáltatásokért természetesen fizettek a sándoriak is, de lecticaléjukra nem szorult rá a Szent Teréz plébánia kiváló anyagi viszonyok között élő plébánosa. Nagyot változott a helyzet 1841-ben, a két új szabadkai plébánia megalakulásakor. Addigra a sándori katolikusok száma megnövekedett, valószínűleg már 400 fő körül járt. A Szent Rókus plébánia plébánosa megkapta azt a jogot, hogy sándori híveitől *ágybért*, vagyis házaspáronként egy pozsonyi mérő búzát, egy véka tavaszi gabonát és 30 krajcárt szedjen. (F.56.) Ez azért szembetűnő, mert a XIX. század első felében Szabadkán, a szabad királyi város polgárai körében nyoma sem volt a páronként fizetett lecticalénak. A plébánosok pénzbeli fizetést és termőföldet kaptak a várostól. A stólabevételekkel együtt ezek jelentették megélhetésük alapját. A Szabadka város földesurasága alá tartozó jobbágyfalu, Sándor növekvő számú katolikusára, Szabadka egyik új plébániájának filiájaként, a paptartás szempontjából más sors várt, mint az anyaegyház cívisseire. A sándoriaktól elvárták, hogy az egyházmegye falvaiban szokásos módon, lecticalét, vagyis házaspáronként fizetett gabonát és pénzt adjanak anyaegyházbeli plébánosuknak.

Sándor falu katolikusai nehezen nyugodtak bele abba, hogy filiális hívekként lecticale fizetésre kényszerülnek egy olyan plébánia kötelékében, amelynek anyaegyházi hívei nem ismerik a páronkénti paptartó fizetés terhét, mivel helyettük a plébános és káplánjainak megélhetését a város biztosítja. A sándori filia képviselői 1841-ben és 1842-ben leveleket írtak az illetékes egyházi és állami hatóságoknak. Fondorlatos prókátori érveléssel próbálták keresni vélt igazukat.⁴⁰³ Panaszkodásuk valószínűleg nem vezetett eredményre, mert 1848-ban a Szabadka-Szent Rókus plébánia papja azt jelentette, hogy a sándori filia 52 házaspárjától 52 forint „papi pénz”, 104 pozsonyi mérő búza, 52 pozsonyi mérő zab jövedelme származik. (F.107.)

Filiális pusztaiak paptartó szolgáltatása

A puszták filiának számító „kertész”- és uradalmi cselédközösségei némileg egyszerűbben, formálisabban járultak hozzá papjuk eltartásához, mint a plébánia nélküli falvak lakói. Az ő esetükben volt példa arra, hogy megemelt stóla fizetésével teljesíthették tartozásaikat.

A XIX. század első harmadában, a kalocsai érsekség és a váci püspökség hosszú pereskedése⁴⁰⁴ után, Szentpéter pusztá, illetve Szentpéter, Buzgányhalma és Buzsák kertészség a horgosi plébánia filiájának számított. 1820-ben két vármegyei tisztségviselő jelenlétében megállapodás jött létre Koplányi János horgosi plébánoshelyettes és a megnevezett kertészségek lakói között arról, hogy a kertészek házaspáronként évente 4 váltó forinttal megváltják a plébános lecticalis járandóságát. A kertészek hangadó személyiségei megígérték, hogy a lecticale címen fizetendő pénzt év végén

⁴⁰³ KFL. I. 1. b. Szabadka-Szent Rókus. 1841–1842.

⁴⁰⁴ Vö.: GYETVAI Péter 1992. I. 411–440.

társaitól összeszedik, és egy összegben adják át a plébánosnak. A rövid megállapodásban szóba került a stóla is, amelyről a felek rögzítették, hogy a lecticálé-fizetésre való tekintettel nem lehet magasabb, mint a falubelieké: „*Tisztelendő Horgosi Plébános Úrnak minden erántunk teendő lelki pásztori szolgálattyaíért !:az stólat értvén:/nem többet, mint akármely Horgos Helysége lakossa ... fizet, fizetni fogunk*”. (F.46.)

Jankovác mezőváros plébániája a XIX. század első felében filia gyanánt két pusztát mondhatott a felségterületéhez tartozónak: a kalocsai érseki domínium Kéles pusztáját és a Grassalkovics uradalom Dzsida pusztáját. 1829-ben mindkét prédiumon lakott uradalmi cselédség: Kélesen 48, Dzsidán 26 fő.⁴⁰⁵ Az ő paptartó szolgáltatásuk valószínűleg kimerült a dupla stóla fizetésében. Erre utal az 1829. évi jankováci Visitatio Canonica jegyzőkönyvének egyik mondata: „*In Filialibus degentes duplam stolam solvunt*”.⁴⁰⁶ (A filiákban élők dupla stólat fizetnek.)

A kececi határ délnyugati oldalán elterülő és a pesti Ullmann familia birtokában lévő Polgárdi pusztán 1848-ban jobbra uradalmi cselédként 131 személy élt. A kececi plébános, akinek Polgárdi pusztája a filiája volt, évente 4 forint jövedelemre tett szert „*Polgárditól dupla stóla fejében*” (F.95.)

Paptartás a filiális káplánágokban

A filiális állapot legmagasabb szintjét, a plébániává válás ugródeszkáját jelentette az a különleges helyzet, amelynek fennállása alatt valamely katolikus közösség filiának számított ugyan, de már helyben lakó papot mondhatott magáénak, annak a káplánnak a képében, akit az anyaegyház plébánosa a filiabeliekkel való tárgyalások után állandóképpen a filiába küldött szolgálattételre. Az ilyen káplán az anyaegyház területén lakó plébános utasításainak megfelelően, annak felügyeletével végezte a lelkipásztori teendőket a filia népe körében. Ellátásáról a filiális közösség úgy gondoskodott, mint később a plébániává válás után a plébánosról. A filia katolikus lakói, illetve a filiális község elöljárói legtöbbször szerződést kötöttek az anyaegyház plébánosával, amelyben meghatározták, hogy a filiabeliek milyen szolgáltatásokkal járulnak hozzá a filiában lakó és a filiát szolgáló káplán eltartásához.

1788-ban a nemrégiben települt Madaras falu, mint a katymári plébánia filiája, átmenetileg helyi káplánág lett. 1788. október 19-én, Madarason a helység elöljárói szerződést kötöttek Hallár Péter katymári plébánossal egy káplán Madarasra telepítéséről és annak ellátásáról. A kontraktus szerint a szokásos gabona- és pénzlecticálé helyett minden madarasi házaspár „*egy tallért, idest 1 ft. 30 krajczárokat*” fizetett, valamint 2 kéve fűteni való nádat adott évente. A község pedig szolgáltatatta az előző kontraktusban feltüntetett (F.16.) deputatumot. (F.17.)

1774. október 13-án az új telepítésű és Magyarkanizsa filiájának számító Horgos falu elöljárói szerződést kötöttek a kanizsai plébánossal a jövevény horgosiak lelkipásztori ellátásáról. A falu vezetői azt ígérték, hogy a község egy évig 100 rajnai forintot, egy mázsa húst és 300 kéve nádat ad a plébánosnak, és azok, akik igénybe veszik a megrendelt egyházi ténykedéseket, fizetik a kalocsai egyházmegyében szokásos stólat. Mindezekért a plébános köteles „*közöttük tartani*” egy káplánt. (F.10.)

⁴⁰⁵ SCHEM. 1829. 109.

⁴⁰⁶ JÁPI. Pléb. ir. 1829. (Vis. Can. 1829. 9. pag.)

1832-ben, amikor hosszas előkészületek eredményeként a kalocsai érsekség ötödik káplánt nevezett ki a szabadkai Szent Teréz plébániára, hogy az a ludasi tanyavilágban lakjon, és a tanyai hívek lelki gondozását végezze, egy korábbi megállapodás értelmében a szabadkai plébános és a Ludasra helyezett káplánja megosztotta a ludasi tanyai nép paptartó egykezeze révén keletkezett jövedelmen. A hívek által évente fizetett 220 pengő forintnyi bevételből 120 pengő forint a káplánt, 100 pengő forint pedig a plébánost illette. A stólajövedelem teljes egészében a városbeli plébániára került.⁴⁰⁷

A helyi káplánság különleges formái léteztek a XVIII. század közepén a bácskai Tisza mentén, amelyekről a filiális káplánságokkal mutatott hasonlóságuk miatt, itt emlékezem meg. A ferences szerzetesek helyben lakó tartós, de mégis átmeneti kápláni működéséről van szó, amely a magyarság Tisza menti térnyerése, a Tiszai korona-kerület magyar újranépesedése idején a legtöbb település életében megelőzte a plébániaalapítást. Szükséges hangsúlyoznom, hogy itt nem a ferencesek közismert plébániai kiegészítő szerepéről írok, amelyekben bővelkedett a XVIII–XIX. századi Bácska egyházi élete, hanem azokról a szerepvállalásokról teszek említést, amikor a ferences szerzetes, rendfőnöke engedélyével kiköltözött valamelyik gyorsan népesedő faluba, és ott hónapokon, esetleg éveken át lelkipásztori tevékenységet végzett, ellátásáról pedig az újranépesedő település formálódó katolikus közössége gondoskodott.

1754. október 3-án Ókanizsa (Magyarkanizsa) helység magyar előjárói szerződésben rögzítették, hogy a szabadkai rendházból kiköltöző ferences szerzetesnek a kanizsai katolikus, vagyis magyar közösség évente 50 rajnai forintot, 200 font „szék-húst”, 8 fenyőszálat, 6 szekér szénát, bőjtben konyhára való halat ad.⁴⁰⁸

1754-ben Zenta magyar esküdtjei szerződést kötöttek Oszlányi Anzelm szabadkai ferences szerzetessel, aki a zentaiak kérésére 1754 nyarától 1757-ig Zentán lakott és helyi káplánként lelkipásztori tevékenységet végzett. Minden katolikus házaspár fizetett neki évente két garast és „*kenyérnek egy szakajtó buzát*”. A magyar közösségtől kapott 3 szekér szénát és két szekér nádat.⁴⁰⁹

10. JÖVEDELMEK A PROTESTÁNSOKTÓL

A kutatás nehézségei, buktatói

Az 1681. évi 26. törvénycikk országgyűlési elfogadásától az 1790. évi 26. törvénycikk életbe lépéséig, tehát közel 110 éven át, sőt némely helyeken már korábban is, a protestánsok bizonyos járandóságokkal tartoztak a lakóhelyük szerint illetékes katolikus plébánosnak. Kutatott vidékünkön ez a kötelezettség a Carolina Resolutio néven emlegetett 1731. évi rendelet után, leginkább az 1760-as és a megszűnés szelét fűjdogáló 1780-as években érezte hatását. A téma tudományos vizsgálata és történeti bemutatása rengeteg nehézséggel jár. Következzen itt egy csokorra való ezekből a kutatást nehezítő körülményekből!

⁴⁰⁷ TORMÁSY Gábor 1883. 156., 159.

⁴⁰⁸ GYETVAI Péter 1987. 177–179.

⁴⁰⁹ GYETVAI Péter 1987. 193–194.

1. A fellelhető latin és magyar nyelvű levéltári források végtelenül szűkszavúak, a politikai hátterek és a helyi alkuk ismerete nélkül nehezen értelmezhetőek, elnagyolt fogalmazásuk, félelemből és diplomatikus megfontolásokból használt nem mindig őszinte nyelvezetük miatt könnyen félreérthetőek.

2. A vizsgált területre vonatkozó helytörténeti írásokban és történeti tanulmányokban alig van nyoma a témának. Más tájak egyháztörténeti irodalma is fölöttébb kevés figyelmet szentelt a kérdéskörnek. Érthető, hogy a katolikus egyháztörténészek nem dicsekednek ezzel a történeti anomáliák közé sorolható ténnyel. Ellenben a történeti sérelmek, panaszok előadásával legtöbbször okkal és joggal bajlódó protestáns egyháztörténészek sem helyeznek elég súlyt a katolikus plébánosnak történő kényszerű fizetés fájdalmának érzékeltetésére. Böven írnak papjaik elüldözéséről, templomaik elvételéről, kápolnáik lerombolásáról, de fölöttébb kevés teret szentelnek a katolikus plébános számára adandó járandóságok szolgáltatásának.

3. A protestánsoknak ez a sérelme viszonylag kevés embert érintett a Kalocsabácsi főegyházmegye területén, bár kontinuos és új telepítésű helységek lakói egyaránt megsínylették a XVIII. század országépítő békéjének ezt az árnyoldalát. Bajsza, Bácsújfalu, Vadkert, Kiskőrös protestánsai, valamint Futak protestáns fiái, mint új telepítésű helyek, szinte természetes, hogy összeütközésbe kerültek a kalocsai érsekséggel és az illetékes vármegyékkel, mivel rájuk mindenképpen vonatkoztatták a számukra kedvezőtlen királyi és helytartótanácsi rendeleteket. Ómoravica, Pacsér, Feketics, Piros református magyarsága, szerencséjére, későn, az 1780-as években települt. Mire meggyökeresedett a Nagykunságból és a Közép-Tisza vidékről érkezett népesség, a múlt emlékei közé kerültek a területileg illetékes katolikus plébánosok anyagi követelései. A Kalocsa környéki nagymúltú, kontinuos népességű református helységek helyzete bonyolultabb képet mutatott. Pataj, Szentbenedek, Uszód, Foktó reformátusai előbb-utóbb járandóságokkal támogatták a pataji és a szentbenedeki plébános megélhetését. Nem ismerünk azonban olyan forrást, amely a bogyiszlai, a csanádi és a szeremlei reformátusok katolikus paptartását dokumentálná. Érseki jobbágyfalvakról lévén szó, gondolhatnánk, hogy talán az érsekek kímélni akarták saját jobbágyaikat az újabb terhektől. Ámbár ezt a kósza gondolatot azonnal elvethetjük, hiszen a szentbenedeki és az uszódi reformátusok is az érsekek földesurasága alatt éltek, viszont tőlük ugyancsak elvárták, hogy érseki jobbágyokként járandóságokkal növeljék a szentbenedeki plébános jövedelmét. Föltételezhetjük, hogy a nagymúltú bogyiszlai, csanádi, szeremlei gyülekezet azért működhetett az ún. artikuláris helyekhez hasonló háborítatlansággal a XVIII. században, mert szükség esetén bizonyítani tudta, hogy 1731-ben, sőt már 1681-ben is volt vallásgyakorlata és prédikátora.⁴¹⁰ Node ugyanilyen felekezeti múltat mondhatott magának Pataj, Ordas, Szentbenedek, Uszód, Foktó református gyülekezte is. Ők mégis arra kényszerültek, hogy bizonyos szolgáltatásokat tegyenek a területileg illetékes katolikus plébánosoknak. Talán múltismereti hiányosságok miatt nem sikerült bizonyítaniuk históriájuk messze vezető gyökereit? Az efféle kérdésekre csak kitaró további kutatásokkal, új források feltárásával kísérelhető meg a válaszadás.

---

⁴¹⁰ Vö.: HERMANN Egyed 1973. 364.

Szakirodalmi sztereotípiák és a kétvizközi valóság

A magyar egyháztörténeti irodalom egyik jellegzetes közhelye az ún. *artikuláris helyek* szerepének fölerősítése. Az 1681-ben „becikkelyezett” települések⁴¹¹ valóban fontos szerepet játszottak a protestáns vallásszabadság történetében, de csak a történeti Magyarország egyik keskeny nyugati és északi szejletén. Az ország nagyobbik részén, az Alföldön és Erdélyben a török hódoltság és az önálló fejedelemség megszűnése után soha senki nem jelölt ki újabb artikuláris helyeket. Következésképp ezeknek nem lett gyakorlati jelentőségük az alföldi és az erdélyi nagy tömegű protestáns népesség életében, hacsak nem vesszük számításba az elképesztő törvény-értelmezések és rosszindulatú rendelet-félremagyarázások tömkelegét.⁴¹²

Egy másik szakirodalmi sztereotípiája a stólafizetéssel kapcsolatos. Több királyi rendelet is előírta, hogy a protestánsok stólát kötelesek fizetni a területileg illetékes katolikus plébánosnak. Például így rendelkezett az 1691. évi Explanatio Leopoldina, valamint az 1731. évi Carolina Resolutio. Az előírás eltörlése II. Lipót 1790. évi 26. törvénycikkére maradt.⁴¹³

Természetes tehát, hogy a történeti irodalomban sokszor, sok helyen szó esett a protestánsok fájdalmas stólafizetési kötelezettségéről, amelyet lakóhelyük katolikus plébánosa számára teljesítettek. Ezeknek az irodalmi említéseknek az a közös tulajdonságuk, hogy legtöbbször jelzesszerű, szűkszavú, elnagyolt megállapítások, kijelentések. Szerzőik nem foglalkoznak azzal, hogy tulajdonképpen mit is takart, mit is jelentett ez a kényszerű stólafizetés. A választ többszáz oldalas protestáns egyháztörténeti könyvek aprólékos átbogarászásával is nehezen találjuk. Szerencsére Benkó Imre a szentmártonkátai református egyház vázlatos történetéről szóló vékony füzetében megadta a fölöttébb egyszerű, de mégis hiányzó feleletet. Megírta, hogy 1743 táján a szentmártonkátai katolikus plébános megengedte reformátusainak, hogy ha a stólát neki megfizetik, ott esküdtetnek, és ott kereszteltethetnek, ahol református papot találnak.⁴¹⁴ Szentmártonkátai református lakói tehát, amikor házasodni akartak vagy gyermekük született, felkeresték falujuk katolikus plébánosát, és kifizették neki az esketési vagy a keresztelési stólát. Utána elmentek Pándra, ahol a református pap elvégeztették az esketést vagy a keresztelést. A pándi pap ténykedéséért természetesen újabb stólát fizettek. Mi volt ez, ha nem *dupla stóla*, *kétszeres stóla* fizetésének kényszerhelyzete a mindennapi vallásbéke reményében? Kár, hogy az egyháztörténeti irodalom ezeket a könnyen értelmezhető kifejezéseket nem használja a stóláról szóló nagyvonalú, odavetett kijelentések helyett.

Az egyháztörténet kutatói, ha írásaikban szóba hozzák a protestáns közösségek fizetési kötelezettségét a területileg illetékes katolikus plébános számára, legtöbbször megelégszenek a stólafizetés felemlítésével. Alig fordul elő, hogy terményjárandóságokról, ingyenmunkák szolgáltatásáról írják. Igaz, a törvényekben és a királyi rendeletekben nem esett szó efféle termény- és munkajárandóságokról, csak a stólafizetésről. Sőt Mária Terézia az 1766. június 26-án kiadott rendelkezésében meghagyta,

⁴¹¹ CJH. 1900. 284–287.

⁴¹² Vö.: TÓTH Dezső 1941. I. 41., 45., HERMANN Egyed 1973. 355., 364.

⁴¹³ HERMANN Egyed 1973. 355., 359., 376.

⁴¹⁴ BENKÓ Imre 1929. 12.

hogy a plébánosok a plébániájuk területén élő *acatolikus*okat, vagyis protestánsokat a stólán kívül más fizetnivalókra és szolgáltatásokra ne kötelezzék. Efféle járandóságokat csak akkor várhatnak tőlük, ha azok adományaikat önként fölajánlják.⁴¹⁵ A XVIII. századi élet valósága azonban nem volt mentes attól, hogy bizonyos plébánosok a katolikusok lecticaléjához és deputátumához hasonlóan, terményeket és ingyenmunkákat követeljenek a plébániájuk felségterületén élő protestánsoktól.

A szentmártonkátai református egyház történetéről szóló, fentebb már idézett füzetben Benkó Imre ismertette azt a két egyezséget, amelyet a református többségű község elöljárói 1738-ban és 1743-ban kötöttek a Szentmártonkátán tevékenykedő katolikus plébánossal. Mindkét egyességben a reformátusok vállalták, hogy a jobbára általuk lakott helység a plébánosnak, a stólán kívül, évente ad többek között pénzt, gabonát, ölfát, vaját, szénát, sót, hizott disznót, faggyút. A református földesúr közbenjárásával létrejött megállapodás alapján a plébános a protestánsoktól megkapta, amire vágyott. Ezért elnézte, hogy a reformátusok tanítómestert tartottak és időnként a „parochiális háznál” összegyűltek imádkozásra, éneklésre.⁴¹⁶

Föltehetőleg ilyen esetekre értette a fentebb említett 1766. évi királynői rendelet fogalmazója a reformátusok önkéntes szolgáltatási felajánlását, amit azok bizonyára a nehéz, de békés vallási élet reményében tettek meg.

A szentmártonkátai helyzet azért érdemi meg figyelmünket, mert hasonló viszonyok kialakultak protestáns közösségek és katolikus plébánosok között a békesség érdekében a Duna-Tisza köze délebbi tájain, a kalocsai érsekség területén is. Sőt a szentmártonkátai reformátusok katolikus plébános részére adott szolgálmányainak és fizetségeinek fentebb vázolt rendszere valamiféle modellként tűnik elénk, ha néhány kétvízközi protestáns közösség, például a vadkerti evangélikusok, a szentbenedeki és az szűdi reformátusok katolikus paptartó járandóságait tanulmányozzuk.

Az írott források tanulságának néhány példája

Pataj

A kontinuus magyar népességű Pataj (Dunapataj) református társadalma a kalocsai érseki egyházmegye északi szélén, magánföldesurak, leginkább a Rudnyánszky familia földesurasága alatt élte életét. A református mezőváros a XVIII. században igyekezett jó viszonyt fenntartani a kalocsai érsekséggel, mert rendszeresen és hosszú időn át bérelte az érseki domínium északi pusztáit.⁴¹⁷ A XVIII. század első harmadában, miként később is, az észak-déli népmozgás áradata katolikusokat is sodort Patajra, akik kézművesként, mezőgazdasági munkásként, jobbára szegényen éldegéltek a jobbágygazdák református társadalmának árnyékában. Bár 1738-ban még csak 140 katolikus lakott pataji földön,⁴¹⁸ a kalocsai érsekség a katolikus jövevényekre való tekintettel 1737-ben plébániát alapított Patajon. Plébánost küldött oda Mihályi Béla személyében. A plébánia katolikusainak száma lassan szaporodott. 1803-ban a város

---

⁴¹⁵ PISZKER Olivér 1933. 69.

⁴¹⁶ BENKÓ Imre 1929. 11–12.

⁴¹⁷ BÁRTH János 1975/a. 45–47.

⁴¹⁸ KATONA István 2001. I. 69.

3205 reformátusára 420 katolikus jutott. A filiák: Harta, Ordas, Bojár, Mikla 97 katolikusával együtt is csak 517 főt tett ki a pataji plébános hitsorsosainak serege.⁴¹⁹ Ráadásul a pataji katolikusság nemcsak számban, hanem gazdasági erőben is alacsony szintet képviselt. Ezért kutatásom felső időhatáráig, a XIX. század közepéig a Kalocsa-bácsi főegyházmegye területén a pataji plébánia ún. szegény plébániának számított.

A XVIII. századi szemlélet, illetve a mögötte meghúzódó királyi rendeletek értelme szerint Pataj református népe is, mint „tévelygő eretnek” az újonnan létrehozott pataji katolikus plébánia kötelékébe tartozott. Következésképp, legalább jelképesen stólafizetéssel és más járandóságokkal támogatnia kellett a pataji plébános megélhetését. A kalocsai érsekség 1737–1738-ban közölte is ebbéli igényét Pataj „bíráival”. Annál is inkább megtette ezt, mivel a patajiak idegen földesúr jobbágysai voltak, akiknek anyagi erejét nem kellett az érsekségnek, mint földesúrnak oltalmazni. A pataji református jobbágyok természetesen tiltakoztak az újabb teher ellen, de kapálózásukat megfontoltan, mértékkel tették, mivel szükségük volt az érsekség jóindulatára ahhoz, hogy számíthassanak fentebb már említett pusztabérleteik megtartására. Nagy taktikusan saját földesurukat ostromolták, hogy járjon közbe érdekükben a kalocsai érseknél, és próbálja elérni, hogy az egyházfő mérsékelje a pataji plébános számára fizetendő járandóságait. A földesúri familia akkori képviselője, a katolikus Árva Daróczi Katalin tisztában volt szerény lehetőségeivel, a nemrégiben kiadott Carolina Resolutio előírásaival. Ezért csak finom asszonyi lelkülettel igyekezett védelmezni pataji református jobbágysait, amikor leveleket váltott Patasics Gábor kalocsai érsekkel.

A pataji plébánia létrehozása kapcsán keletkezett jeles levélegyüttes⁴²⁰ legfigyelemreméltóbb darabja az a panaszlevél, amelyet a pataji előljárók írtak 1738. július 1-jén földesúr asszonyuknak, Árva Daróczi Katalinnak. A levélben, amelynek szövegét teljes terjedelmében közlöm (F.60.), a pataji reformátusok a következő panaszokat fogalmaztatták meg: 1. A kalocsai érsek tiszteletlennek látszó viselkedésük miatt kétszer 100 forint büntetést szabott ki rájuk. 2. Az érsek jelentősen megnövelte a stóla mértékét, másrészt azt követeli, hogy a község deputátum-szerűen különféle naturáliákat adjon a katolikus plébános számára. 3. A katolikus imaházzá alakított megvett ház szomszédságában egy gazdát arra kényszerít az érsekség, hogy a házat adja el vagy cserélje el plébánoslakás számára.

Témánk szempontjából a legfontosabb panasz a második pontban fogalmazódott meg, amikor a református előljárók felsorolták a plébános konyhájára szolgáltatandó járandóságokat: a húst, a bort, a faggyút, a sót, a hízott disznót vagy a helyette adandó vaját. Figyelemre méltó, hogy a pataji reformátusok elsősorban azt sérelmezték, hogy a konyhára valókat az érsekség a községi közös kassza rovására követelte. Kijelentették, hogy az efféléket a saját prédikátoruknak sem a községi előljáróság kasszájából szokták fizetni, hanem az egyházuk gondnoka által a lakosoktól gyűjtött *lélekpénz*ből. Más szóval a pataji reformátusok a lakosoktól fáradságos munkával összeszedett, épp ezért némi bizonytalanságot is hordozó lecticalészerű paptartó járandósághoz szoktak hozzá, nem pedig a közjavakból fizetendő deputátumhoz.

⁴¹⁹ LAKATOS Andor 2002. 182.

⁴²⁰ KFL. I. 1. b. Dunapataj. 1737–1738.

Szentbenedek

A Kalocsa környéki Szentbenedek (Dunaszentbenedek) református népességű érseki jobbágyfaluban viszonylag korán, valószínűleg már 1728-ban⁴²¹ plébániát alapított a kalocsai érsekség. A katolikus Lak (Géderlak), valamint a református Uszód lakói a XIX. századi egyházi önállósodásuk és kiválásuk előtt filiaként tartoztak a szentbenedeki plébánia kötelékébe. A XVIII. században a három falu együtt tartotta el a szentbenedeki plébánost. A katolikus paptartásban kénytelenek voltak részt vállalni az uszódí és a szentbenedeki reformátusok is. Nélkülük a szentbenedeki plébános jóval nehezebben boldogult volna, hiszen például 1748-ban az „anyaegyházban”, Szentbenedeken csak 5, Uszódon 4, Lakon 60 katolikus házaspár élt. 1791-ben is Szentbenedeken csak 138, Uszódon 128, Lakon 556 gyónóképes katolikus személy lakott.⁴²²

Szentbenedek helység tehát a XVIII. század második negyedében, néhány katolikus jövevényt leszámítva, jobbára reformátusokból állt, akiknek ősei a török időkben is Szentbenedeken, illetve a kuruc világ alatt elpusztult szomszédos Kara faluban laktak.⁴²³ Szentbenedek helység előljárói 1748. augusztus 6-án kontraktust kötöttek a falujukban lakó katolikus pappal a plébánia számára évente adandó járandóságokról. A szerződés papírforma szerint a közigazgatási értelemben vett község és a plébános között jött létre, de a községi előljáróság, miként a szövegben is történt erre utalás, gyakorlatilag a kálvinista gyülekezetet képviselte. Következésképp, amikor Szentbenedek község kötelezte magát arra, hogy bizonyos járandóságokat ad a plébánosnak, nemcsak kimondatlanul, de kimondva is a szentbenedeki reformátusok vállaltak részt a területileg illetékes katolikus plébános eltartásának terhéből. 1748-ban Szentbenedek lakói, vagyis jobbára a szentbenedeki reformátusok ígérték, hogy a következőket adják évente a falujukban élő katolikus plébánosnak: 10 rénes forintot, amelyet a lakosokra kivetve a falusi bíró szed be; 10 pozsonyi mérő megrostált kétszeres búzát; 10 szekér tűzifát; egy 10 szekér szénára való rétet, amelyet a plébános fog lekaszálni és felgyűjteni. Emellett kényszerűségből vállalták, hogy családtagjaik keresztelése, esküvője, temetése alkalmával a katolikus papnak is megadják a stólát, pedig az említett papi ténykedéseket a saját református prédikátorukkal végeztették el, természetesen egy másik stóláért. (F.1.)

A szentbenedeki plébánia filiájának számító Uszód falu többségi reformátusai 1785-ben panaszlevelet írtak földesuruknak, a kalocsai érseknek. Ebben a levélben a szentbenedeki plébános tartásával kapcsolatos, illetve a plébános túlkapásaival összefüggő következő terheiket sorolták föl:

– Negyvennégy év (tehát 1741) óta deputátumot ad községük a plébános számára, mégpedig évi 13 forintot, 13 mérő búzát, 13 kocsi tűzifát, hat boglya szénát. Erre a szolgáltatásra, miként a stóla fizetésére is, akaratuk ellenére, „*vaszással*” kényszerítette őket a „Nemes Káptalan”.

⁴²¹ KATONA István 2001–2003. I. 70., 75., LAKATOS Andor 2002. 183.

⁴²² KATONA István 2001–2003. I. 70.

⁴²³ BÁRTH János 1974. 303., BÁRTH János 1999. 299–302.

– A deputátumon és a stólán kívül a plébános követeli, hogy a reformátusok a kertjeit szántsák meg, „kerítéssel tartsák”, a plébánia szentbenedeki telkén ólakat, gazdasági melléképületeket építsenek ingyenmunkával.

– A fizettetett stólák sorában „avató pénz” is szerepel, pedig asszonyaik sem esküvőjük, sem szülésük után nem szoktak „avatóra járni”.

– Halottaikat „minden szokott pompa nélkül”, „maguk” temetik el, a plébános mégis temetési stólát szed tőlük.

– A házasodást is terhes stórával nehezíti a plébános, különösen olyan esetekben, ha a menyasszonyt más faluba viszik el asszonynak. A nagy fizetnivaló miatt a „külföldiek”, vagyis a más faluba való legények nem törik magukat uszódi származású feleségért. Az uszódi lányok otthon is nehezen mehetnek férjhez a vérrokonsági hálók miatt. Így többnyire vénlányok maradnak. (F.63.)

A XVIII. század második felében, talán az 1770-es években, megváltozott a dunaszentbenedeki plébános jövedelmeinek jellege. Mária Terézia úrbérrendezése (1770) után, II. József türelmi rendelete (1781), valamint II. Lipót protestánsvédő törvénye (1790) között, 1784-ben, amikor érsekváltásra való tekintettel kamarai leírás készült az érseki domíniumról, a szentbenedeki plébánia jövedelmében már domináns szerepet töltött be az uradalomtól kapott javadalmi föld. Mellette járt a plébánosnak a stóla, mégpedig minden valószínűség szerint még a protestánsoktól is. Nyoma sem volt viszont a fentebb említett deputátumnak. A plébános éves jövedelme úgy ért el 337 forint 17 krajcárt, hogy 41 forint 34 krajcárt kapott az országos Cassa Parochiorumból. Az 1784. évi uradalomleírást készítő kamarai hivatalnokok szerint a szentbenedeki plébánosnak volt három jobbágytelke, amelyek közül egyet a hívek műveltek, kettőt pedig a plébános a saját költségén munkáltatott. („*Habet tres sessiones Colonicales, quarum unam Parochiani, residuas vero duas ipse Parochus suis impensis cultivat.*”)⁴²⁴ A plébános, talán az úrbérrendezés korában, bizonyára azért kapott három sessiót, mert plébániája három érseki jobbágyfalura terjedt ki. Föltehetőleg mind a három falu területén feküdt egy-egy plébániai jobbágytelek. Közülük valószínűleg a géderlakit szántották, vetették, aratták ingyenmunkával a katolikus Géderlak lakói, hiszen önálló plébániává válásuk idején, 1814-ben is zokszó nélkül vállalták plébánosuk sessiojának művelését. (F.37.)

Vadkert

Vadkert (Soltvadkert) helységet 1745-től Orczy István földesúr népesítette evangélikus és református németekkel. Mivel az új falu török alól felszabadult tájon feküdt, és 1731-ben, a Carolina Resolutio kiadásakor még pusztá lévén, területén nem folyt protestáns vallásgyakorlat,⁴²⁵ a hatályos törvények és országos rendeletek értelmében a vadkerti protestánsok vallásszabadsága erős korlátokba ütközött. Nem építhettek templomot, nem tarthattak prédikátort. A Vadkerten letelepedett evangélikus és református németek nem vették komolyan a vallással kapcsolatos királyi rende-

⁴²⁴ 1986 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. II. Uradalomleírás, 1784. 98. pag. — Valószínűsíthető helye 2018-ban: KFL. III. 8. e.

⁴²⁵ HERMANN Egyed 1973. 364.

teket. Emiatt hamar összeütközésbe kerültek a vármegyei és a katolikus egyházi hatóságokkal. 1748-ban, majd 1766-ban el kellett szenvedniük imaházaik vármegyei leromboltatását, valamint közös imádkozásaik, vallási célú összejöveteleik állandó tilalmát.

Megalapítása után a protestáns Vadkert helység a katolikus Kecel falu plébániájának filiájává vált. A vadkerti evangélikusok és reformátusok a keceli plébános *jurisdictioja*, vagyis joghatósága alá kerültek. Ez az egyházigazgatási jogviszony többek között azzal a kötelezettséggel járt, hogy stólát kellett fizetniük a keceli plébános számára. Házi Pál keceli plébános, alesperes 1766. november 1-jén, sok egyéb mellett, arról is tájékoztatta a kalocsai érseki szentszéket, hogy a vadkerti filia protestánsai nem mindig fizetik ki az őt megillető stólapénzt. („*Qui nec ipsam stolam, me omni jure concernentem debite semper persolverunt.*”)⁴²⁶ A különösen jó képességű szorgalmas pap kénytelen volt megállapítani, hogy 13 évnyi plébánossága alatt nem sikerült rávennie a vadkerti evangélikus asszonyokat, hogy szüleik után végeztesse az asszonyavatást. Mivel a magyarországi evangélikusok, némely reformátusokkal ellentétben általában gyakorolták az *egyházkelőnek* is nevezett asszonyavatást, a vadkerti evangélikusok hátat fordítása a szokásnak az avatási díj elkerülésével lehetett kapcsolatos.⁴²⁷

Batthyány József kalocsai érsek, élvén a törvények és a királyi rendeletek nyújtotta jogával, 1763 nyarán vizitációt tartott a vadkerti protestánsok körében. 1763. augusztus 2-án arról írt, hogy kedvezőtlen tapasztalatokat szerzett a filiában: „*Vadkertnek visitatiojokor sajnosan tapasztaltam, nem hogy kérdésemre keresztényi főbb tudományokban tudtak volna felelni, de még azt sem tudták !:ki nélkül közönséges értelem szerint senki nem üdvözülhet!/: hogy hány az Isten? Imádkozni magok módjok szerint sem tudtak az gyermekek*”. A főpásztor a vadkerti protestánsok kérésére reagálva kijelentette, hogy neki mint katolikus főpápnak nincs joga arra, hogy a királyi rendeletekkel ellentétben egyházmegyéje protestánsainak vallásszabadságot biztosítson, ezért szükségesnek tartotta, hogy továbbra is a keceli plébánia kötelékébe tartozzanak, „*egyházi köteleességekben, mint filiális*” a keceli plébánosnak engedelmessé jenek, illetve annak tanításaiból okuljanak: „*A Keceli Plébános ... a' Szent Irás szerint minyjokat tanítani el nem mulatná, a' kihez őket igazítám Lelki vigasztalásra és a' Szent Irás szerint való tanításra*”.⁴²⁸

Az 1760-as években egyre gyakrabban telepedtek le magyar katolikus jövevények Vadkerten. Természetesen egyházszerkezeti értelemben ők is a keceli plébános joghatósága alá kerültek. Az észak-déli migráció hullámai által Vadkertre sodort magyar katolikusokat fölöttébb rossz szemmel nézték a német protestánsok, különösen a reformátusok. Mindazt a sok megpróbáltatást, megalázást, bántást, amit protestánsként el kellett szenvedniük, a melléjük telepedett magyar katolikusok életének nehezítésével próbálták levezetni, továbbadni.

Házi Pál keceli plébános a fentebb már idézett 1766. évi beszámolójában tanulságos példával érzékeltette az új katolikus lakosok iránt mutatkozó gyűlöletet. Saját tapasztalataként írta le: Ha valamelyik katolikus lakos vasárnap a főzéshez káposztát,

⁴²⁶ KFL. I. 1. a. Acatolica. Vadkert. 1766. – Az 1990-es években készített fordítást Bárh Dánielnek köszönöm.

⁴²⁷ A témáról és különösen a vadkerti esetről részletesen: BARTH Dániel 1999/a. 379–380.

⁴²⁸ KFL. I. 1. a. Acatolica. Vadkert. 1763.

céklát szakít a saját kertjében, a protestáns községi előjárók ünneprontóként feljelen-
tik, elfogják, sőt a plébános távollétében büntetni is merészelik. („*Tale odium regnat
acatholicorum adversus novos Colonos Catholicos, ut signis Catholicorum diebus
Dominicis necessaria pro coctione caules aut betas ex suo horto decerpat, praesente
me eosdem denuntiare corripere, et me absente etiam punire pro hujusmodi licitis
minutj's audeant quasi festifragos*”).⁴²⁹

1766 tájéka fontos fordulópontot jelentett Vadkert népesedési és felekezeti viszonyainak történetében.

– Bizonyossá vált, hogy Orczy Lőrinc földesúr, bármennyire is törekedett erre, nem tudta kijárni a megfelelő kormányzati fórumokon, hogy vadkerti protestáns jobbágyai engedélyt kapjanak vallásuk szabad gyakorlására. 1766. június 26-án egy vármegyei szolgabíró vezetésével megtörtént a két protestáns imaház lerombolása. Ezek a fejlemények félelemmel töltötték el és átmenetileg reményvesztetté tették a protestánsokat.

– A reformátusok többsége, korabeli tudósítás szerint⁴³⁰ 38 jobbágy házanépe eltávozott Vadkertről és a távoli Balmazújvárosra telepedett le.⁴³¹ Mivel nem volt felhőtlen a viszony a harcosabb reformátusok és a kompromisszumokra hajlóbb evangélikusok között, utóbbiak örültek a kálvinisták távozásának. Méginkább örvendtek akkor, amikor a Bács vármegyei Bajsáról néhány, talán három, tót lutheránus jobbágy és házanépe telepedett át Vadkertre.

– 1766-ban a földesúr akaratából, megbízott személyek szervezésének eredményeként, nagy létszámú katolikus magyar népesség telepedett le Vadkerten. Az 1767. november 8-án befejezett népességösszeírás tanúsága szerint Vadkert helységben 116 katolikus, 75 luteránus és 40 kálvinista jobbágy családfő lakott.⁴³² A nagy beköltözési hullám hatására tehát a katolikus jobbágycsaládfők száma elérte a luteránus és a kálvinista jobbágycsaládfők együttes számát, vagyis katolikus jobbágyok tették ki a vadkerti jobbágytársadalom felét. A magyar katolikusok „községalkotó tényezővé” váltak. Hallatták hangjukat a községi előjáróságban. A helyi döntéshozatalban megkerülhetetlenné váltak.

A lezajlott változások hatására a protestánsok, élükön a német luteránusokkal, 1767-ben stratégiát váltottak. A hasonló sorsú falvak példájából is láthatták, hogy jobban járnak, a nehéz időket könnyebben vészelik át, ha a deklarált szembenállás helyett a látszólagos kiegyezést választják. Ennek a kiegyezésnek nyilvánvaló, látható, érzékelhető jele lett a területileg illetékes katolikus pappal fennálló viszony rendezése. A vadkerti protestánsok is rájöttek, hogy a szebb idők beköszöntéig érdemesebb megadni a katolikus papnak a követelt anyagi javakat, mert akkor békét remélhetnek, amibe talán a magánháznál végzett közös imádkozásaik és bibliaolvasásaik is beleférnek. Számításuk bevált. Az 1767 és a türelmi rendelet (1781) közötti másfél évtized viszonylagos felekezeti békében telt el. A protestánsok részt vállaltak a keceli plébános, majd az önállósult vadkerti katolikus plébánia papjának eltartásában. Cserébe a

⁴²⁹ KFL. I. 1. a. Acatolica. Vadkert. 1766. – Bárh Dániel tartalmi fordításával.

⁴³⁰ KFL. I. 1. a. Acatolica. Vadkert. 1766.

⁴³¹ A Balmazújvárosra költözött vadkerti német reformátusok sorsára: LENGYEL Imre 1936. 4–12.

⁴³² NNL. Orczy cs. lt. P. 518. 28. csomó. Vadkert. Nr. 92. 1767. évi összeírás.

jurisdíctiót gyakorló katolikus pap elnázte magánjelleű vallási öszzejöveleiket, illetve kapcsolattartásukat a halasi református és a kiskörösi evangélikus lelkipásztoral. A protestánsok és a katolikusok együttműködését, közös paptartó igyekezetét kiálóan tükrözi a katolikus plébánossal kötött 1767. évi és az 1777. évi vadkerti szerződés.⁴³³

A két szerződés közös tulajdonsága, hogy nem esik bennük szó evangélikusokról, reformátusokról, katolikusokról, csak Vadkert helység lakosairól, akiknek nevében Vadkert előljárósága kontraktusra lépett 1767-ben a keceli plébánossal, Házi Pállal, 1777-ben pedig az első vadkerti plébánossal, Sztankó Mártonnal. Mindkét szerződés olyan, mintha egy színkatolikus helység kötötte volna a falu plébánosának elttartására. Nyoma sincs benne felekezeti csoportok emlegetésének. Holott az egyik szerződő fél, a „Vadkert helység” fogalma három vallási közösséget takart. Mikrokutatásokkal megállapítható, hogy a szerződéseket aláíró előljárók között katolikusok és protestánsok egyaránt jelen voltak. Az 1767. évi kontraktust Vereb János „főbíró” és Salamon Ajler „törvénybíró” hitelesítette. Vereb János katolikus volt, Salamon Ajler pedig a német luteránusok vezéregyéniségének számított. Az 1777. évi kontraktus végén 12 vadkerti előljáró neve szerepelt. Közülük Salamon Ajler „ordinárius bíró”, valamint Font Pál, Michael Gexelman és Joannes Czoll esküdtt luteránus volt. Vén Imre, Tóth Mártony, Rékasi András, Mózer Mátyás, Filus András, Kapás György, Csomós János és Dudás Pál esküdtek pedig a katolikusok sorába tartoztak.

Az 1767. évi szerződésben Vadkert helység vállalta, hogy esztendőnként minden vadkerti házaspár után 1 rénes forintot fizet a keceli plébánosnak. A sokatmondó „minden személy válogatás nélkül” kifejezés megerősíti, hogy az ígért a katolikus és a protestáns házaspárokra egyaránt vonatkozott. Ők együtt alkották a falu népének „minden” házaspárját. A pénzjáradékon kívül kapott a plébános a községtől 12 öl tűzre való fát. Emellett számíthatott arra a lelkipásztor, hogy a falu minden szántóvető, földet birtokló gazdaembere, bizonyára felekezeti hovatarozásra való tekintet nélkül, évente, egy-egy kocsi fűtésre használandó szalmát adományoz a papi háztartás számára.⁴³⁴ Mindezekért Házi Pál keceli plébános vállalta, hogy saját költségen, Kecelen tart egy olyan káplánt, akinek a vadkertiek lelki gondozása lesz a feladata, és akit tartósan Vadkertre fog küldeni, ha a falu lakosai elkészítik a megígért plébániaházat. Figyelemre méltó, hogy a kontraktus végére írt nyilatkozatában a mindig gondosan fogalmazó plébános a „vadkerti parochianusaim” kifejezést használta. Abban az időben a „parochiánus” szó magyar és latin szövegben egyaránt azt a társadalmi csoportot, azoknak a személyeknek az együttesét jelentette, akik a plébános *jurisdíctiója* alá tartoztak, akik a plébános által vezetett plébánia kötelékébe tartoztak. Következésképp, akkor a „vadkerti parochianusaim” kifejezés nemcsak a katolikusokat, hanem a vadkerti protestánsokat is takarta.

Az 1777. évi kontraktusban Vadkert előljárói, függetlenül attól, hogy melyik vallást követték, együttesen egy átlagos lecticalét és deputátumot ígértek első plébá-

⁴³³ KFL. I. 1. b. Soltvadkert. 1767., 1777. – Mindkét szerződést közölte: BÁRTH János 1997. 321–323.

⁴³⁴ Föltételezhető, hogy az „egy kocsi szalma” kifejezés ebben az esetben „egy kocsi deréknyi” szalmát jelentett, nem pedig a közhasználatú értelmezés vendégoldalakra rakott „egy kocsi szalmáját”. Ha az utóbbit adták a vadkertiek, túl sok szalma gyűlt össze a plébánia udvarán.

nosuknak, Sztankó Mártonnak. A minden házaspártól fizetendő 1 rénes forint 6 krajcárnyi járandóság tulajdonképpen lecticale-megváltásnak tekinthető. A kontraktus fogalmazói a plébános érdekeinek megfelelően rögzítették, hogy a házaspároktól a községi előjáróság szedi be a pénzt és azt egyben adja át a plébánosnak. A kontraktus deputatumokat felsorakoztató része azokat a szokásos járandóságokat tartalmazta a 100 font marhahústól a hizott disznón át a 6 szekér szénáig, amelyekkel a község, mint szervezet járult hozzá a paptartás megoldásához.

A türelmi rendelet (1781), illetve az 1790. évi 26. törvénycikk megszületése után a többvallású Vadkerten természetesen megváltozott a paptartás rendje. Az evangélikusok és a reformátusok előbb-utóbb saját papot fogadtak, akinek eltartásáról maguk gondoskodtak. A katolikusok közössége ugyancsak jobbra maga biztosította plébánosának megélhetését.

Ezt az állapotot tükrözi Mastyák András keceli káplán, kinevezett vadkerti plébános helyettes 1808. évi paptartó szerződése, amelyet már nem Vadkert község előjárói, hanem a vadkerti katolikus lakosok megbízottai írtak alá.⁴³⁵

Bajsa

A bácskai Bajsa falu Zákó István volt határőrvidéki kapitány királyi adományként kapott birtokán az 1750-es évek első felében népesedett katolikus és evangélikus, illetve magyar és szlovák letelepedőkkel. A falu a plébánia megalapításáig, 1780-ig a topolyai plébánia filiájának számított. A bajsai katolikusok és evangélikusok egyaránt a topolyai plébános egyházi joghatósága alá tartoztak.

Nem sokkal az újratelepülés után, 1759-ben Zákó István földesúr előtt a helység előjárói a következő nyilatkozatban rögzítették, hogy a bajsai filia népe évente mivel járul hozzá a topolyai plébános megélhetéséhez:

„Conventio Lutheranorum Baisiensium

Infra scripti vigore praesentium... quod cum admodum Reverendó Domino Petro Radics Parocho Topoliensi, et nostro Titulo annuali tam illi, quam Successoribus suis daturi sumus 5 currus foeni, id est quinque et 8 metretas majores avenae, id est octo. Signatum Bajsae die 4-ta 7-bris 1759.

Judex Primarius Pagi praefati Joannes Drahos

Legislator Joannes Kiss

Jurati Thomas Farkas

Martinus Lustak

Josephus Korsós

et tota Communitas”⁴³⁶

(A bajsai luteránusok egyezsége. Alulírottak kinyilatkoztatjuk, hogy Radics Péter topolyai és itteni plébánosnak, neki és utódainak évi járandóság címén adunk 5 szekér szénát és 8 nagy mérő zabot. Kelt Bajsán, 1759. szeptember 4-én. Az említett falu főbírája, törvénybírája, esküdtjei és az egész kommunitás.)

⁴³⁵ KFL. I. 1. b. Soltvadkert. 1808. – Közölte: BÁRTH János 1997. 323.

⁴³⁶ KFL. I. 1. b. Bajsa. 1784. melléklete (1759).

Figyelemre méltó, hogy az egyezséget Bajsa helység előjárói hitelesítették, címe szerint viszont a nyilatkozat a bajsai luteránusok járandóságát határozta meg.

1780-ban Mazoczki József az új bajsai plébános ún. egylapos, táblázatos *Status Animarum*ot készített plébániája népéről. Adatai szerint 1780 végén 449 katolikus, 422 akatolikus, vagyis protestáns, 171 szimatikus, vagyis szerb görögkeleti és 5 zsidó lakott Bajsa helységben. Ugyanő 1787-ben azt jelentette Kalocsára, hogy plébániája területén 497 katolikus, 440 akatolikus, 190 szimatikus és 3 zsidó él.⁴³⁷

Az önálló plébánia megalakulása előtt, 1780-ban a bajsai „pápasták” terjedelmes panaszlevelet írtak a kalocsai érseki helynöknek, amelyben érzékletesen ecsetelték filiális állapotuk nehézségeit. Katolikus papot kértek falujukba. Ebben a levélben emlegették, hogy a protestánsokkal együtt évente lecticalét adnak a topolyai plébánosnak, amelyet a saját papjuknak is megígértek: „*Vagyunk a kálvinistákkal és lutheránusokkal együtt !:a kikis mind eddig a lecticalis censust velünk meg adták 200 párra:!, melynek ismét contributiojára magunkat kötelezzük*”. (F.62.)

A bajsai katolikusok és evangélikusok viszonyának kiegyensúlyozottságát tükrözi, hogy a két felekezet tagjai 1767. július 1-jén közös tanítót fogadtak. A kontraktusukban részletesen felsorolták a tanító járandóságait. Amikor az egyezés első pontjában meghatározták, hogy minden házaspár évente 15 krajcárt fizessen a tanítónak, kitértek arra, hogy a párok alatt a katolikus és a protestáns párokat egyaránt értik: „*A singulo pari tam Catholicorum quam Aatholicorum praenominato Ludi Magistro dabuntur annue 15 cruciferi*”.⁴³⁸

A bajsai plébánia 1787. évi jövedelem-kimutatásában már nem látható nyoma a protestánsok lecticale-fizetésének. Ám a stóladíjak felsorolásánál még utaltak arra, hogy azok a katolikusokra és a protestánsokra egyaránt vonatkoznak.⁴³⁹

Bácsújfalu

Bács mezőváros nagy kiterjedésű határában, a Derzsa és a Nagy-Bánca nevű határrészen 1758-ban Klobusiczky Ferenc érsek–földesúr bácsi uradalmi tisztjei letelepítették azokat a jórészt szlovák evangélikus családokat, akik a közeli Kulpinból (Kölpényből) eltávoztak. Ezzel megszületett Bácsújfalu helység, amelynek kultúrtáját formáló, írtásokat végző népe a szomszédos Szelencs pusztát is megkapta földesurától. A falualapító földesurat és tanácsadóit az egyre több jobbágy szolgáltatásából származó növekedő haszon elve vezérelte. Így történhetett meg, hogy egy katolikus egyházi uradalomba 1758-ban jobbágyként evangélikus jövevények kerülhettek be, növelve azokat a feszültségeket, amelyek a következő évtizedben a domínium Kalocsa környéki „örökölt”, régi református jobbágyai révén támadtak.⁴⁴⁰

A Klobusiczky Ferenc érsek korában letelepített bácsújfalui evangélikusok sok gondot okoztak a kalocsai egyházmegye élén 1760-tól 1776-ig tevékenykedő

⁴³⁷ KFL. I. 1. b. Bajsa. 1780., 1787. – A két dokumentum azért is fontos, mert tanúsítja Mazoczki József bajsai plébánosságát, ami az ellentmondásokban bővelkedő történeti irodalomból nem hámozható ki. Vö.: KATONA István 2001–2003. I. 55., LAKATOS Andor 2002. 156.

⁴³⁸ KFL. I. 1. b. Bajsa. 1767.

⁴³⁹ KFL. I. 1. b. Bajsa. 1787.

⁴⁴⁰ A foktői reformátusok nagy port felvert, elhíresedett ügyére: FELEKI József 1881., VÁROSSY Gyula 1881.

Batthyány József érseknek. A katolikus egyházi földön boldogulásukat kereső luteránus jobbágyok nehezen viselték vallásuk gyakorlásának a királyi rendeletek szellemében történt, akkortájt szokásos korlátozását. Levelekkel ostromolták földesurukat, a vármegyét, a Helytartótanácsot. Azt a csalóka ábrándot kergették, hogy 1758-ban, letelepedésük idején teljes vallásszabadságot kaptak Klobusiczky Ferenc érsektől, amely néhány év múlva 1763 tájékán, Batthyányi József érsek alatt korlátok közé szorult. Klobusiczky Ferenc érsek korát és az utána következő 2–3 évet később valószínűleg azért látták rózsaszín ködben úszónak, mert akkor a faluteremtés lázában igazából senki nem törődött azzal, hogy az új lakosok miként imádkoznak, hogyan ülik meg ünnepeiket. A telepítőket az érdekelte, hogy a jövevények építsék föl házaikat, tövisektől, bokroktól tisztítsák meg a rendelkezésükre bocsátott földeket, teljesítsék kontraktusban vállalt szolgáltatásaikat.

1766-ban Bácsújfalú luteránusai kevés konkrétumot tartalmazó, nyelvi cirádákban bővelkedő, barokkos fogalmazású magyar levelet írtak Batthyány József kalocsai érseknek, mint földesuruknak. Kérték a Klobusiczky Ferenc érsek alatt, szerintük létezett, szabad vallásgyakorlásuk visszaállítását. Batthyány érsek földesúrként úrbéri jellegű kéréseket teljesíthetett, de a protestánsok vallási sérelmeit a királyi rendeletekkel szemben haladva igazából nem orvosolhatta. Ráadásul bizonyára maga nézett utána, hogy elődje az 1758. évi telepítő kontraktusban miként intézkedett a luteránus jövevények vallásszabadágáról. Ezért 1766. augusztus 9-én, Kalocsán a rá jellemző határozottsággal írta oda a tömör választ a bácsújfalusiak levelének borítójára: „*Méltóságos Klobusiczky Úr és a' contractussába a' religio exercitiumát tiltotta, melynek engedelmé nemis ül rajtam, és Királyi resolútiók ellen volna.*”⁴⁴¹

Ezekután érdemes megnéznünk, mi is volt abban a bizonyos 1758. évi telepítő kontraktusban a vallásról? A szokásos úrbéri ügyeket taglaló kontraktus 12. pontja valóban a vallásgyakorlás kérdésével foglalkozott röviden, tömören, a következő módon: „*Liberum exercitium religionis Possessionis haud admittetur: ideo quoad Stolum Parocho Bacsiensi subiacebunt.*”⁴⁴² (A szabad vallásgyakorlat a falunak nemigen engedtetik meg, azért a stólat illetőleg a bácsi plébánosnak vannak alárendelve.)

1770-ben a földesúr katolikusokat telepített az evangélikusok mellé. Ezáltal Bácsújfalú kétvallású helységgé vált. 1788-ig, a bácsújfalusi plébánia önállóvá válásáig a katolikusok és velük együtt a luteránusok is a bácsi plébánia kötelékébe tartoztak. A bácsi plébánosnak fizették a stólat és a lecticalét. 1784-ben Bácsújfalú filiából a bácsi plébános 235 forint jövedelemre tett szert. Ebből az összegből 170 forint a lecticaléra, 50 forint a stólára, 15 forint a sedecimára esett.⁴⁴³ 1788 és 1791 között már a bácsújfalusi plébános kapta ezeket a járandóságokat. Ezért 1791-ben kárpótlásra tarthatott igényt a protestánsok stóla- és lecticale-járandóságának megszűnése következtében.⁴⁴⁴

⁴⁴¹ KFL. I. 1. b. Bácsújfalú. 1766.

⁴⁴² KFL. III. 8. d. Kontraktusok kötete. 91–95. pag. Fordításom ellenőrzését és pontosítását Bárh Dánielnek köszönöm.

⁴⁴³ 1986 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. II. Uradalomleírás, 1784. 284. pag. Valószínűsíthető helye 2018-ban: KFL. III. 8. e.

⁴⁴⁴ KFL. I. 1. a. Parochialia. Kárpótlás. 1791.

A plébánosok kárpótlása a protestánsoktól származó jövedelmeik elmaradása miatt

II. Lipót 1790. évi 26. törvénycikkének 6. paragrafusa eltörölte a protestánsoknak azt a fizetési és ingyenes munkavégzési kötelezettségét, amelyet azok az előző két évszázad törvényei és királyi rendeletei alapján a lakóhelyük szerint illetékes katolikus plébános számára teljesítettek: „A papi bérnek vagy ágybérnek (értsd: a stólának és az ágybérnek – az eredeti szöveg szerint: „*Solutio stolae aut lecticalis!* – BJ.) eddig az evangélikusok (értsd: a luteránusok és a kálvinisták! – BJ.) által a katolikus lelkészek és mesterek (értsd: kántorok, tanítók – BJ.) vagy más egyházi szolgák részére akár készpénzben, akár terményekben vagy munkában teljesített fizetése jövedőre teljesen szűnjék meg”.⁴⁴⁵

Azoknak a plébánosoknak, akiknek az 1790. évi törvény életbe lépéséből vesztesége származott, kárpótlás járt, amit évenként fizettek a Vallásalap II. József alatt ugyancsak megszaporodott pénzéből.

A kalocsai egyházmegyében 8 plébániát érintett a törvény. 1791 elején vármegyei urak és egyházi kiküldöttek részvételével ezeken a plébániákon felmérések és jelentések készültek arról, hogy mennyi veszteség érte a plébánost a protestánsok partartó hozzájárulásának eltörlése, elsősorban a stóla és a lecticale elmaradása miatt. A nyolc érintett plébánia jelentéseiből, kimutatásaiból hét fennmaradt. Ezek adatainak felhasználásával készítettem a következő táblázatot a plébánosokat ért veszteségekről, illetve a nekik 1790-ig rendszeresen fizetett protestáns járadékokról, támogatásokról.

A Plébánia kötelékébe tartozó protestánsok hozzájárulása a plébános jövedelméhez 1790 előtt:

A plébánia neve	Stóla címén		Lecticale címén		Egyebek, pl. ingyenmunkák révén		Összesen	
	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
Futak	260	—	—	—	—	—	260	—
Bácsújfalu	40	30	30	45	—	—	71	15
Vadkert	60	56	290	57	81	44	433	37
Pataj	9	8	—	—	53	23	62	31
Kiskőrös	228	32	—	—	—	—	228	32
Szentbenedek	95	48	—	—	29	38	125	6
Foktó	10	3	—	—	37	48	47	51

A fenti táblázat adataiból látható, hogy *stóla* címén mind a hét plébánosnak fizettek a joghatósága alá tartozó protestánsok. Kiskőrösön csak a stólával tartoztak. Lecticale címén Bácsújfalu és Vadkert protestánsai járultak hozzá a katolikus plébános tartásához. Egyebeket, például telekművelő, kertgondozó, kerítésjavító stb. ingyenmunkákat adtak Vadkert, Pataj, Szentbenedek, Foktó evangélikusai és reformátusai.

⁴⁴⁵ CJH. 1901. 174–175.

1791 elején a plébániákról beérkezett jelentések alapján, valószínűleg Kalocsán, az érseki kancellárián készült egy nagy és komplikált tabella az érintett plébániák jövedelmének változásairól, valamint a szükséges kárpótlás mértékéről. Ennek a kimutatásnak a legfontosabb számadataiból szerkesztettem az alábbi táblázatot. (Helykímélés céljából eltekintettem a számításokkal kapcsolatos bizonyos számadatok közlésétől.)⁴⁴⁶

Kárpótlás a Vallásalap pénzből azoknak a plébániáknak, amelyek 1790-ben elvesztették a protestánsoktól származó jövedelem-részüket:

A plébánia neve	Éves jövedelem az 1783. évi bevallás szerint		Veszteség a protestánsok fizetési kötelezettségének 1790-évi megszüntetése miatt		A megmaradt éves jövedelem		A Vallásalap pénzből fizetendő jövedelem-kiegészítő kárpótlás	
	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
Bajsa	352	49	257	47	95	2	204	58
Futak	835	54	260	—	575	54	—	—
Bácsújfalú	300	—	71	15	228	45	71	15
Vadkert	557	30	433	37	123	53	176	7
Pataj	324	51	80	6	244	45	80	6
Kiskőrös	389	36	228	32	161	4	138	56
Szentbenedek	337	12	208	26	128	46	171	14
Foktő	296	45	47	51	248	54	47	51
Összesen			1587	34			890	27

A táblázatból látható, hogy Futak (akkoriban: Neo-Futak) plébánosa nem kapott kárpótlást. Ennek magyarázata abban a tényben keresendő, hogy szokatlanul magas jövedelemmel rendelkezett. A Futakon dolgozó plébánosnak és káplánjának együttesen az országos „normatíva” szerint legalább 300+150, vagyis 450 forint bevétellel kellett rendelkezni. A valóságban viszont a 260 forintnyi protestáns hozzájárulás elvesztése után is maradt a plébániának 575 forint 54 krajcár jövedelme. Következésképp, nem számíthatott kárpótlásra.

A pataji számítás rejtjelmeit csak további mikrokutatásokkal lehetne tisztázni. Mindenesetre összefügg a számítás módjával, hogy a két táblázatban a veszteség mértékét kétféle szám tükrözi.

⁴⁴⁶ Mindkét táblázat adatainak forrása: KFL. I. 1. a. Parochialia. Kárpótlás. 1791. – A helységek eredeti sorrendjét megtartottam. A helységneveket elvileg az 1913-as alakjuknak megfelelően írtam, de a megkülönböztető jelzőket Vadkert (Soltvadkert), Pataj (Dunapataj), Szentbenedek (Dunaszentbenedek) esetében a rovat szélességének csökkentése érdekében elhagytam.

A többi plébánia esetében a kárpótlás összegét úgy határozták meg, hogy a plébános jövedelme a veszteség ellenére elérje az országos „normativa” szerint szükségesnek ítélt évi 300 forintot.

A protestánsoktól származó katolikus papi jövedelmek kárpótlása évtizedek múlva is szerepelt plébániák jövedelem-kimutatásaiban. 1817-ben, amikor érseki széküresedés miatt összeírták a kalocsai érseki uradalmat, a kalocsai kerületben Szentbenedek és Foktő plébánosának jövedelmei között vettek számba protestánsoktól származó bevétel elvesztéséért kapott kárpótlást.⁴⁴⁷

---

⁴⁴⁷ KFL. III. 8. e. Uradalomleírás, 1817. I–IV. kötet.

III. KÁPLÁNTARTÁS

A káplán szerepe, alkalmazásának gyakorisága

A nagy népességű települések plébániáin a plébános mellett segédlelkész is tevékenykedett, akit a magyar szóhasználat *káplán* néven emlegetett. Latinul *capellanus*-nak vagy *cooperator*-nak nevezték. Ezekkel a nevekkkel jól megkülönböztették a plébániák magasabb rangú papjaitól: a latinul *parochus*-nak titulált plébánostól, valamint a latin *administrator* szóval jelölt, önálló plébániát vezető *plébánoshelyettes*től.

A káplánt a megyéspüspök, kutatott területünkön a kalocsai érsek nevezte ki. Szolgálati helye néhány évenként változott. Némelyik káplán sok évig, sok plébánián szolgált, mire elérte a plébánosi vagy az adminisztrátori rangot. Más káplánok pályája gyorsabban ívelt. Viszonylag fiatalon plébánosok lettek.

A káplán gyakorlatilag mindenféle papi tevékenységet végezhetett. Ezáltal nagymértékben megkönnyítette hivatali főnöke, a plébános lelkipásztori munkáját. A plébánia és a templom igazgatása, a pénzügyek intézése, a javadalmi föld műveltetése általában a plébános dolga volt. Ha azonban tartós betegség, öregség, hosszabb utazás stb. gátolta a plébánost a plébánia vezetésében, irányításában, a káplán az efféle teendőkben is részt vállalt.⁴⁴⁸

A plébános munkáját segítő káplán a plébánostól, a plébánia vezetőjének jóvödelméből kapta fizetését. Megfelelő életkörülményeiről is a plébános gondoskodott. Következésképp, formálisan, általában nem a nép és nem a hívőközösség tartotta el. Bérében csak áttételesen volt ott a plébániabeli lakosok paptartó támogatása. Ezért mostani könyvemben a káplántartás viszonylag rövid témája a III. jelű főfejezetet kapta, mivel nem volt beilleszthető a plébániai jövedelmek II. főfejezetének tíz alfejezete sorába.

1804-ben 80 plébános, 6 helyi, vagyis filiába kihelyezett káplán (*localis capellanus*) és 62 plébániai káplán tevékenykedett a kalocsai főegyházmegye 86 összeírt plébániáján.⁴⁴⁹ A 1841. évi sematizmus összeállítója szerint a kalocsai érsekség területén az 1840-es évek elején, 101 plébánián 87 plébános, 17 adminisztrátor, valamint 99 káplán dolgozott.⁴⁵⁰

A legnépesebb plébániák plébánosainak több káplánjuk is volt. 1841-ben 2 káplán tevékenykedett Apatinban, Almáson (Bácsalmáson), Adán, Bezdánban, Csonoplyán, Jankovácon (Jánoshalmán), Kúlán, Temerinben, Topolyán, Óbecsén, Okanizsán (Magyarkanizsán). 3 káplán szolgált Baján, Kalocsán, Újvidéken és Zentán. 4 kápláni állást tartott fent Zombor plébániája. 5 káplánt jelzett az egyházi statisztika Szabadkán.⁴⁵¹ Az ötkáplános szabadkai adat utolsónak tekinthető a maga nemében, mivel éppen 1841-ben, amikor három részre bomlott a régi szabadkai plébá-

⁴⁴⁸ A csongrádi káplánok tevékenységéről: GYÖNGYÖSSY Orsolya 2014. 89–113.

⁴⁴⁹ KFL. III. 6. b. (23. doboz). Pléb. jöv. 1804. – A Helytartótanács által készített összeírásból hiányzik Kalocsa városa.

⁴⁵⁰ SCHEM. 1841. 106., 126., 148.

⁴⁵¹ SCHEM. 1841. 95., 100., 105., 112., 117., 125., 132., 137., 142., 147.

nia, a káplánok száma megnövekedett. A következő években, például 1848-ban a maradék Szent Teréz plébánián 4, az új Szent György plébánián 3, az ugyancsak új Szent Rókus plébánián 2 káplán szolgált.⁴⁵²

Káplánkérés – szabadulás a káplántól

Előfordult, hogy olyan plébániák népe is, ahol nem volt szokásos akkortájt káplánt foglalkoztatni a plébános mellett, levélben kérte a kalocsai érsekséget, hogy kaphasson káplánt. A káplán iránti vágyakozásnak jó példáját tükrözi a moholiai 1844 októberében kelt levele, amelyben arról írtak, hogy falujukban a katolikusok száma örvendően megnövekedett, plébánosuk viszont betegsége miatt nem mindig tud megbirkózni feladatával. Föltétlenül káplán kellene mellé.⁴⁵³ A csalájlaiak 1819-ben azért esedeztek magyar káplánért, mert „*Beteges ágyban fekvő magyarjaink kintelenítették más Helységből gyónatató atyát hozni, mivel hogy Tisztelendő Plébános Urunk magyarul egy szót sem ért*”. (F.78.)

Olyan példák is idézhetők, amelyek a fenti törekvésekkel ellentétes akaratot tükröznek, ahol a levélíró közösségek anyagi okokból nem tartották jónak és szükségesnek, hogy a plébános mellett káplán tevékenykedjék. A káplánt ugyan a plébános fizette, de a plébánosok a káplántartás költségeire való tekintettel igyekeztek megemeltetni a járandóságukat, például a deputátumot. Ezt a törekvést bizonyos helységek népe nehezen viselte. Az ilyen falu népe meg akart szabadulni a plébánián szolgáló káplántól, vagy nem kért az egyházmegyei hatóság által kínált káplán alkalmazásából.

1821-ben a fajsziakat bizonyára fölszólította az illetékes egyházi hatóság, hogy egy káplán Fajsza helyezésére való tekintettel, teljesítsék plébánosuk kívánságát: álljanak el 1805. évi kontraktusuktól és emeljék a plébánosnak szolgáltatandó járandóságukat. Ebben a helyzetben írták meg 1821. november 24-én heves, tiltakozó levelüket érseküknek, amelyben előadták, hogy bizonyos lakosaik szegények, hajóhúzásból élnek, nem tudják vállalni a plébános bérének növelését, inkább nem kérnek káplánt: „*Mivel mi a Nagyon Tisztelendő Plébános Urunk személes buzgó hivatalya tellyesítésével mindenkor meg elégedvén, Káplányra semmi szükségünk nintsen, azért annak tartására nemis ígérhetünk semmit, mivel az mostani füzetését is Nagyon Tisztelendő Plébános Urunknak más cassánkból kéntelenítetünk Angariánként ki pótolni, mert szegény contribuens lakosunk keserves hajó húzásával ... háza népét táplálhassa ..., azért alázatosan könyörgünk, hogy annak terhétül, mind minket, mind pedig Nagyon Tisztelendő Plébános Urunkat fel szabadítani kegyessen ... méltóztatnék*”.⁴⁵⁴

A XIX. század első felében a katolikus papok egy nap csak egy misét tarthattak. Ezért, ha kicsi volt a misézőhely, amibe a helység népének csak töredéke fért be, jól jött egy helybéli káplán, aki második misét tartott a kint rekedteknek. 1828-ban Akasztón a templom dülőfélben volt, ezért a plébános „*egy régi kis házikóban*” misézett, „*mely még a másik seculumban építetett*”, és amelybe a népnek a „*30-ad része*” sem fért be. Csupor Mihály kalocsai kanonok azt tanácsolta az akasztóiaknak, hogy javítsák meg plébánosuk bérét annyival, amiből egy káplán fizetése kitelik. Az

⁴⁵² SCHEM. 1848. 151.

⁴⁵³ KFL. I. 1. b. Mohol. 1844.

⁴⁵⁴ KFL. I. 1. b. Fajsza. 1821.

akasztói eljárók Judák János bíróval az élen 1828. szeptember 14-én határozott hangú levélben utasították vissza az újabb anyagi teher vállalását. A paptartó fizetni valók növekedésétől félve, nem kérték a káplán Akasztóra küldését.⁴⁵⁵

A káplántartás haszna

Fentebb idéztem olyan eseteket, amikor a plébános betegsége, illetve nyelvismeretének hiányossága miatt kértek a hívek káplánt. A hasonló okok bőségesen szaporíthatók és részletesen is elemezhetők.

A káplántartás anyagi áldozatot kívánt a plébánostól és áttételesen az őt eltartó néptől, de sok haszonnal is járt a plébános és a nép számára egyaránt. Káplán alkalmazásával a plébánia vezető papja rengeteg tehertől mentesült. Időbeosztási zavarok nélkül, szabadabban végezhetette lelkipásztori és plébánia-irányítói, gazdasági, szervezési munkáját. Rutin jellegű feladatainak sokaságát: kereszteleseket, esketéseket, temetéseket, a házasulandók felkészítését, a húsvéti időszak sok gyóntatását részben rábízhatta káplánjára. A filiabeliek lelki gondozását is jobbra megoszthatta káplánjával. A nép is örvendhetett, hogy több lelki szolgáltatásban lehetett része. Vasárnaponként, ünnepeken két mise közül választhatott. Nem kellett „misét vesztenie”, ha a plébános más faluba ment búcsú alkalmából, vagy ha a filiába szólította a kötelesség. Könnyebben sorra került tömeges gyóntatáskor, előbb lebonyolíthatta gyermeke keresztelőjét, családtagja temetését.

A kalocsai érsekség területén, kevés kivételtől eltekintve, nagy falvak és agrárvárosok jelentették a településhálózat gerincét. A XIX. század első felében már egyre szaporodott az agrárvárosok tanyás határrészeinek népessége is. A nagy területre kiterjedő és több ezer lelket magukba foglaló plébániák káplánt, sőt káplánokat kívántak. A plébános egyedül nehezen tudta volna ellátni a rábízott embersokaság lelki gondozását, az egyházmegye által előírt és a nép által elvárt feladatteljesítést.

A fölöttébb népes falvak és kismezővárosok lakói akkor tapasztalták meg igazán a káplán hasznát, szerepét, jelentőségét, amikor éppen nem volt káplánjuk. Topolya mezőváros lakói 1828-ban többek között azzal is vádolták plébánoshelyettes, vagyis adminisztrátor rangú, rossz modorú papjukat, hogy káplánjával ritkán van békességben: ezért a káplánok gyakran cserélődnek. A váltások idején néha hetekig, hónapokig nincs a plébános mellett segédlelkész, ami miatt a nép „*fogyatkozást szenved*”. (F.80.)

A külterületi népesség számának növekedése némely mezővárosban már 1848 előtt is szükségessé tette, hogy legalább egy káplán rendszeresen látogassa a határban élőket. Ez az új egyházszerkezeti jelenség az 1849 és 1961 között kiteljesedett tanyai lelki gondozás előképének tekinthető.

1832-ben, amikor Kalocsa mezőváros eljárósága kontraktust kötött plébánosával, Wágner Ferenc kanonokkal, a szerződés szövegében kikötötték, hogy a plébános köteles három káplánt tartani, akik közül egy rendszeresen járjon ki Szakmár pusztára, és ott a középkori szakmári templom romjain épített kápolnában mondjon miséket a szállásokon tartózkodó kalocsaiaknak.⁴⁵⁶

⁴⁵⁵ KFL. I. 1. b. Akasztó. 1828.

⁴⁵⁶ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1832. – A kontraktust közölte: BÁRTH János 1997. 312–314.

Több évtizedes huzavona után 1832-ben a Szabadkai Szent Teréz plébánia ötödik káplánja, majd 1841-től az újonnan alakult Szent György plébánia egyik káplánja azt a feladatot kapta, hogy a már korábban felépült, de csak 1832. március 12-én felszentelt ludasi templomban vasárnaponként rendszeresen misézzen a szállási lakosok számára.⁴⁵⁷

A filiákban végzett kápláni munkát röviden érintettem a „Jövedelmek a filiákból” című fejezetben. Az ott leírtakat itt nem kívánom megismételni.

A történelmi Duna-Tisza köze déli kétharmada, a Kalocsai Sárköz és a Bácska, olyan területe volt a Kárpát-medencének, ahol a XVIII–XIX. században több nemzetiség élt együtt. A katolikus szertartások, prédikációk a következő nyelveken folytak a kalocsai egyházmegyében: 1. magyarul, 2. németül, 3. horvátul (a *bunjevácok*, a *sokácok*, a dusnoki és bátyai katolikus *rácok* számára.) Ezt a déli szláv nyelvet a korabeli egyházi források latinul és magyarul egyaránt általában a *dalmata* és az *illír* szóval jelölték. A három főbb nyelv mellett, egyre csökkenő mértékben, időnként mutatkozott lakossági igény a *tót*, vagyis *szláv* (szlovák) nyelv egyházi használatára is. A Bácskában nevelkedett papok némelyike magyarul, németül, bunjevácul (horvátul) egyaránt tudott. Sok pap a felsorolt három nyelv közül kettőn beszélt, értett, olvasott. Előfordult azonban, hogy valamelyik pap magyarul és németül tudott, de magyar és bunjevác nyelvű faluba került, ahol híveinek egy része bunjevác prédikációt kívánt, bunjevác gyóntatást igényelt. Ilyenkor a bunjevác nyelvismeretű káplán tartása jelentette a megoldást. A papok korabeli napi egy mise tartására szóló jogosultságát a nagy lélekszámú kétnyelvű-háromnyelvű plébániákon, ugyancsak káplán alkalmazásával lehetett ellensúlyozni.

1821-ben Nemesmilitics „nemesi község” azon a címen kötelezte plébánosát kontraktusban káplántartásra, hogy a falu lakossága nagyszámú és kétnyelvű: „*Mint hogy a Nemzetiség ezen Nemes Helységben két féle, tudni illik magyar és dalmata legyen, a népnek sokasága ismét éppen meg kívánná, egy Káplány Urat minden visszavonás nélkül állandóul tartani köteles lészen*”. (F.45.) Ez a kívánság és határozott igény megismétlődött még az 1852. évi kontraktusban is.⁴⁵⁸

Zombor, szabad királyi város, sok vitatkozásra, harcra kényszerített plébánosa, Kelle Erneszt 1845. június 26-án kénytelen volt válaszolni a kalocsai érseki szentszék kissé intrikus kérdésére, hogy el tudná-e látni feladatát három káplánnal négy helyett. A plébános természetesen ragaszkodott a négy káplánhoz, akik közül egy „*vármegyei szolgálatot*” látott el, ezért szükségességét senki nem vonta kétségbe, a további három káplánra viszont a város katolikus népének többnyelvűsége miatt volt szükség. A többnyelvűség, a miserend, valamint a káplánok feladatainak részletes bemutatását viszonylag hosszan idézem a zombori plébános leveléből: „*A mi a betegek ellátását, temetéseket és a gyóntatást illeti, ... három káplánnal meg lehetne elégedni! Azonban a Vasár- és ünnepi mise és ezeket felváltva követő magyar és német prédikációk szükség képpen és pedig ekképp kívánnak négy káplánt: Egyet t. i. a ki a megye házánál miséz, s annak idejében prédikál vagy catechisál, hármat, a kik vasár- és ünnep na-*

⁴⁵⁷ KFL. I. 1. b. Szabadka Szent Teréz 1829., KFL. I. 1. b. Ludas 1818., 1841. — Vö.: TORMÁSY Gábor 1883. 137., 145., 158–161.

⁴⁵⁸ KFL. I. 1. b. Nemesmilitics. 1852.

*pokban illy sorral miséznek és prédikálnak: Hét órákor tartatik az úgy nevezett magyarok miséje, melyet követ a magyar prédikáció. Nyoltz órákor a németek miséje, s ezt követi a német szónoklat: /:Azzal az észre vétellel, hogy a magyar és német prédikációk a magok miséje után ugyan, de nem minden alkalommal, hanem amint érintém, felváltva tartatnak:/. 9 órákor vagyon a dalmaták miséje, és azt követi mulhatatlanul s minden alkalommal a dalmata prédikatio. A 10 órai, vagy is parochiális énekes mise alatt a három nyelv közül azon nyelven énekelnek, a millyen a hét, dalmata, magyar vagy németül, s ezek eddig így lévén, négy káplán kívántatik, fog is mind addig kívántatni, még csak a főüisztelendő Szent Szék másként nem kegyeskedik rendelni s parancsolni”*⁴⁵⁹

A káplántartás alapja: a plébános jövedelme

A káplánt a plébános fizette és tartotta abból a bevételből, amelyre a plébániai javadalom birtokosaként szert tett. Következésképp, a plébánosok és a katolikus közösségek között létrejött kontraktusokban kevés szó esett a káplánokról. Legföljebb a paptartó fél egy mondatban utalt arra, hogy a biztosított járandóságból a plébános köteles egy vagy több káplánt tartani. Ez a néhány szó is jobbra azért került a szerződésbe, nehogy később a plébános káplántartás címén újabb járandóságokat követeljen.

A paptartó kontraktusok egyik többször előforduló formulájának tekinthető a káplántartás kötelezettségére vonatkozó emlékeztetés. A plébános járandóságának felsorolása közben például az alábbi kontraktusokban hívta fel a szerződő közösség a plébános figyelmét arra, hogy a biztosított jövedelem terhére *köteles* káplánt tartani: Kishegyes 1795. (F.20.), Veprovác (Vepród) 1806. (F.29.), Petrovoszeló (Péterréve) 1807. (F.31.), Katymár 1810. (F.32.), Nemesmilitics 1821. (F.45.), Szentistván (Bajszentistván) 1831. (F.52.), Csonoplya 1834. (F.53.), Sztanisics (Őrszállás) 1834. (F.55.).

A katolikus közösségek, ha káplánt kívántak, meg voltak győződve arról, hogy a plébános számára ajánlott és fizetett járandóságuk elégséges a káplántartáshoz. Ez tükröződik az almásiak (bácsalmásiak) 1812. évi paptartó ajánlatából. (F.34.) A csátaljaiak 1819-ben hatalmas öntudattal jelentették ki levelükben, hogy abból a bérből amelyet plébánosuknak fizetnek, káplántartásra is futja: „*Mely haszon vételt egy Káplán Úr tartó Plébános Úrnak elegendőnek állítjuk*”. (F.78.)

A szabad királyi városok és a jelentősebb oppidumok úgy határozták meg plébánosuk bérét, hogy az alkalmas legyen 2–3–4 káplán tartására. A lecticalét és a deputátum többségét egy összegben pénzért megváltották. Emellett viszonylag nagy *szállásföldet* bocsátottak a plébánia rendelkezésére. Erre való tekintettel kimondva vagy kimondatlanul elvárták a káplánok alkalmazását.

A szabadkai Szent Teréz plébánia plébánosa 1845-ben a saját jövedelmeinek felsorolása közben említette meg a káplántartást, mint jövedelemcsökkentő tényezőt: „*Ezer ... forint ezüst pénzben, úgy hogy ebből 4 az az négy káplánt tartani és fizetni személyenként per 60 ... forinttal köteles*”. (F.89.)

---

⁴⁵⁹ KFL. I. 1. b. Zombor. 1845.

A Kelle Ernest zombori plébánossal kötött 1846. évi kontraktusban leírták, hogy a megyeszékhely vezető papja a korábbi 1200, illetve a felemelt 2000 pengő forintos városi „fizetése” terhére köteles 4 káplánt fizetéssel és élelemmel ellátni. (F.58.)

Amikor 1841-ben a szabadkai Szent Rókus plébánia megalakult és kivált a korábbi Szent Teréz plébániából, az új egyházszerkezeti egység első plébánosának szerződésébe belefoglalmaztatta a város: „*Köteleztetik Plébános Úr maga költségén és tartásán két segéd Káplány urakat tartani, anélkül, hogy e' czímben többet az Vároستul követelni joga légyen*”. (F. 56.)

Az előbbi idézet utolsó sorának gondolata visszatért több paptartó kontraktusban és levélben. Amikor Kecel előljárói 1804-ben szerződést kötöttek plébánosukkal, Bényi Istvánnal, a papi jövedelmek felsorolása után kikötötték: „*Tisztelendő Plébános Úr... köteleztetik, hogy sem maga, sem Káplány Úr részére többet a fönt irattaknál ne követelhessen*”. (F.24.) Természetesen ez a megállapodás nem tartotta vissza a nagyszerű plébánost attól, hogy 1809-ben új kontraktust és a korábbinál több járandóságot követeljen keceli híveitől, éppen a káplántartás címén. (F.74.)

A fenti eset átvezet bennünket azoknak a nagy vitatkozásoknak, huzakodásoknak a kérdésköréhez, amelyek a káplántartás miatt robbantak ki a katolikus közösségek és plébánosaik között.

Nemesmilitics plébánosa 1801-ben kérte, hogy a közösség káplántartás címén legalább 60 forinttal emelje meg az éves járandóságát. A kibontakozott vita során a község előljárói állították, hogy a káplántartás benne foglaltatik a plébános bérében, csak a kontraktus papírra vetője feledékenység miatt elmulasztotta beírni az erről szóló sort, amit tanúsíthatnak a megállapodás megszületésekor és a kontraktus aláírásakor jelen lévő idegen papi személyek.⁴⁶⁰

Mélykút helység tanácsa 1800. október 4-én arról határozott, hogy Szlukovényi Márton plébános járandóságának egy részét vissza kell tartani, mivel hosszabb-rövidebb időszakokon át nem foglalkoztat káplánt, és ezáltal „*nagy lelki fogyatkozásokat*” okoz a mélykúti népnek.⁴⁶¹

1831-ben az Akasztón tartott vizitáció alkalmával megegyezés jött létre a nép és papja között a plébános új járandóságairól, amelyek magukban foglalták a megvalósítandó káplántartás költségeit is. 1833-ban azonban a helység visszatartott a plébános béréből 100 pengő forintot, mivel a lelkipásztor 9 hónapon át nem foglalkoztatott és nem fizetett káplánt. A külső fórumokat is megjárta ügyben a vármegye a helység pártjára állt.⁴⁶²

Némelyik helység, ahol még nem volt káplán, de számítani lehetett arra, hogy egyszer lesz, a nagy viták és félreértések elkerülése érdekében beleíratta paptartó kontraktusába, hogy ha aktuálissá válik káplán alkalmazása, a katolikus közösség és a papja újra tárgyalja a plébános járandóságainak mértékét. Így intézkedett 1805-ben Miske község előljárósága (F.26.), 1828-ban pedig Mohol helység katolikuságának közössége. (F.50.)

---

⁴⁶⁰ KFL. I. 1. b. Nemesmilitics. 1801.

⁴⁶¹ KFL. I. 1. b. Mélykút. 1800.

⁴⁶² KFL. I. 1. b. Akasztó. 1833.

Néhány paptartó megállapodásban, például Katymár 1810. évi kontraktusában (F.32.), valamint Gákova (Gádor) 1847. évi és Kusbaja 1848. évi plébániai jövedelem-kimutatásában (F. 92., 97.) olvasható, hogy a lecticale megváltási összegének kiszámításakor az egy-egy házaspárra vonatkoztatva alapul vett pénzmennyiséghez hozzácsaptak páronként 30 krajcárt káplántartás címén. Így alakult ki a plébános járandósága, ezért köteles volt káplánt tartani.

A káplán járandósága

A paptartó dokumentumok tanúsága szerint a XIX. század első felében a kocsai egyházmegye területén a káplán évi 60 ezüst forint fizetést kapott plébánosától. (F. 89., 97., 99., 106., 109., 110.) A 60 forintos kápláni fizetés általános lehetett, mivel Veszprém megyéből is maradt fenn emléke.⁴⁶³

Természetesen a káplántartás nem csak 60 forintjába került a plébánosnak. A káplán számára lakást, fűtést, világítást, étkezést, mosást, kiszolgálást kellett biztosítani a plébánián. Elő is adta ezt a terhet, kiadását néhány plébános, amikor az éves jövedelméről faggatták.

Hódság plébánosa írta 1848-ban: „*Ezen plébánia káplán tartással összekötve lévén, mely is ... [60 forint] ... pénzbeli fizetéssel a plébános által nem csak fizettetik, de különben is eledellel, mosással, fűtéssel ... elláttatik.*” (F.99.)

A sükösdői káplán az alábbiakra számíthatott 1848 táján: „*A hatvan forinton felül a káplány a lelkész által el vagyon látva a plébánia házban, lakással, tartással, mosással, fűtéssel, gyertyával és más illendő szolgálattal.*” (F.110.)

A káplántartás terhének legaprólékosabb leírását a bezdáni plébános nyújtotta 1848-ban, aki a szolgáltatások árát ki is kalkulálta, majd krajcárra összesítette: „*A két káplányok[nak] összesen 120 ezüst forintok fizetésén felül, ételmezés, szolgálat, mosás, fűtés, gyertyázás és szobáik belbútorozásai is ingyen adatik a plébános által, melyek a fizetéssel együtt évenként tesznek 594 forint 2 krajcárt ezüst pénzben.*” (F.106.)

---

⁴⁶³ MESZLÉNYI Antal 1941. 85.

IV. A PAPTARTÁS HATÉKONYSÁGA, EREDMÉNYESSÉGE

A plébánia anyagi helyzetét befolyásoló tényezők

A XX. század közepe előtt az újkori magyar közéletben és a szépirodalomban „bevett” fogalomnak számított a „jó zsíros plébánia” kifejezés. Olyan plébániát jelentett, ahol a plébánosi javadalom birtokosa nem küzdött anyagi gondokkal, ahol megélhetése bőségesen biztosítva volt, sőt, ha okosan „sáfarkodott”, fölhalmozásra, vagyonszerzésre is nyílt lehetősége. Az ilyen plébánia elnyerése a „nagy szerencséével”, a felemelkedés ígéretével volt azonos a falusi papok körében. Akinek pályázat és főpapi kegy révén sikerült egy efféle plébánia birtokába jutni, számíthatott némi irigységre paptársai és a falusi értelmiség részéről.

Mivel a régi közfelfogás számon tartotta a „jó zsíros plébánia” kifejezést, vele együtt élt a „módos pap”, a „gazdag pap” képze is. Kevesebb szó esett az előbbieket ellentétéről: a szegény plébániáról és a szegény papról. Valahol a kettő között húzódott meg a többség: a tisztességes megélhetést nyújtó plébániák világa és benne a diszkrét „úri” életet élő falusi plébánosok rétege.

Sokféle tényezőtől függött, hogy egy bizonyos plébánia „zsíros” hírébe került-e annak idején, plébánosát pedig gazdagnak, módosnak tartották-e a kortársak. Mindenképpen sok múlott a hívek létszámán, azon belül pedig a házaspárok számán. Sok házaspár sok lecticalét fizetett, a kevés házaspár keveset. Ha sokan tartoztak a plébános joghatósága alá, sok keresztelő, avatás, esküvő, temetés történt évente, vagyis a stólabevételek számottevően befolyásolták a plébános jövedelmét. A hívek vagyoni helyzete ugyancsak éreztette hatását a plébániai bevételek alakulásában. Jó esetben jeles nagygazdák, módos középparasztok családjai alkották a plébánia törzsökös vállalási közösségét. Rosszabb esetben megélhetéssel küszködő kiscsajdók, bérmunkából élő zsellérek, kiskeresetű kézművesek, uradalmi cselédek teremtették élő a plébánia bevételeit. Az előzők különösebb gond nélkül fizették a lecticalét és a stólat, az utóbbiak gyakran a plébános adósai maradtak. A plébánia és a plébános sorsa elválaszthatatlanul összefüggött a hozzájuk tartozó terület természeti adottságaival. Egy bácskai feketeföldön létrejött plébániának legtöbbször nagyobb esélye volt a „zsíros” jelző kiérdemléséhez, mint egy homokhátsági eklézsiának. A bácskai pap előbb lett gazdag, mint az akasztói homokok jobbágygazdáinak lelkipásztora. A jóföldű falu közössége könnyebben megadta papjának a bőségesen ígért deputátumot, míg a homokos és mocsaras talajú helységek sokat küzdöttek a szerényebb deputátum előteremtésével is. A mintaszerűen művelt, jól termő határból jóval több és jobb minőségű sedecima származott, mint a homokos, bokros, elhanyagolt földű helység területéről. A plébános sorsja, kegyúr által biztosított illetményföldje is másként termelt, ha jól művelt, feketeföldű határban feküdt, mint ha olyan falu külterületén mérték ki ahol a homok, a mocsár, vagy az erdős-bokros legelő volt az uralkodó.

A nagyobb városok plébániái

A plébániák jövedelem-kimutatásainak tanulmányozása alapján könnyen megállapítható, hogy a XIX. század első felében a Kalocsa-bácsi főegyházmegye plébániái közül azok számítottak a legjövedelmezőbbeknek, amelyek a szabad királyi városokban: Szabadkán, Zomborban, Újvidéken és a jelentősebb mezővárosokban: Adán, Almáson (Bácsalmáson), Apatinban, Baján, Bezdánban, Jankovácon, Kalocsán, Óbecsén, Ókanizsán (Magyarkanizsán), Temerinben, Topolyán, Zentán működtek. A legtöbb város közössége megváltotta a lecticalét és a deputatumot. Ezáltal viszonylag magas pénzüsszeggel támogatta plébánosát, amihez társult még a nagyszámú megrendelt papi ténykedés stóladíja. A három szabad királyi város és a Tisza menti, korona kerületi mezővárosok plébánosainak jelentős hasznot hajtott a kegyúrtól, illetve a várostól kapott földbirtok, amelynek mérete általában meghaladta a jobbágytelekét. Ráadásul nem nyomáskényszerben művelt sessiót birtokoltak az itt tevékenykedő plébánosok, hanem határhasználati kötöttségektől mentes, nagy tanyával ellátott „szállásföldet”, amelyet magas árendadíjért lehetett bérbe adni.

Négy évvel az egységes szabadkai plébánia három részre osztása után, 1845-ben a maradék Szent Teréz plébánia vezetője, Czorda Béla az alábbi éves jövedelemmel rendelkezett: Bizonyára lecticale- és deputatum-megváltás címén, kapott a várostól 1000 ezüst forintot, hozzá 25 öl kemény, vagy 37 ½ öl lágy tűzifát. Utóbbi 225 forintot ért. Birtokolt 2000 négyszögöles „láncokkal” számolt 100 lánc, vagy más szóval 100 bácskai hold kiváló földet, amely évente legalább 600 ezüst forintot jövedelmezett. Az évi 350 esketésért 525, az 1400 keresztelésért 560, a 400 „nagy” temetésért 400, a 480 „kis” temetésért 240 forint stóladíjat fizettetett híveivel. Stóla-jövedelme tehát elérte az 1725 forintot. Következésképp, összes jövedelme 3550 forintra rúgott. (F.89.)

Zenta Tisza menti, korona-kerületi mezőváros plébánosa az 1819. évi kontraktus alapján 1843-ban 4 váltó forintot kapott minden házaspár után lecticale-megváltás címén. A plébánia felségterületén 2400 fizető katolikus házaspár lakott. Így a párbérbérvétel elérte a 9600 váltó forintot. Stólaból 1200 váltó forint jövedelem származott. A plébános birtokolt 140 „districtualis lánc” földet, amelynek minden lánc 2200 négyszöglet foglalt magába. A jeles szállásbirtokot évi 805 váltó forintért és némi természetbeni járadékokért adta bérbe a plébános. A zentai plébániát vezető lelkipásztor tehát 1843 táján évente 11.500 váltó forint jövedelemmel rendelkezett. (F.86.) Bár a fent említett adatok papírra vetője 1843-ban arra célzott, hogy 4 váltó forint 2 pengő forintnak felelt meg, mi itt most az irodalom által sugalmazott „2,5 váltóforint = 1 konvencióos forint” átváltási arányt⁴⁶⁴ használjuk. Eszerint a plébános éves jövedelme átszámítva 4600 ezüst forintot tett ki. Ezen belül a lecticale-megváltás 3840, a stóla 480, a föld jövedelme (az uradalmi nyolcad levonásával) 280 ezüst forintot ért.

A szabadkai és a zentai plébániái jövedelem bemutatása során olyan számadatok kerültek elő, amelyeknek nehéz párjára akadni az egyházmegye falvaiban. A plébániái illetményföld szabadkai 600 ezüst forintos és a levonással csökkentett zentai 280 forintos jövedelme mellé a következő úrbéri sessióból származó 1848. évi jövedelmeket állíthatunk: Dautova (Dávod) 162 forint (F.93.), Katymár 186 forint (F.96.), Kunbaja 195 forint (F.97.), Vaskút 10 forint (F.105.), Bezdán 200 forint (F.106.). Az 1725

⁴⁶⁴ PALLOS Lajos – TORBÁGYI Melinda – TÓTH Csaba 2012. 94.

ezüst forintos szabadkai és a 480 ezüst forintos zentai stólajövedelem mellé pedig efféle párhuzamokat tehetünk, szintén 1848-ból: Akasztó 84 forint (F.94.), Kecel 100 forint (F.95.), Katymár 110 forint (F.96.), Kunbaja 60 forint (F.97.), Mélykút 122 forint (F.98.), Obrovác (Boróc) 10 forint (F.101.), Gajdobra (Szépliget) 60–70 forint (F.102.), Hajós 48 forint (F.103.), Vaskút 80 forint (F.105.), Filipova (Szentfülöp) 50 forint (F.109.), Sükösd 78 forint 7 krajcár (F.110.), Kernya (Kerény) 117 forint 30 krajcár. (F.111.)

Az 1840-es években a három bácskai szabad királyi város sorából némiképp „ki-lógott” Zombor, azáltal, hogy plébánosa, Kelle Erneszt nem volt megelégedve a jövedelmével. Ezt többször megfogalmazta leveleiben. Neki köszönhetjük, hogy a másik két szabad királyi város és néhány más település plébánosának jövedelméről adatokkal rendelkezünk, hiszen vitatkozásaihoz, harcaihoz hivatkozási alap gyanánt ő kért információkat városi és falusi „kollégáitól” a paptartás másutt szokásos módjairól, számadatairól. (F.86–90.)

Zombor, ellentétben a csaknem teljesen katolikus Szabadkával, viszont hasonlóan a görögkeleti és katolikus együttélésre berendezkedett Újvidékhez, görögkeleti szerbek és bunyevác-német-magyar katolikusok városaként élte mindennapjait a XIX. század első felében. Bács-Bodrog vármegye székhelyén 1841-ben 9080 katolikus, 9729 „görög nem egyesült”, vagyis görögkeleti és 56 egyéb vallású személy lakott.⁴⁶⁵ A kegyúri jogokat a szabad királyi város gyakorolta a két nagy egyház világi vezető testületén keresztül. A katolikus közösség határozatokat hozó tanácsa a városi tanács katolikus tagjaiból és választott polgárokból állt. A szokatlan hangzású „*Római Katolikus Egyházgyámság*” nevet viselte. Az 1840-es években hatalmas vita és pereskedés robbant ki arról, hogy a plébánost a város előljárósága vagy a katolikus közösség vezető testülete jelölheti-e meg. A téma önálló tanulmányt érdemel. Itt csak azért említettem meg, mert a plébánosjelölő kegyúri joggal kapcsolatos heves csatározások némiképp összefüggtek a zombori plébános anyagi helyzetéről, jövedelmeiről folytatott vitákkal.

Kelle Erneszt zombori plébános több alkalommal több fórum előtt is kinyilvánította, hogy elégedetlen a saját gazdasági helyzetével. Panaszai közül talán a legfigyelemre méltóbb az a levele, amelyet 1844. december végén írt városa „Katolikus Egyházi Gyámságának”.⁴⁶⁶ Ebben többek között bizonygatta, hogy Zomborban a katolikus paptartás évtizedek óta nem megfelelően megoldott. Hivatkozott jeles elődeire, akik nehezen boldogultak a számukra juttatott jövedelemből. Szerinte közvetlen elődje, Kekezovits Antal, amikor meghalt, ezrekre rúgó adósságot hagyott maga után. Előtte Wagner Ferenc kalocsai nagyprépost, kanonok, több mint 20 évi zombori plébánossága után, amikor eladta bútorait és Kalocsára költözött, 800 bankó forintot vitt magával. 1000 forint kölcsönt kellett fölvennie, hogy kifizethesse a „kanonoki taksákat”. Még előbb Szlatkovits Máté, aki 23 évig volt zombori plébános, „egyszerű élet-

⁴⁶⁵ SCHEM. 1841. 111. 1841-ben Újvidék (Neoplanta) népességéből 5560 fő a katolikus, 9000 fő a görögkeleti, 670 fő az evangélikus, 1300 fő a református, 1160 fő a zsidó vallás követője volt. U. ott. 122. – Szabadkán (Maria Theresiopolis) és pusztáin 1841-ben 34.463 magyar és bunyevác katolikus, a városban és Sándor jobbágyfaluban 1550 görögkeleti szerb lakott. Rajtuk kívül még 280 zsidó és 40 protestáns színezte a nagy agrártelepülés népességének felekezeti képét. U. ott. 135.

⁴⁶⁶ KFL. I. 1. b. Zombor. 1844.

módja mellett” többezer forint adósságot halmozott föl. Az eladósodás réme fenyegette Kelle Erneszt plébánost is, hiszen megírta, hogy évente 4800 forint a bevétele, kiadásai viszont 6800 forintra rúgnak.⁴⁶⁷

Abban az időben, az 1840-es évek első felében a zombori plébános jövedelmének alapját az 1200 pengő forintos városi fizetés, a 42 hold (2000 négyszögöles) illetményföld haszna és a több mint 9000 katolikus lakos stólapénze jelentette. Ebből ugyan négy káplánt és több cselédet kellett tartani, de mégsem mondható kevésnek ez a jövedelem. Ennek a véleményüknek bizonyos zombori előjárók hangot is adtak. Kérdés: Miért nem tudtak jövedelmükből „kijönni” a zombori plébánosok? Miért verték magukat adósságokba? A választ Kelle Erneszt plébános fentebb már említett 1844 végén írt levele adja meg, amelyben sok szó esett a város megyeszékhely voltával összefüggő, plébániális vendéglátási elvárásokról. Figyelemre méltó, hogy a kaposvári plébánia látogató-fogadási, vendég-ellátási gyakorlatát is jelentős teherként mutatta be Hoss József.⁴⁶⁸ A zombori plébánost érintő efféle elvárásokat ismerték és számon tartották más városok és falvak papjai is. Hangot is adtak ezzel kapcsolatos sajnálkozásuknak, együttérzésüknek. Czorda Béla szabadkai plébános nagy empátiával írta 1846 elején, hogy zombori kollégája „*talán ötször annyi vendégekkel dicsekedhetik, különösen közgyűlés és gyakori szedriakor, azon fölül minden heti vásárkor*” [mint ő]. (F.89.) Missuray Mátyás bajmoki plébános saját tapasztalatait summázta, amikor Kelle Erneszt zombori plébánosnak írott levelében szóba hozta a megyeszékhelyen kialakult papi vendéglátási gyakorlatot: „*Barátom Uramnak sokkal nagyobb a költsége, a' plébániája a' megyének középpontja, mink szegény falusi papok mind oda sietünk, ha valamire szükségünk vagyon, vagy a' közgyűléseken, ha megjelenünk*”. (F.90.)

Idézzük hát Kelle Erneszt 1844. december végi leveléből a zombori plébános elvárt vendéglátó szerepének érzékeltetését!

„*Maga a' helynek 's Városunknak méltósága sokat igényel, ugyanis Városunk a' Tekintetes Megye fő és anya Városa, a' hol a' helybéli törvényhatóságon kívül a' Tekintetes Megye is külömbféle tisztújításait, rendes és rendkívüli tanácskozásait ... tartja, úgy a' Tekintetes Királyi Kincstári Igazgatóságnak is itt vagyon széke. Ezen hatóságokhoz ki nem tudja hány igazságot és segédelmet kereső, hány azt kiszolgáltató és ezeknél több tisztelkedő járul és jelen meg, de ki nem tudja aztis, hogy mind ezen és e féle alkalmakkal a' helybéli plébános is számos úri vendégekből, hol naponként hol hetenkéntis, úgy világi, mint egyháziaktól is látogattatik meg, kiket magyar barátsággal és szíven fogadni, illendően ellátni, tsak az nem ismerné kötelességének, ki ... mind státussát, mely a' vendég fogadást parantsolja, mint Várossát, mellynek ... hírét, nevét és méltóságát vendég szeretettel, szíves fogadással emelni mindenkor a plébánosnak kötelessége, nem pirulna motskosítani.*”⁴⁶⁹

1846. június 13-án szerződés jött létre Kelle Erneszt plébános és Zombor város „Katolikus Egyházgyámsága” között. Ez a szerződés 2000 ezüst forintban határozta meg a korábbi 1200 forintos ágybér-megváltási járandóságot. (F.58.) A fizetésemelés

⁴⁶⁷ A közölt számok valószínűleg váltó forintban értendők, bár erre a levélíró kivételesen nem tért ki.

⁴⁶⁸ HOSS József 1948. 107.

⁴⁶⁹ KFL. I. 1. b. Zombor. 1844.

javította ugyan a zombori plébános anyagi helyzetét, de a viták megérték a megyeszékhely plébániájára újabb nehézségeket zúdító 1848–1849. évi eseményeket.⁴⁷⁰

A kisebb mezővárosok és a községek plébániái

A kisebb mezővárosok és a magyarul „*helység*”-nek, latinul *possessio*-nak nevezett községek plébániai jövedelmei fölöttébb változatos képet mutattak. A falusi és az oppidummá avanszált kis agrárvárosi plébániák bevételei a XVIII. század utolsó harmadában és a XIX. század első felében a 300 ezüst forintnyi szegényes bevételektől az 1500 forintot is meghaladó jelentős jövedelmekig terjedtek.

1778-ban a Kalocsa-bácsi főegyházmegye sok plébánosa egységes elvek szerint, bizonyára felszólításra részletes jövedelemkimutatást készített. Ezekből a kimutatásokból könyvem előző fejezeteiben bőven idéztem. Kutatásaim során a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban 35 bácskai plébánia jövedelem-számbavétele került elő 1778-ból.⁴⁷¹ Többségük Bács-Bodrog megye nyugati oldaláról, néhány pedig a Tisza mellől, a Tiszai Korona-kerület területéről. A többi plébánia jövedelem-kimutatása, ha el is készült annak idején, ismeretlen helyen lappang. Így most itt a plébániai jövedelmek egyházmegyei összesítése nem megoldható. A fennmaradt jövedelem-kimutatások azonban, sok egyéb részadatuk mellett, arról is tájékoztatnak, hogy egy-egy bácskai plébános mekkora éves jövedelemmel rendelkezett. Ezért kiválasztottam 19 plébániát: 5 mezővárosit és 14 falusit, amelyeknek népességi és jövedelmi adataiból az alább közölt táblázatot szerkesztettem.

A táblázatos kimutatásban a papi jövedelmeket tükröző számok „*magyar forintra*” vonatkoznak, ellentétben a későbbi évtizedek gyakorlatával, amikor inkább „*rajnai forintban*” és „*váltó forintban*” számoltak. Mivel a jövedelemnagyságok ebben az esetben jobbra tájékoztató jellegűek, nem kell föltétlen filléryi pontossággal szerepelniük. Ezért a táblázatszerkesztés könnyítése és a jobb áttekinthetőség érdekében a magyar forint dénárban kifejezett váltópénzének számadatait a közlés során elhagytam.

A települések neve elé sorszámot írtam. Ennek segítségével adom meg a földrajzi név 1913. évi alakját, ha az különbözik az 1778. évitől: 4. Magyarkanizsa, 7. Bácsalmás, 8. Gombos, 10. Szentfülöp, 11. Jánoshalma, 14. Küllöd, 15. Bácskertes, 16. Péterréve, 17. Hercegszántó, 18. Szond, 19. Veprőd.

⁴⁷⁰ KFL. I. 1. b. Zombor. 1847–1848–1849.

⁴⁷¹ 33 plébánia 1778. évi jövedelemkimutatása: KFL. I. 1. a. Parochialia. Pléb. jöv. 1778. Két plébánia 1778. évi jövedelem-összeírása a plébániai iratok között maradt fenn: KFL. I. 1. b. Kishegyes. 1778. és Kucora. 1778.

Néhány mezőváros és „helység” plébánosának jövedelme 1778-ban

A plébánia sorszama és neve		Gyónóképes katolikusok száma	A plébános évi jövedelme magyar forintban		
			Máterből	Fíliából	Összesen
Mezővárosok (Oppida)					
1.	Apatin	—	1193	—	1193
2.	Bezdán	2032	1306	—	1306
3.	Óbecse	866	684	37	721
4.	Ókanizsa	2147	1215	139	1354
5.	Zenta	2493	1617	—	1617
„Helységek” (Possessiones)					
6.	Ada	1000	726	—	726
7.	Almás	643	702	—	702
8.	Bogojeva	588	514	—	514
9.	Doroszló	989	701	—	701
10.	Filipova	879	441	—	441
11.	Jankovác	1645	1218	—	1218
12.	Katymár	1080	773	—	773
13.	Kishegyes	1096	808	—	808
14.	Kolluth	1289	542	—	542
15.	Kupuszina	872	645	—	645
16.	Petrovoszeló	500	371	—	371
17.	Szántova	1085	516	4	520
18.	Szonta	1193	842	—	842
19.	Veprovác	1263	670	—	670

A fenti táblázatból látható, hogy bár Óbecse mezővárosnak számított, katolikus plébánosának jövedelme a kisebb falvak plébánosainak jövedelméhez állt közel. Ennek oka abban keresendő, hogy 1778-ban még csak 866 magyar, illetve katolikus lakott a pravoszláv szerb többségű mezővárosban. Az északibb tájakról áramló magyarság 1751 után földrajzi értelemben is csak fokozatosan nyert teret a Tisza mentén.

Mivel Óbecse jóval délebbre feküdt, mint például Zenta vagy Magyarakanizsa, a folyamatosan, de lassan szaporodó óbecsei magyarság csak fél évszázaddal 1778 után, 1828 táján tudott többségbe kerülni új lakóhelye szerbjei mellett.⁴⁷²

A táblázat tükrözi, hogy Zenta északabbra feküdvén Becsénél, Péterrévénél, Moholnál, Adánál, előrébb járt az észak-déli népmozgás magyarságának térnyerésében.

⁴⁷² Vö.: GYETVAI Péter 1992. 626–656. Különösen: 628., 639.

Már közel 2500 magyarja volt. A szabad királyi városok méltó társaként elindult és jelentősen előrehaladt a bácskai nagymezővárossá válás útján. Papjának 1617 forintos jövedelme első helyen állt a bemutatott települések plébániai jövedelmeinek sorában.

A „helység”, „possessio” jogállású települések, vagyis a községek között, lakosainak számát és plébánosának jövedelmét tekintve messze vezetett az 1731-től népesített magyar Jankovác (Jánoshalma), amely serényen haladt a három évtized múlva, 1808-ban elnyert mezővárosi rang felé.⁴⁷³

Az előző fejezetekben többször szó esett arról, hogy 1848 nyarán is készült felmérés a plébániák gazdasági helyzetéről, amely igen szórványosan maradt meg. Következésképp, ez a fölmérés sem alkalmas a teljes egyházmegye összes plébániájának együttes bemutatására. A fennmaradt táblázatos kimutatások azonban sokat elárulnak egy-egy plébános jövedelmeiről, anyagi viszonyairól. Tanulmányozásuk tehát nem haszontalan. Ezért a fellelhető 1848. évi plébániai jövedelem-jelentésekből 19-et közlök könyvem függelékében. (F.93–111.) 4 mezővárosi és 9 községi plébánia jövedelmeinek közölt adatsoraiból, valamint 7 közöletlen⁴⁷⁴ községi táblázat bejegyzéseiből kigyűjtöttem a népességi és a bevételi számadatokat. A különféle eredetű bevételek ezüst forintban számolt értékeit összeadtam. Így megállapíthattam egy-egy plébános 1847. évi bevételeinek összegét. Az 1847. évet azért kell hangsúlyozni, mert akkor kaptak utoljára a plébánosok sedecimát, aminek mennyisége az 1848 nyarán készült jelentésekben már csak a forradalmi változások okozta veszteségek rovatából olvasható ki. A népességszámokból és az 1847. évi teljes jövedelmekből szerkesztettem a következő táblázatot. (A sorszámok segítségével megállapítható bizonyos plébánianevek 1913. évi formája: 8. Szilberek, 10. Dávod, 11. Szentfülöp, 13. Kerény, 14. Küllöd, 17. Paripás, 19. Szond.)

Néhány kisebb mezőváros és „helység” plébánosának
1847. évi jövedelme 1848. évi jelentések alapján

A plébánia sorszáma és neve		Katolikus lakosok száma	A plébános összes jövedelme 1847-ben ezüst forintban, vagyis „pengő pénzben”	
			ft.	kr.
Mezővárosok (Oppida)				
1.	Bezdán	7332	1954	51
2.	Hajós	3227	1417	44
3.	Hódság	3176	1685	36
4.	Katymár	4181	1451	12
„Helységek” (Possessiones)				
5.	Akasztó	2695	996	36
6.	Bajmok	4974	1361	40

⁴⁷³ Vö.: BÁRTH János 2018. 6–7.

⁴⁷⁴ KFL. I. 1. b. Bajmok. 1848., Bátmonostor. 1848., Szilberek. 1848., Csátalja. 1848., Küllöd. 1848., Rácmilitics. 1848., Szond. 1848.

7.	Bátmonostor	1525	782	24
8.	Bresztovác	2314	1200	—
9.	Csátalja	1331	915	45
10.	Dautova	2573	1004	—
11.	Filipova	2312	1268	—
12.	Kecel	3745	2247	—
13.	Kernya	3143	1601	42
14.	Kolluth	2451	1203	29
15.	Kunbaja	2262	1021	19
16.	Mélykút	5501	2099	46
17.	Parabuty	3044	1710	51
18.	Rácmilitics	2234	1182	—
19.	Szonta	3580	2001	—
20.	Vaskút	4132	1833	54

A táblázatból látható, hogy nem volt jelentős szakadék a kismezővárosok és a népes községek plébánosainak jövedelme között. Mivel a plébániai bevételek nagyságát a lecticale mennyisége határozta meg, a lecticale mennyisége viszont a fizető házaspárok számától függött, a bevételek mennyiségének alakulásában nagy szerep jutott a lélekszámnak, a papi járandóságok fizetési módjának, a plébánossal kötött kontraktusok tartalmának. Kecel, Mélykút, Szonta nem viselt mezővárosi címet, de plébánosa évente többet keresett, mint a példaként bemutatott négy mezőváros bármelyikének lelkipásztora.

A teljes egyházmegye plébániáinak jövedelme 1804-ben

A kalocsai érsekség gazdasági levéltárában maradt fenn⁴⁷⁵ az a nagyalakú táblázatos kimutatás, amely a kalocsai főegyházmegye plébániáinak XIX. század eleji gazdasági helyzetét tükrözi. Lezáró szövege szerint a Helytartótanács számvevősege készítette Budán 1804. március 31-én („*Per Regium Locumtenentialem Exactoratum, Budae die 31-a martii 1804.*”) Alapját bizonyára olyan jelentések képezték, amelyek a plébániákról érkeztek, vélhetően egy országos felmérés keretében, az előző egy-két esztendőben.⁴⁷⁶

A kimutatás esperesi kerületenként csoportosítva a kalocsai főegyházmegye 86 plébániájának adatait tartalmazza. Már első látásra feltűnhet, hogy hiányzik belőle Kalocsa város plébániája. Kevés időbeli eltéréssel, 1800-ban Katona István azt írta, hogy a kalocsai egyházmegye 88 plébániából áll. A hiányzó 88. plébániának az újvidéki örmény katolikus plébániát tekinthetjük, amelyet Katona István igen, a Helytar-

⁴⁷⁵ KFL. III. 6. b. (23. doboz). Pléb. jöv. 1804.

⁴⁷⁶ A dunántúli szakirodalomban szokás a plébániai jövedelmek 1802. évi országos felmérését emlegetni. HOSS József 1948. 106., KARÁCSONYI Sándor 1941. 174.

tótanács viszont nem sorolt föl az egyházmegye egyházigazgatási alapegységei között. Egyébként Katona István, aki akkortájt kanonokként Kalocsán lakott, nem csak felsorolta és viszonylag részletesen leírta a plébániákat, hanem koruk, nyelvhasználatuk, földesuruk-kegyuruk, hívek száma és jövedelmük nagysága alapján csoportosította is azokat.⁴⁷⁷

A kalocsai érsekség plébániáiról 1804 tavaszán a Helytartótanács hivatalnokai által készített táblázat sokféle adatot tartalmaz a lélekszámtól a plébánosok állami bérkiegészítéséig. Ezekre az adatokra többször hivatkoztam könyvem előző fejezeteiben. Most az eredeti kimutatásból kiemeltem a lélekszáma, a papok számára és az összeített plébániai jövedelmekre vonatkozó adatokat. Belőlük szerkesztettem az alább következő nagy táblázatot, amelyben az espereskerületi besorolás és a plébánianevek lajstroma betűhű közlésű, ezért kurzíváltan szedett. Az espereskerületek és a városi rangok magyar megfelelőit, valamint az összes plébánianév 1913. évi nyelvi formáját az alábbi felsorolás tartalmazza.

Kalocsai Felső Kerület: 1. Bática, 2. Dunaszentbenedek, 3. Dusnok, 4. Fajs, 5. Foktó, 6. Miske, 7. Sükösd, 8. Dunapataj mezőváros.

Kalocsai Középső Kerület: 9. Akasztó, 10. Kecel, 11. Császártöltés, 12. Hajós mezőváros, Nemesnádudvar, 14. Kiskőrös mezőváros, 15. Soltvadkert.

Kalocsai Alsó Kerület: 16. Baja mezőváros, 17. Nagybaracska, 18. Csátalja, 19. Dávod, 20. Gádor, 21. Küllöd, 22. Körtés, 23. Hercegszántó, 24. Bátmonostor, 25. Béreg, 26. Gara, 27. Vaskút.

Bácsi Felső Kerület: 28. Apatin mezőváros, 29. Bezdán mezőváros, 30. Szilberék, 31. Doroszló, 32. Bácskertes, 33. Monostorszeg, 34. Szentfülöp, 35. Bácsszentiván, 36. Szond, 37. Veprőd, 38. Zombor szabad királyi város.

Bácsi Középső Kerület: 39. Bács mezőváros, 40. Bácsújfalú, 41. Vajsza, 42. Gombos, 43. Hódság, 44. Bácsordas, 45. Paripás, 46. Palona, 47. Militics, 48. Bácsújlak.

Bácsi Alsó Kerület: 49. Dunabököny, 50. Szépliget, 51. Ókér, 52. Palánka, 53. Futak mezőváros, 54. Újvidék szabad királyi város, 55. Temerin mezőváros, 56. Tittel mezőváros.

Tiszai Felső Kerület: 57. Bácsalmás, 58. Bácsbokod, 59. Bácsborsód, 60. Csávoly, 61. Jánoshalma, 62. Katymár, 63. Madaras, 64. Szabadka szabad királyi város, 65. Mélykút, 66. Felsőszentiván, 67. Tataháza.

Tiszai Középső Kerület: 68. Bajmok, 69. Csantavér, 70. Bajsa, 71. Csonoplya, 72. Kishegyes, 73. Kerény, 74. Kúla, 75. Órszállás, 76. Ószivác, 77. Nemesmilitics, 78. Topolya.

Tiszai Alsó Kerület: 79. Ada, 80. Óbecse mezőváros, 81. Magyarkanizsa mezőváros, 82. Martonos, 83. Péterréve, 84. Zenta mezőváros, 85. Szenttamás, 86. Horgos.

---

⁴⁷⁷ KATONA István 2001–2003. I. 52–77.

A kalocsai érsekség plébániáinak 1804. évi jövedelmi adatai

A plébánia			Plébános	Helyi káplán	Káplán	A plébános évi jövedelme ezüst forintban	
Sorszáma	Neve	Róm. kat. lakossága				ft.	kr.
<i>Districtus superior Colocensis</i>							
1.	<i>Battya</i>	2152	1	—	1	810	5
2.	<i>Szent-Benedek</i>	1100	1	—	—	540	2
3.	<i>Dusnok</i>	1607	1	—	—	741	21
4.	<i>Faisz</i>	1731	1	—	1	1020	20
5.	<i>Foktű</i>	1122	1	—	—	560	40
6.	<i>Miske</i>	1786	1	—	—	700	51
7.	<i>Sükösd</i>	2161	1	—	1	953	35
8.	<i>Pataj Oppidum</i>	517	1	—	—	349	44
<i>Districtus medius Colocensis</i>							
9.	<i>Akasztó</i>	1806	1	—	1	792	17
10.	<i>Ketzel</i>	2259	1	—	1	1020	35
11.	<i>Császártöltés</i>	930	—	1	—	497	1
12.	<i>Hajós Oppidum</i>	1807	1	—	1	924	11
13.	<i>Nádudvar</i>	1242	1	—	1	602	20
14.	<i>Kis Kőrös Oppidum</i>	101	1	—	—	290	50
15.	<i>Vadkert</i>	1536	1	—	—	532	43
<i>Districtus inferior Colocensis</i>							
16.	<i>Baja Oppidum</i>	9084	1	—	4	2484	34
17.	<i>Baracska</i>	1682	1	—	1	917	6
18.	<i>Csatalia</i>	1022	1	—	—	578	27
19.	<i>Dautova</i>	1586	1	—	—	958	26
20.	<i>Gákova</i>	1482	1	—	—	515	14
21.	<i>Kolluth</i>	1720	1	—	1	732	54
22.	<i>Krusevlye</i>	739	1	—	—	276	40
23.	<i>Szántova</i>	1970	1	—	1	984	2
24.	<i>Báth Monostor</i>	963	1	—	—	452	20
25.	<i>Béreg</i>	1580	1	—	—	1142	18
26.	<i>Gara</i>	2024	1	—	1	923	15
27.	<i>Vaskúth</i>	2235	1	—	1	1119	—
<i>Districtus superior Bacsiensis</i>							
28.	<i>Apatin Oppidum</i>	4489	1	—	2	1306	16

29.	<i>Bezdán Oppidum</i>	3902	1	—	2	1548	16
30.	<i>Beresztovacz</i>	706	1	—	—	583	30
31.	<i>Doroszló</i>	1600	1	—	1	658	25
32.	<i>Kupussina</i>	1578	1	—	1	742	49
33.	<i>Monostorszegh</i>	2325	1	—	1	1239	15
34.	<i>Philippova</i>	1488	1	—	1	649	17
35.	<i>Prig. Szent Iván</i>	1900	1	—	1	858	20
36.	<i>Szonta</i>	2221	1	—	1	1064	34
37.	<i>Veprovác</i>	2009	1	—	1	740	46
38.	<i>Zombor Civitas</i>	6583	1	—	4	1428	19
<i>Districtus medius Bacsiensis</i>							
39.	<i>Bács Oppidum</i>	2468	1	—	1	880	10
40.	<i>Bács Ujfalu</i>	860	1	—	—	485	43
41.	<i>Vaiszka</i>	948	—	1	—	489	23
42.	<i>Bogojeva</i>	741	1	—	—	589	4
43.	<i>Hódságh</i>	2520	1	—	1	851	18
44.	<i>Karavukova</i>	1297	1	—	—	563	17
45.	<i>Parabuti</i>	1114	—	1	—	449	59
46.	<i>Plavna</i>	1032	1	—	—	662	14
47.	<i>Ráczmilitics</i>	1373	1	—	—	542	30
48.	<i>Novoszello</i>	828	1	—	—	571	47
<i>Districtus inferior Bacsiensis</i>							
49.	<i>Bukin</i>	1482	1	—	—	600	40
50.	<i>Gajdobra</i>	2153	1	—	—	621	—
51.	<i>Ókér</i>	1027	1	—	—	473	9
52.	<i>Palánka</i>	2075	1	—	—	648	39
53.	<i>Futok Oppidum</i>	1706	1	—	1	1039	23
54.	<i>Neoplanta Civitas</i>	3847	1	—	3	1334	11
55.	<i>Temerin Oppidum</i>	3997	1	—	1	1333	10
56.	<i>Titel Oppidum</i>	867	1	—	—	258	58
<i>Districtus superior Tybiscanus</i>							
57.	<i>Almás</i>	3782	1	—	1	1782	20
58.	<i>Bikics</i>	1895	1	—	1	941	28
59.	<i>Borsód</i>	436	—	1	—	267	24
60.	<i>Csávoly</i>	1497	1	—	1	899	44
61.	<i>Jankovác</i>	3417	1	—	1	1743	58
62.	<i>Kattimar</i>	2078	1	—	1	1202	51
63.	<i>Madaras</i>	2290	1	—	1	823	35
64.	<i>Maria Theresiop. Civitas</i>	27713	1	—	4	2448	58
65.	<i>Mélykúth</i>	2644	1	—	1	1160	40
66.	<i>Szent Iván superior</i>	1822	1	—	1	946	54
67.	<i>Tataháza</i>	1229	1	—	—	502	16

<i>Districtus medius Tibiscanus</i>							
68.	<i>Bajmak</i>	2240	1	—	—	878	4
69.	<i>Csantavér</i>	1348	—	—	1	708	48
70.	<i>Bajsa</i>	688	1	—	—	377	39
71.	<i>Csonopla</i>	2602	1	—	1	982	41
72.	<i>Hegyes</i>	2027	1	—	1	898	35
73.	<i>Kernyiaja</i>	1843	1	—	1	690	34
74.	<i>Kula</i>	1655	1	—	1	1006	28
75.	<i>Sztanissits</i>	1401	1	—	—	715	3
76.	<i>Szivacz</i>	620	—	1	—	350	24
77.	<i>Nemes Militits</i>	2060	1	—	—	925	30
78.	<i>Topolya</i>	3524	1	—	1	1563	37
<i>Districtus inferior Tibiscanus</i>							
79.	<i>Ada</i>	2777	1	—	1	1731	2
80.	<i>Becse Vetus Oppidum</i>	3273	1	—	1	1835	59
81.	<i>Kanisa Vetus Oppidum</i>	5366	1	—	2	2630	4
82.	<i>Martonyos</i>	1022	1	—	—	377	41
83.	<i>Petrovozello</i>	1685	1	—	—	1041	35
84.	<i>Szenta Oppidum</i>	7204	1	—	2	3966	31
85.	<i>Szent=Tamás</i>	1081	1	—	—	547	52
86.	<i>Horgos</i>	1978	1	—	1	428	23
	<i>Summa</i>	182255	80	5	62	79011	51

A táblázatban szereplő 86 plébániát, jövedelmük mennyisége alapján az alábbi csoportokba osztottam: szegény (1–400), meglehetősen (400–800), jó (800–1200), módos (1200–2000), gazdag (2000 fölötti) ezüst forintban számolt jövedelemmel.

1–400 forint közötti jövedelműnek, vagyis „szegény”-nek minősíthető 8 plébánia: Bajsa, Borsód, Kiskőrös, Krusevlya, Martonos, Pataj, Szivác, Titel.

400–800 forint közötti éves bevétele volt, tehát a „meglehetősen” kategóriába tartozott 35 plébánia: Akasztó, Bácsújfalu, Bátmonostor, Bogojeva, Bresztovác, Bukin, Csantavér, Császártöltés, Csátalja, Doroszló, Duskok, Filipova, Foktó, Gajdobra, Gákova, Horgos, Karavukova, Kernya, Kollut, Kupuszina, Miske, Nádudvar, Novoszelő, Ókér, Palánka, Parabuty, Plavna, Rácmilitics, Szentbenedek, Szenttamás, Sztanisics, Tataháza, Vadkert, Vajsza, Veprovác.

800–1200 forintos jövedelemmel, vagyis „jó” anyagi viszonyokkal rendelkező 27 plébánia: Bajmok, Baracska, Bács, Bática, Béreg, Bikity, Csávoly, Csonoplya, Dautova, Fajszt, Felsőszentiván, Futak, Gara, Hajós, Hódság, Kecel, Kishegyes, Kula, Madaras, Mélykút, Nemesmilitics, Petrovoszelő, Priglevicaszentiván, Sükösd, Szántova, Szonta, Vaskút.

1200–2000 forintnyi éves bevételt mondhatott magáénak és ezért „módos” besorolást érdemelt 12 plébánia: Ada, Almás, Apatin, Bezdán, Jankovác, Katymár, Monostorszeg, Neoplanta, Óbecse, Temerin, Topolya, Zombor.

2000 forint fölötti jövedelem folyt be a „gazdag” szóval jellemezhető 4 plébánia: Baja, Ókanizsa, Szabadka, Zenta kasszájába.

Sajnálatos, hogy az 1804-ben készített helytartótanácsi kimutatásból Kalocsa város plébániája kimaradt. Ha ezt a hiányt valamennyire pótolni akarjuk, érdemes tanulmányoznunk a kalocsai plébánia jövedelmeinek 1792. évi jegyzékét⁴⁷⁸ és az 1804-ben kötött kalocsai paptartó kontraktust.⁴⁷⁹ 1792-ben Kalocsa városában 6134 katolikus lakott. A plébános évi jövedelme 1518 forint 47 krajcárt tett ki. 1803-ra a lakosság száma elérte a 7714 főt. 1804-ben a város elöljárósága olyan kontraktust kötött Lovas Imre plébánossal, amelyben a lecticale-jellegű járandóságokat és a stólát együttesen megváltotta évi 2000 rajnai forintért. A kalocsai plébános a biztos 2000 forintnyi bevételen túl természetben kapta a deputátumot és bizonyára a sedecimát is. Emellett a Nemespálháza birtokolt illetményföldje is hozott hasznot. Ezeknek a bevételeknek az értékét nem ismerjük, de a lecticale- és stólamegváltás összegével együtt valószínűleg messze meghaladták a 2000 forintot. Következésképp, a kalocsai plébániát az 1792. évi bevétele alapján a „módos”, 1804. évi jövedelme szerint pedig a „gazdag” kategóriába sorolhatjuk. 1800-ban az általa teremtett „I. osztályban” találta meg az érseki székváros plébániájának helyét Katona István is.⁴⁸⁰

Szegény pap – gazdag pap

A jómódúság feltételei

Azok a papok, akiket jobbra a saját híveik tartottak el, és akiknek jövedelméről ez a könyv szól, valamennyien az ún. *alsópapság*⁴⁸¹ körébe tartoztak. Néha kiemelkedett közülük egy-egy lelkipásztor, aki Kalocsán kanonoki stallumot, vagy egyházkormányzati szerepet kapott. Legtöbben azonban változatos állomáshelyeket végigjárva, „munkás életük” utolsó színterén, falujuk, városuk plébániaházában fejezték be földi pályájukat.

Az „alsópapság” kifejezés sokféle rendű, rangú, képességű, műveltségű, érdeklődésű, mentalitású, anyagi helyzetű papot takar. Az utóbbi szempontot tekintve láthatjuk, hogy a skála a kicsi vagy más vallási környezetben működő „szegény” plébániák szerény életvitelű lelkipásztoraitól a nagy lélekszámú, „módos” és „gazdag” plébániák jómódú plébánosaiig terjed. Köztük ott vannak az átlagos életszínvonalat nyújtó plébániák az egyházmegye papjainak többségével, azokkal a plébánosokkal, akik nem mindig voltak elégedettek vagyoni helyzetükkel, de akiknek életét a rájuk bízott nép „úri életnek” látta és hitte.

A plébánosok anyagi viszonyait némiképp befolyásolta származásuk, családi örökségük. Életmódjukra kihathatott, hogy szüleik, testvéreik milyen ruhákkal, lakástextilekkel, bútorokkal, háztartási eszközökkel, gazdasági szerszámokkal bocsátották őket pályájukra. Örökölték-e földet, kertet, szőlőt, házat, állatokat, amelyek a saját gazdaságukban vagy bérbe adva hasznot hajtottak számukra?

⁴⁷⁸ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1792.

⁴⁷⁹ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1804. – Közölte: BÁRTH János 1997. 310–311.

⁴⁸⁰ KATONA István 2001–2003. I. 77.

⁴⁸¹ Az alsópapságról: BÁRTH Dániel (szerk.) 2013.

Sok függött attól, hogy a pap meddig káplánkodott és mikor lett a „maga ura”. Ha pappá szentelése után 15–20 évig káplánként tevékenykedett, és ezalatt rengeteget költözködve akár 10 faluban, városban lakott, kápláni fizetéséből nem sok vagyont halmozhatott föl. Ha viszont 5–6 évi káplánkodás után ifjú plébánosként vagy adminisztrátorként plébániai javadalmat kapott, mégpedig egy „jó”-nak tartott plébánia javadalmát, esélye nyílt a gazdagodásra, vagyonszerzésre. Ehhez persze az is kellett, hogy szót értsen faluja, városa népével, eljáróságával, földesurával, a szomszéd települések papjaival. Kerülje a személyi ellentéteket, tekintélyre és népszerűsége tgyen szert környezetében. Munkájával hosszú távon elégedett legyen az egyházmegye kormányzata.

A plébános vagyonában természetesen lehetett szerepe a fentebb említett családi örökségeknek, a káplánkori szerzeményeknek, de a gazdagságot kifejező pénzek, értékpapírok, bútorok, luxusszámba menő eszközök, ezüst „drágaságok”, terménykészletek, állatok leginkább a plébánosi jövedelemből: a lecticaléből, a deputatumból, a stólából, a sedecimából és az illetményföld hasznából származtak. A gazdagodáshoz azonban nem volt elegendő önmagában a sok plébániai bevétel. A jövedelmekkel gazdálkodni is kellett, nehogy nyomtalanul felörlődjenek, elszálljanak. A gondos plébános nemcsak a rábízott lelkekkel törődött, hanem kezében tartotta a plébánia pénzügyeit is. Amellett, hogy szorgalmasan misézett, szép szavakkal prédikált; felkérésre keresztelt, esketett, temetett; szükség esetén lelki vigaszt nyújtott; töretlen igyekezettel nevelt, tanított; irányította a vallási életet, szemét mindig rajta tartotta a plébániai jövedelmeken és kiadásokon. Gazdasági tevékenysége során ésszerűen beosztotta a saját jövedelmét, és arra törekedett, hogy növelje azt. Plébániája kiegyensúlyozott működése és a saját anyagi gyarapodása érdekében többek között: 1. Mellőzte, cselédeinek sem engedélyezte a fölösleges, pazarló kiadásokat, 2. Csökkentette a vendégfogadásokat, különös tekintettel a hivatlan, váratlan, haszonleső, „úrféle” vendégek traktálására, 3. A lehetőségekhez mérte, kordában tartotta a jótékonykodást, az egyre szaporodó országos és más vidékekről érkező adományozási felhívások teljesítését, 4. Felügyelte cselédei, bérlői, munkásai tevékenységét, elszámolásait, nem hagyta magát „átejteni”, 5. Járandóságait a néptől megkövetelte. Nem hagyta évekil „lebegtetni” a hátralékokat, 6. A plébánia telkére hordott terményeket értékként kezelte, jó állaguk megóvását fontosnak tartotta. (Például nem hagyta, hogy a búza megdohosodjon a veremben, a széna megdudvásodjon a boglyában, a bor megecetesedjen a hordóban stb.) 7. A kapott, vagy a plébániai birtokon termelt terményeknek azt a részét, amely feleslegesnek tűnt a plébániai háztartás számára, a kereskedők jó megválasztásával a lehető legjobb áron értékesítette, 8. Tartalék pénzét kamatozó kölcsönzésekkel vagy jó üzleti befektetésekkel hasznosította, gyarapította, 9. Jövedelme egy részéből mives bútorokat, műalkotásokat, értékálló arany- és ezüst tárgyakat vásárolt, 10. Távol tartotta magát a káros szenvedélyektől, például nem vált az alkohol rabjává.

A vagyongyarapítás, a gazdagodás esélyét növelte a tartós egészség, a sok szenvedést okozó és sok bevételt fölemésztő hosszadalmas betegségek elkerülése.

A „szegény pap – gazdag pap” témakör kutatásának jó forrásai a hajdani plébánosok hagyatéki iratai, különös tekintettel a hagyatéki leltárakra, árverési jegyzékekre és végrendeletekre. Az alsópapság hagyatéki iratainak kutatása viszont, a könyvjegyzékek tanulmányozását leszámítva, rövid múltra tekinthet vissza, és eredményei még

szerények.⁴⁸² E sorok írója a kalocsai érseki levéltárban 2016–2017-ben 47 papi személy hagyatéki leltárait, árverési jegyzékeit tárta föl és másolta le. A tanulmányozott személyek közül 37 fő az egyházmegyei alsópapság, 10 fő pedig a kalocsai kanonokok körébe tartozott. A hatalmas dokumentumanyag feldolgozása, közlése, elemzése a jövőben remélhető. Következésképp, tanulságai ebben a könyvben még nem hasznosíthatók. Csupán tartalmi illusztráció gyanánt mutatom be alább egy-két hagyatéki irat néhány adatát.

Szegény plébánia szegényesen élő papja

„A szegényesen élő plébános” kifejezés használata szükségessé teszi annak hangsúlyozását, hogy esetében a szegénység nem tekinthető pusztán családi hozadéknak, eleve elrendelt állapotnak. Az ilyen plébános lehet, hogy önálló lelkipásztorsága előtt gazdag plébánián káplánkodott, ahol a káplánok átlagos vagy annál jobb élet-színvonalában részesült. Tulajdonképpen szerencséje hagyta el, amikor egyházmegyei felettesei nehéz körülmények közé, egy szegénynek tartott plébániára helyezték adminisztrátornak vagy plébánosnak. Alakulhatott volna úgy is a sorsa, hogy ezt a próbatételt elkerüli, és egy kedvező hírben álló, „jó” plébániát bíznak rá, ahol nagyobb anyagi gond nélkül élheti a falusi plébánosok szokásos mindennapjait.

Tanulságos példaként egy császártöltési származású fiatalon meghalt pap Koch József obrováci (boróci) rövid plébánoshelyetteségét választottam 1844–1845-ből.

Koch József a Kalocsai Sárköz délkeleti peremén fekvő Császártöltés érseki jobbágyfaluban született 1801. október 12-én, módos, sváb jobbágycsalád sarjaként.⁴⁸³ Többek között Pesten a központi szemináriumban is tanult 1824–1825-ben. Hosszú ideig és sok helyen káplánkodott a Bácskában: Kunbaján (1829), Gajdobrán (Szépligetén, 1830–1832), Kolluton (Küllődön, 1833), Karavukován (Bácsordason, 1837–1839), Mélykúton (1839), Apatinban (1840–1843).⁴⁸⁴ 1843 őszén⁴⁸⁵ *adminisztrátor*, vagyis *plébánoshelyettes* titullussal az akkortájt alapított obrováci plébánia első helyben lakó lelkipásztora lett. Viszonylag rövid, küzdelmes, nélkülözéssel, szegénységgel, intrikákkal, tengernyi nehézséggel terhelt obrováci szolgálat után szélütés érte. Négy hétig ágyban feküdt, majd 1846. április 13-án meghalt.

Obrovác (Boróc) helység a XVIII. században szerb falucskaként élte mindennapjait a Bácska délnyugati részén, a Duna nagy kanyarulata táján, Bács mezőváros és Palánka között. A XIX. század elejétől, valószínűleg spontán népmozgással katolikus németek kezdtek letelepedni a szerbek mellé. Számuk egyre szaporodott. A kalocsai érsekség sematizmusainak tanúsága szerint 1813-ban még csak 26, 1816-ban 97, 1821-ben 206, 1829-ben 460, 1841-ben 598, 1843-ban 648, 1848-ban 796 katolikus lakott a faluban.⁴⁸⁶ A kamara némi kegyúri támogatásával 1843 októberére fel-

⁴⁸² HORVÁTH Sándor 2011., BÁRTH János 2015/b.

⁴⁸³ CSÁPI. Ak. Kereszteltek. I. köt. 187. p. 59. szám. – Az adatot Bolvári Csabának köszönöm.

⁴⁸⁴ Kápláni állomáshelyeiről a sematizmusok alapján: LAKATOS Andor 2002. A névmutatóban jelzett oldalakon!

⁴⁸⁵ 1845. május 30-án azt írta levelében, hogy 19 hónapja tevékenykedik Obrovácon. Föltételezhető tehát, hogy 1843 októberében került a faluba Apatinból. – KFL. I. 1. b. Boróc. 1843.

⁴⁸⁶ SCHEM. 1829., 1841., 1848. – A többi adatot lásd a felsorolt évek hasonló sematizmusáiban!

épült a 14 öl hosszú és 4 öl széles, vertfalú nádtetős templom, amelyet szokatlan módon, az obrováci katolikus németek kívánságának megfelelően, Szent Ferdinánd (október 19.) tiszteletére szenteltek.⁴⁸⁷ 1843 második felében Bukin (Dunabökény) filiájából megalakult az obrováci plébánia, mint új egyházszerkezeti egység. 1843. szeptember 2-án Obrovác helység katolikus esküdtjei arra kérték a kalocsai érseki szentszéket, hogy helyben lakó káplánként helyezze falujukba Koch József apatini káplánt, akit még gajdobrai káplánkodása idejéből ismertek.⁴⁸⁸ Az esküdtek és az általuk képviselt nép kívánsága teljesült. Koch József még abban az évben Obrovác katolikus közösségének plébánoshelyettese lett.

Az utólag történtek alapján megállapítható, hogy az obrováci plébánia gyors önállósítása nem volt eléggé átgondolt egyházkormányzati lépés, mivel alapvető feltételek hiányoztak a pap megélhetéséhez, az új plébánia normális működéséhez. A XVIII. század jeles egyházszerező érsekei, Patasics Gábor és Batthyány József korában nem igazán fordulhatott volna elő, hogy valamelyik faluba az egyházmegye vezetői állandó papot küldjenek plébániaház hiányában. A paptartó kontraktusokban és levelekben a plébánosra áhítózó falvak mindig fogadkoztak, hogy tavaszra, illetve a remélt pap megérkezésére megépítik a papi hajlékot. (F.2., 4., 9.) Úgy látszik, a XIX. század első felében ennek a fontos feltételnek a teljesülésétől el lehetett tekinteni. Ámbar hiányoztak a pap tisztességes megélhetésének más feltételei is, amelyeket ajánlatos lett volna, régi egyházi szokás szerint, az első pap odatelepítése előtt garantálni a községgel és a katolikus közösséggel. Ez, sajnos, nem történt meg.

Az obrováci plébánosnak az 1840-es években nem volt plébániaháza. Koch József adminisztrátor és utóda is egy zsúfolt parasztházban lakott „albérlőként”, más lakókkal egy fedél alatt, egy udvarban, paphoz méltatlan körülmények között. A bérleti díj két harmadát a község, egyharmadát az egyházmegye fizette. 1848-ban Toifel Ferenc adminisztrátor azt jelentette, hogy a plébániaháznak még a „*fundussa sem assignáltatott*”, ami a kegyúr kamara hanyagságát mutatja. (F.101.) A nemrégiben letelepedett, apránként szállingózott német lakosok más bácskai német falvak lakóihoz képest szegények voltak. Sokan közülük nem tudták kifizetni a 300 pengő forintért megváltott lecticale házaspárokra kivetett 6 váltó forint 5 krajcárnyi paptartó járandóságot. A stóla, a nép szegénysége és kis létszáma miatt alig tett ki évi 10 forintot. Deputátumot, két öl tűzifa kivételével, nem ajánlott a szerb többségű községi előljáróság. Sedecimáról nem is álmodhatott a pap. 1848-ban sem szerepelt a jobbágyfelszabadítással elveszett jövedelmek között. (F.101.) A kegyúri címet viselő kamara, miként a XIX. század közepén sok bácskai faluban és mezővárosban (F.104., 106., 108.), Obrovácon is keveset törődött kegyúri kötelezettségeinek teljesítésével. Nemhogy a plébánia alapításakor, de még az 1840-es évek végén sem igyekezett az egy sessionyi plébánosi illetményföld kiadásával. (F.101.)

Mindebből következik, hogy az Obrováci plébánia az 1840-es években a szegény plébániák közé tartozott. Nélkülözésekkel, harcokkal teli nehéz élet jutott annak a papnak, akit odavetett a sors.

⁴⁸⁷ Részlet két obrováci esküdt 1843. szeptember 2-án kelt leveléből: „*Óhajtott Szent Egyházunk Szent Ferdinánd napjáig /:kit mi különösen koronás fejedelmünk iránti hálából és tiszteletből egyházunk véd-szentjeül választottunk:/, az az október közepéig ... el fog készülni*”. – KFL. I. 1. b. Boróc. 1843.

⁴⁸⁸ KFL. I. 1. b. Boróc. 1843.

Koch József módos császártöltési jobbágygazda fiaként született és nőtt fel. Apja, Koch Bertalan nagy állatállománnyal, jeles szőlőkkel rendelkező egészszelkes jobbágy volt. Anyja Schweibert Anna Mária a falut 1744-ben telepítő „szabados”, Schweibert Miklós unokájának mondhatta magát. A Koch család diák, káplán és plébánoshelyettes korában egyaránt támogatta Koch Józsefet. Anyja egy császártöltési szőlőt hagyott rá boros edényekkel. Testvére Matild, kisebb bútorokat, ágyi ruhákat adományozott neki, amikor Obrováca került. Plébánoshelyettes korában minden őszszel bort szekereztek neki Császártöltésről a rokonai. Halála évében farsangkor 6 pesti mérő búzával is segítette Matild testvére.⁴⁸⁹

Káplán korában egyáltalán nem számított szegény embernek Koch József. Több mint egy évtizeden át bácskai falvak plébániáin szolgált, ahol plébánosaitól mindent megkapott, amire a méltó papi élethez szüksége volt. Helyzete méginkább javult, amikor 1840-ben Apatin mezőváros kifejezetten gazdag plébániájára került káplánnak. Ott „úri élet” várt rá, sok teendővel, de tisztességgel. Rászoruló paptársának Maison Jakab szabadkai káplánnak 1840-ben 250 váltó forintot adott kölcsön, aminek visszafizetését gyorsan nem remélhette.⁴⁹⁰ Jó anyagi helyzetét tükrözi, hogy 1843 nyarán az elhunyt Koronay Ferenc felsőszentiváni plébános hagyatékának árverésén 397 váltó forint 48 krajcárért ezüstöket: például kanalakat, herbatea-szűrőt, csengőt, sótartót, gyertyatartót stb. vásárolt.⁴⁹¹ Abban az időben a káplánok évi 60 pengő forint éves fizetést kaptak, ami 150 váltó forintnak felelt meg. Koch József tehát a felsőszentiváni árverésen több mint két és fél esztendei fizetését hagyta ott ezüst luxustárgyakért.

Bár Koch József a plébánosi önállóság kezdetén járt, amikor 1846-ban meghalt, hagyatéki leltára és javainak árverési jegyzéke nem tükröz égbekiáltó szegénységet. Volt többek között egy 250 forintot érő hintója, egy kanapéból és 6 fekete bőrszékből álló, 60 forintos ülőgarnitúrája, egy nagy műgonddal készített, 80 forintot érő szekretere, egy 27 forintos „*politirozott credenz armárium*”, egy 60 forintra értékelt „*politirozott fennálló nagyszerű ruhaszekrénye*”, egy „*politirozott márván feldelű ... asztala*”, 15 forintot érő, egy 12 forintos „*politirozott kerek mosdó armárium*”, „*márván fedéllel*”, egy 15 forintos „*falon függő csinos réz órája*”, egy 11 forintra értékelt „*politirozott duffla író asztala*”, egy 23 forintot érő „*új mángorlója*”. 1845 májusában, a nagy panaszlevelében ugyan megírta, hogy házigazdája tiltja az állattartást, 1846 tavaszán mégis akadt néhány állat a hagyatékában: egy 60 forintot érő „*fejős tehén borjastul*” és a 7 forintra értékelt „*4 öreg lúd 13 libácskával*”. Állatállománya és a birtokában lévő, 47 forintra értékelt, valószínűleg mozgatható, talpas fa disznóól azt sejteti, hogy bízott egy önálló plébániaépület és vele együtt a plébánosi gazdálkodás megvalósulásában.⁴⁹²

⁴⁸⁹ KFL. I. 1. c. Persz. ir. Koch József.

⁴⁹⁰ KFL. I. 1. c. Persz. ir. Koch József. – Maison Jakab levelei Koch Józsefhez, 1841., – KFL. I. 1. b. Pacsér. 1849–1850. Maison Jakab plébánoshelyettes levelei.

⁴⁹¹ KFL. I. 1. c. Persz. ir. Koronay Ferenc. – Különös, de az 1843-ban Felsőszentivánon vásárolt ezüstök nem kerültek elő Koch József hagyatéki leltárának készítésekor 1846-ban. Lehet, hogy eladományozta, vagy obrováci nehéz hónapjaiban eladta a „drágaságokat”?

⁴⁹² KFL. I. 1. c. Persz. ir. Koch József. Javainak 1846. évi hagyatéki leltára és árverési jegyzéke.

Koch Józsefet az obrováci új plébánia átlagosnál szerényebb lehetőségei terelték a szegényedés felé. Talán szélütésből származó halálához is hozzájárult obrováci életének mostohaasága.⁴⁹³ Plébánoshelyettesi működésének nehézségeit, saját megélhetési gondjait maga írta le legjobban az 1845. május 30-án kelt és az érseki székhelyhez küldött levelében. A „szegény plébánia szegényesen élő papja” téma illusztrálása gyanánt következzen itt a levél viszonylag hosszú részlete!

„Az obrováci helyettesi plébániához tartozó katolikus hívek /:kiknek számuk közel 800-ra rúg, már alattam is 16 párral növekedvén :/ többnyire gyűlevész emberek, és néhány családot kivéven igen szegények, kik papjoknak ajánlott 300 pengő forintok lefizetésére nem annyira vonakodók, mint inkább tehetetlenek, úgy hogy még most is az 1844-dik évről 100 váltó forintokkal tartoznak, mellyek kézhez vételére reményem nincsen, ha csak az uradalmi ügyvéd urat fel nem kérem azoknak bírósági bé hajtásokra, azonban illetén ízetlenségeket híveimnek erántam viselhető szeretetök és bizodalomuk fenntartása tekintetéből el követni ... tartózkodom ... Továbbá több öreg özvegyek, nem tekintvén vagy fel nem fogván szegény helyhezemet, hozzám jönnek rimánkodván az ágybér elengedéséért. Ehhez járul a' stóla csekélyisége is, melly a' fentebbi engedményezéseket helyre nem hozza. Mert 1844-dik évi kereszteltetteknek számuk 44-re, a' meg holtaké 16-ra, a' házasságra kelteké 9-re mentek. Hogy tehát a' stóla igen csekély, nyilvános, és így évi jövedelmem alig mégyen 650 váltó forintra.

Papi lak nem lévén, egy paraszt házában lakom, ki Obrovácra jöttemkor sok gyermekekkel terhelt két zsellérnekis szállást adott, csak ugyan üdejök eltöltével a' házból kiköltöztek. Most azonban a' volt tulajdonos öregebbik fia átalvén apjától a' házat, ismét 3 apró nevetlen pajkos gyermekkel ide költözött a' házba, és így kívülem ismét két házas pár és az öregekével öt gyermekek lagnak a' házban, és valamint az öregek, úgy a' házat jelenleg bíró fiúis mindennemű baromfiat meg tiltott udvarában tartanom, már a' házi béke fenntartása tekintetéből túrnöm kell, annyivalis inkább mivel az egész helységben hasonló és még a templomhoz közel lévő lak nincsen. Így a' mi élelmemre meg kívántatik zöldség, baromfi, tojás, sertés, zsiradék, szóval minden mi egy házhoz kívántatik, házpénzben kerül. Ezer szerencsém, hogy a' bort anyám és testvéreim adják, és nagy bajlódással Obrovácra szállítják. Az idén is november elején 3 négy lovas kotsikkal csütörtökön dél táján Császártóltsról el indultak, a' zordon zivataros idő miatt, mind az emberek, mind a jószág keresztül ázva és fázva, csak szombaton estvéli 8 órakor, tehát harmad fél nap alatt érkeztek ide Obrovácra. Továbbá két öl fa járandóságom esztendő alatt nem elég, télen át két kályhát, magamét és cselédemét fűttetvén, azon felül a' tűzhelyen főzetvén. Ily környüállások közt próbálja bárki is a' gazdasági takarékoság szabályainak leg szigorúbb meg tartása mellett egy hosszú esztendeig leg szerényebb módon házat tartani, és tapasztalni fogja, hogy az természeti lehetetlenség, s így tán meg ítélni nem fog senki, ha szenvedő adósságom már 300 váltó forintokat felül halad, a' nélkül, hogy csak egy darab ruhátis szerezhettem volna testem fődözésére”.⁴⁹⁴

⁴⁹³ Az sem lehetett közömbös Koch József számára, hogy egy sértődött, izgága vénember, a helyi szerbekhez dörgölöző és a következő katolikus papokat is búsitó volt obrováci jegyző, Alföldy János 1844-ben egy templomi szék áthelyezése miatt összekülönbözött vele, és többször följelentette Kalocsán az érseki székhelyénél. – KFL. I. 1. b. Boróc. 1844., 1850.

⁴⁹⁴ KFL. I. 1. b. Boróc. 1845.

Gazdag plébánia jómódú papja

A jól jövedelmező, módos és gazdag plébániák plébánosainak lehetséges gazdagodását, jómódját két példával mutatom be. Az egyik példa Csupor Mihály kalocsai kanonok nagyprépost 1821, vagyis Kalocsára költözése előtti plébánosi gazdagságát, a másik példa az 1848-ban elhunyt Jankovics Márton jankováci plébános anyagi helyzetét villantja föl.

Csupor Mihály kanonok, nagyprépost 1765-ben született a Győr vármegyei Szemere faluban. Kalocsán halt meg 1842. október 1-jén. Nagy vagyont hagyott hátra, de ez a főkáptalan tagjai esetében nem számított ritkaságnak.⁴⁹⁵ Halálakor a házában talált készpénz 7826 ezüst forint 39 krajcárt tett ki, ami „bécsi becsben”, vagyis váltó forintban számolva 19.566 forint 37 krajcárra rúgott. 13 személynél, leginkább jeles úrféleknél volt kamatozásra kölcsönadott pénze. Így a birtokában lévő „kötelezvények” 16.040 pengő forintot, vagyis 40.100 váltó forintot értek. 172 darab arany és ezüst „drágaságát”, ékszerét fel sem értékelték a hagyatéki végrehajtók, mivel végrendeletének megfelelően azok természetben rokonai birtokába kerültek. A pénzeket, a kötelezvényeket és az arany-ezüst „drágaságokon” kívül természetesen sok bútor, ruha, lakástextil, edény, termény stb. is maradt utána.⁴⁹⁶

Valószínűnek látszik, hogy Csupor Mihály nagyprépost a vagyona nagyobbik részét kalocsai főpapként, a főkáptalan tisztségviselő tagjaként szerezte. Azonban Kalocsára költözése előtt sem szűkölködött. 1790-ben szentelték pappá. Az 1790 és 1821 közötti három évtizedben legtöbbször az egyházmegye jó anyagi helyzetben lévő plébániáin tevékenykedett. 1791 és 1794 között Újvidék szabad királyi városban és Zenta mezővárosban volt káplán. 1795-től 1798-ig tartó rövid és bizonyára nehéz szenttamási plébánosi kitérő után 1799-ben Temerin magyar mezőváros plébánosa lett. Az is maradt több mint 20 éven át. Temerin akkortájt az egyházmegye egyik igen módos plébániájának számított, Csupor Mihálynak tehát az ott töltött több mint két évtized alatt volt alkalmja a vagyongyűjtésre, a gazdagodásra. Amikor 1821-ben kinevezték kalocsai plébánosnak, ami akkor együtt járt a főkáptalani tagsággal, az alsópapság köreiből való kilépéssel, gondot okozott számára hatalmas vagyonának, sok holmijának Kalocsára szállítása a fölttöbb távoli, körülbelül 200 kilométerre fekvő Temerinből. Akkortájt az volt a szokás, hogy a fogadó város, falu szekerei költöztették a plébánost. Kalocsa város előljárósága bizonyára ódzkodott a hosszú fuvarozástól és nem igyekezett eléggé a költöztetés lebonyolításával, mert Csupor Mihály 1821. július 15-én levélben szólította föl az érseki város vezetőit, hogy „vagyonjai” költöztetésére 80 lovaskocsit küldjenek Temerinbe. Fontosnak tartotta, hogy a hatalmas kocsikaraván vezénylésére, rendben tartására legalább egy városi esküdt is tartson a fuvarozókkal.

A 80 kocsi igénye kissé meglepőnek, sőt némileg hihetetlennek tűnik a XXI. századi olvasó számára. Ezért szószerint idézem a levél kocsiküldésre vonatkozó részét: „*Gondolom, humimnak által tételére legalább 80 jó kocsik el kerülhetetlenül*

⁴⁹⁵ Szerencse, hogy vagyonából sokat juttatott művelődéspártoló és jótékony célokra is. Vö.: ÖKRÉSZ Károly 1993. 22–26.

⁴⁹⁶ KFL. I. 1. c. Persz. ir. Csupor Mihály.

*szükségesek, mellyek közül 20 zsákokkat, a többi 60 pedig ponyvát, házi eszközeimnek védelmezésére és jó karban való által szállítására magokkal hozni köteleztessenek, úgy és nem különben a föllül meg nevezett kocsikon kívül 8 hámos lovak küldesenek, mellyek tulajdon két kocsim elejbe fogattatni fognak. Azonban, hogy az egyenetlenség, káromkodás avagy kár tétel el mellőztessen, javaim pedig sérelem nélkül által tétessenek, okvetetlenül egy vagy még több eljáróknak is vélek való meg érkezése szükséges.*⁴⁹⁷

1847. december 26-án meghalt Jankovics Márton jankováci plébános. Javainak részletes összeírását 1848. január 5-én fejezték be. 180 műből és 348 kötetből álló könyvtárának árbecslés nélküli számbavétele január 7-re maradt.

Jankovics Márton 1786. október 25-én született. Fialapap korában Csonoplyán (1810), Kúlán (1811–1814), Gajdobrán (Szépligetén, 1815–1816), Újvidéken (1817–1820) káplánkodott. Ha előbb nem, újvidéki főnökétől, Thueguth Vencel plébánostól, a későbbi kalocsai kanonoktól megtanulhatta a gazdag városi plébánián, jólétben élő plébános eredményes jövedelemfelhasználó gyakorlatát.⁴⁹⁸ 1821-ben, 35 éves korában a kalocsai érsek kinevezte jankováci plébánosnak. 26 éven át töltötte be ezt a jeles tisztséget. Jankovác észak-bácskai magyar mezőváros plébániája akkortájt a kalocsai főegyházmegye egyik legmódosabb plébániájának számított. Reformkori plébánosa okosan gazdálkodott plébánosi bevételeivel. Ezáltal az alsópapság körében szokatlan mértékű vagyont halmozott föl.

Jankovics Márton jankováci plébános teljes vagyona az 1848 januárjában készült felmérés szerint, jeles könyvtárának értéke nélkül, 89.979 váltó forintot tett ki. Ebből 1623 forintot készpénzként tartott a lakásában. Vagyontárgyainak leltárba vett összessége: bútorokkal, lakástextilekkel, ruhákkal, edényekkel, háztartási és gazdasági eszközökkel, állatokkal, termény-, élelmiszer-, bor-, takarmánykészletekkel 7760 forint becsült értéket képviselt. 57.826 forintnyi vagyonát „kötelezvényekben” lehetett fellelni. Úgy látszik, a szorgos plébános, bankot helyettesítendő, rendszeresen adott kölcsön, viszonylag nagy pénzeket is, kamatra. Adósai között 36 személy és vállalkozás szerepelt Bács-Bodrog vármegye egész területéről. A hagyaték végösszegeből hiányzó 22.775 forintot magyarországi és részben ausztriai részvényekbe fektette a gazdasági ügyekben kellően járatos jankováci plébános.⁴⁹⁹

---

⁴⁹⁷ KFL. I. 1. b. Kalocsa. 1821.

⁴⁹⁸ KFL. II. 1. c. Persz. ir. Thueguth Vencel. 1839. évi hagyatéki (árverési) jegyzéke.

⁴⁹⁹ KFL. I. 1. c. JANKOVICS Márton. 1848.

V. ÖSSZEFOGLALÁS

A XVIII. században és a XIX. század első felében, a kései feudalizmus korában, Magyarországon a római katolikus falusi és mezővárosi papokat azok a közösségek tartották el, amelyeknek a lelki gondozását végezték. A falvak, városok előjáróságai, illetve a vallási közösségek képviselői sok tárgyalás, vitatkozás után szerződéseket kötöttek plébánosukkal, amelyekben aprólékosan felsorolták, hogy mennyi pénzzel, milyen terményekkel és miféle ingyenmunkákkal biztosítják lelkipásztoruk megélhetését. A paptartás rendjének alakulásában nagy szerep jutott a jogszokásoknak, a hagyományoknak.

A vizsgált terület a Kárpát-medence déli sávjának középső része, a Duna és a Tisza folyók közötti sík, alföldi táj. Itt terült el évszázadokon át a kalocsai érseki főegyházmegye, amelynek nagyobb déli része az első világháború után Szerbiához került, kisebbik északi része Magyarország kötelékében maradt. A kalocsai érsekség területén a XVIII–XIX. században a katolikus hívek leginkább magyarok, németek és horvát nyelvjárást beszélő déli szlávok (bunyevacok, sokácok) voltak. A körülbelül 200 km hosszú és 100 km széles főegyházmegye az újkorban magában foglalta a teljes Bács-Bodrog vármegyét és Pest-Pilis-Solt vármegye elkeskenyedő déli részét.

A katolikus alsópapság, a falusi, mezővárosi plébánosok megélhetését a következő járandóságok, jövedelemforrások biztosították:

1. A házaspáronként fizetett pénz- és gabonajárandóság, amelyet latinul a *lecti-cale*, magyarul az *ágybér*, *párbér* néven emlegettek.

2. A *deputatum*-nak nevezett terményjárandóság, amelyet a község, a város, mint szervezet adott. Jellemző elemei: tűzifa, bor, hizott sertés, vaj, faggyú, só, marhahús, széna, szalma.

3. A családi eseményekhez kapcsolódó, megrendelt papi szolgáltatásokért (keresztelés, esketés, temetés) fizetett díj, a *stóla*.

4. A mezőgazdasági terményekből 1848-ig a megyéspüspök számára szolgáltatott egyházi tized plébánosoknak visszajuttatott egytizenhatod része, a *sedecima*.

5. Javadalmi föld haszna. A plébániai földet, amely legtöbbször akkora volt, mint egy jobbágytelek, a helység földesura, a helyi egyház kegyura adta, és a plébánia kötelékébe tartozó hívek ingyen művelték.

6. Jogszokásszerű rendszeres ajándékok, ünnepi konyhára való állatok; ingyenes fuvarozások malomba, búcsúkra, papi gyűlésekre; lakhatás a plébániaházban.

7. Szükség esetén állami és főegyházmegyei támogatás, segély. *Coleda*, vagyis adománygyűjtés a vízkereszt-napi házszenteléskor.

8. Alapítványi misék, valamint a közösségek (pl. a céhek) által hagyományosan mondatott misék bevétele.

9. A filiák népének fizetnivalói.

10. A katolikus plébános joghatósága alatt élő protestánsok 1790 előtti stólája, termény- és munkaadománya.

A káplánokat, vagy segédlelkészeket a plébánosaik tartották és fizették.

A felsorolt járandóságok között a legtöbb helyen meghatározó szerep jutott a lecticalénak, népes plébániák esetében a stólának, a nagyobb városokban a jobbágyteleknél jóval nagyobb javadalmi földnek. A deputátum általában a stabilitást jelentette a paptartásban.

A plébániák sokféle ok, például a lélekszámuk nagysága, kegyuruk bőkezősége vagy szűkmarkúsága miatt különböző színvonalú életmódot tettek lehetővé plébánosuk számára. Ezért nem volt indokolatlan a „gazdag plébános” – „szegényesen élő plébános” megjelölés.

A paptartás rendjében, módjában a XVIII. században és a XIX. század első felében történt néhány átalakulás. Ezek a változások a pénzárandóság súlyának növekedését jelentették a természetbeni járandóságok korábbi szerepével szemben. A kutatás időhatára, a XIX. század közepe után, valamint a XX. század első felében fokozódott a pénzárandóság jelentősége. Az 1848 utáni 100 év *párbérváltásai szerződésai* azt tükrözik, hogy hol a plébánosok, hol a hívek igyekeztek szabadulni a nagymúltú természetbeni paptartó járandóságoktól. A változások szorgalmazói arra törekedtek, hogy ezeket a szolgálmányokat mindinkább adószerű pénzfizetéses egyházi hozzájárulássá alakítsák át.

A kötet függelékében 111 levéltári dokumentum betűhű szövege kapott helyet: szerződések, bérajánlatok, levelek, plébániai jövedelem-kimutatások az 1738 és 1849 közötti évekből.

VI.
FÜGGELÉK

B e v e z e t ő

A közölt dokumentumok plébániák szerinti megoszlása

(A korabeli nevek ABC – rendjében)

Akaszto 33., 65., 70., 94.	Kernya (Kerény) 111.
Almás (Bácsalmás) 34.	Kishegyes 11., 20.
Apatin 108.	Kucora 38., 47.
Bajmok 35., 76.	Kunbaja 97.
Bajsa 62.	Kupuszina 3., 7.
Baracska (Nagybaracska) 2., 61.	Lak (Géderlak) 37.
Bács 51., 57.	Madaras 16., 17., 18.
Bátmonostor 6., 9.	Martonos 39., 48.
Bezdán 8., 87., 106.	Mélykút 14., 98.
Béreg 83.	Miske 26., 41.
Bikity (Bácsbokod) 77.	Mohol 27., 50.
Bresztovác (Szilberek) 88.	Nemesmilitics 5., 19., 45., 100.
Csanád (Érsekcsanád) 54., 73., 75.	Obrovác (Boróc) 101.
Császártöltés 30.	Parabuty (Paripás) 104.
Csátalja 78.	Pataj (Dunapataj) 40., 60.
Csonoplya 53.	Petrovoszeló (Péterréve) 31.
Dautova (Dávod) 93.	Sükösd 66., 84., 110.
Doroszló 49.	Szabadka Szent Rókus 56., 107.
Dusnok 21., 72.	Szabadka Szent Teréz 89.
Fajsz 23., 25., 68., 82.	Szántova (Hercegszántó) 22., 91.
Felsőszentiván 13.	Szentbenedek (Dunaszentbenedek) 1.
Filipova (Szentfülöp) 109.	Szentistván (Bajaszentistván) 52., 67.
Foktó 59.	Szonta (Szond) 85.
Földvár (Bácsföldvár) 28.	Sztanisics (Őrszállás) 55.
Gajdobra (Szépliget) 102.	Tataháza 64.
Gákova (Gádor) 92.	Topolya 80.
Hajós 103.	Új – Karavukova 4.
Hódság 99.	Újvidék 42., 90.
Horgos 10., 12., 36., 43., 79.	Uszód 63., 71.
Horgos – Szentpéter 46.	Vaskút 105.
Jankovác 81.	Veprovác 15., 29.
Kalocsa 69.	Zenta 44., 86.
Katymár 32., 96.	Zombor 58.
Kecel 24., 74., 95.	

A közölt archív szövegek iratfajták szerinti megoszlása

- 1 – 59. Plébánosokkal kötött kontraktusok és kontraktust helyettesítő közösségi ajánlatok a papi járandóságok biztosításáról.
- 60 – 83. Levelek és közösségi nyilatkozatok a paptartásról
- 84 – 92. Jövedelem-kimutatások (1848 előttiak)
- 93–111. Jövedelem-kimutatások (1848. évi, nyomtatott táblázatba kézzel beírt válszok)

*Az 1848. évi plébániai jövedelemkimutatások nyomtatott táblázatának rovatai
(Az eredeti rovatnevek szószerinti közlése)*

Egyházak, lelkészek és jövedelmeik összeírása, 1848

- 1. Az anya-egyház és törvényhatóság melyben van
- 2. Fiók egyház
- 3. Kegyuraság
- 4. A fiók egyháznak távolsága az anya-egyháztól
- 5. Az anya és fiók egyházban létező hívek száma
- 6. Oktatási nyelv
- 7. A pap neve, életkora és szolgálati évei
- 8. Káplán. Száma, évi fizetése pengő pénzben
- 9. Az anya- vagy fiók-egyházhoz tartozó földek
- 10. Ezen ingatlanoknak tíz évi középszámítás szerint reménylhető haszonbéri jövedelme
- 11. Az egyház más jövedelmei
  - [a] Kész pénzben (pengő pénzben)
  - [b] Termeszterményekben
  - [c] Ezen természetényi jövedelmek tíz évi piaczi ár középszámítása szerint, pénzre változtatva (pengő pénzben)
  - [d] Papi pénzben, stolában, vagy más akármilyen cím alatt (pengő pénzben)
- 12. Az új törvény szerint megszűnt tized 's tizenhatod jövedelmi veszteség (pengő pénzben)
- 13. El van-e látva lakással? Ha nincs, kitől és mennyi pótlást kap?
- [14.] Helybeli észrevételek a fennebbi egyes rovatokra
- [15.] Kelt

Dokumentumok

1.

Szentbenedek (Dunaszentbenedek) helység előjáróinak kontraktusa a szentbenedeki plébánossal, azokról a szolgáltatásokról, járandóságokról, amelyeket a falubeli kálvinista közösség ad a római katolikus plébános számára (1748)

Mi alább meg irtak Szent Benedeki Birák, Esküttek több lakossainkal edgyütt, az Helységünk által Kalocsai Szent Székre a' végre exmittáltattunk, hogy Helységünkben lévő és az utánis leendő Tisztelendő Plebanus Uraimék subsistentiajarul atyafiságosan szükséges végezésre meg alkudnánk: Adjuk tehát tudtára mindeneknek a' kiknek illik, hogy mi említett Helységben lévő Calvinista Gyülekezet magunk jó akarattunkbul le kötelezzük magunkat, Plebanus Uraiméknak esztendőriül esztendőre minden pör patvar nélkül a' die 1-a januarii Anni labentis infrascripti esztendőnkint fizetni Rhenes forintokat 10, mellyeket Helységünk Birái bé szedni és két terminusra, ugy mint Sz. György napra egy felét, más felét pedig Sz. Mihály napra le fizetni s fizettetni tartozni fognak. Nem külemben tartozni fogunk Helységünkben lévő és leendő a mi Plebanus Uraiméknak esztendőnkint Sz. Mihály napjára tíz posonyi mérő kézteres de meg rostált búzát ki mérni s meg adni. Hasonlóképpen tíz szekér fát, de jót, magunk alkalmazosságunkkal bé hordani és jó rendbe rakni le kötelezzük magunkat. Szénát pedig a' mint illeti, azon Plebanus Uraiméknak tartozni fogunk egy rétet tíz szekér szénára valót, de olly helyen, a hol a' víznek az ára nem olly könnyen árthat, ki mutatni és effective által is adni, mellyet pedig ha Plebanus Uraimék magok szükségéire le nem kaszáltatnak eő Atyaságoknak nem léssen szabad senkinek exarendálni, hanem maradni fog Helységünk szükségére. Utollyára bevett szokás szerint és mindenütt bevett rendelés szerintis magunkra vallalyuk Stolanak egész praestatio[já]t, meg adássát és a' fizetését, mellynek nagyobb bizonyására ezen levelünket kezünk kereszt vonásokkal subscribálván, és Helységünk pecsétünkkel meg erősítvén, magunkrul ki adtuk.

Költ Kalocsán augusztus havának 6-dik napján 1748-dik esztendőben.

*Fő Bíró Vidó[k] Gergely +
Nemes István Eskütt +
Szakály Mihály Eskütt +
Vidók János +
Tóth András +
Tóth János +
Szent Benedek Helységnek Lakossaj.*

Jegyzet:

Kalocsa, 1748. augusztus 6.

Szentbenedek → Dunaszentbenedek (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Dunaszentbenedek (Bács-Kiskun m.)

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Dunaszentbenedek. 11–12., Jelzete 2018-ban: KFL. I. 1. b. Dunaszentbenedek. 1748.

Kétoldalas hitelesített tisztázat hat szentbenedeki lakos kereszttel jelölt néviratásával.

2.

Baracscai (nagybaracscai) katolikusok nyilatkozata arról, mivel és hogyan támogatják majd leendő papjuk megélhetését (1751)

Mi alább irattak adgyuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik, s vallyuk ez kontraktuális obligatióknban, hogy az ágybéren kívül, midőn jövendőbéli Plébános Urunk plébániánkra el jövend, tehát föllül említett lekticalén kívül kötelezzük magunkat esztendőről esztendőre, úgymint két szekér szénát, két napi szántást, melybe(n) Plébános Uram maga ad magot, aratását a' község teszi. Mise mondásra 2 akó bort tartozunk adni. Fél mása sót, tíz icze vaját, 40 font faggyút. Adni köteleztetünk azon kívül: 1 hízlalt ártánt, ha azt nem, tehát az helett 6 forintot fogunk fizetni. Mind ezeken kívül pediglen tüzellő fát is adunk, a mennyi szükséges... Nem külömben ez jövő télen három szobának, konyhának, kamorának, pinczének, istálónak szükséges szerszámát meg fogunk készíteni, úgy hogy jövő kikeletre a' plébánia házhoz hozzá foghassunk és meg építhessük, hozzá tartozandó kertivel edgyütt.

Melyről is adgyuk ezen kontraktuális levelünket nevünk és helységbéli föl tett pecsétünkkel meg erősítve.

Actum coronális Baracsán, 19-dik napján junius holnapnak, Anno 1751.

Catholicus kösség részirül

*Arakj Gabor
Banosi Istvány } esküttek
Korsós János
Mojses Istvány
Simeghj György
és egész kösség.*

Jegyzet:

Baracska, 1751. június 19.

Baracska (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Nagybaracska (Bács-Kiskun m.)

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Nagybaracska. 1. p., 2018-ban: KFL. I. 1. b. Nagybaracska. 1751.

A községi jegyző által írt, egyoldalas eredeti tisztázat névírásokkal és Baracska helység pecsétjével.

3.

Kupuszina helység ajánlata leendő papja számára (1754)

Mi alól meg irtak, recognoscallyuk, hogy következő Lelki Atyánknak fogunk esztendőnként administrálni alól irt specificált módon, úgy mint:

Primo. A lecticalét és stólát azon képpen, a' mint más helységek ki vagyon adva.

Secundo. Bort adunk 5 akót, idest öt. Sót 1 mását, idest egy mását, egy élő ártánt, vagy 5 forintot, gyertyát 20, idest húsz fontot, vaját 15, idest tizenöt itzét, szénát 6, idest hat szekérrel, fát 20, idest húsz ölet, őszi búzát a' maga magvából el vetünk 6, idest hat posoni mérőt, tavaszitis azon képpen hat posoni mérőt.

Mind ezekre adgyuk ezen nevünk írásával és helységünk pecsétjével confirmált obligatoriankat.

Signatum in Coronali Possessione Kupuszina, die 10-ma 9-bris 1754.

*Bíró: Szöcs András
Esküttek: Szurop György
Csernák Lőrincz
Péter Mihály
Kléjó István
Hodován György
és egész kösség.*

Jegyzet:

Kupuszina, 1754. november 10.

Kupuszina → Bácskertes (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Kupusina (Szerbia, Vajdaság).

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Kupuszina (Bácskertes). 1. p., 2018-ban: KFL. I. 1. b. Bácskertes. 1754.

Egyoldalas eredeti tisztázat Kupuszina vezetőinek névratásával és a helység pecsétjével. Az irat hátoldalán korabeli levéltárosi témajelzés: „Pro subsistentia Parochi Kupuszinensis Contractus de Anno 1754.”

4.

A hajdani Új Karavukova helység kontraktusa Bajalich Antal esperessel
a leendő új karavukovai plébános ellátásáról, jövedelmeiről
(1764)

Mi alább megíratlak adgyuk emlékezetül mind azoknak, valakiknek illik eő nagyságoknak 's eő kegyelmeknek, hogy kérésinket meg hallgatni méltóztatván az Méltóságos és Nagyságos Kalocsaj Érsek eő Excellentiája, hogy ugyan Plébánust adandana, kire nézve ugyan eő Excellentiája parancsolattýábul hozzánk érkezhén minden plébániához tartozandóknak meg vizsgálására érdemünk fölött való kegyelmes urunk, melynekis fizetésére ilyen formán ajánlyuk magunkat, úgy mint:

1-mo. Minden pár ember fog adni kr. 30, egy posonyi mérő búzát, fél posonyi mérő zabot, a' kiknek pedig zabjok nem fog lenni, kukoriczával, vagy árpával, vagy czirokkal fogják elégíteni Tisztelendő Plébánus Urunkat.

2-do. Öt napi őszi szántás, négy napi tavaszi, takarításával, magván és nyomtatásán kívül. Hét igaz szekér széna, a' mellett midőn víz áradás nem lészen hat boglyára való rétet. Egy hízott s.v. sertést, avagy a' helyett fl. 6. Egy mázsa soót, fél mázsa faggyút, tizenkét icze tehén vaját, nyolcz akó bort, a' melyből fog adni Tisztelendő Plébánus Urunk Szent Misékre és áldozatokra. Az helység No. 25 öl fát. Stóla pedig közönséges.

3-tio. A mellett obligálljuk magunkat, hogy mihelest meg nyílik az üdő, azonnal az plébánia háznak építéséhez kezdünk, fogunk is iparkodni, hogy pünkösdig megis készítsük.

4-to. A parochiai épület pedig illy formán lészen: Főtisztelendő Plébános Úr számára két szobát, cselédeknek egyet, egy kamarát, pinczét, istállót, fészert, kertet, és mindezeket bé is kerítyük. Kutat pedig esztendőre fogunk ásni.

Melynek nagyobb bizonyására és el hitelére agyuk ezen levelünket, és uzuált helységünk pecséttyivel meg erősítyük.

Új-Karavukova, die 28-a febr. 1764.

*Biró Nemes Mihály
Medve Istvány
Katona János
Agócs György
Serfőző Ferencz
Márffy György
Hornyak Imre
Közönséges kösség Tataj Mihály
Pék Gergel
Laczkó Joseph
Nemes Ferencz*

Jegyzet:

Új Karavukova, 1764. február 28.

Új Karavukova→Bogojeva→Gombos (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bogojevo (Szerbia, Vajdaság)

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Új-Karavukova. 2–4. p., 2018-ban: KFL.

I. 1. b. Bácsordas (Karavukovo). Valójában Gombos (Bogojevo) iratai között lenne a helye, mivel a hajdani Új Karavukova falnak nem Bácsordas, hanem Gombos a jogutódja.

Új Karavukova falu a XVIII. század közepén rövid ideig állt fenn. 1770 táján a Duna nagy árvize hatására elnéptelenedett. Magyar lakói jobbára a Bogojeva nevű szomszédos területre költöztek át, megteremtve a magyar népességű Bogojeva, a későbbi Gombos falut. (Vö.: IVÁNYI István 1906–1909. II. 121–124.)

Új Karavukova falu jegyzője által fogalmazott eredeti tisztázat névírásokkal. Két változata maradt fenn egymás mellett. Egyiket aláírta „Bajalich Antal fölső Bács Districtusnak Esperesse”, a másikat nem. A két változat helyesírása jócskán eltér egymástól. Ráadásul az esperes által aláírt példány gyengébb, felületesebb szövegezésű, mint a másik. Valószínűleg az esperessel alá nem íratott példányról másolták sebtében, felületesen. Ezért a közlésnél azt a példányt vettem alapul, amelyen nem olvasható az esperes aláírása. Az *ablutio* témakörére való tekintettel szükséges megjegyezni azonban, hogy az aláírt változaton a 2. pont *áldozatokra* szava helyett a kifejezőbb *áldozóknak* szó szerepel.

5.

Nemesmilitics nemesi község egyezsége plébánosával
(1765)

Contractus

Az Nemes Millicsics kösség egy részről, más részről Tisztelendő Pater Firan Mártony Plébános Úr köszt a' 1-ma januarj Anni 1765, usque ultimam X-bris ejusdem Anni, következő punctumok szerént lett, tudnya illik:

1-mo. Feő Tisztelendő Pater Kiss vicarius ural a mint Kalocsára a' végett Nemes Kösségtől deputaltattak contrahálván, az az minden pár ember fizetni fog 50 dénárokat.

2-do. Azon képpen minden pár egy posonyi mérő búzát és fél posonyi mérő tavaszit annyi tartozik.

3-tio. Egy majálist, vagyis érette 5 forintokat.

4-to. Fája és füttőjének való szalmája, már az Nemes Kösséggel azokért meg edgyezett mód szerént adatik 24 forint.

5-to. Ablutiora pedig borban 4 akó, id est pro sacrificio Missae.

6-to. Vaj in natura 10 itze.

7-mo. Fagyú 10 font.

8-vo. *Só pediglen 50 font.*

9-no. *Szénának való füvet, mellyet maga kaszáltasson, 10 boglára valót.*

10-mo. *Búza alá való föld 8 posonyinak és 4 tavaszinak, ezeket is maga szántatni, termést arattatni, hordattatnyi s nyomtattatni tartozni fog.*

11-mo. *Temetés eöregtül az mint eddig volt, 1 forint. A kicsinyek temetése 50 dénár. A keresztelés pedig 28½ dénár, az avatás 11½ dénár.*

12-mo. *Az esküttetés volta szerént 1 forint 50 dénár.*

Utolyára pedig inchoative ab Anno 1763 egy mázsa hús hozzája adatik, oly okkal, hogy az fölül meg irt esztendő el folyásával az több következendő esztendőkbekben is a' specificált punctumok állandók legyenek, úgy hogy azokbul se el nem vetetődhessék sem pediglen hozzája ne tétetődhessék.

Melynek is nagyobb állandóságára és erősítésére ezen contractualis levelünket élő pecsétünkkel és nevünk subscriptiojával meg erősítvén egymásnak adjuk.

Nemes Milicsics die 1-ma januarj Anno 1765.

Egész kössége az megírt nemes helnek

Correctum in vocibus inchoative ab Anno 1763 per me Michaëlem Tar juratum notarium loci.

In primis reservata reservanda autoritate superiorum et libero jure successorum contractum in initum.

Martinus Firan

Parochus loci Nemes Militics

Jegyzet:

Nemesmilitics, 1765. január 1.

Nemesmilitics (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Svetozar Miletić (Szerbia, Vajdaság).

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Nemesmilitics. 66-67. p., 2018-ban: KFL. I. 1. b. Nemesmilitics. 1765.

Kétoldalas korabeli másolat olyan példányról, amelyen rajta volt a nemesi község és a plébános pecsétje is.

6.

Bátmonostor helység Baracska (Nagybaracska) filiájaként kötött egyezsége
a baracskai plébánossal
(1766)

Alább írtak praesentibus adgyuk tudtára az kinek illik, hogy Tisztelendő Baracska Plebánus Úrnak, mi Báth Monostorj lakosok esztendőörül esztendőre fizetünk, úgy mint:

1. *Minden pár ember ad egy posonyi mérő búzát és tíz garast. Item egy kis véka zabot.*

2. *Deputatumot adunk úgy mint: egy meg élő sertést, vagy hat forintot, fél mása soót, negyven font fadgyút, tíz icze olvasztott vaját, öt szekér szénát, hat öll fát tűzre valót, és ugyan sem többet, sem kevesebbet, mellyről praesentibus atestálunk helységünk usualis pecsétivel meg erősítvén.*

Dátum Báth Monostor, die 4-ta novembris 1766.

*Nos Judex et Jurati praefatae Possessionis
ita recognitum.*

Jegyzet:
Bátmonostor, 1766. november 4.
Bátmonostor (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban Bátmonostor (Bács-Kiskun m.).
1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Nagybaracska. 30. p., 2018-ban: KFL. I. 1. b. Nagybaracska. 1766.
Egyoldalas eredeti tisztázat Bátmonostor helység pecsétjével.

7.

Kupuszina helység előjáróinak nyilatkozata arról, hogy plébánosukkal
megegyeztek az ágybér fizetéséről
(1767)

*Mi alább meg irt Cameralis Kupuszina helységünknek hites Birája és Tanács
béli esküttei praesentibus adgyuk tutokra az kiknek illik, hogy mi Tisztelendő Plébánus
Urunkal meg egyesültünk, az mi illeti kész pénzbul álló ágy bérben in florenis százban,
mely nevezett száz forintokat quart számra az helység cassajából fizetni, mind addig
migen ű excellentiájának mind pedig Tekintetes Nemes Vármegyének ez iránt teendő
tovább való kegyes dispositiojáig magunkat obligálljuk.*

*Melynek nagyobb bizonságára adgyuk ezen szokott élő helységünk pecsétjével
erősített írásunkat.*

Signatum Kupuszina, die 1-ma jan. Anno 1767.

*Fő Biró Fejes Josef
Esküttek Buják György
Csernák Lőrincz
Gutai Mihály
Klajó István*

Jegyzet:
Kupuszina, 1767. január 1.
Kupuszina → Bácskertes (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Kupusina (Szerbia, Vajdaság).
1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Kupuszina (Bácskertes). 29. p., 2018-ban:
KFL. I. 1. b. Bácskertes. 1767.
Egyoldalas eredeti tisztázat Kupuszina vezetőinek névratásával és a helység pecsétjével.

8.

Bezdán helység kontraktusa plébánosával, Petrás Jánossal
(1767)

*Mi alább nevezett Bezdányi Cameralis Helységnek Birái és fő előjáró eskütt
személyli ezen reversionális levelünk tulajdonságával magunkat egész helység nevé-
vel kötelezzük, hogy amiképpen Canonica Visitationak alkalmatosságával Tisztelendő
Plebanus Urunkkal Petrás Jánossal szánt szándékkal lett köz végzésünk szerint meg
alkudtunk, esztendő számra ökegyelmének fizetni fogunk.*

*Primo: Az ágybér búzán kívül, mellyet esztendőnként közönséges Érseki rendelés
szerént bé veszen, az Lélek pénzt, melly minden pár embertül hasonló képpen Érseki
rendelés szerént jár ökegyelmének 30 krajczár[jával] száz nyolczvan Rhénes forinto-
kat esztendőnként magunkra válalván, bé szedgyük és ökegyelmének akár fertály
számra akár fél esztendőre szorgalmatosan kezéhez méltóztatni igyekezőnk.*

Secundo: Az Istenben boldogult Patacsics Gábor kegyelmes fő pásztorunk kegyes rendelési szerént tartozunk Tisztelendő Plebanus Urunknak ezekkel: 1-mo. Tizen nyolcz posonyi mérő őszi és tizenkét posonyi mérő tavaszi vetéssel, 2-do. Nyolcz szekér szénával, 3-tio. Fával, amennyi szükséges, 4-to. Egy hizlalt ártánnyal, 5-to. Huszon négy font vajjal, avagy tizen öt iczével, 6-ta. Ötven font fadgyúval, 7-mo. Ötven font soóval, 8-vo. Szent mise szolgálattýára két akó jó borral.

Hogy pedig mi közöttünk és a mi Tisztelendő Plebánus Urunk között a szent békesség, atyafiúi szeretet, Isteni félelem mindennemű ellenkezés, viszátkodás nélkül illendőképpen meg tartassék, ilyen szövetséget avagy is contractust tettünk kivált az iránt, ami illeti az föllebb említett őszi és tavaszi vetést, a helyett adunk: 1-mo. Két mázsa marha húst, 2-do. Ötven font soót, 3-tio. Nyolcz akó jó bort, 4-to. Ötven font fadgyút, 5-to. Nyolcz icze vaját, 6-to. Negyven öl fát ideji korán husvét és pünkösöd között bé hordatni.

Mind ezeket öszve vetvén az 1768-dik esztendőnek januáriustul fogva öszvességgel tartozni fogunk Tisztelendő Plebánus Urunknak következendőképpen: 1-mo. Készpénz száz nyolczvan forintokkal az ágy bér búzán kívül, 2-do. Nyolcz szekér szénával és bizonyos számú boglára való kaszálóval, 3-tio. Egy hizlalt ártánnyal, 4-to. Huszon három icze vajjal, 5-to. Két mázsa marha hússal, 6-to. Egy mázsa soóval, 7-mo. Egy mázsa fadgyúval, 8-vo. Tíz akó jó borral, 9-no. Negyven öll fával, mellyet husvét és pünkösöd között bé hordatunk.

Kivánnjuk pediglen, hogy ezen szövetségünk, avagy is contractusunk örökös legyen úgy, hogy sem egyik, sem a másik résznek aztat fel bontani szabad ne legyen, ki vévén azt, hogy ha Ó Fölsége Királyné Asszonyunk mint más helységeken, úgy a mi helységünkben az Tisztelendő Plebanus Urunk számára való vetésről más rendelést tenne, akkor akarunk Istenben boldogult Méltóságos Úrnak Patacsics Gábor néha[i] fő pásztorunknak kegyes rendelése mellett meg maradni.

Mind ezek nagyobb erősségire ezen helységünk szokott pecséttyivel és tulajdon nevünk föl jedgzésével erősített levelünket adtuk.

Signatum Bezdánban 13-a 8-bris 1767.

*Eöreg Bíró Horváth András
Esküttek Tóth Ferencz
Hordós György
Juhász József
Kele Istvány
Szalaj Ferencz
Udvardi György*

Per me Georgium Baross jur. loci notarium.

*Praesentem Contractum sub antelatis Conditionibus acceptam et confirmamus.
Signatum Dautovae sub decursu Canonicae Visitationis die 14-ta 8-bris 1767.*

*Gabriel Gloser M. E. C. Cantor
Praepositus S. Pauli de Bács
Archi Episcopalis a' latere canonicus et visitor*

Jegyzet:

Bezdán, 1767. október 13.

Bezdán (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bezdán (Szerbia, Vajdaság)

2015. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Bezdán. 1767.

Baross György községi jegyző által papírra vetett kétoldalas eredeti tiszttázat bezdáni előljárók név-íratásával, Bezdán helység pecsétjével és a notárius aláírásával.

1767. október 14-én Glaser Gábor kalocsai éneklő kanonok és oldalkanonok, bácsi prépost, mint érseki vizitátor Dautován (Dávodon) elfogadta és lapalji aláírásával, pecsétjével megerősítette az előző nap elkészült bezdáni kontraktust.

9.

Bátmonostor helység kontraktusa leendő papjával (1770)

Mi alább meg írt Bathmonostori helységnek Bírái és Eskütyei e levelünknek rendivel adjuk tuttura mindeneknek a' kiknek illik: hogy minek utánna mi közönségessen egyenlő akarattal és értelemmel alázatos instantiánkkal nagy jó Méltóságos Groff Grassalkovics Antal Úrhoz ő Excellentiájához úgymint örökös földes Urunkhoz folyamottunk volna a Lelki Pásztor ki nyerése végett, hogy Méltóságos Érsek Ő Excellentiájánál magát kegyelmessen interponálni méltóztatna, a' mintis meg hallgatván könyörögésünket Méltóságos Érsekünk Ő Excellentiája, azért ugyan hozzánk küldendő Tisztelendő Plébánus Urunknak contractussát következőképpen fel tettük, úgy mint:

Primo. A Tekéntetes Nemes Vármegye engedelmibül Plébániának a' quartély ház cedáltatott, melyhez még egy ódal szobát, kamorát és az alá pinczét, istállót, fészint fogunk építeni.

Secundo. Minden pár ember a Plébánus Úrnak méltó subsistentiájára nézve a Dioecesisben el rendeltetett stolán kívül fog adni 30 krajczárokat, egy posonyi mérő buzát, egy öreg véka zabot, az özvegyek ellenben ezen fönt említett censusunak felit fogják fizetni. Hogy pedig a' Plébánus minden hiányosság és hátra-maradás nélkül a' pénzzel minden angarián ki elégittessék, az helység Bírája ki fizetésire fog köteleztetni. A' buzának item és zabnak incassatiojára ugyan azon Bíró egy helység eskütyét a harangozó mellé mindenkor fog tartozni rendelni.

Tertio. Tittulo Deputati esztendőnkint adunk 30 eöl fát, a' mellyet husvét és pünkösd között egyszersmind öszve fogjuk hordani, azon föllül egy hizott sertést, avagyis a' helyett 6 forintokat, 50 font fagyút, egy mázsa soót, 10 icze tehén vaját, négy akó bort, a' mellyből is a Plebanus a' Szent Mise szolgáltyára adni fog tartozni, végtére igaz és jó rakott 6 szekér szénát, mellyet bé hordgyuk és le teszük fogyatkozás nélkül.

Mellynekis nagyobb el hitelire ezen helységünk pecséttyivel erősített levelünket attuk ki.

Datum Báth Monostor, die 17-ma 8-bris Anno 1770.

*Fő Bíró Pap József
Törvény Bíró Mester Mihály
és a' többi Esküttek,
s az egész Helység közönségessen*

Jegyzet:

Bátmonostor, 1770. október 17.

Báth Monostor → Bátmonostor (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bátmonostor (Bács-Kiskun m.)

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Bátmonostor. 1–2. p., 2018-ban: KFL. I.

1. b. Bátmonostor. 1770.

Kétoldalas eredeti tisztázat Bátmonostor helység pecsétjével, illetve a falu „bíráinak” névratásával.

10.

Az újonnan települt Horgos falu előljáróinak megállapodása a magyarkanizsai
plébánossal egy Horgoson működő káplán javadalmazásáról
(1774)

Anno Domini 1774 die 13-a 8-bris mi Horgosi lakosok közönségesen edgyező akarattal, mivel elégtelenek vagyunk a' Dioecesisnek regulatiója szerént a' szabad esztendőknben és lecticalist nem adhatunk a' lelki atyánknak, hanem Kanisai Tisztelendő Plebanus Urunkkal illy edgyességre léptünk, hogy közöttünk Cápánt fog tartani, és esztendeig /:a' dato praesentium a' napig, még a' szabad esztendőknnek vége léssen:/ Tisztelendő Kanisai Plebanus Urunknak a' proportione angariatim az alább irt mód szerént fogunk fizetni, úgymint:

1-mo. Száz Rhenes forintokat, és fizettyük 4 angarian.

2-do. Egy mása húst.

3-tio. 300 kive nádat.

5-to. Stolát pedig a' Kalocsai Dioecesisnek bé vett szokása szerént meg fogjuk adni.

A' szabad esztendőknnek etelése után a' Dioecisibéli rendelésekhez fogjuk magunkat alkalmaztatni, mellyről is adgyuk ezen obligatorialis levelünket nevünk subscriptiojával meg erősítve.

Datum Horgos die et anno ut supra.

<i>Ordinarius Bíró</i>	<i>Pap András</i>
<i>Esküttek</i>	<i>Kelemen Imre</i>
	<i>Horvát János</i>
	<i>Tóth Farkas közember</i>
	<i>és az egész lakosok</i>

Extra datur per me jur. praefatae possessionis notarium Steph. Bíró.

Jegyzet:

Horgos, 1774. október 13.

Horgos (volt Csongrád vm.), 2018-ban: Horgoš (Szerbia, Vajdaság)

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Horgos. 54. p., 2018-ban: KFL. I. 1. b.

Horgos. 1774.

Bíró István horgosi jegyző által irt, egyoldalas eredeti tisztázat névratásokkal és Horgos falu pecsétjével.

11.
Kishegyes helység ajánlata leendő plébánosa járandóságairól,
különös tekintettel a deputátumra
(1775)

Contractus

Inter Regio Lameralem Possessionem Hegyes, Inclito Comitatu Bacsiensi ingremiatam ab una, parte vero ab altera proxime horsum inducendum N. N. admodum Reverendum Dominum Plebanum Anno 1775-to die 9-a mensis X-bris coram digno et legitimo infrascriptorum Dominorum Testimonio per attactam Possessionem Benevole susceptus et initus. Et quidem

1-mo. Minden esztendőre tehén húsból, mázsa 2

2-do. Soóbul, mázsa 1

3-tio. Fagyúbul, funt 60

4-to. Borbul mint Tisztelendő Plebanus Urunk, mint pedig áldozók számára és Szent Misékre, akó 10

5-to. Öll fábul, öll 8

6-to. Két esztendős hízó 1, vagy az helett, fl. 6

7-mo. Ki főzött tehén vajbul, itze 20

8-vo. Kegyes újra bé hozott Urbariumnak értelme szerént 1 sessiot, az az egy ház hely földet. Mellyen termendő szénának le takarítása és bé hozása ügyis községet illeti.

9-no. Abban őszii vetés minden munkájával 14 posonyi mérő, nyomtatáson kívül.

10-mo. Örlés, posonyi mérő 24

11-mo. Fűtő helyett szalma, öll 8, mellynek magossága 2 öll, szélessége 2 öll lészen.

Ad cujus Benevole suscepti annue rite pendendi contractus implementum hisce nos obligatos reddimus.

Actum Hegyes die 9-a X-bris Anno 1775-to.

Ernyes Mártony Bíró +

Vitéz Istvány +

Barna János +

Némedi Páll +

Galambos Istvány +

Kocsis Jóseff +

és több Esküttek és az egész Község

Coram me Stephano Szalay

vice archi-diacono et parcho oppidi Szenta

Et Stephano Egerland

ejusdem districtus notario et parcho Addensi

Jegyzet:

Kishegyes, 1775. december 9.

Hegyes → Kishegyes (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Mali Idoš (Szerbia, Vajdaság)

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Kishegyes. 1775.

Egyoldalas, latin keretbe foglalt magyar nyelvű eredeti tisztázat néviratásokkal és Kishegyes helység pecsétjével, valamint a zentai és az adai plébános aláírásával, pecsétjével.

A dokumentum címében és utolsó bekezdésében a deputátum szót áthúzták és a contractus szóval helyettesítették. A felhasznált példányon firkálás, tollpróba nyomai is láthatók. Mindez arra utal, hogy néhány hét múlva, 1776. január 23-án, talán az első pap megérkezése, a plébánia megalapítása után az 1775. decemberi szerződést újra írták. A következő évtizedekben az 1776. január 22-én átírt változatra hivatkoztak, ha a pap járandóságairól esett szó. Az 1776. januári változat nem található az érsekség levéltárában. Ezért is, és különösen az „áldozók számára” adott bor emlegetése miatt, az 1775. decemberi változat közlése szükségesnek látszott. (Vö.: a tanulmány *ablutió*ról szóló részével!)

12.
Horgos helység ajánlata papja eltartására
(1778)

Horgosy szegény helségnek az oda való Tisztelendő Plébánus Úrnak tartása iránt Tisztelendő Vice Esperes Szalay Istvány Úr előtt tett ajánlása.

Mint hogy ezen szegény helségnek határa még jól annak rendi szerént nem ex-cultiváltatott, következendő képpen a' termés is vékony, és mostanában is szegény lakosoknak kenyere nincsen, következendő képpen gabonát Tisztelendő Plébánus Úrnak nem adhat. Azért egyenlő akaratunkbul úgy végeztünk, hogy inkább per aversionem illendő képpen rendelendő stólán kívül Tisztelendő Plébánus Úrnak esztendőnként fizetni fogunk 220 R. ft. id est ducentos viginti flor. Rh.

Ezen kívül, hogy kenyere és szénája lehessen, az Tekintetes Uraságtul kirendelt és ajánlott fél sessionális földet l: melyet itten más Nemes Vármegyékben rendelt egész sessióhoz lehet hasonlítani: l Plébánus Úrnak magjával bé vetjük, asztat leis aratjuk, béis horgyuk és azon kaszálatotis tészünk. Item téli fűtésre 600 kéve nádat házához szolgáltatjuk, és egyebet semmit sem.

Ezeket pedig Tekintetes Feő Tisztelendő Váczy Dioecesisnek praejuditiuma nélkül, mivel jól constál Tekintetes Feő Consistoriumnak, hogy Szent Péter oda ad-judicáltatott, melynek némely résziben minkis usuálunk.

Ehez hogy ha l: amint tellyes reménségünk vagyon, hogy Tekintetes és Feő Consistoriumnak különösen nyuitott alázatos instántiánk foganatos léssen: l szegény Plébánus Urak segítségire rendelt fundationális summából leg alább 100 Rh. forint resolváltatik, illendő subsistentiája léssen Tisztelendő Plébánus Úrnak.

Datum Horgos die 20-a may Anno 1778.

Horgosy Bíró

Kovács Mihály

Erdélyi Mihály

Bálint Jakob

Német Pál

Dani András

Dér András

Jegyzet:

Horgos, 1778. május 20.

Horgos (volt Csongrád vm.), 2018-ban: Horgoš (Szerbia, Vajdaság)

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Horgos. 67. p., 2018-ban: KFL. I. 1. b. Horgos. 1778.

A horgosi jegyző által írt egyoldalas eredeti tisztázat néviratásokkal és Horgos falu pecsétjével.

13.

Felsőszentiván helység ajánlata leendő plébánosa ellátására
(1781)

Mi alább irattak Fölső Szent Iványi Helység Birája, Esküttyei és az egész Kösség magunkat egyenlő akarattal kötelezzük, hogy Helységünkben állandó szükséges Plebanosnak mint Lelki Pásztorunknak illendő élelmére esztendőnként fogunk fizetni, úgy mint:

1. Minden pár házas személytül kr. 30.
2. Úgy minden pártul búza, posonyi mérő 1½.
3. Tavasz élet, posonyi mérő 4/8.
4. Olvasztott vaj, icze No. 20.
5. Bor, akó 8.
6. Fagyú, font 50.
7. Hús, mázsa 1.
8. Soó, mázsa 1.
9. Egy meg ölö sertés, vagy ft. 8.
10. Széna, szekér 8.

11. Öll fa 8. És ha Tisztelendő Plébánus Uram ezen kívül maga vészen fát, abbul az Helység tartozik 4 ölet ingyen haza hordatni.

12. Fűtőnek szalma négy öll, idest 4.

Ezen kívül esztendő alatt két ízben, úgy mint ősszel és tavasszal tartozni fog az helység egy szekeret a vízi malomba(n) vitelre adni, fönt maradván úgy is a Dioecesisben folyó stóla.

Melly tellyes akaratunkat s kötelességünket kezünk írásával és helységünk szokott pecsétjével meg erősítjük.

Költ Fölső Szent Iványon, die 15-ta oktobris 1781.

*Feő Bíró Oszlonay György
több Esküttekkel együtt
az egész kösség.*

Jegyzet:

Felsőszentiván, 1781. október 15.

Fölső Szent Ivány→Felsőszentiván (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Felsőszentiván (Bács-Kiskun m.).

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Felsőszentiván. 7. p., 2018-ban: KFL. I. 1.

b. Felsőszentiván. 1781.

Egyoldalas eredeti tisztázat Felsőszentiván helység pecsétjével és a bíró néviratásával.

14.

Mélykút helység egyezsége, ajánlata a plébánosának fizetendő járandóságokról
(1783)

Minemű kötelességekkel tartozzék a' Mély-Kúti Helység Főtisztelendő Plébános Úrnak, következők:

1. Minden pár házas személy 30 krajczárt, mellyet a Bíró bé szedgyen, és fertály esztendőnként kézhez adgyon quietantia szerént.

2. Minden pár házas személy 1 posonyi mérő búzát és ½ posonyi mérő tavaszt adni fog, mellynek bé szedésire a Bíró az Egyházfi mellé egy Esküttet rendel. Az özvegyek pedig ezeknek tsak felire köteleztetnek.

3. Nyolcz öll kemény fát vagy ez helyett 16 forintokat.

4. Fűtésre való szalmát 12 ölet vagy 18 forintokat.

5. 25 itze tehén vaját, vagy minden itzójért 21 krajczárt.

6. Egy hízott sertést, vagy 8 forintokat.

7. 8 szekér szénát, vagy 16 forintokat.

8. Egy mázsa soót.

9. Nyolcz akó bor helyett 16 forintokat a' Plébános Úrnak esztendőnként adunk.

10. 50 font fadgyút.

11. 24 pesti mérő búzát vagy vízi vagy száraz malomban örölni a' Plébános Úr kívánsága szerént.

12. A magok földgyökben 6 pesti mérő őszi és annyi tavaszi alá szántani, bé vetni, le aratni, bé hordani köteleztetnek.

13. Az el rendelt stólát igen is.

Mind ezeknek állandó voltára addég is, még a Fölsőség más rendelést teend, magunkat obligáallyuk, s Helységünk petséttyével usque immutationem canonico legalem meg erőséttyük.

Mélykúth, die 31-a martii Anno 1783.

Jegyzet:

Mélykút, 1783. március 31.

Mélykút (a táj népi szóhasználatában: Mélkút), (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Mélykút (Bács-Kiskun m.)

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Mélykút. 33. p., 2018-ban: KFL. I. 1. b. Mélykút. 1783.

Egyoldalas, aláírások és pecsét nélküli tisztázat, illetve korabeli másolat. Több példánya maradt fenn. Ezek helyesírása, betűhasználatá némiképp eltér egymástól.

Egyik változatának szövege a *Fdő* (Főtisztelendő) rövidítés félreértelmezett (idő szerént) feloldásával a forráshely megjelölése nélkül bekerült a Mélykút történetéről írott könyvbe. DRÉGELY Ferenc 2001–2002. I. 40–41.

15.

Veprovac helység kontraktusa Trsztjányszky Imre veprovací plébánossal
a papi járandóságokról
(1787)

Alább irattak, adgyuk tudtára mindeneknek akiknek illik, hogy minek utánna Tisztelendő mostani Plébánus Urunk Trsztjányszky Imre az eddig volt esztendőbéli fizetése és jövedelme eránt, mely ő nékie eddig az Helységbéliektül rész szerént kész pénzben, rész szerént pediglen gabonában fizettetett, a Veprovaczy Kösségel más általlyában való és ez után kész pénzfel fizetendő Contractusra lépni akart volna, az nevezett egész Veprovaczy Kösség fellebb említett Tisztelendő Plébánus Úrral Trsztjányszky Imrével köz egyenlő és szabad akaratbul ilyen meg egyezésre és e következendő punctumokra szállott légyen, úgy mint

Először: A mely Colonialis Sessio a Kegyes Urbarialis Regulatio szerént az Helységbeli Plébánusnak ki adattatott és melynek minden némű művelésére 's munkájára eddig a Kösség köteleztetett, ez után azon egy Sessionak művelésére és munkájára a Kösség köteleztetni nem fog; Hanem ugyan azon egy Colonicális Sessionak minden némű munkájáért 's annak az ő művelésének ki váltásáért altallyában az Helységbeli Plébánusnak esztendőnként kész pénzben harmincz hét, az az 37 forintokat és 50 pénzeket az Helység le fizetni köteles lészen. Nem külömben

Másodsor: Eddig volt esztendőbéli fizetésnek helyében, melyért eddig minden pár ember egy csirkét, egy posonyi mérő kétszeres búzát, fél posonyi mérő tavasztit és 50 pénzeket esztendőnként adni köteles volt, ez után ugyan esztendőnként minden házasságban lévő pár ember az Helységbeli Plébánusnak semmit egyebet, hanem egy forintot és 30 pénzeket oly móddal és conditióval köteles lészen, hogy az házas több vagy kevesebb párok száma szerént, minden angariára avagy fertály esztendőre járandó részt és fizetést, ugyan minden fertály esztendőben az Helységbeli Plébánusnak minden hátra maradás nélkül meg fizetni az elől járók és az Helység Biráy kötelesek legyenek; Mely köteleességeknek viselésért viszont az Helységbeli Plébánus a lajstromban fel veendő és fizető párokból 15 párokat esztendőnként ki fog hadni és ezen ki hagyatandó 15 pároktól járandó fizetést oda fogja engedni, úgy

Harmadsor: Eddig volt esztendőbéli Deputatum, úgy mint: 10 öl tűzre való kemény fa, 5 akó bor avagy 10 forint, 132 funt tehén hús, 100 funt soó, 40 funt fadgyú, 15 icze vaj, 1 sertés avagy 6 forint. Ez után is fönt marad és esztendőnként ilyen képpen fog az Kösségtől az Helységbeli Plébánusnak fizettetni, és így

Negyedsor: Ezen Contractus mind a két részről az ő kötelező erejét az mostan folyó 1787-dik esztendőnek januáriusnak első napjától fogva vévén, ugyan ezen ő erejében mind addig meg marad, méglen ezen Contractusra lépő mostani Tisztelendő Plébánus Úr Trsztjánzky Imre ezen Veprováczy Helységben a plébánusbéli hivatalt viselni fogja. /:Úgy mind azon által, ha minden plébániáknak országos és közönséges regulatioja elébb és hamarébb nem következnek:/ Úgy hogy az említett mostani Plébánus Úrnak successora ezen Contractusnak meg tartására ne köteleztessék, hanem szabad legyen annak akár ugyan ezen Contractust a Kösséggel egyezvén meg erősíteni, akár más újabb Contractusra lépni, akár pediglen a régi fizetést, mely a' második punctumban világosan ki tétetik, te czése szerént meg tartani.

Mind ezek egyenlő és köz meg egyezésből ilyen köteleességek alá vétettvén, hogy mind a két részről annál hitelessebb, nagyobb és bizonyossabb erőben állandós képpen meg maradgyanak, nevünknek alá írásával és Helységünk élő peccséttyével meg erősítettett Contractualis Levelünket ki adgyuk.

Veprováczon januarius holnapnak 13-dik napján 1787-dik esztendőben.

*Trsztjánzky Imre
Veprováczi Plébános*

*Coram me
Georgio Vavrek (?)
[helyi kamarai ispán]*

*Füstöss Ferencz Bíró
Mészáros Imre
Frankó Istvány
Sáffrány Mártony
Zóki Istvány* } *Esküttek*

*Juhász Ádám
Gálík Paál
Futó János
és így az egész Veprováczy község*

Csepreghy Albert említett Veprováczy Helységnek eskütt Nótáriusa által

Jegyzet:

Veprovác, 1787. január 13.

Veprovác → Veprőd (volt Bács-Bodrog vm.). 2018-ban: Krušćić (Szerbia, Vajdaság).

2010. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete. KFL. I. 1. b. Veprőd. 1787.

Kétoldalas eredeti tisztázat Veprovác helység pecsétjével és veprováci magyarok névratásával. A kontraktust aláírta és lepecsételte Trsztyánszky Imre veprováci plébános, Csepreghy Albert veprováci nótárius, valamint Vavrek (?) György helybéli kamarai ispán is. Közölte: BÁRTH János 2010. 49–50.

16.

Madaras helység, a katymári plébánia filiája a katymári plébánossal kötött egyezésben vállalja, hogy a plébános madarasi egyházi ténykedését miként és mivel honorálja
(1787)

Mi alább irattak Madarasi Helységnek Bírái és elöljárói adjuk tudtára akiknek illik, hogy addig is, míglen állandó Lelki Pásztor közünkbe állattatik, Fő Tisztelendő Katymári Plebánus Úrnak lelki szolgálattyaért és irántunk való fáradságáért következendő fizetést adni és rendelni kívántunk, amint hogy ezen contractualis irásunk ereje szerént adjuk is, és rendellyük úgy mint:

- 1. Minden házas pártul esztendő által ött garast.*
- 2. Minden pártul fél posonyi mérő buzát.*
- 3. Minden pártul posonyi mérőnek negyed részét tavaszibul.*
- 4. Stólát az egész érsekségben közönségesen bevett szokás szerint.*
- 5. Fél mása sót.*
- 6. Fél mása marha húst.*
- 7. Három akó bort.*
- 8. Huszon ött font faggyút.*
- 9. Tizen két icze vaját.*
- 10. Egy meg ölö sörtésnek fele árát, tudni illik 4 forintokat.*
- 11. Minden pártul két kéve nádat.*
- 12. Ami illeti a' gabonának be szedését, a fő Tisztelendő Plébános Úr maga emberét a' végett által küldi, a' helység pedig köteles lészen szükséges kocsikat rendelni. Sőt az illetén bé szedett gabonát adandó alkalmatossággal Katymárra által vitetni.*

13. Ezen elő hozattatott fizetésnek folyó esztendőnek május holnapjátul lészen kezdete: a' mint a lelki szolgálat is akkoron kezdődött.

Mind ezeket pedig hogy annál inkább erősítsük, magunkat aláírni és helységünk pecsétjét ide nyomni kívántuk.

Signatum Madaras, die 8-va 7-bris 1787.

Stephanus Kovács öreg Bíró
Samu György
Körmendi György
Dozsa Mihál
Lorentz Hochgesang
Egész Helység nevével.

Coram me Georgio Tamási
Districtuali. V. Archidiac.

Petrus Hallár Parochus Katymariensis
Martinus Lang rationista per Dominium ad hunc actum Comissionatus

Jegyzet:

Madaras, 1787. szeptember 8.

Madaras (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Madaras (Bács-Kiskun m.)

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Madaras. 1. p., 2018-ban: KFL. I. 1. b. Madaras. 1787. (2016. évi kutatásom idején nem volt a helyén.)

Egyoldalas eredeti tisztázat Madaras helység pecsétjével, a községi előjárók néviratásával, valamint a katymári plébános aláírásával és pecsétjével. A megállapodást aláírásával, pecsétjével látta el Tamási György alesperes és Lang Márton uradalmi tisztségviselő is.

17.

Madaras helység kontraktusa a katymári plébánossal
egy Madarasra küldendő káplán járandóságáról
(1788)

Alább is meg irattak betsületes Madaras Helységnek Birája, Eskütyei és az egész Község Fő Tisztelendő Katymári Plébánus Urunkkal egyezésre lépni kívánna és akarna, tudnya illik, hogy az jövő minden szentek napjátul fogva egész esztendeig állandóan Helységünkbe lakóul nekünk Lelki Atyát Tisztelendő Káplány Urat bizonyos fizetésünkre rendelni méltóztatnék, úgy mint következő kérésünkre és pedig ajánlásunkra.

1-mo. Hogy Tisztelendő Káplány Úr[nak] nálunk Madarason esztendő által állandóan lakása legyen. És ugyan,

2-do. Az Tisztelendő Káplány Úrtul szokott ájtatosságban tartozandó egész szolgálatot az Kösség meg kívánnya.

Melly egész szolgálatért az betsületes Madarasi Kösség Tisztelendő Káplány Úr részére és élelmére minden pár személytül egy tallért, idest 1 ft. 30 krajczárokat esztendőnként meg adni magát kötelesnek el tökéllette.

A mellett minden pár személytül két kéve nádat fűtésre.

Ezeken kívül előbenyi járandó és tartozandó deputatumot.

Mellynek is nagyobb ereire és valóságára adjuk ezen írásunkat nevünk alá írásával és Helységünk szokott élő petsétyével meg erősítve.

Signatum Madaras, die 19-a 8-bris Anno 1788.

*Samu György Madaras Helységnek Birája
Körmendi György eskütt
Harcsa Pál eskütt és az egész Kösség.*

Jegyzet:
Madaras, 1788. október 19.
Madaras (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Madaras (Bács-Kiskun m.).
1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Madaras. 2. p., 2018-ban: KFL. I. 1. b.
Madaras. 1788. (2016. évi kutatásom idején nem volt a helyén.)
Egyoldalal eredeti tisztázat Madaras helység pecsétjével és a községi vezetők néviratásával.

18.

Madaras helység ajánlattevő kontraktusa leendő első plébánosa számára
(1789)

Alább irattak Madarasi Helységnek Birája és elől járói tudtára adjuk az kiknek illik, hogy Tisztelendő Plébánus Úr közöttünk való állandó maradására és illendő élelmére közönséges akarattal következő egyezésre vagy is contractusra léptünk legyen, tudnya illik:

1. Minden házas pártul esztendő által harmincz garast, melly pénz a' kaszír által Tekintetes Vármegye adójával együtt bé szedessen és kétszerre, az az Szent György és Szent Mihály terminussára le tétessen. Az pároknak pedig száma mostan 300.

2. Stolát, melly az egész érsekségben közönségessen szokot meg adadni.

3. Egy mása soót.

4. Egy mása marha húst.

5. Hat akó bort.

6. Ötven font fagyút.

7. Húsz icze vaját.

8. Egy hizott sörtést vagy 8 forintokat.

9. 10 öll fát.

10. A Tekintetes Uraság által resolvált és már excindált egy sessionak kaszáló részét le kaszálni, föl gyűjteni és bé hordani.

11. A káposzta, kukuricza és kender földet föl szántani.

12. Tavasszal tizen ött mérő buzát, hasonló képpen ősszel is annyit, vízi malomba vinni, meg őreltetni és vissza hozni.

13. Tizen két öll szalmát fűtésre olly móddal, hogy Tisztelendő Plebanus Úr leg először is maga szalmáját fogja költeni, és midőn magáé meg fogyatkozna, akkoron adassék a deputátum szalma, mind azon által, ha az emblétett tizen két öll szalma elegendő nem volna, meg nem engedi a' Helység, hogy Tisztelendő Plébánus Úr pénzes szalmára szorullyon, ha nem azon esetben szükségéhez képest több szalmával fog gazdálkodni.

14. Ezen fizetésnek pedig kezdete ezen folyó esztendőnek április holnapjának első napjátul fogva fog kezdődni. Szalma deputátumbeli, ha marad esztendőnként az fűtésből, Helységé fog lenni.

Ez illyetin contractusunkat és egyezésünket magunk aláírásával és Helységünk petsétyével erősítjük.

Költ Madarason, 24-dik martiusban 1789.

Georgius Tamási
[jankováci plébános, alesperes]

Martinus Láng
[az uradalom képviselője]
Horváth Ignác Helység Nótáriussa

Varga János Bíró
Petroczky János Casserius
Lerbaum János eskütt
Somoskai Ferencz eskütt
és az egész község

Jegyzet:

Madaras, 1789. március 24.

Madaras (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Madaras (Bács-Kiskun m.).

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Madaras. 4-5. p., 2018-ban: KFL. I. 1. b. Madaras. 1789. (2016. évi kutatásom idején nem volt a helyén.)

Kétoldalas eredeti tisztázat Madaras helység pecsétjével és a községi vezetők névlistájával. A kontraktust aláírta és lepecsételte Tamási György jankováci plébános, alesperes és Láng Márton az uradalom képviselője is. A dokumentum szövegét közölte: KÖHEGYI Mihály – SOLYMOSNÉ GÖLDNER Márta 1975. 41-42.

19.

Nemesmilitics nemesi község kontraktusa plébánosával,
Bosnyák Györggyel
(1794)

Anno 1794. die 24-to novembris az Nemes Militicsi Nemes Község részéről, más részről pedig Tisztelendő Bosnyák György Úrérül e következő Contractus tétetett, úgy mint:

Primo. Hogy említett Tisztelendő Plebanus Úrnak itten Nemes Helységünkben lakozó minden pároktul 1 forint 30 krajczárok járandani fognak, mellyek incassatiójának terhét maga viselni fogja. Hogy ha pedig találkoznának kik restantiákat szaporítani igyekeznének és esztendőről esztendőre meg nem fizetnének, a vagy meg fizetni nem akarnának, azon esetben Kapitány Úr azoknak incassatiojára elegendő assistentiát adni tartozik.

Secundo. Minden esztendőben in natura 4 akó borok az Nemes Helység Kapitánya által bizonyos szükségeire adatni fognak, az többi Vizita Deputátum helett pedig, mely 1768 esztendőüül szól, kész pénzüil negyven, id est 40 forintok az közönséges caszábul Kapitány Úr által ki adatni fognak.

Tertio. Szántó földgyei, kaszáló rétyei, nem különben kender földgyei, valamint akár mely fundusos gazdának, szinte úgy ki adat[nak], mellyeket maga költségén dolgoztatni fogja.

Signatum Nemes Militics die 20-ma X-bris 1794.

Georgius Bosnyák
parochus loci

Nagy Ferenc kapitány
és az Nemes Militicsi Nemes Község

Coram me Adamo Cervus
Districtus Medius Tybiscanus vice archi-diaconus

Jegyzet:

Nemesmilitics, 1794. december 20.

Nemesmilitics (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Svetozar Miletic (Szerbia, Vajdaság).

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Nemesmilitics. 176. p., 2018-ban: KFL. I.

1. b. Nemesmilitics. 1794.

Egyoldalas eredeti tisztázat a nemesi község kapitányának és plébánosának aláírásával, pecsétjével. Bosnyák György az aláírás során megelőlegezte magának a plébánosi címet, mivel a kontraktus hátoldalán az érseki kancellária hivatalnok a „Administrator Ecclesiae N. Militiciensis”-nek nevezte. A dokumentumot láttamozta, következőképp tudomásul vette Cervus Ádám a Tiszai Középső Kerület viceesperese is.

20.

Kishegyes helység kontraktusa Tersztyánszky Imre plébánossal (1795)

Alább irattak adgyuk tudtára mindeneknek, a kiknek illik: hogy ezen Cameralis Hegyesi Helység, avagy is Kösség az eő tulajdon bővebb lelki vigasztallására és szolgálattýára a maga Plébánossán kívűl más lelki atyát is, avagy Káplánt állandó képpen tartani kívánkozván, azon contractusnak helyébe, mellyet 1776-dik esztendőben janariusnak 23-dik napján a midőn tudni illik: először ide a Plébános bé hozatott, maga részérűl ki adott volt, most más és ezen új contractusra lépett, és az mostani Plébános Úrral Tersztyánszky Imrével ez iránt egyezvén eő véle a föllebb említett egész Hegyesi kösség köz, egyenlő és szabad akarattól ilyen meg egyezésre és e következő punctumokra szállott légyen. Úgy mint

Először: Ezen contractus mind a két részrűl az eő kötelező erejét a mostan folyó 1795-dik esztendőnek janariusnak első napjátul fogya vévén, ugyan az eő erejében mind addig meg marad, méglen ezen contractusra lépő mostani Plébános Úr Tersztyánszky Imre ezen Hegyes Helységben a Plébánosbéli hivatalt viselni fogja. Az eőt követő successor tehát ezen contractusnak meg tartására nem köteleztetik, hanem annak szabad lészen, akár ugyan ezen contractust a Községgel egyezvén meg erősíteni, akár más újra lépni, akár pediglen amaz 1776-dik esztendőben janariusnak 23-dik napján tett contractust tezzése szerint meg tartani.

Másodsor: Ezen contractus szerint az Helység Plébánossa állandó képpen Káplánt tartani köteles lészen.

Harmadsor: Amely colonialis sessio a kegyes Urbarialis Regulatio szerint az Helység Plébánossának ki adattatott és a melynek minden némű művelésére és munkájára a Község köteleztetett, ez után azon sessionak munkájára a Község köteleztetni nem fog. Hanem ugyan azon egy colonialis sessionak minden némű munkájáért álltallában a Plébános Úrnak esztendőnként kész pénzben harmincz forintokat az Helység le fizetni köteles lészen.

Negyedsor: Esztendőbéli fizetése az Helység Plébánossának e következő módon lészen: Minden házasságban lévő pár ember esztendőnként kész pénzben hat márvást, az az egy forintot és 70 pénzeket oly móddal és condicióval fog fizetni, hogy az házasság több vagy kevesebb párok száma szerint járandó fizetést az elöljárók és az Helység Birái költessen legyenek bé szedni és minden fertály esztendőben azon egy fertály esztendőre járandó részt minden hátra maradás nélkül az Helység Plébánossának le fizetni.

Eötödéször: Esztendöbéli deputatuma ez után is fönt marad, és esztendönként az mostani deputatum meg jobbításával edgyütt léssen

12 öl tűzre való kemény fa, 12 akó ó bor, 100 font fadgyú, 100 font tehény hús, 30 icce tehény vaj, egy sertvés vagy 6 forint, egy 8 öl hosszasságú, 2 öl magosságú és 2 öl szélességű fűteni való kazal szalma.

Harmincz posonyi mérő búzának az Helység által teendő meg őrlése

Hatodszor: Az úgy nevezett stólabéli fizetés mindenekben az Érseki Megyebéli rendölés és regulatio szerint meg maradván.

Mind ezek egyenlő és köz meg egyezésből illen kötelességek alá vettettétvén, hogy mind a két részről annál hitelessebb, nagyobb és bizonyossabb erőben állandó képpen meg maradvyanak, nevünknek alá írásával és Helységünk élő petsétével meg erősített contractualis levelünket ki adgyuk.

Költ Hegyessen februarius holnapnak 14-dik napján 1795-dik esztendöben.

Fabó Ádám Bíró

Papp Dávid

Vitéz Istvány

Rakoncza Mihály

Ernyes Mihály

Csordás Mátyás

Szedlák Istvány

Firán Lőrincz

Lukáts Gergely

Kotsis Josef ifjú

Esküttek

és [a] többi cameralis Hegyes Helység lakossai

Emericus Tersztyánszký

Parochus Hegyessiensis

Per Joannem Mery

Praefatae Possessionis Juratum Notarium

Coram me Adamo Cervus

Distr. Med. Tybisc. Vice Archi Diacono

Coram me Paulo Strássay Provisore

Jegyzet:

Kishegyes, 1795. február 14.

Hegyes → Kishegyes (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Mali Idoš (Szerbia, Vajdaság)

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Kishegyes. 1795.

Kétoldalas hitelesített tisztázat Hegyes helység pecsétjével és hegyesi lakosok néviratásával. A körültekintően, gondosan fogalmazott egyezséget aláírta és lepecsételte Tersztyánszky Imre hegyesi plébános, Mery János községi jegyző, Cervus Adám alesperes és Strássay Pál kamarai provizor is.

A dusnoki plébános kontraktusa Dusnok község előjáróival
(1796)

Azoknak fel jegyzése, mellyekkel Dusnoki Helység tartozik a helybeli Plébános Urnak: ismét, mellyek a Dusnoki plébániához tartozandók.

1-ször: Minden pár valaki a Helységben lakik, tartozik minden esztendőben egy posonyi mérő buzával és fél posonyi zabbal, az özvegyek ezen Lecticalisnak felével, kiki pedig a magát tartozik bé hozni a plébániára. Akik tunya fizetők volnának, ezek ellen első assistentia vagyon a Helység előjáróinál, kik is azoknak bé szedésére kotsikat rendelni tartoznak.

2-szor: Tartozik minden pár esztendőnként 30 krajczárral, özvegyek 15 krajczárral, mellyeknek beszédése vagyon a Helység előjárói mellett a régi bé vett szokás szerént, melly újóslag meg erősítettett 1792 esztendőnek 14 juliában Olearius Vilhelmus Érseki Uradalom Exactor Úr által, a Helység számadásának meg vizsgálása alkalmosságával. – Az Helység előjárói pedig tartoznak a Plébános Urat angáriánként minden hátra maradás nélkül ki elégíteni; Meg egyezett még is Bednanits Pál Plébános Úr, ugyan fönt nevezett esztendőben az Helység előjáróival, hogy mind addig, még a pároknak száma 400-ra nem menne, tsak 300-ról fizessenek, azután pedig 350-ről, mindétig 50 párokat nékiek engedvén rész szerént fáradságokért, rész szerént pedig a szegényekért, a Successor Uraknak praejudiciomjuk nélkül.

3-szor: Tartozik a Helység esztendőnként hat ökrű betsületesen meg rakott tíz szekér szénával, vagy pedig a mostani usus szerént, ha az út alkalmas 24, ha hosszabb, ha kevesebbet rakhatnának 26 vagy több kotsikkal, ezen szénát kötelessége a Helységnek bé hozatni és illendő módon meg rakatni. Ezekon kívül

4-szer: Ad a Helység minden esztendőben fű osztás alkalmosságával egész helyet illető fű portiót, mellynek takarítása a Plébános Úr mellett vagyon. Vagyon még más kaszállója is a Plébániának az erdőben, mellynek takarítása hasonlóképpen a Plébános Úr kötelessége. Ezek mellett

5-ször: Ad a Helység szekszárdi jó tiz akó bort.

6-szor: Egy mázsa száraz fagyút.

7-szer: Egy mázsa sót.

8-szor: Hús itze jól ki főzött tehén vaját.

9-szer: Két sertést, vagy a helyet 12 forintokat a Plébános Úr tetzése szerént.

10-szer: Karátsony ünnepjeire egy malacztot, Husvétra egy bárányt, Pünkösdre egy ludat.

11-szer: A mostani usus szerént, ad Érseki Eö Excellentiája kegyes grátiájából maga erdeiből 24 öl lágy fát, mellyeknek vágássza, haza hordása, fél rakattatása a Helység mellett vagyon, konyhára való apritása a harangozónak kötelessége. Annak előtte pedig adott a Helység 30 ölet, és ha ez nem volt elég, még ötöt hozzá tettek.

12-szer: Tartozik a Helység annyiszor a mennyiszor kívántatik, kotsit a malomba adni, és a meg öröltetett vagy daráltatott gabonát vissza hozatni. Az öröltetésben való vigyázásra tartozik az harangozó.

13-szor: Tartozik a Helység a három házi kerteket, az akolt, a széna helyet kerítéssel tartani, a kukoricza házi kertet fel szántani, ólakat csináltatni, azokat meg jobbítani, úgy a plébániális házat és ahhoz tartozandó épületeket az ő üdeiben igazítani.

14-szer: Vagyon a plébániának a Lugasi pusztán egy szántó fölgye, egy kukoricza fölgye, Natka pusztán pedig négy hely (...) és egy kender alá való, ezeken kívül adnak minden esztendőben len földet is, és ha vetni akar köles alá is. Mind ezeket a földeket tartozik a Helység tüskéitől tisztán tartani, az őszi alá valókat háromszor, tavaszi alá valókat pedig egyszer meg szántatni, bé vettetni, meg boronáltatni, le aratgatni, bé hordani, tsak éppen a kukoricza szedés és a len, kender nyívés a Plébános Úr gondgya.

15-ször: Szedeczimája vagyon a Plébános Urnak gabonából, kukoriczából, méhekből, melly szedeczimának öszve hordása a Helység kötelessége.

16-szor: Tartozik a Helység a Szentegyháznak minden szükségére kotsit és lovakat rendelni, nem különben a Districtualis gyűlésekre, vagy más illyes szükség-gekre, kivévén a Plébános Urnak tulajdon magányos dolgait.

17-szer: Tartoznak a Helységbéliek az Érsekségben ki szabott Stólának füzete-sére.

Signatum Dusnok die 4-a novembris Anno 1796.

Ita est Paulus Bednanits

Stephanus Tamasko

Judex et Jurati

Praefatae Possessionis

Coram nobis

Nicolás Firán V. Archi-Diacono et Parocho Batyensi et

Josepho Horvath Parocho Faiszensi Not. Distr.

Jegyzet:

Dusnok, 1796. november 4.

Dusnok (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Dusnok (Bács-Kiskun m.)

1993 előtti levéltári gyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Dusnok. 92–94. Jelzete 2018-ban:

KFL. I. 1. b. Dusnok. 1796. (2016. évi kutatásom idején nem volt a helyén.)

Háromoldalas korabeli másolat.

Megjelent a plébános nevének sajnálatos elírásával: BÁRTH János 1997. 316–317.

22.

A hercegszántói plébániális föld árendálási szerződése (1802)

Contractus

Egyik részről Darázs Antal Szántovai Plébános Úr között, másik részről pedig Filip Blaxev Szántovai lakos között

Én Darázs Antal a' Szántovai Plébániához tartozandó egy sessio földemet, még Isten engedelmeből élni fogok és Szántován Plébános leszek, Filip Blaxev Szántovai Lakosnak, mult 1801-dik esztendei Szent Mihály naptul fogvást ki adom árendába minden esztendőben száz R. forintokért, következő condíciók alatt:

Először: Mivel, hogy én az mult ősszel a' buza földemet magam saját buzámmal bé vettem, és belé ment 14 pesti mérő buza, tartozik Filip Blaxev nékem vissza adni.

Másodszor: Magamnak hagyom minden esztendőben a' kukuritza földet, melyet most reánk jövő tavaszra Filip Blaxev tartozik föl szántani, annak utána én tartozom minden esztendőben szántani.

Harmadszor: A' kaszálómat minden esztendőben tartozik le kaszálni, öszve takarítani feléből, és az én részemet, vagyis felét a' szállásomra bé hordani.

Negyedszer: Ami pedig a' többi szántó földemet illeti, Filip Blaxev saját akarattya szerént cultiválhattya és hasznát veheti, hanem érte ígért száz, idest 100 R. forintokat minden esztendőben Szent Mihály napra, minden pör patvar nélkül, jó és folyó monétába[n] tartozik meg adni. Hogyha pedig meg nem adhatná, vagy nem akarná, szabadságom lészen absque omni strepita juris a' földemet tőle vissza venni, de ellemben ha ő minden esztendőben bötsületessen meg füzeti, még én élek és Szántován Plébános fogok lenni, tőle el nem vehetem.

Én Filip Blaxev mind erre reá állok, és ezen contractusnak eleget akarok és tartozok tenni.

Ezen contractus mind a két résznek securitására két egyforma exemplárisban saját nevünk alá írásával meg erősítve ki adatik.

Signatum Szántova, die 30-a januarii 1802.

*Antonius Darázszy
Parochus Szántoviensis
+ Filip Blaxev Szántovai lakos*

Coram me

Paulo Antal R. Cameralis Possessionis Szántova Notario.

Jegyzet:

Szántova, 1802. január 30.

Szántova → Hercegszántó (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Hercegszántó (Bács-Kiskun m.).

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Hercegszántó. 193–194., 2018-ban: KLF. I. 1. b. Hercegszántó. 1802.

Kétoldalas szerződés, amely 1810. évi hitelesített másolatban maradt fenn.

23.

Fajsz helység kontraktusa új plébánosával,
Körmendy Istvánnal
(1802)

Mi alább íratlak Faisz Helységnek Bírája, Esküttyei és az egész Községnek nagyai tudtára adgyuk a kiknek illik, hogy mi Tisztelendő Faiszi Plebanus Körmöndy Istvány Urral tulajdon személyére nézve, mig ő Faiszi Plébániát vezérteni fogja, következendő egyezésre, avagy contractusra léptünk légyen:

Először: Ámbár a fent említett Tisztelendő Plébánus Urat gyökeres és törvényes visita szerént illetve minden esztendőre esendő Plébánus adójába egy Rehnes forint kész pénz, egy posonyi mérő búza és egy fél posonyi mérő zab, tekintvén mind azon által szegénységünket és szántó vető földünknek fogyatkozását, reá állott, hogy a fent említett ágybér helyett fizessünk néki hat száz, idest 600 forintokat általjában az Helység kasszájából minden angariara, avagy minden fertály esztendőre esendő 150 fo-

rintokat, azon kötés alatt, hogy ha azon 600 forintokat egy esztendő folyása alatt egészen ki nem fizetnénk és így restantiáriusok maradnánk, szabad legyen a fent említett Plebanus Úrnak ezen contractustól el állani, és minket visita szerént való régi fizetésre kényszeríteni, melyre is mink magunkat szoros törvény szerént kötelezzük.

Másodsor: Visita szerént való deputatumba kapna Tisztelendő Plébánus Úr 10 szekér szénát, 10 akó bort, hízó helett 12 forintot, egy mázsa sót, egy mázsa fadgyút, 20 icze vajat, 24 öll fát, de ebben is vélünk kegyessen bánván és jót tenni kívánván eképpen egyezett meg: ött igazán meg rakott hat ökrös szekér szénát, hat akó jó bort, hízó helett 12 forintot, egy mázsa sót, fél mázsa fadgyút, 20 icze vajat, 24 öll fát.

Harmadsor: Két kertnek, úgy mint falu mellett és ház mellett szükséges minden némű reparatiót és a falu mellett lévő kertnek felszántását magunkra vállaljuk, nem különben Plébánia háznak és az házhoz tartozandóknak minden némű reparatióra magunkat kötelezzük.

Negyedsor: Szomszéd falukba midőn ájtatosság és bútsú kedvéért processiók állittanak olyan szükséges alkalmatossággal Plébánus Úrnak szolgálni fogunk, hasonló képpen ha valahová Templom dolgába szükség lészen menni.

Ezen contractusnak ereje kezdődik 1803-dik esztendőnek első januariustól fogva.

Mind ezeknek nagyobb erősítésére mind a két részről ki adtuk ezen contractualis levelünket.

Signatum Faiszon 7-dik 8-berbe 1802.

Körmöndy Istvány Faiszy Plebanus

Tumo Miklós Bíró
Hegedűs Imre
Szalontai Istvány
Szilágyi Tamás } Esküttek

Elöttem

Báthory Istvány Helység hites nótáriussa előtt.

Jegyzet:

Fajszy, 1802. október 7.

Fajszy, Fajszy (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Fajszy (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Fajszy. 1802.

1825-ben készített kétoldalas hitelesített másolat.

24.

Kecel helység kontraktusa plébánosával, Bényi Istvánnal
(1804)

Anno 1804 die 7-a 8-bris Keczei Helységben egyrésztül Tisztelendő Plebanus Úr, másrésztül pediglen Keczei Helység Elöljárói és köz lakosai a Fölséges Magyar Királi Heltartó Tanács 20967-dik szám alatt költ parancsolattyához képest a következő egyességre léptek, úgy mint

Először: Tisztelendő Plebánus Úr el áll a párbéli gabonátul, pénzbeli fizetéstül, a földjeinek művelésétül és minden néven nevezendő stóláktul, ki vévén a pompás temetéseket, mellyekbül tsak a közönséges temetéseknek a dia el hagyatik, annélkül is a matricából ki adandó vagy más testimoniálisok ki adásának taxája, nemkülömben az idegenyek részérül való stóla a régi ususban fön marad, a mint

Másodsor: Ezek helett tartozni fog az Helység esztendőnként kész pénzben ezer R. forintokat angáriánként füzetni. Deputátum fejében pedig tizenhat akó Keczei bort Tisztelendő Plebánus Úrnak választása szerint, ki főzött harmincz icze tehén vaját, huszon négy öly fát, mellet a Méltóságos Uraság ad, tsupán tsak vágattatásával, be hordásával és ölyben rakásával a Helység köteleztetik, tizen két szekér szénát, húsz szekér szalmát, a vagy más jó félét fűteni, egész esztendőre való öröltetést, végtére a plébánia háznak tiszta tartására, nemkülömben azon háznak és hozzá tartozandó épületeinek apróbb reparációjára köteleztettünk, úgy is

Harmadsor: Ezeknek meg tartására a Helység köteleztetik. Hogy ha tsak egy terminustis el mulatna, azonnal szabad légyen Tisztelendő Plébánus Úrnak magát via facti az előbbenyi Visita contractusához húzni. Ellenben pedig Tisztelendő Plébánus Úr is köteleztetik, hogy sem maga, sem Káplány Úr részére többet a fön irattaknál ne követelhessen, ki vévén a különös változásokat, mely esetben a contractusnak meg gátolását mind a két feleknek szabaddá hagyatik. Kezdődik itt ezen contractus e folyó 1804. esztendő november holnapnak első napjától fogvást, és így következendő képen

Mellynek nagyobb meg erősítésére valamint Tisztelendő Plébánus Úr, mint magát, mint successorait saját keze alá írásával és szokott pötsétyével kötelezi, úgy miis saját nevünk alá írásával és Helység pötsétyével mind magunkat mind successorainkat ezeknek híven meg tartására kötelezzük.

Signatum Ketzel, anno die mense quibus supra

*Bényi István
Ketzeli Plebános*

*Paksy Istvány Bíró
Minda Istvány
Rác András
Haszilló Mihál
Kovács Mihál
Herczeg Josef
Babenyecz Mihál
Kecskés Lukács
Antonj Pál
Rózsa Istvány
Borbényi Lőrincz
Flaisz Tamás Esküttek*

Jegyzet:

Kecel, 1804. október 7.

Kecel (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Kecel (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Kecel. 1804.

Kétoldalas eredeti tisztázat Kecel helység pecsétjével és keceli előljárók névíratásával, valamint Bényi István plébános aláírásával, pecsétjével. Az aláíráson jelen volt Jeszenszky Mihály az érseki uradalom

prefektusa, Kovács György Pest vármegye alszolgabírája és Németh János vármegyei esküdt is. A szerződést fogalmazta, papírra vetette Pethő László Kecel helység hites jegyzője. 1804. november 15-én Kalocsán jóváhagyta Takács Márton „vicarius generalis”.

25.

Fajszi helység kontraktusa Körmendy István plébánossal
(1805)

Alább írottak egy részről Tisztelendő Plebanos Úr, más részről pedig Fajszi Helység lakossai és előljárói között az Felséges Magyar Királyi Helytartó Tanács 20967. szám alatt költ kegyes parantsolatyá következésében ezen következő egyeség tétel, úgy mint:

Először: Tisztelendő Plebanos Úr el áll mind azon adózásoktól, mellyek a 802-dik esztendőbeli october holnapnak 7-dik napján Fajszon kötött solemnis contractusban foglaltatnak, úgy szintén minden néven nevezendő stola füzetéstől, olly fel tétel alatt

Másodszor: Hogy az Helység ezek helyett tartozzon esztendőnként nyoltz száz, id est 800 R. forintokat, angariánként két száz forintyával fizetni, úgy hogy ezen egyeség kezdetét vegye most folyó 1805-dik esztendő béli januarius holnapnak 1-ső napjától, nem külömben

Harmadszor: Tartozni fog a Kösség deputátum fejében in natura a következőket meg adni nevezetesen: ött igazán meg rakott 6 ökrű szekeres szénát, hatt akó jó bort, egy hizó helyett ... 12 R. forintokat, egy mázsa soót, fél mázsa fagyút, húsz itze vaját, huszon négy öll fát a bé vett szokás szerént.

Negyedszer: A parochia ház körül az eddig volt szokás szerént tartozni fog az Kösség az apróbb reparatiokat meg tenni, úgy szinte a falu alatt lévő kertyét meg szántani.

Ötödször: Tartozni fog az Helység a szomszéd faluban tartandó bútsúk és ájtatosságok alkalmatosságával úgy nem külömben a districtualis congregatiokra alkalmatosságot adni.

Mind ezeknek meg tartására az Kösség magát úgy kötelezi, hogy ha ezen contractusnak eleget nem tenne, szabad lészen Tisztelendő Plebanos Úrnak az régi ususban magát vissza helyhezteni, ellenben Tisztelendő Plébános Úr is ezen fellyebb meg irt adózásokon kívül az Kösségen egyebet ne követelhessen és az Kösség fizetni ne tartozzon.

Költ Fajszon januarius holnapnak 16-dik napján 1805. esztendőben.

Stephanus Körmendy
Parochus Fajsziensis

Szilágyi Tamás Bíró
Tumó Miklós
Hegedűs Imre
Hegedűs Mátyás
Farkas Elek
Szelestey László
Gombkötő György

} Esküttek

Jegyzet:

Fajsz, 1805. január 16.

Fajsz, Fajsz (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Fajsz (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Fajsz. 1805.

Kétoldalas eredeti tisztázat Körmeny István plébános aláírásával, pecsétjével, valamint Fajsz helység pecsétjével és fajszi vezető személyiségek néviratásaival. A kontraktus aláírásán részt vett, aláírt és pecsételt Firán Miklós bátyai plébános, alesperes, Kovács György szolgabíró, Németh János vármegyei esküdtségi és Légrády Imre uradalmi provizor.

26.

Miske helység kontraktusa Bajzik János miskei plébánossal
(1805)

Alol irattak, egy részről Tisztelendő Plébánus Úr, más részről pedig Miskej Helység előjárój és lakossaj között az Felsőes Királyi Magyar Helytartó Tanács 20967. szám alatt költ parancsolatya következtében ezen alább írt egyesség mind a két félnek meg egyezésével tétetett, úgy mint:

1. *Tisztelendő Plébánus Úr el áll az eddig adni szokott párbér gabonátul és kész pénztül, minden néven nevezendő stóla fizetéstül, úgy mindazonáltal,*

2. *Hogy ezek helyett tartozzon a Helység esztendőnként hat száz forintokat, angáriánként 150 forintyával fizetni, és ezen contractus most folyó esztendőbeli januarius holnapnak 1-ső napjától kezdetit vegye, azon fellül,*

3. *Tartozni fog a Helység Deputátum fejében in natura a következőket meg adni, úgy mint: 8 szekér szénát, amennyiben ez a Tisztelendő Plébánus Úrnak a maga rétyin meg nem teremne, 8 akó bort, egy sertést vagy e helyett 8 forintokat, egy mázsa soót, fél mázsa fagyút, 16 icze vaját, és 24 öly fát, melynek /: mint hogy azt az Uraság agya :/ a meg vágatásával és bé hozásával tartozni fog a Helység.*

4. *A parochialis ház körül az eddig volt szokás szerént a szükséges reparációkat tartozik a Kösség meg tenni, úgy szinte a szomszéd bútsúkra, districtualis congregatiókra és a malomba való fuvarozással, nem külömben a sessióbeli földeknek művelésével.*

5. *Mind ezeknek meg tartására a Helység magát oly móddal kötelezi, hogy ha ezen egyességnek valamely részit meg tartani el mulasztaná, szabadsága legyen Tisztelendő Plébánus Úrnak magát a régi lecticálénak usussába vissza helyheztenni. Ellenben Tisztelendő Plébánus Úr is ezen fellyebb meg írt adózásokon kívül /:ki vévén, ha jövendőben káplánt tartani szükséges volna, ennek subsistantiájáru a Helység gondoskodni tartozzék:/ egyebet semmit a Helységen ne követ[el]hessen.*

Költ Miskén januarius holnapnak 18-dikán 1805-dik esztendőben.

*Joannes Bajzik
Parochus Miskiensis*

*Kiss János bíró
Guttmann Josef
Csergő Mihály
Pálenkás János
Márkó Pál
Ligota János* } *Esküttek*

Coram nobis

Nicolao Firán distr. super. cathedralis vice archidiacono et parcho Battyensi.

*Georgio Kovách Inc. Comitatus Pestiensis ord. iudlium
Joanne Németh ejusdem Inc. Comitatus Jurassore.
Coram me Michaele Jeszenszky
Archiepiscopatus Colocensis Bonorum Praefecto.*

Jegyzet:

Miske, 1805. január 18.

Miske (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Miske (Bács-Kiskun m.).

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Miske. 177–178. p., 2018-ban: KFL. I. 1. b. Miske, 1805.

Kétoldalas, eredeti, hitelesített tisztázat a plébános, a község és a négy „koramizáló” személy pecsétjével, öt aláírással és a helység előljáróinak néviratásaival.

A megállapodást jelen lévő hivatalviselő személyként aláírta: Firán Miklós bátyai plébános, alesperes; Kovács György Pest vármegye főszolgabírája; Németh János Pest vármegye esküdtje; Jeszenszky Mihály a kalocsai érsekség javainak prefektusa.

A kontraktus eredeti példánya fölöttébb kifakult, elszíneződött állapotban maradt fenn. Létezik egy XIX. századi másolata is. A két dokumentum helyesírása jelentősen eltér egymástól. A közlés során az eredeti, kifakult példány szövegét vettem alapul.

27.

Mohol helység magyar közösségének ajánlata arról, hogy mivel járul hozzá
leendő lelkipásztora ellátásához
(1805)

Alább irattak magunkat kötelezzük, hogy jövendő Administrátor Úrnak e következendő fizetést és deputatumot adni fognak, úgy mind:

- 1. Minden pártul két forintokat.*
- 2. Kétszeres buzát, addigis, meddig az parókiális sessio ki fog méretődni, átalylában huszon négy pozsonyi mérőt.*
- 3. Négy ölly kemény fát, tűzre valót.*
- 4. Tizen két akó jó bort.*
- 5. Minden esztendőben fűtteni való szalmát, amennyi szükséges lészen.*
- 6. Minden pártul egy csirkét és két tojást.*

Mindezen jövedelmeket tartozzon önön maga az hív nép egy ahoz ki rendelendő hiteles ember által beszédni, és Tisztelendő Administrátor Úrnak minden hiba nélkül által adni.

Signatum Moholy, 13-a 8-bris 1805.

*Varga András
Havár Mártony
Sáfrán József
Ódri András
Németh János
és az egész moholyi magyarság.*

Coram nobis

*Michaele Csábi Metropolitanae Ecclesiae Colocensis canonico,
et Archi Diacono Tibiscano*

Josepho Hury camerali provisor
Nestorio Igitity locali senator
Josepho Babai Parocho Petrovoszelensi
Ludovico Kosztolányi Ecclesiae Adensis Administrator

Jegyzet:

Mohol, 1805. október 13.

Moholy → Mohol (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Mol (Szerbia, Vajdaság).

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Mohol. 52. p., 2018-ban: KFL. I. 1. b. Mohol. 1805.

Egyoldalas eredeti tisztázat moholi magyarok néviratásával, valamint Csábi Mihály kalocsai kanonok, Babai József petrovoszelói (péterrévei) plébános, Kosztolányi Lajos adai plébánoshelyettes, Nestor Igitity szerb szenátor és Hury József kamarai provizor aláírásával. A dokumentum hátsó oldalán korabeli irattárosi címkézés örökítette meg, hogy a kontraktus Davidek István adminisztrátor és a moholi katolikusok között jött létre.

28.

A bácsföldvári magyarok egyezsége a kalocsai érseki szentszék kiküldöttjével,
Kovács János ókanizsai plébánossal leendő papjuk jövedelméről.
(1806)

Contractus

A' melly a' Kalotsai Szent Széktül küldetett Nagyon Tisztelendő Kanizsai Plebanus és egyszersmind Tisza melléki Eöspörös Kováts János Úr között egy részről, más részről pedig Földváron lakozó római katolikus nép között a jövendő Plébánus Úr jövedelmei végett tétellett és a következő punctumokban meg határozottatott, úgy mint:

Először: Kötelezik magokat a lakosok a jövendő Tisztelendő Adminisztrátor, avagy Plebanus Úrnak minden pártul, az özvegyeket fél párban számlálván, esztendőnként két Rhenes forintokat az ágybér nevében, a Deputatumokért pedig, mellyek nékie in natura, az az természetben esnének, minden pártul mind addig, a meddig a lakosoknak száma, melly most tsak két száz párbul áll, három százra nem szaporodik egy egy forintot fizetni, és úgy

Másodsor: Midőn már a lakosok száma három száz párt felül halad, akkor az ágybér ugyan tsak két forintokban minden pártul, az özvegyeket fél párban számlálván, határozottatik meg, de a Deputatumok fejében minden esztendőben két száz forintokat fizetni tartozzanak, hogy pedig

Harmadsor: Mind az ágybér, mind a Deputatumokért fizetendő summa üdőről üdőre minden hátra maradás nélkül az Plebanus Úrnak le fizetődgyön, kötelezik magokat a lakosok egy hiteles, birtokos és jó hírű embert az Plébánus Úr jövedelmének be szedésére és által adására rendelni, a kinek szoros kötelessége abban áll, hogy az meg határozott jövedelmet szorgalmatosan bé szedgye és az egész esztendőbéli summából egy negyed részt minden fertály esztendőben Plébánus Úrnak kezéhez szolgál-tassa és quietantiájára le fizesse.

Negyedsor: A stoláris jövedelem, úgy mint a Szent Széktül meg vagyon határozva, fizetődni fog.

*Mellynek nagyobb meg erősítésére ezen contractus három párban ki adatott és mind a két részről alá-irattatott 's egyszersmind le petsételtetett.
Signatum Földvarini 21-a júlii Anno 1806.*

*Joannes Kováts
parochus Vetero Kanisaiensis
et vice Archidaconus*

*Latta János
Antonius Füllöpy
Vincze János
Szalay Péter
Scrabány András
Tarovits Ádám
Szabó István
és az egész magyar Község*

Coram nobis

*Josepho Hury
[kamarai tisztartó]
Ferdinando Hölblingh
[Bács vármegye esküdte]*

Jegyzet:

Földvár, 1806. július 21.

Földvár → Bácsföldvár (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bačko Gradište (Szerbia, Vajdaság).

2015. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Óbecse. 1806.

Egyoldalas eredeti tisztázat földvári magyarok névratásával, Földvár helység pecsétjével, valamint Kovács János ókanizsai plébános, alesperes aláírásával, pecsétjével. Részt vett a contractus aláírásán, pecsétjével és aláírásával látta el az iratot Hury József kamarai tisztartó és Hölbling Ferdinánd Bács vármegye esküdte is.

29.

Veprovác helység kontraktusa plébánosával
(1806)

Alább irattak Tekéntetes Nemes Bács és Bodrog törvényessen öszve egyesült Vármegyében helyheztetett és a Közép Járáshoz kebeleztetett Királyi Kamerális Veprovác Helységnek lakossai, adjuk tudtára mindeneknek, akiknek illik, hogy minek utánna helybéli Tisztelendő Plébánus Urunk az esztendőbeli fizetése és jövedelme eránt általjában való és kész pénzzel fizetendő vélünk contractusra lépni akart 's kívánt volna, köz egyenlő és szabad akaratbul az említett Helység ilyen meg egyezésre 's következő punctumokra szállott légyen, és pediglen

Először: A mely colonialis sessio a kegyes urbariális regulatio szerént az helybéli Plébánus Úrnak ki adatott, és a melynek minden némű művelésére és munkájára a Kösség kötelezetne, ez után azon egy sessionak művelésére és munkájára semmi némű praetextus alatt a Kösség magát nem kötelezi. Hanem

Másodszor: Esztendőnként minden házasságban lévő pár ember két, az az 2 Rhénus forintokat Tisztelendő Plébánus Úrnak, úgy hogy mindenkor magának Káplány Urat ezen fizetésért tartson, fizetni köteles lészen. Mely ezen önön maga akarattyábul

meg ígért fizetést a Kösségnek elől járói a lakosoktól, a Plébánus Úrtól annak üdejében által adandó pároknak öszve írások szerént be szedni, és úgy a Plébánus Urat fertály esztendőnként ki fizetni kötelezetnek.

Harmadszor: Esztendőbéli deputatum fejében pediglen az egész Kösség fog adni nevezet szerént

16 öl kemény fát
30 icze ki főzött tehén vaját
2 mázsa só
150 fontokból álló hizlalt sertvést
6 akó ó bort
50 font nyers faggút
130 font marha húst

Ezen contractus pediglen mind a két részről az ő kötelező erejét az reánk jövő 1807-dik esztendei janarius holnapnak első napjátul fogja kezdetét venni 's kapni.

Mely mind ezeknek nagyobb el hitelére 's erejére nevünk alá írásával, úgy Helységünk élő pecsétével meg erősített contractualis levelünket 3 exemplarisban ki adtuk, Királyi Kamerális Veprovác Lak-helyünkben october holnapnak 8-dik napján Urunk születése után 1806-dikban

Ladislaus Kollonits
Parochus Ecclesiae Veprovaciensis

Kölesdi Joseph Bíró

Varga János
Hornják Mártony
Szabó Mihály
Fáth Ferencz
Jakob Matez
Ádám Brom
Joan Keszler
És úgy az egész Kösség

Esküttek

Coram nobis

Michaële Csáby
[kanonok, tiszai főesperes, vizitátor]
Paulo Mihalyevits
[a Bácsi Felső Kerület alesperese]
(...)
[Bács-Bodrog vármegye tisztségviselője]
Ivanne Tiringer
[uradalmi ispán]

Csepreghy Albert
főnt említett Helység fő jedzője által.

Jegyzet:

Veprovác, 1806. október 8.

Veprovác, Veprőd (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Kruščić (Szerbia, Vajdaság).

2010. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Veprőd. 1806.

Kétoldalas tisztázat aláírásokkal, névratásokkal, pecsétekkel. Az aláíráson jelen volt vármegyei tisztségviselő nevét, olvasati bizonytalanság miatt a közlés során elhagytam.

Császártöltés helység kontraktusa plébánosával,
Fleischman Antallal
(1807)

Egyezés

Mi alább meg nevezettek ezen írásunk által vallyuk és bizonytságot téssünk, hogy Tisztelendő Plébánus és Lelki Pásztorunk Fleischman Antal úrral Boldog Asszony hava 5-dikén 1807 esztendőben az fizetése végett következőképpen egyeztünk meg, úgy mint:

1. Helységünkben ezentúl az párosodás akár szaporodgyon, akár kevesebbegyen, minden pár ágybérül 1 forint 15 krajczárt kész pénzül fizetni fog.

2. Minden sessios földel bírő gazda fog adni egy posonyi mérő buzát, az házi és házatlan zsellérek, nem külömben kik az Ipáiknál laknak, minden pár fél posonyi mérő buzát, mely nem poros, hanem szelelt és jó buza, sőt a mértékjeis betsületessen meg légyen.

3. A fél párokis szintén azon módon kiki maga fejétül mint fél páros, mind pénzben, mind pedig a buzában adózni fog, ki vévén a szűkölködőket, kiknek maguknak meg evő kenyerek nem volna.

4. Ha történetbül egyik esztendőrrül a másikra restantia maradni találna, tehát az ilyen adósság és restantiát köteles lesz az Helység bírója incassálni.

5. A stolát a mi illeti, meg hagyatik a mostani valóságában.

Ezen fellül fog jární Tisztelendő Plébánus Úrnak esztendőnként a Szent Mise áldozatra három akó fehér bor vagy színben, vagy azon árban a mint folyik, sőt még deputátumul ötven font olvasztatlan fagyú.

Mely ebbéli egyezést Helységünk élő petséjével meg erősítettük.

Költ Császártöltésen Boldog Asszony hava 5-dikén 1807. esztendőben.

<p>Angelle György bíró Márin Simon öreg Koch Lőrincz Tresz György Saffer Josef Lajrer Simon Viker Josef</p>	<p>} } } } } } }</p>	<p>Esküttek</p>	<p>Kirsner János Valter Menyhárd Koch Bertalan Bergman Vencel Márin György Vidner Josef Lakner Antal Angelle Josef Lakner Josef Berger Antal Lakner Ferencz Krustek János Soff Mihály Bergman János Stalter Péter és a többi</p>	<p>} } } } } } } } } } } } } }</p>	<p>Köz népek</p>
---	--	-----------------	--	--	------------------

Jegyzet:

Császártöltés, 1807. január 5.

Császártöltés (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Császártöltés (Bács-Kiskun m.)

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL I. 1. b. Császártöltés, 1807.

Egyoldalas eredeti tisztázat, Császártöltés helység pecsétjével, a császártöltési előljárók és a köznépképviselőinek néviratásaival.

Figyelemre méltó, hogy a német helységnek számító Császártöltés 1807-ben választékos magyar nyelven íratta meg paptartó kontraktusát. A német családnevek is latin betűkkel, a „w” és „Sch” kerülésével, a kiejtésnek megfelelően, „magyar szemlélettel” kerültek papírra.

31.

Petrovoszeló (Péterréve) helység magyar közösségének kontraktusa,
Bolváry József plébánoshelyettessel
(1807)

Contractus

Melly egy részről Nagyon Tisztelendő Bolváry József helybéli Plébános Úr, más részről pedig Privilegiált s Koronális Petrovo Szello Helységnek Római Catholica hiten lévő Magyar Községe között a jövődöbéli ágybér, lecticalis eránt, a ’ nagy méltóságú megyebéli Érsek eő Excellentiája kegyes helybe hagyása ’s meg erősítése mellett, ekképpen köttetett, úgymint:

Először: Hogy mind e mostani, mind pedig az jövődöbéli lelki pásztorink azon bajtól ’s izetlenségektől, mellyek a volt ágybérnek természetben esett bé szedettetésével öszve kaptsolva valának, azon sub dato 27-a 7-bris 1803, 20967. szám alatt költ Felséges Rendelések értelme szerént, meg menekedhetvén, az eő apostoli munkálkodásokat annál hasznossabban véghez vihessék, az eddig szokásban volt ágy bérnek természetben leendő adásától ’s szedésétől mind a két részről örökre el állván, ezen Privilegiált ’s Koronális Petrovo Szello Helységnek Római Catholica hiten lévő Magyar Községe a fellyebb említett, Nagyon Tisztelendő Plebános Úrral ’s ugyan ennek személyében az utánna következendőkkel is, közakarattal e’ jelen való kötésre, a’ melly is mind addig, méglen ezen Helységben a Római Catholikusok száma szerfelett vagy megszaporodna, vagy pedig /:a mitül az Irgalmas Úr Isten meg őrizni méltóztatasson:/ szerfelett meg fogyna, az ő saját erejében meg maradandó lészen, botsákozik.

Másodszor: Tekintvén továbbá, ’s voltaképpen meg fontolván ezen Helységben a Római Catholikusoknak szép szaporodását, hogy ennek utána a’ népnek szaporodására nézve, az Isteni szolgálatok tökéletesebben végbe vitetődgyenek ’s ki szolgáltatassanak, ellenben pedig minden meg történhető hátramaradások már előre meg gátoltattassanak, erre a végre egy Káplánynak állandóul való tartássa szükségesnek lenni ítéltetik. Azértis a fent titulált Plébános Úr valamint magát, úgy szintén a Petrovo Szellai plébániára jövődöbéli Plébános Urakat is, a nagy méltóságú megyebéli Érsek eő Excellentiája kegyes helyben hagyása mellett arra kötelezi, hogy valamint most mingyárt, úgy ennekutánna is egy helybéli Káplánt állandóul fog ’s tartozzon tartani, szinte úgy a jövődöbéli Plébános Urakis tartozni fognak ’s tartozzanak. A kinek lakássára addég is, méglen a plébánia házhoz egy tisztességes szoba építtethetik, a többször titulált Plébános Úr három alkalmas szobáiból egyet mingyárt által enged.

*Harmadszor: Mellybéli terheknek meg szaporodássát ezen Petrovo Szellai Római Catholica Község méltó tekintetben vévén, fogadgya 's magát itten le kötelezi, hogy a' szokásban volt ágybér 's kívánt Deputátum l:amellyis e következőkből álló, úgy mint: nyoltz öl kemény fa, tíz akó bor, a mellyben a templomban szolgálta-
tandó bor kaptsolatik, egy mázsa marha hús, egy mázsa só, nyoltzvan font fagyú,
harmintz itze ki főzött tehén vaj, 's egy hízott sertvés:/ helyett az egész érseki megye-
béli rendes stólán 's plébániához ki szabattott szabad 's tellyesképpen a Plébános Urak
által műveltetendő session kívül, a leg közelébb el múlt Minden Szentek napjától kezd-
vén minden esztendőre, 's aztis pedig angariánként, kész 's kelendő pénzben 1200,
szóval egy ezer két száz Rhenes forintokat, mind a mostani Plébános Úrnak, mind
pedig az utánna következőknek a maga saját cassájából minden pör 's patvar nél-
kül fizetni fog 's tartozzon is. Úgy nem külömben:*

*Negyedszer: Minden házas pártol 5, az az öt kéve fűteni való nádat, azon hozzá
tétellel, hogy azt kiki maga a plébánia udvarába szállítani fogja, hogyha pedig vala-
melly rész hátra maradna, annak öszve szedésére 's hordására szükséges kotsikat
adni, valamint az esztendőnként el költetendő 's Ó Becsén vagy Adán meg vétetendő
öll fának 's bornak által szállítására is.*

*Mellynek nagyobb erejére, el hitelére 's jövendőbéli állandóságára ezen con-
tractus mind az két rendbéli felek saját neveik alá írásokkal 's szokott élő petséttyekkel
meg erősítettvén, három fele másban, páriában ki adatott.*

*Petrovo Szellán Szent György havának, áprilisnak 5-dik napján 1807-dik eszten-
dőben.*

*Josephus Bóváry
administrator Petrovoszellensis*

*Horváth János Bíró +
Bénity György Város Gazda
Kiss János eskütt +
Sipos József Szabó +
Látó János +
Horváth Istvány
Gaáll András
Topolcsányi Mihály nobilis
Tóth János
Haszák Imre
Menyhárd György
Hajdú Josef ifjú
Hegedús Mátyás öreg
Török András*

az egész Petrovo Szellai Római Catholica Község nevében

Jegyzet:

Péterréve, 1807. április 5.

*Petrovo Szelo → Petrovoszeló → Péterréve (a népi szóhasználatban: Pecelló), (volt Bács-Bodrog
vm.), 2018-ban: Bačko Petrovo Selo (Szerbia, Vajdaság).*

2015. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Péterréve. 1807.

*Háromoldalas eredeti tisztázat a plébános aláírásával, pecsétjével, valamint Petrovoszeló helység
pecsétjével és 14 petrovszelai magyar családfő néviratásával. Az írástudatlanságra utaló kereszt használata*

a nevek mellett egyáltalán nem következetes. „Horváth János Bíró” neve görcsös, nyomtatott betűkkel került a papírra, amiből következik, hogy maga próbált aláírni. Ennek ellenére mögé került egy kereszt. A többi nevet egy kéz írta, de csak három kapott keresztet. Mindebből messzemenő következtetéseket nem érdemes levonni.

32.

Katymár helység kontraktusa Vertolics Mihály plébánossal
(1810)

Contractus

*Mely egy részről Nagyon Tisztelendő Vertolics Mihály Plébános Úr, más részről Kattymári Helység lakosi közt fent tisztelt Plébános Úrnak Kattymáron való maradá-
sáig következő módon tétel, úgymint:*

*1. Minden pár ember esztendőnként köteles lészen kész pénzben az ágybér fejé-
ben fizetendő búza és tavaszi gabona helyett három forintokat és a' Tisztelendő Káplá-
ny Úr tartása fejében 30 krajczárokat, öszvességgel 3 forint 30 krajczárokat azon
eskütt embernek, akit különösen annak bé szedésére az Helység bírái ki nevezni kö-
telessek lészenek, le fizetni, a' Plébános Úr pedig köteles lészen Káplányt állandó kép-
pen tartani.*

2. Stólat, mely az egész érsekségben szokott lenni,

3. Egy mázsa soót,

4. Hat akó bort,

5. Nyolczvan funt fagyút,

6. Harmincz icze vajjat,

*7. Egy hízott sertvést, mely legalább egy mázsás légyen, vagy a' helyett ött fo-
rintokat, a' választás pedig Plébános Úr mellett marad,*

8. Tizen két öl kemény fát, vagy húsz öl lágy fát.

9. Ezen contractus, fizetésre való nézve, veszi eredetét a 1-a novembris 1810.

*Mely contractus mind az két contraháló feleknek alá írása és petséttyeiknek reá
nyomásával erősítve kiadatik három egyenlő párokban.*

Kattymáron die 21-a 9-bris 1810-a.

*Michael Vertolics
Parochus Kattymariensis*

*Marjanovics Mihály bíró
Petras Mátyás kaszír
Marian Krékity
Matos Lőrincz
Krékity Istvány
és a többi előljárók*

Coram nobis

*Michaële Csaby Abbate S. Gregorii de Colocza,
MEC Custode et Canonico visitatore Archi Eppali.
Latinovics Josef consiliarius*

*Emerico Tersztyánszky
Districtuali V. Archidiacono et Parocho Jankovacziensis*

Jegyzet:

Katymár, 1810. november 21.

Katymár, (Kattymár), (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Katymár (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Katymár, 1810.

Egyoldalas, eredeti, hitelesített tisztázat a szerződő felek és a „koramizáló” személyek pecsétjeivel, az egyezséget kötő plébános és a jelen lévő három úr aláírásával, illetve Katymár helység elöljáróinak név-íratásaival.

A kontraktus aláírásakor jelen volt: Csábi Mihály kalocsai örkanonok, Szent Gergelyről nevezett kalocsai apát; Latinovics József tanácsos (földesúrként!); Tersztyánszky Imre kerületi esperes, jankováci plébános.

33.

Akasztó helység kontraktusa Kintsei József új plébánossal
(1812)

Alább írtak ezen írásunk folyamattya rendiben adgyuk tudokra mindeneknek, akiknek illik, avagy ha jövendőben illetni fog, hogy Tisztelendő Kintsey József Plébános Úrral személyére nézve Contractusra lépven /:ki vévén az káplány tartást:/ olly véggel, hogy sem a Helység sem pedig a fent tisztelt úr meg másolást ne tehessen a Contractus értelme ellen, hanem ezen alul írt mód szerént angariánként kielégítesen, úgy mint:

1. Száz font hús, az az 100 font
2. Száz font soó, az az 100 font
3. Száz font fagyú, az az 100 font
4. Huszon négy icze vaj, az az 24
5. Tizenkét akó bor, az az 12
6. S. v. egy meg ölö sörtvés, helyett 8 forint
7. Tizenkét szekér kész széna, az az 12
8. Tíz öl kemény fa, az az 10, vagy annak helyébe lágy fa, az az 15
9. Nyolcz pesti mérő őszi, annyi tavaszi vetés, le takarítással 's bé hordással
10. Kaszáló, mint egy egész helyes gazdának, mellynek munkáltatásáru magá fog gondoskodni.
11. Órletés és fűtő a mennyi szükséges
12. Az eddig volt egy posonyi mérő őszi, fél posonyi mérő tavaszi és fél forint kész pénz helyett folyó, az az: a mint a pénznek válorja lészen, két forintokat és 15 krajczárokat fizetni kötelessek lesznek a lakosok minden pártul, mellyet mi alul írottak bé szedni magunkat kötelezzük.

Mellynek nagyobb el hitelére ki adtuk ezen bizonyság levelünket nevünk alá írá-sával és Helységünk petsétyével meg erősítve.

Költ Akasztón 7-ber 18-va 1812.

*Josephus Kintsei
Parochus Akasztensis*

Horváth József bíró és a Tanács

Coram me

Georgio Kovách Comitatus Pestiensis ordinarius iudlium

Coram me

Stephano Petheő Praedictae Possessionis notario

Praesens Contractus in Sessione Consistoriali Anno 1812. die 12-a octobris celebrata lectus, de unanimi Dominorum Consistorialium Assessorum consensu pro persona moderni Parochi approbatur. Datum Coloczae anno, mense et die quibus supra.

*Martinus Takács
Vicarius Generalis*

*Antonius Szathmáry
Secretarius Consistorialis*

Jegyzet:

Akasztó, 1812. szeptember 18.

Akasztó (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Akasztó (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Akasztó, 1812.

Egyoldalas eredeti tisztázat Akasztó helység pecsétjével, az akasztói bíró névratásával és a szerződő plébános aláírásával.

A kontraktus hitelesítése Kovács György Pest megyei szolgabíró és Pethő István akasztói jegyző jelenlétében történt. A kalocsai érseki szentszék 1812. október 12-én hagyta jóvá a megállapodást. Ezt Takács Márton általános érseki helynök és Szathmáry Antal szentszéki titkár tanúsította a dokumentum hátoldalán.

34.

Almás (Bácsalmás) mezőváros bérezési ajánlata plébánosa számára
(1812)

Mi alább irattak Almás mező városnak Birája, Eskütyei és az egész Község, egy részről tekéntetbe vévén aztat, hogy egy üdőtül fogva az ide való népnek száma nagyon meg szaporodott, más részről pedig tapasztalván aztat, hogy a fent jelentett szaporodás okábul a földjeink több részekre el osztatván, senki a maga természetmányaibül annyit már nem várhat, hogy azokbul valami adózásokat önnön maga szükségének ki pótolásán felül meg tehessen, adjuk tudtára mindeneknek akiknek illik, hogy mi mai napon egybe gyülekezvén és ezen tárgyul tanácskozván, köz akarattal magunk között el végeztük:

1-szor. Minthogy azon régi Kontractus, melly által ezen Hegység arra köteleztett, hogy a Helységbéli Plébános Úrnak nevezetes Deputatumon felül minden házaspár kész pénzben 30 krajczárokat, azon felyül egy posonyi mérő buzát és annyi zabot természetben meg adni tartozzon, mostani időre és más egyéb előhozott környül állásokra nézve egy átaljában túrhetetlenné lett, Eő Felségének még 1803-dik esztendőben költ kegyelmes utasításához képest is el tökéllöttük magunkban jövendőbéli Plebanus Uraknak dotatioját kész pénzbeli fizetésben meg határozni, melynek következésében

2-szor. Ajánlyuk az Eő Uri Személyének és a népség sokaságára nézve szükséges két Káplányoknak számára esztendőbéli fizetés fejében ezer négy száz forintokat, mellyek minden fertály esztendőben szokott quietantia mellett a Város cassájából ki fognak szolgáltatni cum 350 flor., ezen felyül

3-szor. Ajánlyuk pro meliori subsistentia nyolcz öl kemény fát és hat akó fehér bort.

Melynek nagyobb el hitelére ki adtuk ezen szokott Város petsétyével meg erősített kötelező levelünket.

Költ Almáson die 22-a septembris 1812.

Petrekany Mihály bíró +, Csajo Billinovic cassir, Veichart Irgrud, (...), Johannes Hardon +, Palatinszky Pál +, Matta Dulity +, Rudics Tomin +, Johan Ulrich +, Georg Francz +, Johan Horváth + és az egész Község.

Jegyzet:

Almás, 1812. szeptember 22.

Almás → Bácsalmás (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bácsalmás (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Bácsalmás, 1812.

Brandner Károly almási jegyző által készített korabeli másolat.

35.

Steininger József bajmoki plébánoshelyettes kontraktusa Martinka János fiskálissal, aki vállalkozóként árendába veszi a bajmoki plébánia jövedelmeit a stóla és a deputátum kivételével, különös tekintettel a lecticáléra és a sessiónyi föld hasznára (1813)

Contractus

Mely egy részről Tisztelendő Steininger Josef mind Bajmoki plébánia adminisztrátora, más részről Martinka János több tekintetes uradalmaknak ügyésze között az Bajmoki plébániának minden beneficium[a] eránt, az stólát és az Fulutul nékie contractus szerént járandó Deputátumot, melly nyoltz öll fába, tizenkét itze vajba, hatvan font fagyúba, egy mázsa húsba, egy hizott sörtvésbe áll, kivévén, következő kötések alatt meg állapotott:

Először: Tisztelendő Steininger Josef adminisztrátor által adja Martinka János fiscalis úrnak az fönt említett Bajmoki plébániának mái, alul irt naptul és esztendőtil kezdve minden név alatt értendő beneficiumját az fent kivetteken kívül arra az üdőre, méglen az egyesült részek Bajmokon együtt fognak lenni.

Másodsor: Kötelezi magát Martinka János fiscalis úr, hogy az fent Titulált Tisztelendő Steininger Josef úrnak az Bajmoki plébániának ezen contractus értelme szerént való beneficiumjéért, melly az eddig szokott mód szerént füzettetett lecticáléba, sessióba, minden constitutiomjával együtt mostani vetésivel és egyéb jussaiba áll, esztendőnként ezer, az az 1000 forintokat, 30 Pesti mérő tiszta buzát füzetni fog, nékie által engedi.

Harmadsor: Köteles lészen Martinka János fiscalis úr az fönt kitett summát föllosztva fertály esztendőnként le tenni, az buzát pedig mindenkor, a' mikor esztendő közbe kívántatni fog.

Melly egyességnek nagyobb erejére ki adjuk e következő két egyenlő módon elkészült és saját nevünk alá írásával meg erősített kötelező levelünket.

Költ Bajmokon 5-a Martii Anno 1813.

*Josephus Steininger
administrator Ecclesiae Bajmok*

*Martinka János
ügyész*

Mi jelen létünkben

Putnik Istvány Tekintetes Nemes Bács Vármegyének Eskütye

Pruzsinszky Antal Káplány
Dékits Mártony Császári és Királyi Postamester

Jegyzet:
Bajmok, 1813. március 5.
Bajmok (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bajmok (Szerbia, Vajdaság)
2015. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Bajmok. 1813.
Korabeli (1813. évi) másolat.

36.

Horgos helység kontraktusa leendő plébánosának képviselőjével,
Horváth József kalocsai kanonokkal
(1814)

Mi alul írottak, Tekéntetes Nemes Tsongrád Vármegyébe helyezettett Horgoss Helységnek bírója és eskütti, adjuk tudtára az kiknek illik, vagy jövendőben illetni fog, hogy Nadgyságos Kárász István Királyi Tanácsos Úrnak, mint Kegyes Földes Urunknak edgyet értésével 's kegyes engedelmével, Feő Tisztelendő Horváth Josef Kalocsai Káptalanbéli Canonok Úrnak jelenlétében, az ki rendelt jövendőbéli Plébános Úrnak tisztességes élelmének fent tartását illető részekben meg edgyezvén, a' következendőkben állapotunk meg, u. m.

1-szor. Minden pár házas személy fog adni esztendőnként inde a' 1-a novembris Anni Militaris 1814/15. két véka búzát és egy véka tavaszit, akár az árpa, zab, 's kukuritza legyen, mellyeket tartozni fognak meg szelelve administrálni.

2-szor. Minden pár 30 krajczárokat.

3-szor. Minden pár 5 kéve nádat, úgy hogy ha valamelyik esztendőben nem vágatnának az lakosok, az Plébános Úr köteles léssen az jövendő esztendőbéli nádvátságig várakozással lenni.

4-szer. 4 öl kemény fát az Helység tartozik esztendőnként ki szolgáltatni.

5-szor. Téli és nyári öletésben tartozik az betsületes Helység kotsival szolgálni.

6-szor. Fél sessió földjét, mellyet az Nadgyságos Uradalom kegyelmébül bir, fogja cultiválni.

7-szer. Hogy ha az Tisztelendő Plébános Úr egy vagy két öl fát az leg közelebb lévő városokban, úgy mint Szegeden, Maria-Theresiapolis várossában a' vagy Kani-zsán venni szándékozna, köteles legyen az Helység onnand által hozni, és az kívánt helyre, úgy mint az Horgossi parochiára bé szállítani.

Melynek eképpen való meg edgyezésérül adjuk nevünk alá írását, Helységünk szokott élő petsétyének reá süítésével meg erősítvén.

Költ Horgosson 14-dik octoberben 1814-dik esztendőben.

Nagy György bíró
Fodor Gergely
Bíró Josef
Császár János
Erdélyi Péter
Húzsvárt András

} Esküttek

Szaniszló Ferentz } Esküttek
Tóth Mihály }
és az Közöséges lakosok

Coram me

Josepho Horváth

M. E. Colocensis Magistro Canonico seniore (...)

Praesens Contractus inter Communitatem Possessionis Horgoss et futurum ejusdem nominis Ecclesiae Parochum cum consensu Inclyti Domini stipulatus approbatur. Datum ex sessione Archi-Episcopalis Consistorii Colocensis die 26-a octobris anno 1814 celebrata.

Martinus Takács
Vicarius Generalis

Emericus Demerác
secretarius consistorialis

Ex parte Domini Terrestrialis rati habetur. – Horgosini die 21-ma maj 1821.

Nicolaus Kárász de Horgoss

Jegyzet:

Horgos, 1814. október 14.

Horgos, (Horgoss), (volt Csongrád vm.), 2018-ban: Horgoš (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Horgos, 1814.

Egyoldalás eredeti tisztázat Horgos falu pecsétjével, a horgosi előjárók névratásaival, valamint a káptalani kiküldött, illetve a jóváhagyó érseki szentszék és a földesúr pecsétjével.

Az egyesség aláírása Horváth József kalocsai idősebb mesterkanonok, konzisztórium kiküldött jelenlétében történt. A következő hónapban Kalocsán az érseki szentszék képviselőjében jóváhagyta a szerződést Takács Márton általános helynök és Demerác Imre szentszéki titkár. Csaknem hét évvel később, 1821. május 21-én írta alá a kontraktust Horgos földesura, Kárász Miklós.

37.

Lak (Géderlak) helység ajánlata leendő plébánosának járandóságáról
(1814)

Feljegyzése

A' Lak Helységbeli Tisztelendő Plébanus Úrnak tartását illető kötelességeknek, mellyekkel ezen Helységnek lakossai esztendőnként tartoznak.

- 1. Hat pesti mérő őszi vetésnek és négy pesti mérő tavaszi vetésnek minden munkáját a' nyomtatáson kívül véghez vinni, az el nyomtatott búzát, zabot, árpát bé hordani.*
- 2. Négy szekér széna.*
- 3. Egy mázsa só.*
- 4. Egy meg ölö sörtés helyett hat forint.*
- 5. Tulsó féli termésbéli bor két akó.*
- 6. Fél mázsa marha hús.*
- 7. Fagygyú tíz font.*
- 8. Minden pártol egy posonyi mérő búza csapva és fél posonyi mérő tavaszi csapva, ismét 30 krajczár, olly móddal, hogy azt a' Bíró bé szedvén, egészben*

kézhez adgya, és a buzának, tavaszinak bé szedésekor elegendő kotsikat rendellenen eskütt személynek fel vigyázása alatt.

9. *Huszon négy öll fát vágni és bé hordani.*

10. *A malomba az örölni valót mindenkor el vinni és onnan haza hozni.*

11. *Búcsúra, congregatoria forspontot adni. Ha pedig maga szükségére meg kívántatna a' kotsi, tehát a' Tekintetes Nemes Vármegye taxaja szerént az fuvaros elégedgyen meg.*

12. *A megyében szokott stólát megadni.*

Költ Lakon 1814-dik esztendő Szent András havának 21-dik napján.

*Farkas Péter Bíró
és Esküttek, úgy mint
Szulimán Mihály
Tóth János
Varga Josef
Vellás István
Rúzsza István
Szőke Nyéki István nótárius által*

Praesens contractus ad interim approbatur. Datum ex sessione Consistoriali Coloczae die 6-ta decembris 1814 celebrata.

*Martinus Takács
Vicarius Generalis*

*Emericus Demerác
secretarius consistorialis*

Jegyzet:

Lak, 1814. november 21.

Lak → Géderlak (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Géderlak (Bács-Kiskun m.)

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Pléb. ir. Géderlak, 2018-ban: KFL. I. 1. b. Géderlak. 1814.

A laki nótárius által papírra vetett egyoldalas eredeti tisztázat, Lak helység pecsétjével és a laki előjárók névratásaival.

Az irat hátoldalán Takács Márton érseki általános helynök és Demerác Imre kalocsai szentszéki titkár 1814. december 6-án Kalocsán kelt jóváhagyása olvasható.

38.

*A kucorai pópista közösség megállapodása leendő papjával
Zombortsevits Márk vaskúti káplánnal
(1815)*

Contractus, vagy is megegyezés

Melly történt negyedik januariusban 1815 esztendőben egy részről Tisztelendő Zombortsevits Márk mind Kutzurai ki nevezett Administrator Úr és Kutzurai Pópista Község között, a mint következik

Először: Minden pártul egy pozsonyi mérő búzát, a millyen a határba[n] terem, és minden pártul fél pozsonyi mérő zabot, avagy tavaszit, azon kívül minden pártul

harmintz krajtzár fog az Administrátor Úrnak fizet(öd)ni, a pénzben, a mint a hazában fog járandó lenni.

Másodszor: Az Felsőes Udvari Kamara által kegyelmessen resolváltatott /:modo primo resolvenda:/ sessiót az Pápista Község tartozik fel szántatni annak idejében betsületessen, minden pör és tivakodás nélkül, de tsak a szántó földeket, vagy is calcaturális földeket. Hogy ha kaszállóba valamit az Administrátor Úr vettetni akarna, azt ő maga erejével fogja szántatni. A mit pedig a Pápista Község föl szántat, elvet és bé boronál, azt az Administrátor Úr maga tetzése szerént le fogja takaríttatni és a le takaríttatott gabonáját a Pápista Község tartozik be hordani az Administrátor Úrtul ki rendelt helyre és aztat betsületessen öszve rakni. A nyomtatás súllya Administrátor Úrnak hagyattatik. Azon kívül tekintetbe kell venni azt is, hogy a sessionális művelést tsak három esztendeig tartozik a Pápista Község szántatni és a termést bé hordani. Annak el folyása után pedig a sessiót az Administrátor Úr maga fogja műveltetni.

Harmadszor: Deputatum nevezete alatt a Pápista Község tartozik Lelki Pásztorának esztendőnként négy öll kemény fát adni, a minőt szoktak az erdőkben rakatni, négy akó bort, ollyant, a melly használható, nem pedig vajmi moslékot, nyoltz itze olvasztott tehén vaját, egy hízott sörtést, huszon ött font faggyút és fél mázsa sót. Ezeket pedig annak idejében kötelezi magát a Pápista Község Lelki Pásztorának beszerezni.

*Marcus Zombortsevits
capellanus Vaskúthiensis*

Jegyzet:

Kucora, 1815. január 4.

Kuczura, Kuczora, Kucora (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Kucura (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Kucora. 1815.

Egy latin nyelvű levél magyar betétjeként maradt fent. A levelet Zombortsevits Márk vaskúti káplán, kinevezett kucorai adminisztrátor írta 1815. február 2-án a kalocsai érsekség vicarius generalis-ának. Arról tudósított benne, hogy a kucorai magyarokkal sikerült megegyeznie papjuk járandóságáról. A levélbetétként tisztázott kontraktus-szövegnek nem volt aláírása. A közlés során a levél aláírását emeltem át a megállapodás végére.

A „római katolikus közösség” értelmű „pápista község” kifejezés magyarázataként szükséges megjegyezni, hogy Kucora görög katolikus ruszin népességű faluként jött létre a XVIII. században. Római katolikus magyar lakossága a XVIII-XIX. század fordulója táján szaporodott meg annyira, hogy 1815-ben sor kerülhetett a római katolikus plébánia megszervezésére.

39.

Martonos helység kontraktusa plébánosával, Davidek Istvánnal
(1815)

Contractus

A melly egy részről Nagyon Tisztelendő Davidek István Plebános Úr és az ő utána következők között, más részről pedig koronális Martonos Helység Római Catholicus Községe között vígben vitetett 11-a 8-bris 1815. Feő Tisztelendő Baizik János canonok és Tisza melléki Districtus Feő Esperesse jelen létiben következő allodalmak alatt.

1. A fõnt meg nevezett Község kötelezi magát, hogy az Plébános Úrnak a 1-mó novembris 1815 számlátván esztendőnként minden pár személtõl egy posonyi [mérõ] buzát és fél posonyi tavaszt, és annak bé szedésére a szükséges és elegendõ kotsikat, kész pénzben pedig 30 krajczárokat fog adni.

2. Nem különben minden pártól tíz kéve nádat kiki a parochiára vinni tartozik. Deputátum fejében pedig fog adni következendõket:

3. Másfél mázsa marha húst.

4. Fél mázsa fagyút.

5. Egy mázsa sót.

6. Ött akó jó bort.

7. Ött öll tûzre való kemény fát.

8. Tizen két itze tehén vajjat.

9. Végtere a papi gyûlésekre, bútsúkra és a malmokba(n) annak idejében ingyen szükséges kotsikat fog rendelni.

Ezen contractust önként az egész Község neviben alá irták és meg erősítették magok tulajdon kezek kereszt vonásával.

Stephanus Davidek

+ Parády András Bíró

Parochus Ecclesiae Martonos

+ Vágó György eskütt

+ Vincze Sándor

+ Szabó György

+ Csonka Jakab

+ Musza István

+ Faragó András

+ Kováts János

+ Károsi Samu

+ Koncz György

+ Sõreg János

+ Koncz Mihály

+ Nagy Fülöp

+ Kis Pál

+ Csonka János

+ Pósa Jakab

+ Novák József

+ Dani János

+ Domonkos János

+ Bodor Imre

+ Szabados István

+ Jurgáts István

+ Góliáth Jakab

+ Bende Antal

Jegyzet:

Martonos, 1815. október 11.

Martonos (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Martonoš (Szerbia, Vajdaság).

2015. évi levéltári adatgyûjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Martonos. 1815.

Kétoldalas eredeti tisztázat Martonos helység pecsétjével és 24 martonosi magyar családfe névratásával. Aláírta és lepecsételte Davidek István martonosi plébános is.

A kontraktus aláírásán részt vett Bajzik János kalocsai kanonok, Ross István esperes, Babai József adai plébános, Kardos János korona-kerületi assessor. Címeik, titulusaik latin nyelvû felsorolásával megtûzdelte aláírásaik sorozatát, mint a témához szorosan nem kötõdõ adategyüttest a közreadás során elhagytam.

A lapalji jegyzet szerint a kontraktust 1815. november 9-én aláírásával látta el Takács Márton érseki vicarius generalis és Demerác Imre szentszéki titkár is.

Pataji gazdák kontraktusa Pataj mezőváros katolikus plébánosával a Mikla pusztán termelt gabona kalocsai főkáptalant illető dézsmájának sedecimájáról (1816)

Contractus

Mellynek ereje szerint mi alol írottak magunkat egyenként arra határoztuk, mi-nekutánna a' Tekintetes Nemes Kalotsai Fő Captalan részéről patai Tisztelendő Plebanus Úr velünk újabban meg egyesülni kívánt, hogy a' Tisztelt Nemes Káptalannak a' Miklai Hótér-közi dézmában, mind pedig a' nevezett Tisztelendő Úrnak abban esendő Sedecimában mi egy egy csomójától vagy keresztjétől a' buzánknak egy öreg véka buzát szemül fogunk ki adni, és több lakos társainktól is magunk ki szedni, olly móddal és pontok szerint:

1. Hogy ezen gabona bé szedésére az idei nyomtatás után egy bizonyos napot határozván meg: azon napon a' Tekintetes Nemes Káptalan ispánya is meg jelenjen, és a mi általunk beszédendő gabonát, Város Birája ő kegyelme által rendelendő egy tanátsbeli és magunk közül egy társ jelenlétében által vegye, s' ha tetzik itzével akár vékával a quantumot fel mérje, és itt helyben a' mérés authenticisáttván, azontúl arról az ispány úr feleljen.

2. Hogy a gabonát, azon föld terméséből tisztán és igazán kívánjuk ki adni, a' terminust Kis Asszony napra tesszük és azontúl nem halasztjuk.

3. Valamint mi a' mi több társainkért és nevekben jót állunk és eleget teszünk, úgy a' Tisztelendő Plebanus Úrunk is a' Tekintetes Nemes Káptalan részéről és nevében ezen kötésünkben jót állani és meg tartani az egyeséget fogja. Úgy hogy a' mai napon már gabonáinkat minden további tartóztatás nélkül el hordhatjuk és el is hordjuk.

Költ Patajon 16. aug. 1816.

Patai lakosok, nevenként ugyan is

Bikszegi Péter

Benke Pál

Császár György

Bán Sámuel

Szóke József

Bán Mihály

Én előttem Pap M. Gergely Város Birája

Coram me

Antonio Ketzeli

parcho Patajensi

Jegyzet:

Pataj, 1816. augusztus 16.

Pataj → Dunapataj (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Dunapataj (Bács-Kiskun m.)

1993 előtti levéltári adatgyűjtés jórészt rendezetlen káptalani iratokból. Akkori jelzete: KKL. Patronátus. Valószínűsíthető jelzete 2018-ban: KFL. II. 1. f.

Kétoldalas tisztázat néviratásokkal és Pataj mezőváros pecsétjével. A második oldal alján 1816. október 22-én Kovács János kalocsai kanonok arról nyilatkozott, hogy Mikláról abban az évben 40 pozsonyi mérő 12 icce búza-tized származott.

41.

Miske helység kontraktusa Körmötzy Miklós plébánossal
(1816)

Egyesség

A melly egy részről Nagyon Tisztelendő Körmötzy Miklós Miskei Plébános Úr, más részről pedig Miskei Helység elöljárói és lakossai között mind a' két félnek meg egyezésével a' következő feltételek alatt meg kötött. És ugyan a' fent nevezett Nagyon Tisztelendő Plébános Úr méltó tekintetben vévén e mostani köz inséget és egyedül különös hajlandóságából a' szűkölködő lakosok eránt e' folyó 1816-dik esztendőnek november holnapnak 1-ső napjától kezdődvén egész jövőendő 1817-dik esztendő october utolsó napjáig a' Dioecesanum Statutum szerént ötöt illető minden pár személtül való egy posonyi mérő buza, fél posonyi mérő tavaszi és 30 krajczárokról a' mingyárt meg jegyzendő feltételek alatt le mond és el áll, úgy mindazonáltal, hogy ezen esetből a' jövőendő esztendőkre semmi következés ne tétetődhessen, és a már említett Nagyon Tisztelendő Plébános Úr a' Dioecesanum Contractushoz való igazságos jussában a' fent meg határozott idő elfolyása mulva telyességgel meg ne sértetődgyön. Ezen felül meg jegyzett esztendőre pedig az alul irt Miskei Helység elöljárói és lakossai a' pár személyektül való lecticalis helett magokat le kötelezik.

1-ször. Nagyon Tisztelendő Plébános Úrnak kész pénzben 1200, az az ezer két száz forintokat e' mostani folyó váltó czédulákban fertály esztendő számra fel osztatván angariatim 300 forintokat fizetni.

2-ször. Tartozni fog a Helység Deputatum fejében in natura a' következőket meg adni, úgy mint: A. egy mázsza sót, B. egy meg ölfő hizott sörtést, C. tíz akó túlsó féli jó bort, D. ötven font fagyút, E. A parochialis földhöz való kaszálóval együtt tíz négy ökrös szekér jó szénát, F. tizen hat itze tehén vaját.

3-ször. Köteles lészen a' Helység a' parochialis földeknek való mindennemű munkáltatását a' nyomtatáson kívül annak idejében illendőképpen véghez vinni.

4-ször. Köteles lészen a' Helység a' Méltóságos Uraságtul adattatni szokott huszon négy ölfő lány fának meg vágatás és bé hozásával, nem külömben a' malomba az örölni valót mindenkor el vinni és onnét hazais hozni, továbbot a parochialis ház körül az eddig volt szokás szerént a' szükséges reparációkat ezentül is meg tenni, úgy szinte a' szomszéd bútsúk és districtualis congregatiokra való szükséges fuvart ingyen ki rendelni.

5-ször. A megyében szokott stolát meg adni.

Végtére mind ezeknek meg tartására a' Helység magát oly móddal kötelezi, hogy ha ezen egyességnek valamely részét meg tartani el mulasztaná, azonnal szabad regresussa légyen Nagyon Tisztelendő Plébános Úrnak a' megyebéli lecticalishoz, ellenben Nagyon Tisztelendő Plébános Úr is ezen fellebb meg irt adózásokon kívül egyebet semmit a már meg jegyzett időre a' Helységen ne követ[el]hessen.

Költ Miskén november holnapnak 30-dikán 1816-dik esztendőben.

Nicolaus Körmötzy
Parochus Miskensis

Molnár András bíró
Kovács Josef
Kollár János
Szőgyi Josef
Mészáros Josef
és a Kösség

Esküttek

Ezen egyesség, minekutánna semmiben sem ellenkezne a Törvénnyel, az uradalom részirül is megerössittetik.

Signatum Coloczae, 19 X-bris 1816.

Jeszenszky László

Méltóságos Kalocsai Uradalom Fiscalissa

Praesens Contractus inter Parochum et Communitatem Possessionis Archiepiscopalis Miske stipulatus approbatur.

Datum e Consistorio Archiepiscopali Coloczae die 2. januarii 1817 celebrato.

Martinus Takács
Vicarius Generalis

Emericus Demerác
secretarius consistorialis

Jegyzet:

Miske, 1816. november 30.

Miske (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Miske (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Miske, 1816.

Kétoldalas, eredeti, hitelesített tisztázat négy pecséttel, a plébános aláírásával, illetve a miskei előjárók névratásaival.

A kontraktust Kalocsán 1816. december 19-én jóváhagyta Jeszenszky László uradalmi fiskális, valamint 1817. január 2-án az érseki szentszék képviselőjében Takács Márton általános helynök és Demerác Imre szentszéki titkár.

42.

Az újvidéki római katolikus templom 100 holdas birtokát
25 évre kibérli 20 magyar „kertész” családfő
(1817)

Földbirto[kos]ságról való fogadás

Melly alul íratlak földművelő emberek és az római szent egyházi itt lévő keresztény templom javainak föl vigyázója között e következő módon tétetett meg.

1. Az említett templom javainak föl vigyázója Tiszteletes Patrónus nevében, azon templomhoz tartozandó 100, az az egy száz holdbul álló földet, az itt Újvidéki határban szokott mértéke szerint, alá írt földművelőknek jövő 1819 esztendőben meg esendő 1-ső novembertől fogva huszon öt egy más után következő esztendőkre, az az 1845 esztendőben meg esendő 1-ső novemberig használatra úgy által adja, hogy:

2. Az haszon vöőknek szabad legyen mind egyéb kertészeknek az magok alkalmatosságra nézvéen, ő tőlük választandó helyen, allházokat, hozzá való gazdagságos

épületekkel fel építeni és az gazdagságnak szükséges marhákat fönt tartani, és anynyira, a mennyire az földnek terjesztése engedi, 's ártalmas nem léssen, meg szaporítani, azon kívül a földet minden nemű termetménnyel, úgy mint: buzával, árpával, zabbal, kölessel és kukuritzával, nem külemben dohány plántákkal meg terhelni, de arra okvetlenül fel vigyáztván, hogy az eképpen ostromolt földnek minden harmadik esztendőben szükséges trágyázást el ne mulassák.

3. Mi alul írott földművelők kötelezzük magunkat az fejebb említett 100 holdbul álló földnek használásáért az ki tett huszon öt esztendő alatt, minden esztendőre hét száz forintokat arany és ezüst pengő pénzben, az az vagy Tsászári és Királyi aranyokban, darabját 4 forint 30 krajczárral számítván, vagy pedig ezüst huszasokban 20 krajczárjával vévén úgy le fizetni, hogy ezen egész sommának fele 350 forintokkal mindéig minden szentek napra, másik fele pedig ösmét 350 forintokkal az utánna következő 1-ső májusra, következő képpen minden fél esztendőre előre az árenda az templombéli tárban le tétessen, és az templom javai föl vigyáztónak kezéhez szolgáltatasson. Azon kívül kötelessék leszünk az isteni szolgálathoz szükséges füvet és zöld ágokat, úgy mint pünkösöd napra és Úr napra és az következő vasárnapra ingyen az nekünk akkorában ki nevezendő helyekre bé hozni.

4. Az haszon képest ki osztott templom tulajdon földjének jó tartásáért, szintén úgy az esztendőbeli adakozásért és a többi ebben az fogadásban foglalt kötelességéért, mi alol írott használók mindjajon öszveségessen kapcsolt kézzel úgy állunk jót, hogy vagy egyik, vagy másiknak az tehetetlenségire éppen nem nézvén, valamennyien egyért és egy valamennyiért kezesek leszünk, és ezen fogadásban ki tett kötelességeknek sommát bé telyesíteni és azoknak bé tellyesítéséért egész vagyonunknak el vesztése által magunkat kötelezzük.

5. Hogy ha mi alul írtattak ezen contractusnak el folyása után a templom földét el hagyánk, nem kötelesszetik a templom ott az földben lévő épületeknek költségünket bé váltani, vagy azokért minékünk valamit pótolás gyanánt fizetni.

6. Végtire kötelesszetnek az használók az nékiek használasra által adandó templomi földet maguk költségén bé keríteni és minden némű kártol meg oltalmazni, és az eképpen szorgalmatossan művelt földet az contractualis esztendőknék el folyása után jó karban vissza állítani.

Mellynek nagyobb erejére nézve ezen contractus két egyenlő párban mind a két résznek alá írásával meg erősítve ki adatott.

Költ Újvidéken 17-dik decemberbe 1817.

<i>Wenceslaus Thueguth</i>	+ <i>Valentényi János</i>
<i>Abbas vice Archi Diaconus</i>	+ <i>Almási András</i>
<i>et Parochus Neoplantensis</i>	+ <i>Bermák Mihály</i>
	+ <i>Bermák Pál</i>
<i>Josephus Pausz de Ohaba Lunga</i>	+ <i>Bermák Antal</i>
<i>(...)Civitatis Judex prim.</i>	+ <i>Tilinkó András</i>
	+ <i>Gunits György</i>
<i>Josephus Körber senator</i>	+ <i>Lengyel Jakab</i>
	+ <i>Jójárt János</i>
<i>Mathias Láng senator</i>	+ <i>Balog János</i>

<i>Thomas Gregus</i>	+ <i>Csordás János</i>
	+ <i>Almási János</i>
	+ <i>Halász Josef</i>
<i>Georgius Novak</i>	+ <i>Szűts Josef</i>
	+ <i>Hunnyas János</i>
<i>Gregorius Pirg</i>	+ <i>Papp János</i>
	+ <i>Jójárt Mihály</i>
<i>Peter Blau</i>	+ <i>Kálmány Mátyás</i>
	+ <i>Ónozó Pál</i>
<i>Joannes Widemann</i>	+ <i>Bermák Josef</i>

Jegyzet:

Újvidék, 1817. december 17.

Újvidék (Neoplanta), (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Novi Sad (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Újvidék, 1817.

Háromoldalas eredeti hitelesített tisztázat a magyar földbérlo közösség 20 családfőjének névratásával, saját kezűleg húzott keresztjeivel, valamint Thueguth Vencel apát, esperes, újvidéki plébános, Josefus Pausz városbíró, Josefus Körber szenátor, Mathias Láng szenátor és további öt városi vezető személyiség aláírásával, pecsétjével.

A szöveg fogalmazója több olyan magyarnak vélt szót, kifejezést használt, ami nem számított jellemzőnek a kor hivatali nyelvében. Talán nem volt elég gyakorlata a magyar szóhasználatban, vagy túlzott fogékonyságot mutatott a nyelvújításra.

A szerződés nagy értéke a magyar bérlőközösség családfőinek név szerinti felsorolása.

A vallási néprajz fontos adalékának tekinthető a 3. pont végén megfogalmazott fű- és zöldág-szolgáltatási kötelezettség emlegetése. Efféle zöldághordásra Erdélyben a templom jobbágyait, illetve az eklézsia árendásait kötelezték. (Vö.: BÁRTH János 2011/b. 26., 127., 136., 137., 140.)

Figyelemre méltó, hogy a bérbe vett 100 holdas birtok a szerződés szövegében egyszer sem a plébános illetményföldjeként, hanem a templom vagyonaként szerepelt. Következésképp, haszna tulajdonképpen nem a plébánost, hanem a templomkasszát gazdagította. A szövegben szereplő magyar népesedéstörténeti és népéleti adatok miatt azonban ezt a „rendhagyó” kontraktust kár lett volna kihagyni.

43.

Horgos helység kontraktusa lelkipásztorával, Koplányi János plébánossal
(1819)

Contractus

Mellynek értelmében tudtára adjuk mindeneknek, a' kiknek illik, hogy mi alol irottak a' mostani Plebános Urunkkal, valamint ez előtt való esztendőkbén, úgy most is az ő itt lételének 5-dik esztendejére t. i. 1818/19., melly e folyó hónapnak utolsó napjával bé telik és végződik, a' plébániai fent lévő contractus mellett az úgy nevezett ágybér eránt különös meg egygyezésre léptünk e' következő módon:

1-ször. Én Koplányi János Horgosi Anya Szent Egyháznak Lelki Pásztorá több alkalmatlanságoknak eltávoztatása végett, a' külömben minden házas pártól járandó két véka buzát, egy véka tavaszit és harmintz krajzárokat oda engedem az Erdemes Elöljáróknak és az egész betsületes Kösségnek átallyában ezen 5-dik esztendőre is kész pénzben 800, az az nyoltz száz forintokért, természetben pedig 15 köböl buzáért és 70, az az hetven köböl tavaszíért e' folyó esztendőben Mindszent havának utolsó napjáig, mellyben ide rendeltetésemnek 5-dik esztendeje bé telik és végződik.

2-szor. *Mi Horgos Helységének Elöljárói az egész betsületes Kösséggel egyetemben el fogadván Tisztelendő Plébános Úrnak Koplányi Jánosnak az ágybér ki váltásában való reá állását, megajánljuk és kötelezzük magunkat, hogy a' fent lévő plébániai contractusnak minden egyéb punctumait a' maga értelmében fent hagyván, egyedül tsak a' gabona és harmintz krajtzárok helett átallyában 800 fl., az az nyoltz száz forintot kész pénzben, gabonában pedig tizen öt köből buzát meg szeelve és hetven köből tavaszit, mellynek zabból leendő része tetejével mérődik, az ezen folyó és Mindszent havának utolsó napján végződő esztendőre egészen és betsületesen mentől előbb meg fogjuk adni és híven le fizetni. Úgy hogy a' gabonát mindjárt egy vagy két hét alatt a' plébániai pallásra fogjuk szállítani, a' 800 forintot pedig egy vagy két, leg fölyebb három hónap alatt betsületesen bé fogjuk adni.*

Mellynek bizonyos elhitelére adjuk mind a' két részről szokott petsétünkkel megerősített tulajdon kezeink irását.

Horgoson Mindszent havának 3-dikán 1819-dik esztendőben.

*Koplányi János
Horgosi Plébános*

*Tóth Mihály Bíró
Fodor Gergely
Nagy György
Császár János
Bíró Josef
Szanyiszló Ferentz
Molnár Ferentz
Dongó András
Berta Albert
Szalai János*

Esküttek

és az többi Közönséges Lakosok

Jegyzet:

Horgos, 1819. október 3.

Horgos (volt Csongrád vm.), 2018-ban: Horgoš (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Horgos, 1819.

Egyoldalas hitelesített, eredeti tisztázat a plébános aláírásával, pecsétjével, valamint Horgos helység pecsétjével és a horgosi előljárók névratásaival.

Kiegészítő szerződés az 1814. október 14-én kötött kontraktushoz.

44.

Zenta város magyar közösségének kontraktusa plébánosával
(1819)

Contractus

Egy részről Tisztelendő Kollonits László Plébános Úr, más részről pedig Széntai Magyar Kösség közt következőképpen kötöttet.

Először: Előbb nevezett Kösség egy esztendőre járandó ágy bér fejében, tudni illik az előtt megyebéli contractus értelme szerint Kösség által minden pártul Plébános Uraknak akár természetben, akár pénzben, akár melly béri munkákban szokott ki szolgáltatások fejében minden esztendőben minden pártul mostani folyó bankó tzédulákban négy forintokat Tisztelt Plebánus Úrnak úgy ígér, hogy az contractusnak tsak

3 esztendőkre, az az 1-ső november 1819 egész 1822-dik esztendőnek utolsó octoberéig ereje légyen, mind azon által, hogy ha ezen esztendőkkben az bankó tzedulák eltöröltetnének, azon esetre pengő pénzben 2 forintokat fizetni fog. Ezen esztendők elfolyása után az Kösség Tisztelendő Plebánus Úrral új egyezésre fog lépni.

Másodsor: Ezen kész pénz béli fizetést az Kösségnek minden bé folyása nélkül maga az Plebánus Úr szedni, avagy maga költségén szedetni fogja, az rendelt ágy bér szedő pedig erőssen arra kötölösztetik, hogy esztendő által, amint az lakosok tehetése engedi, forintonként is tartozik fel venni.

Harmadsor: Ellenben hogy ha némelly lakosok restsége miatt esztendőnek végével minden pártul járandó ágy bért meg nem fizetnék, akkoron az előljárók restantiáknak bészédésére szükséges segedelmet nyújtani tartoznak.

Negyedsor: Előbb tisztelt Plebánus Úr ajánlja és fogagya, hogy mivel az esztendőnek közepén Széntai Plébánussá lett légyen, ezen fél esztendőre minden pártul 1 forintokat úgy kíván, hogy azt Minden Szentig kiki egyszerre neki le fizesse.

Melyeknek nagyobb ereire mind az két részrül meg erősített, kinek kinek egy párjában ki adatott.

Szentán, 21. 8-bris 1819.

Marco Szlavnits Bíró
Gazdag Mihály eskütt
Franciscus Bizzeg juratus
Deme Mathias juratus
Nagy Ferentz

Ladislaus Kollonits
parochus Szentensis qua Contrahens

Jegyzet:

Zenta, 1819. október 21.

Szenta → Zenta (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Senta (Szerbia, Vajdaság).

2015. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Zenta. 1819.

Mihákovits Antal zentai hites jegyző által készített korabeli másolat. A szerződés aláírásán jelen volt vármegyei és koronakerületi urak nevének, titulusának lajstromát, mint a témához szorosan nem tartozó másolt adatsort, a közreadás során elhagytam.

45.

Nemesmilitics nemesi község kontraktusa plébánosával,
Polyákovics Fülöppel
(1821)

Egyezés

A mai alább írt napon és helyen, egy részrül Nemes Militics Helység Nemes Községe, más részrül Nagyon Tisztelendő Polyákovics Fülöp Úr voksoknak többségével választott törvényes Plébánossa között, e következő [egyezés] tétetett és erősített meg, tudni illik:

I. A Nemes Község valamint a mostani időnek járásait, úgy a Nemes Községnek környül állásait is méltó fontolóra vévén, tekintvén tovább a papi rendnek különös tekéntetet érdemlő tiszteletét és bötsületét, hogy egymásért sérelmet ne szenvedne és

a Nemes Község ismét meg elégedéssel lehessen, a fõnt tisztelt Polyákovics Fülöp Plébános Úrnak az úgy nevezett ágybér fejében ez mostan folyó papíros pénzben két forintokat, pengõ pénzben pedig, mely az adó fizetésben folyássát veszi, ha csak az egyezõ részeknek költsõnõs akarattok nem tartaná és föl bontani nem akarná, még a tisztelt Plébános Úr köztünk maradna, minden vissza vonás nélkül 1 forint 30 krajczárokat egy akarattal adni, az az minden pártul, legyen az köz birtokos, lakó, a vagy conventionatus cseléd esztendõnként fizetni magát határozta és kötelezi, mely ágybér incassatiójának terhét az köz birtokos uraktul maga a tisztelt Plébános Úr viselni fogja. A lakóktul pedig és az conventiós cselédektül az tulajdonos bé szedni és bé adni tartozzon.

2. Az Község cassájából Deputatum fõben kész pénzben esztendõnként [az] ágybér fizetése módjához a mint fellyebb ki tétetett alkalmaztatván és értvén nyolczvan forintokat most folyó papíros pénzben, ezüstben pedig negyven forintokat, és in natura 4 akó bort azon tisztelendõ Plébános Úr nyerni fog, nem különben

3. Ugyan azon Nemes Község a most leg újabb mérés szerént [a plébániához] ki szegett szántó, kaszáló réti fundus földeket, a mint az elõbbenyi Plébános Úr tartotta, [a Plébános Úr] birtokába adja oly formán, hogy annak mívelését maga költségén [a] többször tisztelt Plébános Úr eszközölni tartozzon, a mellyért

4. Mint hogy a Nemzetség ezen Nemes Helységben két féle, tudni illik magyar és dalmata legyen, a népnek sokasága ismét éppen meg kívánná, egy Káplány Urat minden vissza vonás nélkül állandóul tartani köteles lészen, többnyire

5. Minden viszokodássoknak el távoztatassa és a békességes harmónia fent maradása végett köteles lészen a már többször tisztelt Plébános Úr minden némü szolgálatoakat az 1810-dik esztendei novembernek 18-dikán Coninica Visita alkalmazóságával történt határozás szerént meg tenni, és az fizetésekkel, úgy mint az első punctumban magyarázva vagyon, itt is meg elégedni köteleztetvén, következés képpen abban ki tett taxán fölül semmit kérni szabad nem lészen.

Melynek nagyobb hitelére ezen contractus három exemplárban [a] részek által alá íratatván és petséttyeikkel meg erősítettvén ki adatott.

Költ Nemes Militicsen die 10-a április 1821.

*Philippus Polyákovits
parochus loci*

*Kutzy Antaly Kapitány,
Tanáts és az Nemes Község*

Jegyzet:

Nemesmilitics, 1821. április 10.

Nemesmilitics (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Svetozar Miletic (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Nemesmilitics. 1821.

Kétoldalas eredeti tisztázat a nemesi község kapitányának és plébánosának aláírásával, pecsétjével. A dokumentum aláírásakor jelen volt, aláírt és pecsételt Vass Ferenc alesperes, valamint Piukovics Dániel és Vojnovics Illés vármegyei esküdt. 1821. június 14-én Kalocsán a kontraktust jóváhagyta Újváry Dávid kanonok és Demerác Imre szentszéki titkár.

Az egyezés szó szerint fölöttébb hasonlít az egy évvel korábban, 1820. április 30-án kötött kontraktusra. Fogalmazásakor a jegyzõ bizonyára az elõzõ kontraktus szövegét másolta és itt-ott némileg módosította. Ezért bizonyos kifejezett kifejezéseket az 1820. évi változathól pótoltam a közlés során. A kontraktus megújítását 1821-ben valószínûleg az tette indokolttá, hogy addigra némiképp csillapodtak a Polyákovics Fülöp plébánosi kinevezését kísérõ helyi ellentétek hullámverései.

Bár a szöveg fogalmazója nem hangsúlyozta, a kontraktus 5. pontjában a stóladíjak fizetésérõl volt szó. A közreadott 1821. évi változat ezek felsorolásától eltekintett és az 1810. évi vizitációra hivatkozott.

Ezzel szemben az előző, 1820. évi szövegváltozat itt egy jegyzékre utalt, amelyet a kontraktushoz mellékeltek, és amely a stóladíjakat tartalmazta. A figyelemreméltó 1820. évi jegyzéket alább teljes terjedelmében közreadom:

Jegyzéke

A Nemes Milititsi Nemes Község plébániáján kötelesség szerént tartozó fizetéseknek és stóladíjaknak

	<i>ft.</i>	<i>kr.</i>
<i>A helybeliek esküttetéséért a Plébános Úrnak</i>	1	30
<i>Az idegenek esküttetéséért a Plébános Úrnak</i>	3	–
<i>A bé vezetésért és avatásért a Plébános Úrnak</i>	–	7
<i>a mesternek</i>	–	3
<i>A nagyobb temetésekért Plébános Úrnak</i>	1	30
<i>Kisebb temetésekért Plébános Úrnak</i>	–	45
<i>A keresztelésért a Plébános Úrnak</i>	–	17
<i>a mesternek</i>	–	7
<i>A halotti Libera énekésért Plébános Úrnak</i>	–	30
<i>A pluvialétul Plébános Úrnak</i>	1	–
<i>A koporsóba való bé tételért, pluvialéval együtt Plébános Úrnak</i>	1	30
<i>Harangozásért a templomnak, minden harangtul 15 krajczár, tehát 4 harangtul minden versre</i>	1	–
<i>Takarótul a templomnak</i>	–	20
<i>Pluvialétul a templomnak</i>	–	20
<i>Zászlótul a templomnak</i>	–	20
<i>Minden gyertyátul a templomnak a holt testnél</i>	–	6
<i>A tömjéntül Requiem és libera alatt a templomnak</i>	–	20

46.

Szentpéter, Buzgányhalma, Buzsák kertészségek lakóinak ajánlata lelkipásztoruk, a horgosi plébános számára ágybérük fizetéséről (1821)

Alább irattak Szent-Péteri, Buzgányhalmi és Buzsáki kertészség lakossai adjuk tudtára mindeneknek a' kiket illet, hogy mi !:mint filialissai a' Horgosi plébániának:/ Tisztelendő Horgosi Plébános Úrnak esztendőnként a' lecticalis bér váltóságát, 4 forintoknak váltó czédulában le fizetésére magunkat le kötelezzük, olly formán, hogy mi ezen kívül Tisztelendő Horgosi Plébános Úrnak minden erántunk teendő lelki pásztori szolgálattaiért !:az stolát értvén:/ nem többet, mint akármely Horgos Helysége lakossa a' Canonicalis Visitatio szerént fizet, fizetni fogunk. Melly esztendei tartozásunkat esztendő végével öszve szedvén, fent tisztelt Tisztelendő Plébános Úrnak által adjuk.

Melly ebbéli egyezésünk a 1-a 9-bris 1820 törvényes erejét veendi. Költ Horgoson 21-dik májusban 1821 esztendőben.

+ Szegedi György Szent Péteri
 + Szegedi András Szent Péteri
 + Barát János Szent Péteri
 + Furtony István Buzsáki
 + Katona Antal Buzgányi

+ *Szél Demeter Buzgányi*
+ *Bársony Antal Buzgányi*
+ *Bende Ferentz Buzgányi*
és a fent nevezett kertészségek
lakossai nevekben

Joannes Koplányi
Ecclesiae Horgosiensis Administrator

Coram nobis
Georgio Adamovich ord. judl.
Jun. Nicolao Beniczky jurassore

Jegyzet:

Horgos, 1821. május 21.

Horgos (volt Csongrád vm.), 2018-ban: Horgoš (Szerbia, Vajdaság).

A dokumentumban szereplő pusztai kertészségek, Horgos filiái: Szentpéter, Buzgányhalma, Buzsák.

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Horgos, 1821.

Egyoldalas eredeti tisztázat a kertészek képviselőinek kereszttel jelölt névátásaival és a horgosi plébánoshelyettes aláírásával.

A megállapodás két vármegyei tisztviselő: Adamovics György főszolgabíró és ifjabb Beniczky Miklós esküdt jelenlétében történt.

47.

A kucorai római katolikus magyar közösség kontraktusa
kinevezett papjával, Haraszty József adminisztrátorral
(1822)

Contractus

Melly történt 1-ső november 1822-dik esztendőben, egy részről Tisztelendő Haraszty Joseff mind kinevezett Kuczurai Adminisztrátor Úr és Kuczurai Pápista Kösség között, amint következik.

Először: Dioecesis, az az megyebéli rendelt béren, úgy mint minden pártul két véka buza, egy véka zab és harminz krajtzáron kívül kötelezi magát a contrahens magyar kösség, hogy föld művelés fejében, a mellyet fel vállalni éppen nem mert, adni fog minden esztendőben egy véka zabot.

Másodsor: Deputátum fejébe[n] ígér és tartozni fog adni négy öll kemény fát, négy akó bort, ollyant, amelly használható, nem pedig valami moslék, nyoltz itze vaj[at], fél mása só[t], huszon öt font fagyút.

Mellynek nagyobb erejére ezen alku írás mind a két részről alá irattatva ki adott Kuczurán die et anno ut supra.

Josephus Haraszty
Administrator Ecclesiae Romano Catholicae Kuczurensis

+ *Paulus Faragó judex*
+ *Georgius Czizmár juratus*
+ *Molnár Pista juratus*

+ Kalotsaj Ferencz
+ Igvátsky Andris
+ Kurilla Joseff
+ Farkas János
+ Kurilla Miska
+ Daniel János
+ Paratzky Miska
+ Guti András
+ Kurilla András
+ Eperjesi Mihál
és az Magyar Kösség

Jegyzet:

Kucora, 1822. november 1.

Kuczura, Kuczora, Kucora (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Kucura (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jeltete: KFL. I. 1. b. Kucora. 1822.

Egyoldalas eredeti tisztázat névírásokkal.

48.

A martonosi plébániai földárendálási szerződése
(1824)

Contractus

Melly egy részről Nagyon Tisztelendő Davidek Istvány Plébános Úr között, más részről Nemes Nemzetes Eremitis János Notarius Úr között eképpen tétetett:

1. Nagyon Tisztelendő Davidek Istvány Plébános Úr ki adja 19 lantz szállási parochiális földjét tisztelt Eremitis János Úrnak árendába egy esztendőre minden curialis jussaival, ollas móddal

2. Hogy Nemzetes Eremitis János Úr az említett 19 lantz földeknek hasznáért 90 forintokat váltó tzedulában, két meghatározott üdőben, úgy mint felét jövő Szent György napjára, más felét pedig Szent Mihály napjára köteles legyen fizetni. Aki

3. Még ezen meg nevezett summa pénzen kívül kötelezi magát 6 vontató tehénnek való széna adására, minden vontatót 6 rudásával rakatván, és egyszer 's mind ezen szénának haza a parochia udvarába minden hiba nélkül való szállítására.

4. Az Árendás Úr az árendában ki vett 19 lantz földek közül 7 lantz földekre esendő dézsmának terhét, legyen az természetben avagy kész pénzbe fizetendő, magára vállalja.

Melly eggyezésünknek nagyobb erejére ezen eggyező levelünket magunk tulajdon neveinknek aláírásával és élő petsétjeinkkel meg erősítve adjuk.

Signatum Martonosini die 14-a novembris 1824.

Stephanus Davidek

Parochus Martonosiensis

Joannes Eremitis

arendator

Jegyzet:
Martonos, 1824. november 14.
Martonos (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Martonoš (Szerbia, Vajdaság).
2015. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Martonos. 1824.
Kétoldalas eredeti szerződés a szerződő felek saját kezű aláírásával és pecsétjével. Aláírásán részt vett Ujváry András káplán is.

49.

Doroszló helység kontraktusa plébánosával, Körmeny Istvánnal
(1825)

Contractus

Melly egy részről a Nagyon Tisztelendő Körmeny István Doroszlói Plébános Úr, más részről pedig az érdemes Doroszlói Közönség között e képpen köttetett legyen, úgy mint:

Mivel a Nagyon Tisztelendő Plébános Úr törvényes bé helyheztetése szerént kap minden esztendőben minden házas pártól 1 posonyi mérő búzát és fél posonyi mérő zabot és 30 krajczárokat, e helyett tehát illy egyesség, vagy köz akarattól illy el végzés tétetődött.

1-ször. Hogy a Nagyon Tisztelendő Plébános Úrnak a fent érdeklött gabonabéli és 30 krajczár pénzbeli fizetése helyett :ide nem értvén a többi Deputátumbeli jövedelmeket:/ minden pártól 3 esztendeig és esztendőnként 2 forintokat valutában, mint 1825., 1826. és 1827. esztendőkre kész pénzben ki fizetni kötelessek lesznek a Helység szám adása által.

2-szor. Hogy a conscriptio elő mutatása szerént, mivel az érdemes Helység azon competentiát úgy is incassálni fogja, a' fent érdeklött fizetésnek felét Szent György napra és a más felét pedig Szent Mihály napra tökéletesen le fogja fizetni minden esztendőben.

*Mellynek nagyobb erejéért és szoros megtartása végett ezen contractualis leve-
lünket ki adtuk és Helységünk használó petsétyével meg erősítettük.*

Költ Doroszlón 6-a 8-bris 1825 esztendőben.

*Körmeny István
Doroszlói Plébános*

*Tallós János bíró
Tancsik Márton
Magor Istvány
Bartal Ferencz
Kameralis Helység Doroszló*

} *Esküttek*

Jegyzet:
Doroszló, 1825. október 6.
Doroszló (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Doroslovo (Szerbia, Vajdaság).
2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Doroszló, 1825.
Egyoldalas eredeti, hitelesített tisztázat Körmeny István doroszlói plébános pecsétjével, aláírásával, valamint Doroszló helység pecsétjével, elöljáróinak néviratásaival.

Mohol helység katolikus magyarjainak kontraktusa Tresztyánszky József
moholi plébánossal
(1828)

Contractus

Melly Nagyon Tisztelendő Tresztyánszky Josef Úr Moholyi Plébánus és a Moholyi Római Catholica Kösség között mai alább irt napon és esztendőben, mind a múlt esztendőre, mellyben az említett Nagyon Tisztelendő Úr már köztünk volt Plebánus, mind pedig erre és az jövődökre, még tudni illik az említett Nagyon Tisztelendő Úr nálunk Plébánus meg marad, a pár bér eránt tétetett e következő módon:

Először: Nevezett Római Catholica Kösségnek minden párja a megyebeli szokás és eő Érseki Excellentiájának mind az utóbbi egyházi látogatás /: Canonica Visita: / alkalmatosságával történt végzése, mind pedig most újontan tudunkra adatott kegyes akarattya szerént meg másolhatatlanul Nagyon Tisztelendő Plebánus Úrnak minden esztendőbe[n] nem söpredéket vagy rosta allyát, hanem rostán meg szelelt egy posonyi [mérő] búzát, egy véka tavaszit és 30 krajczárokat fog fizetni. Fél párokra ezen kötelezésnek fele terjesztetvén.

Másodszor: Tartozik a Kösség Nagyon Tisztelendő Plébánus Úrnak eszten-dönként Deputatum fejébe 12 akó ó bort Túl a ' Dunait, négy öl kemény fát okvetetlenül ki szolgáltatni.

Harmadszor: A mennyire a Római Catholica Kösség e két pontot az idén és taval nem tellyesített[e] volna, kötelezi ezzel magát e hejányosságának pontig való pótolására a múltra.

Negyedszer: Minden házi gazda, kinek zsellérje vagyon, tartozik zsellérjéért anynyibul, hogy el ne szökjön, jót állani és kezes lenni, ki (:zsellér:) ha el szökne a ' nélkül, hogy Nagyon Tisztelendő Plébánus Úrnak eleget tett volna, utána maradott tartozás lefizetésére volt házi gazdája szoríttatik. Innend következik, hogy az Elöljárók a ki vándorlandóknak, mind addig, még Nagyon Tisztelendő Plébánus Úrtul, hogy tudni illik néki eleget tettek, nyugtatványt elő nem mutattak, úti levelet kiadni nem fognak.

Ötödször: Említett Kösség meg határozott párbért mind[en] esztendőben ki rendelendő napokban Mind Szent havának utolsó napjáig helybéli plébániára be vinni köteles léssen, erre való nézve annak be szedésére a ' Kösség két kocsit fog annak idejében minden nap rendelni, melly az késedelmes fizetőktől a párbért a Nagyon Tisztelendő Plébánus Úr fel hatalmazott emberével és a Templom Tizedessével incassálni fogja. De azon felül midőn a Nagyon Tisztelendő Úrnak szüksége leend és ez eránt jelentést tenni fog, a ' Helység előljárói tárgyalt párbér behajtására kívánt asistentiát adni, és [a] késedelmes fizetőket hátra lévő tartozások ki elégítésére minden erővel executionnak úttján is kényszeríttetni kötelesek lesznek 's kötelezik magokat.

Hatodszor: A ' midőn Nagyon Tisztelendő Plebánus Úr szükségire tűzre való fát és bort fog venni, a kár hol légyen az, csak Bácsnál és Bajánál messzebb ne légyen, annak haza hozását, valamint az örlést is, a Község magára vállalja, 's arra magát kötelezi, úgy nem különben kocsit lóval a Nagyon Tisztelendő Úrnak kétszer esztendőben adni fog Districtualis Congregatiokra.

A Nagyon Tisztelendő Plébánus Úr ellenben kötelezi magát, hogy midőn a híveknek szaporodása az Isteni Szolgálat és a Szentségek ki szolgáltatása segéd Lelki Atyát vagyis Káplányt fog kívánni, ezen szülségrül pedig annak idejében meg győzetetvén a Kalocsai Érseki Szent Szék, melléje Káplánt rendelne, ő eztet a hívek lelki szolgálattokra tartani fogja, fenn tartya mind azon által magának azt, hogy ezen esetre akkoron a Kösséggel akár pénzbéli, akár természet béli vagyis Deputátumi segítség végett értekezessen és egyességre lépjen a fent kitett Községet érdeklő kötelezéseken túl.

Költ Moholyon 28. decemberben 1828.

*Josephus Tersztyánszky
parochus Moholyiensis*

*Magó Jakab bíró
Rafai Sándor kaszér
Bogáromi Mihál eskütt
Tót János eskütt*

[Coram me]

*Antonio Szathmáry
[prépost, esperes, óbecsei plébános]*

Német János, Nikolits János, Veréb András Balog Pál, Dianovszki Mátyás, Vida István, Kátser Mihály, Kotsis Mihály, Kozák Lőrincz, Mallár János, Kutsura Pál, Rúzsza József, Tóth János mákos, Mészáros Mihály, Sebők József, Szabó Imre, Szabó József, Kováts Pál batonyai, Bukta Ferentz, Bogáromi András, Mak József, Varga Miklós, Mészáros János ifjú, Vas György ifjú, Fehér György, Somogyi Antal 's az egész Római Catholica Kösség.

Praesentem Contractum ratihabeo et confirmo.

Colocae, 23-o mensis április 1829.

*Petrus Klobusiczky
Archi Episcopus Colocensis*

Jegyzet:

Mohol, 1828. december 28.

Moholy → Mohol (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Mol. (Szerbia, Vajdaság).

2015. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Mohol. 1828.

Háromoldalas eredeti tisztázata a moholi plébános aláírásával, pecsétjével; Mohol helység pecsétjével és 30 moholi magyar családfő névratásával; valamint Szathmáry Antal prépost, esperes, óbecsei plébános aláírásával, pecsétjével. A szerződést aláírta és lepecsételte még három vármegyei és uradalmi tisztségviselő. Az ő nevüknek és tisztségüknek közlésétől a papír fakulásából, elszíneződéséből adódó olvasati nehézségek miatt eltekintettem.

1829. április 23-án, Kalocsán a szerződést jóváhagyta Klobusiczky Péter kalocsai érsek. A magyarul nehezen kiejthető *Trsztyánszky* családnévnek a közölt szövegben belül kétféle írásmódja figyelhető meg. Aláírásában a plébános a *Tersztyánszky* változatot használta.

51.

Bács mezőváros katolikusainak kontraktusa Polereczky Bálint plébánossal
(1829)

*1829-dik esztendő november első napján Nagyon Tisztelendő Tekintetes Pole-
reczký Bálint Tekintetes Nemes Bács Vármegye Tábla Bírája, az szent papi rendnek a*

nevezett Tekintetes Nemes Bács Vármegyében helyezettett közép járás esperese és Városunk fel hatalmazott lelki pástora között egy részről, más részről pedig az alul írt Kösség között, a fölül tisztelt lelki pástort illető Deputátum(a) végett e következő kötés tétetett meg.

Először: Minekutánna az előbbeni kötés félre tétetett és mostanság mind a két rész a Diocezanus kötésre lépett volna, az alul írt Kösség magát a többi szomszéd helyekhez és a lelkek számához szabván, Deputátum fejében ki szolgálni magát eképpen le kötelezte.

Másodszor: Minden esztendőben, amellynek kezdete első novemberben, vége pedig utolsó októberben léssen, hat akó ó bort, egy olly hízott sörtvést, amelly egy akó zsirt ad, egy mázsa olvasztatlan vagyis nyers fagyút, harmintz itze vaját, egy mázsa húst és egy mázsa sót okvetetlenül és minden ki fogás nélkül.

Ezen tett kötés a maga nagyobb erejére és meg tartására nézve mind a két rész által alá iratott és élő petsétekkel meg erősítettett. Költ Bácsban, mint föllül.

*Polereczky Bálint
viceesperes és Bácsi plébános*

*Kuluntsits Thamás Bíró
Lovrity János
Kuluntsits János
Medve Mátyás
Szentivánszki Pál
Balgadi Joseff
Érseki Bács Város Eskütyei,
az egész Kösség nevében*

Előttem,

*Spech Lajos
a' kalocsai Érseki Uradalmak rend szerint való fiskálissa előtt.*

Jegyzet:

Bács, 1829. november 1.

Bács (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bač (Szerbia, Vajdaság)

2015 előtti levéltári adatgyűjtés. Hajdani jelzete: KÉL. I. Pléb. ir. Bács. 1831. évi iratok melléklete., 2018-ban: KFL. I. 1. b. Bács. 1831. (melléklet)

Kétoldalas eredeti tisztázat a szerződő pap aláírásával, pecsétjével, valamint Bács mezőváros pecsétjével és bácsai katolikus előljárók néviratásával. Az egyezségkötésnél jelen volt a kalocsai érsekség jeles és sokat emlegetett uradalmi fiskálisa, Speck Lajos is.

52.

Szentistván (Bajaszentistván) helység kontraktusa
plébánosával, Tejfölösy Istvánnal
(1831)

Mi Tekéntetes Nemes Pest Vármegyébe(n) kebelezett Érseki Szent Istvány Helysége Bírója, Eskütyei és egész Közönség adjuk tudokra mindeneknek, valakiket ezen dolog illet, most vagy jövendőben illethet, hogy mi Nagyon Tisztelendő Tejfölösy Istvány helybéli Plébános Urunkkal a természetben szedendő párbér váltásága eránt e következő egységre léptünk, úgy mint:

Először: Ezen szerződésnek ereje értetődik 1831-dik esztendei Boldog Asszony hava elsőjétől és kiterjesztetik fent említett Nagyon Tisztelendő Plebános Úr személyére 's ezen hivatala viselésének üdejére.

Másodszor: Nagyon Tisztelendő Plebános Úr el állván a' természetbe[n] bé szedendő pár bértől, úgy mint minden pártol számítván két véka buzát, egy véka zabot vagy árpát és 30 krajczárokat váltó czédulában, e helyett átallyába[n] meg elégszik ezerhatszáz váltó czédulában, vagyis hatszáz negyven conventiós ezüst forintokkal: tudni illik három ezüst huszast számítván egy forintra, olly módon, hogy ezen váltság bé szedésének terhe, valamint az azért való jót állás egyenessen az előljárókat illesse.

Harmadszor: Tartoznak az előljárók ezen fent ki tett 640 forintot conventiós pénzben rendessen, fertályonként Nagyon Tisztelendő Plebános Úrnak, ki egyéb eránt káplán tartására is köteleztetik, ki fizetni, minden fertályra 400 forintokat váltó czédulában vagy is száz hatvan forintokat conventiós pénzben értvén. Ha mindazon által valamelly előre nem látható szerentsétlenségek miatt !:a mitől az Isten kegyelmessen mentsen meg:/ az előljárók a' fertályonként járandó summa pénzt egészen bé nem szedhetnék, tartozzanak minden fertály végével leg alább két száz váltó czédula[beli] vagy nyoltzvan conventiós forintokat okvetetlen le fizetni, de esztendőt által az egész tartozást, vagyis az 1600 forintokat váltó czédulában olly módon le tenni, hogy tartozásukat egy esztendőről másakra fen hagyni egy átallyában szabad nem lészen.

Negyedszer: A' parochiához kaptasolt egy egész sessio föld műveltetése helyett tartozik a Község 10, az az tíz pesti mérő rozsot adni, ezen kívül a' következő deputatumokat, úgymint: 6, az az hat akó bort, 10, az az tíz itze tehén vaját, 5, az az öt négy ökrös szekér kész szénát, nem külömben 38, az az harmintz nyoltz öl tűzi fának (:mellyet a' Méltóságos Uradalom rendes mértéke szerént ki adatni szokott:) le vágatása és bé hordása szinte a' Községet illeti.

*Ötödször: Szomszéd búcsúkra, kerületi papi gyülekezetekre, úgy minden előfordulandó templom dolgaira, valamint szinte Tisztelt Plebános Úr részére öröndő vite-
lére és haza hordására a gabonának szükséges kotsikat köteles adni a' Község.*

Hatodszor: A' megyében meg állapított stóla fizetés Nagyon Tisztelendő Plebános Úr javára fen hagyatik. Végezetre

Hetedszer: Ezen kötés olly szorossan értetődik, hogy az itt kitett tartozásokon kívül Nagyon Tisztelendő Plebános Úrnak semmi egyéb kereseteket támasztani szabad ne légyen, ellenben a Község is ha ezen szerződésben fel vállalt valamelly kötelességeket rendetlenül tellyesitené vagy éppen el mulasztaná, akkoron azonnal hatalma legyen Nagyon Tisztelendő Plebános Úrnak magát a' megyebéli statútum szerént párbér fejébe meg állapított természeti tartozások meg vételébe vissza helyeztetni.

Mellynek is nagyobb erejére ezen szerződés mind a két rész által alá írva 's meg petsételve készítettett és ki adatott.

Szent Istványon Pünkösöd havának 13-án 1831-dik esztendőben.

*Tejfölösý Istvány
Plebános*

*Marus Jakab Bíró
Rádits Pál
Vuity Imre
Kesztheli Pál*

Lékity István
Mészáros Pál
Burkovits Mátyás
Molnár György
Ditelán János
Esküttek és egész Közönség

Előttünk:

*a Méltóságos Földes Uraság részéről
Rápolti Nagy György uradalmi praefectus
Rác József kanonok, al-esperes és Ketzeli Plébános*

Mint törvényes bizonság

*Irsai Szabó János
Tekintetes Pest vármegye Szolga Bírája
Nagy Jeszeni Jeszenszky János
azon Tekintetes Vármegye Esküttye*

Deák András hites jegyző által.

Praesentem Contractum ratihabeo actu Canonicae Visitationis

Signatum Szent István sub 13-a maji 1831.

Petrus Klobusiczky

Archi Episcopus Colocensis

Jegyzet:

Szentistván, 1831. május 13.

Szent István, Szentistván, Bajaszentistván (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.). 1930-ban egyesítették Bács-Bodrog vm. akkori székhelyével, Bajával. 2018-ban: Baja város Bajaszentistván városrésze (Bács-Kiskun m.).

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Hajdani jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Bajaszentistván. 233–234. p., 2018-ban: KFL. I. 1. b. Bajaszentistván. 1831.

Kétoldalas eredeti tisztázat sok aláírással, néviratással és hét pecséttel. A második oldal alján még Klobusiczky Péter kalocsai érsek is aláírta.

53.

Csonoplya helység kontraktusa plébánosával, Csajághy Pállal
(1834)

Szerződés

Melynek tartalma szerint e máj alul írt napon, helyen és esztendőben egy részről Nagyon Tisztelendő Csajághy Paál mint törvényes Plébános Úr, más részről Királyi Kincstári Csonopla Helysége és Községe között egymáshoz tartozó kötelelességeikre nézve e következő szerződés tételét és végeztetett el.

1-ször. Félre tévén előre minden akárminémű néven nevezendő eddig volt szerződések és abbul származott munkálkodásokat, adásokat jövőre nézve /:ki vévén a törvényes intézeteket, mellyek a magok ideiben úgy is zsinor mértékül szolgálni fognak:/ Nagyon Tisztelendő Csajághy Paál Plébános Úr a mostani környül állásaira nézve az 1834-dik esztendei januariusnak első napjátul kezdvén négy folyvást egymás után következő esztendőkre abban állapodott meg részéről, hogy ő törvényes

lelki pásztori jogainak és fáradságai érdemének tekintetére általjában az úgy nevezett ágybér főben öszvessen egy ezer két száz Rhenes forintokat pengő pénzben, vagy annak értékét tartó papiros pénzben esztendőnként, olly egyet értő módon egyezve Csonopla Községével fogadott el, hogy e részben azon egy ezer két száz Rhenes forintokon kívül pengő pénzben, vagy ennek értékét tartó papiros pénzben többet ágybérben nem követelhetvén, Csonopla Községnek még is kötelességül maradjon azon érintett sommát önn szabad rendelése szerént bé szedni, és minden esztendőben négy ízben, az az minden három holnapban pengő vagy annak értékét tartó papiros pénzben három száz Rhenes forintokat a tisztelt és többször érintett Plébános Úrnak minden kifogás és hátramaradás nélkül pontosan ki fizetni.

Nem különben esztendőnként egy mázsa marha húst, egy mázsa soót, 60 az az hatvan font olvasztatlan marha fagygyút, tizen öt itze tehén vaját, tizenkét öl kemény tűzre való fát, öt akó jó egészséges italú bort, egy más fél mázsás hízott sertvést, ezen kívül többet semmi egyebet /:kivéven az úgy nevezett stólát, amint eddig volt, és a mennyire ezeránt a netalán fenálló és még hozandó felsőbbi Királyi intézésekkel ha ellenkezne:/ sem munkálni, sem adni Csonopla Községe ne tartozzon a tisztelt Plébános Úrnak az itt le kötelezett négy esztendőnkben.

2-szor. Csonopla Községe kívánságára Nagyon Tisztelendő Csajághy Paál törvényes Plébános Úr kötelezi magát, a mennyire az Fölsőségeinek kegyes elrendelése jóvá hagyni fogja, valamint eddig volt, úgy ezután is inkább, hogy a lelki dolgokban a köznép hejányosságot ne szenvedjen, igen is két lelki segédet, Káplány Urakat tartani fog, és ezért

3-szor. Csonopla községe azon esetre, ha vagy az első ponctomban foglalt ágybért, úgy amint magát le kötelezte pontosan meg nem fizethetné, vagy az élelembéli és más előszámlált járandóságot ki nem adhatná, sőt adni és fizetni vonakodna, hatalma légyen a többször tisztelt Plébános Úrnak elégtétel szerzés végett azonnal törvényessen meg támadni az illető Községet, de minden az ágybéren kívül képzelhető terheltetés nélkül.

Ezen feltételeknek végére és bé fejezésére, mivel mind a két részről önkényes megegyezéssel ezen szerződés el fogadtatott, tellyes hitelül a dolognak, két egyenlő párban kiadatott, és az egyezett felek aláírásával és pecséttyük meg nyomásával meg erősítettett.

Csonoplán 15-dik augusztusban 1834.

Bálicity József bíró, Kemmer Jakab, Vilhelm Sprajtzer, Bálicity Salamon, Bodonyi Istvány, Beretity Bertalan esküttyei Kintstári Csonopla Helységének.

Csajághy Paál Csonoplai Plébános

Hogy ezen szerződés előttünk és jelenlétiünkben eképpen tevődött, nagyobb hiteül aláírva bizonyítytuk. Csonoplán, Mindszent hava 14-dikén 1834.

Bottlik Mártony alszolgabíró.

Jegyzet:

Csonoplya, 1834. augusztus 15.

Csonoplya (Csonopla), (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban Čonoplja (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. a. (261. doboz.) Lecticalia (1756–1866). 1834.

Humányi Antal csonoplyai hites jegyző által 1835. január 21-én az eredetiről készített hiteles másolat.

Csanádi (érsekcsanádi) katolikusok ígérete első papjuk eltartásáról
(1838)

*Érseki Csanád Helységnek római katolika hitet valló előjárói és egész Közön-
sége ezen levelünknek rendibe adjuk tudtára mindeneknek, a kiknek illik és illeni fog,
hogy miután Nagy Méltóságú Érsekünk Klobusiczi Klobusiczky Péter Úr Ő Excellen-
tiájának határtalan kegyességéből Helységünkbe számunkra egy új Szent Egyház ké-
szült volna, címzett fő lelki pásztorunk és atyánkat a leg nagyobb fiúi alázatossággal
meg kerestük a' végett, hogy ezen újonan épült Isten házát egy állandóul helyben lakó
lelki pásztorral felruházni méltóztatna. A ki ezen kérésünk tellyesítésére szokott nagy
lelkűségével hajulván és a közelebb mult hónap 18-dikán hozzánk jövetelével magát
lealázván, tudtunkra adta, hogy Ő Kegyessége szerént szokott atyáskodásából kéré-
sünket elfogadni kész légyen, de ellenben mi is nyilatkoztatnánk ki, miképpen lenne
szándékunk azon kért és ohajtott lelki pásztorunknak fizetését pótolni. Mellyre mi ke-
gyes jó lelki pásztorunknak úgy fejeztük ki magunkat, hogy tsak tsekély számmal lévén,
semmi nemű munkabeli terhet vagy szolgálatokat magunkra nem valóhatván, egyedül
a kész pénzbeli fizetést ígérjük meg javítani olly formán, hogy az ez ideig fizetni szokott
két váltó forintok helyett ennekutána készek vagyunk megadni a megyében többnyire
divatozó dioceannumi fizetést, minden pártol tudni illik egy pozsonyi mérő buzát
szelelve /:a millyet leg inkább teremni szokott határunk:/ fél pozsonyi mérő zabot és
harmincz krajczárt váltóba, olly móddal, hogy ha idővel ezen pénzbeli fizetés az egész
érseki megyében változna, azon esetbe a többi plébániák szerént a változáshoz képest
kötelezzük mi is magunkat a fizetésre.*

*Melly ebbéli ajánlásunkat ezennel a mai alol irt napon a hozzánk ki küldetett és
érkezett törvényes bizonyságok előtt is meg újítván és írásba foglalván, 's azt a na-
gyobb valóság és hitel végett neveink alá írása után, saját kezünk kereszt vonásaival
és Helységünk szokott petsétjével meg erősítvén, három egyenlő eredeti példázatba ki
adtuk.*

Kelt Csanádon Kiss Asszony hava 5-dik napján 1838-dik esztendőben.

<i>ifjú Szabó Péter</i>	} Esküttek	<i>Horváth Pál</i>
<i>n. Matkó Péter</i>		<i>Horváth Imre</i>
<i>Juhász János</i>		<i>Varga Sándor</i>
<i>Matkó János syndicus</i>		<i>Csupó János</i>
<i>Faragó Mihály</i>		<i>Matkó Mihály</i>
<i>Tóth Josef</i>		<i>ör. Matkó István</i>
<i>H. Varga János</i>		<i>f. Matkó István</i>
<i>Simony József</i>		<i>Horváth Ferentz</i>
<i>Simony István</i>		<i>Molnár Mihály</i>
<i>Kozma András</i>		<i>Matkó Josef</i>
<i>Tóth Mihály</i>		<i>Tóth István</i>
<i>Tóth György</i>		<i>Matkó György</i>
<i>Matkó Sándor</i>		<i>öreg Matkó Péter</i>
<i>és az egész római katolikus Közönség</i>		

Jelen létünkben:

*Rácz Josef kanonok és tiszai főesperes
Segesváry Istvány szolgabíró
Bogyó Josef uradalmi tisztartó
Bárczy Károly uradalmi ispány*

Rajháty László Helység hitese jegyzője által

Jegyzet:

Csanád, 1838. augusztus 5.

Csanád → Érsekcsanád (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Érsekcsanád (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Sükösd, 1838.

Korabeli másolat.

A nyilatkozat fő értéke a jellegzetesen református Csanád helység katolikus családfőinek lajstroma az irat végén.

A csanádi katolikusoknak korábban nem volt helyben lakó saját plébánosuk, de mivel Csanád Sükösd filiájának számított, a sükösi plébánosnak fizettek készpénzben leccalét. Ezt emlegették a szövegben.

55.

Sztanisics mezőváros római katolikus közösségének kontraktusa
Hausenplasz József sztanisicsi plébánossal
(1839)

Szerződés

Nagyon Tisztelendő Hauszenplasz Josef Sztanisitsi Plébánus és a Sztanisitsi római catholicus kösség között

1-ször. Minden házaspár köteles a Plébánus Úrnak ötvennégy, az az 54 krajtzárokot pengő pénzben őszkor fizetni, özvegyek pedig ennek felét, az az 27 krajtzárokot pengőben évenként.

2-ször. Minden házaspár köteles egy negyed pesti mérő, vagyis három portio tisztított búzát a plébánia házba őszkor szinte béhozni, az özvegyek ismét csak annak felét minden esztendőben.

3-ször. A Kösség következő Deputatumot fog adni,

A. Tizenöt öll kemény fát, és ugyan tüzelőt a plébánia udvarába szállítani.

B. Százötven font marha húst,

C. Százötven font sót,

D. Tizennyolc itze tehén vaját,

E. Nyolc akó jó bort,

F. Harmintz nyolc font tehén fagyút olvasztatlan.

4-ször. A Kösség a házaspári járandóság nem fizetése esetére a Nagyon Tisztelendő Úr egyszerű panaszára is a lakosoktól a járandóságot executio által haladék nélkül szorgalmazni és behajtani köteles legyen.

5-ször. Ha a Kösség ezen szerződést betű szerént meg nem tartaná, minden pereskedés nélkül, önként magát az úgy nevezett Dioecesanus Contractus alá veti.

6-ször. A Plébánus Úr köteles lészen egy káplánt tartani.

*7-szer. Ezen szerződés csak a Sztanisitsi római catholicus kösség és a fent nevezett Plébánus Úr között történt és jövőendő Plebanost nem érdekli.
Költ Sztanisitson 1839-diki esztendő october hó 28-án.*

*Wendl Hrimi Richter
Anton Binder +
Josef Aman +
Kasber Gunter +
Markó Josef*

*Hausenplasz Josef
Sztanisitsi Plebanus*

Petróty Antal uradalmi számtartó

Előttünk

*Borsódi Latinovics Móricz
Tekintetes Bács-Bodrogh törvényessen egyesült megyék al szolgabírája
Milassin József
a fentebb tisztelt nemes megyék rendes esküttje.*

Jegyzet:

Sztanisics, 1839. október 28.

Sztanisics (Sztanisits) → Őrszállás (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Stanišić (Szerbia, Vajdaság).
2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Őrszállás, 1839.

Kétoldalas eredeti, hitelesített tisztázat a plébános aláírásával, pecsétjével; a községi bíró gótbetűs aláírásával, 3 községi esküdt keresztel jelölt gótbetűs névírásával, 1 községi képviselő (Markó József) aláírásával, a község pecsétjével; a jelen lévő uradalmi tiszt és két vármegyei tisztségviselő aláírásával, pecsétjével.

1839. november 11-én Klobusiczky Péter kalocsai érsek is jóváhagyta a megállapodást.

56.

Szerződés Szabadka szabad királyi város tanácsa és a szabadkai Kér külváros újonnan létrehozott Szent Rókus plébániájának plébánosa, Baich József között
(1841)

Alapítványi szerződés

Melly Szabadka szabad királyi város és Nagyon Tisztelendő Baich József kebelbeli Kéri külvárosi Plebanos között következőképpen kötött:

Előre bocsájtván, hogy még 1829. esztendőben 655-dik gazdasági szám alatt behozatott vegyes választmányi tudósításnál fogva, ezen Város három plébániákra, úgy mint: belső városi feő, azután Kér és Zenta külvárosiakra, olly formán, hogy ha jövőendőre nézve nevedő népsége tekintetéből még több plébániák felállítása szükségesnek találtatna, azeránt annak idejében czélszerűen intézkedni teljes joga fenmarad a' Városnak, osztatott fel.

Tovább, hogy ezen plébániák határvonalai hivatkozott tudósításban ekkép határozattak meg:

Feő plébániát említett két külvárosi plébániáktul azon utza, melly nagy kaszárnyátul Gáti tó felé az Város egész kiterjedésében elvonul, választja, az két külvárosi plébániát pedig azon utza, mely néhai Loncsarevits József jegyzőkönyvi iktató úr és

Jurics család, mostanában Vincze Kovács házak között dél felé, úgynevezett Mlakán keresztül megyen, osztja kétfelé, mellynek folytában

1-ször. Kéri külvárosi Plebanus Úrnak esztendei készpénzbeli fizetése 600 forint pengőben, melly házi pénztárból minden év negyedén kifizettetni fog, azon kívül nyolcz öl kemény fa, vagy tizenkét öl lágy fa mennyiségben, melly városi raktárból kiadandó léssen.

2-ször. Azon feő plebániához eddig tartozott 180 lánccz szállási földből, melly Pacséri út és Szucsics Istvány Táblabíró Úrnak földje mellett fekszik, 40 lánccz szállási földnek használata által engedtetik, úgy hogy annak határvonalára felügyelni és arrul felelni köteles légyen.

3-ször. Ezen plebániához, mint fiók /:filialis:/ plebania kapcsoltatik e' Városhoz uradalmi joggal tartozó Sándor Helységben lakó catholicus vallásbeli hívek, kiktől minden pártul úgy nevezett ágyi bér fejében egy posonyi mérő búzát és egy véka tava-szi gabonát úgy 30 krajczárt pengőben szedhet.

4-szer. Fen hivatkozott egyezés értelmében meg engedtetik ezen Plébános Úrnak, hogy az úgynevezett stoláris jövedelmeit pengő pénzben föl vehesse.

5-ször. Kötelezetik Plébános Úr maga költségén és tartásán két segéd Káplány urakat tartani, anélkül, hogy e' czimben többet az Várostud követelni joga légyen.

Költ Szabadka szabad királyi Városában 1841 esztendei Pünkösöd hó 29-dikén tartatott Tanács üllésébül.

Szabadka szabad királyi Város feő bírása, polgármestere és Tanácsa

Kiadta Bachich Mihály feő jegyző

Baich József kebelbeli kéri külvárosi plebanus

Hail Ferencz alesperes, Adai plébános, mint megyebeli kiküldött

Paesentem Contractum ratihabeo et confirmo

Petrus Klobusiczky Archi Episcopus Colocensis

Jegyzet:

Szabadka, 1841. május 29.

Szabadka (Mária-Theresiopolis), (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban Subotica (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Szabadka-Szent Rókus, 1841.

Tanácsi jegyzőkönyvi bejegyzés korabeli másolata.

57.

Bács mezőváros egyezsége a bácsi katolikus plébánossal
a plébánosi föld művelési kötelességének pénzbeli megváltásáról
(1845)

Szerződés

Mellyet a mai alul meg irt napon Főtisztelendő Pollereczky Bálint Prépost Úr, érseki Bács mező város keresztény hívei lelkésze és ugyan érseki Bács mező város Köz-sége a' helybeli plébániához tartozó egy egész szabad Teleknek a' hívek általi kötelességnél fogva tett minden féle munkája: nevezetesen szántás, azon termett gabona le dolgozás és behordás végképi megszüntetése tekintetéből pénzbeli felváltása eránt tettek.

Először: Főtisztelendő Pollereczky Bálint Prépost és érseki Báts mező város keresztény hívei lelkésze a' helybeli plébániához tartozó egy egész szabad telek minden féle addig tartozó munkájának pénzben való felváltása fejében minden egy egy évben tíz pengő krajtzárokat magának ki fizettetni kíván, és a' fizetésre nézve ki tűzte minden egy egy évnek január első és október hó utolsó napjait, oly ide járuló óvással, hogy a' járandó tíz krajtzároknak fele január első, a második fele pediglen október hónap végével a' hívek által főntebb czimzett Főtisztelendő Prépost és Plébános Úrnak okvetetlen kifizetessenek, és ha talán az kötött esztendőök végével valamely rész tartozásban maradna, azt az akkori elöljárók tartozni fognak beszedeni és az Illendőségnek által adni.

Másodszer: Érseki Báts mező város községe a' követelt tíz pengő krajtzárokat az első pontban kérdésbe tett plébániához tartozó egy egész szabad telek minden néven nevezendő és eddig a' hívek által kötelességből tett munkájának pénzbeli felváltása fejében minden évben egy egy nős pártól Főtisztelendő Prépost és Bátsi keresztény hívei lelkésének és Uruknaak fizetni meg ígért, nem különben az első pontban kitűzött határ időket megtartani, és a minden év végével ne talántán hátramaradott tartozásokat az elöljárói által beszedeni magát lekötelezte.

Harmadszer: E kötésre nézve az 1844/45-dik évi november elsője vagy on kitűzve, és tartani fog míglen Főtisztelendő Pollereczky Bálint Prépost és Bátsi Lelekész Úr a' Nagy Úr Istennek kegyelméből az élők között létezni fog, és az idénre nézve az első kitűzött pénzbeli fizetési idő Szent György napjára vagy on kitűzve, a' többi évekre január első napjára.

Negyedszer: Az idei őszi vetést érseki Báts mező város Községe magára vállalta.

Mellynek nagyobb állandóságául és hiteléül kiadtuk e jelenvaló pecsétünkkel és aláírásunkkal megerősített kötésről szóló levelünket.

Kelt Bácsban 1845-dik esztendei september 14-dikén.

*Pollereczky Bálint Adonyi Prépost és Bátsi Plébános
Érseki Bács mező város községe nevében: Gyurkovits Istvány bíró.*

Jegyzet:

Bács, 1845. szeptember 14.

Bács (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bač (Szerbia, Vajdaság).

2009. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Bács. 1845.

Korabeli másolat. Görcsös, gyenge fogalmazású és nem eléggé gondosan másolt szöveg.

Az egyezés aláírásán a várost a bírón kívül néhány esküdt is képviselte. Nevüket azonban a másolat olvasati nehézségei miatt, a közlés során elhagytam.

58.

Zombor szabad királyi város katolikus közösségének
kontraktusa plébánosával, Kelle Erneszt úrral
(1846)

Szerződés

Melly a mai alulirt napon és helyen egy részről Szabad Királyi Zombor Városi Római Katolikus Egyházközség, más részről Nagyon Tisztelendő Kelle Erneszt Szabad Királyi Zombor Városi Római Katolikus Plébános Úr között állása és az élet

szükségeihez illendő eltartása eránt Ő Császári és Apostoli Királyi Felségének legkegyelmesebb parancsa következtében köttetett:

1-ször. Méltányolván azon indokokat, mellyeket a' második kötő fél Plébános Kelle Erneszt Úr 1844-dik évi december havában ezen egyház gyámsághoz plébánosi fizetése felemelése eránt intézett folyamodványában felhozott, tekintetbe vévén minden élelmi s ruházati czikkeknak és cselédek bérének mostani drágaságát, 's belátván azt, hogy ezen az egész Kalocsai Megyében legterhesebb megyei szék város plébánosi állomáson Plébános Úr, ki négy káplán tartásával terheltetik, az eddigi 1200 pengő forintos évi fizetéséből és tsekély stolai jövedelmeiből városi plébánosi állásához illendően el nem élhet, ennél fogva a' többség akaratjának törvényes kifolyása szerint Nagyon Tisztelendő Kelle Erneszt Plébános Úrnak évi fizetése szabad egyezkedés útján következőképen állapított meg, úgy mint: az ágybér járandóság megváltása fejében Plébános Kelle Erneszt Úrnak kész pénzben ajánlatnak évenként 2000, az az két ezer pengő forintok, három ezüst huszast egy forintra számítva minden a' Plébános Úrra hárulandó fizetési teher nélkül, melly 2000 pengő forintnyi összevnek a' kebelbéli római katolikus pároktul illetőleg pedig fejektül saját beszedője által és költségén évenként leendő beszédését és fertály évenként 500 pengő forintos részletekben pontos kifizetését magára vállalja és arra magát szoroson kötelezi ezen egyházpártfogói joggal bíró Zombori Római Katolikus Község, úgy mindazonáltal, hogy Plébános Kelle Erneszt Úr négy káplánt élelemmel ellátni köteles legyen.

2-szor. Negyvenkét az az 42 [2000 négyszögöles] hold különbféle minéműségű investituralis földnek szabad használata, olly módon, hogy azt a második kötő fél Plébános Kelle Erneszt Úr tulajdon költségén műveltesse.

3-szor. Az eddigi stolai járandóságoknak használata, melly meghatározott stolai járandóságokat az idegenek duplán fizetni tartoznak.

Mellynek nagyobb erejére és bátorságára ezen szerződés három egyenlő példányban, egyik ezen Egyházugyáság, másik a' Plébános Kelle Erneszt Úr, harmadik a' Kalocsai Fő Tisztelendő Szent Szék részére hitelesen kiadatott.

Kelt Zomborban 1846-dik évi június 13-án a' Római Katolikus Egyházugyáságnak tartatott gyűléséből.

Jegyzet:

Zombor, 1846. június 13.

Zombor (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Sombor (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Zombor. 1846.

Bereczky Mihály zombori aljegyző korabeli másolata a jegyzőkönyvi bejegyzésről.

A 3. pontban említett stólai járandóságok 1828. évi jegyzéke: (KFL. I. 1. b. Zombor. 1846. melléklete.)

Az 1828-dik esztendő május 2-án és 4-dikén Nemzetes Jozits Mátvás syndicus elől ülése alatt... tartatott a Választott Községnek Gyűlése Főtisztelendő Csasz István és Vagner Ferencz Kalotsai Kanonok Urak jelen léteben, mellynek alkalmával fel vetettek és végeztek e' következők:

No. 97. Minekutánna Nagyon Tisztelendő Plébános Úr Kekezoivits Antal a' mai napon hét óra tájban annak módja szerint Zombori Plébánosnak installáltatott volna, el állván a' 67-dik szám alatt tett projectumtul, a' Stólaris Taxák a' többségnek voksa által e' következőképpen állapítottak meg: u. m.

		vált. cz.	
		fl.	kr.
<i>A' nagy temetéstül három káplány urak assistentiájával jár</i>			
	<i>N. Tiszt. Plébános Úrnak</i>	5	
	<i>A' káplány uraknak különösen véve 30 kr., mind össze 1</i>	1	30
	<i>A' templomnak pluvialeért</i>	1	
	<i>A' templomnak zászlókért</i>		30
	<i>A' templomnak mind a' három haranggal való harangozásért</i>	2	
	<i>A' harangozóknak</i>		10
	<i>Négy haranggal való egyszeri harangozásért</i>	2	30
	<i>A' harangozóknak</i>		15
	<i>A' temetőben levő harangotskának meghúzásáért</i>		7
	<i>A' temető őrzőjének</i>		3
	<i>A' kántornak</i>		30
	<i>Az orgona nyomónak, a' kereszt viteliért</i>		4
	Summa	8	44
<i>A' nagy temetéstül assistentia nélkül jár</i>			
	<i>N. Tiszt. Plébános Úrnak</i>	2	30
	<i>Templomnak a' pluvialeért</i>	1	
	<i>A' harangozás, mint fellyebb</i>	–	–
	<i>A' Cántornak</i>		30
	<i>A' temetőben levő harangotskáért</i>		7
	<i>A' temető őrzőjének</i>		3
	<i>Az orgona nyomónak, a' kereszt vitelért</i>		4
	Summa	4	14
<i>A' kis temetéstül jár</i>			
	<i>A' Plébános Úrnak</i>		30
	<i>A' Cántornak</i>		15
	<i>A' temetőben levő harangotskáért</i>		7
	<i>A' temető őrzőnek</i>		3
	<i>Az orgona nyomónak, ha a keresztet viszi</i>		4
	<i>A' harangozás, mint fellyebb</i>		
	Summa		59
<i>A' nagy requiemtil liberával és assistentiával jár</i>			
	<i>N. Tiszt. Plébános Úrnak</i>	2	
	<i>Mindenik káplány úrnak 45 kr.</i>	2	15
	<i>Az organistának</i>		45
	<i>A' sekrestyésnek</i>		36
	<i>A' harangozónak</i>		10
	<i>A' orgona húzónak</i>		6
	<i>A' templomnak a' ruhákért</i>	1	30
	Summa	7	22
<i>A' requiemtil libera nélkül assistentiával</i>			
	<i>N. Tiszt. Plébános Úrnak</i>	1	30
	<i>Minden káplány úrnak 30 kr.</i>	1	30
	<i>Az organistának</i>		30
	<i>Orgona húzónak</i>		6
	<i>A' templomnak a' készületért</i>	1	
	<i>A' sekrestyésnek</i>		30
	<i>A' harangozónak</i>		10
	Summa	5	16
<i>A' requiemtil assistentia nélkül liberával</i>			
	<i>A' Tiszt. Plébános Úrnak</i>	2	
	<i>Az organistának</i>		45

	<i>Az orgona húzóinak</i>		6
	<i>A' templomnak</i>	1	
	<i>A' sekrestyésnek</i>		36
	<i>A' harangozóinak</i>		10
		<i>Summa</i>	4 37
<i>A' requiemtől libera és assistentia nélkül, vagy nagy misétől színben jár</i>			
	<i>A' Tiszt. Plébános Úrnak</i>	1	30
	<i>Az orgonistának</i>		30
	<i>Az orgona húzóinak</i>		6
	<i>A' harangozóinak</i>		10
	<i>A' templomnak</i>		30
		<i>Summa</i>	2 46
	<i>A' kis mise</i>		30
<i>A' keresztelő levelek és más matricularis kivonások, extractusokért a' Tiszt. Plébános Úrnak</i>			
	<i>A' keresztységért a' Tiszt. Plébános Úrnak semmi</i>	1	30
	<i>A' keresztységbeli beavatásért a' Tiszt. Plébános Úrnak</i>		24
	<i>A' házasságbeli beavatásért a' Tiszt. Plébános Úrnak</i>		24
<i>Az eskütetésért (:Copulatioért:)</i>			
	<i>A' Tiszt. Plébános Úrnak</i>	5	
	<i>A' káplány úrnak a' hirdető czéduláért</i>		15
	<i>A' sekrestyésnek</i>		30
		<i>Summa</i>	5 45

Költ Zomborban június 15-dikén 1828-dik esztendőben.

59.

A vegyes vallású Foktő helység kontraktusa a falubeli katolikus közösség nevében
Babay Mihály foktői plébánossal
(1849)

Szerződés

Melly egy részről Foktői helysége Katholikus Közönsége, más részről pedig Nagyonyon Tisztelendő Babai Mihály Plébános Úr között a' következő feltételek alatt kötött, ugyanis:

1. Annak előre borsájtása mellett, minthogy a' Község előleges kihallgatása és hozzájárulása nélkül megállapított és divatozott párbér beszédése igen sok kellemetlenséggel vagyon öszve kötve, más részről pedig tekintvén a' jelen idő mostohaságát, innét kiindulva alul írottak a' következő költsönös egyességre léptünk.

2. Minden házaspártól eddig fizetni szokott két véka búza, egy véka zab és harmincz váltó krajczár ezennel és ezentúlra megszüntetvén, e' helyett a' nevezett Közönség fizetni fog tisztelt Plebanus Úrnak esztendőnként kész pénzben négyszáz, az az 400 ezüst forintot, és pedig fertály évenként olly formán

3. Hogy fent tisztelt Plebanus Úr a' házaspár személyek öszveírását mindenkor esztendő elején maga végre hajtja, azt az előjárásnak felosztás végett bemutatja, a' kivetendő öszveget azonban az illetőktől beszedi, avagy a' Templom gondnoka által beszédeti, a' nem fizetőkre nézve ellenben az előjáróság segéd kezeket nyújtand.

4. Ezen szerződés ereje kezdődik a' következő 1850-dik esztendő első napjától, s' tsupán csak és egyedül szerződő Nagyonyon Tisztelendő Plebanus Úrnak személyére

nézve, jövendőre, vagyis más Plebanus Úrra ellenben minden esetre fentartja magának a' Közönség egyezkedési jogát.

Melly szerződés mind a' két részről aláírva két egyenlő párban kiadatott.

Kelt Foktűn, október 10-dikén 1849-dik esztendőben.

*Babay Mihály
foktűi róm. cath. Plébános*

*Mészáros Ferentz Bíró
Kátaji János eskütt
Molnár János eskütt
Sipos János eskütt
Tamás Imre eskütt
Butzkó János
Kátai Antal
Morvai Istvány
Únyi Ádám
Ágoston Menyhárt +
Tóth Josef +
Butzó Antal +
Borka József +*

*Előttem
Szinnak János hites jegyző*

Jegyzet:

Foktő, 1849. október 10.

Foktű, Foktő (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Foktő (Bács-Kiskun m.)

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Pléb. ir. Foktő. 2018-ban: KFL. I. 1. b. Foktő. 1849.

A foktői jegyző által papírra vetett egyoldalas korabeli másolat névírásokkal.

60.

Pataj (Dunapataj) református előjáróinak panaszlevele földesúr asszonyuknak, árva Daróczi Katalinnak arról, hogy a kalocsai érsek a pataji katolikus egyházszervezet megalapítása révén büntetésekkel és paptartó kötelezettségekkel terheli őket (1738)

Méltóságos Asszony

Nékünk kegyelmes jó és örökös Földes Asszonyunk

Ajánlyuk holtig való tökéletes engedelmességű kész szolgálatunkat Nagyságodnak. Fájdalommal és nagy szomorúsággal kellek Nagyságod előtt jelentenünk, Méltóságos Kalocsai Érsek eö Excellentiája mostani visitaciojának alkalmatosságával minemű dolgok rajtunk történtenek. Tudniillik:

Az elmúlt esztendőben midőn eö Excellentiája Plebánus Uramat közinkben akarta tenni, akkor bennünket háromszor citálván, de mi Nagyságodra appellálván, hogy addig míg Nagyságod választ nem vesszük, el nem mentünk, ezért száz forintra akar büntetni bennünket. Hasonlóképpen ennekelőtte egy néhány esztendővel eö Excellentiája processióval városunkban jöven, hogy eö Excellentiája eleibe nem harangoztunk, ismét más száz forintokat praetendál, mi ugyan ha eö Excellentiája magánossan és nem processióval jött volna, mint az előtt és mostis, úgy akkoronis azon

kötelességünket végben vittük volna, mely büntetésnek eö Excellentiája 15 napot rendelt, ha addig meg nem adgyuk, tehát marhákat fogja Kalocsára hajtatni és azokbul fogja a két száz forintokat meg venni.

Ezeken kívül akaratumk és tehetségünk ellen Predikátoruk Conventióját, halot-taktul, esküvőtül való fizetéseket a szegény jobbágnak nagyobb terheltetésével eö Excellentiája meg öregbítette, mely fizetésnek mind a két valláson való kösség ellene mond. Nem külömben Plebánus Uram konyhájára minden hús evő napra két font húst. Minden napra két itze bort. Ötven font fadgyút. Egy mása sót és /:salvis auribus:/ egy hízott sertést, avagy a helyett ötven itze vaját rendelt nagy kárunkra, mert mi az illyetén fizetéseket a mi Prédikátorunknakis nem a közönségesbüil, hanem a mint hívják a lélek pénzbüil fizettyük meg, és az olyan pénzre nem a Biró, hanem arra rendeltetett ember visel gondot, mivel a Birónak sokra van gondgya és valami zavarodás nélkül nem eshetnék meg. Ő Excellentiája pedig a közönségesbüil parancsolt mindeneket ki fizetni a Birónak, mert külömben a Biró jószágából fogja meg venni.

A mely házat pedig ennek előtte vöttenek volt, azt már Templomnak fordítván, mellette lévő gazda ember házat vagy fizetésért vagy cserében eö Excellentiája el akarja venni és Plébánus házává tenni, a gazda pedig hogy sem attya házábul kivet-tesség, készebb lészen innen más helyre lakni menni.

Mind ezeket azért Nagyságod kegyessen szívére venni és illyetén sebeinket ottan a holott szükséges orvosolni méltóztassék, mert külömben, ha mind ezek rajtunk meg esnek, félő, hogy ezen lakó helyt sokan Nagyságodnak nagy kárára el ne hadgyák. Mivel pedig mi Méltóságod szegény jobbágyi mind eddigis Nagyságod szárnyai alá adtuk magunkat az oltalomért, mint hogy Isten után csak Nagyságodban bízunk, azért Nagyságod illyetén nyomorúságunkban 's állapotunkban fogja pártunkat. Kegyes válaszáat Nagyságodnak el várván a mint eddig hogy voltunk, úgy ez utánis maradni kívánunk. Pataj die 1-ma julj 1738.

Nagyságodnak

*holtig engedelmes jobbágyi
Pataj Biró és Esküttek
közönségessen*

Jegyzet:

Pataj, 1738. július 1.

Pataj, Dunapataj (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Dunapataj (Bács-Kiskun m.)

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Dunapataj. 1737–1738.

A pataji nótárius által írt kétoldalas levél, amelyet a címzett földesúr asszony saját levele melléle-teként megküldött a kalocsai érseknek. Így került a KFL-be.

61.

A baracscai magyarok levele a kalocsai érseknek a falujukban
működő plébános tevékenységéről és járandóságairól
(1763)

Nagy méltóságú gróf, kegyelmes Érsek s örökös Fő Ispán Urunk!

Excellentiádnak véle született kegyelmességében nagy reménségünk lévén, tel-lyes bizodalommal, mélységes alázatossággal instálunk, tudnia illik: Már tizen három esztendőket mostani Tisztelendő Plebanus Urunk Helységünkben continuál, mellyek

folássa alatt, mivel Batt Monostoris filiálissa lévén, Szent Miséket sokszor kéntele-
néttetünk el mulatni, gyakorta Plebanus Urunk renden kívüli, vagy nyavalyás beteg-
ségben lévő személyekhez vagy temetés végett (Szent Miséket) ünnep napokon által
megyen, és ha ugyan ezen kötelességek nem akadályoztatnákis, mind azon által cse-
lédeink, némellyek kis gyermekek, némellyek ruhátlanságok miatt téli időben hogy Is-
ten igéje hallgatására más Helységbe(n) mehethének, végben vinni elégtelenek. Ex-
cellentiadat, kegyelmes urunkat, hogy terhellyük, mély alázatossággal követtyük, Tisz-
telendő Plebánus Urunk füzetéssén nagyon kételkedünk, amintis ezen specificatio meg
fogja bőven mutatni. Azért Excellentiad maga bölcs itélete szerint, nekünk orvosságot
nyújtani kegyelmessen méltóztassék. Kegyelmes Urunknak Excellentiadnak nem (két-
lük) [vonjuk kétségbe], jól constál, mostani Plebanus Urunk tellyességgel nem igazi
magyar, és más képpen is alkalmas esztendőket köztünk töltött, hogy továbbis unalmas
ne legyen, más magyar Plebánust, egyedül magunk Helységünkbe, hogy filiálissa ne
legyen, ordinálni kegyelmessen méltóztassék, hogy miis az Úr Istennek folamatosb és
gyakortább való ájtatosságokkal kereszténi voltunknak bővebb tökéletességével le-
endő szolgálatinkat contestálhassuk. Melly ebéli hozzánk nyujtandó kegyelmességé-
ben nemis kételkedünk, úgy Excellentiad kegyes gratiájában továbbis áthatatosan
bízván, szüntelen és buzgó imátságinkkal meg hálálni el nem mulattyuk, s eczer s mind
kegyelmes resolutioját óhajtva alázatossan el várván, maradunk

Kegyelmes Urunknak, Excellentiadnak

alázatos, fej hajtó szolgálói

Catholicusok közönségessen

Baracscai Helységben

Specificatio

*Annualis conventionis parochialis in Camerali Possessione Baracska sequen-
tibus exposita Anni 1763-ty.*

*Minden pár ember 1 posonyi mérő buza, a 128 lecticalibus efficit 128 posonyi
mérő*

Bor minden esztendőben 2 akó, nem különben gyónóknak mennyi szükséges.

*Tavaszi minden pár szám 2 portio, ugyan tavaszi 2 napi szántás, le aratással
edgyütt.*

Minden pár személy esztendőt által ¼ öll fa, 128 lecticalia faciunt 32 org.

Soó minden esztendőben 50 font

Minden esztendőben 10 icze vaj.

Fagyú minden esztendőben 40 font.

Minden esztendőben 2 bogla széna

*Egy meg öll s. v. ártán, vagy 6 ft., mellyis csak egy esztendőre volt ígérve, most
pediglen esztendőnként desumáltatik.*

*Minden pár személy esztendőt által 50 dénár. 128 lecticalia faciunt 64 ft. Ser-
főző, mészáros, korcsmáros és 2 piszlicsár különben.*

Házassulásra, ha vidékrül házasodik, levéltül 1 ft.

Esküttetés 1 ft. 30 kr.

Vidékitül 3 ft.

Bé avatás 10 kr.

*Öreg ha temettetik 1 ft.
Kisded 51 kr.
Keresztelő 24 kr. és ha 2 gyermek egy hassal születik 48 kr.
Bé avatás 20 kr.*

Jegyzet:

Baracska, 1763. A levél datálatlan, a hozzá kapcsolódó „Specificatio” azonban tartalmazza az 1763-as évszámot. Így a levelet is 1763. évinek vettem.

Baracska, Nagybaracska (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Nagybaracska (Bács-Kiskun m.).

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Nagybaracska. 12–14. p., 2018-ban: KFL. I. 1. b. Nagybaracska. 1763.

Háromoldalas eredeti dokumentum.

62.

A bajsai „pápasták” levele a kalocsai érsek általános helynökéhez,
akitől papot kérnek
(1780)

Fő Tisztelendő Generalis Vicarius Úr, néküink érdemünk fölött Kegyes Atyánk és Patronusunk!

Nagy alázatossággal folyamodunk Nagyságodhoz, méltóztassék tekintetbe venni ügyefogyott sorsunkat, kik tulajdon Lelki Pásztorunk nélkül szükölködünk, minket meg vigasztalni, mert jól lehet Topolárul minden vasárnapokra és ünnepekre, sőt akár mire kölletik a Lelki Anya kijönne ugyan, de mivel sok esztendőktül fogva ki mondhatatlan fárottságunkra és alkalmatlanságunkra leg főképpen fürgeteges, esős és dolgunknak idejében volna a föl s alá való kotszás, azon kívül majd negyed részének be fogó lovaj nem volnának, számtalan lelki veszedelmekben forgunk, úgy hogy gyónás s Oltári Szentség és Utolsó Kenet nélkül keresztény atyánkfiai e világbul ki múlni kén-telenítettek, miglen papért vagy kotsiját küldi vagy más alkalmatosságot keres, nem különben a keresztelendő kisdedek méglen Topolára be vitetnek veszedelemben forognak. Annak fölötte, akik semmi lelki veszedelmekben sem forgunkis, mi haszna élünk?, ha vasárnapokon és ünnepeken kívül még tsak Isteni szolgálatot gyermekeinkkel együtt sem látunk, és így édes magzatink vélünk együtt nem más hanem földnek unalmas terhi vagyunk. Ennek okáért ismét újra mély alázatossággal kérjük, tsókolván föl szentelt kezeit Nagyságodnak, mint kegyes pátrónusunk, ne terheltecsék lelki nagy szomorúságunkban meg vigasztalni és lelki Atyával templomunkat föl ékesíteni, ki oktata és igazítana és örök üdvösségre vezetne. Ami pedig szegény sorsunkat illeti, azt is Nagyságodnak ki jelentjük, hogy mi önnön magunkat az ollyas deputátumnak meg adására kötelezzük, amit hozzánk hasonló helységek adnak, nem különben: Vagyunk a kálvinistákkal és lutheránusokkal együtt !:a kikis mind eddig a lecticalis census velünk meg adták 200 párra:!, melynek ismét contributiojára magunkat kötelezzük, de mivel meg ismérjük, hogy mind ezek kevesek legyenek a lelki Atyánk élelmére, azért Nagyságodat kérésünkkel kényszeríttyük, hogy Tekintetes Földes Urunkat anynyira hozná, hogy Státussához képest egy sessiót kegyessen tulajdonábul resolválna, és lakó helyül tulajdon Bajsán lévő házokat, méglen Isten segedelmébül illendő hajlékot építenénk, lelki Atyánknak engedné. Értettük azt is Nagyságod felől, hogy sok

lelki Atyáknak, kiknek elegendő élelmek, legfőképpen a kik kálvinisták és lutheránusok között volnának, amint mi is vagyunk, nem volna, a Fölséges Consilium[tól] segedelmet avagy subsidiumot szerzett, így a mi leendő Lelki Atyáknak is, ezen atyai segedelmét nyújtaná. Mely atyai kegyességét és vigasztalását holtunkig meghálálni igyekszünk.

Fő Tisztelendő Úrnak

*Leg kisebb keresztény katolikus fiai
Bajsaj Pápasták.*

Jegyzet:

A dokumentum papírforma szerint datálatlan. Borítóján azonban olvasható a kalocsai érseki szent-szék elé kerülésének dátuma: 1780. nov. 4. A levél minden valószínűség szerint kevéssel (néhány nappal, legfeljebb egy-két héttel) e dátum előtt, vagyis 1780 októberében kelt. Biztos datálása tehát: Bajsaj, 1780.

Bajsaj (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bajša (Szerbia, Vajdaság).

2015. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete KFL. I. 1. b. Bajsaj. 1780.

Gyakorlott levélíró által fogalmazott kétoldalas, eredeti levél.

63.

*Az uszodi reformátusok panasza a szentbenedeki (dunaszentbenedeki)
plébános által tőlük megkövetelt járandóságok miatt
(1785)*

Nagyságos Urunk!

Mi alább írtattak a Szent Benedeki Tisztelendő Plébánus Úrtól a tartozó deputatumon kívül némely dolgokkal terheltetvén, azok alól való könnyebbülést alázatos instantiánk által kérünk, nevezetessen

1. Ez előtt negyven négy esztendővel a Nemes Káptalan akaratum ellen, vaszással kényszerítve, a Szent Benedeki Plébánus Úr részire tizenhárom forintból, annyi mérő buzából, tizen három kocsi fából, hat boglya szénából álló deputatumot és a stólat vetette nyakunkba, melyet mi esztendőnként leis tettünk, de a Tisztelendő Plébánus Úr ezen kívül, a Szent Széknek rendelése ellen, kerteinek szántásával, azoknak kerítéssel való tartásával, nagy és költséges istálónak, kamarának, akloknak és nagy sertés ólaknak tsinálásával kíván bennünket terhelni.

2. Ámbár a mi asszonyaink se ez előtt, se most avatóra nem jártanak, mégis mind az által az avató pénzt raitunk meg veszi. Ide járul azis, hogy minékünk privatum religionis exercitium[unk] lévén, halottainkat minden szokott pompa nélkül tsupán tsak magunk késérjük a temető helyekre, mégis mind az által az örögtől 25 garasokból, a kitsintől 15 garasokból álló terhes stólat kíván tőlünk.

3. A házasokra nézve is igen terhes stórával nehezít bennünket, a honnan a kül földiek hozzánk házasodni nem jönnek, helységünkbeliek pedig leányainkat magoknak feleségül el nem vehetik, mivel egész helységünk többnyire egymással vér szerént való atyafiságban keveredett, és így leányainkat férjhez nem adhattuk.

Mely dolgokban való könnyebbülésért Nagyságos Urunk előtt alázatossággal esedezzünk, die 13-a aprilis 1785.

*Uzdodi Helységben
Helvetia Confessiot tartó lakosok közönségessen*

Jegyzet:

Úszód, 1785. április 13.

Úszód (a korabeli népi szóhasználatban: Úszod), (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Úszód (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. a. Stóla, 1785.

Egyoldalas korabeli másolat.

A 3. pontban a fogalmazási zökkenő mögött a következő kérdéskör húzódik meg: A katolikus egyház a más helységbeli házasulóktól magasabb esketési díjat követelt, mint a helybeliektől. Az uszódi „őslakos” reformátusok viszont „atyafiságos” viszonyaik miatt hajlottak az exogámiára, vagyis azt tartották jónak, ha gyermekeik más faluból választanak házastársat. Ezt a házassági gyakorlatot nehezítette a szentbenedeki plébános reformátusokra is alkalmazott, túlzottan tartott stólaigénye, amelynek következtében a „külföldi”, vagyis a más helységekbe való legények elmaradoztak, és az uszódi református leányok pártában maradtak.

64.

Tataháza helység bizonyáglevele arról, hogy plébánosának járandóságát
a létező 202 házaspárból csak 150 házaspár tudja fizetni
(1787)

Alább irattak Tekintetes Nemes Bács Vármegyében helyezettett Tataháza nevezetű Helységnek bírái praesentibus adgyuk tudtára mind azoknak, akiknek illik: Hogy Helységünkben ámbár két száz és két pár ember találtatik, de mind azon által azok közül nem többen, mint száz ötven pár, idest 150 esztendőbéli fűzetésit, mellyet contractus szerént meg ígértünk Plébánus Urunknak meg fűzetni tehetségesek vagyunk, a többiek esztendőriül esztendőre a nagy szegénység miatt, amint magunk tapasztallyuk, restantiariusok maradnak és meg fűzetni elégtelenek, így vég képpen a fűzetés el is marad.

Melynek nagyobb bizonyág okáért adgyuk ezen bizonyág tévő levelünket Helységünk szokott élő pecséttye alatt.

Signatum Tataháza, die 22-a júunii 1787-o.

+ Raffay György Tataházi Helység Bírája

+ Szabó Istvány }
+ Tüske Ferencz } Esküttek

Jegyzet:

Tataháza, 1787. június 22.

Tataháza, (a táj népi szóhasználatában: Tatháza), (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Tataháza (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Tataháza, 1787.

Korabeli másolat.

Akasztó helység előjáróinak panaszlevele plébánosuk
tartásának nehézségeiről
(1791)

Nagyságos Generális Vicarius Úr, Nagyon Fő Tisztelendő Kanonok Urunk!

El érkezhén szerencsésen azon üdő, melynek alkalmatosságával mind Tisztelendő Plébános Uraknak /:ha vagynak:/ az halgatóik ellen nehezteléseik, mind pedig len az Halgatóknak az Lelki Pásztoraik ellen való panaszai s terheik meg orvosoltatni szoktanak. Ami az mi Tisztelendő Lelki Pásztorunkat illeti, az lelkiekben tartozó kötelességinek, miulta vezérlése alá bizattattunk, tellyes szorgalmatossággal mind éjjel mind nappal hiveségessen minden kifogás nélkül egész tehecsége szerént méltóztatik meg felelni. Egyedül az füzetéseknek minémúségeik adnak okot, hogy e mostani Canonica Visitationak alkalmatosságával a szegény Helység panaszát Nagyságodnak, nagyon fő Tisztelendő Kanonok Urnak bé nyujtani kintelenítettik, s azoknak téendő orvoslásáért s modificatiojáért esedezik: amint is

Először: Sem az 1737-dik esztendőben junius havának 29-dik napján Canonica Visitatio által ki adatott punctumokban, sem pedig len az 1765-dik esztendőben die 16-a 8-bris in paribus ki adatott conventionális levélben nem foglaltatik az egy kis véka tavaszinak tartozása, mely mindazon által jó darab üdőküül fogvást már mint egy usuban ment, melynek az volt az oka, mivel hogy ezeknek előtte a szomszéd helyeken tartatni szokott búcsúi és gyakor papi gyűlési alkalmatosságokra előbbeni Tisztelendő Plébános Urak tulajdon lovaikon el jární föl válolták, s azért az földet biró eleink azon igéretet könnyen meg tehatték s meg is adhatták, mivel hogy több s olcsóbb pusztákkal voltak provideálva, de már e mostani üdőben igen kevésre szorítottat a szegény Helység és fölötte drágákra. Igen terhes azért azoknak kivált, kik leg kissebb földet sem birnak, szállóval keresnek elemekre valót. Nem külömben

Másodszor: Tizen két szekér szénának, egy mázsa húsnak, malomba való viteleknek, rostállóknak, az termések le takarításinak az ki adott punctumok közt leg kissebb nyomok sincsen.

Harmadszor: A mi az tüzellő fát illeti, 6 vagy 8 ökörral kemény fábul meg terhelt 15 szekér vagyon, de mivel ennek megszerzése illy fábul szükösködő Helységnek igen terhes lévén, ehelyett rősbüül s nyesedék ágakbul pótoltatott, s annyi a mennyi kívántatott, adatott. Mivel pedig ez is minden konyhabéli szükségre /:ki vévén az kemencze fűtésit:/ minden kéméllés nélkül fogyasztatott, itt is annak sokát nem győzhén az Helység, 1766-dik esztendőben 12 öll fára szállott az Helység, mely öl fának meg szerzése, ámbár ugyan valamennyire áros vala, mind ezen által könnyen tehetett az Helység provisiót, de már most az öll fa, még az erdőkkal biró helyeken is szük s fölötte áros, de mivel csak ugyan e nélkül nem lehet az plébánia, 8 öll fát resolvál az Helység, mely is, hogy elegendő léssen, az világos.

Negyedszer: Az 12 akó bor úgy vagyon alkalmaztatva, hogy felit télen, más felit pedig len nyáron azon borbul, melyel nyáron él az Helység, de már három nyáron Tisztelendő Plébános Úr ki nem vette, sem annak árát, melynek hihető az az oka, hogy igenessen Szekszárdi bort kíván Tisztelendő Plébános Urunk a Helységtüül.

Ötödször: Ha a cselédnek gondatlansága miatt az cseléd házon a barom fi által az ablak el töretek, ne az Helység tartozzon azt meg csináltatni, ki vévén az szél vagy jég által ha meg történik.

Hatodszor: Igaz dolog, hogy sokan az Halgatók közül két, három vagy több esztendőkre is az lélek buzával adóssak még a tehetőbb gazdácskák is, melyektül az idén nem in natura, hanem az múlt folyó áron kívánnya Tisztelendő Úr meg venni, vagy ha in natura, tehát duplán, mely meg vétel még az földet biró szántó vető lakosoknak is nem kevés terhire esnék, annyival inkább azoknak, kik két kézzel keresik minden napi élelmeket, s a királyi portioval is több esztendőre tartoznak, keservessen esne az múlt folyó áron az lélek buzát meg váltani.

Hetedszer: Régtül fogvást ösztönözött Tisztelendő Plébános Urunk az Toronyba való óra csináltatásra, és hogy annyival is inkább szorgalmatoskodna az Helység, Tisztelendő Úr 60 forintokat resolvált, s nem egyszer sőt több ízben, már most ez el készülvén, ez ígéretérül le akar mondani Főtisztelendő Úr.

Vagyunk

Nagyságos Kanonok Urunknak Nagyon Fő Tisztelendő Úrnak keze csókolásával

Akasztóy Birák az lakosokkal együtt.

Signatum Akasztó die 18-a 7-bris 1791.

Jegyzet:

Akasztó, 1791. szeptember 18.

Akasztó (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Akasztó (Bács-Kiskun m.).

2010. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete KFL. I. 1. b. Akasztó. 1791.

Háromoldalas eredeti tisztázat.

66.

Sükösd helység népének panaszai Lukics János plébánosra
(1791)

Föl jegyzése

Azon panaszoknak, mellyek a Szent Visita alkalmatosságával die 2-a octobris 1791 Sükösd Helység részéről Tisztelendő Lukics János Plebanus Úr ellen föl adotattak. Úgy mint:

1. Főtisztelendő Plebanus Úrnak Káplánnya vagyon, honnét hogy dologtevő napokon némelly munkára ki menendő személyek, vasárnapokon pedig azok, kiket valamelly házi gondviselés tartóztat, idején misét hallgathatnának, üdvösséges volna kis misét korábban tenni, de ezen Isten ditséretire szolgáló akaratumknak ellenére, mind a két mise többnyire etzer s mind tartatik.

2. Ezen Helységben ennek előtte az a szokás nem volt, és más szomszéd Helységekben most sintsen, hogy énekes mise alatt háromszor az orgona és énekszó meg állíttassék, melly különböző újj mód eránt némelly értetlenebbek leg alább addig, méglen más helyeken is azon ujság bé nem hozattatik, helytelen ítéléttel vagynak.

3. Eő Fölsége tzelja s Kegyelmes Urunk eő Excellentiája kegyes akarattya szerént sokan találkoznak itten a szülék közül, kik gyermekeiket iskolába(n) jártatnák

addig is, méglen írni s olvasni meg tanulhatnának, de ezen jó tzélt, a mestereknek, kik közül 8 esztendők alatt már az ötödik, gyakor változtatása miatt el nem érhetik, mint-hogy Tisztelendő Plebanus Úr miatt sem mesterek, sem harangozók, sem Káplányok nem lehetnek békességben, úgy szintén

4. Nem volt még tsak Bíró is, a kívül Tisztelendő Plebanus Úr nem pörölt, vagy illetlenül nem tselekedett, amint is az mostani Bírákat meg hamisolta. Mi több

5. A szakácsnéje mostani Bírákat közönséges helyen bolondnak mondotta.

6. Fájdalmas sérelmét egész szegény Helységünknek azzal eszközlé Tisztelendő Plebanus Urunk, hogy tudni illik, ő jól tudván azt, hogy az ország törvénye szerént az fölsőség rendelkezéséből innen minden apró termésből tsak kilentzed és nem tized szokott vétetni, mind azáltal !:amint is előre világossan maga meg vallotta: / hogy a Helységnek, mostan leendő árendálás alkalmatosságával, kárt okozhasson, kegyelmes urunk ő Excellentiája előtt helytelenül bé vádolt s illetlenül le festett, olly szín alatt, mintha tőle a sedecima hamissan el húzatott volna, hogy így ha azt véghöz nem vihetné, hogy a szegénység az apró termésből adandó két dézmával meg terhelytessék, legalább azt meg tselekszi, hogy árendáláskor kegyelmes urunk eő Excellentiája által semmi kegyes reflexióban a Communitás nem vétetődven, tovább az árendával magát a szegénység ne segíthesse.

7. Minthogy azért az apróságbul adandó tsekély sedecimának helytelen kíván-sága lelki atyánknak szívét annyira gerjesztette, hogy a végett az ötet gazdagító szegény népet terhelyni és károsítani indult, méltón s letett hitünk szerént kíván-hattyuk miis, és ezen Szent Visita előtt le borulva könyörgünk, méltóztassék Tisztelendő Plebanus Urunknak egész deputátumát el törölni, és az azonkívül is bőséges lecticalis adózásunkkal és tőlünk vétetni szokott stóla jövedelemmel való meg elégedését kegyessen rendelni. Melly alázatos kérésünknek meg adatását reméllyük is annyibul, hogy

8. Tisztelendő Plebanus Úrnak lecticalis jövedelme azon kívül is igen sokra mégyen, és a nagy jövedelem ötet nem alamisnálkodóvá, hanem inkább többet kívánóvá, s nyughatalanná teszi közöttünk.

9. Az közelebb mult és szűk voltárul emlékezetes esztendőben is Tisztelendő Plebanus Urunk lecticalis proventussát el adván, a szegénység a végett kemény executiot szenvedett, ő pediglen tsak azon egy esztendőbeli lecticalisbul többet ezer forintoknál bé vett.

10. Azon okbul is méltó, hogy az egész deputatum el töröltessék, mivel az Helység és Tisztelendő Plebanus Úr között az eránt semmi önként való contractus nintsen. Azon kívül pedig

11. Az deputatum ki adása nem kevés vissza vonyást okoz Tisztelendő Plebanus Úr és a Helység Biráji között, amint ezt mostani Tisztelendő Plebanus Urunk idejétül fogva leg inkább meg tapasztaltuk. Ehöz járul az, hogy

12. Az deputatumnak mennyisége is már több ízben változást szenvedett, úgy mint:

13. A deputatum ölfa már harmintz, már húsz, most ismét 30 öllre emeltetett, melly ölfa ugyan mindenkor az Méltóságos Uraság erdejébül ingyen szokott volt engedtetni, amint most is engedtetik, mindazáltal annak árában anno 1787 cameralis administráció alatt 81 forintok a szegény Helységen meg vétettek.

14. A végett alázatossan esedezünk, hogy ha netalántán valamely kárai a szegény Kösségnek Tisztelendő Plebanus Úr által kegyelmes urunk eő Excellentiája előtt tett helytelen vádolásbul származhatnának, azok a Szent Visita kegyes közben vetésével, mint méltatlan sérelmek meg előztessenek, továbbá

15. Azt kérjük alázatossággal, hogy az iskolához való harangunk, melyet Tisztelendő Plebanus Úr Csanádra el vitetett, vissza hozattassék, és úgy az iskolai harangozás végett vagy maga a mester a templomba(n) olly sokszor járnai vagy gyermekeket oda küldeni ne kinteleníttessék. Végre

16. Hogy mindezen föl tett panaszaink az által is igazaknak esmertessenek, alázatossan ki jelentyük, hogy jól lehet, Tisztelendő Plébánus Urunk által, amint is föllebb jelentettük, bé vádoltattunk és nyughatatlanságokat több izben szenvedtünk, mind az által magunk mentségével Tisztelendő Plebanus Urunkat nem akartuk vádolni és nem is vádoltuk mind ez ideig. Azért most sem irigységbül tselekedtük ezt, hanem valamint igaz lelki ismémentünk szerént ezen Szent Visita által kérdezettünk, úgy lelkünk esmérete, sértődése nélkül mind ezeket el nem hallgathattuk.

Signatum Sükösd die et anno ut supra.

Csizmadia Istvány Sükösd Helység Bírája

Rácz Mátvás

Bujdosó János

Rádics András

Bajai Imre

Szudar Márk

és az egész Tanács.

} Esküttek

Jegyzet:

Sükösd, 1791. október 2.

Sükösd (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Sükösd (Bács-Kiskun m.).

1993 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Vis. Can. Sükösd. 302–305., 2018-ban: KFL. I. 1. b. Sükösd. 1791.

Négypoldalas eredeti tisztázat sükösdi vezető személyek névátásaival.

67.

Szentistván (Bajaszentistván) helységbeliek levele a kalocsai érsekség általános helynökének, amelyben templomot és helyi plébánost kérnek (1791)

Feő Tisztelendő Generalis Vicarius Úr, nekünk érdemünk fölött való kegyes Urunk!

Alább irattak jelentyük alázatossággal Nagyságodnakis azon súllyos terheinket, melleket Eő Excellentiájának, mint örökös Földes Urunknak most leg közelebb való itt lételevél jelentettünk; tudni illik, hogy már 11-dik esztendeje, hogy ezen Szent István Helységünket szállani kezdetünk, mely üdőtül fogvást 150 és ednyehány pár emberekre szaporodtunk, az üdőtül fogvást, hogy sem templom sem localis Plebanus Úr Helységünkbe számunkra nem rendeltetett, nem kevés rövidségét tapasztallyuk, azért mivel Baja egy kevésse távul esvén Helységünkötül, az üdönék gyakortább való musto-

*hasága miatt Lelki Atyáért hamarjában nem szaladhatunk, Szentség nélkül ednyehá-
nyan lakossaink közül multanak ki e világbul, hasonló képpen, hogy sem mise, sem
lelki tanítás ez ideig nem tétetett, gyermekeink oktatás nélkül tsak nem mint barmok
neveltetnek föl, ezek és más több fontos okokra nézve tehát esedezünk alázatossággal
Nagyságod előtt, hogy méltóztassék ezen lelki vigasztalásra szolgáltató súllyos ter-
hünket elől mozdítani és Helységünk számára localis Plébanust vagyis Lelki Pásztort
rendeltetni, hogy mi az Isteni Szolgálatra szükséges kápolnát vagy deszkából vagy
vályogbul építhessünk, akiben lelki vigasztalásunkra és örömszolgálatra Helységünkben
napról napra Isteni Szolgálatot látván Szent Misét hallgathassunk, mely resolválandó
Plébánus Úrnak esztendőre esztendőre járandó fizetését örömmel s bőtsületesen
meg adni magunkat holtig obligályuk. Kiértis a midőn alázatossággal esedeznénk, feő
hajtással maradunk*

*Feő Tisztelendő Generális Vicarius Urunknak
alázatos szegén szolgálói
Szent István Helység
előljárói és lakossai.*

Szent Istványon die 9-a 8-bris 1791.

Jegyzet:

Szentistván, 1791. október 9.

Szent István, Szentistván, Bajaszentistván (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., majd 1930-tól, Baja vá-
roshoz csatolásától Bács-Bodrog vm.), 2018-ban Baja város Bajaszentistván városrésze (Bács-Kiskun m.).
1986 előtti levéltári adatgyűjtés. Hajdani jelzete: KÉL. II. Úr. ir. 1791., 2018-ban: KFL. III. 6. a. 1791.
Gyakorlott levélíró által fogalmazott, kétoldalas, szép írásképpű eredeti levél.

68.

Fajsz helység előljáróinak levele a kalocsai érseki uradalom prefektusához
az Orosz pusztai termelvények sedecimájáról
(1793)

Tekintetes Paefectus Úr, nekünk kegyes Patrónus Urunk!

*A Tisztelendő Rogács Úr el menetele után nekünk adatott Tisztelendő Plébánus
Úr Horváth Joseff, azt kívánnya, mint mostani Plébánus Urunk, hogy Oroszi ki áren-
dált földeknek termésibül adnánk ki a' sedecimát, holott az árendálás alkalmatossá-
gával emlékezetbe sem jött bé a' sedecimának ki adása, és a' contractussunkban sincs
exponálva, a' végettis az Közöséges Kösség egy átallyán nem akarják arra magokat
resolválni, hogy eő néki sedecimát fizessenek, valamint hogy a' Tisztelendő Rogács
Úrnak is hogy nem fizettük, a' midőn kész pénzben contrahálva voltunk, mellynek je-
lentése után instálunk az Tekintetes Úrnál, méltóztassék nekünk ezen fizetésnek terhi-
tül pártunkat fogni, mivel a' Tekintetes Nemes Káptalan által is kénszerítettünk azon
sedecimának meg fizetésére.*

*Melly végettis a' midőn kegyes atyai pártfogását tapasztalnánk ajánlottak va-
gyunk*

A Tekintetes Úrnak szegény szolgálói

*Gombkötő János Bíró
és Esküttek Kösséggel edgyütt.*

Signatum Faisz, die 14-a Augustus 1793.

Per me

Michaelem Király Juratum Notar. Loci

Jegyzet:

Fajsz, 1793. augusztus 14.

Fajsz, Fajsz (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Fajsz (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Fajsz. 1793.

Községi jegyző által írt, egyoldalas eredeti levél a fajszi bíró néviratásával.

69.

Kalocsa város déli pusztáin birtokló kalocsai jobbágyok panasza
Csajági Mártonra, a kalocsai plébánosnak járó lecticale jövedelem bérlőjére
(1795)

Méltóságos Gróf és Érsek, kegyelmes patrónus Urunk!

Minekutánna Csajági Márton Úr Feő Tisztelendő Kanonok és Plébános Szalay Istvány Urunktul a szokott Lecticalis Censust 3 esztendőkre árendában ki vette volna, az említett arendátor úr Város házához jöven Bóvári János Bírószágának idejében, a Tanátsbéliék és számos közemberek jelen létebben, ily végzést tett a Lecticalis Censust iránt: hogy minden pár ember 1 forintot kész pénzül nekie fizetne, melyet hogy ha kész pénzül, úgy mint 1 forinttal le nem fizethetne, 1 posonyi mérő búzával, fél posonyi tavasz étellel [pótolhatja], és pediglen e képpen, hogy ha azon gabonának ára 1 forintot felül haladna, a többit vissza fizetné, avagy akitül sem egy sem más képpen a fizetés ki nem telhetne, kézi munkával való szolgálatyát 1 forintig bé venné. De első esztendőjében történt, hogy mind a két részbeli gabonát némelyek hozzája vivén, be venni nem akarta, minthogy a gabonának olcsó ára vala, második úgy mint tavali esztendőben ismét kész pénzül vette competentiaját, hanem ezen folyó esztendőben Homok Mégy, Drákszél, Hille és Alsó Mégynek fele szállásbéli embereitül in natura gabonául bé szedte, és nem mind eddig volt szokás, hogy ki ki magáét bé vigye, hanem egy helyre öszve szedvén enyhány szekerek fáradságával, minden jutalom nélkül bé hozatta az házához Kalocsára, sőt még az Alsó Mégyi szállás[i] kis bírót, hogy magát az öszve szedett gabonának ki adássára és az Alsó Mégyi gazdáknak izenetire ellenben vetette, az Méltóságos Urasság árestomába(n) tétette.

Erre való nézve mély alázatossággal Excellentiádhoz, atyai kegyességében reménségünket helyhezettvén, folyamodunk, méltóztasson meg említett Csajági Márton Urat az árendálásának a Város házánál tett végzésének meg tartására és be telyesítéssére meg inteni, és mivel nagyon súlyossan esne, hogy némely része a városbéliékek elsőséggel kívánt és rendeltetett 1 forintyával, nemely pediglen gabonául !: úgy mint mi alább irattak:/ a Lecticalis censust fizettük, azon meg adott gabonánkat, akár in natura gabonául, akár pediglen 1 forintot felül haladó árát visza téríteni, azon áron, amint a közönséges gabonának ára mostanában folyik.

Költ Kalocsán Mindszent havának 30-dik napján, 1795.

Érdemetlen hív szegény jobbágyi,

*Drákszél, Hille, Homokmégy és Alsómégynek fele
Szállásbéli Kalocsaj lakossi.*

Jegyzet:
Kalocsa, 1795. október 30.
Kalocsa (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Kalocsa (Bács-Kiskun m.).
1986 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. II. Úr. ir. 1795., 2018-ban: KFL. III. 6. a. 1795.
Kétoldalas eredeti levél, amely 1795. november 1-jén a kalocsai érseki dominium úriszéke elé került.

70.

Akaszto helység vezetőinek levele az érseki helynöknek, amelyben
tájékoztatják a falujuk plébánosi állása betöltésével kapcsolatos ügyekről
és a leendő plébánosnak ajánlott járandóságokról
(1796)

Nagyságos Úr, s Nagyon Fő Tisztelendő Generalis Vicarius Úr, kegyes Lelki Atyánk!

A múlt napokban, hogy Kalocsán a Szent Szék előtt meg jelentünk volna úri parancsolattyára a jövődöbéli Lelki Pásztorunk és annak bizonyos conventioja iránt, azon alkalmatossággal úgy mondatott vala, hogy a candidatio vagy is az választásnak elsősege még Tisztelendő Sztankó Mártony Úr mellett volna, és ha Tisztelendő Úr vég képpen le mondandó léssen, akkor lenne az újonnan való candidálásnak a Gróffhoz való föl küldése, és hogy fog is ez iránt Nagyon Fő Tisztelendő Vicarius Úr írni egy tudósító levelet Tisztelendő Sztankó Mártony Úrhoz. Mi ehez tartván magunkat, most leg közelébb múlt hetfőn meg jelentünk Vadkerten Tisztelendő Úrnál, s ezen rendeléseket elől beszélvén azt mondotta, hogy ő még azon üdőtül fogvást nem nyerte volna Kalocsáru a Szent Széknek levelét, azomban mink meg értvén Tisztelendő Úrnak tellyes kívánságát az conventio (...) ért, a mely e képpen vagyon, úgy mint:

1. Az eddig szokott 90 forint, és az úgy neveztetett ágy bér helyett minden pár füzessen átallyában egy tallért. Ezen füzetrül pediglen az Helység felellyen s szedesse, hogy azoknak szedésében az lelki pásztor ne izetlenkedjen az hallgatóival, ki hagyván mind azon által azon szegényeket, melyek az királyi adózásokra is elégtelenek.

Az egyéb conventióbéli füzetések, amint az meg boldogult Tisztelendő Fábri Úré valának, most is meg fognak maradni, hozzá tévén azt is, hogy az plébániának szük volta miatt az Helység egy házikót fog ragasztani s építeni, úgy mint tanuló háznak.

2. Az ölfá no. 10, bor akó 12, kész széna 12 szekérral. Ezen kívül egy kaszálló minden esztendőben a szerént, mint egy első gazdának fog esni. Vaj 24 icze, hús egy mázsa, fadjú egy mázsa, só is egy mázsa, őszi vetés 8 pesti, tavaszi is 8 pesti mérő, de az magot Tisztelendő Úr fogja adni, valamint az előtt is, ennek le takarítása, bé hordása az Helység mellett vagyon, ki vévén a nyomtatást, egy s. v. majalis, helyett nyolc forintok, gabona és borbéli sedecima a mi nemű terméssel az határunkat az Isten meg áldja, malomba vitel, a mennyi szükséges szekér kívántatik, és a fűtő. Az plébániának kerítésérül s igazításárul fog az Helység szorgalmatoskodni. Így tehát mind ezen Tisztelendő Úr kívánságára reá állván a Böcsületes Tanács, Tisztelendő Úr is az mi kívánságunkat bé tellyesíteni az káplán tartás végett fogja s Isten segítségébül ajánlotta is. Mind ezek tehát így lévén, attul fog már függni, mit méltóztatnak vélünk s Tisztelendő Úrral parancsolni, vagy mikor kölletik meg jelennünk a Szent Szék előtt mind

ezeknek confirmatiojára. Ezen alkalmatosság által el várván atyai kegyes választát a Szent Széknek, kéz csókolással vagyunk die 20-a április 1796. Akasztón.

*Nagyságos s Fő Tisztelendő Generalis Vicarius Atyánknak
érdemtelen szegény szolgái*

Akasztóy Bíró és a Tanács.

Jegyzet:

Akasztó, 1796. április 20.

Akasztó (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Akasztó (Bács-Kiskun m.).

2010. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Akasztó. 1796.

Két oldalra négy hasábrban írt eredeti levél. Gyakorlott levélíró vetette papírra. A dokumentum fontos eleme a *majalis* szó „hízott sertés” értelmű használata.

71.

Uszodi katolikusok panasza amiatt, hogy a szentbenedeki (dunaszentbenedeki) plébános nem nekik, hanem a reformátusoknak akarja árendába adni az uszodi plébániális földeket (1801)

Nagy Méltóságú Kegyelmes Urunk! Kegyes Patrónusunk!

Istenben boldogult Tisztelendő Sárvári Szent Benedeki Plebanus Úr ideiben azon szántó földeket, a melyek az Uszodi Helység részéről Szent Benedeki plébániához tartoznak nevezetessen Pál földét és ahhoz foglalt Martsai kaszálót contractus mellett mi alább írtak 70 forintokban 1799 Szent Jakab napkor ki vettük, hogy magunkat abbul is jobban táplálhassuk, de hogy Isten rendelésibül a contractus végét azon fönt említett Tisztelendő Úr el nem érhetette, a successornak alol írásával meg erősítetvén, ugyan azon módban által engedte, mint hogy a változás miatt más helre kellett menni, nekünk pedig Tisztelendő Feszthelyi Plebanus Úr rendeltetett, ki a két antecessorjátul meg erősítetett contractust nekünk mint katolikusoknak végképpen által engedni nem akarja, noha még egy esztendő hátra volna, hanem inkább az contractusnak ideit félben szakajtván, a reformátusoknak kevés nyereség mellett ki adni akarja. Az pedig nálunk lehetetlen, hogy a szegény pópista a földeknek fel emelt árát meg bírhasssa, mert minden úton, módon iparkodnak a reformátusok maguk kárukkal is kezünkrül le ütni, és azon vagynak, hogy a kik kevés pópisták vagyunk is ... bennünket gyökerestül ki irthassanak. Más az, mint hogy mostani Tisztelendő Plébános Úr a contractusba ki tett árban által engedni nem akarta, kéntelenítettünk illő árán fellül ígérni, a mint meg is alkuttunk véle, és 50 forintokat foglalólul attunk néki, de hogy a bíró, a ki kálvinista, többet ígért érette, azon kevés nyereséget tekintvén, a Plébános Úr nekünk a foglalót vissza attá, és a földet a kezünkrül el akarja venni.

Azért tehát mély alázatossággal esedezünk kegyelmes excellentiád előtt, tekintvén szegény állapotunkat, hogy azon Tisztelendő Plebanus Urat arra venni méltóztatnék, hogy az antecessorjátul kiadatott contractus mellett meg maradni kéntelenítettnek. Midőn pedig el váránánk kegyes intézetteit, maradunk

Kegyelmes excellentiádnak leg kisebb jobbágyi,

*Takács Joseff, Bors Péter, Takács Istvány, Nyárasdi Istvány uszodi katolikusok
Signatum Coloczae die 27-a julii 1801.*

Jegyzet:

Colocza (Kalocsa), 1801. július 27.

Úszod → Uszód (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Uszód (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Dunaszentbenedek. 1801.

Kétoldalas, hitelesített, eredeti tisztázat négy uszódí katolikus családfő névratásával.

72.

A dusnoki nótárius panaszlevele az érseki dominium praefectusának arról, hogy
Dusnok plébánosa a plébánián búcsúkor rendezett nagy vendéglátások
költségét a helységre hártja
(1802)

Tekintetes Praefectus Úr, nekem kegyes patrónusom!

Régi sok haszontalan szokásoknak bé hozatásával nagy tsorbulást szemlélek az Helység dolgaiban, leg fő képpen abban, hogy ennek előtte ezen balgatag népek hamar reá vétettek a haszontalan költségeknek főtserlésire, melly haszontalan költségek ususban vétettek, most is követik, nem akarom az apróbb költségeket elől hozni, tsak egyedül a mi az Helységnek terhére 's tsorbulására vagyom, úgy mint: Bútsú alkalmatossággal Tisztelendő Plebános Úrnak számossan öszve gyűjtött vendégjei az Helység költségén tractáltatnak. Tejet, vajot, baromfiat és más szükséges vadakat, süteményekhez tartozandó szükséges eszközöket, kávé, cukrot és más confekteket, bort, sert az Helységnek kell szerezni és Tisztelendő Plebános Úrnak öszve hívott 30, 40 személy vendégeit tetzése szerént tractálni. Mely bőven tractálhat pedig az ember a más erszényéből, ott semmi kimélet nintsen, hanem, hogy tsak ditséretet nyerjen. Tisztelendő Plebános Úr bőven szokott fogadott szakács által készíttetni, kinek is a meg érdemlett fáradságát az Helység szokta meg jutalmazni. Mind ezek hogy most is ususban tartatnak, nem gondolhatom más honnét eredetűt, hanem hogy a számadások a vizsgálásra régen nem exhibeáltattak az exactorátusnak, 's azért semmi difficultások az eránt nem tétethettek. Az előtt pedig könnyen szívelhette az Helység az illetén költséget, de mostani időben mitsoda nehéz ez a szegény Helységnek mostani álapotyához képest 30–40 személyt tractálni. Ha Tisztelendő Plebános Úr akar tractálni, tractálhat a magáébul, azért adatik a jó Conventio, 's ebből tetzése szerént tractálhat, de hogy az Helység leg kissebbetis conferáljon Bútsúkor, errül a conventiojában semmi sintis, 's innét gondolom, hogy haszontalan költsége ez az Helységnek. Azért tehát kívántam előre Tekintetes Praefectus Úrnak hírül adni, 's etzer 's mind az Helység előljáróival instálni, hogy az illetén teher 's regulátlan szokás alól az Helységet fel szabadítani méltóztatnék. El várom pedig Tekintetes Úrnak eránta rendelendő kegyes parantsolatját, más külömben a következő májusnak 2-dik napjára ugyan azon módon az Helység reá vonattatik az előbbi szokásra. Ezeket midőn jelenteném, magamat kegyes gratiájába(n) ajánlván maradok

Tekintetes Praefectus Úrnak alázatos szolgálója

Rajháty János notárius

Signatum Dusnok die 14-a április 1802.

Jegyzet:

Dusnok, 1802. április 14.

Dusnok (a táj hajdani magyar népi szóhasználatában: Dusnak), (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Dusnok (Bács-Kiskun m.).
1986 előtti levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. II. Úr. ir. 1802., 2018-ban: KFL. III. 6. a. 1802.
Kétoldalas eredeti levél.

73.

Csanád (Érsekcsanád) helység katolikus lakosainak panaszlevele amiatt, hogy
lelkipásztoruk, a sükösdí plébános az általuk fizetett járandóságokat árendába
adta Pocsikai Sándor vállalkozónak, és ezáltal túrheterlenül
megnövekedtek a fizetnivalóik
(1802)

Tekintetes Káptalan!

Nagy böltsességek, mely szerint a szegént az hatalmassabbtul, az erőtlent az erősebbtül, az ártatlant a hamistul el nyomattatni nem engedik, bátorít s lelkesít arra, hogy keserves panaszunkat nagyságtok könyörülő szemei eleibe az maga igaz valóságában terjeszük, tudni illik, amintis ennek előtte való esztendőkbekben, még kántorunk nem volt, füzettünk az Plébános Úrnak minden esztendőben minden egy pár személy titulo lecticale 1 forint 30 krajczárokat, Klinovszkő Plébános Urunk ideiben pedig, mint hogy kántorunk volt, füzettünk titulo lecticale 1 forintokat, az kántornak 36 krajczárokat, egy véka buzát és egy véka tavaszit, már most az mostani Plébános Horváth Josef Urunk titkon bennünket árendában ki adott, a mely árendás az kántor füzetésin és deputátyán kívül kíván minden pár személytül 5 forint 15 krajczárokat füzetni, még oly erősséggel, hogy a ki közülüink e két három nap alatt le nem teszi, vagy le nem teheti, az Bíránk az mindennapi élelmit, buzáját, lisztyit erőszakossan annyi éróit vegye el, mi pedig köz akarattal az egész pápistaság magunk közt el végeztük, hogy egy átoljában többet nem adunk, mint ennek előtte attunk, inkább az parochiárul tökéletesen föl mondunk, és ha lelki atyá[ra lesz] szükség beteghez és szent mise szolgáltatásra, pénzünkért Bajaj Klastrombul mindenkör Barátot hozunk. Erre való nézve le borulván alázatossan esedezüink Nagyságtok előtt, hogy bölts itéletek szerint az Plébános Urunkat ez heltelen tselekedetiért meg feddeni és eddig ususban volt füzetésünkkel őtet meg elégettetni méltóztatnának. Külömben az plébániárul föl mondván egyenessen Budára az Consiliumhoz folamodunk.

Mely ebbéli édes atyai kegyességeket el várnánk, holtig maradunk, ugyan nagyságtoknak alázatos szolgálói, az egész pápista Kösség Csanádon.

Csanádon, die 19. 7-bris 1802.

Jegyzet:

Csanád, 1802. szeptember 19.

Csanád → Érsekcsanád (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Érsekcsanád (Bács-Kiskun m.).
2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Sükösd, 1802.

Egyoldalas eredeti tisztázat.

A keceliek panaszkozó levele a vármegyének arról, hogy plébánosuk, Bényi István felbontotta kontraktusukat, és a korábbinál több járandóságot követel (1809)

Tekéntetes Nemes Vármegye, nekünk kegyes Uraink!

Böls emlékezetiben mélytőztatik a Tekéntetes Nemes Vármegyének lenni, hogy a Fölséges Magyar Királi Helytartó Tanács 2096-dik szám alatt költ parantsolatya szerént 1804-dik esztendei octóber holnap 7-én Tisztelendő Bényi Istvány Plebanus Urunkkal contractust tévén, ..., mely e folyó 1809. esztendei november holnap első napjáig folyamatban lévén, azontul a contractust maga önként föl bontotta és a lakosokat a stólának meg fizetésére kénszerítette. Eő Méltóságához, Takács Mártony fölszentelt Püspök és Generalis Vicarius Úrhoz folyamodván, e törvénytelen dologtul el tiltatott, mind azon által Tisztelendő Bényi Istvány Plebánus Úr panaszait a Szent Szék eleibe(n) terjesztette, a honnét ... mind az említett Tisztelendő Úrnak panasza, mind pedig a Feő Tisztelendő Szent Széknek végzése ki küldettek, és így a contractus meg semmisítettvén az előbenyi folyamattára hozattatott. Tisztelendő Bényi Istvány Plebánus Úr egy esztendőre ugyan Contractust tenni kíván, hogy néki 1000 forintokat, Káplánnának 100 forintokat fizetnénk, a stóla maradjon meg, e mellett az egész deputatum: úgy mint 100 font húst, 100 font faggyút, 100 font sót, s. v. sörtést hízzottat, 16 akó bort, 30 icze ki főzött tehén vaját, 12 szekér szénát, 24 öly fát, melyet a Méltóságos Uraság ad, meg vágatni és bé hordani, esztendőt alatt fütőt és örlést, egy sessió földének és kerteinek mívelését adnánk meg, annak utána pedig, amint az esztendő fog járnai, fizetését szaporítani kívánnya.

Mind azon által kívántuk azt is alázatosan a Tekéntetes Nemes Vármegyének jelenteni: hogy a cantor és gyermek tanítónak fizetései együtt lévén, ... azt is föllebb szállítani kívánnják, hol ott csak egy gyermeket sem mutathatnak, aki jól írni és olvasni tudna.

Mi is alázatosan kívánnjuk panaszinkat a Tekéntetes Nemes Vármegye előtt ki terjeszteni: hogy az nagy drágaság velünk is köz, a nagy hajtogatás, az adónak és más költségeeknek naprul napra való szaporodása raitunk fekszik, emellett pedig urbarialis szántó földeinket a homok ár úgy annyira el rontotta, hogy a leg jobb gazdának is fél esztendőbéli kinyerit sem adja meg, mely végett jószágaink jó formán megis fottak.

Melyre való nézve alázatosan esedezőnk a Tekéntetes Nemes Vármegye előtt, méltóztasson bennünket a mostani contractusunkban Tisztelendő Plebanus Urunkkal meg tartani. Hogy ha pedig éppen ebben az contractusban meg nem maradhatnánk, alázatosan esedezőnk a Tekéntetes Nemes Vármegye előtt, méltóztasson két Tekéntetes Deputátus Urakat ki küldeni, akik mind Tisztelendő Plebanus Ur, mind pedig a Cantor és mi köztünk egyenes utat fognak szabni, hogy így mind az az három rész meg nyugott szívvel lehessünk.

Melynek alázatos kérése után a Tekéntetes Nemes Vármegyének atyai kegyes pártfogása alá magunkat ajálván, mindenkor hű szívvel vagyunk

A Tekéntetes Nemes Vármegyének alázatos hív szolgái

Antonj Páll Bíró és a Tanács

Keczél, 28-a 9-bris 1809.

Jegyzet:

Kecel, 1809. november 28.

Keczel, Kecel (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Kecel (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Kecel. 1809.

Háromoldalas eredeti levél a keceli bíró néviratásával.

A keceliek panaszát megtárgyalta 1810. március 10-én Pest vármegye kisgyűlése. A „vármegye rendei” helytelenítették, hogy Bényi István plébános felbontotta a faluval 1804-ben kötött kontraktust. A „kisgyűlés” határozatáról a kalocsai érseket tájékoztató vármegyei levél a keceli nép érdekében fölöttébb diplomatikusan arra kérte az egyházfőt, hogy állítsa vissza a keceli plébános egyezségbontási akciója előtti állapotot: „*Hivatalosan, kérjük Excellentiádat, méltóztasson a szegény adó fizető népek, leg főképpen a mostani mostoha üdönnek terhes körülményei miatt, szer felett való sartzoltatásait szivére venni, 's ahoz képest a panaszlott Plebanust Fő Pásztori tekintete és hatalmához képest atyai módon oda vezérelni, hogy a meg állapított fizetésében meg maradván, hallgatóit újabb tartozásokkal ne terhelje.*”

75.

Csanád (Érsekcsanád) helység katolikusai kérik a kalocsai érseket,
hogy filiájuk ne Sükösd, hanem Szentistván plébániájához tartozzon,
mivel elégedetlenek a sükösdi plébános csanádi tevékenységével
(1810)

Fő Méltóságú és Leg-Főbb Tiszteletű Gróff Érsek Úr!

Nékünk Kegyelmes Örökös Földes Urunk!

Nem szűnhetik lelkünk buzgó könyörgésében Excellentiához, mint hogy a többi könyörgő leveleink semmi vigasztalást nem szültenek, újabban Excellentiád kegyes színe előtt esedezni kéntelenítettünk e' következő dolgok végett, úgy mint:

I-szor. Hogy az iskola házunknak egyik, azaz az alkalmasabbik szobája a Szent Misének szolgáltatására fel szenteltetnék. Egyéb eránt, a mi illeti ezen szent dolgot, minden némű ruházatok és ahoz szükséges eszközök még az Ó Csanádban meg voltak, és most is mind meg vagynak, úgy hogy azokban semmi szükségét és fogyatkozást nem fogunk szenvedni.

2-szor. Mint hogy Excellentiád Szent Istványon Szentegyházat emelni és oda lelki pástort rendelni méltóztatott, melly Sükösdnél sokkal közelebb esik hozzánk, és minden üdőben bátorságosabb és könnyebb utaink vagynak Szent Istványra, mint sem Sükösdre, méltóztatna azon kegyességében részeltetni, hogy bennünket Szent Istványhoz filiáltatna, a mellyet nem másokra nézve kérünk, egyedül tsak azért, hogy a lelki üdvösségre szükséges dolgokban fogyatkozásokat ne szenvednénk. A mi a filiatiót illeti, mint hogy egy filialis sints örökösen a Materhez kötve, azért valamint most a jelen való alkalmatossággal Csanád el választathatik Sükösdtől, úgy üdővel, ha Sükösd is ki szálland, hasonló alkalmatossággal vissza filiáltathatik, de Sükösd arrul nem is álmodozik, hogy az hegyre ki jöjjön, sem a felől tudni sem akar, a mellynek mostani alkalmatlan helyen való fekvése eddig is azt okozta nekünk, hogy a melly üdőtől Csanád ki szállott, helyben más külömben lelki atyát soha sem látott egyéb ha az lecticalissát a Tisztelendő Plébánus Úr sürgetni Csanádon meg jelent, és a füzetésért a fel lázult népet exequáltatni, ez pedig onnét származott, hogy semmi némű szolgálattában nem részesülhattunk, a füzetés igen terhünkre esett, és nem örömet füzettünk. Ismét más oka az volt, hogy lelki atyát nem láhattunk, hogy Sükösdnék úttya sár és víz nélkül soha sem volt, a mellyek miatt a lelki atyák a multa kiszállott Csanád,

soha még csak lelki tanításra sem jelentek meg nálunk, szintén temetésre jönni is resteltek és nem is jöttek, egyéb ha csak valami processusok nem volt a Községgel. Ha csak tehát Szent Istvánhoz nem filiáltatunk, egyebeket nem reménylhetünk, mint sem azokat, a mellyeket már tapasztaltunk, sőt a mi több, olyanokat sem, mert most meg az vagyunk előttünk, hogy az mostani Sükösd Tisztelendő Administrátor Úr nyavalyás, gyenge és egy aránt beteges, mellyre nézve az Káplány Urat maga mellül csak egy nyommá sem bocsájthattya, szintén soha sem fogunk lelki atyát csak látogatás képpen is látni, a füzetését pedig szint úgy meg kívánnya, mint ha szolgálna. A Szent Istváni Tisztelendő Plebanus Úr pedig, a ki nekünk való szolgáltyáért inkább érdemlené a füzetést, a multa Szent Istványon vagyunk, az keresztelestül járandó stolán kívül egy fillérben sem részesült, holott nála leg gyakrabban a gyónás végett alkalmatlankodtunk, és tanításokra oda gyülekeztünk, úgy ennek utána is a Szent Istváni Tisztelendő Plebanus Úr nélkül akár hová filiáltatunk, de el nem lehetünk.

Azért térdre húlván lábaihoz le borulva kegyelmes Excellentiádhoz tiszta szívünkbul esedeztünk, a kik ime semmi világi kintseket nem kérünk Excellentiádtul, tsupán csak az egy örökké való lelki boldogságra vezérlő módokat kérjük, a mellyekre kegyelmes Excellentiádnak csak egy szava is sok volna, nem is képzelhetünk mást a ki rajtunk könyörülne, egyedül Excellentiád. Méltóztasson tehát buzgó lelke a véle született kegyessége szerént erántunk annyi szánakodással lenni, hogy az fent ki tett két rend béli alázatos kéréseinkben, tudni illik: az oskola háznál való egyik szoba fel szentelése és Szent Istvánhoz való filiáltatásunk által bennünket meg vigasztalni és abban kegyessen részeltetni.

Melly atyai nagy kegyeskedéséért és szánakodásáért örökös hála adatossággal élünk 's halunk.

Excellentiádnak hív és engedelmes jobbágyi,

Csanádi egész Catholica Község

Csanádon, 30-o decembris 1810.

Jegyzet:

Csanád, 1810. december 30.

Csanád → Érsekcsanád (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Érsekcsanád (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jeltete: KFL. I. 1. b. Bajaszentistván, 1810.

Háromoldalas eredeti levél.

A XIX. század első két évtizedében nagy horderejű településtörténeti változás zajlott le a Bajaszentistván és Dusnok közötti területen. Csanád és Sükösd érseki jobbágyfalvak, valószínűleg földesúri parancsra, elhagyták több évszázados Duna menti, mocsárbeli faluhelyüket és felköltöztek a „hegyre”, a magasparrtra. Ennek a nagy településtörténeti „akciónak” a közvetlen levéltári forrásai eltűntek vagy valahol lappanganak. A két falu teljes átköltöztetése jobbára csak néhány szavas említésekből ismert. Az itt közölt levélnek az a legfőbb érdeme, hogy szó esik benne a falvak költöztetéséről. Megállapítható belőle, hogy Csanád előbb költözött, mint Sükösd. 1810-ben Csanád már a „hegyen” élte életét, Sükösd viszont még el sem kezdte az áttelepülést. A csanádi katolikusok ezt a helyzetet igyekeztek kihasználni arra, hogy kiszakadjanak a sükösdői plébánia kötelékéből, és filiaként csatlakozzanak az újnak számító bajaszentistváni plébániához.

Bajmok helység elöljáróinak dicsérő levele a Fajsza pályázó
 Pruzsinszky Antal káplán tevékenységéről
 (1817)

Alább íratlak, Tekéntetes Nemes Bács Vármegyében helyheztetett Szabad Királyi Mária Theresiopolis Várossához tartozandó Bajmak Helységnek Bírája és elöljárói adjuk tudtára e jelenvaló levelünknek rendiben mindenkinek, akiknek illik, hogy Tisztelendő Pruzsinszky Antal Úr Bajmakon 6 esztendei káplányságában következő érdemeiket tett légyen

1. Ámbátor Kegyes Urbárium szerént mindenféle Collecta tiltva légyen, mind azon által látván Tisztelendő Pruzsinszky Antal Káplány Úr a' régi kálváriát végképen elpusztulni, tulajdon indulattýábul egy értelemmel Tisztelendő Steininger Joseph Administrátor Úrral, 1812-dik esztendőben a' népet új kálvária állítására és adakozásra serkentette, mellyre látván az ájtatos népek nagy hajlandóságát, házanként Collectát tartott, és a' dolgot annyira vitte, hogy 100 forintokat béváltóban beszédett, és azokat Isten dicsőségire új kálvária építésire fordította.

2. A régi Szent Egyház is kívül, belül rossz állapotban lévén, annak is javításáért Tisztelendő Administrátor Úr eszközletével Tekéntetes Nemes Mária Theresiopolisi Magisztrátushoz mint ezen Bajmak Helységnek örökös földes urához mind addig könyörgő levéllel folyamodott, méglen üdörül üdöre a' reparációra kívántató materiálékat és mester embereket ki nem nyerte, és úgy jó állapotba hozta.

3. A régi plébániának is, melly még rosszabb állapotban volt, reparációját és egész udvarának fával való békerítéssit, új nagy istálló építésivel, közben járása által Tisztelt Uraságától ki nyervén, helyre hozta. A mi több

4. A Szent Egyház adósságait, mellyek több esztendőktül fogva a' lakosoknál kint heverték, azon Tisztelendő Administrátor Úrral való jó értekezésivel 1814-dik esztendőben beszédte, sőt még azon adósságokat is, mellyekhez semmi reménység már nem volt, új mise mondó ruhák vételére és elromlott nagy harang új öntésire fordította Isten dicsőségivel. Nem külömben

5. A midőn 1812-dik esztendőben scorbut nyavalya ezen Bajmak Helységben a' szegény adózó nép között szörnyen elhatalmazott és 65 familia lebetegedett és 16-dik áprilistul 22-dik júliusig folyvást tartott, a' betegeket szorgalmatossan látogatta s vizsgálta, maga egyedül sakramentummal providedálta, gyóntatta, különös fáradsággal viseltetvén emlétett betegekhez. Azon kívül

6. Még Tisztelendő Steininger Joseph Administrator Úr 2½ esztendeig betegeskedett, az egész terhet lelki dolgokban azon Tisztelendő Káplány Úr maga egyedül viselte, egy aránt híven és igazán eljárt.

Melly külömböztető jeles érdemeire nézve méltán Tisztelendő Pruzsinszky Antal Káplány Urat nagy méltóságú Gróff Kolonits László Érsek eő Excellentiája, mind pedig Nemes Káptalan kegyes protectiójába ajánlhattyuk. Mellynek tellyes hitelül köz igazság kiszolgáltatása szerént ezen Helységnek jelen lévő hiteles Pötséttyével meg erősített bizonyító levelünket kiadtuk.

Bajmokon 8-a januarj 1817.

Zvekán Joseph Biró

Negler Jakab, Sztipich Mihály, Puhál[?] Istvány, Anisits János, Reich István, Halász János, Lévy Istvány, Péntes János, Patachich Domonkos, Eskütyei Bajmok Helységnek.

Kiadá Kővágó György Helység hites Nótáriussa.

Jegyzet

Bajmok, 1817. január 8.

Bajmak, Bajmok (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bajmok (Szerbia, Vajdaság)

2015. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Fajs. 1817.

Kétoldalas 1823. évi másolat.

77.

Bikity (Bácsbokod) helység lakosainak levele plébánosuk ágybéréről,
más járandóságairól és új kontraktus szükségességéről
(1817)

Nagyon Tiszteleendő Szent Szék!

Az meg boldogult Tisztelendő Plébános Úr Bellovits János úr helyébe(n) méltóztatott Nagyon Tisztelendő Szent Szék(e) Tamaskó András urat plébánosunknak megrendelni, kinek is eljövetelevel tiszteletet, böcsületet és a lelki dolgokban engedelmeségünket ajánlottuk, és egyszer s mind arra kértük, hogy vélünk az ágybér és fizetése eránt új egyezést tenni méltóztatna, mivel mi a régi contractust a kivel ekkoráig terheltettünk, már tovább ki nem álhatjuk. Volt pedig ekkoráig a Plébános Urunknak az ágybére és fizetése, minden földet bíró pártul 1 posonyi mérő buza, ¼ pesti mérő zab és 30 krajczár pénzbe, a földetlenektül minden pártul 2 forintok, e mellett a Stola és Deputatum: nyoltz akó bor, egy hizott s. v. sertvés, 20 itze tehén vaj, 50 font fagyú, 50 font só, 19 öll lágy tűzellő fa és 10 szekér széna. Annak előtte midőn mi ezen contractust magunkra válloltuk, könnyebben meg adózhattunk, mert szántó vető földünk elegendő volt, de most a föld dolgában annyira meg szűköltünk, hogy éppen nem kaphatunk, vagy ha kaphatnánk is, annak árát meg nem fizethetjük, következés képpen, kevés gabonát termesztetünk, hozzá jövéen a sovány terméketlen esztendőök, minek utánna mindenektül meg adóznak, magunknak marad semmi, kéntelenítetünk /:a kinek vagyon :/ marháinkat el adni, és így élelmünkre szükséges gabonát szerezni.

Mink ajánlottunk Plébános Urunknak esztendőbeli fizetése fejében minden pártul a kinek földje vagyon egy véka buzát és ¼ pesti mérő zabot s 30 krajczárokat pénzben. Ilyen párok vagynak 470. A kiknek földjük nintsen, minden pártul 1 forint 30 krajczárt. Ezek vagynak 102. Ezek mellett a Stola és Deputatum a ki ekkoráig volt, ki vévén a hizott sertvés maradna el, és a 19 öll fa helett 12 öll lágy fa, mely esztendőbeli konyha szükségire elegendő, vagy ha a Plébános Urunknak a kész pénz inkább tetzene, közönségesen minden pártul 3 forintokat fizetni fogunk, a Stolát és Deputatumot is meg adjuk, és úgy gondoljuk, hogy a Plébános Urunk a maga úri hivatalyához képest a föllebb meg ígért bérbül úri módon meg élhet, és cselédet is a maga szolgáltyára szükségest tarthat.

De mivel a Plébános Urunk a föllebb meg ígért ágybérre és fizetésre reá állani nem akar, csak a régit, a kit mi ki nem állhatunk óhajtya, arra való nézve nagy aláza-

tossággal esedezve kérjük a Szent Széket, vegye tekintetbe szegénységünket, méltóztassák Plébános Urunk ágybérét és fizetését alább szállítani. E mellett azért is esedezünk, mivel a harangokat mi csináltattuk és saját pénzünkön vettük, ha halottra harangoznak, a harangozástul ennek utánna ne fizessünk.

Mely alázatos könyörgésünk után magunkat kegyes pártfogásába ajánlván maradunk holtig

Nagyon Tisztelendő Szent Széknek

*Alázatos szegény hívei
ifju Jacob Pántsity Bíró
az Esküttekkel és a köz népével*

Signatum, Bikity die 3 martj 1817.

Jegyzet:

Bikity, 1817. március 3.

Bikity → Bokod → Bácsbokod (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bácsbokod (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Bácsbokod. 1817.

Egyoldalas, hitelesített eredeti tisztaát Bikity helység pecsétjével és Páncsity Jakab bíró néviratásával.

78.

Csátalja helység lakosainak levele az Érseki Szentszékhez, amelyben felsorolják plébánosuk járandóságait. Úgy vélik, hogy a plébánosi jövedelem elegendő káplántartásra is. Magyarul tudó káplánt kérnek.

(1819)

Tekintetes Szent Szék!

Ezen könyörgő levelünkkel ismét alázatosan folamodunk az Tekintetes Szent Szék kegyes végzéséhez, méltóztasson ezen haszon vételt fely venni, melyeket az mi Tisztelendő Plebános Urunk Csataliai Helységünkbul esztendőként bizonyossan föly véssen, hogy tsak annyira mégyen e kész pénzben, a mint a mi Tisztelendő Plébános Urunk számol, úgy mint.

113 forint kész pénz az pár személektül, az az egy pár 30 krajczár

226 posonyi mérő buza

56 posonyi mérő zab

100 funt soó

30 öll lágy fa

10 icze vaj

2 akó mise bor

1 meg öllő kövér sörtvés

Anno 1818-dikba sedecimából kapott

42 posonyi mérő buzát

41 posonyi mérő zabot

10 akó bort

7 bárányt

Ezen föllül egy sessionalis fölgyn termő őszi és tavaszi gabonáját, szénáját letakarítva készen bé állítani.

Mely haszon vételt egy Káplány Úr tartó Plébános Úrnak elegendőnek állítjuk, azért semmiképpen arra nem állhatunk, hogy mi még az Káplány Úr tartásáért is különösen fizessünk az Tisztelendő Plébános Úrnak, noha Helységünk néppel való meg szaporodása és ugyan Helységünkben lévő magyarjaink végett szükségképpen egy Káplány Urat kívánva óhajtunk, mivel már beteges ágyban fekvő magyarjaink kintelenítették más Helységből gyóntató atyát hozni, mivel hogy Tisztelendő Plébános Urunk magyarul egy szót sem ért, mely intézetet és végzést alázatossan botsájtyuk az Tekintetes Szent Széknek kegyes el rendelésére, a melyet is alázatossan ohajtva el vár-nánk, vagyunk

A Tekintetes Szent Széknek alázatos fejhajtó hivei

Kameralis Csataliai Helység lakossai

Signatum Csatalia die 17. febr. 1819.

Jegyzet:

Csátalja, 1819. február 17.

Csatalia → Csataalja → Csátalja (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Csátalja (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Csátalja. 1819.

Egyoldalas eredeti tisztázat.

79.

Horgos helység előljáróinak nyilatkozata arról,
hogy a horgosiak nem művelik tovább plébánosuk földjét
(1820)

Attestatum

*Mi alul írottak, Tekéntetes Nemes Tsongrád Vármegyében helyeztetett Horgos Helységének Bírája és Eskütyei, adjuk tudtára mindeneknek, a' kiknek illik, leg fe-
őképpen pedig Tekéntetes Nemes Tsongrád Vármegye Tekéntetes Tisztviselő Urainak,
minthogy mi Tisztelendő Plébános Urnak egész párbért fizettünk, úgy mint 2 véka bú-
zát, 1 véka árpát, 30 krajczárokat és 5 kéve nádat, azért is az földjét cultiválni nem
akartuk, mivel más Helységekben sem cultiválják, a' hol egész párbért adnak, ez előtt
pedig 5 esztendők el folyása alatt azért cultiváltuk, hogy egygyességre léptünk az Tisz-
telendő Plébános Úrral, bizonyos számú pénzben, és engedelmességgel volt hozzánk,
mi is azért hozzája szívességgel voltunk, de már mostanában egész ágybért adtunk,
azért is az földjének cultiválásátul el állottunk, és többé cultiválni nem akarjuk.*

*Mellynek nagyobb el hitelére adjuk nevünk aláírását, Helységünk szokott élő pe-
cséttényének reá sütésével meg erősítvén.*

Költ Horgoson 30-dik septemberben 1820-dik esztendőben

*Tóth Mihály Bíró
Fodor Gergely
Császár János
Bíró Josef
Nagy György
Szanyiszló Ferentz
Dongó András
Szalai János* } *Eskütt*

Berta Albert
jelenlétekben

Feljegyzete Szajtler István hites jegyző

Jegyzet:

Horgos, 1820. szeptember 30.

Horgos (volt Csongrád vm.), 2018-ban: Horgoš (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Horgos, 1820.

Egyoldalas eredeti, hitelesített tisztázat a horgosi előjárók névratásaival, Horgos helység pecsétjével és a falu jegyzőjének aláírásával.

80.

Topolya mezőváros előjáróinak panasza Gerzsány Mártonra, a plébánoshelyettesként tevékenykedő, rossz modorú, kapzsi topolyai papra (1828)

Fő Tisztelendő Esperes Úr, nekünk különös tiszteletre méltó Urunk!

Tisztelendő Gerzsány Mártony helybeli Administrator Úrnak, mint Lelki pásztornak lakosainkon már több ízben tett kegyetlenségét és illetlenségét lelki ösméretünk szerént el hallgatni lehetetlen, tudni illik:

1. Találtatnak lakosaink között oly szegények, a kik annak üdejében tisztelt Administrator Úrnak járandó és úgy nevezett ágybért le nem fizethetik. Ilyeneket a midőn vagy maguk házasodnak, a vagy gyermekeiket házasítják, bosszú álásból, más embereknek botránkozásával szegyeníti. Ezek között Boda Istvány a midőn házasodott, 2 forint és egynehány krajczárral adós lévén, a midőn számosabb esküvő személyek között az oltárnál állott volna, őtet félre álitván szegyen kő álása mellett addig meg nem eskütette, még csak jó tévő Rác Pál nevezetű érette eleget nem tett. Illy esetekben Csizsofszki József, Brindza Mártony ifjú s többen találtatnak.

2. Találkoznak oly szegények, a kiknek pénzük nem lévén, temetést meg nem fizethetik, addig még pénzt meg nem szerzik, nem akarja el temetni. Ilyenek között leg nevezetesebb egy nyomorult borotvaköszörülő, mint utazó Topolán meghalálózván, el temetni nem akarta mind addig még csak Belle Imre Bíró maga pénzéből temetésnek díját le nem fizette.

3. Amidőn házasítandó személyek végett násznagyok hozzája be mennek, ritka meg el tőle botránkoztató szidalmazás nélkül, mellyről Belle András és Kiss Simony azt álitják, hogy őket templomba való meneteltől is meg tiltotta, úgy hogy ha őket Templomban meg látja, ő azonnal ki megy, és a miatt nem is volt bátorságuk templomba bé menni.

4. Bizonyos Supik Anna le fizetvén bé avatásnak a díját, és csupán azért, hogy az apja temetése nem volt ki fizetve, őtet elsőben plébánián, az után az utszán csunyául le pocskolván, s úgy kéntelenített az asszony sírva bé avatatlanul el menni s illy szavakra fakadni: Ha Tisztelendő Úr bé nem avat, kéntelenítettetek az Bajsai Lutránus Paphoz a végett el menni. Melly eset jelenvalóknak nagy botránkozást okozván.

5. Csíki János leánya meghalálózván, mint hogy kint részt dolgozott, édes anyja harangozás és temetés végett Administrator Úrhoz be ment, de mivel dolgai valának, pénzt el nem vette, azt mondá, hogy más nap 10 óra tájban el fogja temetni, akkorában lehet a pénzt is be hozni. Avval az asszony elment, addig Csíki János is haza érkezvén,

más nap maga vitte be a fizetést, és a midőn temetésnek díját le fizette, kérdezte Administrator Úr, hogy misét szolgáltat-e érette? Feleletet adott, mondván: mivel pénze nincsen, misét most nem szolgáltat, hanem a midőn a részt elvégezi, akkor majd fog misét szolgáltatni. Mellyre Administrator Úr viszonzott illy formán: Ha misét nem szolgáltat, csak dél után 4 órakor fogom el temetni. Ámbátor részt dolgozó embernek súlyos volt ezen várakozás, még is békességes türéssel azon üdőt is meg várta, de mint hogy azon üdőre sem érkezett oda, ismét nevezett Csiki János személyesen hozzája be ment, kérvén őtet, hogy jöjjön már temetni. Felelt: ha akarok megyek, ha akarok nem megyek. Arra Csiki János ismét kérdezte az okát, miért nem temetné el, mikor a díját már le fizettem. Akkor őtet 25 bot ütéssel fenyegette, de Csiki János attól meg nem ijedtvén, továbbá jelentette, hogy most nagy dolog üdő lévén, nem várakozhat, s ha nem jön temetni, ő a holtat maga ki viszi. Akkor 30 bot ütéssel fenyegette és orvostól írást kívánt. A midőn már írásért ment volna, őtet az útról vissza híta, és úgy, a sok rajta tett pocskolás után leányát nagy nehezen el temette.

6. Káplány Urakkal ritkán lévén békességben, a miatt gyakran változnak, és változásuk alkalmával néha nagyobb üdőben is 5500 lélek csupán egy Lelki Pásztorra szorul, a ki is elégtelen lévén, néha nagyobb ünnepekben is számosabb hívek mise nélkül maradnak, és másokban is fogyatkozást szenvedni kéntelenítetünk.

7. Nagy János syndikust minden esztendőben ágybérbe(n) járó búza szedésre kénszeríti, melly miatt syndikusi templom kötelességében hátra maradást szenvedni kéntelenítetik.

8. Bacsa János felesége mint koma asszony kereszttség végett kis gyermeket a midőn Administrator Úrhoz bé vitte, őtet azonnal illy illetlen szavakkal meg támadta: Minek hordjátok és minek csinyáljátok azon sok fattyúkat? Akkor a bába felelt: Iszen Tisztelendő Úrnak ez haszon, mivel fizetnek érette. Akkor mind a kettőt meg pocskolván, felelt, hogy azon haszonért ki sem menne a plébániáról.

9. Számosabb vasárnapokon, a midőn hívekért misézni kellene, holtakért még leg nagyobb ünnepekben is Szent Misét szolgálja, még a mi több ó esztendőnek végeztével hálaadó Szent Mise szolgálatra híveket meg kíván és számosabban megjelenvén, akkor is halottra Szent Misét mondott. Ehez járul az is, hogy nagy Szent Mise szolgálatnak királyi kegyes intézetek következtében ekkoráig való fizetése egy foréntrol ő általa azon intézeteknek ellenére egy forént 30 krajczárra fel emeltetett.

10. Bizonyos Urbán Mihál helybéli lakosnak felesége, azért hogy Tisztelendő Káplány Úrhoz Szent Mise szolgálatra pénzt be vitte, általa dorgáltatván, mint hogy az asszony felelte, hogy Káplány Úr csak olly Lelki Atya, mint Administrator Úr, őtet csunyául le szidta, olly hozzá adással, hogy már egyik szeme hibás lévén, még másik szemét is ki üti és plébániából ki taszogatja.

11. Kása Maris helybéli bába Szent Kereszttség végett kis gyermeket mise után segrestyébe be vitte, és ámbátor még a többi gyermekeket sem keresztelte meg, és azért, hogy mise előtt be nem hozta őtet, fel pofozta, és a midőn meg pofozta, még korbácsokkal is templomból ki kergetni ijesztette. Erre az öreg asszony felevlén, hogy az kurvákat szokták az Templomból korbáccsal ki kergetni, s felelt, hogy az Biróhoz mégyen és ezen illetlen cselekedetét előljárásnak bé jelenti. Viszonyozta Administrator Úr feleletét: Elmehet Ked a Biróhoz, a ki egy esztendőben Biró, másik esztendőben lehet kanász, avagy vasat hordozó, olly Birótól nem félek.

12. Majd minden napi tapasztalásunk, hogy temetésekért nagyobb summájú fizetéseket fel veszi. Véleményünk volna, hogy az egyházi látogatás (...) alázatos kérésünkre (...) mind temetés, mind házasítás, úgy nem különben keresztesítés és avatás alkalmával járandó fizetésekről egy tarifát ad[jon], hogy minden ember ahhoz magát alkalmaztatván, igazi járandó fizetését annak üdejében letehesse.

Ezek, mint hogy hívek között nem csekély botránkozást okoznak, azért is azoknak el mellőzése és orvoslásnak megszerzése végett egyházi látogatásnak alkalmatosságával feljegyzett panaszainkat a midőn alázatosan jelentenénk, tapasztalt további kegyességébe magunkat ajálván, meg különböztetett tisztelettel maradunk és vagyunk Topolán Szent András hava 7-én 1828.

Fő Tisztelendő Esperes Úrnak

alázatos szolgálói
Hesz János Bíró
és a többi Topola Mező Város Elöljárói

Jegyzet:

Topolya, 1828. november 7-én.

Topola, Topolya (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bačka Topola (Szerbia, Vajdaság).

2001. évi levéltári adatgyűjtés. Akkori jelzete: KÉL. I. Pléb. ir. Topolya, 1828., 2018-ban: KFL. I.

1. b. Topolya. 1828.

Háromoldalas eredeti tisztázat a topolyai bíró saját kezű eredeti aláírásával.

Gyakorlott levélíró fogalmazta, de sajnálatos módon olyan személy, aki a XIX. századi magyar hivatali nyelv egyik hóbortjának hódolva, nem használta a főnevek előtt álló „a” névelőt. A hiányok szögletes zárójelbe rakott pótlásai a közlés során eluralták volna az egyébként kiváló levél nyomtatott képét. Ezért az „a” betűk beszúrásától eltekinttem.

81.

Jankovác mezőváros vezetői levélben tájékoztatják plébánosukat arról, hogy a továbbiakban a párbért nem fizetik a városi pénztárból, illetve a város nem vesz részt a párbértartozások begyűjtésében
(1838)

Nagyon Tisztelendő Plébános Úr, különösen tisztelt lelki atyánk!

A párbéri 30 kraitzárok bé szedése tárgyában az helybéli előljárókhöz küldött betses úri felszólítására alázatosan válaszolunk: Azt igenis elesmérjük, hogy eddig az követelt párbért a köz kassából fizettük, de ez által a kassának némü képpi károsodását és a lakosoknak terheltesítés tapasztalván, minthogy az járandó 30 kraitzárok helett !:hogy az követelt mennyiség ki üthessen:!/ minden házaspárra 40 kraitzárok rovatni szoktak. Ezen tekintetből tehát, de az Tekintetes Uradalom által is az párbérnek a köz kassával leendő öszve keverésétől szorossan el tiltatva lévén, alázatosan kérjük Nagyon Tisztelendő Plébánus Urat, hogy az párbéri pénzek beszédésétől minket jövendőre fel szabadítani méltóztasson.

Kikis tartozó tisztelettel maradunk

Nagyon Tisztelendő Plébánus Úrnak alázatos szolgálói

Nagy Antal Bíró

Szakál Ferencz adószedő

Csintsák János }
 Jatsó Istvány }
 Bintzki Istvány } Esküttek
 Kováts János }
 Kasziba Imre }
 Szakál Istvány }
 és a Község.

Jankovátzon, 1838-diki június 4-én.

Jegyzet:

Jankovác, 1838. június 4.

Jankovác → Jánoshalma (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Jánoshalma (Bács-Kiskun m.).

2015. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: JÁPI. Pléb. ir. 1838.

Egyoldalas eredeti levél jankováci előljárók aláírásával.

82.

Fajsziai nyilatkozata arról, hogy megtagadják a plébánosuk számára szokás szerint hajdan adott ünnepi korsó bor és az újabban adandó ünnepi két icce bor szolgáltatását (1840)

Alul irtak ezennel azt kívántuk Nagyön Tisztelendő Plébános Úrnak tudtára adni, hogy a' contractus értelmének mindenkor és minden pontjainak eleget tenni, valamint eddig el nem mulasztottuk, úgy most is akarunk, de azon felül, minthogy a Község azon lakosok által, kik a mult ... 1837-dik esztendei számadások felolvasásán jelen voltak, nem tsak Nagyön Tisztelendő Plébános Úrnak, hanem minden conventiosnak a' szokott ünnepi bort megtagadta, megtagadjuk arra nézve mi is, és többé annak helye a' számadásban nem léssen, mert hogy okul adjuk, nem köteleztethetik arra a' Község, hogy azt, amit valakinek ajándékul akár adott, akár ad most is, meg ne tagadhassa. Megtagadjuk tehát Nagyön Tisztelendő Plébános Úrnak nem tsak azon keresett és régi szokásbul újra követelt korsó borát, hanem egyszersmind a' többi conventióseival együtt a most legközelebb adatni szokott két itze bort is.

Költ Fajszon 11-dik januarius 1840.

Nemes Nagy István Bíró +
 Szabadi András +
 Kis Péter, Gábor fia +
 Fekete Pál, Miklós fia +
 Karaszi István +
 Szalontai István
 Hegedűs Imre perceptor
 Tumó Miklós eskütt
 Szelestey Istvány eskütt

Szabadi József jegyző által

Jegyzet:

Fajsz, 1840. január 11.

Fajsz (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban Fajsz (Bács-Kiskun m.).

2015. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Fajsz. 1840.

Egyoldalas eredeti nyilatkozat Fajsz helység pecsétjével, valamint községi tisztségviselők kereszttel jelölt néviratásával, illetve keresztnélküli saját kezű aláírásaival.

83.

Barasevics Dávid frissen kinevezett béregi plébános panaszlevele a kalocsai érseki szentszékeknek arról, hogy a béregiek a plébánosváltás alkalmával megváltoztatták a közel 100 éves paptartási rendet, és emiatt csökken a korábbi plébánosi jövedelem (1848)

Nagyságos és Főtisztelendő Kalocsai Fő Egyház Megyei Szent Szék, leg kegyelmesebb Uraim!

A királyi kincstári Béregi Község Nagyön Tisztelendő Lukatsits Imre volt helybéli plébános történt halála következtében nem sokára a királyi kincstárhoz folyamodott, állítván, hogy eddig szokásban volt szerződést plébános fizetésére nézve meg nem tarthatja és ez indokból magát attul fel mentetni kéri.

Ezen szerződés pedig, amint méltóztatnak tudni e következő fizetésből áll: Minden földes pár párbér neviben fizetett 1 pesti mérő buzát, 1 véka zabot és 30 krajczárokat. Mivel pedig a sessiót nem művelik, ennek megváltásáért 60 váltó forintokat és 9 öl fát. A többi deputátumok neviben 50 váltó forintokat adományoztak, a földetlen párok pedig párbér neviben 3 váltó forintokat fizettek.

E Béregi Község panaszának következtében a Királyi Kincstári Zombori Igazgatóság résziről, a hely színére Tekintetes Latinovits Vintze Úr, úgy mint uradalmi ügyvéd kijött, és a Béregi Községgel tanácskozván, eddig majd egy század óta bevett szerződést megsemmisítettnek nyilvánította, jövő évekre nézve pedig javasolá nekik, hogy mást és reájuk nézve könnyebb szerződést Lelkészükkel kössenek.

Evégből a mult évek utolsó napjaiban a Község résziről beküldetett hozzám a Helység Birája két esküttel, jelentvén, hogy az Község végzése szerint 1 pesti mérő buza helyett lesz 1 pozsonyi mérő, a többi fizetés meg marad, ahogy eddig volt. A mellyre én felelém nekik, hogy nekem újonan kötendő szerződés végett a Községgel értekezni nem lehet, de nemis szabad a Szent Szék híre s engedelme nélkül, folyamodjanak evégett a Fő Megyei Szent Székhez.

Méltóztatnak tehát megengedni, ha énis bátorkodom alázatos könyörgésemet és észrevételemet erre az tárgyra nézve a Szent Széknek nyújtani.

Először: Ha a Béregi Község egy véka buzát el híz a Lelkész fizetésiből, akkor ennek a plébániának a jövedelme igen megkissebbíttetnék, mivel semmi deputátumot nem akarnak adni, hanem csak annak neviben 50 váltó forintokat.

Másodszor: A Béregi plébánián a földes párok száma csak 400-ra megy, és ezen párok közül legalább 50 pár szokott a fizetéssel ki maradni, a silány és mostoha esztendőt állítván okul, amint a mult évbenis tapasztalni kénteleníttettem.

Harmadszor: A Béregi plébánián mint egy 200 pár földetlen vagyon, a kik évenként 3 váltó forintokat tartoznak párbér neviben Plébánosnak be fizetni, de ezen párok közül 100 pár szokott el maradni a fizetéstül, kik szegénységük, kik pedig gondatlanságuk végett, amint ez mult évbenis megtörtént.

Ha tehát a Béregi Község engemet 1 pesti mérő buzáru 1 pozsonyira leszállítana és semmi deputátumot nem adna, akkor igen csekély állásom lenne, mint hogy

Tisztelendő Segéd Lelkész Urat a nép bővebb oktatására nézve tartani szoros kötelességem, ennek pedig eltartására nézve legalább évenként 200 pengő forint kívántatik, elhallgatom tovább a plébánián lakó cselédek fizetésit, amely könnyen megint legalább 200 váltó forintokra rüg.

Ennél fogva mély alázattal bátorkodom a' Fő Tisztelendő Szent Széket megkérni, méltóztatnék a' Királyi Kincstári Zombori Igazgatóságnál e tárgyul olly lépéseket tenni, hogy vagy eddig majd száz évek óta kötötett szerződés párbér fizetésére nézve maradjon meg, vagy pedig ha az nem létesülhetne, akkor a megyebéli szerződés, amint a Szántovai szomszéd plébánián vagyon, hozzá járuló deputátumokkal együtt hozatassék be, 's így a' Béréghi plébánia jövedelme, jövő üdökre nézve is, biztosítva leend.

A ki is e tárgyra nézve alázatos kérésemet újítván és a' Fő Tisztelendő Szent Szék kegyeibe(n) magamat ajánlván, a leg mélyebb tisztelettel utolsó létemig maradok Fő Tisztelendő Szent Széknek leg alázatosabb szolgája,

*Barasevits Dávid
Béréghi Plébános*

Béreghen január hó 3-án 1848-dik évben.

Jegyzet:

Béreg, 1848. január 3.

Béreg (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bački Breg (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Béreg. 1848.

A béregi plébános által írt kétoldalas eredeti levél.

84.

Kimutatás a sükösdí plébános jövedelmeiről
(1811)

Jedzéke a' sükösdí parochiális jövedelmeknek

1-mo. Contractualis adózásokbul:

Kész pénz 1000 forint

In natura: vaj 16 itze, széna 8 szekér, bor 8 akó, só 100 funt, fagyú 50 funt, bárány 1, sörtvés helett ... 12 forint, lágy fa 10 öl, kemény fa 20 öl.

2-do. Parochiális fundusokbul:

Egy egész sessio szántó föld őszi és tavaszi vetés alá. Őszvességgel 29 hold.

Kaszáló rét, 23 hold. Terem 20 szekér szénát.

Szöllőnél való föld, vagyon 1 hold.

Tíz kapállya szöllőnek termése, 20 akó bor.

Házi kert és külső kert térszen 2 holdat.

A' melly kerteknek és szántó földeknek termése Tisztelendő Plébános Úrnak esztendei házi szükségére elegendő lehet.

3-tio. Sedecimábul a' Sükösdí határbul

Búza 70 posonyi mérő, Zab 30 posonyi mérő, Bárány 12 darab, Bor 7 akó, Méh 1 raj.

4-to. Csanádi Helységből, mint filiálisbul különösen a Sedecima jövedelem mennyisége minden féléből a fönt ki tett Sükösdí Sedecimához közelít. Azon kívül pedig onnét is vagyon pénzbeli contractualis és stolaris jövedelem.

Jegyzet:

Sükösd, 1811. (Egy 1811. november 23-án a Helytartótanácsához írt sükösdí panaszlevél melléklete.)

Sükösd (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Sükösd (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Sükösd, 1811.

1811. évi másolat a Helytartótanácsnak írt panaszlevél mellékleteként elküldött eredetiről.

85.

Kollároviás András szontai (szondi) plébános 1844. évi tájékoztatása arról, hogy az 1824. évi szerződés szerint milyen járandóságok illetik meg Szonta helység plébánosát (1844)

Az 1824. februarius 16-án 428. szám alatt költ 's Nagyon Tisztelendő Kollároviás András Plébános Úr 's Királyi Kincstári Szonta helysége Községe közt kötött szerződés eredménye e' következő:

1-ször. Minden pár kivétel nélkül természetben fizet évente egy pozsonyi búzát, fél pozsonyi zabot 's 30 krajczárt vez.

2-szer. Sessióját mint tulajdonukat tartoznak munkálni, ehez kaptolt kaszálót lekaszálni 's szénáját behordani köteleztetik a' Község, azonban a' kaszálót szántani nem köteleztetnek.

3-szor. A' 12 öl kemény fán kívül, mellyet a' Királyi Kintstártól kap, úgy hogy a' Község vágja 's behordja, szinte a' Községtől is kap évenként 24 öl lágy fát, 's ezt a' község tartozik vágni 's behordani.

4-szer. Többi járandóságok fejében kap évenként 1 mázsa húst, egy mázsa fagyút, 36 icze tehén vaját, egy mázsa sót, egy sertést vagy ennek fejében 8 forintot papíros pénzben, minden háztól egy csibét, Bútsui lakoma kitartásáért 13 forintot vez., mise bor 's egyszersmind deputatum fejében 20 forintot vez.

5-ször. Stolaris jövedelme a' megyei határozat szerént van.

6-szor. Sedecimája az egész határból, melly közép számítás szerint évenként lehet buza 50 vagy 60 kereszt, zab pedig nintsen.

Kollároviás András szontai plébános.

Jegyzet:

Szonta, 1844. Közelebbi dátum nélkül.

Szonta → Szond (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Sonta (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Zombor, 1844.

Kelle Erneszt zombori plébános kérésére készített 1844. évi másolat.

86.

Válits Ferenc zentai káplán levélben tájékoztatja Kelle Erneszt zombori plébánost
Kollonits László zentai plébános járandóságairól
(1843)

Nagyon Tisztelendő Plébános Úr, Drága barátom Uram!

Mártius hó 12-én kelt, de április 13-án vett becses levelére im ez rövid válaszom: Fő Tisztelendő Kollonits László prépost 's Zentai plébános úrnak szerződése vagyon híveivel 1819-dik évtől fogva, mellynek erejénél minden pár fizet néki 4 váltó forintokat. Mind öszve fizethető pár van 2400. Azon esetre pedig, ha a' papiros pénz forgásból ki menne, minden pár köteleztetik fizetni 2 pengő forintokat ugyan azon szerződés értelme szerint. Így pár bére fel megy 9.600 váltó forintokra, ide nem értve az úgy nevezett stólat, mi ismét levi calculo fel mehet 1.200 váltó forintokra. Ezekon felül van neki 140 districtualis láncz földje, 2200 négyszögölet számítva egy lánczra, de 97 láncztól, mellyeket a' többi 43 láncz művelése fejében adott Zenta város [a] plébánosának, ez fizet 105 váltó forintokat az uradalmi nyolczad megváltásáért, ha ez természetben nem vétetik. A tisztelt Plébános Úr maga nem műveltetti szállását, hanem hasonbérbe adja, 's kap érette évenként 805 váltó forintokat, ezen felül 30 vontató szénát, 6 köből árpát vagy kukoriczát és ½ mázsa sajtot. Ennyiből áll évi jövedelme a' Zentai Plébánosnak, vagy is lehúzván a' lehúzendókat, 11.500 váltó forint, 30 vontató széna, 6 köből árpa vagy kukoricza és ½ mázsa sajt. Deputatum nintsen semmiből.

Ezek után magamat további szívességébe ajánlva a Káplány Urakat pedig tisztelve maradok Zentán április 17-én 1843. Nagyon Tisztelendő Uraságodnak alázatos szolgálója

Válits Ferencz Zentai káplány.

Jegyzet:

Zenta, 1843. április 17.

Zenta (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Senta (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Zombor, 1844.

Kelle Erneszt zombori plébános kérésére írott levél formájú tájékoztatás. 1844. évi másolat.

Településnéprajzi és magyar nyelvészeti szempontból figyelemre méltó a szövegben előforduló *szállás* szó, amely itt nem határbeli telephelyet, hanem földet, ún. *szállásföldet* jelöl. A szállásföld néven emlegetett birtok nem tartozott nyomáskényszerbe. Egyébként bizonyára létezett rajta *szállásnak* nevezett telephely, vagyis tanya is.

87.

Volvác György bezdáni plébános tájékoztatója
a saját plébánosi jövedelmeiről
(1844)

Bezdáni plébániának évi jövedelme:

1. Minden pár fizet 1 véka zabot, 2 véka búzát és 30 krajczárt. Ezeknek váltásául 5 forintokat. Mind ezeknek felét fizetik az özvegyek.

2. Egy *urbarialis sessio föld*, hozzá járó kaszálóval, az az 56 *urbarialis hold föld*, mellynek művelését tenni a' nép tartozik ugyan, de művelésének helyibe fizet évenként 60 ezüst forintokat.

3. Az uradalomtól évenként 85 vagy 90 kereszt búzát, 65 vagy 70 kereszt zabot *sedecima természetbe*.

4. Az uradalomtól 12 öl kemény, a' Községtől pedig 28 öl lágy fa, vagy is öszvessen 40 öl fa.

5. A Községtől egy hizott sertés, mellynek két mázsát kell nyomni, hat akó ó bor, 1 mázsa só, 1 mázsa hús, ½ mázsa faggyú, 15 icze vaj, 2 véka főzelék.

6. Kereszteléstől 24 krajczár, nagy temetéstül 1 forint 51 krajczár, házassági öszve adástól 1 forint 30 krajczár, kivonatoktul 1 forint.

7. Bezdánban vagyon 1285 egész 675 fél pár.

Költ Bezdánban december 13-án 1844-ben.

Volvác György

kerületi alesperes és bezdáni plébános

Jegyzet:

Bezdán, 1844. december 13.

Bezdán (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bezdan (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Zombor, 1844.

Kelle Erneszt zombori plébános kérésére íródott. 1844. évi másolat.

88.

Wassertrinker János bresztováci (szilbereki) plébános kimutatása a saját plébánosi jövedelméről
(1844)

Bresztováci Plébánosnak évi jövedelme

1. Minden pár fizet 2 véka búzát, 2 véka zabot és 30 krajczárt, vagy ezeknek fejében 5 forintot. Mind ezeknek felit fizetik az özvegyek.

2. Az *urbarialis sessio föld* a' Községtül nem műveltetik, e' helyett páronkint adnak egy véka zabot.

3. Az uradalomtól éppen semmit.

4. A' Községtől 12 öl kemény fa.

5. A' Községtől egy hizott sertés, mellynek két mázsát kell nyomni, 6 akó bor, 1 mázsa só, 1 mázsa hús, 50 font fagyú, 20 icze írós vaj és 3 miséért 15 forint vez.

6. *Stola Dioecisana*.

7. A' szent miséktől *! : ex sacris fundatis :* / 204 forint 30 krajczár vez.

8. Bresztováczon vagyon 414 egész és 31 fél pár.

Költ Bresztováczon X-ber hó 23-án 1844.

Wassertrinker János Bresztováci plébános

Jegyzet:

Bresztovác, 1844. december 23.

Bresztovác → Szilberek (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bački Brestovac (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Zombor, 1844.

Kelle Erneszt zombori plébános kérésére íródott. 1844. évi másolat.

Tudósítások a szabadkai Szent Teréz főplébánia plébánosának
évi jövedelméről a zombori plébános kérésére
(1845)

A.

A Szent Teréziáról nevezett fő plébániabéli lelkésznek vagyon:

1-ször. Ezer, az az 1000 forint ezüst pénzben, úgy hogy ebből 4 az az négy káplánt tartani és fizetni személyenként per 60, az az hatvan ezüst, három ezüst huszasos forinttal köteles legyen.

2-szer. 100, az az száz lácz föld, per 2000 négyszögöl.

3-szer. 25, az az huszonöt öl kemény fa. Ha pedig a Nemes Városi Közönség ezen tartozását saját erdei lágy fával ki szolgáltatandja !:amint jelenleg ki is szolgáltatja:/ akkor felsőbb rendelmények következtében lelkész úrnak ebbéli járandósága lészen, amint jelenleg is szolgáltatik, másfél annyi, az az 37½ öl lágyfa.

Stóla

Avatásért 24, az az huszonnégy krajczár ezüstben

Kis temetésért 30, az az harmincz krajczár ezüstben

Nagy temetés 1 forint, az az egy forint ezüstben

Esketésért 1 forint 30 krajczár, az az egy forint 30 krajczár ezüstben.

Kelt Szabadkán márczius 25-én 1845.

Hitelül Czorda Béla Szabadka Szent Teréziai plébános

B.

Nagyontisztelendő Kelle Erneszt Úr, egyházkerületi jegyző, szabad királyi Zombor város érdem tellyes plébánosa és Tekintetes Bács és Bodrogh Vármegyék táblabírájának megkülönböztetett tisztelettel, Zomborban. Nagyontisztelendő Plébános, kerületi jegyző úr, különösen tisztelt Barátom Uram!

Barátságos felszólítása következtében vagyon szerencsém Barátom Uramnak lelkem ismérte szerint tudósítani, hogy az én esztendőbeli jövedelmem ez: ezer forint ezüst pénzben, száz lácz per 2000 négyszögöl föld Vámtelken, 37½ öl fa, ezen kívül a stóla szinte ezüst pénzben, 's ez annyival inkább jövedelmemet javítja, mert közönségesen egy évben legalább 350 esketés vitetik véghez. Adná az Isten, hogy Nagyontisztelendő Barátom Uramnak is megjavítanák fizetését, mert ha én illy fizetéssel négy Tisztelendő Káplány Urak mellett nem igen dicsekedhetem, annyival inkább Nagyontisztelendő Barátom Uram, a' ki szinte négy Káplány Urakat tartván, talán ötször annyi vendégekkel dicsekedhetik, különösen közgyűlés és gyakori szedriakor, azon felül minden heti vásárkor.

Egyébiránt úri szívésségébe ajánlott maradok Nagyontisztelendő Barátom Uramnak, Szabadkán Szent Therésia vár 1846-dik év január 3-án.

Czorda Béla plebános

C.

A Szabadkai Plebános Czorda Béla Úr plebánosi jövedelmeinek felszámítása...
[1845. évre]

	Pengő pénzben	forint
1-ször. Kész pénzben fizetéses járandósága		1000
2-ször. Vámteléken egy darabban 100 hold földje, holdját 2000 négyszögöllel számítván, mivel egy testben van, jövedelmez évenként legalább		600
3-ször. 25 öl kemény tűzifa, vagy e' helyett 37½ öl lágy tűzifa. A' kemény fának ölét behordással együtt Szabadkán 9 pengő forinttal számítván		225
4-szer. 350 esketés 1 forint 30 krajczárjával számítván		525
5-ször. 1400 keresztelés, vagyis inkább avatás 24 pengő krajczárjával számítva		560
6-ször. 400 nagy temetés 1 pengő forintjával számítva		400
7-szer. 480 kis temetés 30 pengő krajczárjával		240
	Öszveg	3550

Jegyzet:

A.: Szabadka, 1845. március 25.

B.: Szabadka, 1846. január 3.

C.: Szabadka, 1846. eleje.

Szabadka (Mária-Theresiopoli), (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Subotica (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Zombor, 1845.

Mind a három dokumentum 1845/1846 fordulóján készített másolat.

A C. jelű kimutatás azokon a szabadkai keresztelési és temetési számadatokon alapult, amelyeket Neszmér Dániel szabadkai káplán, „segéd pap”, valószínűleg főnöke tudta nélkül, bizalmas levélben közölt Kelle Erneszt zombori plébánossal.

Kelle Erneszt abban az időben azért kért adatokat más papok jövedelméről, mert emeltetni akarta Zombor városával a maga fizetését.

90.

Missuray Mátyás bajmoki plébános, aki korábban újvidéki káplán volt, levélben tájékoztatja Kelle Erneszt zombori plébánost az újvidéki plébános járandóságairól (1846)

Nagyontisztelendő Kelle Erneszt Úrnak, szabad királyi Zombor városa érdem teljes plébánosának ...Szeretve tisztelt Barátom!

Barátságos felszólítására, mi légyen az újvidéki plébánosnak szerződése híveivel, barátilag válaszolom: hogy vagyon nékie 4500 forintja vez. készpénzben, 40 lánccz földje, kereszteléstől 1 váltó forint, de az újvidéki hívek olly bőkezűek, hogy többnyire többet szoktak adni, avatástól 30 krajczár vez., öreg temetéstől 3 forint vez., kis temetéstől 1 forint 30 krajczár, copulatioiól 5 forint vez., egy szállóje, melly 300 akó bort terem, tudomásomra ezek a' jövedelmei. Kívánom Barátom Uramnak ezen új-év kezdetével, hogy hasonló jövedelmi szerződést kössön híveivel, mert Barátom Uramnak sokkal nagyobb a' költsége, a' plébániája a' megyének középpontja, mink szegény falusi papok mind oda sietünk, ha valamire szükségünk vagyon, vagy a' közgyűléseken, ha megjelendünk.

Egyébiránt barátságába zárt maradok Barátom Uramnak Bajmokon 1846. január 3-án, őszinte barátja

Missuray Mátyás bajmoki plébános

Jegyzet:

Bajmok, 1846. január 3.

Bajmok (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bajmok (Szerbia, Vajdaság).

Újvidék (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Novi Sad (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Zombor, 1844–1845.

1846-ban készített másolat.

91.

Szántova (Hercegszántó) helység előjáróinak nyilatkozata arról,
hogy plébánosuk kitől mennyi és milyen fizetséget kap
(1847)

Béreg szomszéd helységünk fölszólítására ezennel tesszük azon nyilatkozá-sunkat, hogy helybeli plébános urunknak fizetése e' képpen vagyon meghatározva:

Először: A Tekintetes Uradalomtól:

a, Egy egész telek föld, mellynek művelése a' községnek terhül tétetik, és e' földben a' községtől 60 váltó forintok fizetődnek.

b, 12 öl tűzre való kemény fa

c, sedecima minden nemű gabonából 's borból

Másodszor: A Községtől:

a, 6 akó bor

b, 18 icze olvasztott vaj

c, 18 öl tűzre való lágy fa

d, 50 font faggyú

e, 100 font só

f, egy hizlalandó 2 éves sörtvés

g, 4 szekér széna

Harmadszor: A köz lakosoktól:

a, Minden házaspártul 1 posonyi mérő buza

b, Minden házaspártul 1 kis véka zab

c, Minden házaspártul 30 krajczárok váltóban

d, A' zsellérek azonban és [a] lakók minden pártul 3 forintokat váltóban fizetnek, gabonából semmit.

e, Minden háztól egy csibét.

Kelt Szántován 1847. szeptember 24-én

Andim(?) Fülöp Biró

Prodanov Marián

Vörös Mátyás

Molnár Simon

Esküttei Szántova kincstári helységnek

Jegyzet:

Szántova, 1847. szeptember 24-én

Szántova → Hercegszántó (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Hercegszántó (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Béreg, 1847.

Korabeli másolat Béreg helység kérésére.

92.

Gákova (Gádor) helység elöljáróinak tanúsítványa
Domsits Antal gákovai plébános jövedelméről
(1847)

Alul írtak ... tanúsítjuk, hogy Nagyontisztelendő helybeli Plébános Domsits Antal úrnak egy egy pártol ágy bér fejében járul pengő 1 forintja, Káplán tartásért kap szinte egy egy pártol pengő 30 krajczárokat. Kap azon kívül a most tisztelt Plébános úr a községtől évenként 1 mázsa só, egy mázsa marha fagyút, egy mázsa marha húst, egy két mázsás sertvést, 40 icze vaját, 6 akó miseáldozati bort és 12 öl kemény fát. Tartozik azon kívül a község egy telek földjét miveln.

Miről szóló bizonyítványt Béreg helysége elöljáróinak megkeresésük folytán kiadtuk.

Kelt Gákován 1847-dik szeptember hó 26-án.

Heyer Márton bíró és Esküttek

Jegyzet:

Gákova, 1847. szeptember 26.

Gákova → Gádor (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Gakovo (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Béreg, 1847.

Béreg helység kérésére megírt gákovai tanúsítvány 1847. évi másolata.

93.

Dautova (Dávod) helység plébánosának válasza felmérő kérdőív
(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. *Dautova, Bács vármegyében*
2. *–*
3. *Királyi Kincstár*
4. *–*
5. *2573*
6. *Magyar*
7. *Miklósváry Péter, 58 éves, 32 éves pap.*
8. *egy, 60 forint*
9. *Egy egész telek (sessio). Kis káposztás kert.*
10. *162 forint*
11. a. *–*
  - b. *350 pozsonyi mérő búza, 175 pozsonyi mérő zab, 4 akó bor, 30 öl lágfa.*
  - c. *622 forint*
  - d. *Stola és párbéri fizetés pénzben 220 forint*

12. –

13. *El van látva, de a' leg rosszabb állapotban vette át folyó évi május hó 18-án.*

14. *A 11. dik rovat alatt érintett párbéri járandóságbul évenként sok adóság marad fen, részint szegénység, részint hanyagság végett. Azért leg czélszerűbb lenne, ha a' lelkész a' helybeli pénztárból fizettetnék, ennek még azon előnye is lenne ama fölött, hogy az oly szükséges szeretet és bizalom láncza, mely a' Lelki Pásztor híveivel össze köti, nem oly könnyen szakadna meg, mint a jelen állapotban gyakran meg szokott történni, midőn a' Lelki Pásztor a magáét követeli.*

A 13-dik rovatra az az észre vétel, hogy a' paplak, de legfőképp annak környéke, oly vétkesen el hanyagolt állapotban van, hogy végpusztulás-hoz közelget. Jelen évi január hó 1-én el hunyt Markovics János 42 évekre menő időig lelkészkedvén Dautován, mindeneket a' leg rosszabb állapotban hagyott.

15. *Dautován, június hó 30-dikán 1848.*

Jegyzet:

Dautova, 1848. június 30.

Dautova → Dávod (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Dávod (Bács-Kiskun m.).

2017. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Dávod. 1848.

Nyomatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

94.

Akasztó helység helyettes plébánosának válaszai felmérő kérdőív
(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. *Akasztó. Pest vármegye*

2. *Ács és Szent Imre puszták*

3. *Németújvári Méltóságos Gróf Batthyány József Úr és Vincze örökössi*

4. *½ óra*

5. *Az anya egyházban: 2695*

A fiók egyházban: 41

6. *Magyar*

7. *Hidegh Alajos plébános, életkora 50, szolgálati éve 27*

8. *Egy, 60 forint*

9. *Belső: 1 hold*

Szántó: 29 hold

Rét: nincs, hanem e' helyett a' Község ad évenként 24 szekér szénát

Kert: 1 hold

Szőlő: 1 hold

10. *220 forint*

11. a. *Községtől 520 forint*

b. 12 akó bor, 10 öl fa, 6 öl szalma, vaj 24 iccze, hús 100 font, só 100 font, faggyú 100 font, sertvés 1, és szabad örlés

c. 137 forint 36 kr.

- d. 84 forint stólábul
12. 35 forint
13. El van látva
14. A' 7-re: Három negyedév óta a' Plébános mellett helyettes van, ki a' plébániát kormányozza.
- A' 11-re: Az 520 p. forintra oly formán kötött a' szerződés, hogy azt a Község évnegyedenként tartozik lefizetni, azonban nemcsak hogy évnegyedenként, de még az év végével se fizettetik rendesen, még a második évre is marad többnyire az előbbiből tartozás.
- A' 13-ra: A' plébánialakot 1782-ben a' Község építette sárványogból, mely igen alacsony, alkalmatlan épület, a' Plébánosnak igen kicsiny két szobája van benne, ablakai szinte kicsinyek lévén, egyszersmint sötét is, mellette az egész épület igen rossz karban van, úgy annyira, hogy félni lehet összeroskadásától. Kezdtt ugyan a' Méltóságos Kegyuraság már ezelőtt két évvel új plébánia-lakot építtetni, s akkoriban három szoba és egy igen szűk konyha földel alá is vétetett, de azóta még bese vakoltatott, 's így attól lehet tartani, hogy mielőtt elkészülne, előbb el fog pusztulni, mert a' tetője már bomladozik.
- A' 9-dik rovat alatti 29 hold szántóföldet, valahányszor a Duna ki önt, jobbra mindannyiszor a' víz el szokta venni tavasszal, innen sokszor alig terem rajta valami, ugyanezen földet a' Község tartozik művelni. Ugyan e' rovat alatt 1 hold szőlő végrendeletileg hagyatott örökös misékre a' Plébános számára.
15. Akasztón, július 22-én 1848.

Jegyzet:

Akasztó, 1848. július 22.

Akasztó (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Akasztó (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Akasztó. 1848.

Nyomtatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A válaszokat Hidegh Alajos plébános távollétében Kelemen István plébánoshelyettes fogalmazta. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

95.

Kecel helység plébánosának válaszai felmérő kérdőív
(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. Ketzel. Kalocsai érseki megyében és Pest vármegyében kebeleztetett helység
2. Polgárd puszta
3. [Kecel] Kalocsai főkáptalan
[Polgárdi] Ulmann család
4. ½ óra
5. Az anya egyházban: 3745
A fiók egyházban: 131
6. Magyar

7. *Fratritsevits Márton, 48 éves, azelőtt mint jegyző, levéltárnok és titoknok szolgált a' Szent Széknél, 10 évek óta pedig mint Plébános kormányozza a' Ketzeli híveket.*
8. *Egy, 60 forint*
9. *Belső: ¼ hold házi kert
Szántó: 30 hold
Rét: 12 hold
Kert: ⅓ hold tanyakert, ⅓ hold veteményes kert, 2 hold kukoricza kert,
⅓ hold kenderföld.
Szőlő: ½ hold*
10. *240 forint*
11. a. *160 forint, nyolczszáz pártul 12 krajczárjával*
b. *1000 posonyi mérő gabona. 1 forint 20 krajczárt számítva, járna 1333 forint 20 krajczár.
8 akó bor. Két forintjával véve 16 forint.
24 öl lágy fa. 2 forint 24 krajczárjával 57 forint 36 krajczár.
12 szekér széna, 48 forint.
Szalmával szabad fűtés, 20 forint.
Vaj 24 itze, 9 forint 36 krajczár.
100 font só, 6 forint 28 krajczár.
100 font fagyú, 16 forint.
100 font marha hús, 8 forint.
1 hizott sertés, 24 forint.*
c. *1539 forint.*
d. *100 forint. Polgárdiaktul dupla stola fejében 4 forint.*
12. *204 forint*
13. *El van látva bötsületes lakással, de istálló, kamra és baromfi ól újítást igényelnek [Rovathoz nem tartozó megjegyzés]:*
Ketzeli jövedelem 2243 forint
Polgárdi jövedelem 4 forint
Öszveg: 2247 forint
14. *A' 8-dik rovatbeli illetőséget fizeti a plébános.*
A' 9-dik rovatra jegyeztetik, hogy a szántóföldek 4-dik osztálybeliek, mellyeket szántja és a termést behordja a Község. A' kaszálót pedig a' lelkész maga erejével kezeli.
A' 11-dik rovatban érintett 24 öl lágyfát az Uraság adja, a' Község pedig tartozik vágni és behordani.
A kített 800 pár körül alig fizet ⅔-da. Jelenleg a multi restantziák 660 párra rúgnak.
A fiók egyházhoz semmi földek sem tartoznak.
15. *Ketzelen, július 25. 1848-dik esztendőben.*

Jegyzet:
Kecel, 1848. július 25.
Kecel (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Kecel (Bács-Kiskun m.).
2017. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Kecel. 1848.

Nyomatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

A 9. pontban szereplő „*tanyakert*” kifejezés ott és akkor faluszéli szálláskertre, lakótelektől elvált gazdasági udvarra vonatkozott.

96.

Katymár helység plébánosának válaszai felmérő kérdőív
(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. *Katymár mezőváros Bács vármegyében*
2. *Nincs fiók egyház*
3. *Borsódi Latinovics Sándor özvegye, született báró Gerámb Etelka Asszony-ság*
4. –
5. *4181*
6. *Magyar, illyr, német*
7. *Hományi Sándor, 39 éves, itt helyben mint plébános 14-dik évben szolgál.*
8. *Egy, 60 forint, ételmezés, mosás, szolgálat*
9. *Belső: 2 hold*
Szántó: 34 hold
Rét: 22 hold
10. *186 forint*
11. a. *Községtől 56 forint. A sessio művelése váltságául.*
  - b. *432 pozsonyi mérő szegény rozs, 216 pozsonyi mérő zab. A rozsnak pozsonyi mérője 56 pengő krajczárral tészen 386 forint 32 krajczárt. A zab pozsonyi mérője 40 pengő krajczárral számítva 144 forint.*
6 akó túl a dunai fehér bor 24 forint
12 öl kemény fa 60 forint
80 font faggyú 12 forint 48 krajczár
30 itze tehén vaj 12 forint
Egy hizott sertés 20 forint
Egy mázsa só 6 forint 40 krajczár
  - c. *A' Deputatum 135 forint 28 krajczár, a rozsnak ára 386 forint 32 krajczár, a zab ára 144 forint. Őszvesen: 665 forint*
  - d. *A' papi pénz 205 forint 24 krajczár. A stóla 110 forint. Őszvesen: 315 forint 24 krajczár.*
12. *228 forint 48 krajczár*
13. *El van látva lakással.*
14. *A' 11-dik rovatra: sajnosan kell megjegyeznem, hogy Katymáron őszvesen 985 házaspár vagyon, ebből földes 632 pár, földetlen pedig 353 pár. Fizet pedig a' fentebbi kitétel szerint csak 432 földes pártól egy pozsonyi mérő kétszeres buzát, 1 véka zabot és 12 pengő krajczárt, és 85 pár földetlen pártól 1 forint 24 krajczárt, a' mellyek fizetése a' fentebb kített jövedelmet teszi. Nem fizet pedig 200 pár földes és 268 pár földetlen. Ezek évenkénti restantiájok őszve véve tészen 426 forint 24 krajczárt pengő pénzben.*

A' 12-dik rovatra: A' tizenhatod fejében köz számítás szerint esik évenként 11 kereszt 7 kéve tiszta, 95 kereszt 13 kéve kétszeres buza, 14 kéve árpa, 97 kereszt 10 kéve zab, 11 akó szín bor. Ezen természetmények 10 évi közép fizetés szerint tétetek: a' tiszta buza 11½ pozsonyi mérő 1 forint 44 krajczárjával 19 forint 56 krajczárt, kétszeres buza 95½ pozsonyi mérő 56 krajczárjával 89 forint 8 krajczárt, árpa ½ pozsonyi mérő 48 krajczárjával 24 krajczárt, zab 146 pozsonyi mérő 40 krajczárjával 97 forint 20 krajczárt, 11 akó színbor 2 forintjával 22 forint. Őszvesen 228 forint 48 krajczár pengő pénzben.

A' 13. rovatra: A paplak nagyságára és alkalmaira nézve elég kényelmes, csak a falai, de különösen a' fedele, mellyről a' cserép lehullott, tetemes javítást kíván. Az istálórul a' nád földél egészen lerohadott, és már sokszoros folyamodás és ígéret után sem sikerült a' befedés, a' horogfák tetemes kárával.

15. Katymár mezővárossában, 1848-dik év Szent Jakab hava 27-dik napján.

Jegyzet:

Katymár, 1848. július 27.

Katymár (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Katymár (Bács-Kiskun m.).

2017. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Katymár. 1848.

Nyomatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

97.

Kunbaja helység helyettes plébánosának válasza felmérő kérdőív
(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. Kunbaja. Bács vármegyében
2. –
3. Almási Rudics József Úr, Bács-Bodrog törvényesen egyesült vármegyék főispánja
4. –
5. 2262
6. Német
7. Schreyer János, 40 éves, szolgál ezen helységben 7 esztendő óta
8. Egy, 60 forint
9. Belső: 1 hold
Szántó: 38 hold 1100 □-öllel számítván
Rét: 22 hold 800 □-öllel számítván
Kis kert.
Szőlő: 2 hold
10. 195 forint 42 krajczár
11. a. semmi
b. 300 pozsonyi mérő legalább való kétszeres buza és 150 pozsonyi mérő zab
12 akó kunbajai bor
12 öl lágy fa

1 mázsa marha hús, 1 mázsa só, 50 font faggyú, 20 itze vaj, 1 mázsás sertvés

c. 528 forint 25 krajczár

d. Papi vagy pár pénz fejében mintegy 200 forint

Stolában 60 forint

Jegyzőkönyvi kivonatok és mise pénz fejében 37 forint 12 krajczár

12. *Semmi*

13. *Czélirányos lakással el van látva*

14. *A' 11-dik rovatra megjegyzendő: hogy a' kötött szerződés értelme szerint minden házas pár tartozna egy pozsonyi mérő buzát és fél pozsonyi mérő zabot fizetni, de minthogy a' hívek közül sokan ezen illetőség lerovására képtelenek, azért a gabonát illető táblában csak a' valóban bejönni szokott mennyiség jegyeztetett fel.*

Ugyan ezen rovatban érintett papi pénzre nézve megjegyzendő: miszerint a' most említett szerződés következtében minden házas pár 30 pengő krajczárt fizetni köteleztetik azon feltétel alatt, hogy a' helybéli lelkész egy káplánt tartson, és azt fizetéssel, élelmezéssel és szükséges szolgálattal ellássa.

A természetnyek táblájába beírt ölfára nézve észreveendő, hogy ezen famennyiség a' Község által a helyszínére szállíttatik, mi ha nem történne, és a' pap kénytelenítetne azt fogadott fuvarosok által az eladás helyéről haza vitetni, úgy minden öl legalább 3 pengő forinttal többbe kerülne.

15. *Kunbaján, 1848 évi július 27-dik napján*

Jegyzet:

Kunbaja, 1848. július 27.

Kunbaja (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Kunbaja (Bács-Kiskun m.).

2017. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Kunbaja. 1848.

Nyomtatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

98.

Mélykút helység plébánosának válaszai felmérő kérdőív

(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire

(1848)

1. Mélykút. Bács vármegyében

2. 1. Tinójárás, 2. Kisszállás

3. 1. Herczeg Grassalkovich Antal özvegye

2. Majer János Bécsi bankár

4. 1. $\frac{3}{4}$ óra, 2. $1\frac{3}{4}$ óra

5. Az anya egyházban: 5501

A fiók egyház[ak]ban: 1. 311., 2. 1368.

6. magyar

7. Bekes László, 72 éves, a megyében szolgál 46 év óta, helyben pedig 18 év óta

8. Egy, 60 forint

9. Szántó: 38 hold

Rét: 22 hold } azaz 1 egész telek

10. 200 forint

11. a. –

b. 474 pozsonyi mérő buza, 237 pozsonyi mérő zab, 8 akó bor, 8 öl fa, 1 hizott sertés (20 forint), 1 mása só (6 forint 26 kr.), 25 itze vaj (10 forint), 50 font faggyú (8 forint), 8 szekér széna (32 forint), 12 öl szalma (24 forint), 25 pesti mérő gabonaőröltetés (10 forint).

c. 996 forint 2 kr.

d. Papi pár pénz fejében 540 forint 24 kr.

Stólába 122 forint

Kivonatok és mise pénz fejében 12 forint

12. 229 forint 20 kr.

13. Alkalmos lakással el vagy látva

14. Tizenharmadikra az az észrevétel: a plébánia ház jelen időben meglehetősen karban áll, mert az kegyuraság nem régiben egészen újra építette, az iskola és kántor lakásának állapotja rossz.

996 forint 2 kr. vagy ugyan a Plébánosnak, hanem minden esztendőben közönségesen 260 forint marad restantia, mivel [a hívek] nagyobb része földetlen és ezek csak pénzzel fizetnek 48 krajczárt pp., de ez többnyire el marad és restantia marad.

15. Julius 27. napon Mélykúton 1848.

Jegyzet:

Mélykút, 1848. július 27.

Mélykút (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Mélykút (Bács-Kiskun m.).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Mélykút. 1848.

Nyomtatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

99.

Hódság mezőváros plébánosának válaszai felmérő kérdőív
(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. Hodzságh mezőváros, Bács vármegyébe[n], Kalocsai érsekségben

2. Lality

3. Királyi Kincstár

4. 1 óra

5. Az anya egyházban: 3176

A fiók egyházban: 7

6. Német

7. Oesterreicher Antal, 45 esztendő, szolgál 20 évektől fogva

8. Egy, 60 forint.

9. Belső: ½ hold

Szántó: 32 hold

Rét: 21½ hold

Kert: ½ hold

10. 200 forint

11. a. *Községtől: 1200 forint*
 b. *bor 6 akó. A község az 6 akó bor helett ad 36 forintokat pengő p. 24 öl kemény fa a községtől*
 c. *125 forint 36 krajczár*
 d. *160 forint*
12. –
13. *El vagyon látva*
14. *Ezen plébánia káplán tartással összekötve lévén, melly is a 8-dik rovatban kimutatott pénzbeli fizetéssel a plébános által nem csak fizettetik, de különben is eledellel, mosással, fűtéssel, egy szóval minden kellékekkel elláttatik, melly is figyelmet igényelvén tudomás végett emide feljegyztetik.*
15. *Hodzsághon, 28-dik júliusban 1848.*

Jegyzet:

Hódság, 1848. július 28.

Hódság (Hodzsagh), (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Odžaci (Szerbia, Vajdaság).

2017. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Hódság. 1848.

Nyomatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

100.

Nemesmilitics nemesi község plébánosának válaszai felmérő kérdőív
 (itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
 (1848)

1. *Nemes-Militits, Kalocsai érsekség*
2. –
3. *Nemes-Milititsi Közbirtokos Urak*
4. –
5. *3374*
6. *Magyar, dalmata*
7. *Polyákovits Fülöp, 61 esztendő, 37 éve szolgál*
8. *Egy, 60 forint*
9. *Szántó: 74 hold*
Rét: 12 hold
Kert: 900 □-öl
10. *240 forint*
11. a. *Uradalomtól: 32 forint*
Községtől: 640 forint
 b. *4 akó bor*
 c. *9 forint 9 kr.*
 d. *124 forint 50 kr.*
12. –
13. *El van látva jó lakással*
14. *9-dik rovat: Ezen 74 hold között van legelő is, melly az úrbéri rendezés után a földhöz csatoltatott.*

11-dik rovat: 640 forint pengő pénzben volna, de esztendőnként fizet tsak 450 pár, 48 krajczárjával pengőben, így valódi jövedelem tsak 360 forint pengő pénzben.

15. Nemes Milititsen 1848. év július hó 29-én.

Jegyzet:

Nemesmilitics, 1848. júl. 29.

Nemesmilitics (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Svetozar Miletić (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Nemesmilitics. 1848.

Nyomatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

101.

Obrovác (Boróc) helység helyettes plébánosának válaszai felmérő kérdőív
(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. *Obrovác. Bács vármegyében*
2. *Nincsen*
3. *Álladalom*
4. *–*
5. *964*
6. *Német*
7. *Toifel Ferencz ötven éves. Obrovác helységben mint helyettes plébános 2 évig és 2 hónapokig, mint káplán öszvessen 22 év és 7 hónapokig szolgáltam. Nevezetesen: Apathinba 19 évekig 3 hónapig foltonosan, Veprováczon 2 évekig, Philippován pedig 16 hónapokat töltöttem szolgálatomban.*
8. *Nincs.*
9. *Semmi némű*
10. *Semmi*
11. *a. Néhai Kollonics Kalocsai Érsek hagyományából 100 forint.
A községtől szerződésileg 300 forint*
b-c. Semmi
d. Bizontalan 10 pengő forintig
12. *Semmi*
13. *Lakásom Tiefenbach Ferencz kalmár házában vagyon, mely lakás Sz. Mihálig a' Község által kibérlendő 200 váltó forintokkal fizettetik évenként, mely fizetéshez segítségül a' Kalocsai Sz. Szék évenként 100 váltó forinttal járul. De mivel lakásom tulajdonossa Sz. Mihál napjára házába akar jönni, nékem ki kell lakásomból menni, de hova, vagy mely házba? magam se tudom, mert az egész helységbe a' szegénység miatt lakást nem találtam.*
14. *Az imaház 1843-dik évben 14 öl hosszúságú és 4 öl szélességű vert falbul és nád földéllel építetett, és azon évi december hó 25-én felszenteltetett.
A' Község nagyobb része görög nem egyesült lakosokkal, két papnak ellátásával töltve vagyon. A' plébánia ház nem építetett, de még annak fundussa sem assignaltatott eddig. A' plébánosi jövedelmek, mely szerződés képpen 300 pengő forintot tesznek, a' német ajkú lakosok köszt oly kép kivetendő,*

hogy minden párra esendő 6 forint 5 krajczár váltóban fizetni kötelesek, de miután nagyobb száma a németekből oly szegények, hogy a reájuk kivetett papi bért megfizetni képtelenek.

15. Obrovátzon, 1848. Szent Jakab hava 29-dik napján.

Jegyzet:

Obrovác, 1848. július 29.

Obrovác → Obrovátz → Obrovác → Boróc (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Obrovac (Szerbia, Vajdaság).

2017. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Boróc. 1848.

Nyomtatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

102.

Gajdobra (Szépliget) helység plébánosának válaszai felmérő kérdőív
(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. *Gajdobra. Bács vármegye*
2. *Szilbács, Paraga, Bulkesz, Matkovits puszta, Kerekity puszta*
3. *Álladalom*
4. *[A 2. rovat felsorolása sorrendjében]: ½ óra, 1 óra, ¾ óra, ¼ óra, ½ óra*
5. *Az anya egyházban: 2555*
Szilbáson 57, Paragán 39, Bulkeszen 19, Matkovits pusztán 14, Kerekity pusztán 6.
6. *Német*
7. *Kernatits Imre, 53 esztendő, szolgál pedig 7-dik évben Gajdobrai Községnek, mint plébános*
8. *Egy, Fontányi Alajos, 60 forint, fizeti a plébános*
9. *Belső: ½ hold*
Szántó: 32 hold
Rét: 24 hold
Kert: 900 □-öl
10. *300 forint*
11. *a. –*
b. 18 öl fa
c. 64 forint 48 krajczár
d. Papi pénzben 650–680 forint
Stólában: 60–70 forint
Alapított szent miséktől 26 forint 12 krajczár
12. *–*
13. *El van látva lakással.*
14. *A gajdobrai plébániaház fedele oly karban áll, hogy mennél előbb javítást kíván.*
Jövedelmeit eddig a plébános pontosan megkapta.
15. *Gajdobrán, július 30-dikán 1848 évben.*

Jegyzet:
Gajdobra, 1848. július 30.
Gajdobra → Szépliget (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Gajdobra (Szerbia, Vajdaság).
2017. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Szépliget. 1848.
Nyomtatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

103.

Hajós mezőváros plébánosának válaszai felmérő kérdőív
(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. *Hajós. Pest megye. Kalocsai főegyházi megye.*
2. *Nincs*
3. *Gróf Nádasdy Ferenc Kalocsai érsek*
4. *–*
5. *3327*
6. *Német. A magyarosítást sürgető törvények után, magyar is.*
7. *Márkus Lajos, 40 éves, szolgálati évei 16.*
8. *Egy, 60 forint*
9. *Belső: 2 ⅙ hold*
Szántó: 26 ⅙ hold
Rét: 12 hold
Kert: 1 hold
Szőlő: 1 hold
10. *119 forint*
11. *a. semmi*
b. 6 akó bor
24 öl fa
egy mázsa só, 50 font fagyú, huszonnégy itze vaj, egy sertés Deputátum fejében a' Közönségtől
c. 129 forint 30 krajczár
d. 788 forint 24 krajczár párbeli járandóság fejében. Egy házas párt egy forint tizenkét krajczárral számolva 48 forint stola fejében
12. *332 forint 50 krajczár*
13. *El van látva.*
14. *a' 8-dik rovatra: a' káplánt a plébános fizeti.*
a' 9-dik rovatra: a' teleknek fele homok. Termékenyebb részét egykori birto-
kosai hanyagsága szerfelett kicsigázta. Jelenleg az újoncz lelkész által ja-
vittatik. A földek osztályozása alkalmával a' negyedik osztályba sorolta-
tott. Kiterjedéséből a' kellő fölvigyázat hiányában, hihetőleg a több éve-
ken keresztül gyakorlott lassankinti elszántogatások által, tetemesen, mi-
ként a' huszonhat holdnyi szántóföldből világlik, vesztett. A' rét vízárjá-
nak van kitéve. A' kert homok. A' szőlő szinte homoki.
a' 10-dik rovatra: a' 24 öl fa az uradalomtul adatik. A' levágás és hordás
terhe a Közönséget illeti.

- a' 11-dik rovatra: a' párbéri járandóság fölötté hanyagul szedetik össze.*
a' 13-dik rovatra: az épület jó karban van, kivéve az istálló födelét, melly
pusztuló félben áll, és némely ajtókat.
 15. Hajóson, 1848-dik évi július hó 30-án.

Jegyzet:

Hajós, 1848. július 30.

Hajós (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Hajós (Bács-Kiskun m.).

2017. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Hajós. 1848.

Nyomatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

104.

Parabuty (Paripás) helység plébánosának válaszai felmérő kérdőív
 (itt számokkal jelezett) rovataira, kérdéseire
 (1848)

1. Parabuty. Bács vármegyében. Kalocsai érsekségben.
2. Pivnitza
3. Királyi Kincstár
4. Egy órányi
5. Az anya egyházban: 3044
     A fiók egyházban: 32
6. Német és magyar
7. Zomborj András, negyven kilentz éves, huszonöt esztendőktül
8. Egy, 60 forint.
9. Belső: $1 \frac{2}{16}$ hold
     Szántó: 32 hold
     Rét: $21 \frac{5}{16}$ hold
10. 200 forint
11. a. –
     b. 90 posonyi mérő gabona
         100 posonyi mérő zab, szalma és más vetemények
     c. 200 forint
     d. 1310 forint 51 krajczár
12. –
13. El van látva
14. 11-dik szám alatt: Papi pénz járandóságbol minden évben mintegy százhusz
     [száz-]harmintz pengő forintok híveim szegénysége miatt fizetetlenül elmaradni szoktak.
     13-dik szám alatt: Helybéli plébániaház födele, szobák, padolata, ajtai 's ablakai, valamint a fészter, ló és marha istállók is, [a] kegy Uraság ezeknek alkalmas időben[i] kijavítás elhalasztás[a] végett, legrosszabb karban találatnak.
     A 11-dik rovatban kitett buza és zab mennyiség a szabad papi telken termesztve, közép árban kiszámítva immár a 10-dik rovatban foglaltatik.
15. Parabutyon, 1848-dik évi július hó 30-dik napján.

Jegyzet:
Parabuty, 1848. július 30.
Parabuty → Paripás (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Ratkovo (Szerbia, Vajdaság).
2017. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Paripás. 1848.
Nyomtatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

105.

Vaskút helység plébánosának válaszai felmérő kérdőív
(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. *Vaskúth. Kalocsai érseki és Bács megye.*
2. *Pácsia-bara kortsma*
3. *Herczeg Grassalkovics Antal özvegye*
4. *¼ óra*
5. *Az anya egyházban: 4132*
A fiók egyházban: 5
6. *Német, dalmát, magyar*
7. *Markovits Antal, 58 éves, szolgál 36 évet, helyben mint Plebános 26 év*
8. *Egy, 60 az Plébánostol*
9. *Szántó: 3 hold, kukuricza és burgonya alá*
Kert: házi kertecske
10. *12 forint*
11. a. *Községtől: 168 forint párbér fejében*
b. *700 pozsonyi mérő kétszer[es], 350 pozsonyi mérő zab*
6 akó bor
20 öl lágy fa
6 szekér széna, 1 mázsa só, 1 hizott sertés, 12 icze vaj, ½ mázsa fadjú
c. *1307 forint 54 krajczár*
d. *80 forint stola*
12. *266 forint*
13. *Rossz karban lévő lakással van ellátva*
14. *Az 1-ső szám alatti rovatra: A templom a' népesség irányában nem csak a megyében, de mondhatni egész honunkban leg csekélyebb, alig egy negyed részét fogható, és úgy tekinthető mint tatár vagy török pusztulás emléke, mivel csekély tornya és tulajdon még ugyan fennálló falain kívül minden a' végső romlásnak indult, oly annyira, hogy az esső a' szentélyben, mely mégis kiboltozva vagyon, az oldal oltár mellett jókora pocsolát eszközöl, a' hajójában pedig az elrothatt gerendák és leomlott stakator miatt a véletlen leszakadástól tartani kell, mert itt már jó csordul az esső, nem is bátorkodik már senki a padlásra felmenni, és így az isteni szolgálatot is csak félelem között tarthatni. Jegyzésre méltó, hogy a' községi 's szentszéki ismételt kérelmi előterjesztések dacára is, mind eddig semmi sikeres válasz nem érkezett, holott már négy esztendeje mult el az utolsó folyamodásnak a' Kegyeurasághoz.*

A 11-dik szám alatti természetmennyi jövedelmekből 140 pozsonyi mérő kétszeres és 70 pozsonyi mérő zab a szegényebb zsellérek tehetetlensége miatt a maradványi tartozások közé sorozandók.

15. Vaskúthon, augusztus 2-án 1848-dik esztendőben.

Jegyzet:

Vaskút, 1848. augusztus 2.

Vaskút (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Vaskút (Bács-Kiskun m.).

2017. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Vaskút. 1848.

Nyomtatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

106.

Bezdán mezőváros plébánosának válaszai felmérő kérdőív
(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. *Bezdán mezőváros, Bács vármegye*
2. –
3. *Nemzeti álladalom*
4. –
5. *7332*
6. *Magyar*
7. *Volvátz György, 51 éves, 25 esztendőök folytán több rendű hivatalokat viselt*
8. *Két káplányok vagynak*
Egyikének fizetése 60 forint, kettőjüké tehát 120 forint
9. *Szántó: 34 hold*
Rét: 22 hold
Kert: ¼ hold
10. *200 forint*
11. a. *Községtől 60 forint*
b. *6 akó bor a községtől*
12 öl keményfa az uradalomtól
28 öl lágyfa a községtől
A községtől 1 mázsa marhahús, 1 mázsa só, 15 icze olvasztott vaj, ½ mázsa olvasztatlan faggyú, 1 pozsonyi mérő főzelék, 2 mázsás hizott sertés, minden pártul 1 pozsonyi mérő kétszer buza, ½ pozsonyi mérő zab és 30 krajczár, ezeknek fele pedig a félpároktul
c. *1052 forint 46 kr.*
d. *381 forint 47 kr. – A párbéri 30 kr. is ide számítva, melly körül belül tesz 100 forintot ezüstben*
12. *160 forint 24 kr.*
13. *El vagy látva*
14. *8-dik rovatra: A két káplányok összesen 120 ezüst forintok fizetésén felül, élelmezés, szolgálat, mosás, fűtés, gyertyázás és szobáik belbútorozásai is ingyen adatik a plébános által, mellyek a fizetéssel együtt évenként tesznek 594 forint 2 krajczárt ezüst pénzben.*

9-dik rovatra: A telek földet tartozott volna ugyan a község művelni, azonban művelés váltságául 60 ezüst forintokat fizet évenként, mellyek a 11-dik rovatban fel vagynak jegyezve.

11-dik rovatra: Miként a párbéri illetőségnek majd a két harmada a népnél tartozásban vagyon, a valóságos szegényeket nem is számítva; ámbár az illető plébános nem szűnt meg minden esztendőben a szóbeli bíróságot szorgalmazni, melly mind azon által mind eddig kellően nem működött. Ez okbol a plébános házi költségre felvett pénz mennyiséget tsak ezen tartozás behajtásakor tisztázhattya le.

13-dik rovatra: A paplak, istálló, udvar és kert kerítései tárgyában tetemesen terheltetett az illető uradalom által. A plébániaház teteje pedig végelrothadásban lévén, régtül fogva keresztül ázik a plébános kilentz évi szorgalmazása datzára, mellyet sokszor megújított sikertelenül az illető uradalomnál, valamint az istálló és kerítések miatt, mellyek kijavítást igénylenek.

15. Bezdánban 1848-dik évi augusztus 7-én.

Jegyzet:

Bezdán, 1848. augusztus 7.

Bezdán (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Bezdán (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Bezdán. 1848.

Nyomatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

107.

Szabadka szabad királyi város Szent Rókus plébániája plébánosának válaszai felmérő kérdőív (itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. Szabadka szabad királyi városi Szent Rókus Egyház, Bács-Bodrog törvényesen egyesült vármegyében, Kalocsai érseki megyében
2. Sándor
3. Szabadka szabad királyi város Közönsége
4. ¼ óra
5. Az anya egyházban: 5305
A fiók egyházban: 438
6. Magyar, német, rác
7. Báich József, 54 éves, mint káplán szolgált 23 évekig, plébánosi minőségben 7 esztendeig, özsves szolgálata 30 esztendő.
8. Kettő, 60 forint, koszt és szolgálat, azon kívül mosás és fűtő, mind ezeket a plébános adja.
9. Szántó: 40 láncz, ennek hasznát a plébános veszi.
10. 240 forint pp. egy évi közép jövedelem
11. a. 600 forint
b. Sándor fiók egyház[i] hívek[től] minden pártol évenként egy pozsonyi mérő buza és ½ pozsonyi mérő zab járulván, összes járandóság térszen 104 pozsonyi mérő buzát és 52 pozsonyi mérő zabot.

- A várostul 8 öl keményfa vagy 12 öl lágyfa*
- c. Tíz évi piarci ár közép számítása szerint 104 pozsonyi mérő buzának és 52 pozsonyi mérő zabnak évi jövedelme pénzre változtatva tészen 200 forintot pp., 8 öl keményfának közép ára tészen 64 forintot pp.
- d. Sándor fiók egyház[i] hívektől papi pénzben 52 forint pp., stólában 460 forint. Anya és fiók egyházi hívektől azon kívül misékre hagyott tőkék kamatjaiból 16 forint pp.
13. A' Város által a plébános el van látva lakással, mellyben mégis a' segéd uraknak helyök nincsen.
14. A' Plébániára nézve megjegyeztetik, hogy a Város készen vette a házat, melly nem lévén e' czélra építve nem a' legalkalmasabb lakás, annyival is inkább, hogy a segédek befogadására nem képes, más különben jó karban vagyon, csak hogy új födelet kíván, a' mellék épületek a' mellett hogy a' czélznak meg nem felelnek, egyszerismind nem a' legjobb karban vannak. Jövedelmet illetőleg pedig megjegyeztetik, hogy a' Város és Városi hívek, kivévén ez utóbbiak némelyikét, pontos fizetők. A Sándor fiók egyházi hívek ellenben hanyag fizetők.
- A' kántornak évi fizetése, mellyet a' Városi pénztárból kap, 100 forint pp. és a' Várostoplakást nem kapván, egy évi lak bér fejében kap a' Várostoplakást 20 forintot pp., stólában egy évi jövedelme felmegy körül belől 130 forintra pp.
15. Szabadka szabad királyi városában 1848-diki augusztus hó 10-dikén.

Jegyzet:

Szabadka, 1848. augusztus 10.

Szabadka (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Subotica (Szerbia, Vajdaság).

2016. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Szabadka–Szent Rókus. 1848.

Nyomtatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

108.

Apatin mezőváros plébánosának válaszai felmérő kérdőív
(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. Apatin mezőváros. Bács megye.
2. Nincs
3. Köz álladalom
4. –
5. 8307
6. Német, magyar
7. Francsics János, 84 éves, szolgál 57 évben
8. Kettő, Egynek 60 forint, másiknak 60 forint, öszvesen 120 forint.
9. Szántó: 30 hold
Rét: 12 hold
Kert: ¼ hold
10. 260 forint
11. a. –

- b. 12 öl kemény fa az uradalomtól, 23 öl kemény fa pedig a községtől.
Telkemtől a haszonbérelőktől évenként két kocsi széna, pénzben 168 forint pengő pénzben.
- c. Ide számítva a haszonbért, teszen 230 forint 14 krajczárt.
- d. Kereszteléstől és avatástól 19 krajczár, esketéstől 1 forint 12 krajczár, nagy temetéstől 48 krajczár, kis temetéstől 24 krajczár.
Egész pártól 1 forint 24 krajczár, fél pártól 42 krajczár párbér fejében.
12. –
13. *El van látva.*
14. *A templomot, plébániaházat és hozzá tartozó épületeket, ú.m. ló s marha istállókat, fafészert illetőleg alázatos észrevételem e következő: Miután a megnevezett épületek már előttem való lelkesz alatt elég rossz állapotban voltak, és szinte rossz állapotban nékem átadattak, nem késtem eljövetelem utáni hetekben az illetők előtt a szükséges javításokat szorgalmazni. Eredmény nélkül maradván szorgalmazásom, a templom, plébániaház, hozzá tartozó épületek és kerítések a legrosszabb karban maradtak, amint jelenleg a legrosszabb karban vannak ...*
Plébánosi jövedelmeimet, kitűnőleg a párbért illetőleg, mellynek fejében egész pártól szerződésileg 1 forint 24 krajczárt, félpártól 42 krajczárt fizettek híveim, mivel a kezelő, mint egyes személy erélyesen híveimet járandóságom kellő fizetésére nem ébreszthette, plébánosi fizetésemnek egy része évenként elmaradt! Plébánosi jövedelmeimhez sorolandók még azon 168 p. forint és két kocsi széna, mellyeket telkemtől haszonbér fejében a haszonbérelőktől, és a fa deputátum, mellynek fejében az uraságtól évenként a község által vágandó s helyre szállítandó 12, a községtől 23 öl kemény fát kaptam. Járuul a plébánosi jövedelemhez még 86 forint pengő pénzben, mellyeket évenként az alapítványozott miséktől húzok. Papi pénzemet, mindennemű stoláimat mindenkor minden hiány nélkül annak idejében pontosan meg kaptam.
15. *1848 évi augusztus 11-én.*

Jegyzet:

Apatin, 1848. augusztus 11.

Apatin (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Apatin (Szerbia, Vajdaság).

2017. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Apatin. 1848.

Nyomatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

109.

Filipova (Szentfülöp) helység plébánosának válaszai felmérő kérdőív
(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. *Filipova. Bács-Bodrog vármegyében és Kalocsai érseki megyében van.*
2. –
3. *Nagy Méltóságú Királyi Kincstár*
4. –

5. 2312 római katolikus
6. Német
7. Kulishich István, 46 éves, szolgál 23-dik évben
8. Egy, 60 forint
9. Szántó: 32 hold
Rét: 22 hold
10. 208 forint
11. a. Községtől 160 forint
b. c. nincs.
d. Papi pénzben 850 forint, stolában 50 forint
12. –
13. El van látva
14. A' 8-dik szám alatti rovatra megjegyzendő, hogy a' Káplán az említett készpénzbeli fizetésen kívül élelmezéssel, lakással, szolgálattal, fűtéssel s ehez tartozandókkal ingyen ellátatik.
A 11-dikre: Jóllehet a' papi pénzből mintegy 40 pengő forintot évenként szoktam elengedni, mégis mintegy 50–60 pengő forinttal adóssak maradnak.
A 13-dikra: Lakással el van ugyan látva a' pap, de ez rossz karban van, 's meg is történt volna a' szükséges kijavítás, mert már a Zombori Kincstár Igazgatóság terve szerint 839 pengő forint volt reá szánva, de a' békövetkezett átalakulás miatt abba maradt.
15. Filippován, augusztus hó 13-án 1848.

Jegyzet:

Filipova, 1848. augusztus 13.

Filippova, Filipova → Szentfűlöp (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban Bački Gračac (Szerbia, Vajdaság).

2017. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Szentfűlöp. 1848.

Nyomatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

110.

Sükösd helység plébánosának válaszai felmérő kérdőív
(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. Sükösd. Kalocsai Megyében, Pest vármegyében
2. –
3. Kalocsai érsek
4. –
5. Katolikus: 3130
Nem egyesült görög: 19
Agustai vallású: 2
Helvét: 13.
Heber: 29.
6. Magyar
7. Ferentzy György, 68 éves, 43 misés

8. Egy, 60
9. Belső: 1½ hold
 Szántó: 29 hold
 Rét: 12 hold
 Szőlő: 2 hold
10. 230 forint
11. a. Községtől 124 forint
 b. 620 pozsonyi mérő rozs, 310 pozsonyi mérő zab
 Deputatum 8 akó bor
 20 öl kemény fa, 10 öl lágy fa
 Széna 8 szekér, 100 font só, 16 itze vaj, 50 font nyers faggyú, 1 hizott sertés
 vagy 8 forint pengő pénzben
 c. 1381 forint 6 krajczár
 d. 78 forint 7 krajczár
12. 327 forint 40 krajczár
13. Lakással el vagyon betsületessen látva, de már a tető reparatiot kíván.
14. 9. rovatra: Ami a házi kertet illeti, haszon semmi, minthogy a rea tett költség a hasznot fölözi. A szántóföld használatából évenként, mint hogy igen homokos, 95 pozsonyi mérő rozs jön bé, 1 forint 36 krajczárral számítván tézsen 144 forintokat. Zab föld semmi. Ezen rovat alatti 29 hold szántó földet mind eddig művelte, le takarította, bé hordotta a Kösség. Rétbéli haszon, mint hogy felibül az árvizek miatt kintelenítetek kaszálatni, évenként a járandóság 70 forint. Külső kert nintsen. A szőlőbéli jövedelem 12 akó, 1 forint 20 krajczárjával számítva 16 forint.
11. [rovatra]: Ezen fölül minden pártul 12 krajczár, mely 620 pártul járna 124 forint, ha restantiába egy harmad része nem maradna. Úgy párbéri 620 pozsonyi mérő rozs 1 forint 36 krajczárral számítva tézsen 922 forintot, nem külömben minden pártul fél pozsonyi mérő zab, mely 310 pozsonyit tenne, 40 krajczárral számítván, tézsen 206 forint 40 krajczárt, hogy ha mind ezeknek is harmad része el nem maradna, ide a szegényeket nem számítván. Ezen felül vagyon 8 akó bor, 1 forint 20 krajczárral számítván tézsen 10 forint 40 krajczárt. Húsz öl kemény fa 4 forintyával tézsen 80 forintokat és 10 öl lágy fa 3 forintyával 30 forintokat. 8 szekér széna 32 forint. 16 itze vaj 20 krajczárjával 5 forint 20 krajczár. Egy mázsa só 6 forint 26 krajczár. 50 font olvasztatlan faggyú 8 forint. Egy hizott sertés vagy 8 forint. És így egész évi járandóság stolával egygyütt, mely 78 forint 7 krajczár, tézsen öszvessen 1815 forint 55 krajczárt. Ide számoltatik még 1 bárány 2 forint, bútsú ebéd fejébe 36 krajczár és a Márton lúd helett 6 4/5 krajczár.
8. Rovathoz. A hatvan forinton felül a káplány a lelkész által el vagyon látva a plébánia házban lakással, tartással, mosással, fűtéssel, gyertyával és más illendő szolgálattal.
15. Sükösdön 25-dik augusztus 1848.

Jegyzet:
Sükösd, 1848. augusztus 25.
Sükösd (volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), 2018-ban: Sükösd (Bács-Kiskun m.).
2017. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Sükösd. 1848.
Nyomatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

111.

Kernya (Kerény) helység plébánosának válaszai felmérő kérdőív
(itt számokkal jelzett) rovataira, kérdéseire
(1848)

1. *Kernya. Tekintetes Bács vármegyében*
2. *Békova, Puszta Kula*
3. *A' magyar köz álladalom*
4. *Békova ½ óra, Puszta Kula ½ óra*
5. *Az anya egyházban: 3143*
A fiók egyházban: Békova: 10, Puszta Kula 38
6. *német és magyar*
7. *Weixelbaum Ignác, 62 éves, szolgál 39-dik évben*
8. *Egy, 60 forint*
9. *Belső: egy hold föld nyomtató szűrű*
Szántó: 36 hold
Rét: 22 hold
Egy negyed hold kert
10. *264 forint*
11. a. *Községtől 120 forint*
b. *600 pozsonyi buza, 150 zab*
6 akó bor, 15 öl fa
1 mázsa só, 1 mázsa hús, ½ mázsa fadgyú, 15 itze vaj, 1 hizott sertés
c. *1100 forint 12 krajczár*
d. *117 forint 30 krajczár*
12. –
13. *Lakással el van látva.*
14. *A' 9-dik rovatra: a szántó földeknek és rétnek több holdnyi hiánya vagyon, a mellyek már többször ki egészítettetni kérettek, de siker nélkül.*
A' 11-dik rovatra az az észrevétel: hogy évenként száz pár a fizetéssel el marad, és így csak mintegy 500 párt lehet számítani, a melyek bizonyosan meg fizetnek, és így itt is rövidség vagyon.
15. [Dátum nélkül. 1848. augusztus]

Jegyzet:
Kernya, dátum nélkül [1848. augusztus]
Kernya, Kernyája → Kerény (volt Bács-Bodrog vm.), 2018-ban: Kljajicevo (Szerbia, Vajdaság).
2017. évi levéltári adatgyűjtés. Jelzete: KFL. I. 1. b. Kerény. 1848.
Nyomatott táblázatos kérdőív számozott rovataiba kézzel írott válaszok sora. A rovatszámok feloldását lásd a függelék bevezetőjében!

7.

Horgosi György Hegyőnek az adósokhoz fordulva:
Bébam, az tartósa want, Szűz Vics Eszter és Galaj
Jovanlyk tőle tén ajánlaja.

Mint hog' ezen György Hegyőnek Határa mig jól annal v' end. Kézint nem
bevérvéltatott, köveketleno képpen, la tesszevés Vélony, és most
nabamly György Lakóval kényere omlyen, köveketleno képp
per Jabonát Szűz Bébamly Ural nem ishot. Azert egen to' aba
vatonlbul, az véstényul, hog' miköz peravereszenem illendő Kijam
vondeleno: Azert Szűz Bébamly Ural, Ezzenönlint jiremi
jagunk 220. Ft. idess ducentos Vízmiti Ft. Ft.

Ezenkívül Hog' kényere, és Béniája leheffen, az Tőtes Urnacsátul kővendale
és ajánlbul fel vérvényaly Ft. Des/melyei riten más Néj Várvéltbul
vondela egiz tesszehar lehet kővondeleno: Bébamly Ural mag
jával bevérvényul, azert teg' arányul, big' bog'ul, és ezon desze
Hatara képpul.
Jtem Szűz Vics Eszter és Galaj Hatara kővondeleno
egyeztes v'ondeleno.

Ezeken pedig Tőtes. Szűz Vics Eszter Dicsője Dicsője Dicsője Dicsője
má' mellél, má'el jól kővondeleno. Tőtes Szűz kővondeleno
hog' Sz. Eszter az v'ad'at' caltatott, melyek némely népsé
mily v'ondeleno.

Ezen hog' ha: amint Tőtes reményünl vagon, hog' Tőtes és Szűz kővondeleno
v'ondeleno kővondeleno v'ondeleno v'ondeleno kővondeleno kővondeleno
leheffen; György Bébamly Ural segyegyre v'ondeleno kővondeleno
kővondeleno kővondeleno, teg' alab 100. Ft. formit: kővondeleno
illendő kővondeleno kővondeleno Bébamly Ural. Datum
Horgos die 20° May. 1778.

N. M. György Div. Szűz Mihály.
Eszter Mihály
Bébam Galaj.
Homa Galaj
Jani Andray
Din kővondeleno

2. kép. Horgosi paptartó bérjábanlat 1778-ból. (F.12.)

VII.
IRODALOM

- BALASSA Iván
1996 Adatok a székelyföldi kepe és oszpora kérdéséhez
In: Kovács András–Sipos Gábor–Tonk Sándor (szerk.): Emlékkönyv
Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára 14–24.
Kolozsvár
- BALLAGI Mór
1873 A magyar nyelv teljes szótára I–II.
Heckenast Gusztáv kiadása
Pest
- BALOGH György
1867 A bácsi római katolikus plébánia százéves emléke
(Különlenyomat a Magyar Sion V. folyamából)
Esztergom
- BARTAL, Antonius
1901 Glossarium mediae et infimae latinitatis Regni Hungariae
Franklin Társulat kiadása. (Reprint, 1983)
Budapest
- BÁLINT Sándor
1973 Karácsony, húsvét, pünkösd
Szent István Társulat kiadása
Budapest
- BÁLINT Sándor
1980 A szögedi nemzet
A szegedi nagytáj népelete III. rész.
(Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1978/79–2.)
Szeged
- BÁRTH Dániel
1998 A kalocsai fõlsõ esperesi kerület plébániái a 18. század közepén
In: Romsics Imre–Wicker Erika (szerk.): Múzeumi kutatások Bács-
Kiskun megyében 1977. 47–52.
Bács-Kiskun Megyei Önkorm. Múzeumi Szervezetének kiadása
Kalocsa
- BÁRTH Dániel
1999/a. Asszonyavatás
Ethnographia 110. (1999). 359–398.
- BÁRTH Dániel
1999/b. A hercegszántói egyház vizitációja 1767-ben
In: Cumania 16. 311–333.
Kecskemét

- BÁRTH Dániel
1999/c. Dusnok és papja
In: Bárh János (szerk.): Két víz között 9–21.
Baja–Kecskemét
- BÁRTH Dániel
2002 Újjáépítés és reform
Egyházi törekvés a vallásos népelet újjászervezésére Patachich Gábor kalocsai érsek idején (1733–1745)
Vigília, 67. évf. (2002). 1. 9–16.
- BÁRTH Dániel
2003 Szokás és hatalom
Egyházi törekvés a szőlőörzés bácskai rendszabályozására a XVIII. század közepén
In: Cumania 19. 85–120.
Kecskemét
- BÁRTH Dániel
2005 Statuta Generalia (1738)
Vallásosság és mindennapi élet Patachich Gábor kalocsai érsek általános rendelkezéseinek tükrében.
In: Cumania 21. 141–173.
Kecskemét
- BÁRTH Dániel
2018 Normatív uralkodói rendelkezések a történeti szokáskutatás szolgálatában. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.): A jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz új forrásai I–II. I. köt. 21–36.
(Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 7.)
Szekszárd
- BÁRTH Dániel (szerk.):
2013 Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–19. századi Magyarországon
ELTE BTK Folklore Tanszék kiadása
Budapest
- BÁRTH János
1974 Migráció és kontinuitás egy Duna melléki táj népesedéstörténetében
In: Cumania II. 285–329.
Kecskemét
- BÁRTH János
1975/a. A kalocsai szállások településnéprajza
(Kalocsai Múzeumi Dolgozatok 1.)
Kalocsa Város Tanácsának kiadása
Kalocsa
- BÁRTH János
1975/b. Fajs népeisége a XVIII. század közepén
In: Bács-Kiskun megye múltjából I. 81–131.
Kecskemét

- BÁRTH János
 1984 Kecel története és történeti néprajza a kései feudalizmus idején (1734–1848)
 In: Bárth János (szerk.): Kecel története és néprajza. 77–325.
 Kecel
- BÁRTH János
 1989 Dézsmálási utasítások
 In: Filep Antal–Égető Melinda (szerk.): Történeti–néprajzi források a XVIII–XIX. századból. 35–58.
 (Dokumentatio Ethnographica 13.)
 MTA Néprajzi Kutató Csoport kiadása
 Budapest
- BÁRTH János
 1990 Pásztorokkal kötött uradalmi szerződések
 In: Cumania 12. 457–462.
 Kecskemét
- BÁRTH János
 1997 Kalocsai kontraktusok
 Kalocsai Múzeumbarátok Köre kiadása
 Kalocsa
- BÁRTH János
 1999 A kalocsai érsekség Duna menti jobbágyainak migrációja a XVIII. század elején.
 In: Cumania 16. 291–310.
 Kecskemét
- BÁRTH János
 2001 A csíkszentgyörgyi kepe 1809-ben
 In: Barna Gábor (szerk.): Társadalom, kultúra, természet. Tanulmányok a 60 éves Bellon Tibor tiszteletére. 189–194.
 Karcag – Szeged – Szolnok
- BÁRTH János
 2006 Jézus dicsérettessék!
 A székelyvassági hegyi tanyák népének vallási hagyományai
 Bács-Kiskun Megyei Önkorm. Múzeumi Szervezetének kiadása
 Kecskemét
- BÁRTH János
 2010 A magyar Veprovác
 In: Vajdasági Magyar Helytörténeti Társaság Évkönyve 1. 29–53.
 Bajmok
- BÁRTH János
 2011/a. Település, népesség, gazdaság Dusnok XVIII. századi történetében
 In: Bárth János (szerk.): Dusnok története és néprajza. 57–236.
 Dusnok Község Önkormányzatának kiadása
 Dusnok

- BÁRTH János
 2011/b. Templom jobbágya, megye zsellére, eklézsia árendása
 Fejezetek a katolikus székelység egyháztörténetéhez
 Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet és a Bárh Bt. kiadása
 Kecskemét
- BÁRTH János
 2012 Szentgyörgy megyéje Alcsíkban. Esettanulmány a katolikus székely-
 ség egyháztörténetéhez és társadalomnéprajzához
 Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet és a Bárh Bt. kiadása
 Kecskemét
- BÁRTH János
 2015/a. Ozsdola, az őrfalu
 „Falu” és „megye”, vagyis székely közösség és egyházközség
 Ozsdolán a XVIII–XIX. században
 Kecskemét
- BÁRTH János
 2015/b. Egy háromszéki székely falusi plébános életmódja és tárgyi világa a
 18. század közepén
 In: Jakab Albert–Kinda István (szerk.): Aranykapu. Tanulmányok
 Pozsony Ferenc tiszteletére. 317–322.
 A Kriza János Néprajzi Társaság (et alii) kiadása
 Kolozsvár
- BÁRTH János
 2017 Bácskai magyar reformátusok a XIX. század elején
 Vajdasági Magyar Helytörténeti Egyesület kiadása
 Topolya
- BÁRTH János
 2018 Jankováci levelek
 Jobbágyvagyon és örökösödés a bácskai Jankovácon a XIX. század
 első felében
 MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára kiadása
 Kecskemét
- BEDNÁRIK János
 2013 A budakeszi tumultus
 Egy 19. századi helyi konfliktus elemzése
 In: Bárh Dániel (szerk.): Alsópapság... 223–255.
- BEKE Antal
 1872 Egyházi irálytan
 Segédkönyv a lelkészi hivatalok részére
 Károly–Fehérvártt
- BEKE Margit
 1994 Pázmány Péter egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1616–1637)
 Márton Áron Kiadó
 Budapest

- BENKÓ Imre
1929 A szentmártonkátai református egyház történetének vázlata
Nagykőrös
- BLANDL György
1936 Nagymányok község története
Pécs
- BOGDÁN István
1987 Régi magyar mértékek
Gondolat Kiadó
Budapest
- BREZNAY Imre
1933 Eger a XVIII. században
Eger
- CJH
1896 Corpus Juris Hungarici
Magyar Törvénytár. 1836–1868. évi törvénycikkek
Franklin Társulat és a Révai testvérek kiadása
Budapest
- CJH
1900 Corpus Juris Hungarici
Magyar Törvénytár. 1657–1740. évi törvénycikkek
Franklin Társulat kiadása
Budapest
- CJH
1901 Corpus Juris Hungarici
Magyar Törvénytár. 1740–1835. évi törvénycikkek
Franklin Társulat kiadása
Budapest
- COROI Artur
2000 Altorja. A római katolikus egyházközség története
Pallas–Akadémia Könyvkiadó
Csíkszereda
- CZUCZOR Gergely – FOGARASI János
1862–1874 A magyar nyelv szótára I–VI.
Pest
- CSÁKI Árpád – SZŐCSNÉ GAZDA Enikő
2001 Az orbai református egyházmegye vizitációs jegyzőkönyvei I.
1677–1752
T3 Kiadó
Sepsiszentgyörgy
- CSÓKA Lajos
1929 Sopron vármegye katolikus egyházi és tanügyi viszonyai III. Károly
és Mária Terézia korában
Pannonhalma

- DÁVID György
1931 Az erdélyi református egyházközség XVII. századbeli képe
Marosvásárhely
- DEHÉNY József
1922 A kalocsai céhek története
Kalocsa
- DÉNESI Tamás
1998 Missziótól a kollégiumig (Jezsuiták Pozsonyban 1635-ig)
Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. Regnum 1998. 3–4. sz. 87–115.
- DÉNESI Tamás
2011 Egyház- és művelődéstörténeti adatok egy pannonhalmi pincemester
számadáskönyvében. In: Petrik Iván (szerk.): Helytörténeti tanulmányok.
Válogatás a Pápai Levéltári Napok előadásáiból. 56–88.
(A Pápai Levéltár kiadványai II.)
Pápa
- DRÉGELY Ferenc
2001–2002 Szülőföldünk Mélykút I–II.
A Mélykúti Egyházközségért Alapítvány kiadása
Mélykút
- DUGONICS András
1820 Példabeszédek és jeles mondások I–II.
Szeged
- ÉRDÚJHELYI Menyhért
1894 Újvidék története
Kiadja Újvidék szab. kir. város közönsége
Újvidék
- ÉSZ
1959–1962 A magyar nyelv értelmező szótára I–VII.
Szerk.: Bárczi Géza, Országh László et alii
Budapest
- FAZEKAS István
1994 Adalékok a fraknói uradalom és a kismartoni grófság rekatolizációjához.
In: A Ráday Gyűjtemény Évkönyve VII. 126–145.
Budapest
- FÁBIÁN Zoltán
1911 A vörösmarti református egyház története (1547–1910)
Bezdán
- FELEKI József
1881 A foktői református egyház multja és jelene
A foktői református egyház kiadása
Budapest
- GERENDÁS Ernő
1943 A céhek és a vallásos élet
In: Regnum V. (1942–1943). 371–398.
Budapest

- GESZTELYI NAGY László
 1939 Az egyházi adózás és párbér jelen állása Magyarországon, különös tekintettel a külföldi viszonyokra
 Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Nyomda Rt. kiadása
 Kecskemét
- GYETVAI Péter
 1987 Egyházi szervezés, főleg az egykori déli magyar területeken és a bácskai Tisza mentén
 Görres Gesellschaft
 München
- GYETVAI Péter
 1992 A Tiszai korona-kerület telepítéstörténete I–III.
 Kalocsai Múzeumbarátok Köre kiadása
 Kalocsa
- GYÖNGYÖSSY Orsolya
 2014 Plébánia és társadalom
 A római katolikus alsópapság és a laikus templomszolgák társadalmi szerepe Csongrádon a 19. század második felében
 Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék kiadása
 Szeged
- HÁZI Jenő
 1939 Sopron középkori egyháztörténete
 (Győregyházmegye múltjából IV. 1. rész)
 Sopron
- HEGEDŰS Antal
 2010 Patachich Gábor kalocsai érsek élete és restaurációs tevékenysége
 METEM
 Budapest – Kalocsa
- HERMANN Egyed
 1973 A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig
 Aurora Könyvek
 München
- HORVÁTH Sándor
 2011 A Győri és a Szombathelyi Egyházmegye plébánosainak életmódja a 18. században. In: Nemes Gábor–Vajk Ádám (szerk.): In labore fructus. Jub. tanulmányok Győregyházmegye történetéből. 181–198.
 Győr
- IMREH István
 1983 A törvényhozó székely falu
 Kriterion Kiadó
 Bukarest
- IRHÓCZI KOVÁCH Lajos
 1846 Új kimerítő tisztírási szótár ...
 Pesten

- IVÁNYI István
 1906–1909 Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára I–V. (Az I–II. köt. 2. kiad. Az egész mű 1991. évi szabadkai reprint kiadásban)
 Szabadka
- KARÁCSONYI János
 1915 Magyarország egyháztörténete ... 970-től 1900-ig
 Nagy-Várád
- KARÁCSONYI Sándor
 1941 Pér község és plébánia története
 Győr
- KATONA István
 2001–2003 A kalocsai érseki egyház története I–II.
 A szerző „Hist. metr. Colocensis ecclesiae” I–II. (1800) művének fordítása Thoroczkay Gábor jegyzeteivel. Fordította: Takács József
 Kalocsai Múzeumbarátok Köre kiadása
 Kalocsa
- KEMÉNY János
 2005 Duna-Tisza közti mezővárosi végrendeletek, 1738–1847
 A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárának kiadása
 Kecskemét
- KISBÁN Eszter – PÓCS Éva
 1982 Vajkésítés
 In: MNL. 1977–1982. V. 461–463.
 Budapest
- KISS Bálint
 1992 A békési-bánáti református egyházmegye története (1836)
 Közreadják: Gilicze László, Kormos László
 (Dél-Alföldi évszázadok 5.)
 Szeged
- KISS Lajos
 1957 Piszlicsár
 Magyar Nyelv. 57. évf. 472–473.
- KISS Réka
 2011 Egyház és közösség a kora újkorban a Küküllői Református Egyházmegye 17–18. századi iratainak tükrében
 Akadémiai Kiadó
 Budapest
- KÓSA László
 2008 A gyulai református egyház története
 (Gyulai füzetek 17.)
 Békés Megyei Levéltár kiadása (2.)
 Gyula

- KOTHENCZ Kelemen
 2007 A berekeresztúri református egyházközség működése a XVI–XIX. században
 (Libelli Transsilvanici 2.)
 A Cumania Alapítvány és a Bárth Bt. kiadása
 Kecskemét
- KOVÁCS András – KOVÁCS Zsolt
 2002 Erdélyi római katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek és okmányok I. (1727–1737)
 (Erdélyi művelődéstörténeti források 1.)
 Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány kiadása
 Kolozsvár
- KOVÁCS Béla
 1990 Syllabus latino-hungaricus
 Heves Megyei Levéltár kiadása
 Eger
- KŐHEGYI Mihály – SOLYMOSNÉ GÖLDNER Márta
 1975 Madaras története az őskortól az újratelepítés befejezéséig (1810)
 (A bajai Türr István Múzeum kiadványai 22.)
 Baja
- LAKATOS Andor (szerk.)
 2002 A Kalocsa-bácsi főegyházmegye történeti sematizmusa (1777–1923)
 Kalocsa/Coloczae
- LENGYEL Imre
 1936 A balmazújvárosi német település
 Dolgozatok a Debreceni Tudományegyetem Nyelvatlasz- és Fonetikai Intézetéből I. köt. 2. szám
 Debrecen
- MERÉNYI Ferenc
 1939 Domsics Mátyás egyházlátogatása Baranyában 1729-ben
 Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda kiadása
 Pécs
- MESZLÉNYI Antal
 1941 Gróf Zichy Domonkos veszprémi püspök (1842–1849) egyházlátogatása 1845–46-ban
 (Veszprémi egyházmegye múltjából 7.)
 Veszprém
- MOHL Adolf
 1909 Tata plébánia története
 Győr
- MOJZES Antal
 2001 A bajmoki Szent Péter és Pál római katolikus plébániatemplom története
 (Bácsország könyvek 7.)
 Szabadka

- MOLNÁR János
 1885 A bihardiószezi ev. ref. egyház múltja és jelen
 Nagyvárad
- MNL.
 1977–1982 Magyar Néprajzi Lexikon I–V.
 Főszerk.: Ortutay Gyula
 Akadémiai Kiadó
 Budapest
- MOSz.
 1902–1906 Magyar oklevél-szótár
 Gyűjtötte: Szamota István
 Szerkesztette: Zolnai Gyula
 Hornyánszky Viktor kiadása. (1984. évi reprint)
 Budapest
- N. NAGYVÁTHY János
 1820 Magyar házi gazdasszony
 Pesten
- NAGY NEPOMUKI János
 1845 Latin-magyar közhasználatos egyházi műszótár
 Szombathelyen
- ÖKRÉSZ Károly
 1993 A temerini plébánia története
 Agapé Kiadó
 Újvidék
- PALLOS Lajos – TORBÁGYI Melinda – TÓTH Csaba
 2012 A magyar pénz története
 Kossuth Kiadó
 Budapest
- PAYR Sándor
 1924 A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története
 Sopron
- PÉTERY József
 1946 A szentmise története
 Szent István Társulat kiadása (2.)
 Budapest
- PISZKER Olivér
 1933 Barokk világ Győregyházmegyében Zichy Ferenc gróf püspöksége
 idején (1743–83)
 (Pannonhalmi füzetek 13.)
 Pannonhalma
- POKOLY József
 1904–1905 Az erdélyi református egyház története I–V.
 Budapest

- ROMÁN Ernő
 1926 Az alsóborsodi s az ősrégi borsod-gömör-kishonti egyházmegye története
 Miskolc
- SALACZ Gábor
 1933 A Cassa Parochorum története
 In: Angyal Dávid (szerk.): Gróf Klebelsberg Kuno Bécsi Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve 121–154.
 Budapest
- SOLYMOS Ede – SOLYMOSNÉ GÖLDNER Márta
 1978 A kalocsai érsekség halászati szerződése, 1725–1916
 In: Cumania V. 43–96.
 Kecskemét
- SCHEM.
 1829 Schematismus venerabilis Cléri archi-dioecesis Colocensis et Bacsensis ad annum Christi MDCCCXXIX
 Pestini
- SCHEM.
 1835 Schematismus venerabilis Cléri archi-dioecesis Colocensis et Bacsensis ad annum Christi MDCCCXXXV
 Pestini
- SCHEM.
 1841 Schematismus venerabilis Cléri archi-dioecesis Colocensis et Bacsensis ad annum Christi MDCCCXLI
 Pestini
- SCHEM.
 1848 Schematismus venerabilis Cléri archi-dioecesis Colocensis et Bacsensis ad annum Christi MDCCCXLVIII
 M. Teresiopoli
- SZT
 1975–2014 Erdélyi magyar szótörténeti tár I–XIV.
 Anyagát gyűjtötte: Szabó T. Attila
 Bukarest – Budapest – Kolozsvár
- SZUHAY Benedek
 1900 Az egyházlátogatás
 Miskolc
- TOKODY Ödön
 1882 Egyházügyekre vonatkozó magyar országos törvények, királyi és kormányrendeletek tára, 1741–1881.
 Temesvárott
- TIMON Ákos
 1908 A párbér Magyarországon
 Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. kiadása (2.)
 Budapest

- TOMISA Ilona
 1989 Az egyházi források a néprajzi kutatásban. (Paraszti instancialevelek a XVIII. századból.)
 In: Filep Antal – Égető Melinda (szerk.): Történeti-néprajzi források a XVIII-XIX. századból. 263–282.
 (Documentatio Ethnographica 13.)
 Budapest
- TOMISA Ilona
 1992 Visitatio Canonica
 Az esztergomi főegyházmegye barsi főesperességének egyházlátogatási jegyzőkönyvei, 1647–1674
 MTA Néprajzi Kutatóintézete kiadása
 Budapest
- TOMISA Ilona
 1994 Az egyházi adózás a 17. században
 In: Kisbán Eszter (szerk.): Parasztkultúra, populáris kultúra és a központi irányítás, 159–167.
 Budapest
- TOMISA Ilona
 1997 Visitatio Ecclesiae
 Egyházlátogatási jegyzőkönyvek Batthyány József esztergomi érsek idejéből, 1776–1779.
 MTA Néprajzi Kutatóintézete kiadása
 Budapest
- TOMISA Ilona (szerk.)
 2002 Katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek (16-17. század)
 Osiris Kiadó
 Budapest
- TORMÁSY Gábor
 1883 A szabadkai rom. kath. főplébánia története
 Szabadka
- TÓTH Dezső
 1941 A hevesnagykunsági református egyházmegye múltja I–II.
 Hevesnagykunsági Ref. Egyházmegye kiadása
 Debrecen
- UDVARDY József
 2003 Bácsalmás község plébánia-története
 (Bácsalmási dolgozatok 6.)
 Bácsalmás
- UMTSZ
 1879–2010 Új magyar tájszótár I–V.
 Főszerkesztő: B. Lőrinczy Éva
 Szerkesztő: Hosszú Ferenc
 Akadémiai Kiadó
 Budapest

- VARGA Imre
 1971 A győri székesegyházi főesperesség egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1698-ból
 In: Arrabona 13. 177–221.
 Győr
- VARGA Imre
 1972 A rábaközi főesperesség egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1696–97-ből.
 In: Arrabona 14. 283–315.
 Győr
- VARGA Imre
 1993 Értelmező szótár az egyházlátogatási jegyzőkönyvek fordításához
 In: Dóka Klára (szerk.): Segédanyag az egyházlátogatási jegyzőkönyvek feldolgozásához. 16–69.
 Magyar Országos Levéltár kiadása (2.)
 Budapest
- VÁROSSY Gyula
 1881 Egy fejezet a XVIII. század interconfessionalis viszonyainak történetéből. Válasz Feleki József „A foktői ref. egyház multja és jelene” című munkájára
 Lenyomat az Új Magyar Sion 1881. folyamából
 Esztergom
- VESZELY Károly
 1860 Erdélyi egyháztörténelmi adatok I.
 Kolozsvárt
- VESZELY Károly
 1868 A baróti plébánia
 Brassó
- VÖRÖS István
 1911 A mezőtúri céhek élete
 Szentgotthárd
- WELLMANN Imre
 1979 A magyar mezőgazdaság a XVIII. században
 (Agrártörténeti tanulmányok 6.)
 Akadémiai Kiadó
 Budapest
- WINKLER Pál
 1935 A kalocsai és bácsi érseki főkáptalan története alapításától 1935-ig
 Kalocsa

Mi alább irattal Felső Szent István Helvidő Biraja
 Előttei, és az egész község magunkba egyenlő
 akaratú köteleztük, hogy Helvidőnkben allando
 községi Pártosnak mint Szent Péternek
 illendő életmire Cserendékint fogunk fizetni nyoma:

- 1°. Minden pár János keményül 20.
- 2°. Ugy minden partul Buzsá Pórnai méző 1/2
- 3°. Javassá glet 1/2 1/2 1/2
- 4°. Olvasztó vaj nice 20.
- 5°. Bor akó 8.
- 6°. Fagyú 50.
- 7. Hus mész 1.
- 8. Só mész 1.
- 9. Egy meg ölé Jovvcs vagy 8
- 10. Szent Péter 8.
- 11. Öll fa 8.

Es ha Tiszteendő Pétáros Urak ezen kívül maga veszen
 jár, akkor az Helvidő tartóit 4 ölé nyoma János Jovvcs

- 12. Füzönek Szalma negy ölé 4.

Ezen kívül kötelező alatt déi izben nyoma öll el társat
 tartozni fog az Helvidő egy, Péternek a vízi malomban
 vtelre adni feni maradván nyoma a Diécsében folyó sík

Melly velyes akaratunkat köteleztükben közzé irattal, és
 Helvidőnk községi részét meg erősített Felső
 Felső Szent István Biraja 15. Október 1781.

Felső Biraja Pártos Jovvcs
 több Cserendékint egyenlő,
 és egész község.

3. kép. Felsőszentiváni paptartó bérjábanlat 1781-ből. (F.13.)

VIII.
RÖVIDÍTÉSEK, JELZÉSEK, MAGYARÁZATOK

Levéltárak, levéltári jelzetek rövidítései

Kalocsai egyházi levéltári egységek rövidítései

Kalocsai egyházi levéltári egységek a XX. század utolsó és a XXI. század első évtizedében, Lakatos Andor munkálkodása révén, nagy átszervezéseken, rendezéseken estek át. E sorok írója viszont az 1960-as évek közepétől végzett viszonylag rendszeresen levéltári kutatásokat Kalocsán. Kézi jegyzeteket, xerox-másolatokat, ritkábban fényképeket készített különféle dokumentumokról. E könyv témájában is gyűjtött már adatokat 1970 tájától, az akkor még más rendezettségi szinten lévő, vagy egyáltalán nem rendezett levéltári egységekből. A hajdan használt dokumentumok, jegyzetelt iratok helyének megjelölése a XXI. századi új levéltári rendszerben nem könnyű feladat. Ezért bizonyos esetekben érdemes volt feltüntetnem a hivatkozott levéltári egység korábbi nevét is.

Napjainkban (2018 táján) a KFL. rövidítésű Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár három nagy egységre tagolódik:

KFL. I. = Kalocsai Érseki Levéltár. A megnevezés most a Kalocsai Érseki Hivatal (KFL. I. 1.), a Kalocsai Érseki Főszentszék (KFL. I. 2.) és a Kalocsai Egyházmegyei Tanfelügyelőség (KFL. I. 3.) iratainak együttesére vonatkozik.

KFL. II. = Kalocsai Főszékeskáptalani Levéltár.

KFL. III. = Kalocsai Érseki Gazdasági Levéltár.

A levéltári egységek korábbi rendszere és neve a XX. század második felében:

KÉL. = Kalocsai Érseki Levéltár. Jelentette a katolikus egyház összes kalocsai levéltári egységét a KKL. nevű egységen kívül.

KÉL. I. = Egyházkormányzati, főegyházmegyei iratok (Az érseki palotán belül tárolt egységek).

KÉL. II. = Érsekuradalmi Gazdasági Levéltár (Az érseki palotán kívül tárolt egység). (Előfordult KÉGL. = Kalocsai Érsekuradalmi Gazdasági Levéltár változatban is.)

KKL. = Kalocsai Káptalani Levéltár

A KFL. jelen könyvben használt levéltári egységeinek és alegységeinek jelzetei:

KFL. I. 1. a. = Egyházkormányzati iratok

Acatholica, (+ hely + név)

Lecticalia, (+ év)

Parochialia = Plébániai jövedelmek, 1778. (Pléb. jöv. 1778.)

Kárpótlás, 1791.

Stóla (Taxatorium), (+ év)

KFL. I. 1. b. = Plébániai iratok (+ hely + év)

KFL. I. 1. c. = Perszonális iratok (Persz. ir. + név.)

KFL. II. 1. f. = Patronátusi iratok
KFL. II. 1. c. = Perszonális iratok (Persz. ir. + név)
KFL. III. 1. b. = Instrukciók
KFL. III. 6. a. = Úriszéki iratok (+ év)
KFL. III. 6. b. (23. doboz) = Plébániai jövedelmek, 1804. (Pléb. jöv. 1804.)
KFL. III. 8. b. (88. doboz) = Falusi bírák számadásai, 1738.
KFL. III. 8. e. = Uradalomleírás (+ év)
KFL. III. 8. d. = Kontraktusok (+fajta + év)

A KFL. számozási rendszerének bevezetése előtt, vagyis a KÉL. idejében, gyakran használt, iratfajtákra vonatkozó rövidítések:

Vis. Can. = Visitatio Canonica
Pléb. ir. = Plébániai iratok
Úr. ir. = Úriszéki iratok

Más levéltárak rövidítései

CSÁPI. Ak. = Császártöltési plébánia irattára. Anyakönyvek.
BL. = Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára, Kecskemét
BL. V. 342/a. (+ doboz + tétel) = Jankovác (Jánoshalma) helység/mezőváros iratai.
BL. V. 342/a. Tjvk. (+ dátum + ügyszám + pagina) = Jankovác mezőváros tanácsi jegyzőkönyve (1810–1840).
BL. XI. 607/a. (+ doboz + tétel) = A jankováci úriszék iratai
JÁPI. = Jánoshalmi plébánia irattára. Jánoshalma. (Pléb. ir. + év.)
MNL. = Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest (a hajdani OL, illetve MOL.)
Orczy csal. lev. = Orczy család Levéltára
TIM. = Türr István Múzeum adattára, Baja
Baja. Tjvk. (+ dátum + ügyszám + pagina) = Baja város tanácsának jegyzőkönyve.

Mértékek

(A szójegyzék magyarázatainak elkészítésekor a paptartó dokumentumok eredeti mérték-meghatározásait és BOGDÁN István 1987. kutatási eredményeit használtam föl.)

akó (urna) = híg űrmérték = 53,72 liter

boglya (cumulus) = térfogatmérték. Kerek, kúp alakú szénarakás. „Mezei boglya” változata legtöbbször 10 petrencéből állt, de rakhatták több petrencéből is. Az udvaron rakott „téli boglya” mérete fölöttébb változott.

borozda = szőlőmérték. A szőlővel beültetett földnek akkora területe, keskeny csíkja, amelyen egy sor szőlőtőke elfért. Hossza változott.

font, *funt* (libra) = súlymérték = 0,56 kg

hold (jugerum) = földterület-mérték. A XVIII. század második és a XIX. század első felében legtöbbször az 1200 □-öles *magyar hold*, a XIX. század második és a XX. század első felében az 1600 □-öles *kataszteri hold* volt használatban.

icce (media, justa) = híg űrmértékként 0,95 liter, száraz űrmértékként 1,25 liter, 0,95 kg.

kaszálómértékek = szénakaszálásra való föld, rét (pratun, falcastrum) kiterjedésének, nagyságának jelölésére használt XVIII–XIX. századi kifejezések. A paptartó dokumentumokban: „6 *boglyára való rét*”, „10 *szekér szénára való rét*”, „*embervágó*” (amit egy férfi egy nap alatt lekaszál), „*hold*”.

kazal (cumulus, acervus) = szalma, ritkábban széna térfogatmérték. Kb. 2 öl magas, 2 öl széles, nyergesen tetőzött, téglalap, illetve fekvő hasáb alakú, hosszú szalmarakás, amelynek öleiben kifejezett hosszúsága változott.

kereszt (crux) = a learatott szálasgabona mezei mértékegysége. Nagysága változott. Leggyakrabban 18 kévből rakták. A paptartó dokumentumokban emlegettek 17 kévés keresztet is.

kéve (manipulus és nád esetében a *nyaláb, kötés* értelmű fasciculus) = itt: a learatott szálasgabona és a levágott nád mértékegysége, egy kézzel emelhető körbekötött csomója. Nagysága változott.

kocka = Dunapatajon használt szőlőföld-mérték = 3 □-öl

kocsi (currus) = itt: térfogatmérték. Az egy lovaskocsira felrakható mennyiség, például szalmából, szénából, szálasgabonából, tűzifából, zsákos terményekből.

köböl (cubulus) = itt: szemesgabona-űrmérték. Mennyisége tájanként változott. A Bácskában valószínűleg 124,4 liter, 93,12 kg.

lánc (catena) = földterület-mérték. A paptartó dokumentumokban 2000 □-öles és 2200 □-öles változata egyaránt előfordult.

mázsa, *mása* (centenarius) = súlymérték. A metrikus rendszerű mértékek bevezetése (1874) előtti mázsa nagysága változott. A Duna-Tisza közén a XVIII–XIX. században: 56 kg = 100 helyi font.

mérő (metreta) = száraz űrmérték, amiből föld-területmérték is válhatott.

nagy mérő, nagyobb mérő (metreta major) = száraz űrmérték. A Duna-Tisza közén valószínűleg a *pesti mérőt* jelölték ezzel a kifejezéssel, mivel az egy vékával nagyobb volt a gyakoribb *pozsonyi mérő*nél

öreg mérő = a fenti „*nagy mérő*” „*népiesebb*” neve

pesti mérő (metreta Pestiensis) = szemesgabona-űrmérték, 93,12 liter, 69,84 kg = 3 véka

pozsonyi mérő 1. (metreta Posoniensis) = szemesgabona-űrmérték, (1813 után) 62,08 liter, 46,56 kg = 2 véka

pozsonyi mérő 2. = szántóföld területmértéke, fél *magyar hold*, 600 □-öl.

oka (okka) = a török időkre emlékeztető mértékegység. A paptartó dokumentumok fogalmazói Bátyán, Szántován (Hercegszántón), Béregen, Kolluton (Küllődön) használták vaj, faggyú, só mennyiségének jelölésére a XVIII. század első felében. Súlymértékként 1,26 kg; híg űrmértékként 1,26–1,57 liter; száraz űrmértékként 1,55 liter, 1,16 kg.

öl (orgia) = hossz-, terület-, térfogatmérték.

öl 1. = *bécsi öl* = hosszmérték = 6 láb, 1,896 méter

öl 2. = négyzetöl, *quadrát* = □-öl = területmérték, 1,896 x 1,896 méter, 3,596 m². A *hold*, mint területmérték alapegysége. A *magyar hold* = 1200 □-öl, a *kataszteri hold* = 1600 □-öl.

öl 3. = köb-öl = térfogatmérték. A paptartó dokumentumokban előforduló változatai:

a. *fa-*, vagy *erdei öl*: a tűzifa mérhető módon összerakott, megszábot nagyságú rakásának mértékegysége. Legtöbbször 3 láb x 1 x 1 öl, vagyis: 0,95 x 1,896 x 1,896 méter = 3,42 m³

b. *szénaöl*: a fekvő hasáb alakú szalmakazal, ritkábban szénakazal mértékegysége, amelynek csak az öl-ben kifejezett hosszát kellett megadni, mivel szélessége és magassága a helyi közösség számára ismert és elfogadott, általában 2 öl x 2 öl, ritkábban 2 öl x 2,5 öl volt.

petrence (cumulus) = széna, szalma, és a hajdan kévébe nem kötött szálasgabona térfogatmértéke. Két ember által két rúdon elvihető mezei boglyácska. 20-30 villahegy, 80-100 kg. *Rudas* néven is emlegették. 10-20 petrencéből rakták a *boglyát*.

porcio (portio) = itt: kevés szemesgabona mennyiségét kifejező száraz űrmérték. A *pesti mérő* tizenketted, a *pozsonyi mérő* nyolcad része. = 7,76 liter. (F.55., 61.)

szakajtó = itt: kevés szemestermény mennyiségét kifejező száraz űrmérték. Annyi búza, morzsolt kukorica, bab stb., amennyi egy zsúpból, spirál technikával kötött fületlen kosárfélében, szakajtóban elfért. BOGDÁN István 1987. nem említette, viszont a Duna-Tisza közti parasztság háztartási gyakorlatában és mindennapi szóhasználatában még a XX. század második felében is előfordult.

szekér (currus, plaustrum) = itt: térfogatmérték. Annyi tűzifa, széna, szalma, szálasgabona stb., amennyi az ökrökkel vontatott teherszállító járműre, a szekérré felrakható. A teher mennyisége, térfogata függött a szállított termény fajtájától, a szekér típusától és a vontató ökrök számától. Néhány rakományfajta „szekérnyi” mennyisége, körülbelül: *szekér fa* = fél erdei öl = 1,71 m³, *szekér széna*, *szekér szalma* = 12,6 m³, *szekér* (zsákokba rakott) *szemesgabona* = 600 kg.

véka (modius) = szemesgabona űrmérték. Mérete tájanként változott. Valószínűleg ezzel a változatossággal függött össze, a paptartó dokumentumokban is emlegették, nehezen meghatározható tartalmú *kis véka* kifejezés. (F.48.) A *véka* leggyakrabban 31 liter, 23,2 kg szemesgabonára vonatkozott.

vontató = a széna és az Alföldön hajdan létezett lekaszált kötetlen szálasgabona (állatokkal) egyszerre elvontatható mezei egysége, rakása, kis boglyája. Nagysága változatosságot mutatott. Előfordult, hogy 6 *rudast*, vagyis 6 *petrencét* raktak egy vontatóba. (F.48.)

zsák (saccus) = itt: térfogatmérték. Szemesgabona esetében körülbelül 91,5 liter, 68,5 kg.

Pénzek és rövidítéseik

aranyforint = 4 rajnai forint, 2 tallér

bankó forint = papírpénz forint, 60 krajcár, 20 garas

dénár = kisértékű ezüst váltópénz, fél krajcár. 100 *dénár* = 1 magyar forint

ezüst huszas = 20 krajcár. 3 *ezüst huszas* = 1 ezüst rajnai forint

f. = forint

fl. = (florenus), forint
fl. Rh. = rajnai forint
ft. = forint
garas = kisértékű váltópénz, 3 krajcár, 5 pénz
kr. = krajcár
krajcár = kisértékű váltópénz, 60 *krajcár* = 1 rajnai forint
konvenciósi forint = „forgalomban lévő” forint (a XIX. század első felében leginkább rajnai forint). (Vö.: SZT. VII. 198. „konvenciósi” címszavának 3. jelentésével!)
magyar forint = 100 dénár, 80 *magyar forint* = 100 rajnai forint
márjás = 17 krajcár, illetve 20 krajcár értékű, Szűz Mária képével ellátott ezüstpénz (Vö.: SZT. VIII. 188.)
pp. = *pengő pénz.* = fémből (ezüsből) vert pénzérme, ami „peng, cseng” (klingende Münze). A XIX. század első felében méltán lebecsült papírpénz ellentéte: pengő-forint, pengő krajcár
p. = *pengő* = a forint és a krajcár egyik jelzője a XIX. században
pengő forint = fémből (ezüsből) vert forint. A „bankó forint” és a „váltó forint” nevű papírpénz pozitív értékelésű ellentéte, 60 pengő krajcár. 40 *pengő forint* = 100 forint váltó cédulában.
peták = váltópénz, 7 krajcár
pénz = kisértékű váltópénz. Ugyanannyit ért, mint a dénár.
R. = rajnai. A forint jelzője.
R. ft. = rajnai forint
Rénes forint = *Rhenes forint* = rajnai forint
rajnai forint = 60 krajcár, 20 garas, 120 dénár. 100 *rajnai forint* = 80 magyar forint
tallér = (több paptartó dokumentumban) 1 rajnai forint 30 krajcár
X = *cruciferus* = *cruciferus* = krajcár
vcz., váltó cz. = *váltó cédula* = a XIX. század első felében használt papírpénz, ún. beváltási pénzjeggy. A *vcz.*-ban való számolás tényét mindig feltüntették az összeg után.
váltó forint = bécsi értékű papírpénz. 250 *váltó forint* = 100 konvenciósi forint. 2,5 *váltó forint* = 1 konvenciósi forint.

A forrásközlés módja

A függelékben közreadott és a tanulmányban idézett dokumentumok bemutatása során általában betűhű közlésre törekedtem. Végrehajtottam azonban az alábbi változtatásokat:

Központosítást alkalmaztam, vagyis pontot, vesszőt tettem oda, ahol azt a szöveg megértése megkívánta.

Kitettem a helyes értelmezéshez szükséges ékezeteket, vagyis jelöltem a magánhangzók hosszúságát.

Megritkítottam a fölösleges, következetlenül használt szókezdő nagybetűket, de bizonyos esetekben következetesen meghagytam a nagy kezdőbetűs írásmódot:

– Tisztségek megnevezésénél, tiszteleti címeknél, megszólításoknál, különös tekintettel az egyházi tisztségekre, címekre, valamint a falusi bíróra, esküdtekre.

- A helyi közösségeket kifejező szavaknál, például: Helység, Község, Közőség stb.
- A jelzőként használt helységneveknél, például: Topolyai, Zombori, Fajszi stb. Kiírtam a múlt idő, valamint az *alatt, fölött, mellett* szavak két „t”-jét. Kiírtam a melléknevek középfokának két „b”-jét.
- A rövidítések nagy többségét föloldottam, az alábbi rövidítéseket azonban meghagytam:
  - MEC. = Metropolitanae Ecclesiae Colocensis. (A kalocsai főegyházmegye magasrangú papjainak latin titulussai között)
  - No., no. = numero
  - s., Sz. = Szent
  - s. v. = salva venia. Bocsánatkérő jelzés az illetlennek tartott szó, például a *disznó, sörtvés, ártány* és latin megfelelőik előtt.
  - t. i. = tudniillik
  - u. m. = úgy mint
  - dátumozásbeli hónap rövidítéseket:
    - 7-ber, 7-bris = szeptember
    - 8-ber, 8-bris = október
    - 9-bris = november
    - x-bris = december

Valamennyi közölt archív szövegben igyekeztem megőrizni az élőbeszédet leképező nyelvi formákat, nyelvjárási sajátosságokat. Például a következő és a hasonló szavakban: obligálljuk, vallyuk, kerítyük, fizettyük, parancsolattyábul, pecséttyivel, szorullyon, lakossai, közönségessen, contractussát, esztendőörül, buza stb.

- A közölt szövegek hiányaira, olvasati nehézségeire utalnak a következő jelzések:
- Kerek zárójelbe ( ) tettem a szövegben föllelt, íráshibából származó fölösleges szót, betűt.
  - Szögletes zárójelbe [ ] került a szöveg megértéséhez nélkülözhetetlen, általam beírt, hiányzó szó és betű.
  - A három pont ... a közölt szövegen belül általam kihagyott (íráshiba miatt megismételt, eltévesztett, nélkülözhető, érdektelen, szükségtelen) szóra, szavakra vonatkozik.
  - A zárójelbe tett három pont (...) papírsérülés, írásfakulás, vagy egyéb ok miatt olvashatatlaná vált, kihagyott szóra, szövegrészre emlékeztet.
  - A zárójelbe tett kérdőjel (?) arra utal, hogy az előtte álló szó, leginkább személynév, olvasata bizonytalan.

Az archív szövegeket a függelékben és a tanulmányban is következetesen kurzív (dőlt) betűkkel szedtem.

Írásmódok a tanulmányban

A tanulmány köznyelvi szövegeiben, alapos latolgatás után, az alábbi két név írásmódját következetesen betartottam:

Patasics Gábor érsek horvát eredetű nevét sokféleképpen írták a XVIII. században. A manapság divatos latinizált Patachich változatot itt is elvettem, és a kalocsai népnyelv ilyen esetekben kedvelt *sics* névvégződésével formált *Patasics* alakot használtam.

A kalocsai főegyházmegyét bizonyos korszakokban hivatalosan Kalocsa-bácsi főegyházmegyének nevezték. Az efféle kötőjeles, kettős helynevet tartalmazó kifejezések írása manapság enyhén kaotikusnak látszik Magyarországon. Legalább 3 írásmóddal találkozhat az olvasó. Könyvemben azt az írásmódot alkalmaztam, amelyet a XIX. század második és a XX. század első felében a kalocsai érseki kancellárián és szellemi köreiből használtak, mégpedig a nagy „K”-s, kis „b”-s, kötőjeles változatot, így: *Kalocsa-bácsi* főegyházmegye.

A tanulmányban és a jegyzetekben a gyakori *lecticale* szót kétféleképpen írtam. Ha magában vagy kötőjeles szerkezetben állt, akkor a szó végére a latin írásmódnak megfelelő „e” került, például: *lecticale-járandóság*. Ha magyar végződéssel láttam el, vagy magyar összetett szó részévé vált, akkor a szóvégi „e”-ből a kiejtésnek megfelelő „é” lett, például: *lecticalét, lecticaléből, lecticalészedés*.

Contractus

Melly egy részről a Nagyon tisztelt, Vezetés Alapj. Pálfi György Úr, más részről Katymári Tellys családok között levő közteli Liebau és Lmák Katymárián való Maradványok elvelekedési módon tartata. Azonm:

- 1° Minden September Oktobron kéne közzé lehetni feljöttük az Ajtóki fejedon füzendő: Buz, es Jovánki Sabona helyre Magyar forrasolat, és a füzendő kópány Úr tarasja fejedon Orsolya, Pöl, veszőel. 1/20000° az Lmák elvelekednek, Ahis fejedonmame amak ké- Péter, az Állottvári Szóci is vaszdni közelel kézővel, és füzetri, a Liebau is nagy közelel lehen kópányte Állautó kéjen vas, fani.

- 2° = 1/20000° mely az egész Eszelvénben szolok lenni.
- 3° = Egy máica éró.
- 4° = Itax ala' Doct.
- 5° = Apollonum Funi fagyte.
- 6° = Staminex réxe vájne.
- 7° = Egy tüzo elvelede, mely leg alakk egy máicaú legyen, vagy a helyre kópányosintólan, a valasno pety Liebau és Lmák marad.
- 8° = Fejedon őll Romanó Jót, vagy tüzo őll kópány.

Ezen Contractus füzetre való máica, réxe elvelete a 1° Novebrhij 1810.

Melly Contractus mindaz ké Contabul, Felhozal ala máica, és kópányteiknek véa oryomélékval, göróva közzévil horim egyenő Ezerőlan Katymá, m die 27° Jűni 1810°

Coram Nótis
Michaële Saby Mace Gregori
de letatu M EC Custode et lanoni co
nspiratore A. Eppalijy

Michaël Verdo liyff
Cavochus vadygnijnyjs

Lanionij Joseph
Conspicius

Emerio Tassóray István
Reputatus, Notarius, et
Caroche Anteracti

Marianus Mikaly, Dno
Biteus Maly, Dns
Mama Sanyt
Mator Lovintz
Hud. Pety, Istvanay is
a Et. Illi. Elj. Ganthay

4. kép. Katymári kontraktus 1810-ből. (F.32.)

IX.
UTÓSZÓ
(A könyv születéséről)

Vonzódásom a XVIII–XIX. századi kontraktusokhoz, mint történeti forrásokhoz fölöttébb régi keletű. Múzeumigazgatói pályám korai szakaszában, 1971-1972-1973 táján, amikor másodállású érseki levéltárosként összeválogattam, rendszereztem, pagináltam és Budapestre szállítottam mikrofilmzettetni a Kalocsai Érseki Levéltár vizitációs jegyzőkönyveit, már különös figyelmet szenteltem a plébánosokkal és a tanítókkal kötött kontraktusoknak. Jegyzeteket készítettem róluk és néhányat le is másoltam közülük.

1993. július 14-én Esztergomban a Magyar Néprajzi Társaság konferenciáján előadást tartottam „A paptartás hagyományai” címmel. Előtte, húsz évvel korábbi jegyzeteim alapján, Kalocsán fénymásolatot készítettem körülbelül negyedszáz paptartó szerződésről, amelyeket be is mutattam az esztergomi előadásom hallgatóságának.

1997-ben, amikor egy 468 oldalas könyvet írtam „Kalocsai kontraktusok” címmel, a közreadott 216 XVIII–XIX. századi szerződés közé beválogattam 9 paptartó kontraktust is: 2 kalocsait, 1 bátyait, 1 dusnokit, 1 sükösdit, 1 szentbenedekit és 3 vadkertit. Mostani könyvem készítésekor a dusnoki szerződés kivételével ezeket a kontraktusokat nem közöltem újra. A tanulmányban viszont hivatkoztam adataikra.

2015 táján, negyedszázados erdélyi kalandozás után, kutatóként újra a Duna-Tisza közét helyeztem történeti-néprajzi vizsgálódásaim középpontjába. A „Jankováci levelek” című könyvem anyaggyűjtésével, írásával párhuzamosan egyre több időt fordítottam bácskai és Kalocsa környéki plébániai iratok, papi hagyatéki perek tanulmányozására, paptartó dokumentumok másolatainak gyűjtésére.

2015-ben formálódott ki bennem az az elhatározás, hogy könyvet írok a történeti kalocsai főegyházmegye népének paptartó hagyományairól, amelyben 1850 előtti magyar nyelvű paptartó szerződéseket és a plébánosok jövedelmével kapcsolatos leveleket teszek közzé tanulmány kíséretében.

2015. november 18-20-án három napra bevettem magam a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárba, és elkezdtem a plébániai iratok 1868 előtti hatalmas papírtömegének célirányos átnézését, és a paptartással, a tanítótartással, illetve általában a népélettel kapcsolatos dokumentumok másolását, másoltatását. A szisztematikus átlapozás, sok esetben újra-átnézés, korábbi jegyzeteimmel való összevetést jelentett, amelyre az előző esztendőkből lezajlott levéltári rendezések miatt volt szükség.

2016-ban megszorodtak kalocsai intenzív kutatásaim. Februárban, májusban júniusban, júliusban hosszú napokon át végeztem adatfeltáró munkát.

2016. szeptember 1-jétől 2017. április 30-ig 8 hónapon át minden hét szerdáját, csütörtököt, péntekét Kalocsán töltöttem. Bábel Balázs kalocsai érsek megbízásából az Astriceum nevű új egyházi múzeum szervezésével, előkészítésével kapcsolatos teendőket végeztem. Az érseki palota egyik lakásában laktam. Késő délutánokon, esteiken kedvemre kutattam a levéltár rendelkezésemre álló irataiban. Következésképp, a paptartással, a plébániák életével, működésével, az alsópapság életmódjával, vagoni

helyzetével, a falvak és mezővárosok népének vallásosságával kapcsolatos iratmáslataim gyűjteménye több ezer laposra növekedett. A fedőlapokba, dossziékba, szalagos írományfedelekbe rakott iratmásolat-gyűjtemény rendezése, nyilvántartásának kialakítása, témák szerinti mutatózása kecskeméti téli és jánoshalmi nyári napjaimra maradt.

Nagy körültekintést, sokszori megfontolást, sokféle tudományos és gyakorlati szempont érvényesítését igényelte a közlésre szánt 111 dokumentum kiválasztása. A szövegek minőségén, tartalmán kívül például egy meg nem valósult kiadási elképzelésnek megfelelően arra is figyelniem kellett, hogy minél több határon túli plébánia dokumentuma kerüljön be a válogatásba.

A legrégebbi, legkiválóbb kontraktusok kézi másolását, betűhű átíratainak, jegyzeteinek papírra vetését 2016 első hónapjaiban elvégeztem. A többi dokumentumot jórészt 2018 elején készítettem elő közlésre. A szövegek számítógépre írása 2016 és 2018 között több ütemben történt meg.

2016. május 12-én Szabadkán a Penavin Olga emlékkonferencián *Lecticale, deputatum, stóla* címmel tartottam előadást a XVIII–XIX. századi bácskai paptartásról. 2016. november 17-én, Kalocsán Katona István történetíró hajdani házában Bábel Balázs érsek felkérésére, *Papok és paptartó közösségek* címmel a Kalocsai Televízió által felvett és leadott terjedelmes előadásban ismertettem a témával kapcsolatos kutatásaimat. A 2017. szeptember 28-án, Szekszárdon a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet magyar kutatóinak konferenciáján elhangzott előadásomnak a *Paptartó szerződés* címet adtam. Ezek az előadások jelezték tudományos érdeklődésem felerősödését a paptartás témája iránt.

A dokumentumokat bevezető és elemző tanulmány alapszövegének fogalmazását, a tulajdonképpeni könyvírását 2017. április 21-én kezdtem el és 2019. február 14-én fejeztem be. Tollal írt szövegeim számítógépre írása 2018 nyarától 2019 márciusáig tartott. 2019 koratavaszán a fejezetek „összedolgozásával”, kiegészítésével, szerkesztésével, a leírt szövegek többszöri ellenőrzésével kiadható állapotba hoztam a könyvet. Következhetett a nyomdai előkészítés és a kiadás szervezése.

Csaknem félévszázadon át dédelgettem magamban a XVIII–XIX. századi paptartás kutatásának gondolatát. Az utóbbi fél évtized, különösen a 2018-as esztendő intenzív munkája révén 2019-ben könyvként lapozhatom a kutatásaim által feltárt adatok, tudományos eredmények közreadott táráját.

Ez a könyv nem születhetett volna meg, ha a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár mostani dolgozói: Lakatos Andor, Lakatos Adél, Csongrádi Gabriella és a felhasznált fénymásolatok többségét készítő Tóth Krisztina nem segítették volna kalocsai kutatómunkámat. Köszönöm feleségemnek, Berhidai Ágnesnek a könyvszöveg bizonyos részeinek számítógépre írását, a mások által számítógépre írt szövegrészek aprólékos ellenőrzését, korrigálását, a teljes könyv számítógépes nyomdai előkészítését. Néprajzkutató fiainak, Bárh Dánielnek pedig azt köszönöm, hogy tanulmányom megírását észrevételeivel segítette, és könyvemet az MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport induló könyvsorozatában első kötetként kiadásra érdemesítette.

Kecskeméten, 2019. március 25-én, Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén

X.
MUTATÓK ÉS REZÜMÉ

Helynévazonosító

A sorokban elől állnak a XVIII–XIX. századi közhasználatos településnevek és zárójelben a fontosabb névváltozataik. Ha a névnek 1913 táján volt magyarosított vagy megkülönböztető szóval kiegészített alakja, arra a → jel utal. Az = jel után a település 2018-ban használt hivatalos neve olvasható, Magyarország (M.) és Szerbia (Sz.) zárójelbe tett jelével.

Ada = Ada (Sz.)
Akasztó = Akasztó (M.)
Almás → Bácsalmás = Bácsalmás (M.)
Apatin = Apatin (Sz.)
Baja = Baja (M.)
Bajmok (Bajmak) = Bajmok (Sz.)
Bajsa = Bajša (Sz.)
Baracska → Nagybaracska = Nagybaracska (M.)
Bács = Bač (Sz.)
Bácsújfalú (Érsekújfalú) = Selenča (Sz.)
Bátmonostor (Báth Monostor) = Bátmonostor (M.)
Bátya (Bátya) = Bática (M.)
Bezdán = Bezdán (Sz.)
Béreg (Béregh) = Bački Breg (Sz.)
Bikity (Bikits) → Bácsbokod = Bácsbokod (M.)
Bogojeva → Gombos = Bogojevo (Sz.)
Borsód → Bácsborsód = Bácsborsód (M.)
Bresztovác (Beresztovác) → Szilberek = Bački Brestovac (Sz.)
Bukin → Dunabökény = Mladenovo (Sz.)
Csanád → Érsekcsanád = Érsekcsanád (M.)
Csantavér = Csantavir (Sz.)
Császártöltés = Császártöltés (M.)
Csátalja (Csataalja, Csatalia) = Csátalja (M.)
Csávoly = Csávoly (M.)
Csonoplya (Csonopla) = Čonoplja (Sz.)
Dautova → Dávod = Dávod (M.)
Doroszló = Doroslovo (Sz.)
Dusnok = Dusnok (M.)
Fajsz (Faisz) = Fajsz (M.)
Felsőszentiván (Szent Iván superior) = Felsőszentiván (M.)
Filipova (Philippova) → Szentfülöp = Bački Gračac (Sz.)
Foktó (Foktú) = Foktó (M.)
Földvár (Tisza-Földvár) → Bácsföldvár = Bačko Gradište (Sz.)
Futak (Futok, Új Futok) = Futog (Sz.)

Gajdobra → Szépliget = Gajdobra (Sz.)
 Gara = Gara (M.)
 Gákova → Gádor = Gakovo (Sz.)
 Hajós = Hajós (M.)
 Hódság (Hódságh) = Odžaci (Sz.)
 Horgos = Horgoš (Sz.)
 Jankovác (Jankovác) → Jánoshalma = Jánoshalma (M.)
 Kalocsa (Colocza) = Kalocsa (M.)
 Karavukova → Bácsordas = Karavukovo (Sz.)
 Katymár (Kattimar) = Katymár (M.)
 Kecel (Keczel) = Kecel (M.)
 Kishegyes (Hegyes) = Mali Idoš (Sz.)
 Kiskőrös (Kis Kőrös) = Kiskőrös (M.)
 Kollut (Kolluth) → Küllöd = Kolut (Sz.)
 Krusevlya → Körtés = Rastina (Sz.)
 Kucora (Kuczura) = Kucura (Sz.)
 Kúla = Kula (Sz.)
 Kunbaja = Kunbaja (M.)
 Kupuszina (Kupussina) → Bácskertes = Kupušina (Sz.)
 Lak → Géderlak = Géderlak (M.)
 Madaras = Madaras (M.)
 Martonos (Martonyos) = Martonoš (Sz.)
 Mélykút = Mélykút (M.)
 Miske = Miske (M.)
 Mohol (Moholy) = Mol (Sz.)
 Monostorszeg = Bački Monoštor (Sz.)
 Nádudvar → Nemesnádudvar = Nemesnádudvar (M.)
 Nemesmilitics (Nemes Militits) = Svetozar Miletic (Sz.)
 Novoszeló (Novoszelló) → Bácsújlak = Bačko Novo Selo (Sz.)
 Óbecse (Vetus Betse) = Bečej (Sz.)
 Obrovác (Obrovátz) → Boróc = Obrovac (Sz.)
 Ókanizsa (Vetus Kanizsa) → Magyarkanizsa = Kanjiža (Sz.)
 Ókér (Ó-Kér) = Zmajevo (Sz.)
 Ómoravica → Bácskossuthfalva = Stara Moravica (Sz.)
 Palánka (Újpalánka) = Bačka Palanka (Sz.)
 Parabut (Parabuti) → Paripás = Ratkovo (Sz.)
 Pataj → Dunapataj = Dunapataj (M.)
 Petrovoszeló (Petrovo Szelló) → Péterréve = Bačko Petrovo Selo (Sz.)
 Plavna → Palona = Plavna (Sz.)
 Priglevicaszentiván → Bácsszentiván = Prigrevica (Sz.)
 Rácmilitics (Rátz Militits) → Militics = Srpski Miletic (Sz.)
 Sükösd (Sükesd) = Sükösd (M.)
 Szabadka (Maria Theresiopolis) = Subotica (Sz.)
 Szántova → Hercegszántó = Hercegszántó (M.)
 Szentbenedek → Dunaszentbenedek = Dunaszentbenedek (M.)

Szentistván → Bajaszentistván = Bajaszentistván (M.)
Szenttamás = Srbobran (Sz.)
Szivác (Ószivác) = Sívac (Sz.)
Szonta → Szond = Sonta (Sz.)
Sztanisics → Őrszállás = Stanišić (Sz.)
Tataháza = Tataháza (M.)
Temerin = Temerin (Sz.)
Titel = Titel (Sz.)
Topolya (Topola) = Bačka Topola (Sz.)
Újkaravukova (Bogojeva–Gombos elődje) = Bogojevo (Sz.)
Újvidék (Neoplanta) = Novi Sad (Sz.)
Uszód (Úszod) = Uszód (M.)
Vadkert → Soltvadkert = Soltvadkert (M.)
Vajszka (Vaiszka) = Vajska (Sz.)
Vaskút (Vas Kúth) = Vaskút (M.)
Veprovác (Veprovác) = Krušić (Sz.)
Zenta = Senta (Sz.)
Zombor = Sombor (Sz.)

Papok mutatója

Az alábbi lajstrom *nem* tartalmazza azoknak a papi személyeknek a neveit, akik könyvek, tanulmányok szerzőiként, leginkább történészként szerepelnek a kötetben. Nem kerültek a felsorolt nevek közé a pápák nevei sem.

A címszóként választott magyar névforma után zárójelben névváltozatok következnek, majd az előfordulás helyére utaló oldalszámok sorakoznak. Ha valamelyik közölt dokumentum végén olvasható a név latinizált alakja is, az szintén a zárójelben kapott helyet. Ha csak latinizált névalak került elő, az vált a családnév után tett vessző alkalmazásával címszóvá.

Almásy József 125
Babai József (Josephus Babai) 217, 231
Babay Mihály (Babai) 41, 99, 101, 103, 257
Baich József 252, 253
Bajalich Antal 191, 192
Bajzik János (Joannes Bajzik) 215, 231
Barasevics Dávid (Barasevits) 285, 286
Barbaczy Ferenc 97
Bartalits Péter 99
Batthyány József érsek 115, 124, 148, 153, 180, 294
Bábel Balázs érsek 337, 338
Bednanits Pál (Paulus Bednanits) 209, 210
Bekes László 299
Bellovits János 278
Benedek Elek 41

Bényi István 43, 162, 212, 213, 274, 275
Bolváry József 221
Bosnyák György (Georgius Bosnyák) 206, 207
Cervus Ádám (Adamus Cervus) 206, 207, 208
Czorda Béla 73, 166, 168, 290, 291
Csajághy Pál 248
Csajághy Sándor püspök 127
Csausz István 255
Csábi Mihály (Csáby, Michael Csábi) 216, 217, 223, 224
Csákányi Ferenc 125, 126
Csáki Imre érsek 97
Csupor Mihály 80, 158, 183
Darázs Antal (Antonius Darázs) 103, 210, 211
Davidek István (Stephanus Davidek) 217, 230, 231, 242
Demerác Imre (Emericus Demerác) 228, 229, 231, 234, 239
Domsits Antal 293
Egerland, Stephanus 198
Ferentzy György 311
Feszthelyi [Antal] 271
Firán Márton (Martinus Firán) 192, 193
Firán Miklós (Nicolaus Firán) 210, 215, 216
Fleischman Antal 220
Fontányi Alajos 303
Francsics János 309
Fratritsevits Márton 296
Gerzsány Márton 281
Glaser Gábor (Gabriel Gloser) 124, 129, 195, 196
Hail Ferenc 253
Hallár Péter (Petrus Hallár) 140, 204
Hausenplasz József 251, 252
Házi Pál (Paulus Házi) 115, 148, 150
Hidegh Alajos 294, 295
Hományi Sándor 297
Horváth József (Josephus Horváth) 44, 83, 138, 227, 228
Jankovics Márton 183, 184
Keczeli Antal (Antonius Ketzeli) 82, 95, 232
Kekezovits Antal 167, 255
Kelemen István 36, 295
Kelle Ernő 17, 160, 162, 167, 168, 254, 255, 287, 288, 289, 290, 291
Kernatits Imre 303
Kintsei József (Josephus Kintsei) 224
Klinovszky [Máté] 273
Klobusiczky Ferenc érsek 152, 153
Klobusiczky Péter érsek 121, 245, 248, 250, 252, 253,
Koch József 113, 179, 180, 181, 182

Kollárovits András 287
Kollonits László érsek 121, 133, 134, 135, 277, 302
Kollonits László plébános (Ladislaus Kollonits) 94, 219, 237, 238, 288
Koplányi Elek 32, 124
Koplányi János 139, 236, 237, 241
Koronay Ferenc 181
Korsós József (Josephus Korsós) 136, 151
Kosztolányi Lajos (Ludovicus Kosztolányi) 217
Kovács János (Joannes Kováts) 217, 218, 233
Körmendy István (Stephanus Körmendy) 211, 214, 215, 243
Körmötzy Miklós (Nicolaus Körmötzy) 233, 234
Kulishich István 311
Lovas Imre (Lovass) 21, 34, 43, 80, 177
Lukics János 69, 265
Maison Jakab 181
Markovics János 294
Markovits Antal 306
Mastyák András 151
Maurovits Péter 137
Mazoczki József 152
Márkus Lajos 304
Mihalyevits Pál 219
Mihályi Béla 144
Miklósváry Péter 293
Missuray Mátyás 168, 291, 292
Neszmér Dániel 291
Oesterreicher Antal 300
Oszlányi Anzelm 141
Patacsics Gábor (Patacsics, Patachich) érsek 10, 11, 19, 53, 68, 75, 130, 145, 180, 195, 335
Petrás János 194
Polereczky Bálint 245, 246
Polyákovics Fülöp (Philippus Polyákovits) 238, 239, 301
Pruzsinszky Antal 122, 227, 277
Radics, Petrus 151
Rác József 248, 251
Ránics István 124
Ross István 231
Sárvári István 271
Schreyer János 112, 298
Steininger József (Josephus Steininger) 226, 277
Szalay István (Stephanus Szalay) 198, 269
Szathmáry Antal (Antonius Szathmáry) 225, 245
Szerdahelyi József 82
Szlatkovits Máté 167
Szlukovényi Márton 38, 39, 90, 123, 162

Sztankó Márton 150, 151, 270
 Takács János 70
 Takács Márton (Martinus Takács) 214, 225, 228, 229, 231, 234, 274
 Tamaskó András 278
 Tamási György (Georgius Tamási) 204, 205, 206
 Tejfölösy István 246, 247
 Tersztyánszky Imre (Trsztyánszky, Emericus Tersztyánszky) 126, 127, 201, 202,
 203, 207, 208, 223, 224, 245
 Tersztyánszky, Josephus 245
 Thueguth Vencel (Venceslaus Thueguth) 93, 184, 235, 236
 Toifel Ferenc 180, 302
 Topalits József 70, 112
 Újvári András 243
 Újváry Dávid 239
 Vass Ferenc 239
 Válimits Ferenc 95, 288
 Vertolics Mihály (Michael Vertolics) 223
 Volváczy György 288, 289, 307
 Vukovits György 76, 112
 Wagner Ferenc (Vagner) 43, 80, 167, 255
 Wassertrinker (Vaszertrinker) János 289
 Weixelbaum Ignác 313
 Zombortsevits Márk (Marcus Zombortsevits) 229, 230
 Zombory András 305
 Zsuffa József 137
 Zsuffa Mátyás 91

Német összefoglalás

Priesterbesoldung im Erzbistum Kalocsa (1738–1849) (Zusammenfassung)

Im Jahrhundert vor der ungarischen Bürgerrevolution 1848 wurde der Lebensunterhalt römisch-katholischer Geistlicher in Dörfern und Marktflecken durch die von ihnen betreuten jeweiligen Gemeinschaften gesichert. Die Vorsteher der Gemeinden und Städte bzw. die Religionsgemeinschaften schlossen mit ihren Pfarrern nach langwierigen Diskussionen und Verhandlungen Besoldungsverträge mit akribischer Auflistung aller zugesicherten Geldzahlungen, Naturalien und unentgeltlichen Arbeitsleistungen ab. Bei der Entwicklung der Priesterbesoldung kam den Rechtsbräuchen und Traditionen eine wichtige Rolle zu.

Das untersuchte Gebiet umfasst einen Teil der Ungarischen Tiefebene im mittleren Bereich des südlichen Karpatenbeckens zwischen Donau und Theiß. Dort lag Jahrhunderte lang das Erzbistum Kalocsa, dessen größerer südlicher Teil nach dem ersten Weltkrieg an Serbien fiel, während ein kleinerer Teil im Norden bei Ungarn

verblieb. Die auf dem Gebiet des Erzbistums Kalocsa lebenden katholischen Gläubigen waren im 18.-19. Jahrhundert vorwiegend Ungarn, Deutsche sowie Südslawen, die einen kroatischen Dialekt sprachen.

Der niedere katholische Klerus bestritt seinen Lebensunterhalt aus den folgenden Vergütungen und Einkünften:

1. der von jedem Ehepaar geleisteten, lateinisch als *lecticale* bezeichneten Geld- und Getreideabgabe (ung. *ágybér* oder *párbér*);
2. einer Getreideabgabe, dem sog. *deputatum*, die der Pfarrer von der Dorf- oder Stadtgemeinde als Organisation bezog. Typische Bestandteile: Holz zum Heizen, Wein, Mastschwein, Butter, Talg, Salz, Rindfleisch, Heu und Stroh;
3. der sog. *Stolgebühr* für kirchliche Dienstleistungen im Zusammenhang mit bestimmten Familienereignissen (Taufe, Trauung, Beerdigung);
4. der *sedecima*, d.h. dem an den Pfarrer zurückerstatteten Sechzehntelteil vom Getreidezehnten, der bis 1848 an den Diözesanbischof abzuführen war;
5. dem Nutzen des von dem Patronatsherrn erhaltenen Pfründgrundstücks, das von den Mitgliedern der Pfarrgemeinde unentgeltlich bestellt wurde;
6. im Rechtsbrauch verankerten Geschenken, kostenlosen Fuhrleistungen und Wohnrechten;
7. im Bedarfsfall aus staatlichen oder erzbischöflichen Beihilfen, bzw. der *coleda*, den für Haussegnungen erhaltenen Spenden am Dreikönigstag;
8. den Einnahmen aus den Stiftsmessen bzw. den von einzelnen Gemeinschaften (z.B. Zünften) regelmäßig bestellten heiligen Messen;
9. den Zahlungen der Bevölkerung der Filialgemeinden;
10. und vor 1790 zusätzlich aus den Stolgebühren, Ernteabgaben und Arbeitsleistungen von Protestanten, die der Jurisdiktion des katholischen Pfarrers unterstanden.

Im 18./19. Jahrhundert kam es zu einem Wandel in der Ordnung bzw. Art und Weise der Priesterbesoldung. Die Veränderungen brachten eine Gewichtsverlagerung zugunsten der Geldzahlungen gegenüber der früher größeren Rolle der Naturalzuwendungen mit sich.

Im Anhang des Bandes werden 111 Archivadokumente – Verträge, Vergütungsangebote, Briefe, Aufstellungen über Pfarreieinkünfte aus den Jahren zwischen 1738 und 1849 – buchstabengetreu veröffentlicht.

#:

Seo Tyspeldu Szaly Vicaryj W. Nektum Erdomunk
felen valo Reges Urunk!

Írtam írtam jelmezint alázassággal Regyságot rólis,
ajon sulyos terhimek, mellekha Eo Ecclesiasticus anak, mine
Dietes Földes Urunknak most leg közelebb valo itt letelest
jelmezint; tudni illik hogy már itt offendiye, hog egy
S. Jovan helységimbe Pallam Kézföttint, mely inditit
fogorja 150, y dnyekány Bax emberkeze Ragasztumb,
af inditit fogorja, hogy sem Templom sem Locaty Plebanus
W. helységimbe Hammubra nem emd elater, nem kény
zovidigea ragasztallyub, apira mivel Baja egy kény tánd
yvin helységimbe, af inditit gyakorabb valo vaspotofa
za miat Celli Stajara hamarjaban nem vatalakhatumb
Spursey neltint ednyekányan Caloffant Kötöl ombanad
Te Lidag bud, kapula Reges, hogy sem Stye, sem Celli
Tanittas af idig nem viceres, gyermekeink ohoarj neltint
vate nem mine Dozmole nevelconek fót, effe, y maj ritt
furus oblara nitre seka, fideimint alázassággal Regy,
vagos elora, hogy midnyhastel ehu Celli vaspotofa
Kalgalora sulyos vatanuker etel mot vitanis, is helységim
Hamara Locaty Plebanus vagy Celli Páproz zundhereni
hogy mi af Jovan Kalgalora Kibjagos Kaptolai vagy
Dyffkabit, vagy velyagbut ezintyebunk, ahiben Celli vigaft.
Kalgalora, y oromunkre helységimbe Naput Napra
Jovan Kalgalora tárvan S. Nyici kalgashastumb, mely
celestalando Plebanus vatanak, effenditit effendite jarando
fideinje oromunk i. döröslényden meg adni magunkat koty
oblygallyub. Hicraj a miden alázassággal fideimint fite
kagrabat masadumb

Seo Tyspeldu Szaly Vicaryj Urunk.
S. Jovan de 9. 8. 1791

Alázagy Regis Polai
S. Jovan helységim
Jovan, y Caloffant

5. kép. A szentistvániak (bajaszentistvániak) levele 1791-ből (F.67.)

TARTALOM

I. A KATOLIKUS PAPTARTÁS, MINT TÖRTÉNETI	
KUTATÁSI TÉMA	5
<i>A paptartás és kutatása</i>	5
A paptartás fogalma, tartalma	5
Paptartó szerepek	6
Területi és időbeli különbségek a paptartásban.....	7
Kutatástörténeti szemle	7
<i>A könyv témájának időbeli, felekezeti, területi határai</i>	8
<i>A paptartás történeti forrásai</i>	10
Szerződések, kontraktusok	10
Levelek, kérelmek, panaszok, tanúsítványok, vallomások.....	14
Kimutatások, tájékoztatások a plébánosok jövedelmeiről.....	15
Egyéb források	17
A források lelőhelye, hivatkozása	18
II. A PLÉBÁNIAI JÖVEDELMEK	19
1. LECTICALE	19
<i>Szavak és fogalmak a hitvesi ágy körül</i>	19
<i>Lecticale és a házaspárok</i>	22
<i>A lecticale tartalma</i>	24
Sokféleség és egység.....	24
Pénz.....	24
Búza	26
Tavaszi gabona.....	28
<i>Lecticale gyanánt jogszokásszerűen adott járandóságok</i>	29
Páronként adott nád.....	29
Páronként vagy házanként adott csirke	30
Páronként adott tűzifa halvány emléke	31
<i>A lecticale beszédese, fizetési módja</i>	31
Egyházi beszédés – községi beszédés	31
Az ágybér-pénz beszédese	33
Az ágybér-gabona beszédese	37
Nem fizetők.....	38
A lecticaléval tartozók kálváriája.....	38
<i>Az ágybér megváltása</i>	39
Viták és megváltó szerződések	39
Ágybérmegváltás más járandóságok megváltása nélkül	40
Ágybérmegváltás más járandóságok megváltásával	42
<i>A lecticale és más papi jövedelmek árendálása</i>	44
2. DEPUTÁTUM	45
<i>A deputatum szóról és fogalmáról</i>	45

<i>A deputatum-szolgáltatás és a helyhatósági számadáskönyvek</i>	46
<i>A deputatum tartalma</i>	48
Fa, mint tüzevaló	48
Szalma, mint fűtőanyag.....	51
Bor	52
Hízott disznó	55
Szalonna	60
Marhahús.....	61
Vaj, ritkábban sajt, túró.....	62
„Főzelék”	64
Só	64
Faggyú.....	64
Kész széna.....	66
<i>Liturgikus szokás borigénye a deputátumban: bor ablútióra</i>	67
<i>Deputátumcsökkentés kérése, deputátummegváltás</i>	69
3. STÓLA	70
<i>Stóla, stolaris taxa, köntösdíj</i>	70
<i>A stóladíjak mértéke</i>	71
<i>A stóladíjak fajtái</i>	72
Keresztelés (Baptisatio)	72
Szülés utáni asszonyavatás (Introductio mulieris post partum, vagy introductio puerperae).....	73
Esketés (Copulatio).....	74
Újasszonyavatás (Introductio neonuptae, vagy introductione novae sponsae).....	74
Temetés (Sepultura).....	74
A plébánosok stólajövedelmei	78
<i>A stóla megváltása</i>	79
4. SEDECIMA.....	80
<i>A sedecima fogalma és forrásai</i>	80
<i>A sedecima kiadása a területileg illetékes plébánosnak</i>	81
<i>A sedecima mennyisége</i>	85
5. JAVADALMI FÖLD	88
<i>Föld a plébánosi javadalomban</i>	88
<i>Faluközösségi földjuttatás a plébánosnak</i>	89
<i>A sessió</i>	91
<i>Városi plébánosok szállásföldjei</i>	93
<i>Kert</i>	94
<i>Szőlő</i>	95
<i>A plébániális földek közösségi művelése</i>	96
Rendeletek, elvárások, jogszokások.....	96
Művelés feltételek, kivételek nélkül.....	97

Művelés feltételekkel, kivételekkel.....	98
Viták a művelés körül	99
<i>A plébániai földek közösségi művelésének megváltása.....</i>	<i>100</i>
Közösségi megváltás pénzzel.....	100
Községi megváltás gabonával	100
A plébános kárpótlása földdel.....	100
Megváltás páronként számolt pénzzel.....	101
Megváltás páronként számolt gabonával	101
Megváltás gazdánként fizetendő pénzzel	101
Megváltás „konyhára valókkal”, terményekkel	101
<i>A plébános gazdasága .....</i>	<i>102</i>
<i>A plébániai földek árendába adása .....</i>	<i>102</i>
<i>A plébániai földek jövedelme.....</i>	<i>104</i>
<i>Jogosultság a közlegelő használatára .....</i>	<i>106</i>
6. JOGSZOKÁSSZERŰ AJÁNDÉKOZÁSOK, MUNKAJÁRANDÓSÁGOK,	
A LAKHATÁS BENEFICIUMA	107
<i>Szokássá vált ünnepi ajándékozások .....</i>	<i>107</i>
Ünnepi konyhára adott állatok	107
Hozzájárulás a templombúcsú költségeihez.....	108
Icece bor, mint ajándék.....	109
<i>Ingyenes fuvarozások.....</i>	<i>109</i>
Plébániai beszerzésekhez	109
Malomba és malomból szállításhoz	110
Búcsúkra, papi gyűlésekre járáshoz	111
Túlzott fuvarigények	112
A fuvarozás értéke	112
<i>A lakhatás beneficiuma: ház a plébánosnak.....</i>	<i>112</i>
A „szabad lakás”, mint általános plébánostartási kedvezmény	112
Új plébániaház építése.....	114
<i>Ingyenmunkák a plébániaház körül. Felújítások, javítások, javíttatások .....</i>	<i>116</i>
7. TÁMOGATÁSOK	119
<i>Kongrua az államtól.....</i>	<i>119</i>
<i>Rendszeres segély egyházmegyei alapból.....</i>	<i>121</i>
<i>Coleda, vagyis adománygyűjtés a néptől.....</i>	<i>121</i>
8. MISEALAPÍTVÁNYOK ÉS KÖZÖSSÉGI „MISEMONDATÁSOK”	124
<i>Alapítványi misék, „örökös misék” fundálása.....</i>	<i>124</i>
<i>A misealapítványok hozadéka a plébános számára .....</i>	<i>127</i>
<i>Közösségek rendszeres misemondatásai.....</i>	<i>128</i>
9. JÖVEDELMEK A FÍLIÁKBÓL	129
<i>A filia fogalma .....</i>	<i>129</i>
<i>Filiális sors, a filiabeliek panaszaí .....</i>	<i>130</i>

Elvárások, hátrányok, panasztípusok	130
A bajsai katolikusok kívánsága	131
Szentistván papkérése	132
Csanád példája	132
A katolikus Lak (Géderlak) filiális élete templom nélkül	134
Mateovics filiális sorsa.....	135
<i>Az anyaegyházak panaszai a filiák miatt .....</i>	<i>137</i>
<i>Filiális falusi közösségek paptartó szolgáltatása .....</i>	<i>137</i>
<i>Filiális pusztaiak paptartó szolgáltatása.....</i>	<i>139</i>
<i>Paptartás a filiális káplánokban .....</i>	<i>140</i>
10. JÖVEDELMEK A PROTESTÁNSOKTÓL	141
<i>A kutatás nehézségei, buktatói.....</i>	<i>141</i>
<i>Szakirodalmi sztereotípiák és a kétvízközi valóság.....</i>	<i>143</i>
<i>Az írott források tanulságának néhány példája .....</i>	<i>144</i>
Pataj	144
Szentbenedek	146
Vadkert.....	147
Bajsa.....	151
Bácsújfalú	152
<i>A plébánosok kárpótlása a protestánsoktól származó jövedelmeik elmaradása miatt .....</i>	<i>154</i>
III. KÁPLÁNTARTÁS	157
<i>A káplán szerepe, alkalmazásának gyakorisága.....</i>	<i>157</i>
<i>Káplánkérés – szabadulás a káplántól .....</i>	<i>158</i>
<i>A káplántartás haszna .....</i>	<i>159</i>
<i>A káplántartás alapja: a plébános jövedelme.....</i>	<i>161</i>
<i>A káplán járandósága.....</i>	<i>163</i>
IV. A PAPTARTÁS HATÉKONYSÁGA, EREDMÉNYESSÉGE.....	165
<i>A plébánia anyagi helyzetét befolyásoló tényezők.....</i>	<i>165</i>
<i>A nagyobb városok plébániái .....</i>	<i>166</i>
<i>A kisebb mezővárosok és a községek plébániái .....</i>	<i>169</i>
<i>A teljes egyházmegye plébániáinak jövedelme 1804-ben .....</i>	<i>172</i>
<i>Szegény pap – gazdag pap.....</i>	<i>177</i>
A jómódúság feltételei	177
Szegény plébánia szegényesen élő papja	179
Gazdag plébánia jómódú papja	183
V. ÖSSZEFOGLALÁS	185
VI. FÜGGELÉK.....	187
B e v e z e t ő	187
<i>A közölt dokumentumok plébániák szerinti megoszlása .....</i>	<i>187</i>

<i>A közölt archív szövegek iratfajta szerinti megoszlása</i>	188
<i>Az 1848. évi plébániai jövedelem-kimutatások nyomtatott táblázatának rovatai</i>	188
D o k u m e n t u m o k	189
VII. IRODALOM	315
VIII. RÖVIDÍTÉSEK, JELZÉSEK, MAGYARÁZATOK	329
<i>Levéltárak, levéltári jelzetek rövidítései</i>	329
<i>Kalocsai egyházi levéltári egységek rövidítései</i>	329
<i>Más levéltárak rövidítései</i>	330
<i>Mértékek</i>	330
<i>Pénzek és rövidítései</i>	332
<i>A forrásközlés módja</i>	333
<i>Írásmódok a tanulmányban</i>	335
IX. UTÓSZÓ	337
X. MUTATÓK ÉS REZÜMÉ	339
<i>Helynévazonosító</i>	339
<i>Papok mutatója</i>	341
<i>Német összefoglalás</i>	344
TARTALOM	347

Megjelent 300 példányban

AGAPÉ

Ferences Könyvkiadó és Nyomda
6791 Szeged, Széksósi út 16.

e-mail: office@agape.hu

Felelős vezető: Dr. Harmath Károly, OFM